

ప్రథమ ముద్రణ	1945
ద్వితీయ ముద్రణ	1955

[ఈ నవలలోని పాత్రలు కేవలం కల్పితం]

త్రివేణి ముద్రణాలయము
మచిలీపట్టణము

అంకితము

శ్రీ కోలవెన్ను రామకోటీశ్వరరావుగారికి

మంచిగంధం చెట్టు వోయీ
ఓ నేస్తకాడా
ముంచి తేల్చే పరిమళావృతుడా :

పసలపట్టి చేరవచ్చును
మిసమిసలుగా వెలిగిపోతూ
మేలి సర్పము లెన్నో నీకడకూ
ఓ రామకోటీ
శిల్పవతులట కావ్యవతులంటా :

నీకు నాకూ పూర్వబంధము
నీకు నాకూ నేటి స్నేహము
నిత్య నిర్మల కాంతి పుంజమురా
ఓ రామకోటీ :
నీకు ఇది నా ప్రేమచిహ్నమురా

తు పా ను

ప్రస్తావన

1

పూర్వకాలం వాల్మీకిక ప్రణయతత్వం ఏమి తెలిసినా ఆని నా లాను మానం. ఏమీ తెలియ దని నా దృఢనిష్ఠాకం.

పూర్వకాలం ప్రేమించారు. నాయకులకై పోరాడతూ వుండేవారు. మదనజ్వర తాపోపచారాలు చేయించుకున్నారు. లేత అమ్మాయిని చిగురుటాకు పాన్పులు.

‘ఆ మన్మథాకాసుని చూడలేని కన్న గాబారానీ’ అనుకున్నాను.

అలాగే ఏమేమో శాండ్లలో కుంగిపోయేవారు. వాళ్ళ ప్రేమ లాని పట్టా ప్రేమ. ఒక మనిషిని ప్రేమిస్తూంటాంటే వాళ్ళలో దాంపత్యస్థాయి అనుభవించాలన్న మాటేనా? లోకం వాళ్ళంతా అమ్మాయి, అమ్మాయివాళ్ళి

అంతే!

కొన్ని యీ గోడల్లో నావోట రుచుకుంటారు ‘పిచ్చి ప్రణయోగత’ ఉన్నది. అనాటి యువతీ బెర్రలో ము నాట యువతీ బెర్రలో ఆధోగతిం కాలేదు.

నా బోటి చిరువుతున్న, సవయవ్వనంలో ఉన్న యువకులు కొందరం కలిసి మా భాషలో ఉండే ప్రేమ తత్వాన్ని తెలియజేసే పదం ఏమన్నా ఉందో అని ఆలోచించారు. పూర్వకాలంలో స్త్రీలకు పురుషుల దేవులు కలగడం రసస్వరూపంలో అభివించారు గాని మోసపాతికలో, బాంసెట్ల, మువ్వగా ఆలోచించలేదు. ప్రేమ, ప్రణయం అనే పదాలకు ప్రణయం అనే ప్రణయం అనే పదం కనపడడంచేత, ‘ప్రణయం’ అనే మాటే ప్రణయం అని పేరు కున్నాం. ప్రేమ అనే పదం ‘తేమ’ అన్నది గా ఉంటుంది ; తెచ్చి, తెచ్చి తోనేశాము. ప్రణయానికి మేము చెప్పిన్నా అర్థం ‘తేమ’ అని, ‘తేమ’ అని, ఆత్మంతేప్రేమ, ఆస్పృహ, ఆశ్చర్యకరం.

2

నా ప్రణయ వస్త్రానులోని అల్లిక బంటుగొనుటలో, మూలం పుగిగులలో, రంగురంగుల మూలవాదపు పువ్వువాదాన కలగలుకలతో నంది ఉన్నది.

నేను నలుగురిని ప్రేమిస్తున్నా, కొదు ప్రణయిస్తున్నా, నా బోటి. శ్రావ్యమైన కంఠం కలిగినది ఒకరు, మంచి దూషం కలిగినది ఒకరు, ముట్టలపొగు ఒకరు, చూసం కలిగింది ఒకరు.

నిశాపతిరావు చేరుకున్నాడతం సార్వకలం చేసుకోను. వట్టి నిశారావు అన్న వచ్చును. నల్లగా, నన్నగా, పొదుగ్గా ఉంటాను. తెల్లని కళ్ళు, నవ్విస్తే తెల్లని పండ్లు తప్ప చెందని పోలిక అతనిలో ఎక్కడా లేదు. కాని అతని కంఠం మాత్రం ఉండి గూతాటూ, మహామందరగంభీరతను మధించి తేల్చి తెచ్చిన పెన్నునం. మనషిని చూస్తే చీకట్లు కమ్ముతాయి, గొంతుక విప్పితే కువల యాలు విచ్చుతాయి. ఆ ప్రకారంలో ఆరదూ కనిపిస్తాడు.

'నీ చెయలు కడుక్కని 'స్వానింతు బాటలు' నింపి వర్తకిం చేసుకోన వచ్చు. నా తెల్లని చీరలు అంటు, చీర నల్లబడేపోతుంది' అనేవాన్ని. ఇలా యేడిపిస్తూనే అతనికి కళ్ళనీళ్ళ పర్యంతమూ అయ్యేది. అతన్ని యేడిపించుకు తీసుకుంటూ ఇంతైనా జాలి కలిగేనాకాదు నాను.

అప్పుడు గొంతుకు విప్పడా ప్రవహించేసి ఒక గాఢ పరిమళం; మధురాతి మధురమైన నిధువు; ఊహా కోహా యేం ఉన్నదని పరవశ్యత్రోక్తే మహానది. ఆ నాగవ్యం యెగుట ఉండే పన్నగిని నేను. కుడిగుండాలలో పడి కరిగిపోయినా నిన్న వాగును! అతని గొంతుక సమ్మోహనాస్త్రం! దానిలో ఏదో పీచుని బాధ ఉండేది.

ఆ గొంతులో ఏ రాగమో, ఏ పాటో అలాపిస్తూ, చైతన్యరహితురాల వైస నన్నావే అత డేమిచేసినా, డేహమూ, మోహమూ, ప్రాణమూ అర్పించి ఉండేవాన్ని. ఆ గాఢ దాహనలం మందర నా గర్వం కరిగిపోయి, నా రక్షత, నా హృదయము బయటికి గ్రవించి ఆ మంటల్లో పడి దుగ్ధపోవలసిందే.

ఇంత మహాశక్తి అతనికి ఉన్నా, అతనిలో ఒక పెద్ద లోటు ఉన్నది. నిశాపతిరావు పొందులలో మార్గవంతం. అతనికి స్త్రీలు భోగవస్తువులమాత్రం అనుకుంటున్నా. 'ఎలాంటి శాశ్వతము కలిగిన స్త్రీ అయినా, ఎలాంటి విజ్ఞానవతి అయినా, ఎంతటి విద్యావంతురాలైనా, అలాంటి స్త్రీ మరింత ఉత్తమమైన భోగవస్తువుగామాత్రమే అవుతుంది' అని అతని వాదన. ఇట్టి తుచ్చ పశుత్వ భావం కలిగి ఉండడంచేతనే, పురుషుడైన నిశాపతికిన్ని, గానమూర్తియైన నిశా పతికిన్ని సగమెరక. స్త్రీని మట్టుకుని గొంతుక యెత్తలేదు. గొంతుక పొరించి స్త్రీని మట్టుకోలేదు. స్త్రీ స్వర్ణమాత్రాన అతను పగులబోతాడు. ఒక్క వణికిపోతుంది. మధుపానమత్తునిలా కళ్ళు కెంపులెక్కి తూలిపోతాడు. కొంకర్లపోయే అతని నేళ్ళ వనితావతూలపైకి, ఊయవులపైకి వాలబోతాయి.

అతని గొంతుక అంటే వెట్టి మోహంలో పడతాను. అతని గొంతుక అగిన మరుక్షణంలో నిండు మెరుకువ వస్తుంది.

నిర్దయించేసి అతని మధురగంభీర కంఠంనుండి స్వరమధుప్రవాహాలు ప్రవహింపజేస్తూ అతని ఆక్రమించిన క్షేత్రమునకుండా సర్వార్థులచేసి ఉండే దాన్నే. సంగీతం పాడతూ గాఢకాంత్యతో అతడు నన్ను మట్టుకునేటప్పటికి అతని గొంతుక కొడిగట్టిన దీపంలా తున్నున ఆరిపోయేది. అప్పుడు అతని

చూచి నా కళ్ళు కెంపులేక్కైవి. అతడు నుంగి వణికిపోయావా? ఇందుచేత మే మిద్దరం ఒకచొక్కళ్ళు గౌరవించుకుంటూ దూరదూరంగా ఉంటాము.

3

కల్పమూర్తి సింహంలాంటి మనిషి. అతని వక్షం విశాలమైనది. అతని భుజస్కంధం దిమ్మరిలాంటిది. అతని మెడ పోతపోసి కంచు. ఒలం మూర్తి కట్టి, కోట్లకొలది వాసలకు తడిసి, సునుపెక్కిన రాతిబండల్లాగ తిరిగిపోయిన చెమటా కాస్తూ! వీనికి తగిన ఉన్నత శరీరము. తీర్చిన ముఖము. కల్పమూర్తి గ్రీకు ఆపోలోను మించిన సౌందర్యమూర్తి.

కాని కల్పమూర్తి తన మెదడును క్రిందటి జన్మలో మరచిపోయి వచ్చాడు. చెప్పింది త్వరగా అర్థంచేసుకోలేదు. అర్థంచేసుకున్నా అతిశయలేదు. అతడు లేని అతని భావాలు అతన్నే కంగారు పెడతవి.

తండ్రి కావలసినంత సంపాదించి యిచ్చాడు. బంగారానికి ఏమీ కొడువ లేదు. ప్రయివేటు మాప్తల్ల కష్టఫలితంగా అయిదవ ఛారంవరకూ యీర్ష్యకు వచ్చాడు. స్కూలుఫయిసలు పరీక్షకి ఎంత గొప్పవాడో అమానుషాన్ని సున్నలికి మార్కులు కలిపి అతన్ని పైకి ఎట్టా నెట్టగలరని అంతా తోచో చదువు చాలించాడు.

అతని హృదయం నవనీతం. కల్పమూర్తి ఒకళ్ళకీ ఎవరింబడైనా కష్టం కలిగించలేడు. పెద్ద డేనుకుక్కలా నా చీరకొంగుల వెనుక నే తిరుగుతూంటాడు. ఆ విశ్వాసము, ఆ భక్తి, ఆ వెట్టిపూజ ప్రపంచ శిఖితమైన అతని మూర్తి, అతని భాగ్యమూహసి, ఇంకో శ్రీమయితే, అతనికి దాసానుదాసాలు కావలసిందే. సమంగా కోలగా ఉన్న అతని ముఖం చూస్తాను. విశాలమైన ఘాంతు, నిష్ప్రతా లైన నేత్రాలు, విపంచిరూపంగాఉన్న నాసిక, విల్లయి పగడాలు చేస్తున్న పెదవులు, వియదంగావికసిత హేమద్రుముకుళంలాంటి చిరుకము, బంగారపు అతని ఒళ్ళు, అకల్మష హృదయం ప్రతిఫలించే అతని నవ్వు చూస్తూ ముచ్చట పడిపోతాను. ఒక్క నిమిషం అతడు లేకపోతే నాకు తోచదు. అంతే!

దృఢమైన తన భావాలనుతో అతడు నన్నరమకుంటాడనే ఉపాసా నకు కంపరం పుట్టిస్తుంది. నా పెదవులను అతని చుక్కని పెదవులతో, తనకితో తాకడం అనే ఉపాసా నన్ను కుంగ చేస్తుంది. అతన్ని నా పురుషుడిగా నా భర్తగా భావించుకోలేను. అతడు నా రసజ్ఞతకు ఆలంబమైన ఒక వస్తువు మాత్రము.

మోటారు బాగా నడవగలదు. టెన్నిసులో యోధుడు. కుస్తీలో అందవేసిన చెయ్యి. ప్రయాణాల్లో పెట్టెలు ఖాళీచెయ్యడం, టిక్కెట్లు తెప్పించడం, సర్వసౌకర్యాలను సమూహార్పణం అతనికి ఉద్గ్రబాలవిద్య. ఎంత కొత్త వాళ్ళయినా అతనికి భయంలేదు. వాళ్ళతో అతడు చాగా నేహం చేయ గలడు. రైల్వే ట్రాఫిక్ మానేజరు, ప్రేక్షకుమార్తెలు, రైల్వే ఇంజనీర్లు, కలెక్టర్లు,

పోలీసు నూపరిచెట్లు, డిప్యూటీ నూపరిచెట్లు, ఎక్సైజు అసిస్టెంట్లు కమిషనరు, యిన్స్పెక్టర్లు - యీ బాబితాకు అనులేదు—అతని స్నేహితులు.

తన ప్రజల యాన్ని నాకు తెప్పడంలో నిశాపతికి కల్పమూర్తికి చాలా తేడా ఉంది. 'నీ అందం ఓ లక్ష సులాచీలపోగు హేమసుందరిదేవీ! నీ కళ్ళలోని గాఢపుడమి నా కంఠంలోని అతిగభీరాలను గానమధువుతో అంచులంటా నింపగలదు, మోహనమూర్తి!' అంటాడు నిశాపతి.

'హేమా! నా సర్వస్వమూ నీది. సౌందర్యానికి నిగ్గులుదీచే శేవతాస్త్రీలు నీముందర వికారంగా ఉంటారు. మా అమ్మ నీవు ఎప్పుడు కోడలుగా వస్తావో అని కలవడిస్తూంది. ఈ కాలంలో చదువుల తేడాలు పరిగణించవలసిన అవసరం... అవసరం... లేదని నా మనవి. ఆది నిజంకాదు? కాదు!' అని అతి విశ్వాసపూరితమైన వ్యవచయనాలతో నా పాదాలు ఖూజిస్తూ మోకరిల్లుతాడు కల్పమూర్తి.

4

కల్పమూర్తి సేవలా వస్తాడు తీర్థమిత్రుడు. తీర్థమిత్రుడు కర్నూరు శలాకలాంటివాడు. అడదాని సౌందర్య మాతనిది. కళ్ళు కన్నన్ బాల కళ్ళలా నవ్వుతవి; కాంచనమాల కళ్ళలా కాంతిస్తవి; పుష్పవల్లి కళ్ళలా పులకరాల పూజలు సమర్పిస్తవి. ఎప్పుడూ నవ్వుతూంటాడు. ఉంగరాల అలకలు తేలు బట్టా, చిన్న కాలమూ, గుండ్రనిమోమూ ఎప్పుడూ నవ్వుతూనే ఉంటవి. సుమేనముక్కు, కాయ శరీరము, ఉజ్జ్వల శ్యామలచ్ఛాయ స్పష్టత తాల్చిన యూర్తి. మిట్టమధ్యాహ్నపు లేతగావి నెట్టలా ఉంటాడు, పొటివాడు.

తీర్థమిత్రునితో నడిచినప్పుంది సంతోషదేవత. విషాదంలో కూలిపోయిన వారుమాత్రం అతడు వచ్చేటప్పటికి సంతోషాకాశంలో తేలిపోతారు. అతని అడుగుల నప్పుడు వినేటప్పటికి నా హృదయంలో సంతోషరాగాలు ఉద్భవిస్తాయి. నా పని ఇంతైనా నన్ను దెసుకొనివ్వడు. అతడు సమీపంలో ఉంటే తోచకపోవటమనేది దగ్గతరుడు. ఎన్ని గంటలయినా గణ గణ మాటలాడుతాడు. అతనికి ఒక్క విషయమూ తెలియదు, తెలియని విషయమూలేదు. అతడు ఏ పుస్తకమూ చదవడు, అన్ని పుస్తకాలూ చదివినట్లు కనపడతాడు. అతడు ఏ పత్రికా మాడడు, పత్రికలలోని వార్తలన్నీ చెబుతాడు.

తీర్థమిత్రుడు సంగీత పాటకుడు కాదు. ఆయనా తియ్యగా పాడగలడు. తనపాటల్ని తాను హాస్యోనియం మీద వాయించగలడు. వాయించుకుంటూ పాడగలడుగాని అతని గొంతుకలో లోతులు లేవు. రాసుకున్న పది నిమిషాలవరకు మాత్రం సువాసన చేసే అత్తరులాంటిది అతని గొంతుక.

'అడమ్యాయి' వలె మాట్లాడుతాడు, 'అడమ్యాయి' లా నడుస్తాడు. జూమాయి మాటల్లోకూడా అతని గొంతుక అడగొంతుకే. స్త్రీ సహజమైన

జాగ్రతతో అలంకరించుకుంటాడు. 'క్రీస్తులు' 'పాదర్లు' 'సెంటు' 'రాసు' 'దంబో' నాతో సమానమైన చెయ్యి. సిబ్బల్లా ముగిసి, సిబ్బల్లో లేకుండాడు.

కల్పమూర్తితో సమానమైన చెయ్యి తెన్నిసులో. డేస్ లైన్ ఆటలో ఇతన్ని మించినవారు లేరు. 'చాపింగ్'లో 'హాఫ్ వాల్చీ'లో మహా మాంత్రికుడు. మా స్నేహితులు చాలామంది ఇతని ఆటని 'జిడ్డు ఆట' అంటారు. గంటలకొద్దీ, సునాయాసంగా, పుట్ట చెమటతో సుతయినా తేడవకుండా పెర్మినె ఆడగలడు. తాను 'పాయింటు' తీయలేడు. ఇతర్లని తీసుకోనివ్వడు. ఇతన్ని నెగ్గాలంటే 'స్టాప్' తోటి, 'సెట్ డ్రాప్' లోటి నెగ్గవలసిందే. ఒక్క కచ్చిమూర్తితప్ప ఇతన్ని తెన్నిసులో గెల్చేవా రెవ్వరూ లేరు.

తీర్థిమిత్రుడు కవిగాడు. కాచి కవిత్వంలాంటి వాటలు అప్పటి కన్యకు కల్పించి పాడుతూంటాడు. వీళ్ళ వాటల్లోంచి ఓ పాదం, వాళ్ళ పాటల్లోంచి ఓ పాదం కలేసి విచిత్రమైన రుచులు అందిస్తూంటాడు. ఎవరైనా అతనికి కొత్తలేదు. ఏలాంటి వాళ్ళతోనైనా నిమిషంలో స్నేహం చెయ్యగలడు.

5

ఇంక, త్యాగతి శర్వరీ భూషణుడు కురూపి కొడు, అందమైన వాడూ కాడు.

ఆలోచిస్తే అన్నీ అందమైన కేఖలే, అన్నీ చిక్కని వల్లవలే. వైల తూమైన విచిత్రమూర్తిత్వము అతని కన్న సౌందర్యములో ఉన్నది. అతన్ని మరచలేము. అతన్ని 'త్యాగతి' అని మాత్రం పిలుచుకుంటాము.

నవ్వడు. నవ్వుకన్న విలాసమున దేదో ఆతని పెదవుల్లో నాట్య మాడుతూంటుంది. అతని ఫాలాన అతిగభీరికాసార నిశ్చలత గోచరిస్తుంది. అతని మూర్తిలో ఏవో భావాలూ, ఏవో తీర్ణత, ఏమో సమ్రుత ప్రత్యేక మవుతూ ఉంటవి.

అతనికళ్లు చిన్నవీకావు పెద్దవీకావు; కనుబొమ్మలకు దిగవుగా లోతుగా ఉంటవి. అయినా వాటి మూర్తిమాత్రం అతి అందమైన తామరపువ్వు కేకలు. కనురెప్ప వెంట్రుకలు చాలా పొడవు. కళ్ళల్లోని నీలిపాపలు స్పష్టమైన వర్ణము కలవి. ఆ కంటిపాపల్లో ఏవో వెలుగులు ఎప్పుడూ నాట్యమాడుతూంటవి. ఆ కళ్ళనుండర ఎవ్వరూ అబద్ధాలు చెప్పలేరు. అసత్యము ఆలోచింపలేరు. అతని చూపులయెదుట నా హృదయం నగ్నమూర్తి అయిపోతూంటుంది.

త్యాగతి ఎప్పుడూ మాట్లాడడు. మాట్లాడాడా రెండు ఎత్తైన కొండల మధ్యనుంచి ప్రవహించే మహానదుల గంభీరధ్వనిలా ఉంటుంది. రాత్రి పన్నెండు గంటలకు నిశ్చబ్దంలో వినపడే సముద్రఘోషలా ఉంటుంది. 'సెలో' వాద్యం మందరం తీగలా ఉంటుంది. ఏ సంభాషణలోనన్నా అతడు ఒక్కమాట చెప్పితే ఇకెవ్వరూ జవాబు చెప్పలేరు. అందరు నిరుత్తరులైపోవలసిందే. త్యాగతి అంటే గాఢ భయం, భక్తి కూడాను.

త్యాగిని ముప్పది కిక్కిరిస్తూ లేచి, కాని గొప్ప శిశు చిత్ర కాసుని, అతని అంతుకీ అడియూరులో ప్రక్కను పంపించి కలిగింది. అతని మూర్తిలోనిది నిజ సత్యమునకు శక్తి నన్నాకర్మించింది. మా పరిచయం గాఢమై స్నేహంగా మారిపోయింది. గూర్మదన్నా కాలం విషయంలో అతని అంతుకీ అడియూరులో త్యాగిని గోజూ సరిగా. సాయంత్రం అయిదు గంటలకి మా యింటకి వచ్చేవాడు.

త్యాగిని ముప్పది సంవత్సరములు మయస్సు ఉంటుంది. ఖద్దరు తప్ప యితరదస్తులు ఎప్పుడూ ధరించడు. ఆ దుస్తులు ఎప్పుడూ అందంగా వుట్టుబడి ఉంటవి. అవి ఎంతో శుభ్రముగా ఉంటవి. త్యాగిని ఎప్పుడూ ఏదో అతి సున్నితమైన సువాసనాద్రవ్యాన్ని ఉపయోగిస్తాడు. నేనది కాలంలో వట్టివేళ్ళ అత్తరు, వానాకాలంలో చల్ల అత్తరు, శరత్కాలంలో కేతిక, శీతాకాలంలో హెన్నా. వసంతంలో గులాబీ అత్తరు వాడేవాడు. చక్కని ఏనుగుతల చెక్కిన పొన్నుకట్ట అతని చేతిలో ఎప్పుడూ ఉంటుంది.

త్యాగిని నా రచనాస్థలాన్ని చెప్పయిద్దోస్తుంది; కాని ఏమీ చెప్పలేను. నా జీవితంలో ఎప్పుడైనా ఏ ఉపద్రవమయినా సంభవించే త్యాగిని పట్టుకొమ్మ కాగలదనే విషయం నాకు తెలియం. నన్నావరించి ఉంటుంది. ఎందుకమ్మ సీక్రెట్స్ అంటే అందుకు జవాబు చెప్పలేను.

6

ఈ నలుగురు శిశువులు కొంచెం మెచ్చుతగ్గుగా గోజూ మా యింటకి చేరుతూ ఉంటారు. అయినా గురిం కలసి సినీమాలకి పోతూ ఉంటాము. లేదా మా కామియాదో కల్పమూర్తి కామియాదో మనోహర ప్రకృతి నాట్య ప్రదేశాలకి విహారానికి వెడతూంటాము.

ఆ గోజూ 'గాస్ట్' స్టోర్ కి నడించిన 'క్వీన్ క్రిస్టిన్' చిత్రాన్ని చూస్తున్నాం. ఇద్దరు ఇటు, ఇద్దరు అటు, మధ్య నేను.

నా కుడిచేపున కల్పమూర్తి. ఎడమచేపున తీర్థమిత్రుడు. కల్పమూర్తి ప్రక్కన నిశాపతి ఉన్నాడు. తీర్థమిత్రుని ప్రక్కన త్యాగిని ఉన్నాడు. మంచు తెరలమధ్య హోటలులో చిక్కడడిపోయిన క్రిస్టినారాణి అఖండ ప్రణయ సముద్రంలో పడిపోయింది. ఆ ప్రణయంయొక్క విచిత్రస్థితి అభినయించదగినది ఒక్క గాస్ట్ యే! ఆమె ప్రణయం చూచి, తీర్థమిత్రుని రక్తం ఉప్పొంగిపోయింది. తీర్థమిత్రుడు నా ఎడం చెవి దగ్గర పెదవిపెట్టి అన్నాడు:

'దేవీ! మా జీవితానికి విహారాల్లావి. లక్ష్మిని మృత్యుంలో మాత్రమే ధరించాడు కట్టెవు. శివుడు పార్వతిని అర్ధదేహంలో దాచుకున్నాడు. తన సరస్వతిని బ్రహ్మ నాలుకమీదమాత్రమే నాట్యమాడిస్తున్నాడు. కాని నిన్ను నేను నా జీవిత సర్వస్వము నింపుకొని పులకరించి భువనాలునిండి పోతాను.'

‘పిచ్చిమాటలు మాట్లాడక చిత్రం సరిగా చూడకయ్యా’ అని విసుగుగా అన్నాను.

తీర్థమిత్రుడు మళ్ళీ నా చెవులో:

‘పన్నాల్లిలాగ ఒంటగా ఉంటావు? రాణి క్రిష్టినాకూడా, తనకూ తన జీవితానికి ఏమీ అడ్డు రానివ్వలేదు. చూడండి!’

‘స్స’

ఇంక కొంత నేపటికి కల్పమూర్తి నెమ్మదిగా నా చెయ్యి పట్టుకున్నాడు:

‘ఎంత మెత్తగా, సున్నగా ఉంది! ఎంత అందంగా ఉంది!’ అన్నా డాతడు.

‘మూర్తీ! మీరెవ్వరూ నన్ను కథ చూడనివ్వలేమిటి?’

నా హస్తతలం అతని ఎడంచేతులో ఒక్కిలిమేషం ఇమిడ్చిఉంది.

ప్రణయ కల్పనలు, కాంక్షాపూరిత అస్పష్ట వాక్యాలు, నిగూఢతా నిబిడ మైన వ్యంగ్య కలాపాలు, పుంభాను పుంభాలుగా నన్ను చూచివేయగా నిశా పతి కాంక్షాపూరిత నాపక్క కూర్చున్నాను.

‘నువ్వెవరవు? మహాగాయకుని గాథగానా? నా గొంతుకి నా మిన్నే రురవడై బంగారు రుంగులతో ప్రవహించి పోగువుగాని; నా హృదయంలోని మూర్ఛనల తాళాలకు ఢిమి ఢిమింకిత సృత్యం నలుపుగవుగాని.’

‘క్రిష్టినా చూచి అందరికీ మతిపోయిఉంది’ అన్నాను నెమ్మదిగా. కాని సౌప్తవములై, మేలిమి బంగారుఘాయలతో మిలమిలలాడతూ ఉన్న వజ్రో జాల వెనక దాగిఉన్న నా యువతీ హృదయం నిర్వచింపలేని ఆనందంతో వివ శత్యం పొందింది.

ఎవరి ఇశ్యకడ వారిని దింపి, నేనూ త్యాగతీ మాయంటికి చేరుకున్నాం. కానిన పెద్దలలోపెట్టి ఇద్దరం యింట్లోకి వచ్చాం. సిగరెట్టులీగి వెలిగించి పొగ వసులుతూ నాపక్క చూసాలంకారుడై నడిచి వస్తూన్న శర్వరీభూషణుని చూడ గానే, నా మెదడులోని మత్తులు పటాపంచలై నాయి. అటలాడి అలసట పడిన చిన్న శిశువునైపోయాను.

ఉసుగురని నిట్టూర్పు అప్రయత్నంగా నా హృదయంలోనుంచి వచ్చింది. కొంచెం పూని ముందుకు పడబోయాను. తల్లిచెయ్యిలాంటి చేతిని నాపీపున అనించినాడు త్యాగతి.

‘హేమా! క్రిష్టినాకథ ఎవరినైనా తలక్రిందులు చేస్తుంది. కొంచెం పల్ల రసం తాగి ఏ అలోచనా లేకుండా పడుకొని నిద్రపో. నుడిగుండంలో దూకడం మొదట్లో ఆటగానే ఉంటుంది.’

నాకేవో భయంవేసింది. త్యాగతి భుజంమీద చెయ్యివేసి ఒక నిమిషం కదలకుండా నుంచున్నాను.

త్యాగతి మానమే అత్యంత శమనమయింది.

ఇంట్లోకి వెళ్ళగానే సాల్కుడి బత్తాయిపండ్లు కొని, రసం పిండి, వడ బోసి, అందులో ‘ద్రాక్షానవం’ అరబొన్న వేసి త్రాగమని నా చేతికిచ్చాడు

త్యాగతి, నాకు కొంచెం గుర్తవచ్చింది. మనస్సును ఏవో నిర్వచింపలేని ఆనందము ఆనందించి.

'శ్రీశక్తిని చూడకుండా పుట్టిన పాపము, పాపములు ఉండవు?' అని అంటూ లోపలికి పరుగులాడు.

'సో, శ్రీశక్తి తిరిగి వచ్చేటప్పటికీ నీటి పచ్చని ఎలక్ట్రిక్ దీపపు వెలుగులో హాల్లో పడచుట్టిగోడకి వేళ్ళాడుతూన్న, తాను రచించిన నా చిత్రాన్ని చూస్తూ నిశ్చయం ఉన్నాడు. తెల్లటి పట్టుబాగున్న, మోకాళ్ళవరకు జీరాడుతూ ఉన్న తెల్లటి పట్టుచొక్కా తొడుక్కని, తెల్లటి వల్లెతో గుమ్మందగ్గర నుంచుని ఆత్మన్న చూస్తూన్నాను.

'ఆ శ్రీశక్తి నీకందం ఆనా భరించి కచ్చవు?'

'నేను కావడం ఎంతటి తెలియదనే అనుకున్నాను. నాకు ఆశ్చర్యంవేసింది.

'ఇది పెంజాబీ శ్రీశక్తి.'

'పంజాబీ చాళికి పంజాబీ శ్రీశక్తి అందం.'

'పెంజాబీ అందమైనది ఇంకొకటి అందం కావాడదా?'

'అందం అనేది వస్తుసంబంధాన్నిబట్టి ఉంటుంది.'

'ఆ సంబంధమే మనమూ చూపించవాడదా?'

'అన్ని సంబంధాలు మనము చూపించగలమా? వాతావరణం?'

'సుప్రసాద బోజనానికి వస్తావన్నాను తెలుసునా?'

'మంచిది' అని అక్కడఉన్న ఓ సోఫామీద కూర్చున్నాడు. సిగరెట్టు ఆప్రేలో ఆర్పవేశాడు.

7

ఆ మర్నాడు, త్యాగతిరప్ప మేమంతా టెన్నిస్ ఆడుకుంటున్నాము. కల్పమూర్తి, నేనూ ఓపక్కని ఉన్నాం. నిశాపతి, తీర్థమిత్రుడూ ఓపక్కని ఉన్నారు. చెట్టుక్రింద క్యాంపు వర్షివీర కుర్చీని చెట్టెడమలు చూస్తూ త్యాగతి ఏలోకాల్లోనో విహారంచేస్తున్నాడు. అతనివి చూచేవాడని చూపులు. నిశాపతి కళ్ళతో నన్ను కబళిస్తున్నాడు. కల్పమూర్తి అక్షులతో అర్చిస్తున్నాడు. తీర్థమిత్రుని దృష్టులు నా నిర్మల సౌందర్యాన్నాతలై సానందమత్తత తాలుస్తున్నవి. త్యాగతి చూపులో ఏమీ గోచరించడం లేదు. అవి అపహాస్యం చేస్తున్నవో, అత్యంత పరవశత్వం చెందుతున్నవో!

'టెన్నిస్ అయాక అందరం వచ్చి త్యాగతిపక్కనే కుర్చీలమీద చతికిల బడ్డాం. మా నేవకుడు అందరికీ పానీయాలు తెచ్చి అందించాడు.

తీర్థమిత్రుడు : శ్రీపురుషులు కలిసి పాశ్చాత్యదేశాలలో 'టెన్నిస్' మొదలైన ఆట లాడడం, నృత్యం సల్పడం అవీ చేస్తూంటారే, పూర్వకాలంలో మన దేశంలో ఇలాంటి ఆచారాలేవన్నా ఉండేవా? ఏమీ కనపడవు.

నిశాపతి : పాశ్చాత్య శ్రీలు పురుషులు జంటగా సంగీతం పాడుతుంటారు. మన దేశాల్లో ఎక్కడ?

కల్పమూర్తి: సాక్షాత్పూర్వార్థం, త్రీ పురుషుల ఎక్కడోస్థివలకు చూపుట బట్టి ఏర్పరచలేను!

తీర్థమిత్రుడు: భవాన్ని: బుద్ధి

నిశాపతి: వాటినుంచే చెప్పలేము.

నేను: ఎవరి ఉద్దేశం కాదు? ఇందులో సుఖమున్నాదు.

త్యాగతి: (హాసం)

కల్పమూర్తి: బాహ్యశ్రవణాలు మనకి వరమడా?

నేను: వాళ్ళు మనం నేర్చుకొనకలసిందే చాలా ఉన్నాయి.

త్యాగతి: (హాసంతో నిగరెట్టుపొగి పగులరూపాన్ని)

తీర్థమిత్రుడు: చుట్టూ లక్షలొట్టు ఉన్నప్పుడు ఇంకెందు ఎవ్వరని రాజవాటను సరిగ్గా నడిస్తే చుట జీతం సునాయాసంగా అవుతుంది.

నిశాపతి: ఎనదగ్గరమాత్రం వాళ్ళు నేర్చుకోవలసిందే లేదా?

తీర్థమిత్రుడు: ఒకటో రెండో మంచిదగతులు కొన్ని నేర్చుకోవలసివచ్చాయి.

కల్పమూర్తి: ఏమిటా ఒకటో రెండో?

తీర్థమిత్రుడు: కొద్దిగా వేదాంతం, అత్తరపులు గిర్తనలు ఉపయోగించుకోవాలి.

నేను: అయితే మనకే శం ప్రసంగానికి ఏమీ యివ్వలేదంటావా?

త్యాగతి: (హాసంతో నిగరెట్టు ఆర్పి, నిగరెట్టు మూడిచి గిర్నెలో వేకాడు)

తీర్థమిత్రుడు: అనాలోగ్యం, చాదస్తాలు, దేశ్యాలు, వేదతలు, భయాలు నేర్చుకోవలసివచ్చాయి.

నేను: నీ వాదమంతా మన జీవించిన అసహ్యత, పరజీకామీద భక్తితో బయలుదేరినదేకాని, న్యాయాన్వయ విచారణ దృష్టితో బయలుదేరింది కాదు.

త్యాగతి: ఒకజీవానికి, ఒకజీవానికి సమానసంబంధం కలిగిఉంటే, వారి ఆచారాలు కొన్ని వీరికి, వీరి ఆచారాలు కొన్ని వారికి వస్తాయి. అందులో కొన్ని చాలా అందంగాను, కొన్ని చాలా అసహ్యంగానూ కనపడతాయి. బానిసలకీ ప్రభువులకీ సంబంధంలో, బానిసలకీ ప్రభువుల ఆచారాలు బాగున్నట్లు కనపడడం సహజం.

అందరూ హాసం.

రె

మర్నాడు పొద్దున్నే నేను నిద్రలేచి, మొహం కడుక్కొని, యివతలికి వచ్చేటప్పటికి తీర్థమిత్రుడు తయారు. కాఫీ పుచ్చుకొని తోటలోకి పికారు వెళ్ళాడు. మూడురెండున్నూ దక్షిణపుటోట, నందనవనానికి పారాననేర్చే సొబగులాడి. ఆ వనదేవత మమ్మల్ని కౌగిలిస్తోంది. ఆ పుష్పల సువాసన నాకు పింజల్చి కలిగిస్తున్నది. నా యశోవనం సాఫల్యానికై చేతులుచాస్తున్నది. రంగువేయని ఎఱ్ఱని నా పెదవుల్లో అమృతాలు ఆచ్ఛాదనకై పరవశులై త్రొక్కినవి. నా మనసులో కల్పమూర్తి పూజా నయనాలతో మోకరించి

నాను. నా హృదయంలోని కావాలి. ఇంతకు ముందు ప్రకటించినది. ఎక్కడో ముందు కాల శివార్లలోనుండి. నా హృదయంలోని మునుకు విన్నవించుచున్నది. ఎదురు స్థితిలో.

చివరకు తీర్థమిత్రుడు నన్ను కాగిలింపించినది 'యిచాడు. నేనాతని త్రొక్కివేసి ఇవతలకుకి, కొంచెం తొలగి, కొంచెం కనుగుతో, 'అచ్చా! ఉండవయ్యా! అస్పృశ్యతవీడని నా హృదయం నాకు దారి మాపించడంలేదయ్యా' అన్నాను.

అక్కడఉన్న ఓ వనవేదికమీద కూలబడ్డాను. అప్పుడు అవ్యయ్యో... తీర్థమిత్రుని కిళ్ళతో ఏవో భయంకరమయి, కాంటులు తగ్గవచ్చుమని, మాయ మయ్యాయి. అది నా భ్రాంతి అయి ఉంటుంది. దైన్యహాస కాంతులు వెద జలయా, కరుణార్ద్రాలైన ఆతని కన్నులు కర్కశద్యతు లెల్లా వెదజల్లగలవు? కాని నాకా ప్రచుమాత్రం ఎందుకు కలగాలి.....? తీర్థమిత్రుడు ఒక నిట్టూర్పు నడిచి 'నా ప్రాణమే రూపందాల్చిన యీ తన్వంగి నా దరదృష్టం చేత నా పూజను గ్రహించడంలేదు.

ఈ విధిని దాటుతే
ఈ విధిని పొందుతే
నా జన్మ తపసయ్యో
నా ఉన్మనమే వృధా!
కలువ పూబాలికను
కాగిలింపగ రాదు
త్వరపడితేనే ఫలము
దాపురించె నమాస!
తంకేటి జాన్నకై
పొంగిపోయిన నేమి?
భంగమొందెంచేటి
భృంగాలు పొందుచుండే'

'రా, లోపలికి వెడదాం. స్నేహితులు వచ్చేవేళ అయింది' అని, తల వాల్చుకొని నడిచా. 'ఈతని పూజ గొప్పదేకాని అతనికి భార్య ఉన్నా!' అనుకుంటూ ఆడుగులు తడబడుతూ లోపలికి నడచాను.

9

అక్కడ శర్వరీభూషణుడు తాంబూలం వేసుకుంటూ, యాలుక్కొయ వొలుస్తున్నాడు. కనురెప్పవాల్చుని గంభీరదృష్టులు ఆతడు నాపైన ప్రకరించి నాడు. ఆ మాటలు నా గుండెలకి భయమును అద్దినవి. ఎప్పుడూ పొందని సిగ్గు కాలవలా నన్ను కప్పివేసినది. త్యాగిని ఎవరని మేము నిశ్చయించుకొనే వాళ్ళం.

తీర్థ: ఆతడు ఆఘోర సన్యాసి అని నా ఉద్దేశం!

కల్ప : అతడు మంచివాడు, చురుకుని వెంకాల అతన్ని వెక్కిరించడం పురుషలక్షణంకాదు.

నేను : ఆయనకూ, నాకూ పరిచయం కలిగినది ఈ ఏడాదిగోనే. అయినా ఎంత స్నేహితుడైనాడు !

కల్ప : ఈవాళ్ళే ఆ ప్రశ్న ముందు పుట్టించేమిటి?

నితా : ఆ ప్రశ్న — మునుస్సులో ఎప్పుడూ ఉండనే ఉన్నది.

తీర్థ : అదేమీ నువ్వెవరిని ?

నేను : అలాంటి రైలివితక్కువ పనులు చేయకు.

కల్ప : ఆయన ఎవరో పూర్తిగా తెలపటం అనే ఇటువంటి ముఖ్యమయిన విషయంలో ఆయన ఉదాహరణ వ్రాయడం చగలడా? ఎవరి రహస్యాలైనా మనం మన్నించాలి.

నితా : ఈ ఏడాదినుంచీ రహస్యం వీడని స్నేహం అంత గొప్పదా మరొకరే వింటానికి ?

నేను : అలాంటి స్నేహాన్ని నేను మాట్లాడకుండా గౌరవించానుకాదా? పైగా ఏమీ రహస్యాలన్నాయి ఆయన జీవితంలో. మహాశిల్పి, చిత్రకారుడూ అతడు.

తీర్థ : నిన్నుబట్టి మేమంతా గౌరవిస్తున్నాము; లేకపోతే...

నితా : ఈ జిడ్డుఆముదం ఎవరిక్కావాలి ?

తీర్థ : తంటసాన్ని ఎవరు కోరుకొంటారు కావాలని !

కల్ప : ఈ రోజున మనకందరికీ ప్లానోదయం అవుతున్నది.

నేను : అయితే మాత్రం డ్రాగారి కత్తడంటే ఉన్న గౌరవం టంగుటూరి ప్రకాశం గారన్నా లేదు.

తీర్థ : ముసలివాళ్ళు ముసలివాళ్ళని గౌరవిస్తారు.

కల్ప : ఆయనకు ముప్పై, ముప్పైఒకటి కన్న ఎక్కువ వయసు ఉండదు. ఇరవై అయిదేళ్ళ యువకునిలా ఉంటాడు.

నితా : మామయ్యగారు అరవై ఏళ్ళవాడలా ఉంటారా? ముప్పై ఏళ్ళ మూర్తిలా ఉండరుమరి !

నేను : ఇదంతా శుష్కవాదన. ఏకారణం అయితే ఏమీ, త్యాగతి నా స్నేహితుడు.

ఈలా ఒకనాడు త్యాగతి లేకుండా వాదన జరిగింది. అదంతా ఇప్పుడు జాపకం వచ్చింది.

ఈ ఆలోచనలన్నీ త్యాగతి యాలక్కాయ నోట్లలోవేసుకొనే లోపుగానే నా హృదయంలో మెరుముల్లా మెరిసి మాయమైపోయినవి. తీర్థమిత్రుడు పెదవులతో నా దేహాన్ని స్పృశించినంతమాత్రాక్షే నేను మైలపడిపోయాననుకునే ఛాందసురాలిని కాను. ఇష్టతాయిష్టతలు యే కారణాలనుబట్టి యేర్పడతవో? ఇష్టతాయిష్టతలు మానవ జీవితచరిత్రకు యెన్నిరకాల ప్రకరణాలను సృష్టిస్తున్నవో? అడదాని జీవితము ముగిసాడి జీవితముతో కలిపివేసుకోవడముగోనే

జనితామృతధార లైన ఊరుకులలో కాని, ఈ ప్రాంతానికి నా జంతు లలోకాని, మోహనంకాని పొంకిపేదలు.

బి. ఏ. తెలుగు అక్షరాలను... వరాసు అనునవ్యటి పాండిత్యము నా... పనివచ్చి నది. ఆలోచన ఇందులో... తాత్పర్యముంతా నాకు ఈనాడు ముగ్గులలో జాపకం చేయాలి. నావ్యాఖ్య ప్రతి మోములవలె కనబడకపోయినా, స్వేచ్ఛలో మోహనం... జీవు రించిపోతూఉండగా, అదగినట్లే... ముగ్గులకు... ఒలిచి నోట్లో వేసుకొంటున్న త్యాగతత్వం... చూచిన తల ఎత్తనే లేదు.

త్యాగతి : నిశాపతిగారు వ్రాసిన పద్యాలకు ఎన్నోవేళల చెప్పేనుండర ఆయన్ను నేను కలుసుకొన్నాను. ఆ... చెప్పినవి... పుట.

నేను : నిశాపతి మనలను క్షేమముకు ఎప్పుడు తీసుకుపోతా? ప్రస్తుతం నా మన స్సును కుదటపరచుకొన్నాను)

తీరమిత్రు డింతలో గగనవాహుడవచ్చి 'నెలవే'... అని అంటూ ఉండగానే త్యాగతి ఆతనమంట కష్టమవుచ్చి 'అలాగే క్షేపించుటలో చాల ముఖ్యమైన పనుండి బండి కదిలేవరకు... కదలి: తరువాత చిక్కవలసి వచ్చినదట మిత్రరావుగారు! ఇంకా... నాకేమిందీ?' అని అన్నాడు. ఇంతలో కల్పమూర్తి 'రేడియోలో ఆరిన కంఠము ఎంత విగుళంకానో వివరము తుంది' అంటూ వచ్చాడు.

త్యాగతి : రేడియోసెట్టు పేను ఇంకా రోజులేంమీదలో?

నేను : నాకు నవ్వు ఒక మంచి సెట్టు కొనిచ్చే కావాలి?

12

ఒకనాటి వెన్నెలరాత్రి త్యాగతి నేనూ మిత్రులూ అడయూరు నదిగట్టు మీద వాహ్యానికి వెళ్ళినాము. ఏదో సోపానం చూచుకోవడానికి ప్రతిఫలించే జ్యోత్స్నలు త్యాగతి కళ్ళిలో తాటికొట్టున్నాయి. ఆ సుపారాద్ధం త్యాగతి మధుమాసకుభ్రాంకులలా ఉన్నాడు.

'హేమకుసుమదేవి! ఆర్చనకు వైలంబాన్ని సుదించే ఆతరు పూజా, పూజాఫలమూ ఉంటువినుమా! ఉపాస్యోవతి శ్రీగంధీదాపులకై నా అర్పణదగ్గరే మహాప్రసాదం'

'అవునయ్యా, ఆర్చనకై వచ్చిన భక్తులందరినీ ప్రసన్నుడై కావాల్సిగాదా ఆ దేవి?'

'పూజాసౌలభ్యం వరప్రసాద మెందుకు కావాలి?'

'వరప్రసాదానికి నలుగురూ అర్హులైతే?'

‘సకలసంపదానాం అపరాధకం భవ్యమిదం. ఏ భర్తృమూ అలా బోధించెను.’

‘సకలసంపదానాం అపరాధకం భవ్యమిదం కాదేదా?’

‘సకలసంపదానాం భక్తిభావంబున అనేకత్వాన్ని మూర్తమే తెలియ చేయున్నది. ఏకైకత్వం అపరాధకం. ఏకైకత్వం భక్తుడే భగవంతునిలో నేనున్నాను, నదినిచూచునైతి నైతి నను, వాసుదేవు బలి, రామునకు హను మంతుడు, కృష్ణునకు ఉద్ధృతుడు.’

ఆనంద చూడలు నన్ను చూచిపోతున్నవి. నదిలో ప్రతిఫలించే చంద్రుని నవ్వులు నిర్భయంతో కలచు అనిపిస్తున్నాయి. మందములయూ బడు మాఘమాసపు లేచివున్న సోదనాలు పన్నీరు చుట్టుకున్నాయి. శశికాకాశనైర్మల్యము చేతులు చాలి తన సీతీస్వామియొక్క స్వీకృతిని ఆనందమొందున్నది. సర్వవర్ణాల లోని స్వప్రకాశకరణిపోయి దేవతలలో కలసిపోతున్నది. త్యాగి వికార ఫలంలో పూర్ణకాయునికల్ల ఆనందం లాభకాకాంతులన్నీ పుంజీభవించినవి. అప్పుడాతడు బ్రహ్మాంతుడయ్యాడు.

‘గానై ప్రసరిస్తే
వానై ప్రసరిస్తే
మయమవకమై
చందాకినివై
రారా నారాజా!
యా రాజ్యంలో
నే నొంటినిరా!

కాంతై జ్వలయిస్తే
శాంతై పులకిస్తే
శరత్సుమమయై
క్షుపాహసమై
రారా నారాజా!
యా రాజ్యంలో
నే నొంటినిరా!’

అని పాడినాడు.

‘ఏవరిదయ్యా యీపాట?’

‘నేనే రచించుకొన్న గీతిక యిది’

‘ఏవ య్యానీవున్నా తీర్థమిత్రునిలా కవిలాగున్నావే.’

‘నేను కవి నెట్లా? నా గొంతుక అవ్యక్తం. అస్పష్టం. ఏవో సుధ్యా భావాలున్నవి. తీర్థమిత్రుడంటావా, స్వప్రతాల్చిన జ్వాలాశిఖరల ప్రజ్వలించుతూ ఉంటాడు.’

‘అవి వెలుగులు కావేమో! ఏమో తాబూతు, పాతగడ్డ మండించిన పొగచూరిన మంటల్లా ఉంటవి’ అని పంపక వ్యాసుడు. అతడు రాసిన పాట విను నీకే తెలుస్తుంది!

‘బ్రతుకలే నేటి ప్రయాణం!
కత లెగిసి వెలుగులు
వితమెరిగి క్రుతి మడచి
గతి తప్పి అదక్షిణ
కతము తెలుసుని నేను
బ్రతుకలేనే ఓ ప్రయాణం!
కత లెగిసి వెలుగులు...’

‘ఈపాట అతని ఎంగళు రాసిన్నా?’

‘ఈ పాటలో నా అందాని కావాలి. నోవారు లిద్దిస్తాడట!’

‘నిన్ను ముగ్గు పెట్టుకున్నాను రాష్ట్రం?’

‘నిశాపతి ఢిల్లీకి వెళ్ళిన రోజున తేలీటలో అతనూ నేనూ తిరుగుతుంటే, తటాలున నాచేయి ముగ్గు పెట్టుకొని ‘నిన్ను క్రేస్తున్నా’ అన్నాడు. ఆ మరు నాడు ఈ పాట రాసుకొచ్చి నాకు చూపించాడు.’

‘నీ యావనం సాఫల్యం అనుభవించలేదా? ఆ ముగ్గు నీ అందానికి హారతి కాలేదా?’

‘హారతి, నివేదన మోసాల తెలుసుకు కాని, అదని స్నేహానికి, ఆ ముగ్గుకు క్రుతి కలిసిందికాదు. నాకు అసల్యం వేసిందన్నమాట నిజం. ఆ రోజున నీవు బల్లవద్ద నుంచాని ఉండగానే, నేను డెట్టాలు నీటితో చేయి కడుక్కొనేవచ్చాను.’

త్యాగతి మాట్లాడకుండా తల క్రిందకు వాలుకుని చేతితో నేలమీద యేవో గీతలు గీస్తున్నాడు.

అందరూ నాకర్థమయ్యారు కాని త్యాగతి నాకర్థంకాదు! అతని మానంలో యేమేమి భావాలు నిశ్చలపక్షాలు చాపి తేలేపోతున్నవో!

‘నేను హైస్కూలులో విద్యార్థినిగా ఉన్నప్పుడు, ఇద్దరు ముగ్గురు బాలకులు నన్ను ముగ్గు పెట్టుకోబోయారు. నాచుట్టముకొయన, నాక్లాసుమేట్సు యిద్దరు. నాకు అసహ్యము వేసింది; ఏదో సంతోషమూ వేసింది. ఆ సంతోషముయొక్క తత్వముకాని, ఆ అసహ్యలయొక్క తత్వముకాని నాకీనాటికీ తెలియడంలేదు. నా కనుబొమలు ముదినడడంలోని కోపం చూచి ఆ ముగ్గురులో ఇద్దరు అక్కడనే ఆగిపోయినారు. నాకళ్ళపాపలలోని సంతోషము చూచికొబోలు ఆ ముగ్గురులో ఒకడైన నా క్లాస్ మేటు రెండోసారి నన్ను కాగి లించుకునే ప్రయత్నం చేయబోయాడు. అప్పుడు నాచేత వాడు లెంపకాయ తిన్నాడు. అంతటితో ప్రణయ కార్య కలాపము చల్లారిపోయింది.’

అమాటలని ఆలోచనలో పడ్డాను. ఇద్దరం కొంతవరకూ మానంగా ఉన్నాం.

‘బుక్కొక్కని చూచినా, బుక్కొక్క చూచి చొప్పున ఇచ్చేట్లయితే యీ పాటకి కొన్ని సూక్ష్మతలు ఉన్నాయి’ అని వ్యాఖ్యగతి.

ఉత్కలదళి అంటే “నా బుక్కొక్కంటే యెక్కవ యాయవలసి ఉండవలసి” అని అర్థం వచ్చేలా” అని నేనన్నాను.

‘సంపత్తో ఆలోచించాలి కొంచెం’ అమా హేమం’ అని నిషేధనలతో ఏరువైపు చూడరాని వ్యాఖ్య.

13

పదినాలుగువ రోజుకు ఒక ఉపయమే నా కిళ్ళిల్లోని నిద్ర సగమవలికి పోయి మిగిలి వెళ్ళు వస్తుంది అని ప్రవీణులంటారు.

‘మేలుకొనుచో

కెక్కడదల!

నానానాలో కేలూర!

‘మేలుకో’ వాంఛాశ్రదాయని

మేలుకొనే కుక్కలందరి

జూరకాంతుల తేలికల్లే

భూమిమోహిని మేలుకో!

కలలు ఆశ్రయం కన్నే తెలుస్తూ

కలకన్నా బలవమోరిన

పూజ యిదిగో

వేగలే వరవరి గీ

వేగలే సురవల్లనీళి’

అన్న పాట ఘోరంగాదమై కొనిపింది. ఉలిక్కిపడి తొడుక్కొన్న పట్టుకుచ్చులలాగు నవ్వుచుకొని, లేచి, కళ్ళి నులుముకొన్నాను. చిత్రవర్ణమైన పల్లవి నా పట్టుచొక్కాగాలి, నా పట్టులాగుకొని, తప్తజాంబూనదకాంతులను జడజల్లే నా శరీరచ్ఛాయలను దాచలేకపోతున్నవి.

‘ఎవరూ?’ అని కేక వెళును.

‘ఎవరా? ఒక యోగి! దివ్యత్వంతోలే ఒక తపస్వి’.

‘ఆ తపస్వి యిక్కడకు ఇప్పుడెందుకు వచ్చాడు?’

‘వరం కోరడానికీ...’

‘ఏమిటా తపస్సు! ఏమిటా వరం? ఇక్కడ తపస్సులేదు. సిద్ధిలేదు. తపస్వి పెళ్ళిపోవచ్చును’.

‘ఇక్కడ లేనా = ఏ దివ్యమార్గ సాక్షాత్కారంతోనం ఇన్నాళ్ళు దివ్య గాంధర్వం ఉద్భవంపడేనో, ఏ దివ్యమార్గ నామమంత్రం జపిస్తూ భూయంగ్మం మధ్యచూపు నిలిపానో అన్నత సంకల్పసమాధిలోనికి పోయానో, ఆ దివ్య మూర్తి ప్రసన్న అవుతుందని ఈ ఉదయమే నాకు ఆకాశవాణి వినబడినది. కాబట్టి,

తెలుగు పలుకులు. నేటి
 తెలుగు పలుకులు పలుకులు
 తెలుగు పలుకులు పలుకులు
 తెలుగు పలుకులు పలుకులు
 తెలుగు పలుకులు పలుకులు

నిమా గంగుల హృదయము! నేనెల్ల గొంతుకకన్న గంభీరత, అబ్బులో
 కరిం గొంతుకకన్న మౌనము, పంకిజుట్టికే గొంతుకకన్న గాఢసురభీత,
 వసంతజేకాయి కంఠమున్న వసంతజేకాయి ... నిశాపతి యెప్పుడు వచ్చాడు?
 అతని గొంతు విని యెప్పుడు వచ్చాడు? నా పంకిజుట్టిగొంతువసుంచి, నిమానంలో
 నుంచి కేవలములా ఉడికాదు. నా వసులను పడి తెరితాలై, వదులై, నుదులై
 ప్రవహించింది. తలచుచున్నట్లు తీశారు. ఎరుల నిశాపతి. వ్యాధయాభి
 రామంగా అలంకరించికొని ఉన్నాడు.

‘కరుణతో కాపాడు తెచ్చుకో’ అంటూనే రాగం పలుకాలకో పోనిచ్చి,
 సాలెగూడును నడిపిచ్చునా తలచును లోసుకొని మాటాడకుండా అతితీక్షణపు
 మాపులలో, అతి తేజస్వీయత కదనంతో సున్నితమైన పట్టు దుస్తులలోంచి
 తొంగిదూచే నా అంశాల యౌవనాన్ని పరిచేస్తూ ఒక్క నిమిషమట్లాడుండి,

‘ఎవ్వరికీ, యెక్కడా నీ గొంతు నీ నూర్చుచ్చానిత ప్రాతఃకాల దర్శనం
 నాకు లభించింది’ అని తెలియతో అప్పట్లోగా పలుకుతూ, నుడిగాలిలా నన్ను
 చుట్టేవచ్చింది. అప్పుడు నా ముఖంలోని నీ నాదెత్తుకొచ్చింది. నా మాపుల్లో
 యొర్రమంచులు కప్పివేసి. నాకొచ్చి వివశ త్వం సాందింది. నా యౌవనం
 ఒక్కసారి ఉచ్చైశా మోకింది. ఒక్క పక్కనోయింది. ఆప్రయత్నంగా
 ఒక అడుగు ముందుకు వేయవలసివచ్చింది. ఇంకా నాకు కెళ్ళున మెలకువవచ్చి
 నట్లయింది. వెళ్ళు అని గుఱివేసి ఆయాగంతో తూలుతూ నా పందిరిమంచపు
 పక్కమీదికి వచ్చిపడ్డాను. నేను భరించలేని యేవో బాధ నన్నలయి, నన్ను
 మూలమంతా కదిల్చిపెనే యేరుపు నన్నావరించింది.

ఎన్నడూ నే నెచ్చియోగను. ఆప్యహ నిశాపతి భయంతో నావద్దకు
 త్వరగా వచ్చినాడు. తెల్లవోయి అట్లే నిలుచుండిపోయినాడు.

‘హేమం, నేను న్ముగంలా ప్రవర్తించాను. నన్ను తీయించు. నా
 శ్రేమ అలాంటిది. అంత ఆగృతమైంది. అంత ఉత్కృష్టమైనది. సంగీత
 కచ్చేరి అయిందో లేదో క్షణించి పడుకొత్తుకొచ్చాను.’

‘ఓయి వెలివాడా, యాదినం నాకేవో భయంకరమైన ఆనందం కలిగింది.
 నీవు నన్ను అలమికొనవచ్చున్నావు నాకేవో విపరీతానందమూ, వింతభయమూ
 ఆవరించినవి. అదే ప్రేమంటావా?’

‘నువ్వు మాట్లాడవచ్చుండల్లా నీ నెదవుల్లోని ఆ మాటల్నే తనివితీరా ఆస్వా
 దించి దివ్యసంగీతంగా వెదజల్లుదామనే కాంక్ష కలుగుతుంది.’

నిశాపతి నా పాదాలకడ మోకరిల్లినాడు. అతని తల నా కాళ్ళకు
 తగలడం గ్రహించి నా కాళ్ళు గెందూ పైకి లాక్కొన్నా. ‘నిశాపతి, ఆ

సోఫాలో కూర్చో. అక్కిమానాలు, మాయలు లేకుండా మన యిద్దరిసంగతీ యిప్పుడే విచారించుకొని ఒక నిర్ణయాని కొద్దాము' అని నేనన్నాను.

'ఆకాశనదీ స్వర్ణపద్మాలు పోగుచేసి నిన్ను కైవసంచేసుకోడానికి యే దివ్యదూతగడు. నేను పోనున్నా, ఆశాజీవిని.'

'తగిఉండటం ఉండకపోవటం నిర్ణయము అనేక విషయాలమీద ఆధార పడి ఉంటుంది' అని అంటూ కాశ్మీరపు పాష్టీనా శాల్వ నాచుట్టూ కప్పకొన్నాను.

'చిన్నతనమునుంచీ నాగొంతుక అత్యద్భుతంగా ఉంటుందని అందరూ అన్నారు. ఆ చిన్ననాడే తల్లిదండ్రులకి చెప్పకుండా, టిక్కెట్టులేకుండా అలహాబాదు పాఠశాలయాను. నాగొంతుకలోని తీక్షితనాలు గమనించి అలహా బాదులోని ఒక సేబ్ జీ ప్రస్థుడైన బాబూరావు త్రిపారీదగ్గర సంగీతం నేర్చు కోమని నన్ను లక్షి పంపించాడు. ఏకదీక్షగా పదేళ్ళాయనవద్ద నేర్చు కొన్నాను. మాడెళ్ళు కష్టపడి సారంగి నేర్చుకొన్నాను. ఉత్తరాదిలో ప్రసిద్ధి కెక్కిన ఆర్మి బాణీబూ కైవసం చేసుకున్నాను. మాయింటిపేరైన చతు ర్దేవులను 'చతుర్దేవి' యని పెట్టుకొన్నాను. ఉత్తరాది 'చతుర్దేవి' వారు నేనూ ఒక్కటేనని ఉత్తరాదివారి ఊహ. ఇతడు మహోత్తమ గాయకులలో ముఖ్యుడు అని జేజేలు పొందాను. మద్రాసువచ్చి నిన్ను చూశాను. నీకు దాసుల్లయాను. అప్పటినుంచి మదరాసే నాముఖ్యమకాముగా చేసు కొన్నాను.'

'అవును. ఇవన్నీ నాకు తీర్థమిత్రుడే చెప్పాడు.'

'ఇవన్నీ తీర్థమిత్రుడు నీకు చెప్పిఉంటాడు. ఎవరైనా చెప్పిఉండ వచ్చు. కాని నేనిదివరకెవరికీ తెలిచిదూపని కవాటాన్ని తెరిచి నాజీవితంలో అతి నిశూఢమైన చరిత్రభాగాన్ని యాదినము నీకు గోచరింపజేస్తున్నాను. అదే నా పరమ నివేదన నీకు. నాసంగీత కళాపరిశ్రమలో ఒక్కొక్కపథమే గడిచి పైకిపోతూండే రోజులవి. అందరూ నన్ను ప్రేమించేవారు, గౌరవించే వారు. నా ప్రతిభకు నాశక్తికి ఆశ్చర్యపడి పోతూండేవారు. నాకు యావనం వచ్చింది. కళాజీవిని కామవతారణం యెప్పుడూ చుట్టుకొని, ఇంత సందు దొరికితే లోనికి ప్రవేశించి, అతని జీవితంలో తానే రాజ్యంచేసే సిరిసి తీసుకొస్తుంది. నాకంఠమహిమ, నాగానవైచిత్రీ సందర్శించి యెందరో బాలికలు పాదాక్రంతలయినారు. నా బ్రహ్మచర్యాశ్రమం పాడుచేసు కొన్నాను. నా గానప్రజ్వలలోపాటు నా కామత్పన్న మహారణ్యం అయినది. ఇప్పుటికి నాలుగేళ్ళక్రితం నిన్ను చూచినంతవరకూ నా తుచ్చ జీవితము నిన్ను పొదివికొనే ఉన్నది. అద్భుతములైన నీ కన్నులు నావైపు తిరిగి, పరమతేజా లైన నీ చూపులు నాపై ప్రసరించి ఆ పిశాచాన్ని దగ్ధంచేసి వేసివై. ఆనాటి నుంచీ నీరూపమే తచ్చుకొంటూ, నీ నామమే జపించేసుకొంటూ, నీకోసం నిజమైన బ్రహ్మచారినియ్యాను. నువ్వు మన పెళ్ళికై అనుమతీయ్యి. నా గాన శక్తి, నాజీవితము నీ రెండుపాదాలదగ్గర సర్వార్థము చేస్తున్నాను.'

నేను వంచిన తల్లిత్తి నిశాపతిని చూడలేకపోయాను. 'నిశాపతీ, నీన్నే హము నాకు పూర్ణిమనాటి వెన్నెలలాంటిది. నీ గానము నాజీవితానికే ఆధారమయినది. ఇదివరదాకా నా వివాహ విషయంలో ఎప్పుడూ నిశ్చయం రాలేదు. శ్రీ తన యిష్టంవచ్చినట్టు సంచరించవచ్చే, వివాహమే అవసరమో నేను తెలుసుకోలేదు. అవసరమైతే ఆ కోరుకోవలసిన పురుషుడెవరో నేను నిశ్చయించుకోలేదు. మనస్సు ప్రేమించే మనిషి ఒకరు, జేహం ప్రేమించే మనిషి యింకొకరు ఉంటారేమో; అదిన్నీ తెలియలేదు. కాని... నేను... నాకు... నీవంటే... విపరీతమైన... సో... ద... ర... భావం మాత్ర ముండేదని...'

నిశాపతి క్రూరగి నిట్టూర్పుపుచ్చి సోఫాహస్తం మీద నున్న తన హస్తంపై తలవాల్చి, ధ్వనిలేని గుండె బద్దలయ్యే యేడ్పులో ద్రవించిపోయినాడు. భయంతో అతనివద్దకే వెళ్ళలేకపోయినాను.

ఇంతలో 'అమ్మాయి! ఆరున్నరయినా క్రిందికే రాలేదని బోయాలు చెప్పటమువల్ల యెల్లాగున్నావో చూదామని వచ్చాను' అని మెట్టుకు వెళ్ళే గుమ్మంలో నుండి అనిన త్యాగతి మాటలు వికబడినవి. 'ఇదుగో వస్తున్నాను. నిశాపతి వస్తే యేదో మాట్లాడుతున్నాను' అని నేను నా స్నానాల గదిలోనికి పరుగెత్తాను. నేను స్నానంచేసి బట్టలుకట్టి వచ్చేవరకూ నిశాపతి యింకవరకు కూర్చున్న చోటనే కూర్చుని ఉన్నాడు.

నా స్నానాలగదిలోకి వెళ్ళి ముఖం కడుక్కొని 'రావయ్యా నిశాపతీ! నేను క్రింద ఉంటాను. నీకూ నాకూ యింతవరకున్న స్నేహము ఇంకను నిత్యమై, నిర్మలమై ఉండాలి! నిన్ను నా సహోదరునికన్నా యెక్కువగా నాకు... సన్నిహితునిగా చూస్తున్నాను' అంటూ మెట్లు దిగి వెళ్ళిపోయాను. నిశాపతి అక్కడే ప్రాన్పడి నిలచుండిపోయాడు.

14

నిశాపతి ప్రణయ రాగాలాపంలోంచి త్యాగతి మాటలు నాకు పూర్తిగా మెలుకువ తెప్పించినవి. రేడియం మాపులు కలిగిన త్యాగతి చూపులకు కూడా నిశాపతికి నాకు జరిగిన సంఘటన గ్రహించడానికి వీలులేని పద్ధతిగా నేను మేడ దిగాను. త్యాగతి యేమీ తెలియనివాడిలాగే కనబడ్డాడు. ఆయినా నాలుగుగోజులు పోయిన తరువాత మేమిద్దరమే ఇంట్లో భోజనం చేసే ఓ మధ్యాహ్నంవేళ, 'హేమాశీషి, నిశాపతిని నీవెమన్నావు?' అని అడిగినాడు.

'ఏమయ్యా, అలా అడుగుతున్నావు?'

'నిశాపతి మొన్న నాతో అంతా చెప్పినాడు.'

'ఏమి చెప్పాడు?'

'ఈ మహాయుద్ధంలో విజయ దివ్యమూర్తియై నిశాపతి మనకు కనబడుతాడు. లేదా ఇంకనూ అధోగతికిబోయే పరమ రాక్షసుడై మన కంటికి కనబడకుండా పోతాడు.'

త్యాగతిమాటలు నాకర్థమవుచున్నా అర్థం నీకు నేటి నటిచాను. 'నిశాపతికి యుద్ధానికి సంబంధ మేమొచ్చిందీ?' అన్నాడు.

'మొన్న నే మొదలు పెట్టిన ఇంగ్లండు, గ్రాండ్ బ్రీట్ య్ నూతన సంగ్రామానికి నిశాపతికి యేమీ సంబంధం లేదని నీకూ తెలుసు, నాకూ తెలుసును. నిశాపతి నిన్ను వాంఛించిన విషయమూ, నీవు కాదన్న విషయమూ నేను గ్రహించాను. నీ జీవితం ఒక ఆనందపథం విహించాలంటే ఆతడు నీకు సలయైనవాడు. మొదటి దినాల్లో పరివ్రాజకుడై, సంగీత సత్యావ్యయంలో, చీకట్లో దారి తడుముకొన్నాడు. ఈనాడు నిశాపతి ఉత్తమపథం చేరినాడు. ఆతన్ని నీ వెందుకు వివాహం చేసుకోవడం నా కర్తవ్యం కావడములేదు.'

'నీదగ్గర మే మేమీ రహస్యాలు దాచుకో నేలకు సగ్గదన్నమాట. ఆతడు చెప్పినాడా, నీవే గ్రహించావా?'

'ఆతడు చెప్పలేదు హేమా! ఈ రహస్య మతని కితిపనిత్ర మయినది.'

'నీవే గ్రహించావా? అప్పుడే అనుకున్నాను! ఒక వస్తువు మంచిదే. ఆ వస్తువు నీ కిట్టమో లేదో ఏదైనా ఒక విచిత్ర సలహాని గణగినప్పుడుగాని తెలియదు.'

త్యాగతి మానంగా ఉన్నాడు.

'ఆరోజు ఉదయము ధిగ్గమంచి రావడమతోనే, తాను రాత్రొగ్గో గడిపి ఉదయమే నేను నిద్రలేవకుండానే నన్ను వచ్చి లేపాడు. అంతకుముందే ఎప్పుడో మా నాన్న గారిని కలుసుకొన్నాడు. మా అమ్మగారు కుర్రలప్రస్థాని వేసిందట.'

'మీ అమ్మగారి దయాంతఃకరణలు మమ్మల్ని మంచి షోమస్తునే ఉంటవి.'

'ఆతనిరాక నాకు చాలా సంతోషమైంది. నిద్రనొందగూడదనంచి వచ్చి తలుపు తీశాను. తన ప్రేమ తెలుపుతూ నన్ను సుడిగుండంలా కేగిలిండుకోవాలని ప్రయత్నించాడు.'

త్యాగతి మానం.

'మొట్టమొదటలో నా యావన రక్తం పొంగిందికాని, మరుసటి తుణుంలో నిశాపతి అంటే నాకేమీ ప్రణయంలేదని, ఆతడు నాకు పురుషుడు కాదని స్పష్టంగా నిస్సంకోహంగా తోచింది. ఆతన్ని ఆపుచేసి ఆ సంగతి...'

'ఆతనితో చెప్పావు. ఎంత కఠిన వృద్ధయమమ్మా నీది! అయినా వైర్యంకలదానవు. నీవు సంపూర్ణంగా నేటికాలపు మనిషివి!'

'ఆ మర్నా దతదెక్కడికో వెళ్ళిపోయినాడు.'

'ఔను. మైసూరులో నందిపర్వతానికి వెళ్ళినాడు. నీవు తిరుగులేని నిశ్చయానికి వచ్చినట్లేనా? ఆతడు పెండ్లి చేసుకొంటానన్నాడు. నీవు కాదన్నావు. జాగ్రత్తగా అలోచించవలసిన విషయమిది. నీవు తొందరపడలేదు కదా?'

'అలాంటి విషయాల్లో తొందరగానే నిశ్చయానికొస్తాము. రావడం తొందరకాని, వచ్చినదిమాత్రం తిరగని నిశ్చయం.'

కాలానేపటివర కిద్దరమూ మానంగానే ఉన్నాడు.

నా హృదయం మహతిపీచెకారు, మహాపహతిపీచెకారు. వేయి కిగలతో, వేయి మెట్లతో లోకాలు ఆవరించుకొన్న క్రైస్తవ్యులైన వామనాత్మికత. ఆ అద్భుతవల్లకి తంత్రులలో తెలిసో తెలియకో పంచమ ప్రపంచమైన ప్రాణ తంత్రిని మీటి నా జీవితాకాశంలో కాకిన్నెరాలు మోకమోగించినాడు త్యాగతి. ఎవరిత్యాగతి? రాత్రుల్లా సగం తెలిసిన నిద్ర కలలుగానైన కాళ రాత్రి. గంభీర రూపాలు అవహిల్లిన ఆనంతధామము. అందులో ఎచ్చటనో ఉన్నాడితడు.

15

నాకు ఇద్దరు యువతీనలుగు స్నేహితులున్నారు. స్నేహితులంటే చాలా సన్నిహితురాండ్రు. నాతో జీవితావధులలాగ మెలికేవాల్సి నా అభిప్రాయం. వీళ్లుకాక నాతో చిగపుకున్నవారు, నా సతర్థులు అయిన చెలిమి కత్తెలు చాలామంది ఉన్నారు. అందులో కొందరు కొంచెం దగ్గరగా ఉంటారు, కొందరు కొంచెం దూరం, ఇంకొక కొందరు ఇంకొక కొంచెం దూరం లోనూ ఉంటారు.

నేను కాలేజీలో టెన్నిస్ బాగా ఆడేదాన్ని. విద్యార్థిత్వం దండలో నన్ను మించిన ఆటకత్తెలు లేనలేరు. వరసగా గెండుం నేనె చాంపియన్ పిష్టు టెన్నిస్ కప్పు బిజయం పొందాను. పాగులో రిట్టవై బాణికను, సంచిపందెం కుగ్గెరాలలో ఒకకోసానమో, రెండోసానమో వచ్చేది. ఈ ఆటల సందర్భంలో ఎందరో బాంకర్లు స్నేహితురౌతున్నారు. ఏకదరిశీ కలుసుకుంటూ ఉంటారు. మా యింటికి వింగురు పిలుస్తూంటారు. అటులకు పిలుస్తూంటారు.

నాకు అత్యంత సన్నిహితులైన ఆ ఇద్దరు స్నేహితురాండ్రనూ ప్రాణ స్నేహితురాళ్ళంటారు. మా మధ్యలో రహస్యాలు గేవు. అక్క చెల్లెళ్ళు కూడా అంత దగ్గరగా ఉండరు. అక్క చెల్లెడికి రహస్యాలు చెప్పకపోవచ్చును, చెల్లెలు అక్కకు చెప్పకపోవచ్చును. కాని ప్రాణస్నేహితురాండ్రు మాత్రం తమతమ రహస్యాలన్నీ ఒకరికొకరు చెప్పుకుంటారు.

వనకకాలంలో ఆడవాడలో స్నేహితులు అంత సన్నిహితంగా ఉండే వారుకాదట. స్త్రీ తన రహస్యాలన్నీ ఎవరితోనూ చెప్పవకే అంటారు. అందులో నిజంలేకపోలేదు. మా హృదయాంతరాలలో ఉన్న రహస్యాలు సర్వాంతర్యామియై, భగవంతునికే తెలియనియ్యము. కాని చిన్నతనంలో ఈ స్త్రీ విద్యాదినాలల్లో నెచ్చెలులకు కాస్త మా రహస్యాలు చెప్పుకుంటున్నాము.

పురుషులు రహస్యాలు దామకొలేరు. ఏ స్నేహితునితోనో ఎంత నిగూఢ రహస్యాలైనా చెప్పేస్తారు. స్త్రీ పురుష సంబంధాలైన రహస్యా లేవన్నా బయటపడ్డాయంటే పురుషునివల్లనే అని సంపూర్ణంగా నమ్ముతాను.

ఇంతకూ నాకు ఉండే రహస్యాలేమిటి? నేనేమీ వ్యాపారాలు చేయటం లేదు. ఇంక నాకున్న ప్రణయ కౌశ్యికలాపం అంత నిగూఢమైంది ఏముందిగనకొక

అయినా నామనస్సులో ఉన్న రహస్యభావాలు కొనిసి, ఆ నా ఇద్దరు ప్రాణ స్నేహితురాళ్ళతో చెప్పటా ఉండడం, వాళ్ళ హృదయాలు వాళ్ళ నాకు తెలియజేయడం మాకు పరిపాటి. సేం ముగ్గురం ఎక్కడో కలుస్తూనే ఉండేవాళ్ళం.

అందులో ఓ అమ్మాయికి మద్రాసులో ఒక బాలికా పాఠశాలలో ఆంగ్లో పాఠ్యయిని పని అయింది. ఆమె రూపు రేఖా విలాసాలంటారా? ఉంటాయి ఒకమోస్తరు. ఆ అమ్మాయి అతి ఆడసిల్ల. చూపులో దగ్గిరవస్తువులు కన బడుతాయి. అందుకని మ్యాసెట్ ఆద్వాలు పెట్టుకుంటుంది. ఆ అమ్మాయికి నేనే లోకేశ్వరి అని పేరు పెట్టినాను. ఆ అమ్మాయి అసలుఉరు ఒంగోలు. అసలు పేరు దూర్వాసుల వెంకటరత్నమ్మ. నెల్లూరులో తన చుట్టూ ఇంటికడ ఉండి, చదువుకొని, స్కూలుపైనలు ప్యాసయి చెన్నపట్నం ఇంటరు చదువు కని వచ్చింది.

ఆప్పటినుంచీ నాకూ 'లోకా' నికీ చూపులతోనే ప్రేమకుదిరింది. లోకం ఎంత తెలివైనది! చెన్నపట్నంలో మా ఇంట్లోనే నాతోపాటే ఉండి చదువు కోమని పట్టుపట్టినాను. మా ఇంట్లోనే భోజనంచేసేది. మా నాన్నగారూ, మా అమ్మగారూ లోకం అంటే ప్రాణం ఇచ్చేవారు. కన్న కూతురైన నాకన్న వాళ్ళిద్దరి దగ్గర ఆమె ఎక్కువ చదువుగా ఉండేది. మాయమైపోయిన మా అక్కని మర పించేటంత అపేక్షగా ఉండేది. మా అక్క ఛాటో తనగదిలో పెట్టుకొని పూల దండలు వేసేది. రెండుమాడుసార్లు మా అక్క బొమ్మను హృదయాని కద్దుకొని కంటినిరు పెట్టుకోడంకూడా నేను చూశాను.

లోకమే మా అమ్మనీ, నాన్ననీ సినిమాలకు, నాటకాలకు, అడయారుకు, బీచికీ తీసుకువెడతూ ఉంటుంది.

మా అక్కను పూర్తిగా జ్ఞాపకం చేసుకోలేను. మా అక్క అమృత మూర్తట. దివ్యసౌందర్యవతట. నా ఆరవఏటనే మా అక్కకు పెద్ద జబ్బు చేసి వెళ్ళిపోయింది. మా అక్క, నేనూ ఒక్కటేపోలిక. మా అక్క పోయేటప్పటికి పదహారేళ్ళది. నాకు పదహారేళ్లు వచ్చినప్పుడు అచ్చంగా మా అక్కలాగే ఉన్నాను. మా ఇద్దరి ఛాటోలు పక్కపక్కగా పెట్టితే ఒక్కరిఛాటేలే అని చెప్పవలసిందే. ఏమాత్రమూ తేడాలేదు ఆ రెంటికీ.

మా బావను తలుచుకుంటే ఏదో కలలో చూసిన మనిషిలా జ్ఞాపకం వస్తాడు. నన్నున్నమానం ఎత్తుకునేవాడు. మా అక్క అంటే ప్రాణం ఇచ్చే వాడు. మా అక్క మా బావనూ, మా బావ మా అక్కనూ ఒక నిమిషమూ వదిలిపెట్టి ఉండలేకపోయేవారు.

నా చిన్నతనంలో మాఉళ్ళోనేఉన్న మా అక్కగారి అత్తవారింటికి వెళ్ళినా, మా అక్క బావా మా ఇంటికి వచ్చినా ఒక్క నిమిషం ఇద్దరూ వదలి ఉండేవారా? నేను మా అక్కదగ్గరకు వెడితే ఇద్దరూ ఒక కుర్చీలోనే కూర్చునో, ఒక మంచంమీద ఇద్దరూ పడుకొని మాట్లాడుకొంటూనో ప్రత్యక్షం అయ్యేవారు.

ఈ ఈడులో ఆనాడు మా అక్క బావల ప్రణయం లోకాతీతమైనదని తెలిసింది నాకు. మా బావ ఇప్పుడు ఎక్కడన్నాడో? బ్రతికి ఉన్నాడో, లేదో?

ఇంతకూ మాలోకం మా అక్కను ఒక దేవతగా ఎంచి, ఆమె స్థాటోను పూజించేది. ఆ స్థాటోపై పూవులూ, కుంకుమ చల్లేది. రోజూ ఆ చిత్రానికి పూలదండలు వేసేది.

ఇదంతా మా తలిదండ్రులను టోపీలో వేసుకొని నేందుకు కాదని నేను నిస్సందేహముగా చెప్పగలను. ఎందుకంటే, ఒంటిగా ఉన్నప్పుడుకూడా మా లోకం నేనుగాని, మా స్నేహితురాండ్రుగాని ఎవ్వరూ చూట్టలేదనుకొన్నప్పుడే, అక్క బామ్మ హృదయానికి అద్దకొని కళ్ళనీళ్ళు తిరిగిపోతూఉండగా, ఏవో పెదవులలో గొణుగుతుంటూ కుర్చీమీద కూర్చోనిఉండేది.

మా లోకానికి మా అక్క అంటే అంత ప్రేమ ఎందుకు కుదిరిందో? ఆ ప్రేమకు కారణం ఏమిటో తెలిసికోవాలన్న ప్రయత్నం చేశాను.

నేను మా అక్కలా ఉంటానని లోకం, మా అక్క పోయేనుండు మా బావతో తీయించుకున్న స్థాటోలో మా అక్క వేసిన వేషం నాకు వేసి, నా ఒళ్ళో తలపెట్టుకొని కళ్ళనీళ్ళు కాల్చేది.

ఒకరోజు నేనూ లోకేశ్వరి నా విద్యామందిరంలో మాట్లాడుకుంటున్నాం. ఇంతట్లో మందగమనంతో అవతరించింది నా చెండ్లో ప్రాణస్నేహితురాలు సోఫీ.

సోఫీ భారతీయాంగ్లబాలిక. ఆమె తండ్రి నీలగిరిలో కాఫీతోటల యజమాని, లక్షాధికారి. తల్లి చిన్నతనంలో ఈమెను కని ఇంగ్లండులో చనిపోయింది. సోఫీ ఇంగ్లండులోనే చిన్నతరగతులు మాతామహుల ఇంటనుండి చదువుకుంది. తండ్రి ఆమెను వదలి ఉండలేకపోయినాడు.

కళాశాల చదువుకు హిందూదేశమే తీసుకువచ్చాడు. ఆమె నాతో పాటే ప్రెసెడెన్సీ కళాశాలలో ఇంటరు చదువుకుంది. ఇప్పుడు సాల్వేజువత్సరము ఎం. బి. బి. యస్. క్లాసు వైద్యకళాశాలలో చదువుతున్నది.

తండ్రి, తాతలు ఇంగ్లండులోనే పుట్టినా జీవితాలు నీలగిరి కొండల్లో గడపటంచేత, వాళ్ళ సంపూర్ణంగా భారతీయులే ఆర్యులు.

సర్. విలియంస్ విలియంగానికి సోఫీ ఏకపుత్రిక. ఆమెను అల్లారుముద్దుగా పెంచుకుంటున్నాడు.

నాకూ సోఫీకి ఎందుచేతనో విపరీతమైన స్నేహం కుదిరింది. సోఫీ మగ రాయుడు. రూపంలో గాదునుమండీ! రూపంలో రతీశేవ! తండ్రి ధిరూప ఫిష్టు అవడంచేత ఈవిడా ధియాసఫీస్తే. అందువల్లనే ఆమెకూ నాకూ గాఢ స్నేహం అవడానికి కారణం అనుకుంటాను.

‘నువ్వు నాతో ఇంగ్లండు రావాలి’ అని వేధిస్తూఉంటుంది. నాకు వెళ్ళాలనీ ఉంది.

‘యద్ధం ఆవసీ సోఫీ! తప్పక వస్తాను’ అన్నాను.

‘మనం ఇద్దరం నర్సులుగా చేరిపోదాం.’

‘నీవు నన్ను పంపిస్తావు’ కేపు డాక్టరుపంపిస్తావు చూచేసి, ఏ లేడీ మేజరుగారు కేపుకున్నారు.’

‘అయితే ఈ యుద్ధం ఉంటుందా? ఈ జర్మనీ, ఇటలీల పస మనం కూడా ఎంతోమందికి ఎట్లా హేమ్?’

‘జర్మనీవాడి కేపుకు పంపిస్తావా? రష్యాను చావగొడుతూ చొచ్చుకుపోతున్నాడు.’

‘ఎంతకాలం అలా వెళ్ళగలదని?’

‘నీ వెళ్ళిపోతావా, ఎవరికావాలి అన్నగా సహాయం చెయ్యకపోతే, రష్యా ఏం చేస్తుంది? అది రంగమో అంటే, నిద్రపోతో కూర్చున్నారు ఈ మిత్రమండలిగారు. అయితే ఆఫ్రికాలో టోమెటో విజ్ఞాపించి ఇంగ్లీషువారిని పరుకొత్తి పంపిస్తావని వద్ద తిప్పేసుకున్నాడు.’

‘ఎంతకాలం కాదుంటారు హేమ్! నేనే జేవోనయితేనా అసలు, టోమెటోను రాస్తావా?’

‘జేవోనో స్వల్పంగా ఏక సులువునువా? లేక కొరడా పుచ్చుకుని వెనక్కు కొట్టి కొట్టి వేస్తావా?’

అప్పుడు పుస్తకం చదవడం మానుకునేవరి మావైపు తిరిగి ‘సోఫీ ఈ యుద్ధం మా ప్రాంతీయులకు ఏమీ పూర్వమస్తుండనం కలిగించడంలేదు. మాకు ఆవసరం కాని ఈ యుద్ధం సంగతి మా హేమ్ కెందుకు చెప్పి’ అని అన్నది.

సోఫీ: నీ హంటలు, నీ ఎప్రెడూ యింతేనే! గంధనుహాత్ముని శిష్యురాల నంటావు. ఆయన కుమారుడ వాడుచేస్తున్నావు. ఈ యుద్ధం భారతీయులదే కాదు, సర్వప్రపంచానికీని. మా బ్రిటిషువాళ్ళు భారతీయుల్ని అన్యాయం చేయలేదని నేను నమ్ము. మీ డండర్ హెడ్డుల సహవాసంచేసి నాలో ఉన్న బ్రిటిషుత్వం అలా చంపుకున్నాను. స్టేగుమారి శ్రీమతి మీరాబెన్ గారే నా గురువనినది. దుర్మార్గుశక్తులు నీరసులమీద దాడి వెళ్తే ఆ దుర్మార్గులమీద సాగించే యుద్ధం, భారతీయుల యుద్ధం ఎందుకుకాదు? భారతీయులు జగ్గరి పక్షం జేరరుకదా!

లోకే: ఈజిప్తువారెవరవత్తం జేరారు? భారతదేశం ఈజిప్తున్నా తీసిపోయిందా. ఏం? మనదేశం జగ్గరిపైనగాని, ఇటలీపైనగాని కత్తిగట్టి యుద్ధంచేసే సితిలో ఉందా? బ్రిటిషువాడపాలన పుణ్యమా అని, భారతీయులు ఎంత నీచస్థితిలోకి వెళ్ళాలో అంత నీచస్థితిలోకి వెళ్ళారు. ఆ భారతీయులపేరున తామే యుద్ధం ప్రకటించారు!

హేమ్: ఏమిటో! రాజకీయ సీతంతా ఈపూట నిరారణ చేసేటట్టున్నారు మీరిద్దరూ! ఏ త్యాగతిగారో వింటే ఏమంటారు?

లోకేశ్వరికి కొంచెము కోపంవచ్చింది. చురుకుగానే మాట్లాడడం సాగించింది. 'కాని, నా మాటలవల్ల గవ్వన కరిగిపోయి, సోఫీని కౌగిలించు కొని, 'సోఫీ! ఏదో కాస్త చురుకుగా మాట్లాడాలి త్వమించాలి' అన్నది.

సోఫీ లోకేశ్వరిని గురించి కనుమురుని 'లో! నీకూ కోపములేదు, నాకూ కోపములేదు. నువ్వు వాదించడము ప్రారంభిస్తే నేనూ మళ్ళి సిద్ధంగా ఉన్నాను. వాదనలకు ప్రేరకు సంబంధంయేమిటి?' అని కాకళీస్వనాల పలికినది.

హేమం: వాగుండిలండి నాటకం! మీయిద్దరు మన తీర్థమిత్రునిలాగే వాదించారు.

సోఫీ: తీర్థమిత్రుడంటే జ్ఞాపకం వచ్చింది నిశాపతి ఎక్కడా కనపడడం లేదేమిటి?

17

ఈ ఇద్దరు స్నేహితురాండ్రూ ఆ సలగురు పురుష స్నేహితులంటే, నేను న్నంత ఎక్కువ అశోభ్యంగా ఉండరు. చనువుగానే ఉంటారుకాని, ప్రాణ స్నేహంగా ఉండరు. ఒక్కొక్కప్పుడు ఏడుగురం కలిసి సినిమాలకు వెళ్తాం! ఒకనాడు ఏ ఎడూరు చేవు బంగాళాకో పోయి, స్వంతంగా వంటలూ పిండి వంటలూ చేసుకుని ఆలరిచేసి కస్తూంటాము.

మా లోకేశ్వరి చూత్రం నిశాపతి సంగీతం అంటే, చెవికోసుకుంటుంది. సోఫీకీ, నిశాపతికీ భారతీయ సంగీత సంప్రదాయాన్నిగూర్చి, పాశ్చాత్య సంప్రదాయాలను గూర్చి వాదప్రతివాదాలు జరుగుతూ ఉండేవి. సోఫీ పాశ్చాత్య సంగీతం బాగానేర్చుకుంది. ఆమె గొంతుక మంచి సోప్రానో, కాకలీ స్వరయుక్తము.

ఇంక నా సంగీతం అంటారా, నేను పట్నం సుబ్రహ్మణ్యంగారి శిష్యునికి శిష్యుడైన నీలకంఠయ్యగారి దగ్గర గాత్రం నేర్చుకున్నాను. కర్ణాటక బాణిలో అందెవేసిన చేయనే నన్ను అంటారు. వీణ ఓ మెత్తరు బాగానే నేర్చుకున్నాను. మా లోకేశ్వరి కర్ణాటక బాణి అంటే అంత ఇష్టంపడదు. కాని ఉత్తరాది బాణి అంటే మహాప్రేమ. నిశాపతిదగ్గర శుశ్రూష నెరపి, చక్కగా పాడుతుంది. సినిమా పాటలు క్లౌన్ పాటవీ, రోడ్ షీడ్ పీ, దేవికొరాణివీ, శాంతాఆప్టేవీ, శాంతా హుబ్లికర్ పీ పాటలు అచ్చం వారివలెనే పాడు తూంటుంది.

కళ్ళు మూసుకొని ఆపాటలు వింటూంటే, ఆయా తారలు పాడుతున్నారని అనుకోవలసిందే!

తీర్థమిత్రుడు కొంచెం లోకేశ్వరి అంటే విసుక్కుంటాడు. సోఫీ అంటే చెవికోసుకుంటాడు. సోఫీని వెన్నంటుతాడు. ఆమె అందాన్ని పొగడుతాడు. ఆమె ఏదీచేస్తే అదే బాగుందంటాడు. ఆతణ్ణి సోఫీ చివాట్లు పెడుతూ ఉంటుంది. ఆటే అల్లరి చేస్తే రెండుమూడుసార్లు చెంపకొయలుకూడా తగిలించింది.

కల్పమూర్తి లోకంలో క్షేపణగా ఉంటాడు. కాని సోఫీ అంటే కొంచెం సిగ్గుపడుతాడు. వెంగ్లీషు గట్టిగా చూడలేదు. కాబట్టి సోఫీ ఏమనుకుంటుందో అని ఆతనిభయం. అంచేత సోఫీ ప్రశ్నలు వేస్తూఉంటే, 'అవును' 'కాదు' అనే అంటాడు. అయినా సోఫీ కల్పమూర్తి అంటే చాలా గౌరవం చేస్తుంది. ఆతని మూర్తిప్రసంగం గ్రహించి మూర్తిత్వం అంటుంది. ఆతడు పూర్వజన్మలో ఏ ఎఫ్.ఎస్.సి.లో అని, ఆనందం పడుతుంది.

కల్పమూర్తి ఏ ఎన్నేరులోనో సముద్రంలోనో ఈడుతూఉంటే, ఆతనితో పాటు ఈడుతూ. మా అందరికన్న గుండు పోతుంది సోఫీ.

నేను బాగానే ఈడుతాను. నేనూ మా సోఫీవలెనే పాశ్చాత్యుల ఈత దుస్తులు తొడిగి, ఈతకు వెళితే నాతో ఉంటాడు తీర్థమిత్రుడు. త్యాగతి సాధారణంగా ఈడును. బాగా ఈత వచ్చుచున్న సంగతి నా కెలా తెలుసునంటే, ఓ రోజున నేను మందలమూలపల్లెలో పడవలమీద వెళ్ళి ఈత పొరంభించాము. త్యాగతీ, నిశాపతీ, లోకేశ్వరీ పడవలమీదే ఉన్నారు. లోకేశ్వరీకి, నిశాపతీకి ఈత అంటే చూడలు.

ఇంతలో పక్కన వెళ్ళే ఓ పల్లెవారి పడవలోంచి ఓపిల్లాడు మమ్మల్ని తెల్లబోయి నిలుచి చూస్తూ, నీటిలో పడ్డాడు. వాడు పడడ మేమిటి దగ్గరగా తేలుతున్న మా పడవలోనుంచి త్యాగతి నీటిలోకి లుక్క ఉరుకు ఉరికి, అరుణకుంక దగ్గరకు బారఈతలో పోయాడు. వాడీ ఈత బాగా వచ్చును కాబోలు బెండులా తేలుతూ ఈడుతున్నాడు.

త్యాగతి దిట్టమైన ఈతకాడని అప్పుడు తెలిసింది.

18

నిశాపతి వెళ్ళిపోయాడని సోఫీ ప్రశ్న వేయగానే జవాబు చెప్పాను.

సోఫీ : వెళ్ళిపోయాడంటే ?

నేను : నందివర్ధతం ఆ ప్రాంతాలకు వెళ్ళిపోయాడట.

లోకేశ : ఎందుకు వెళ్ళాడు ?

నేను : సరే ! మీ ఇద్దరూ లాయరు ప్రశ్నలు వేస్తూ ఉంటే నేను జవాబు చెప్పకపోతే బ్రతకనిస్తారు గనకనా ! వినండి. నిశాపతి గన్ను ప్రేమించాడు, వెళ్ళిచేసుకోమని కోరాడు. నేను వెళ్ళి చేసుకోనన్నాను. అతడు కించపడి వెళ్ళిపోయాడు.

అక్కణ్ణుంచి వాళ్ళ ప్రశ్నలు, నా జవాబులు. జరిగిన సంగతి అంతా చెప్పాను. వాళ్ళు తెల్లపోయారు.

సోఫీ : హేం, నీకోసం ఈ నలుగురు పురుషులు కాసుకుని ఉన్నారంటావా ?

లోకేశ : తీర్థమిత్రుడికి ఇదివరకే వెళ్ళి ఆయినది. ఆతనిభార్య చక్కనిచుక్క. ముగ్గురు ముద్దులు గులికే వెన్నముద్దల పాపలు. రెండేళ్ళవాడు ఆతనికి కొడుకున్నాడు. ఎనిమిదేళ్ళూ, అయిదేళ్ళూ గల బాలికలిద్దరు. కనక తీర్థమిత్రుడుకీ మన హేమానికీ వెళ్ళేమిటికి ఇక కల్పమూర్తికి హేమం కలిగి

తండ్రుల్ని అడిగితే వాళ్ళిద్దరూ తమ ఆభ్యంతరం లేదనీ, అమ్మాయి యిష్టమనీ అన్నారు. ఈ అమ్మాయిగారు జవాబు చెప్పారు. పైగా కల్పమూ రిని ఏడిపిస్తుంది. అతణ్ణి వదలను. అతనికి ఆశా వదలను.

సోఫీ: పాపం, వట్టి వెట్టివాడు. త్యాగిని నాకోడెద్ద సమస్యగా కనబడుతాడు.

సోఫీ: ఆంగ్ల స్త్రీలకు భారతీయ పురుషులెప్పుడూ సమస్యలే సోఫీ!

సోఫీ: భారతీయ స్త్రీలకు ఆంగ్ల పురుషులు సమస్యలు కాదా అం?

లోకే: మీ మగవాళ్ళు చూతు సమస్యలుకాను. చూవాడే చూతు పెద్ద సమస్యలు. మీ జాతిచూత్రం చూతు పెద్దసమస్య. మాదేశం మీవాళ్ళు ఒదలరు. ఏవో చూటలంటారు. మీ జాతి చూట నిలచెట్టుకొనే జాతి అంటారు. మా విషయంలో చూత్రం మీ చూట నీటిమాటే!

సోఫీ: భారతీయులు ఒక్కచూట మీద నిలుస్తారు. మీ గాంధీగారికే రోజుకో రోజు తగ్గంతుక. ఇవాళ ఓటి అంటాడు, రేపు ఓటి అంటాడు.

లోకే: గాంధీమహాత్ముణ్ణి అంత బాగా అర్థం చేసుకున్నావు?

నేను: మళ్ళీ మీ ఇద్దరూ వాదం మొదలు పెట్టారు; చూ మేద కాస్తా కదలి పోయిందేమో చూస్తాను. అసలు త్యాగిని సంకలి మొదలుపెట్టి చిలుక్కున గాంధీగారి దగ్గరకు వచ్చి ఉరుకున్నా వెమిటి మీ యిద్దరూ?

ఇంతలో త్యాగి తేమా దగ్గరకు వచ్చాడు.

లోకే: మిమ్మల్ని గురించే మాట్లాడుతున్నారు. మీకు వెయ్యేళ్ళు ఆయుర్దాయం.

19

త్యాగి: ఏమిటి అంత తీవ్రంగా మాట్లాడుతున్నారు?

లోకే: గాంధీమహాత్మునిగురించి వాదన వచ్చింది, ఇద్దరికీ.

ఆమె వాదనసంగతి త్యాగికి విపులంగా చెప్పింది, లోకేశ్వరి.

త్యాగి: హిమాలయాలనుగురించి వాదనవస్తే ఎంతో, మహాత్మునిగురించివచ్చినా అంతే! అమ్మా సోఫీ, ఆంగ్లరాజ్యానికి చర్చిలో ఇప్పుడు ముఖ్యపురుషుడు. అతను లేకపోతే ఆంగ్లేయులు యుద్ధం విజయం పొందడం దుర్లభంకదా! కాని ఆయన చిత్తవృత్తులు మనం అర్థంచేసికోగలమా? మా చూట అలా ఉండు. మీ ఆంగ్లజాతిలోని ప్రముఖులు అర్థంచేసికోగలరా? అలాంటి సందర్భంలో ఆధ్యాత్మిక దేశమైన మాదేశంలో ఆధ్యాత్మికపురుషుడైన మహాత్ముడు మీకు అర్థంకాడు. కాని మీలోని మహానుభావు లనేకు లాయన్ను అర్థం చేసుకొన్నారు. అలాగే మాలో కొందరు సర్వులను సంపూర్ణంగా అర్థంచేసికొన్నవాళ్ళూ ఉన్నారు.

నేను: భౌతికం, ఆధ్యాత్మికం అంటావు. ఏమిటా భౌతికమూ, ఆధ్యాత్మికమూ?

త్యాగి: హేమం! ఒక్కసంగతి అడుగుతాను. మనకీ, పశువులకూ లేదా ఏమిటి?

నేను: పశువులకు మెదడు లేదు, మనకు మెదడు ఉంది.

త్యాగతి: పశువులకూ మెదడు ఉంది కాని అది చిన్నది; మనుష్యుల మెదడంత క్రిష్టమైనది కాదు. సరే మనుష్యుడూ తన పిడ్డల్ని ప్రేమిస్తాడు, జంతువులూ ప్రేమిస్తవి. ఆ రెంటి ప్రేమలో తేడా ఉందా?

సోఫీ: ఉండకేం? జంతువు అవసరం ఉన్నంతసేపే, తర్వాత ప్రేమనే మరిచిపోతుంది.

త్యాగతి: కాని మనుష్యుడు జీవితం ఉన్నదాకా ఎందుకు ప్రేమిస్తాడు? చచ్చి పోయిన చుట్టాల్ని, స్నేహితుల్ని, గొప్పవారిని ఎందుకు ప్రేమిస్తాడు? దేశం అని ప్రాకులాడుతాడు, మానవలోకం అని గగ్గోలుపడతాడు ఎందుకు సోఫీ?

20

ఆడవాళ్ళకీ మగవాళ్ళకీ ఉండే సంబంధానికి --మతానికీ ఏం చుట్టరికం ఉందీ? నైతికం అంటే యేమిటి? కామపరమైన స్త్రీ, పురుష సంబంధము నైతికంగా మానవుల్ని ఆధోగతిలో పడేస్తుందని ఎలా నమ్మగలము?

ఈ ఆలోచనలు ఒంటిగా ఉన్నప్పుడల్లా నాకు వస్తూనే ఉన్నాయి. ఈ విషయాలనుగురించి నాలో సమానంగా ఆలోచిస్తుంటాడు తీర్థమిత్రుడు. నైతికమనేది మానవులలో ఒకరి కొకరు కష్టం కలిగించకుండా ఉండడము. అందుకనే మనుష్యుణ్ణి మనుష్యుడు చంపడము తప్పైనా, వారూ వీరూ ఒప్పుకుంటే యుద్ధంలో ఒకరినొకరు చంపుకోవచ్చును. కాని అది దేశపరికావాలి అంటే.

అలాగే స్త్రీ పురుష కామసంబంధము! ఈ పక్షం ఆపక్షం ఒప్పుకుంటే నీతిదూర మెట్లా అవుతుంది? పిలిచేవారు పిలవబడేవారు ఒప్పుకొనినకదా భోజనాలకి వెడుతున్నారు? అలాగే పిలిచేవారు పిలవబడేవారు ఒప్పుకుంటే స్త్రీ పురుష సమాగమం నీతిదూరం కాదనే నాకు తోస్తూఉంటుంది.

ఈవిషయంలో నాకూ, త్యాగతికీ భేదాభిప్రాయాలున్నాయి. మా కల్పమూర్తి ఈ వాదన ఒచ్చేటప్పటికి చెవులు మూసుకుని పరుగెత్తుతాడు. ఈ వాదనలో సోఫీ నన్ను బలపరస్తూనే ఉంటుంది. కాని ఆ బలపరచడం వట్టి వాదనతోనమేనని నా అనుమానం! లోకేశ్వరిమాత్రం తన అభిప్రాయమేమిటో ఎప్పుడూ చెప్పదు.

చదువుకోని భారతాంగనల్లో వివాహించినా, స్త్రీ పురుష సంబంధము నైతికానికీ మోక్షానికీ కొన్ని వేలకొట్ల యోజనాల దూరము ఉందని సాధారణాభిప్రాయం. మనోబలం కాస్త తక్కువగా ఉన్నప్పుడు కొందరు స్త్రీలు మగవాడి మాయలకు లోబడి, ఎప్పుడైనా తమ దేహాన్ని వాళ్ళ కప్పచెప్పడం ఉన్నది. ఇవి సాధారణ కుటుంబాలలో ఆప్పుడప్పుడు జరిగే రహస్యసంఘటనలు. అవి లోకానికి కొంచెముగా తెలియవచ్చును, తెలియకనుపోవచ్చును. అనేక యుగాలనుంచి వచ్చింది గాబట్టి కాబోలు యీ నైతిక ఆధ్యాత్మికాభిప్రాయం, నేను నాలో ఎంత వాదించుకున్నా నాకు తెలిసియున్నా తెలియ కుండానున్నాకూడా నాచుట్టూ గోడలు కట్టుతూ ఉంటుంది.

నాకు ఒక్క పురుషుడూన్నా నచ్చడు. నాలో ఏదో ఒక మహత్తరమైన శక్తి ఉన్నదనీ, నాలోని స్త్రీత్వము అదృష్టమైన స్వరూపము తాల్చిందనీ, నాలోని స్త్రీత్వము ఒక విధమైన పరిపూర్ణత పొందిందనీ నా చిన్నతనాన్నుంచి మహావధికమగు భావము పెంపొందినదానీ ఉంది. ఈ భావమే నా హృదయంలోని గీటురాయిమీదగీసి వాళ్ళ పురుషత్వాన్ని పరీక్షచేస్తుంటుంది, నామనస్సు.

నా పురుష స్నేహితులు నలుగుర్నీ ఆ గీటురాయిమీద గీసుకుని స్నేహం చేయలేదు నేను. ఏ కారణాలవల్ల పీఠు నాకు స్నేహితులయ్యారా అని నేను ఆలోచిస్తుంటాను.

అయితే స్నేహానికి కారణాలు వెతికితే దొరక్కపోవు. కొన్ని విషయాలు సంభవించడము కారణాలు మాచుకొని సంభవించవు. అవి సంభవించిన తర్వాత కారణాలు వెదికితే దొరుకుతాయి.

అడదానికి ఒక ఆశయపురుషుడు ఉంటాడు. నాకు వయస్సు వస్తోంది అన్నప్పుడు కామభావాలు కలిగివి. కాని వాటి తత్వము నాకు ఏమీ తెలియదు. యవ్వనము పొందిన బాలకులు నన్ను చూస్తే నాకప్పుడు ఆనందం. వాళ్ళకు తెలియకుండా వాళ్ళని చూడడం ఆనందంగానే ఉండేది. ఈ వికారాలు అనేక విచిత్రమైన పోకళ్ళు గాఁయేవి. కరకాగారు వ్రాసినట్లు భారతీయ స్త్రీలకూ పురుషులకూ కామవికారాలు అంతంత దూరంలోనే ఉంటాయి.

ఇంతమా నా ఆశయపురుషుని రూపం నాకు నిజాంత్రంగానే నా భావ సేత్రాలకు గోచరించేది. కాని, ఇది అని నేను నిరారణ చేసుకునే స్వప్రత లేకపోయేది. యవ్వనం ముద్దకట్టినవాడు, దేహం కండలతిరిగి, మన్నగా గంభం చెక్కలో చెక్కిన పరిమళం, స్థావరమూ కలిగినవాడు, సంతతానందమూర్తి, గంభీరకంఠన రితగానం కలవాడు, కళామూర్తి, సర్వవిజ్ఞానకోవిదుడు, ముఖ్యంగా ధనలేమిలేనివాడు, సకల సద్గుణసంపన్నుడు.

ఇట్లాంటి ఉత్తమపురుషు డెవ్వరు, ఎక్కడ ? ఆతన్ని ఊహించుకొని నేనూ పాటలు రాసుకునేదాన్ని.

ఎచ్చటంటివోయీ ? ఓ పురుషమూర్తి

ఏల రావైతివీవ్రా !

పసిమి పచ్చని బలము బంగారు పండునో

మిసిమి యవ్వనకాంతి మేలమ్ములాడనో ?

ఎచ్చటంటివోయీ ఓ పురుషమూర్తి

నీ యెడద మింటిదెస మావరించిన నేను

నిత్య భాసిత సుధా నిర్గతానందమును

ఎచ్చటంటివోయీ !

నీవేన నాధుడవు ! నీవేన ఈశుడవు !

నీ లోననే నేను స్ఫుత్య మయ్యెడి దాన

ఎచ్చటంటివోయీ !

21

మా అమ్మ గారూ మా నాన్న గారూ అది ఎప్పుడు! మా నాన్నగారి పేరు విగాయత కావుగాదు. మా అమ్మగారి పేరు వెంకటరామమ్మ. మా అమ్మ మా నాన్న రెండవ భార్య అని ఎవ్వరూ అనుకోరు. మా తలిదండ్రులకు నేనే ప్రాణం, నేనే బ్రతుకు.

మా అమ్మ చిన్నతనంలో పాపదండల అప్పటికి అరేళ్ళ బాలికనైన నన్ను తీసుకుని, ఎన్నడూ చికిబాటూ మదరాసులో కాపురం పెట్టారు. మేము వచ్చిన రెండేళ్ళకు మైలాపూరులో, ఆగ్నానందంలో సీతాపురంవారి 'డెస్టోర్ హాసు' స్థలాల్లో ఒక ఆంద్రమైం మేడ కొన్నారు మా నాన్నగారు.

సంగీతానికి ఒక మేష్టరు; ఇంగ్లీషు, తెక్కలు, ఫీజిక్సు, కెమిస్ట్రీ మొదలయిన వానికి ఒక డి. యె; తెలుగు, సంస్కృతం, చరిత్ర, భూగోళంకు ఒక తెలుగు సంస్కృతం ఎస్. సి. గారు వారు ముగ్గురుపాఠ్యాయులు. నా ఇష్టం వచ్చే చదివేగా. ఈ పోతే చూసేసేదాన్ని. మా భవనంలో నేనే రాణిని.

మా నాన్నగారికి అరవై రెండున్న వచ్చాయి. మా అమ్మకు నలభై మూడు. అయినా వాళ్ళిద్దరూ చనికొ ఓవుల్లాగే ఉంటారు. మా నాన్నగారు కొంచెం బాద్మినిషి అయినా అట్టే అంత ముగ్గురివానిలా ఉండరు. కాని, చిన్నతనంలో ఉన్న శక్తి అది లేవంటూ, ఏదో మూల్గుతూనే ఉంటారు. డాక్టరు వెంకటప్పయ్యగారు వాగానికి మూడురోజులు మాయంటికి రావలసిందే.

మా అమ్మగారు నలభై మూడేళ్ళకే తల నెరిసిపోయి, పండలా అయిపోయింది. రహస్యంగా నాకు తెలియకుండా ఎంత ఏడ్చేదో! అందుకోసమే ఆవిడ కళ్ళకు ఎప్పుడూ జబ్బులే. ఎప్పుడూ కళ్ళవైద్యమే! కళ్ళొప్పిరి కోమన్ నాయకుగారు ఆమెకు ఎప్పుడూ ఏదో వైద్యము చెప్పూనే ఉంటారు.

మా అక్కకోసం మా అమ్మ ఏడ్వని రోజు లేదు. ఎవరైనా చుట్టాలు రావడం మా కందరికీ భయం. ఏ పండుగ వచ్చినా భయమే! నన్ను చూచి కళ్ళు తుడుచుకొని వెడనవ్వు నవ్వుతుంది. "ఎందుకే అమ్మా ఆ కళ్ళరీళ్ళు" అని అంటే తన కంటిలో ఏదో నలక పడిందంటుంది. 'అమ్మా మళ్ళీ ఏడుస్తున్నావు' అని నే నంటే 'ఛా! నేనేడ్చానా నాన్నా? నవ్వు వట్టి వెణ్ణితల్లివి నాన్నా! నీకు అస్తమానం నాకళ్ళల్లో నీళ్ళే కనపడతాయి' అని అంటుంది.

మా అమ్మ మా నాన్నా దుఃఖించూసే, మా అక్కకోసం అంతా ఏడుస్తారు. ఆవిడ ఎంత మంచిదో అని అనుకుంటాను. మా అక్కపేరు శకుంతల. మా అక్క అంత నాకు జ్ఞాపకం లేకపోయినా మా అక్కను గురించి అన్ని కబురులు వినడంచేత, మా అక్కను చూచినట్లే ఉంటుంది నాకు.

మా పినతండ్రి పినపాపారావుగారున్నారు. వారు అప్పుడప్పుడు నకుటుంబంగా మదరాసువచ్చి మాదగ్గర ఓ పదిహేను రోజులు ఉంటూ ఉంటారు. మా పినతండ్రి అంటే మా నాన్నగారి పెదతండ్రికొడుకు, మా పాపారావు

బాబయ్య నవ్యసాహిత్యకవుల్లో ఒకడు. ఆయన కవితల్లో అచ్చంగా రాయ ప్రోలు సుబ్బారావుగారి కవితల్వంటా ఉంటుంది. ఆయన మా అక్కను వర్ణించి చెప్తూ ఉంటే నా కళ్ళు చెరుుంచి, నా గుండె దడ దడ మని, ఈ లాంటి అక్కను ఎల్లా పోగొట్టుకొన్నానా అని, నేను రూపంగా కళ్ళనీళ్ళు కుక్కుకునేదాన్ని.

పాపారావు బాబయ్యకూ మా త్యాగభక్తి ఎందుకో కపరితనైన స్నేహం.

మా నాన్నగారు, మా అమ్మ మా త్యాగతితో అంత చదువుగా ఉండడం మా స్నేహితులొకాని కందుకూ ఆశ్చర్యం చేశేది. ఎన్నో త్యాగతి?

ఓరోజున మా లోకేశ్వరి మా పాపారావు బాబయ్యతో చాలా నేపు మాట్లాడి నా దగ్గరకు వచ్చింది. ఆ రోజున లోకేశ్వరి హృదయంలో ఏదో రహస్యవిషయం ప్రవేశించిందని ఆశ్చర్యపడ్డాను.

మా బాబాయి గుంటూరు వెళ్ళిపోయాడు సకటుంటంగా. ఆయన కుమార్తెలు నా చెల్లెళ్ళ వశమూరి, రాగమాలికాదేవి నన్ను కాగిలించుకొని 'అక్కా గుంటూరు ఒక్కసారి రావే! వెదనాన్నగారు మదరాసు కదలరు. సుహృదుడరాసు కదలవు! వెడితే విశాఖపట్నం ఉపన్యాస పరీక్షకు వెళ్ళావు. బొంబాయి వెడతావు, కలకత్తా వెడతావు. గుంటూరుకూ యూనివర్సిటీ వచ్చిందిలే. నీ చదువు పూర్తి అయింది. మా చదువులు చూడడానికై నా రావే!' అని అన్నారు.

వాళ్ళిద్దరిని కాగిలించుకొని, మల్లెంపట్ట, ఎన్నో బహుమతులు ఇచ్చి పంపాను. రైలుకు వెళ్ళి ఇంటరులో కూచోబెట్టి వచ్చాను.

ఇంటికి రాగానే మా లోకేశ్వరి నా చేతిలో ఓ కట్ట పెట్టింది.

'హేమం ఇదంతా ఈరాత్రే చదువు! నా చేతికి ఈ ఉదయమే వచ్చింది. స్కూలులో పాఠాలు ఎల్లా చెప్పానో, కాని వ్రాతపుస్తకం మాత్రం పూర్తి చేశాను' అని పారిపోయింది.

ఆ చక్కని బైండుపుస్తకం పైపేరు మాస్తే 'త్యాగతి కథ' అని ఉంది.

అది చూడగానే ఎందుకో నా చేతులు వణికినవి. నా కపోలాల చిరు చెమటలు పట్టినవి.

త్యాగతి కథ

1

సముద్రంలో ఎక్కడనో ఒక అలపుట్టి, పైకి ఉడికి, లోతులకుదిగిప్రపంచ సంచారానికి బయలుదేరినది. మహా సత్త్రగోళంలోంచి విడిచిపెట్టి ఒక తేజః ఖండము తన ప్రథమ గ్రహస్థితిని పొందినది. గుంటూరుజిల్లా తెనాలితాలూకా భట్టిప్రోలు గ్రామంలో ఇప్పటికి ముప్పైవేళ్ళ క్రితము ఒక విచిత్ర మహూర్తములో నా మొదటి యేడ్పు లోకము, రాత్రి, సత్త్రతాలు విన్నవి. ఆ ఊరు మా మేనమామల ఊరు. మా అమ్మకు నేను నాల్గవ కాన్పు. మూడవ

కొన్న మా గ్వంత గ్రామ ప్రాంత కొట్టపరలోనే సంభవించినది. కుమారుడు పుట్టి నట్టపడినాడట. కాబట్టి నా జననం మా మేనమామగారింటనే. జాత తండ్రిగండ్రాన వచ్చినాను కాబోలు! నా మూడవ యేటనే తండ్రిదిక్కులలో లీనమైపోయినాడు.

సాగుకు ఏడువేల రూపాయ లాదాయము వచ్చే ఆస్తికి నేనొక్కణ్ణే కుమారుడ నవడంచేత, జనకుణ్ణి సంపదనానని నన్నందరూ హేళన చేసినప్పటి కీని నా చిన్నతనం మాత్రం రాజభోగంగా జరిగిపోయింది. నన్ను చూచుకొని మా అమ్మ దుఃఖమంతా దిగమింగి అనల్యాభాయిలా రాజ్యపరిపాలన చేసింది. వీధిలోనికివచ్చి మొగం చూపించకపోయినా భూములు కొలుకొన్నాడంటే, తమల పాకుల తోటల మగతా వనూలుచేయడంలో, పది యెకరాల స్వంత వ్యవసాయము పర్యవేక్షణ చేయడంలో మా అమ్మగారు ఏరనారీమణిలాగే ప్రవర్తించే వారు. నేను నిద్రపోతున్నాననుకొన్నప్పుడు ఒక్కొక్కరాత్రివేళ తన భర్తను తలచుకొని వాపోయిన సమయాల నేను కనిపెట్టినవి ఉన్నవి. అప్పుడు నేను పక్కమీదినుంచి గళుక్కున లేచి మా అమ్మ మెడ కాగిలించు కొని 'అమ్మా, ఏలవకు, అమ్మా ఏలవకు' అని నేనున్నా ఏడ్చేవాడనట.

రూరదూరాన్నుంచి దర్శించిన విగ్రహంలా నా తండ్రిగారు జాపకం. ఆయన ఏడమచేతికి నాలుగు ఉంగరాలుండేవి. బాడుగాటి మీసాలు, చెవులకు రవ్వలకమ్మలు. కోలమోయు. చక్కని చామనచాయ, తీక్షణమైన చూపులతో నన్ను చూస్తూ పైకెత్తి 'నాన్నా నీవు పట్టావు, ఇక నేను వెడుతాను' అని ఆయన అన్నమాటలు ఇప్పటికీ నాకు ఏవో వేదమంత్రాలులా తోస్తూ ఉంటవి.

మా అమ్మ అంత అందమైనది కాదు. కళ్ళల్లో ఉన్న ప్రేమ కాంతులు తప్ప కనుముక్కు తీరల్లో సౌందర్యము తక్కువ. కాని మాతృదేవతా కాంతులెప్పుడూ ఆమె ముఖంలోంచి ప్రసరిస్తూ ఉంటవి. నాకు జ్ఞానం వచ్చి నప్పటినుంచి తెల్లటి వస్త్రము కట్టుకొని ముసుగు వేసుకొన్న రూపమే! కాని, సర్వభూషణాలంకృతయై, సౌభాగ్యవంతమైన ఆమె కురులు జడగా ముడిచి, సిగచుట్టుకొని బనారస్ చీర కట్టుకొన్న ఆమె రూపము నేను మాయింట్లోని ఫోటోలలో మాత్రమే చూచినాను. పూజాపీఠము ముందు కూర్చోని జపం చేసుకుంటుంటే మా అమ్మ పీఠాంబరధారిణియైన యోగిని దేవతలా ఉండేది.

ప్రతి పండుగకీ మా అక్కయ్య లిద్దరూ వస్తుండేవారు. మా పెద్దక్కయ్య నాకన్నా పదేళ్ళు పెద్ద. మా రెండో అక్కయ్య నాకన్నా ఏడేళ్ళు పెద్ద. నా నాల్గవయేటను మా పెద్దక్కగారు తన అత్తగారూరైన బందరుకు కాపురానికి వెళ్ళినది. మా పెద్దక్కగారి పెళ్ళి మా తండ్రిగారే చేసినారట. నాకేమీ జ్ఞాపకంలేదు. నా ఐదవ ఏటను మా చిన్నక్కగారిపెళ్ళి జరిగినది. పెళ్ళివారు గంటూరునుంచి తరలివచ్చినారు. మా మేనమామవైపువారు, మా అన్నదమ్మలవారు మమ్మీదుకొని వివాహము లత్యంత వైభవముతో చేసినారు. అప్పుడే నావడుగు కూడా అయింది.

మా అమ్మ నా చదువు కొరకు రేపల్లెలో కాపురము పెట్టినది. అక్కడా మాకు పెద్దకామాటంగానే ఉండేది. మా క్లాస్ మాస్టరు నాకు ప్రయివేటుగా చదువు చెప్పేవాడు. క్లాస్ లో మొట్టమొదటగా ఎప్పుడూ ప్యాసవుతూ ఉండేవాణ్ణి. సెలవలకు ఇంటికి రావడమంటే ఎంతో సరదాగా ఉండేది. తోటల వెంట తిరుగడం, పొలాలవెంట తిరుగడమంటే నా చిన్నహృదయం ఎగిరి గంతు వేసేది. నాకు కమ్మవారబ్బాయిలు, గెడ్డబాలకులు, బ్రాహ్మణాబ్బకులు చాలా మంది స్నేహితులుండేవారు. వీళ్ళందరికీ నాయకుణ్ణి నేను. తేనాళిలో సెకండు ఫ్రాం చదువుచున్న నూరసరెడ్డి, వెంకట్రామయ్య చౌదరి కూడా నా మాటంటే గీచినగీలు దాటేవారుకారు. నా కోసం మా అమ్మ ఎప్పుడూ ఏదో చేస్తునే ఉండేది. మిరపగొట్టో, చేగోడిలో, పకోడిలో, జంతికలో ఏదో అవి మూటలు పట్టుకొచ్చి, నా స్నేహితులకు విందులు, ఫలహారాలు పెట్టేవాణ్ణి. ఏస్నేహితునింటికి వెళ్ళినా ఆస్నేహితుని పెద్దలందరూ ఎంతో ప్రేమతో నన్ను పల్లరిస్తుండేవారు.

ఆ రోజుల్లోకూడా ఘంటి వినాయకరావుగారు నేనంటే చూపించే ఆసక్తి నిరుపమానమైంది. ఆయనకూ మాతండ్రికి పరమస్నేహము. ఆయనకు పిలక ఉండేది. పద్మతీనియోగ మంటే అపరిమితమైన ప్రేమ. నందిరాజు దీక్షితులవారంటే ఎంతోభక్తి. నియోగ మహాసభలకు వేలకువేలు ఖర్చుచేస్తుండేవారు. మా తండ్రిగారికి పద్మతీయందు నమ్మకముండేది కాదట. మా నాయన గారిని శ్రీ దైవదైత్రమతస్థాపక దీక్షితులుగారెప్పుడూ హెచ్చరిస్తుండేవారట. పద్మతీ నవలంబించిన వినాయకరావుగారికిని, పద్మతీ నవలంబించని మా తండ్రిగారిని శేవచలపతిగారికిన్నీ కృష్ణార్జున మైత్రివంటి గాఢస్నేహమని పెద్దలు చెప్పుతుండేవారు.

ఘంటి వినాయకరావుగారు నేను కనబడగానే 'ఒరే మూర్తి!' అని దగ్గరకు పిలిచి ఒళ్ళో కూర్చోపెట్టుకొని నా కలను వ్రేళ్ళతో సవరిస్తూ 'నీకు మీ అమ్మగారి పోలికలు, మీ నాన్నగారి తెలివితేటలన్నీ ఉన్నాయిరా. పదితూటన్నీ ఘట్టుగా ప్యాసై గొప్పవాడివై లోకంలో పేరు ప్రతిష్ఠలు సంపాదించుకో' అని ఆ నేవారు. ఈ ముక్కలు ఎన్నివేల పార్లన్నారో ఇప్పుటికీ నా చెవుల్లో ప్రతిధ్వనిస్తూనే ఉంటువి.

నా చిన్నతనంలో చంటిబిడ్డలంటే ఆసక్యం. వాళ్ళు బట్టలు మలినం చేస్తారని పెద్దక్కగారి బిడ్డల్ని ఎప్పుడూ ఎత్తుకునేవాణ్ణి కాను. దూరంనుంచి ఒకవేలతో ముట్టుకునేవాణ్ణి. మా మేనమామగారి బిడ్డల్ని అంతే. అలాంటి నా చిన్న హృదయానికి ఒక బాలికంటే అదేదో విపరీతమైన అనురాగముండేది. ఆ బాలిక పుట్టినప్పటినుంచి 'నీ పెళ్ళాము నీ పెళ్ళా'మని వాళ్ళ అమ్మ, నాన్నాకూడా నన్ను వేళాకోళం చేసేవారు. ఆ చిన్నప్పటి మాటే నాకు పరమ హక్కియినది. నా అయిదవ ఏటను ఆ బాలిక జన్మ తొల్పినది. పాలబుగ్గల పైన ఉన్న ఆ నాటి నాకళ్ళకే, పొత్తిళ్ళలోని ఆ వెన్నముద్దల బాలిక సర్వ

సౌందర్యాలకు నిశ్చయించినది. ఆవాక్యతల నిలవడం వల్లనే అయిదో సెలవునుంచి కూడా నే నెక్కడ పడవేస్తానో అనే భయంతోనే ఎత్తకుండా వాళ్ళింటికి వెళ్ళిపోయాను. అది నేనుగానీ ఆ పాప ఊరునేనీ. ఆ అయ్యయి చినాయక రావుగారి ప్రభుత్వం గతం.

చినాయక రావుగారి ప్రభుత్వ భార్య, స్త్రీలు లేకుండానే ఇరవై ఏడవ యేట కాలము జీవించి, అప్పుడే గౌరవ భార్యను చేసుకొన్నాడు. రెండవ భార్యకు చాలా కాలము పుత్రులు కన్పించలేదు. నేను దానిలో నియమింపబడినా నాకు కొద్ది కాలం ఆనందం కలిగింది. గిన్నెలపెట్టిన నే నారట, మాతండ్రిగారు పోయిన రెండేళ్ళకు వారి ప్రభుత్వ పుత్రిక ఉద్భవించినది. అందాల ఆ చిన్న పాప నే నెప్పుడో పుట్టిన చాకలి తెచ్చిన బట్టలైనా సరే, అమె ఆశుభ్రపరచినా మాట్లాడకుండా క్రొత్త నే ఉన్న మా యింటికి పరిగెత్తుక వెళ్ళి అట్టలపడించి శుభ్రమైన బట్టలు కట్టికొని వచ్చేవాడిని. మేము రెపల్లె చదువుకు వెళ్లేసూ కే శత్రుత్వం తెప్పటమగుట నేస్తుండెది. మొదటిసారి సెలవలకు వచ్చినప్పుడు, అమె ముగ్ధమూడు మాట్లాడనది. రెండవసారి సెలవలకు వచ్చినప్పుడు, మొదట నన్ను చూచి క్రొత్త చేత సిగ్గు పడినా రెండవసారి నా మెడచుట్టి నన్ను వదిలింది కాదు.

బంగారపు తొనల ఒళ్ళు, ఒత్తు జుట్టు ఆ బట్టలు, నేనక్కో తీసుకోవడము తెలిసేదికాదు. జుట్టు మధ్యనుంచే కళ్ళింటి చూస్తూ మాట్లాడెది. 'బావ వల్లేలు పిరికెత్తులు తెల్లి పెత్తాడు' 'నాన్నా బావను వెల్లి తేతుకుండా' అని అంటూ ఉంటే దేహ మనః ప్రాణాలతో కాంచింది వెళ్ళేసుకొన్న సవయోగ నుని హృదయంలా నా హృదయము దడదడ మనేది, పాలకడలిపొంగులూ పై కుబికిపోయేది.

నేను పడేళ్ళ కుర్రవాణ్ణి, అమె అయిదేళ్ళ బాలిక. మే మిద్దరం చిన్న తనాన్నుంచి ఒకే కంచంలో తినడ ముదాటు. వాళ్ళింటికి వెళ్ళినా వాళ్ళమ్మ ఒకే పెండికంచంలో మాకు ఆన్నం పెట్టేది. ఒకొక్కప్పుడు మా యింట్లోనే రాత్రులు నా మంచంమీదనే, నా ప్రక్కనే పడుకొని నిద్రపోయేది. మా నిద్దరలో అమె నాన్న గారు వచ్చి ఎత్తుకొని తీసుకుపోయేవారట. వాళ్ళమ్మ ఏమీ పెట్టినా నాకు పెట్టకుండా తినేదికాదు. నే నేమి సంపాదించినా త్రాకుంతులక పెట్టకుండా తినేవాణ్ణి కాదు.

నేను విన్నకథలు, చదివిన కథలు అమెకు చెప్పేవాణ్ణి. అమెకు వాళ్ళ అమ్మమ్మ చెప్పిన ఈగ పేరు మరలిన కథ, రాజుకు ఏడుగురు కొడుకుల కథ, నేను కథ, కాకీ పిచ్చుక కథ, తన తియ్యనైన లేత మాటలతో.

పేదరాని పెద్దమ్మ

పెద్దమ్మ కొలుకా

కొలుకుచేతి గొడ్డలా

గొడ్డలి కొత్తే చేత్తా

చెతుమీద వాలిన పిత్తలాలా

పీతలుతాగే నీలా
నీలలో తిరిగే తేపల్లాలా
తేపల్లి పత్తే జాలరివాలా
నాపేలేమితి?

అని కథ చెప్పుతుంటే, నా ఆ చిన్ననాటి దశలోనే ఆ మాటలతో కలిసిపోయి ఏ లోకాలలోనో పోయేవాడిని. ఆమె ఆకథ ఎన్నామారులు చెప్పిగా క్రొత్త అంశాలతో కనబడేది. గుజ్జరగూళ్ళ ఆటలాడే వాళ్ళము. 'నేను బువ్వ వంశుతాను, నీవు కత్తేరుకు వెళ్లిరా బావా' అని ఆమె అన్నప్పుడు ఆ బొమ్మరిల్లే మహాభవవమై ఆ వేయించిన కందిపప్పే పంచభక్త్య పరమాన్నాలై, ఆమె నా దివ్యసుందరి గృహిణియై, రాజ్యభారము వహించిన ఒక ఉన్నతోద్యోగిని నేనై, అవ్యక్తంగా క్రీ సడలలో నా కా రోజుల్లో మహదాశ్చర్యమైన ప్రపంచమొకటి ప్రత్యక్షమయ్యేది. ఒక్కొక్కవడు నాకు పై పడుతున్న కొరిది, మాయం దొకరి కొకరి కున్న ప్రేమ ద్విగుణీకృతమయ్యేది.

ఒక రోజున మా స్నేహితులకు ఆట యుద్ధముయంచి నిజమైన యుద్ధము వచ్చిందని. తోలు బొమ్మలాట చూచిన ఫలితమిది. ఒక జట్టు పాండవులు, ఒక జట్టు కౌరవులు. నేను అర్జునుణ్ణి. పడిపోయిన దుర్యోధనుడి తలపాగా కోస్తున్నట్టు నేను నటిస్తున్న సమయంలో ఆ దుర్యోధనుడి జుట్టు కొంచెము లాగి నాను. పద్నాలుగేళ్ళ రాడ్డి పిల్లవాడు రోషముతో లేచి, అయిదువేళ్ళు అంటేట్టు చెంపవెట్టు ఇచ్చినాడు. ఒక నిమిషం తెల్లబోయినాను. రెండవ నిమిషం కళ్ళ నీళ్ళు తిరిగివె. మూడవ నిమిషం వెక్రికోపవచ్చి పొట్టుమీద తన్నిన్నాను. ఆ మహానిమిషంలో వాడిజుట్టు నేను, నా జుట్టు వాడు పీక్కోవడము, శ్రద్ధుకోవడం, తన్నుకోవడం. స్నేహితులందరు చుట్టుగూడి నవ్వడం. ఈ మహాయుద్ధంలో ఎక్కడనుంచి వచ్చిందో శకుంతల, వాళ్ళ నాన్నగారి పేపబెత్తము పట్టుకొని గబగబవచ్చి దడదడ ఆ రెడ్డిస్నేహితుణ్ణి నాలుగు తగిలించింది. సోగలైన ఆమె కళ్లు అప్పుకు స్ఫులింగాలు ఆర్చినవి. మహాగ్ని హోత్రాలై వెలిగినవి. 'మా బావను కొడతావా వెధవా నిన్ను చంపేస్తా'నని మహారోషముతో పలికినది. ఆ రెడ్డిగాలుడు తెల్లపోయి, నాజుట్టు వదిలి నాడు. నేను తెల్లపోయి వాడిజుట్టు వదిలినాను.

నన్ను ధర్మఫారింలోకి పేసి పుటికి నాకు పంపించిన యేడు, **నామేశ్వర** **జిశీమీద** ఏడు. బావతో వెళ్లి రేపల్లెలో చదువుకుంటానని ఆమె పోయి చెట్టింది. పుత్రికామీద పేరీమతో వినాయక రావుగార రేపల్లెలో కొపురము పెట్టి పిల్లను అక్కడ ఆడపిల్లల బడిలో చేర్పించినారు. అప్పుడామెకు కలిగిన సంతోషముత్తుంగ తరంగము లైనది. మాచూ స్కూళ్ళనుంచి రావడంతోనే మేము కలుసుకొనేవాళ్ళం. 'నాకు సంగీతం చెప్పించు నాన్నా' అని ఆ పడేశ్శ బాలిక. సంగీతం కూడా ప్రారంభించింది. రోజూ క్లాస్ లో చదువుకొన్న పాఠాలు నాకు ఒప్పచెప్పేది. పాఠంలో ఏదోత్రం అనుమానం వచ్చినా నన్ను డగవలసిందే.

తన ప్రయివేటుమూర్ఖురకన్నా నేను బాగాపాతం చెప్పగలనట. ఆ చిన్ననాటి రోజుల్లోనే నేను బి. ఏ. చదువుతున్న కుర్రవాణ్ణి అన్నట్లు సంగతించేది.

తన చుట్టాలతో నూట్లాడేటప్పుడు 'మాబావకు సంగీతం బాగా వచ్చును, మాబావ కథలు బాగా చెప్పతాడు, మాబావ ఎంతో తెలివైనవాడు, మాబావ అన్ని క్లాసుల్లోను ఫస్టుగా ప్యాసవుతాడు' అన్న అసవ్యకమైన ఆమె పూజలో నేను జవహరులాల్ నెహ్రూ ఆంతటి వాణ్ణా అనుకొనేవాణ్ణి. తెలియకనే ఆ చిన్ననాటి కలలు, ఆ భావాలు, ఆ చిత్రాలు కాశీపటముల పెట్టెలోని బొమ్మలవలె అవ్యక్తమై మధురమై తిరిగిపోయినవి. పెద్దవారి మాటల్లో ఆడ బోయిన మాటల్లో ఆర్థము లేదు. ఆర్థవశక్రృతులుమాత్రమున్నవి. ఆ సీడలలో గాఢ తమస్సులు లేవు. సందెవెలుగులు పరిమళపూర్ణాలై లేచిపోతుంటవి. ఆ రోజులలో గ్రీష్మాతపములు లేవు. సువ్యక్తదినకాంతులు లేవు. నిష్కల్మష ప్రేమలు నిర్మల హృదయాలు!

బాబిల్లి వంకలో చదలేటి ఊటలున్నవి. చుక్కల వెలుగులో మర్కటల మహిమలున్నవి. పండుగలే ప్రపంచ రాజకీయాలు. ఆటలే జీవితపు గాఢ కష్టాలు. ఆనందమే జీవిత పరమావధి. ఆరోజులలో చేయికలుపువారు బాల కృష్ణుడు, బాలరాముడు. మంచినీటికై మబ్బుల జంతువులు. అవి ఆవులలో లేనెల ప్రావులలో!

ఓ చిన్నబాలికా! నీచిన్ని అందాలచేతులే ఆనాటి నా మొరకుచేతులను పట్టుకొని నన్ను నెమ్మదిగా నడిపించింది. మాదొడ్డిలోని గులాబిమొగ్గల ఎరువులను నేకరించుకొని వంకరలు తిరిగిన నీచిన్ని పెదవులు, ఆనాడు దివ్యమంత్రముల నెన్నో ఉపదేశించినవి. సోగలై దివ్యత్వమునే కూర్చుకొన్న అద్భుతములైన నీ కళ్ళ కాంతులు ఈ సృష్టిలోని ఏదో రహస్యాలను వెలుగులతో దూరదూరాన చూపించినవి.

2

చిన్ననాడో జేమచెట్టున
చిట్టచివరకు ఎక్కి పళ్లెను
చిలకలా తింటున్న నన్ను
చిట్టిదానవు చూచి గంతున
చేరగా పరుగిడుచు వస్తావి,
నీలిపావడ కూర్చు కుచ్చలు
గాలిలో నర్తించె శంపా
లీలలో!

పసిడి కేహం తొనలు మెరిసెను
పాణికి బంగారు గాజులు,
పిలకానుల శేరు గళ గళ

కంతమున గొలుసులు పేటలు
చిక్కుపడి పులిగోరుతోనే
చెదిరియాడెను హృదయసీమను.

దవ్వపోయే కురులుగోటను
నొలగచేస్తూ పరుగువస్త్రవి,
ఘల్లుమన్నాయ్ కాళ్ళగజ్జలు
ఘల్లుమన్నది చిన్నగుండే.
చెట్లపళ్ళూ కోయునన్నూ

‘చిన్న బావా, చూడు చూడూ
దోరపండు ఒకటి ఇయ్యవ్
మారుపెడతా తాయిలమ్మా
మాట నిజమ’న్నావు.

‘తాయిలమ్మా నాకు వద్దూ,
మాయమాటలు నేను విన్నా
పెళ్లి అడ్డా బావ నిన్నని
వేయి చేతిలో చేయి’ అన్నా.

మాటలో అర్థాలు తెలియదు
మాటలో మంత్రాలు ఎరగము
మిన్ను మొగమెచూచు కన్నుల
చిన్నిసిగ్గులు నాట్యమాడెన్.

చెట్టునుంచీ దుమికి, చెంగున
జేరి నిన్ను బాలరాణిని,
చేర్చితిని నా చిన్న హృదయం,
లజ్జపడి, గద్గదికమైతివి.

జేబులో ఉన్నట్టి పళ్ళూ
చేతిలో ఉన్నట్టి గుటకలు
మోకరిలి దోసిళ్ళు పట్టితి
మోమువంచితి శోకహృదినై.

చిట్టి చూపులు చిన్నిచేతులు
చెంప లట్టి మోము నెత్తీ
‘చిన్న బావా నిన్నై పెళ్ళి
మాటయిస్తా మాట తప్పును
పళ్ళుకోసమే కాదు నిజమూ
పళ్ళుచెట్లూ సాక్ష్యమ’న్నావు !

కళ్ళలో ఆడేను చుక్కలు
గళ్ళములో చేరాయి బరువులు
బాలహృదయం మధురమాతూ
కలలు కన్నాడి !

నేను హైస్కూలు క్లాసులు మాడూ గుంటూరు టౌను హైస్కూలులో చదివినాను. గుంటూరులో మొదట నా చేరినప్పుడు అరండల్ పేటలో మేము కాపురమున్న చోటినుంచి హైస్కూలుకు చాల దూరమవడంచేత మా అమ్మ నా కొక చిన్న సైకిల్ కొనిపించి యిచ్చింది. నా సైకిల్ బి. ఎస్. ఎ. తళతళలాడుతూ పేటకుక్కవలెనున్న నా సైకిల్ ను చూస్తే నా కెంతో గర్వంగా ఉండేది. లాంతరు, గంట, క్యారియర్, స్టాండ్ మంచి ఖరీదు గలిగిన లూకాస్ కింపెనీవారివి. గుట్టుపు జీనలాంటి జీను - బ్రాక్స్ సాడిల్, ఇంకా ఇతర అంగసౌవునాలు కలిగి మనదానికి ఉరకబాడేయ్యే అరబ్బీ గుట్టులా ఉండేది. ఆ బండిమీదే తొక్కడం నేర్చుకొన్నాను. ఒక్కరోజులో వచ్చిందా విద్య నాకు. అప్పటి కింకా పొట్టిగానే ఉండేవాణ్ణి. అయినా ఆ సైకిల్ మా యింటికి వచ్చిన మరుసటి టూనునుంచి, నాకూ దానికీ గాఢస్నేహం కలిగింది. నా మనస్సులోని భావం గ్రహించి నడిచేది. వెళ్ళితే మేములమీద పరుగు. లేకపోతే వెనక్కు నడిచినట్టు నడక. నాకే ఎరురు సలహా చెప్పేది. ఎంతటి జనగమ్యురమైనా, దారి ఎంత ఉక్కిరి బిక్కిరిగా ఉన్నా, బళ్ళూ, జట్కూలు, కార్లు వత్తిడి ఎంత ఎక్కువగా ఉన్నా, అతి నేర్పుతో ఎత్తిగించుకొంటూ వస్తుంటే లుచ్చకొనిపోయేది. నేను మీద చేయివేస్తే ప్రేమతో ఉప్పొంగేది. రాత్రిళ్ళప్పుడు నేను సైకిల్ తొక్కి వెళ్ళుతుంటే ఏదైనా గొయ్యికొని, రాయి కొని ఎదుట ఉన్నప్పుడు, తాను బ్రేకుపడినట్లు అగిపోయేది. ఎప్పుడూ సైకిల్ ను బాగుచేసుకునేవాణ్ణి. బాగుచేసుకొన్నప్పుడు సైకిల్ పకపకమని నవ్వేది.

నేను సైకిల్ కి తొక్కి వెళ్ళుతూ అందరూ నన్నే చూస్తున్నట్టు భావించుకొనేవాణ్ణి. అందరి కళ్లు నా సైకిల్ మీదే ఉన్నట్టుగా తోచేది. నా సహాధ్యాయి ఎవరడిగినా, నేను నా సైకిల్ ఎప్పుడూ ఇయ్యలేదు. నేను క్లాసులో ఉన్నప్పుడు రెండుసార్లు రిద్దుల స్నేహితులు నా సైకిల్ కి త్రొక్కాలని ప్రయత్నించారు. కాని ఎక్కిన తక్షణమే తల్లక్రిందులుగా పడి గడ్డం బ్రద్దలుకొట్టుకొన్న వాడొకడు, ఎడమ ముంజేయి విరగకొట్టుకొన్న వాడొకడు ! నా సైకిల్ కు రంగైనా చెదరలేదు.

అలాంటి నా సైకిలు మా శకుంతలను చూచేటప్పటికి, నాతోపాటు ఆనందంతో పొంగిపోయింది. పెడలు అందకపోయినా పరికిణీ వెనక్కు విరిచి కట్టుకొని అతి సునాయాసంగా సైకిల్ త్రొక్కడం నేర్చుకొన్నది. మా ఊళ్ళ కాలువగట్టుమీద డొంకల్లో మా శకుంతలను కూర్చోపెట్టి సైకిల్ త్రొక్కుతుండేవాణ్ణి. ఇది ఫోర్లుఫారం తెలవలకే నేనింటికి వెళ్ళినప్పుడు జరిగిన

సంగతి. నాతో గుంటూరు చదువుకు రావాలని తండ్రిగారితో పోయిపెట్టింది. కాని ఇంటిదగ్గరే ప్రయివేటుగా చదువు చెప్పించారు వినాయకరావుగారు.

* * * *

ఆ రోజు ఉదయం తోటలోంచి హేమ ఏదో ఒకవిధమైన తొందరతో ఒక విధమైన సిగ్గుతో, ఒక విధమైన పరుగుతో ఆమెకు సహజమైన గంభీరనదీ ప్రవాహంవంటి నడకగాక, భయము నిండిన నడకతో తోటలోనుంచి నా దగ్గరకు వచ్చిన త్తణంలో, నాయీ చిన్ననాటి జీవితము అద్భుత వేగంతో ప్రత్యక్షమై, మాయమైపోయింది. ఆమెను తోటలో తీర్థమిత్రుడు తన ధూర్తత్వముతో బాధించినాడని నా కామెను చూడగానే ఆర్థమైనది. పురుషులలోని పశుత్వము తన కోరలకు ఆడదాని పేడినెత్తురు తగిలితేనే గాని, తృప్తి అంటూ పొందదు. చక్కని గులాబీ పువ్వును చేతికిస్తే కొందరు రసిక శ్రేష్ఠులు రేకురేకుత్రుంపి, కొన్ని చేతుల్లో నలికి, కొన్నిటిని పళ్ళతో కొరికి, ఆ సుందర కుసుమాన్ని అయిదు చిటికలలో రూపు మార్చేస్తారు. మనోజ్ఞురూపిని జీవితాన్ని కూడా మనుష్య పితాచులు కొందరు ఖండఖండాలుగా చీల్చి, నలిపి గిరవాటు వేస్తారు. తీర్థమిత్రుడు ఎంత కర్పూర శలకలంటి శరీరంకలవాడో అంతటి కఠిన హృదయుడు. అతని జీవిత రేఖలన్నీ హేమకుసుమదేవి చూచాయగా కనిపెట్టినట్టే తోస్తుంది. కాని ఏమో?

అయినా నిప్పుతో చెలగాటా లెందుకాడుతోందో? చపలాక్షులైన స్త్రీల హృదయం ఎంతటివానికైనా ఆగోచరముకదా? హేమదేవి తీర్థమిత్రుని ప్రేమిస్తున్నదా? అయితే ఆ ప్రేమ ఎలాంటిది? నాదివ్య దేవతైన శకుంతల చెల్లెలు తుచ్చప్రేమకు దాసురాలు కాగలదా?

దివ్యదేవి శకుంతలా! నువ్వు నడిచినది సర్వకాలము పవిత్రవ్యోమనదీ తీరాలేకదా! దివ్యలోకవాసినివైన మహాదేవివి నీవు. కారణ మాత్రుణ్ణయి నీ జీవితంలో ఒక అణుమాత్రం పంచుకొన్నాను నేను!

మళ్ళీ నా మనస్సు నా చిన్ననాటి కథ మీదికి పోయింది.

* * *

శకుంతల ఎప్పుడూ అబద్ధము చెప్పి ఎరుగదు, కాని తియ్యటి ముద్దుమాటలతో చిన్న పిల్లలకు తగిన హాస్యపు సంభాషణలతో సర్వకాలము సంతోషముతో ఉప్పొంగి పోయేది. ఆమె వేళాకోళాల కందరము గురి బొతుండే వాళ్ళము. వాళ్ళమృత్యు మూఊరు వచ్చినప్పుడనేది 'అమృతమృత! నీ ఆచారం కోసం ప్రపంచమంతా తడిపేసేట్లున్నావే! మనింటి ముందర గేటును బిచ్చగాడు ముట్టుకోవస్తే అంటిపోయిందని, గేటుకడిగి వేస్తావే! వంటిలున్నందుకు యిల్లంతా కడిగించవేం' అని. నేనొక రోజున యిప్పుడే వస్తానని తోటకువెళ్ళి మూడుగంట లాలస్యం చేసి వచ్చాను. 'మూర్తిబావా, ఇప్పుడే వస్తానన్నావు, యిప్పుడంటే ఎన్ని గంటలో?' అన్నది. నేను తెల్లబోయినాను, ఆమె పకపకా నవ్వినది.

ఆ సవ్యలో వెన్నెలలు విరిసినవి. ఉదయకాలపు ఎఱ్ఱని కిరణాలు ప్రసరిస్తుంటే కృష్ణానది చిరుకెరటాలలా ఆసవ్య అన్నివేపులా ఆక్రమించినది. ఆ సవ్యలో కోకిలలు పాటలు పాడేనవి. తమలపాకు తీగ లేత ఆకులు తొడిగినది. మా అమ్మగారి పూజావేదికపైన చిత్ర చిత్ర పుష్పముల ఆ సవ్య సౌర భాలను వెదజల్లినది.

నేను ఊళ్ళో ఉన్నానంటే, నిమిషానికో వింతకైతేత చేసికొనేది. 'ఈ పరికిణీ బాగుందా బావా? ఈ చొక్కా అందంగా ఉందా?' అని నేనేదో సమాధానం చెప్పినదాకా అడిగేది. నేను బాగుండలేదంటే బట్టలు మార్చుకొనివచ్చేది. నేను బాగున్నాయంటే గంతులు వేసుకుంటూ వాళ్ళమ్మవద్దకు పోయి 'అమ్మా, ఓ అమ్మా! నాబట్టలు బాగున్నాయన్నాడే బావ!' అనేది. "అల్లాగటమ్మా. బావ మెచ్చుకున్నాడటమ్మా, నాతల్లివిగా' అని వాళ్ళమ్మ సంతోషముతో మాట్లాడేది.

ప్రతి ఆభరణమూ నేను మెచ్చుకోవలసినదే. లేకపోతే ఆనగ భరించేదే కాదు. ఒక్కొక్కప్పుడల్లరితో తన హారాలన్నీ నా మెడలోవేసి 'బావ నగలు పెట్టుకొంటే ఎంత అందంగా ఉంటాడు. రా! మా అమ్మ చూస్తుందని నన్ను వాళ్ళమ్మగారివద్దకు తీసుకపోయేది.

"అమ్మా, బావ పెండ్లికొడుకులా లేడంటే?"

"బావ పెళ్ళికొడుకులాగున్నాడు, నీవు పెళ్ళికుతురులాఉన్నావు"

"నాతో వేళాకోళా లాడొద్దమ్మా."

"నీతో నాకు వేళాకోళాలేమిటే పిచ్చితల్లీ, నిజం చెప్పాను."

"అబ్బా నాకు సిగ్గువస్తుంది" అని తుర్రున పారిపోయింది.

3

విష్కంభ భము

హేమసుందరి ఇంతవరకు ఆ వ్రాతప్రతిని చదువుకొన్నది. ఆమె హృదయం ద్రవించిపోయింది. ఏమిటి, త్యాగతి తన బావగారా! త్యాగతి ప్రేమేమిటి? ఎంత తన్ను మోసపుచ్చినాడు! తన తల్లిదండ్రులు ఆ మోసంలోనే చేరారా! ఏమిటి దీనికంతమా కారణం? ఎందుకీ సంవత్సరముపాటూ త్యాగతి తనకు బావగారని తెలపకపోవటం. అందుకనే తనతండ్రి కతడంటే అంత ప్రేమ, అంత గౌరవం! తనతల్లి ఆతడు వచ్చాడనేటప్పటికే ఎంతో ఆనందంతో పొంగి అల్లుణ్ణి చూసుకొన్నట్లు చూచుకోవడము.

త్యాగతికథ చక్కని పట్టుబైండు పుస్తకంలో వ్రాసిఉంది. ఆ పుస్తకం నిండా భారతీయ చిత్రలేఖనా విధానాన అలంకారచిత్రములు నిండియున్నవి.

తన అక్కగారి చిన్న నాటి చిత్రములు, తన బావగారి చిత్రము, తండ్రి గారివి, తల్లిగారివి ఎన్నో ఉన్నవి. వాని అన్నింటిలో తన అక్క చిత్ర మొక్కడ రచింపబడినా అది ఒక దేవలోక గుండరి చిత్రంలా ఉన్నది.

తన పడకగదికి ముందు చదువుగదిలో హేమం సోఫాలో పడుకుని తలకు ఎడమప్రక్కగా చిన్న రోజుచెక్కబల్లమీద పద్మములోనుంచి వచ్చే కర్ణికలాక్షణుని నిర్బద్ధిపం వెలుగున ఆ పుస్తకం చదువుకుంటున్నది.

కథ రెండు ప్రకరణాలు జరిగేసరికి హేమం ఎందుకో పడుకుని చదవలేక పోయింది. పుస్తకం చూడయాని కద్దరుంది. ఆమె కళ్ళవెంట జలజల నీటి బిందువులు రాలివె.

తన స్వృతిచక్రంలో చిన్న నాటి రోజులలో సంపరించిన దేవపీఠడై వెలిగి, దేశాల తెగించి పారిపోయిన తన మూర్తిబాజే త్యాగతా? ఆ ప్రశ్న ఆమె ఆశ్చర్యమున కీమై ఆమె హృదయమునకు మరియూ అందోళన తెచ్చినది.

ఈ సంఘటనలోని వచారహస్య మేమిటి? ఆమె ప్రీత్రాలోచనలభో మునిగినది. ఒకసారి కోపం ఒకసారి విషాదం ఆమెను అలమివేసినవి.

త్యాగతీ! ఎంతవాడవయ్యా నీవు? నిన్ను బావా అని పిలవాలా? లేక త్యాగతీ అని సంబోధించాలా? అహో ఎంత అందంగా కథ మొదలుపెట్టాడు. బావ అనే మాటలో ఉన్న ఏదో చిత్రానుభవము ఆ కథాసౌందర్యంలోనుంచి తొణికిసలాడి, వెలుగులై ప్రవహించివచ్చి, తన్ను ముంచివేసింది.

ఈ రహస్య వ్యక్తతలోనుండి బయలుపడిన బావ తనకు ఎక్కడ సన్నిహితుడా? లేక తన స్నేహితుడై తనకు పెట్టని కోటయై, వివిధరీతుల గురువైన త్యాగతి తన కర్కవ సన్నిహితుడా? ఈ బావా. ఈ త్యాగతీ తన హృదయంలో ఇంతలా ఏకీభవించడంలేదేమి?

చిన్నతనాన్నుంచి తన అక్క తన కొకడేవలే. ఇప్పుడు ఆ అక్క చరిత్ర ఎంత చక్కగా వర్ణించాడు ఈ కవి. తన బావకవి. త్యాగతి శిల్పి మాత్రమని తాను విన్నది. ఆతని చిత్రాలూ, ఏవో తన ఇంటికి తెచ్చి చూపించిన లోహవిన్యాసాలు తక్కు, ఇతరాలు తానెప్పుడూ చూడలేదు. ఆ లోహ శిల్పాలు కొత్తఅందాలతో, భావాలతో నిండి, మనోహరంగా ఉన్నవి.

తానీ లోహశిల్ప విధానము నేపాలులో నేర్చుకొన్నానని త్యాగతి చెప్పినాడు. తన చరిత్ర పూర్తిగా ఒక్కనాడైనా ఆతడు చెప్పలేదు. కారణము? పాపారావు బాబయ్య రాగానే ఏదో సంచలనము కలిగినది. ఆ కారణంగా తన కీ గ్రంథము వచ్చిఉంటుంది.

హేమసుందరి ఆ గ్రంథము మూసివేసి హృదయమునకు మరల నొకసారి అద్దకొని, ఇటునటు పచారుచేసినది. ఒకమారు పడకగదిలోనికి పోయి, హృదయమున నా గ్రంథ మద్దకొనియే ఆమె తన మృదులపల్లంకముపై బోర్లగిల పండుకొన్నది.

లోకేశ్వరికి మొదటినుంచీ ఈ రహస్యము తెలుసునా? తన అక్క ఆత్రగారు తమ్ము చూచుటకు రెండు నెలల క్రిందట వచ్చినది. అవిడ తన్నంతో ఆదరించినది. తన్ను కాగిలించుకొన్నది. ఉన్నంతసేపూ తనదగ్గరనే తన్ను

కూర్చుండబెట్టుకొన్నది. తన కొమరు చూచినప్పు డెంతో జాలి కలిగినది. తన కోడలికై, చేశాలు పట్టిపోయిన కొడుకుకై ఆమె హృదయము వ్రక్కలై యుండునని, ఆమె జీవచ్ఛరంలా ఉన్నదని తాను భావించి ఆమె దగ్గరగా తాను ఒదిగిపోయినది.

“హేమం అచ్చంగా శకుంతల పోలిక” అని ఆమె అన్నప్పుడు తాను ద్రవించిపోయినచూట నిజం. తాను ఇంతైనా భేదంలేకుండా అన్ని మూర్తులా అక్కపోలిక అని అందరూ అంటుంటే పొందిన విచిత్రధావాలకంటే, అక్క అత్తగారన్నప్పుడు పొందిన అంద మేదో విలక్షణమై, ఇదమిద్దమని తేల్చు రానిచైపోయినది.

త్యాగతి తన బావని కల్పమూర్తికీ, స్నేహితునికీ, నిశాపతికీ, సోఫీకి తెలియనే తెలియదు. తెలిసిఉంటే తనకూ తెలిసిపోయి ఉండును. లోకేశ్వరి ఇంత రహస్యము దాచుకోగలిగిందా? తలదండ్రల ఉద్దేశ మేమిటి? ఆమె హృదయంలో ఏదో ఆలోచన పుట్టింది, ఆమె మోము కంపెక్కింది.

ఆమె మోములో చిరునవ్వులు నృత్యమాడినవి.

ఆమె హృదయం అమితజేగముగ పరుగులువారింది.

వెంటనే ఆమెకు కోపంవచ్చింది. కోపము తల్లిదండ్రులపై, త్యాగతిపై, లోకేశ్వరిపై—అందరిపైనా వచ్చింది.

వెంటనే తనకోపానికి తాను నవ్వుకొంది.

పంచమునుండే లేచి గ్రంథము తీసికొని చదవడానికి సోఫాపై చేరింది.

(త్యాగతి కథ తిరిగి ప్రారంభము)

దసరా శైలపులకు నే నింటికి పోయినప్పుడు తెన్నిసు లాగు, పన్నె ధరించి, నీలపు వెనీషియన్ కోటు ఎడమ మోచేతివంకలో చమత్కృతిగా వేసు కొని, కాలికి తెన్నిసుజోడు తొడుక్కొని, చేతిలో తెన్నిన్ రాక్టెట్టుతో మా ఊళ్ళో దిగాను. బండి చూయింటికి వెళ్ళకుండానే శకుంతల యింటికి గబగబ వెళ్ళినాను. “బావా, యిడేమి వేషమోయ్” అని పరుగెత్తుకొనివచ్చి అతి అనందంగా శకుంతల నన్ను ‘బావ పెద్దవాడవుతున్నాడ’, నేనూ పమిట వేసు కుంటా’నంటే మాత్రమూ కోప్పడుతుంది. నీవు బంతి ఆడుతున్నావా? నాకు కూడ నేర్పుతావా బావా?”

నేను:— టమ్. అడవాళ్ళు బంతి ఆడకూడదు. అడవాళ్ళు ఒప్పులకుప్పా వొయ్యారిభామా, చెమ్మచెక్కా చేరజేసి మొగ్గా ఆడుకోవాలి.

శకుం: పోనీలేమ్మ! నాకు నేర్పకపోతే నేను నేర్చుకొంటున్న సంగీతపాటలు నీకు వినిపించనే వినిపించను. నాకు సంగీతం మాష్టరు వచ్చాడని నీకు తెలియదు కాబోలు! నీబ్యాట్ కంటే నావీణ చాలా అందంగా ఉంటుంది. నావీణ నీకు చూపిస్తానా? నాకు సరిగమలు వచ్చాయ్, స్వరజతులు

మూడయ్యా. మామాష్టర్ నాకు ఎంతో తొందరగా సంగీతం వస్తుం
చన్నాడు.

నేను: అంతా బడాయ్. నీకు సంగీతంకూడా వస్తుందా?

శకుం: నీకు బంతి ఆట వస్తుందా! బడాయికి బ్యాట్ తెచ్చుకొన్నావు!

నేను: గుంటూరు వచ్చిచూచు తెలుస్తుంది.

శకుం: నేను సంగీతం పాడుతుంటే వచ్చి విను!

నేను: ఓ తాయలంగారికి నేను తెచ్చిన బొమ్మలన్నీ యిస్తానా?

శకుం: నేను ఓతాయలంగారికోసం కుట్టిన జేబురుమాళ్ళు ఇస్తానా?

నేను: నాకూ ఉన్నాయి కొవలసినన్ని జేబురుమాళ్ళు.

శకుం: నాకు ఉన్నాయి కొవలసినన్ని బొమ్మలు.

నేను: అయితే నేను తక్షణం యింటికి వెళ్ళిపోతాను.

శకుంతలకు కన్నీళ్ళు తిరిగినయి.

“అమ్మో, చుర్రబావ నామీద కోపంవచ్చి నా జట్టు ఉండకుండా వెళ్ళిపోతున్నాడే!” అని కళ్ళనీళ్ళు తుడుచుకొంటూ కోపంతో గిక్కిన తిరిగి లోపలి హాలులోకి వెళ్ళిపోయింది. గుమ్మందగ్గరే వాళ్ళ నాన్నగారు నుంచుని “ఏమిటి తల్లీ! బావమీద కోపం వచ్చిందా?” అని గభుక్కున ఎత్తి గుండె కడుముకొన్నారు. నా హృదయం ద్రవించిపోయింది. నా కంఠము బరువెక్కినది. పైకిరాని నా కంటినుంచి నా కళ్ళను మండించినవి. తండ్రి మెడ కొగిలించుకొని శకుంతల వెక్కిరిస్తూ, ఆయన భుజములో మోమును దాచుకొన్నది.

వినాయకరావుగారు “ఇదేమిటోయ్, ఎప్పుడూ లేనిది, ఇద్దరూ చెబ్బలాడుకొన్నారు! ఏమిటా తగాదా?” అని ప్రశ్నవేశారు.

శకుంతల గభాలున తండ్రి మెడ మట్టిన చేతులు వదిలి, క్రిందకు జారి, నాదగ్గరకు పరుగెత్తికొనివచ్చి, “బావా నామీద కోపము పోలేదా?” అని అడిగినది. “నాకు కోపము లేదు; వేళాకోళంగా అన్నాను” అని, నవ్వాను. “నే నివ్వాలి మీ యింగ్లీషే భోజనం చేస్తాను. రా, మాయింటికి పరుగెత్తి వెళ్ళి, నా పెట్టెతీసి నీ బొమ్మల్ని ఇస్తాను. ఆ పెట్టెంతా నీకోసం తెచ్చిందే! వెళ్ళి రామా, మామయ్యగారూ?” అని తలవాల్చే వినాయకరావు మామగారి నడిగినాను. “పరుగెత్తుకొని వెళ్ళండి” అని ఆయనగా రన్నారు. చేతులు చేతులు పట్టుకొని మా హృదయాలు కలిసిమెలిసి, మా నవ్వులు పైకిపార్లి ప్రవహించి మేము గాలిలో మా యింటికి తేలిపోతిమి.

నాకు పదమూడవయేడు జరుగునప్పడే, వినాయకరావుగారికి రెండవ కుమారిత జన్మించినది. శకుంతల ఒక్క నిమిషం చెల్లెలిని వదలి ఉండేదికాదు. చెల్లెలికి హేమనతి అని వినాయకరావుగారు నామకరణం చేసినారు. హేమ కుసుమదేవి అని మద్దుపేరయినది. చెల్లెలిని ఒడిలో పడుకోపెట్టుకొనేది. చెల్లెలి ప్రక్కలో పడుకొనేది, చెల్లెలి మాటలే సర్వదా నాతో చెప్పేది. ఒకనాడు

నావద్దకు పరుగెత్తుకొనివచ్చి “బావా, ఎన్నాళ్ళకు నాకో చెల్లాయ్ పుట్టిందోయ్! నన్ను అక్క అని పిలుస్తుంది. నేనంటే అసమాన కద తూవుంది. ఎంత తెల్లజైందనుకొన్నావ్! ఆకలేస్తేకాని ఏడవన” అని గబగబా చెప్పింది.

నాకు వాళ్ళ చెల్లాయ అంటే అనూయపుట్టింది. నామీదంటే ప్రేమంతా వాళ్ళ చెల్లాయమీదే శకుంతల చూస్తుందిని బాధపడ్డాను. ఏదైనా వంకతో ఆమెను అటలకు తీసుకునిపోయ్యేవాణ్ణి. చెల్లాయ కబుర్లు చెపుతుంటే యితర విషయాల్లోకి ఆమె మనస్సును తిప్పుతుండేవాణ్ణి.

నేను గుంటూరులో స్కూలుపైనలు క్లాసులో చేరడానికి వెళ్ళేసరికి హేమ కుసుమానికి రెండోయేడు వచ్చింది. “మా చెల్లాయ నొక మాటెత్తుకొని మరీ వెళ్ళుబావా” అని నన్ను బరబర ఉయ్యాలదగ్గరికి శకుంతల లాక్కునిపోయినది. రెండు చిటికెలువేసి “హేం! హేం” అని పలకరించి శకుంతలను మాయింటికి లాక్కునిపోయినాను. ఆరోజున మేమిద్దరము ఒక నిమిషమైనా విడిచి ఉండ దలుసుకోలేదు. శకుంతల పారాల కాదినము కెలవే పుచ్చుకొన్నది.

నాతోబాటు నా పెట్టెలన్నీ సర్దినది. ‘అత్తయ్యా! నేనూ మడికట్టుకు వచ్చి నీకు ఆవకాయలపి సర్దిపెట్టనా” అని అడిగింది. మా అమ్మ “అక్కర లేదు నా బంగారు తల్లీ. నేనే సర్దుకొంటానమ్మా, నీవు బావకు సహాయంచేయి. చెల్లాయ్ అడుకొంటూఉందా? మేము దసరాకు వచ్చేసరికి చెల్లాయ్ నడవడం ప్రారంభిస్తుందిలే. వారానికో ఉత్తరం రాస్తుండేం” అని మా అమ్మ అన్నది.

“తప్పకుండా రాస్తానత్తయ్యా, బావచేత నాకో ఉత్తరం రాయ్తుండండి. నేను నిరుడు రాసిన నాలుగింటికీ వొక ఉత్తరానికే జవాబిచ్చాడు. యివ్వేళ్ళ వస్తుంది, రేపు వస్తుందని ఎదురుమాచి ఉత్తరం రాకపోతే నాకు ఏడ్పు కూడా వచ్చేది.”

“ఈపట్టు బావ ఉత్తరం రాయకపోతే బావలో మాట్లాడకు.”

“నేను మాట్లాడుతానా! గుంటూరు వెడతాడు. స్నేహితులతోనూ పెన్నీస్ అటలతోను మునిగిపోయి నన్ను మరచిపోతాడు.”

“అమ్మా, శకుంతల మాటల్ని నిజమని నమ్ముతావేమో? ఏమిటి రాసేదని, నేను నిరుడు రాయలేదు. ఈయేడు తప్పకుండా రాస్తాను.”

4

హేమా, నీ వానాడంత పాపపు. ఈనా డింత బాలికపు. అనాడు ఈనాటి అద్భుతమూర్తిగా ప్రత్యక్షమౌతావని నే నూహించుకొన్నానా ఊహించు కోలేదు. ఇంగ్లీషు బాలికలవలె ఇట్టి స్వేచ్ఛామూర్తివైన విచిత్రవ్యక్తివి కాగల వని నీవు ఉయ్యాలలో కాళ్ళూచేతులు ఎగరవేస్తూ కేరింథలాడేటప్పుడు, కల నైనా కనలేదు.

ఆ ఉదయాన్ని జరిగిన సంఘటనవలన నిశాపతి క్రుంగి కూలిపోయి ‘శర్వరీ భూషణరావుగారు, ఆందరికన్నా నన్నే ఆమె ఎక్కువగా ప్రేమిస్తుందని, అనుకొన్నాను. అపవిత్రమైన నా శరీరాన్ని పవిత్ర పథాలకు మళ్ళించివాను,

వివాహము వాంఛించినాను. కల్మషచహితురాలై పవిత్రురాలైన ఆ బాలిక తన మోము అటు త్రిప్పినది. నేను బ్రతికిఉండీ బ్రతుకనివాడనే..." అని కంట నీరు పెట్టినాడు. నే నతనికడకు రెండంగలలో వెళ్ళి "నిశాపతిరావుగారూ, నేను మీకో అద్భుతరహస్యాన్ని చెబుతున్నాను. హేమకుసుమదేవి అసలు శేర్లు హైమవతి. ఈ బాలిక నా మరదలు. చాలాకాలం ఉత్తరాదిని సంచ రింపవచ్చిన న న్నానవాలు పట్టలేదు. ఈ బాలిక చిన్నతనంలోనే, నేనూ మా అమ్మగారు ఉత్తరాదికి వెళ్ళిపోయినాము. ఆమెను వివాహము చేసుకొనుటకు మీరు మిక్కిలి అర్హులని నా నిశ్చితాభిప్రాయం. అయినా యీ బాలికలో కల్మషం లేదు. అబద్ధము చెప్పలేను. ఆమె అభిప్రాయము మార్చరానిది. నీ ఆవేదనల్ని ఉత్తమ శ్రేత్రసందృశనంలో నెమ్మది నెమ్మదిగా మాయంచేసుకోవచ్చు. అదీకాక పరమరహస్యము మనుష్యుడు గ్రహించలేడు! తన్ను ప్రేమించినవారున్నారని ఆతనికి తెలియదు. మీ హృదయం మీ ఆత్మా అర్థంచేసుకొన్న ఒక ఉత్తమవ్యక్తి ఉన్నది సుమండీ! ఆమె ఎవరో మీకే ముందు వ్యక్తం అవుతుంది. దాపురించిన కల్మషాన్ని దహించుకోవాలంటే మనచుట్టూ దావానలాన్ని చెలరేగ చేసుకోవాలి" అని అన్నట్టమైన మాటలతో ఆయనకుకూడ వినబడనంత మెల్లగా చెప్పినాను. నిశాపతి మరునాడు మైసూరులోని నందివర్పతానికి ప్రయాణమై పోయినాడు.

అడు రానంతవరకు మనుష్యుడు మహాప్రతాపవంతుడు. ఇనపజోళ్ళు తొడుక్కొని నడిచే మనుష్యుడు నేలక్రింద నలిగిపోయే కోమల స్వయాపాల్ని చూస్తూ వికటానందంలో ఊగిపోతాడు. ఆ ఇనపజోళ్ళనుకూడ ఛేదించే కఠినత్వం అడ్డుతగిలినప్పుడు, కంటినీటితో తనకుతానే జాలిపడుకుంటూ కూలిపోతాడు.

నేను స్కూలుఛైసలు పరీక్షనిచ్చి, మా అమ్మగారిలో కొల్లిపరవచ్చిన కొద్దిగోజాలకు మా మేనమామతో, మా అన్నదమ్ములవారితో వినాయకరావు గారు మాయంటికివచ్చి, తన పెద్దకుమార్తె శకుంతలను నాకు వివాహము చేయుటకు సంకల్పించినామనిన్నీ, అందులకు పెద్దలందరూ అంగీకరించవలెననీ కోరి నారు. 'శుభమస్తు! తథాస్తు' అని పెద్ద లందరూ ఆశీర్వదించినారు. మంచి ముహూర్తాన తాంబూలాలు పుచ్చుకొన్నారు.

నేనూ, శకుంతలా భార్యాభర్తలముగా చిన్నతనాన్నుంచి పెరిగినాము. ఆ జీవితానికి ఫలంగా నా కీ హామీ ప్రసాదించ బడింది. తాంబూలాలు పుచ్చుకొన్న మరునాటినుంచీ, పది ఏళ్ళ ఈడునే శకుంతల నా కళ్ళకు కన బడదు. తుద్రన బంగారు పిచ్చుకలా పారిపోయేది. అందమైన ఆమెనవ్వల మోము దూరంగా కనబడి మాయమయ్యేది. నాకూ ఒక విధమైన సిగ్గువచ్చినది. పదిమందిలోనూ ఆమెతో నేను మాట్లాడుట తప్పేమో అనుకొన్నాను. తాంబూలాలు పుచ్చుకొన్నప్పటి నుంచీ నన్నొక క్రొత్త వ్యక్తిత్వ మావ ఘోషించినది.

మునుపటి విధంగా కావోవు, అత్తగారింటికి తరుచుగా వెళ్ళడము మాని నాను. మాయింట్లోనూ పెళ్ళిపనులు ప్రారంభించినారు. వివాహము వైశాఖ శుద్ధ దశమినాడు. ఒక నాడు మా పునోహితుని భార్య మా అమ్మగారిదగ్గరకువచ్చి ఏవో మాట్లాడుతున్నది. ఆ ప్రక్క గదిలో కలలు కంటున్న నాకీ మాటలు వినిపించాయి. 'వాళ్ళిద్దరి స్నేహము అలాంటిదండి. నేను కొపరానికి వచ్చి యిప్పటికీ నలభై ఏళ్ళయినది. అప్పటినుంచీ వీళ్ళిద్దరిస్నేహ మెరుగుదును. కృష్ణార్జునులూ ఉండేవారు. వినాయకరావుగారీ, మీ వారికీ సంతానము కలిగినప్పటినుంచీ వియ్యం అందడమనే గాఢమైన కోర్కె మీ రెరుగనే ఎరుగుదురు. ఆ కోర్కె యిప్పటికీ ఫలించినందుకు శేషచలపతిరావుగారు కళ్ళారా చూచి ఎంతో ఆనందించి ఉందురు. కళ్ళెంట నీళ్ళు పెట్టకండమ్మా. శుభసమయంలో మంచిదికాదమ్మా. ఎప్పటి దుఃఖాలప్పటికీ భగవంతుని చేతిలో విడిచి సంసారము మోస్తూనే ఉండాలి.' ఆ మాటలు వింటూనే నేను లేచి మా తండ్రిగారి ఫోటో దగ్గరికి వెళ్ళి ఆయన కళ్ళల్లోనికి దీర్ఘంగా పార కించి చూచినాను. నాకు కళ్ళనీరు తిరిగింది. ఏదో భక్తి, ఏదో సంతోషము నన్నావహిస్తున్నవి.

శుభముహూర్తంలో కన్యాదాన ఫలం చూరగొంటూ, వినాయకరావుగారి ఖండ్లవైభవంగా తమ ప్రభుమకుమార్తె వివాహముచేసి ధన్యులయిననుకొన్నారు.

తీవిగా ఆలంకరించుకొని మే మిద్దరము ముత్యాల పల్లకిలో ఊరేగినాము. మా అక్కగార్లిద్దరూ ఆడవిడ్డ లాంఛనాలకై చెరియొక పేయి రూపాయిల మాటలు అతిగర్జముగా అందుకొన్నారు. ఆ విరుహోజులు మా అమ్మగారు బయట కానరాలేదు. ఆమె లోలోన ఏమి కుళ్ళికుళ్ళి దుఃఖించినదో, పైకి మాత్రం అతిశాంత గాంభీర్యాలతో వచ్చిన చుట్టాలను పేయికళ్ళతో కనిపెట్టి చూచినది. శకుంతల నా ఎడమ చిటికెనవ్రేలు పట్టుకొని నాతో అగ్నిహోత్రముచుట్టూ ఏడడుగులూ వేసినది. వసిష్ఠులు మా చేత ఏ మంత్రాల్ని పఠింప చేశారో కాని ఆ పవిత్ర మంత్రాలకుకూడ అతీతమైన మహామంత్రభావమే నన్నప్పడొక ఋషితుల్యుని చేసినది.

నా చిన్ననాటి యీ అందాలబాల నాతో ఈ జీవితమార్గాన్ని ఏడు కారు ఏడుకోట్లడుగులన్నూ నడవవలసిందే! ఆమె అడుగు లతిసుకుమారము లైనవి. పవిత్రరేఖా చిహ్నితములు. ఆ అడుగులపైన ఎర్రటి పారాణి నా హృదయంలో రాగాలు దిద్దినది. అన్నట్లు నా శకుంతల దేవివలె ప్రకాశించినది.

'నేనూ, శ్రీనాథమూర్తి బావా నచ్చినాము, తలుపుతీయండి' అని ఆమె అన్న పలుకులు, న న్నంతవరకూ ఆవరించుకొని ఉన్న బాల్యత్వాన్ని క్రిందకు లాగి పారవేసినవి. నేనప్పుడు పురుషుణ్ణయి, 'నేనూ, శకుంతలా నచ్చినాము, తలుపు తీయండి'ని నెమ్మదిగాను అతి గంభీరంగాను సుమంగళి సమూహము ఎదుట పరికితినె,

5

హేమకుసుమ దేవి చేతిలోని బొమ్మలము మేమంతా... ఈనాడు. నీశా పతి నందిపర్వతము వెళ్ళుటగాని, అక్కణ్ణించి తిరువాన్కూరు రాష్ట్రము వెళ్ళడము కాని కల్పమూర్తికి, తీర్థమిత్రునికి నిజం గోచరించలేదు. సంగీత కచేరీలతో, సరదాతో వెళ్ళినాడని వాల్లద్దరూ అనుకొన్నారు. నీశాపతి వెల్లిన నెలరోజులకు హేమకుసుమ నన్ను చూచి, 'ఏమయ్యు త్యాగతీ, నువ్వు నాకు ఆడయారులో కనపడినప్పటినుంచి నిన్నెక్కడో చూచినట్లే జ్ఞాపకం. మా నాన్నగారు, 'ఈయన మనకు బంధువుడు, నాకు చాలా స్నేహితుడు. ఇతనంటే నాకు కుమారుడికన్న ఎక్కువప్రేమ. నీ చిన్ననాడే దేశాంతరాలకు వెళ్లిపోయినాడు. ఇన్నాళ్ళకు తిరిగివచ్చాడు' అని అన్నాడే! నువ్వు దేశాంతరాలకు వెళ్ళకమునుపు మాయింటికి తరుచుగా వచ్చేవాడివా' అని ప్రశ్నించింది. నేను : బ్రాహ్మణ. కాని నీకు జ్ఞాపకము ఉండనంత చిన్నతనము.

ఆమె : నే నతిచిన్నబిడ్డనై ఉన్నప్పుడుకూడా న న్నెక్కడును వన్నమాట!

నేను : సందేహము లేకుండా! నిన్ను ఎత్తుకున్నాను. నీకు నీళ్ళపోశాను, నీకు బట్టలు కట్టాను. నిన్ను.....

ఈ మాటల్ని నే ననడముతోనే, ఆమె అతిసిగ్గుపడిపోయి తల వాల్చుకొన్నది. ఆమె సిగ్గును గమనించనట్లు నటించి "కాని, అవన్నీ ఏనాటి మాటలో! నే నిప్పుడు ముసలివాణ్ణి. నీవు తగిన వయస్సలో నీ సంసారయాత్ర అతిసుఖంగా సాగించడం చూచి, సంతోషించాలని కనిపెట్టుకొని ఉన్నాను" అన్నాను.

"నీవు ముసలివాడి వేమిటయ్యా? నీకున్న శక్తి కల్పమూర్తికికూడా ఉందో లేదో. శిల్పశాస్త్రప్రకారంగా నీ ముఖము మహా అందమైనదని చెప్పలేము. కాని ఏదో నిర్వచింపలేని రేఖాసంయోగంచేత, ఏదో భావాతీతమైన సౌష్ఠ్యకల్పనచేత నీ మోము మహా సౌందర్యపూరితమే అయినది. నీ ప్రభుల్ల ముఖం ముందర నేను అందమైన వనుకొన్నవారి అందరి ముఖాలు తెలతెలపోతూంటవి. నీ వెప్పుడూ మూలిగి ఎరగవని నా దృఢాభిప్రాయము. నీ మనసులో కలత కాని, నీ హృదయంలో బాధకాని, నీ భావంలో వక్రతకాని ఉంటుందని నే నూహించుకోలేను. కాని ఇంకా నీవు నాకు క్రొత్తే! నీలోని అద్భుతమైన అతి సుందరమైన, అతి దివ్యమైన పథములు కొన్ని తెరమరుగునే ఉన్నవని నేను నిశ్చయించుకొన్నాను.

నేను : వెరిఅమ్మాయీ, నేనూ అందరితోటివాణ్ణే! ఈ లోకంలోని పరమ రహస్యా లన్నిటిలోనూ సంచరించాను. పరమపవిత్ర ప్రజ్ఞాలలోనూ సంచరించాను. ఆ అనుభవములన్నీ నాలో ఇంకేమీ లేదునుమా.

నా మాటలకు ఆమె ఆలోచనలో నిమగ్న అయినది. నేనూ ఆలోచనా లీనుడ నయ్యాను.

ఈ ఆలోచన లటుంచి మళ్ళా కథ ప్రారంభిస్తాను.

నేను స్కూలు డైరెక్టు పరీక్షలో దెబ్బయి క తర్కవకాని మార్కులలో కృతార్థుడ నైనాను. “అమ్మాయి కాట పెట్టిన వేళ మంచి, అబ్బాయి ప్యాసయి నాడు” అన్నారు. మా మామగారు నేను చెన్నపట్టణములో చదవడము మంచి దని నిశ్చయము చేసినారు. మా మామగారూ, మా అమ్మో, నేనూ ముగ్గురము కలిసి చెన్నపట్టణము వెళ్ళినాము.

చెన్నపట్టణము బయలుదేరేపూర్వము శకుంతలను చూచి, మాట్లాడి వెళ్ళా లని నాకు కోరిక కలిగింది. ఇదివరకు ఒక్క నిముసముకూడ వదలి ఉండే వాళ్ళము కాదుకదా! మా చినానామే మారు అడచురావాలా? ఏమిటీసిగ్గు? భార్యాభర్తల కీ సిగ్గు ఎందుకో? వాల్చర్లకి రాబోయే స్త్రీపరుష సంబంధమువలన జనించిఉంటుంది. కాని రానురాను నవవధువున కదో ఆలంకారమైన ఆనందము సమకూరుస్తుంది. ఈ వ్రేద నవవధూవరుల నడుమ తెర కావడమేకాక, వధూ వరుల ఇరువురిచుట్టూ తెర ఆవుతుంది.

బాలవే నీ వెపుడు
గోలవే బేలవే!
పరమ సౌందర్యాలు
పడతి నీ కన్నులే
కన్నుల్లా దాగనే
కమ్మన్ని సిగ్గుకటి.
బాలవే...

ఉదయసంధ్యల ఎరుపు
పెదవులు తేనెలే
తేనెలో ఒదిగింది
తీయతీయని సిగ్గు.
బాలవే...

తెంజ్రుల్లు మీటుతూ
తలపాల్చి పాడుతూ
ననుముంచు నీ పాట
నవ్వువెన్నెల సిగ్గు.
బాలవే...

నీలి కనురెప్పలో మేలమాడే సిగ్గు
అందాల నీ పెదవి అలమిపోయిన సిగ్గు
దివ్య గాంధర్వాన నవ్యమయ్యే సిగ్గు
సిగ్గులను మాలగా చేర్చవే నా గళము?
బాలవే...

మా అత్తగారే మే మిద్దఱుం కలుసుకోవడానికి కాయభూతుగాలైం. శకుంతల గదిలో ఉందని మా అత్తగారు నన్ను బలవంతాచి గదిలోనికి త్రోసింది. ఆమె తలదన్నకొని బొప్పి వెలుగుకొంటున్నది. నేను వెనకాలే వెళ్లి శకుంతల కళ్ళు మూశాను. ఆమె చూస్తూనే ఉన్నాను. మెరుములా సిగ్గు ప్రసరించి మాయమైపోయి ఎగిరి నలుపులద్దములో స్వప్నమై కనబడినది. ఆమె పెదవులలో చిరువచ్చి నుదులొక్కరు బాడినవి. ఆతి స్వప్నమైన పెదవి కదలికతో 'హా' అన్నది. ఆ పెదవు లలికోవలము. ఆ పెదవుల వల్లులు, ఎరుపులంగులు, ఆ పెదవులలోని అద్భుత, ఆ పెదవులలోని నురుపు గీతలు చూస్తూ ఆ బాలికతలను నా మనసులోకి వదిలించి వదిలిపోతూ, సిగ్గుపడతూ, ఉప్పొంగుతూ కదిలిపోతూ, ఆ నురుజేత చెరుగుల బిరుగు పెదవులను ఒక్కసారి ముద్దు పెట్టుకొన్నాను. కన్నులచీ చేతులనూ తీసినాను.

ఆమె మోము ఎంత క్రవ్వల్లమైపోయినది! ఆమె తలవాపుకొని 'చెన్న పట్టణమునుంచి ఉత్తరం...'.

నేను: నువ్వు ఎప్పుడూ ఉత్తరాలు రాస్తూంటావా?

ఆమె: నేనూ, ఆమ్మా ఎప్పుడో చెప్పబట్టించి వస్తాను.

నేను: ప్రేమనుకుచ్చి నిన్ను కాయమీద ఇంటికి తీసుకురాతాను.

దీర్ఘమైన, నల్లమైన కయవెల్లుకలలోడి రెప్పలు నొకనాటి పైకెత్తి క్రిందకు చూచినది.

నేనూ: ఇలా రా; సోఫామీద కూర్చుండి మాట్లాడకొందాము.

ఆ సోఫామీద కూర్చున్నాము. మా మానసే ఆనేక విషయాలను మాట్లాడినది, మా హాసమే అలా పోయినది, మా మానసే మేమింతలో నడిచి పోవు దుఃఖాన్ని ఆశ్రువులుగా రాల్చినది. ఆమె చేతులు రెండూ నా చేతులలో ఉన్నవి.

6

నా చేతులు అందమైనవి. నా క్రేళ్ళు అంత అందమైనవికావు. అవి పొడుగాటివి, బలమైనవి, నూత్నస్పర్శకలవి. నా చేతులు చూచిన ఇద్దరు ముగ్గురు పెద్దలన్నారూ, 'ఈ ఆశ్చర్యమైన డాక్టరు చేతులు' అని. బాహ్య రూపంలో కూడా ఎట్టి నూత్నమైన తేడాలవైనా, ఎట్టి ఆవృత్త స్పందనా నైనా స్పృశించినంత మాత్రాన చెలుసుకోగలిగిన వల్ల! వెళ్ళిపో చేతుల గలిగిన పని ఏలాంటి దృఢమైనదైనా, ఏలాంటి సున్నితమైనదైనా నాకు పండు పోలిచినట్లే.

ఇంటికి పూర్తిచేసి డాక్టరు చిరువును వెళ్ళిదామని సంకల్పము నాకు. మదరాసులో ఒకనాడు నేనూ నా స్నేహితులు కొందరూ కలిసి సిద్ధపు శిల్ప శ్రమానికి వెళ్ళినాము. సిద్ధపుగారు కొదిగుడేశపు ఉత్తరు కలిసిడు. ఆయన పాశ్చాత్య దేశాలనుపోయి పాశ్చాత్య శిల్పవిద్య సర్వతోముఖంగా నేర్చుకొని వచ్చినాడు. ఇటలీలో, పారిస్లో అతనికి బహుమతులు, యోగ్యతాపత్రాలు

అనేకము సమర్థింప బడినవి. ఆతని శిల్పకళా వైదగ్ధ్యాన్ని పొగడుతూ పాశ్చాత్య కళాకళాని వివిధ ప్రతికలు ప్రశంసించాయి.

స్వకేశానికి వచ్చినవెనక హిందూదేశమంతా సంచారంచేసి మదరాసు నగరంలో శిల్పాశ్రమం ఒకటి స్థాపించినాడు. మహారాజులు, కోటిశత్రులు, ప్రసిద్ధులు, రాజకీయవేత్తలు అనేకులు తమతమ మూర్తుల్ని పాలరాతిలోనో, లోహంలోనో, రాతిలోనో రూపం పొందించుకొన్నారు. పాశ్చాత్య శిల్ప విధానంలో భరతదేశంలో ఆతన్ని మించినవారు లేరు. ఆతనియశము తీగలల్లుకుపోయినది. ఆతని విగ్రహాలలో పాశ్చాత్యుల కందరాని ఏదోస్పర్శ భారతీయమైనది, ఆశయస్వరూపమైనది ఉన్నదని రసజ్ఞులు భావించి, ఆయన విధానాన్ని సంభాషిస్తారు. ఆయన నిర్మించిన శిల్పాశ్రమము గౌరవము సముపార్జించి, అనేక విద్యార్థులను వివిధప్రాంతాలనుండి ఆకర్షిస్తూ ఉంటుంది.

ఆ గోజున మేమంతా ఆయన ఆశ్రమాన్ని దర్శించినాము. సిద్ధపపగారు రచించినవీ, విద్యార్థులు రచించినవీ ఎన్నో విగ్రహాలను ఆనందంలో సందర్శించినాము. ఆ శిల్ప కేవలయంతో నా హృదయము చైతన్యం తప్పింది. ఏదో నీర్వచింపరాని ఆనందము నన్ను మంచుచేసింది. నాలోన నేను పొంగి, నాలోన నేను తాండవించి, నాలోన నేను భువనాలకు ప్రాకిపోయినాను.

మట్టితో, మైనంలో పాతాలు నేర్చుకొంటున్న విద్యార్థుల పరిశ్రమచూచి నా ప్రశ్నలో ఏరోవణుకు, ఏదో విద్యుల్లత ఉద్భవించింది. నాలోన వివిధ మూర్తులు అస్పష్టమై నాతిమారాన గోచరించాయి.

ఒక విద్యార్థి దగ్గరనుండి వైనంలా తయారచేసిన మట్టిమద్ద ఇంత తీసికొని ఎదురుగా ఉన్న ఒక విగ్రహ శిరస్సును అనుకరిస్తూ, పది నిమిషాలలో తల నొక నాన్ని చించినాను. ఇంతలో శిల్పగురువు మా కడకువచ్చి ఒక నిమిషము నా దినన పరిశీలించి చూచినారు.

“మీ చేతిలో అపారమైన శిల్పశక్తి గర్భికృతమై ఉన్నది. ఇదివరకు మీరే విద్యను అభ్యసించి ఉన్నారా?”

“లేదండీ”

ఆయన నన్ను కళ్ళలో కళ్ళుగా ఒక క్షణము చూచినాడు. నాకేదో ఆనందం! ఎవరో కాంతులు నన్ను చొచ్చినవి.

“ఎవర మద్రాసులో ఏం చేస్తున్నారు?”

“నేను ఇంటిరు చదువుతున్నాను ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీలో.”

“నా అవ్వమ్మ! కళాకాల చదువులో మీకు తీరుబడి ఉన్నప్పుడల్లా ఈ ఆశ్రమానికి వస్తే ఈ ఉత్తమ విద్యను మీకు చెబితేలుగా అర్పించగలను.”

“ఎంతో కృతజ్ఞుణ్ణి.”

ఆ అనంతం ఒక మహాయోగంలో దీక్షాపరుడనయ్యాను. సిద్ధపప గురువర్మలు నాలోని వాతాశంగంను పైకి ఉప్పొంగించి, పవహింపచేశారు. మను

మృని బాహ్యమూర్తి, లోనిమూర్తి కంటాది అవయవాల కండరాలు, నరాలు, రక్తనాళాలు, అంతరింద్రియాలు, ఎముకలగూడు, వాని స్వరూపాలు అన్నీ నాగుడు వులు నాకు ఉద్భవించినారు. జంతువులు, పక్షులు, వృక్షాలు వాటి మూర్తులు అంగాంగ సౌందర్యమూ వారు పరిశీలించి, ఉపన్యసించారు. సిద్ధపుగారి ప్రతిభా పూర్ణ దేశికత్వంలో దినదినాభివృద్ధి నంది నా ప్రేమ పరమేష్ఠి సంకల్ప రూపాలే అయినవి. విశ్వకర్మ దేవుని దివ్యహాసము నాలోన వెన్నెలలు నిండించింది. నూతన్ విన్యాసాలు తీర్పుటలో, స్థూలాంగిక భంగిమములు దిద్దుటలో, భావాలు సర్వ మూర్తిలో ప్రతిష్ఠ చేయుటలో ప్రవీణుడ నయినాను.

దసరా సెలవలకు మా ఊరు శిశువరకు మైనముతోనూ మట్టితోనే ఆభ్యాసము చేసినాను. నేను విరచించే మట్టిభామ్యులకన్న నా ఆత్మేశ్వరీ దివ్య విగ్రహము ఎదురాడలేని సందేశము నాకు పంపించినది.

దసరాకు తప్పక రమ్మని ఆ బాలిక నాకు ఉత్తరాలు వ్రాసినది. ఉత్తరాలలో ఇదివరకు బావా అని సంబోధించేది. వివాహం అయిన వెనుక ఏ సంబోధనమూ లేకుండగా చిత్రంగా వ్రాయడం సాగించింది. 'బావా' అని ఎందుకు వ్రాయకూడదని నా ఉత్తరం పృచ్ఛచేసింది. అందుకు జవాబు రాలేదు. కాని తాను క్రొత్తగా అవలంబించిన విధానంతోనే ఉత్తరాలు వస్తున్నాయి. ఏమిటీ ఉత్తరాలు! ఆ ఉత్తరాలంటే అంత ఆనందమెందుకో? ఆ పదకొండేళ్ళ బాలికకూ ఉత్తరాలు వ్రాయడం ఎంత చిత్రంగా అలవడింది!

కొల్లపర, 18-9-1925

క్రావణమంగళవారం నోములు బాగా జరిగాయి. వరలక్ష్మి పూజకు ఆత్మగారు రావడం మా అందరకు ఎంతో సంతోషమైంది. మీరే కొన్నారట చీర! మనదేశంలో అలాంటి చీరలు ఘాషనుకాలేదు. కాని ఎంత అందంగా ఉంది. అంత ఖరీదు ఎందుకు పెట్టారు? చబుల్ దాసులో కొన్న ఆ కొత్త పాషను గొలుసు మెల్లొప్పువేసుకొని అత్తయ్యగార్ని దణ్ణము పెట్టితే ఆమె కళ్ళ నీళ్ళు నా తలపై వెచ్చగా పడ్డాయి. దసరాకు తప్పక రావాలి. వదిలగా రిరువురూ వస్తారు.

చిత్తగించవలెను
శకుంతల

7

ఉత్తరాలు మనస్సులో ఎందుకు ఆనంద తరంగాలు విరిగిపడజేస్తాయో? కొందరు స్నేహితులకన్న వారి ఉత్తరాలు ఎక్కువ ఆనందం సమకూర్చుస్తవి. కొందరు స్నేహితులూ ఉత్తరాలూ సాయంత్రం బంగారు కాయలీలా, వేళ్ళుల తుంపుల్లలా, నిలువెల్లా పూలు వికసించిన పొగడచెట్టులూ ఆ ఆనందం ప్రాభృతం ఇస్తారు.

శకుంతల ఉత్తరాలను ఏమని వర్ణించుకోను? పరీక్ష పాఠ్యను అయ్యావు అని చెప్పే వార్తాప్రతికను కూడా ఉత్తరాలతో పోల్చడానికి వీలులేదు. హిమా

అయినప్పటికీ తనకు సంతోషం కలిగినదిగానిర్లు కనువల వానందమును ఆనందానికి పోల్చు కచ్చునని ఊహించుకొంటాను.

దీనివలన పట్టపర వెళ్ళినప్పుడు, మామగారు నాకు వేగై కన్పించింది. కొన్నిసార్లు ఎక్కువ రోజులు అందాలు చూచాను. ఇప్పుడవయింటాను శకుంతల అవ అగ్రాహణలో ఆలా ఆరాధించేవాడే, దానిలో ఉంచే నిజతత్వం ఏమిటి అని! ఆ పూజ స్త్రీ పురుష సంబంధమయినదా? నాలో ఉదయిస్తూఉన్న పురుషత్వము ఆమెలో ఉదయిస్తూ ఉన్న స్త్రీత్వాన్ని ఆశించిందా? ఆలాగు స్త్రీని ఆశించడమే అయితే, స్త్రీశోభనయం నవకల నాగుతూ మిగిలినలా ఉండే నా సహాధ్యాయులు ఎంతవందో ఉన్నారే! అందవయినవారున్నారే! ప్రావృత వాన్ని పరిమళింపచేసే చమత్కారాలు ఉన్నారే! వారింతా స్త్రీలుగా వాంఛనీయులుగా నాకు ప్రత్యక్షం కాలేకే!

కాని అసలు ప్రేమయాత్రం స్త్రీ, పురుష సంబంధమనే విచిత్ర సిద్ధిలోంచే ఉద్భవించిందని కొందరు విచిత్ర వాత్సల్యముల వాదన. శకుంతలా స్వరూపమే నన్ను దివ్యుణ్ణి చేసింది. అది స్త్రీ పురుష ప్రేమైతేనేమి, ఇంకా విచిత్ర తత్వమైతేనేమి? నాకు సర్వమూ ఆపననకంజేల్చి వాటికే!

మా ఆత్మగారూ శకుంతలా కలిసి దగ్గర బామ్మలు ఒక గదిలో అలంకరించారు. శకుంతలకు నేనూ ఒక పెట్టెకు బామ్మలు పట్టుకొని వచ్చాను. విక్టోరియా మందిరములో అమ్మే కొండపట్ల బామ్మలు. ఇద్దరీ బామ్మలు, వెంశి బామ్మలు, మైసూరు గంభం బామ్మలు, తిరువాంగూరు దంతం బామ్మలు రకరకాలవి ఆ పెట్టెనిండా నిండిఉన్నవి. నూరు రూపాయలైతే నేమి? కళ్ళలు ఊటలూలే బామ్మలు అవి.

నాకు జపాను బామ్మలంటే అనవ్యం. కీ ఇన్నే ఎరుగెల్లే, తల ఆడించేవి, గంతులు వేసేవి, పట్టులు కొట్టేవి, కప్పులు, పట్టులు, గర్కన్ మనుష్యులు, గుడ్డాలమీదవాళ్ళు, మోటారుబళ్ళు, నైఝ్య, ఆమ్మా అనేవి, తక్కువ రకం గంతోపం కలుగజేసేవి, హీనమైనవి అని నాకు మానుషవుగారైన సిద్ధప్పగారు ఉద్బోధించారు. ఆవాదన ఏగా నాబుట్టి కెక్కింది. వారన్నారగదా.

“పాశ్చాత్య కళలల్లోవారు ఏదోవిధంగా కళ ఆలముకు ఉంటేనేగాని బామ్మలను గౌరవించరు. పెద్దెన్ చీనాబామ్మలు, నీనాజీ బామ్మలు, ఇటలీ వెండి బంగారు బామ్మలు, కర్రబామ్మలు అన్నీ కలిగితాంతులు వెదకల్లే. పెద్ద పెద్దలు తమ మందిరాలు అలంకరించడానికి కొన్ని వందల పాములు ఇచ్చుకొంటారు. దేశప్రదర్శన కాలల్లోకూడా అలంకరించిన పేలకొలది కాసులు ఖరీదుచేసే బామ్మలున్నవి. ఓడల బామ్మలు, చిత్రలో ప్రసిద్ధికెక్కిన ఓడల నగూనాలు, బిటిషు ప్రదర్శనకాలలో నూరులున్నవి” అని.

ఈ ముక్కలు నా తలకు బాగా పట్టినవి. శకుంతల గదిలో పుదుచ్చేరి బామ్మలు, తిరుపతి చందనం బామ్మలు, జపాను, జమ్మను, ఇంగ్లీషు బామ్మలు ఉన్నవి. ఆ పుదుచ్చేరి బామ్మలంటే నాకు ఉద్భవించిన రోత రోహిణీకారి గాడ్పూలా

విసిరింది. శకుంతల చిరునవ్వుతో, భావానుభవాలతో సగంస్వంగా నాకొ
భామ్యలు చూపించింది.

“ఏలా ఉన్నాయి?”

“సరే! సరే నేన వెళ్ళను నాన్నా! నీవు నా మతి కట్టుక వచ్చాను.

అవన్నీ మనం ఆలస్యం చేద్దాం.”

“నేను నర్సింగ్ చదువుకు వచ్చాను నాన్నా!”

“చాలా బాగా ఉన్నాయి! కాని ఈ ప్రభుత్వ బాన్సుల కంటే అందరి
ఇళ్ళల్లో ఉంటూనే ఉన్నాయి; ఎవరినో ఆపివెడితే గొప్పకారు. నేనో
విచిత్రమైన బాన్సు! పట్టుకొచ్చాను. అది మధ్యపెట్ట. ఈ ప్రభుత్వ బాన్సులు
కొన్ని దాచేసి అవస్థంగా అంగీకరించాలి బాన్సులు.”

“నే నలంక చివర వానిలా బాగా లేకపోతే?”

“శకు! ఇలా మాన, నా కళ్ళల్లోకి మాన కోపం వచ్చింది. ఓ ఆహ్వాని
గారు ఒకరికి ఓ ఉత్తరంలో ‘నేను నిష్కారాలనై బాన్సులు తయారు చేయడం
నేర్చుకుంటా’ అని రాశారు. నిష్కారులు ఈ ప్రభుత్వ బాన్సులంకరించడం
బాగా వచ్చునని ఆ కోవద్దా?”

శకుంతల ఒక సరే వచ్చింది. ‘గురుగారికి మున్నగుం.’

‘సత్వర శిక్షణాప్రాప్తి కర్త.’ నానవ్వు కుంతల వికృతావస్థలో
లీనమైపోయింది.

శకుంతలా ఏమో బాన్సు లంకరించుచున్న ఉక్తాన ప్రవాహంతో తేలి
పోయాము. మా అత్తగారు నిష్కారత్వముగాను వచ్చి తొంగిచూసింది.

‘శకు! బావకు తలదాచుకుంటే, చెల్లాయి మరలిస్తుందట. ఈ
బాన్సులగారిలో ఉన్నారంటే ఈ పాటికి వరుగుదొంగిని ఇక్కడికి రాక
పోయిందా!’

తిప్పటడుగులు పెసుకుంటూ బంగారు పకనలి నల హేళనగాలు నేను
చెన్నపట్నంనుంచి వచ్చానుగదా అని, ‘బావ వద్దా. బావ కత్తా’ అని
చిక్కా వచ్చింది. ఎత్తుకుంటే మగ్గు పిక్కరింది.

ఆ గోజుల్లో నన్ను ‘బావా’ అని పిలిచిన హేమకుసుమ నేను నన్ను
అనవాలే పట్టలేకపోయింది. నేను బావగా నేను మరుసును ముచిరిది ఆఖరు
సారి ఆమెకు తొట్టి పట్టెన్నపడు. నా రూపు రేఖాకానాలు పూర్తిగా మారి
పోయినవి. నాలుగు ఒక కొత్తతనం వచ్చింది. నాముఖంలోని గుండ్రని నున్నని
రేఖలుపోయి తీక్షణమైన స్పష్టరేఖలు ప్రత్యక్షమైనవి. తొమ్మిదేళ్ళకు తర్వాత
అడయారులో ఆమె నన్ను చూచి మోచినది. నన్ను నే క చూచినట్టా మేకమీ
స్థూలంలేదు. అక్కడ బావం గాథ ఒక పురాణంగా ఆమెకు స్పృహఉండి
ఉండాలి.

8

చెన్నపట్టణంలో మాయానుగారి భవనంలో అక్కడక్కడ గోడల అలంక
రించి ఉన్న శకుంతలా శ్రీనాథమూర్తుల ఛాయాచిత్రాలు అనేకం ఉన్నాయి.

అందులోని శ్రీనాథమూర్తికి ఈనాటి త్యాగతీకి ఎంతో లేచాడంటి. నన్ను నేను ఆనాడు చూచుకొన్నాను.

సముద్రం సముద్రం నేనూ, హేమూ, కల్పమూర్తి, సీతాసుందరి అనే హేమూ కల్పమూర్తిల ఒకలే నలుగురూ హేమూ కారు నడుపుతుండగా వాళ్ళొకరికొకటి నామ. నున్నటి మెరీనారోడ్డుమీద హేమూ ఆక్కిలేరుమీద గట్టగా నొక్కంది. మా ముందు కార్లు నిమిషంలో వెనకపడ్డవి. రోడ్డు పక్క నిలబడ్డ కార్లు ఆన్నీ కలిసి ఒక మాలిక్ పోయాయి. అంతవేగంతో వెళ్తున్న కారుకు ఒక్కగా వేగం తగ్గించి, మెలాపురు పీఠులవెంట తీసుకొని పోయి, అదయ్యా నాదాటి అదయారు కెల్లెటు సముద్రతీరం దగ్గర ఆపింది హేమూకుసుమ. వెనుకసీటులో కూచునిఉన్న నేనూ, కల్పమూర్తి దిగి ముందు కూచునిఉన్న సీతాసుందరికిన్నీ హేమూకుసుమకున్నా తలుపులు తీసినాము.

సీతాలైన ఆ సముద్ర కెరటాలు మమ్మాహ్వనించినవి, సముద్రం హోగలో ధైర్యవరాగాలూపన పరమాద్భుతమై నాకు వినిపించింది. మేఘాలు లేని సీలకాశం, కొంచెం పడమటకు వాలిఉన్న ఉప్తమినాటి చంద్రుడు. వెన్నెల కిరణాలలో ధైర్యవరాగమూర్తికి ప్రణయదేవియైన దేవక్రియా రాగిణి దేవి తన కిన్నెరీ కంఠమును సవరించుకొని శ్రుతికల్పనది. నేనా బంగారపు ఇసుకమీద ఆక్కిన మువ్వకి వెనకా శకుంతలా స్మృత్యారాధన శాంతిలో నిశ్చలుడనై కూర్చుంటిని.

ఆ విచిత్రబాలిక హేమూ నీకు ప్రజ్ఞాపరిమిత అని ఆబాధాచార్యులు నాకు సెలవిచ్చినారే? ఆతడు తన దివ్యశక్తితో ఈ బాలికను పారచూచినాడు. ఈ బాలికకొలకేనా నన్నా పవిత్రప్రివిష్టప ప్రదేశాలనుండి పంపించినది? ఆ కైలాస పర్వతముల దివ్యధూమలనుండి ఈమె కొరకేనా నేను వచ్చినాను? చదువు కొన్నది. కళారహస్యాధ్యయనం చేసుకొంటున్నది. అత్యంత నూత్న్యగ్రహణ శక్తివలది, ప్రతిభావంతురాలు ఐనా యీమెలో ఏమిటో లోటు. ఇంకనూ చిన్నట్టా? ఈ బాలిక పరమాద్భుత బాహ్యసౌందర్యమూ, ఆ సౌందర్యంలో ఒదిగింపబడిన ఒక లేజన్సూ, అన్నింటికన్నా నాదివ్య దేవీయూర్తికి సరిపోవు పోలికలూ నన్నీ మెరు దాసుణ్ణి చేసినవి. నా హృదయ మామె తెలిసికొనలేదు. ఆమెకు నాపైనిఉన్న భావము నాకు సువ్యక్తము. హేమూకుసుమదేవీ! సీలో తుపాను చెలరేగ బోతున్నది.

చంద్రుడు పశ్చిమానికి దిగుతున్నాడు. వాళ్ళు మువ్వరూ కిలకిలాడు తున్నారు. హేమూ 'త్యాగతీ! రావయ్యా, అంతా బడాయే' అన్నది.

*

*

*

శకుంతల ఫోటోలను చూచి నా హృదయంలోని ఆమె మూర్తిని తలుచు కొని ఒక శిల్పం వెనక రచించాను. మా గురువుగారు ఆ బాసన్నారు. కాని ఆనలు శకుంతలకు ఈబామ్మను ఎలా పోల్చగలం? ఆ బామ్మను ఆ దసరా బామ్మల మధ్య అలంకరించాను. ఆ బామ్మమట్టా నేను మదరాసునుంచి తీసుక వచ్చినవీ, శకుంతల బామ్మల్లోని ముంచివీ ఆమరించినాను. ఉదయమే శకుంతల

పామను తీసుకు వచ్చింది. తన బామ్మను చూసుకొని ఆశ్చర్య పడిపోయింది. ఆమె చిన్నప్పుడయినా ఎలాంటి భావాలు ఉదయించాయో? ఆమె తేజస్సులో వెలుగుతూ ఒక దివ్యపూజామూర్తిలా తన చెల్లెలి చేయిపట్టుకొని నిలిచిపోయినది. పండుగైన వెనక చెన్నపట్నం వచ్చాను.

రోజూ పదిగంటలకు కళాశాల తెరుస్తారు. కార్లమీద వచ్చేవారున్నారు. అడపిల్లలూ మొగపిల్లలూ, విక్టోరియా హాస్టల్లోనూ ట్రీప్లికేసులోనూ ఉండే వారంతా నడిచేవన్నారు. ఎక్కువభాగం పైకిళ్ళమీద వస్తారు. విద్యార్థినులు కొందరు రిక్టాలమీద కూడా వస్తూంటారు. గంటకొట్టి పనిప్రారంభించే లోపుగా వరండాలో తిరుగుతూంటాము. క్లాసులోకే వెళ్ళి కూచుంటూ ఉంటాము. బాలికలు మాత్రం వారి విక్రాంతి మందిరంలో ఉంటారు.

మా విద్యార్థులు ధరించుకునే దుస్తులు మాత్రం ఎంత వివిధత్యానైనా ప్రదర్శిస్తూంటాయి. ఇంగ్లీషు డిన్నరు పార్టీకి వెళ్ళే మొదటి తరగతి ఆంగ్లో సాక్సన్ దొరలాగా తయారై వస్తాడొకడు. ఫస్టుక్లాస్సైన సాంబారయ్యరాలా తయారై వస్తాడొకడు. గాంధీ నేవాసంఘం లోకి వెళ్ళే అహింసా వాదిలాగ ఖద్దరులాల్సీ. ధోవతి, టోపీ పెట్టుకుని ఒకడు. వారం రోజులై మడతలుపోయి దుప్పటి గుడ్డలా ఒడులైన డ్రాయర్లు తొడుక్కుని రైల్వేదొరల కోట్లంటి కోట్లు ధరించి ఈ రెండింటికీ గూడా అపశ్రుతి అయ్యే పై తగిలించుకొని ఒకడు. పూర్వాచారానికి విరుద్ధంగా ఉండడాని కిష్టంలేక ఉంచుకున్న సంచెడి కురులనూ హాట్లక్రింద దాచటానికి పిల్లేమ గాబట్టి, మా సంస్కృతం ఆయ్యరు మాష్టరుల బ్రహ్మాండమైన తలపాగావంటివి చుట్టుకువచ్చే విద్యార్థులు కొందరు.

ఆక్స్ ఫర్డులోనూ, హార్వర్డులోనూ ఇంకా ఇతర ఇంగ్లీషు, అమెరికన్ కళాశాలల్లో విద్యార్థులందరికీ ఒకటే రకం డ్రస్సు ఉంటుందని విన్నాము. కాని హిందూదేశంలో ఏయిద్దరు విద్యార్థులకూ ఒకే రకం దుస్తులు మాత్రం ఉండవు. దుస్తుల విషయంలో మాకున్న భిన్నత్వం మరేజాతిలో ఎప్పుడూ ఎక్కడా ఉండదని ఘంటాపథంగా చెప్పవచ్చు.

కాలేజీకి వచ్చే విద్యార్థినులంతా ఎంతో ఆందంగా అలంకరించుకొని వస్తారు. వారు కట్టే చీరల్లో, ధరించే రెవికల్లో, అలంకరించుకొనే భూషణాలలో, తలమీద వనోజ్జంగా తురుముళ్లనే పువ్వులలో ఎంతో వివిధత్వమున్నా, అద్భుతమైన సుందరత్వము తొణికిసలాడతూ ఉంటుంది. వారి అలంకారాల్లో ఒక విధమైన అమరకా ఉంటుంది.

మాలో అన్ని భాషలవారూ ఉన్నారు. తెలుగువారు, అరవవారు, కన్నడులు, మలయాళులు, సిరియన్ క్రిష్టియన్లు, సిరియన్ యూదులు, యూరేషియన్లు, తంజావూరి మహారాష్ట్రులు, పారిశీకులు, మహమ్మదీయులు, హిందువులు, జౌధులు ఆర్యసమాజిస్టులు, వైష్ణవులు, హైందవ క్రిష్టియన్లు, ఒకరనగా నేమిటి, మా కాలేజీ ఒక ప్రపంచమే! భాషలనుబట్టి మతాలననుసరించి, జిల్లాలను లెక్కించుకొని నేనీహాలు జిట్టులు ఏర్పడుతుంటాయి. సాధారణంగా తెలుగువాళ్ళు ఒకటొకరు. అందులో జిల్లాల తేడాలు వస్తూంటాయి కూడా.

ఇంక మాకూ, అచార్యుల వారలూ ఉండే సంబంధము సాలె తంతి అల్లికపంట. వారల మే మెరిగను. మే మెరిగనూ వారరుగరు. క్లాసులకి వెళ్ళి మాచోగానే అచార్యులవారు చక్కావచ్చు. అటెండెన్సు తీసుకుంటారు. అక్కనుంచి ఆచార్య ఉపన్యాసం ప్రారంభిస్తాడు. అతి జాగ్రత్తై విద్యార్థులు అతి నోట్సు తీసుకుంటారు. మధ్యరకంవారు శ్రద్ధగా వింటారు, మూడోరకంవారు వింటుండంటారు, విసేసేసేలానూ ఉంటుంటారు. నాలుగోరకంవారు నాలుగో వీరూ చూపుకొంటుంటారు. ఐదోరకంవారు నిద్రపోతారు అచార్యులవారు కలిపెట్టకుండాను! ఇంకన్న మాకూ అచార్యుల వారికి ఉండే సంబంధం ఏమి ఉంది?

2

నేను లెక్కనా, పదార్థాన్ని గాత్రము, విద్యాపాత్రాదులూ పాఠ్యములుగా ఏర్పరుస్తాను. క్రొత్తలో (డెస్ డెస్) కాలాల్ అంటే భయమే వేసింది. కాని, విద్యార్థుల విద్యార్థుల ఆధారాన్ని చాలా తీసివేసింది. నేను జాగ్రత్తగా వెతుక్కునూ చూచి ఎవరేమిరుంటున్నారో అనే ఆలోచన! నేను వట్టి కొల్లపరిచుకుంటే ప్రసించాలెమో ననే భయము! మా విద్యాలయముచే వచ్చిన ఇంకో విద్యార్థి నేనూ ఒకరికొకరు సహాయమా అన్నట్టుగా ఒక్క నిమిషమైనా కదలకుండా క్లాసులో మాచోడం, క్లాసు వదలగానే ఇంకో క్లాసుకు వెళ్ళడం ఉంటూ ఉండేవాళ్ళిం. అక్కడినుంచి కొంచెం కొంచెంగా బలమిదపడ్డాను. మదరాసుంటే భయపడింది. నేనెడి డెస్ కాలాల్ ప్రాబలిపోయింది. మాదుమానాల రీక్షలో కొంచెం బాగానే మార్పులు పైకొయ్యలంబికి వచ్చేట్లు చూశాను. కాని అరవ వాళ్ళలో పోటీచేయడముంటే సహజం హామీ. లె గువాళ్ళలో నేను మొదటివాడనై, అరవవాళ్ళలో ఇంట్లో పోటీ పోయి. వెనకొచ్చాను. సాంబారులో ఉండేమో ఆ మహిమ! ఆవకాయ పదార్థాన్ని ఇంకే మివ్వ గలదు?

నా స్నేహితునిచేత విశ్వనాథం. అరిపరాలవారు. మంచివాడు. నా కతను అజ్ఞానము, నే నాలోకి కృష్ణుడి. ఇద్దరం లేకుండా చెన్నపట్నంలో తిరుగనేలేదు. అనర్థ వివరతలకి చిద్రుతూన్న మా చుట్టలలో ఒకాయన నన్ను తన అండకు జేరదీసుకున్నాడు. డబ్బుగల చుట్టం, పలుకుబడి గల స్నేహితుడూ ఎవరికైనా వాంఛనీయులేకదా! విద్యుర గాకుండా నాకింకా నలుగురైదుగురు దగ్గరగాచేరిన స్నేహితులేన్నదారు. మదరాసు చదువు, జీవితమూ చక్కగా సాగింది.

సిద్ధప్పగారి ఆశ్రమానికి ఎలాగో అలాగు తీరిక చేసుకుని వెదుతూనే ఉన్నాను. సతీరుడైన మాచుట్టమే నన్ను సిద్ధప్పగారి ఆశ్రమానికి తీసుకువెళ్ళి నాడు 'ఒరే మూర్తి! కళలో మునిగిపోయావంటే చదువు సముద్రంలో కలుస్తుంది. అవతల బామ్మలేస్తున్నావు. ఒకపక్క తెన్నిసు దంచేస్తున్నావు,

ఇంక సూర్యోపక్కు చగువు విండికొట్టేస్తా నంటున్నాను. విరాటరాజు కుమారుడవుచూత్రం కావద్ద నామనా!

‘మప్పున్ను ఈ సరవు మహాసరం ఎక్కించి పృథ్వీమూత్రం కావద్దని మరచి’.

‘ఓరి పిట్టలికుగా! శాస్త్రం బ్రహ్మస్త్రం?’

నేను : పెన్నినంపై జ్ఞానకు వ్యతిరేకం మామర్యా. నేను ఏ కోర్టులో ఒప్పుకున్నాం చేయాలి? ఇంతటే ఏ కోర్టులోనే ఎక్కడా సవాల్ చెయ్యాలని ఉంది. మాజిల్లాలో హైస్కూలు టోర్నమెంటులో నేను షష్ట్యప్రయుజా కొట్టింది నీకు తెలిసే ఉంటుంది. నా అబ్బ చూస్తున్నాను. నాకేమైనా ఛాన్సు ఉంటుందావా?

అమృతరావు : ఏకోర్టునైనా ఛాన్సెంజ్ చేసే కోర్టు నిరసనాయి. నీ అబ్బ చూశాను. కాని, కొన్ని రోజుల్లో యం. యు. సి. యం. సి. సి. టోర్న మెంట్లున్నాయి. ఆ పంజేలలో నుంచి నిట్టమయిన అటగాన్లు అడుతారు. అది చూసి కొన్ని మెరుగుపరచువ్వ సెస్సకోవాలని ఉంటుంది. ఏ కోర్టులో కొంచెం మధ్యగతంవాణ్ణి సవాల్ చెయ్యి, కాని రాక్షసుకులా మాత్రం పరిశ్రమ చెయ్యాలి.

నాకు పెన్నిన అటవమృచని తీర్చమిత్తుడేక, కల్పకగాడేక, కాయపసు మకు ఏమి తెలుస్తుంది? పదరాసు రాజధానిలో కారాగారపు జరిగే పంచెములలో నేనొక సంవత్సరం మొదటిదండం నెగ్గానన్నీ, అయితే యం. యు. సి. పంచెములలో గూడా ప్రథమ విరుణ్ణాభ్యాసని పట్టకు తెలియను.

ఒకరోజున హేమకుసుమ పెన్నినుకు తన క్షేపితరాత్రుల సోఫీని చిలిచింది. ఆమె రాలేదు. నిశాపతి శాంతస్థుడై నిప్పటినుంచి పెన్నిన అనుటకు ఇతర స్నేహితులు చాలామంది వ్యత్యాసం వహించేవారు. తన దుష్టప్రభావ వచ్చే వాడనుకొండి. ఇప్పుడు సర్వసాధారణంగా వస్తున్నాను.

ఈ గోజున అటవ పీఠ చుక్కరేడున్నాను. హేమకుసుమ చాలా లలిమాలింది. నన్ను ‘ఒక్కసారి బాంబు చేతులో పట్టుకొని ఆక్షరమ్యా’ అని. నేను పెన్నిన అట మానవత్వానికి అనేక కారణాలున్నాయి. నా చిత్ర వికసిందికొలది అని వ్యతిరేకహాసం. తీర్థవిక్రమి కన్నులలోని ఆసహస్యపు కొంతులు చూసినా నాకు అడాలనే హుషార కలుగలేదు. నేను నెండు ఏను నవ్వులు విసరి వేసి ఊరుకున్నాను. ఇంకానే హేమకుసుమ నాదగ్గరకు సుడిగాలిలా పరుగెత్తుకొని వచ్చింది. ఆమెతో సుగంధాయనూ ప్లాకొని వచ్చింది. నా యెదుట నుంచుని, నా రెండు చేతులూ పట్టుకున్నది. భోరన వాచకరిసి మేఘములు కడివడిపోయిన నిగ్గులగామిరచనంలో మత్స్యాలైన తాగకలుతా ఆమె కన్నులు నా కన్నులలోనికి ఉజ్వలేస్తూ చూచినవి. ఆ కన్నులలో ఒక అమృతమైన బ్రహ్మ ఉన్నది. ఒక్క నిమేషం నేను సర్వప్రపంచం చురచిపోయినాను. ఆ కన్నులలో హిమాలయ శిఖరాలపై ఆకాశనిలలు కనపడెనవి.

ఆ దీప్తసీలాలలో మహాదూరపథాలను దర్శించినాను. ఆ దూరపథాలలో ఏదో దివ్యగాంధర్వము విన్నాను. ఇంతలో ఆ కిశ్కము నాకు దూరమైనది. నవ్వే ఆమె కన్నులే. ప్రజ్వలించే ఆమె కన్నులే! అప్పు డామె మనోహరమైన నాసిక కనబడినది. పాలగముద్రపు ఆకులాంటి ఆమె ఘాలము కనబడినది. సర్వకాలమూ కలలు కంటూ పాటలు పాడకొంటూ నృత్యమనోహరాలాతూ, ఉపాబాలిక హృదయపు పొంగులొత్తూ ఆమె పెదవులు కనబడినవి.

ఈ విచిత్ర సంఘటనంతా ఒక నిమేషంలో జరిగింది. నాకది ఒక దివ్యానంద తత్వమైనది.

‘సరే, హేమా! నీతోసం ఆడుతా. పద కోర్టులోకి. నన్నుమాచి మాత్రం నవ్వకండి. చిన్నతనంలో ఎప్పుడో ఆడాను.’

తీర్థమిత్రుడు — మేమంతా ఉన్నాము గాదయ్యా నీకు సహాయము చేయడానికి?

‘మీ సహాయంకల్ల నాకు చిన్నతనంలో చాత్రమైన ఆకొద్ది అటా తగలదు తుండేమో, పిల్చి తల్లిదండ్రుల కొనుక్కోకుండా మాత్రం చూసుకోండి’ అని అంటూ నేను కెన్నిస్ కోర్టులోనికి వెళ్ళాను.

అట ప్రారంభించాము. నేనూ కల్పమూర్తి ఓపతాక, తీర్థమిత్రుడూ హేమకుసుమా ఒకవైపున. నాలో కొంచెం భయం ఉదయించింది. నాచేతికి బ్యాటే కొత్త కొత్త అనిపించింది. కల్పమూర్తిని కుడివైపున ఉండమన్నాను. తీర్థమిత్రుడు అట ప్రారంభించాడు. కల్పమూర్తి నాకేమీ అటర దన్న ఉద్దేశంతో కోర్టుతా తానే విప్రంభించి విశ్వరూపం తాల్చాడు. అతన్ని తిప్పిజారి వచ్చిన బంతుల్ని నేను తీయలేక పోయాను. తీర్థమిత్రుని సర్వీసులు రెండుమూడు తీగులేక పోయాను. ‘మీకు అట వస్తోందండో’ అని తీర్థమిత్రుడు కేకవేశాడు. హేమకుసుమ కళ్ళల్లో ఏదోబాధ కనిపించింది. నేను మావైపున కుడివైపు కోర్టుకు వెళ్ళినప్పుడు హేమకుసుమ నాకు వీలుగా పాయింట్లు తీసిపట్టుగా సర్వీసు చేసింది. అపాయింట్లు కొత్తగా నేర్చుకొనేవాడైనా తీయగలడు. వివా మేమే ఓడిపోయినాము. కల్పమూర్తి సర్వీసు గేము ఒక్కటే మాకు. తక్కువ రెండుగేములూ వారివి. ఇక నేను సర్వీసు చేయవలసి వచ్చింది. వారికోర్టులో కుడివైపున నా కెదురుగా మూలగా తీర్థమిత్రుడు వానలులేని వర్షాకాలపు ఆకాశంలోని అపహాస్యాలా మొగముపెట్టుకుని నిల్చున్నాడు. ఆ బ్యాటు అక్కడఉంచి కల్పమూర్తి దజను బ్యాటుల్లోంచి నిశితమైన కృపాణంలా ని కాంతుల్లాంటి తీగలు కలిగిఉన్న దానిని, భీమనేనుని గడలాంటి సమున్నత వైక దానిని, మంచిపాంకాలున్న పారశీకాశ్వముయొక్క వేగంగలదాన్ని బ్యాటును తీసుకొన్నాను. కోర్టులోనికి వచ్చినాను. సాధారణంగా ఏగొప్ప అటగాడూ పెట్టుకొకుండా బ్యాటు మార్చడు. నాపని మరింత అపహాస్యానికి పాత్రై ఉంటుంది. తీర్థమిత్రుని కండ్లలో నాకివన్నీ కనిపించనే లేదు.

సర్వీసు చేశాను. బంతి తీర్థమిత్రునికి కనబడలేదు. ‘ఫాల్ట్’ అనడానికి కూడా పలులేదు. తీర్థమిత్రుడు వెల్లమొగము వేసినాడు. కోర్టు మార్చినాను.

రెక్కలు చాచుకొని విచిత్రగతితోవచ్చి భూమినివారే హంసలా నాబంతి
 ఘోమకుసుమకు వెళ్ళింది. ఆమె ఆ బంతిని నాకే తిరిగి పంపించింది. ఆమె
 పంపిన సంగతి ఎరుగనుగాని తిరిగి నాకల్ల పంపబడి ఆతని కుడికాలి తోడు
 యొక్క ముగడు భాగాన్ని ముక్కలుచేసిన తీవ్రసంఘాతము తీరమిత్రునికి
 తెలియదు.

ఎవ్వరీతడు! ఈఆట యెక్కడిది! అని ఆశ్చర్యపడుతున్నట్లు కల్పమూర్తి
 తాను ప్రేతకుడై పోయినాడు. వారలకు మళ్ళీ గేములేకుండా ఆరగంటలో
 పెట్టయిపోగావది. తమ్ములమీన ఆశ్చర్య విభ్రమాలలో మునిగిపోతూ వైతన్య
 రహితులవచ్చి కుర్చీలమీద చతికిలబడ్డారు. కల్పమూర్తి తీరమిత్రుడూ ఘోమ
 కుసుమదేవి. నేను కోర్టులోనే బ్యాటుపుచ్చుకొని సైంధవ వధనాటి అర్జునుడులా
 తల వైకెత్తి ఆకాశం చూస్తూ త్రివిప్తపథాన్ని ధ్యానిస్తూ నిలుచుండి
 పోయినాను.

* * * *

అలాంటి టెన్నిస్ ఆట నాది. ఆ ఆటలో షేరు సంపాదిస్తూ మా
 రాజధాని కళాశాలకు ఎన్నో కప్పలు, వెండిడాబ్బు బహుమతులు తెచ్చాను.

ఆ రోజుల్లో మా హృదయాలలో ఏమిభావాలు ఉద్భవిస్తాయి? చదువు,
 పెద్దవాళ్ళని గూర్చి అపవాదులు మార్చాడుకోవడం, స్నేహితులతో తిరగడం,
 నీసీమాలకు వెళ్ళడం, సాయంకాలపు బీచివాహ్యళి—ఇవీ మాపనులు. పెద్దకవులూ
 విమర్శకులూ కాళిదాసుని, షేక్స్పియరును చిల్చి చెండాజేవాళ్ళం.

నేను : ఒరే! షేక్స్పియరు ముందర కాళిదాసు దివిటీముందర దీపంవంటి
 వాడురా.

అద్యుతరావు : నక్కపుట్టి నాలుగు వారాలు కాలేదు తుపాను గిపాను
 దానికేం తెలుసురా. నువ్వు కాళిదాసును చదివావా?

నేను : ఆ! వీరేశలింగంగారి తర్జుమాలు చదివాగా?

అచ్యు : ఏడిశావుగా!

విశ్వ : ఒరే శ్రీనాథం! నీకా అభిప్రాయం ఏలావచ్చిందో కాని,
 సా ముందరా, ఇచ్చెను ముందరా? ప్లీద్దరూ పనికిరారురా.

ఈలా వెళ్ళేది మా వాదనలు. అంతే! లోతుల్లేవు. పిచ్చిభావాలు.
 గట్టిగా పట్టవస్తే ఒక్క విషయం తెలియదు.

10

ఈ రోజుల్లో మదరాసు పట్టణము ఎరుగని వాళ్ళెవరున్నారు! ఆంధ్ర
 దేశంలోని రెండుకోట్లన్నర జనాభాలోను ఏడాదికి ఏ ఏళ్లై వేలమందో మదరాసు
 చూస్తూనే ఉంటారు. వ్యాజ్యాలకు హైకోర్టు అపీలు ఉంటుంది గదా! వైద్యా
 నికి చెన్నపట్నం పెద్దచెయ్యి. విశాఖపట్నంలో ఒక్క పాశ్చాత్యవైద్య
 విధానమే ఉందిగాని చెన్నపట్నంలో గొప్ప ఆయుర్వేద వైద్యులూ, మళయాళ
 వైద్యులూ, యువానీ వైద్యులూ, దేవీనిధి భస్మమూ, ఒకటేమిటి, అన్ని

చైద్యాలూ అక్కడ ఉన్నవి. రామేశ్వరాది యాత్రలకు, తిరుపతి యాత్రకు, చెన్నపట్నం వచ్చిపోయి గదా!

ఈ రోజుల్లో నీరులు కూడా వచ్చాయి. పుష్కపట్నం కే కాకుండా తెలుగు అరవటాకిలకి మాన్యువ్ కూడాను చెన్నపట్నం. కంఠెసి మేనేజర్లు, పెండ్లర్లు, డ్రైర్లు, అర్బు డ్రైర్లు, మ్యూజిక్ డ్రైర్లు, చూర్లర్లు, తారలు, ఖారలలో ఉండే పక్షింద్రాది హంసలు! నిశ్చయి, వాడమి, అనో మహా ప్రపంచం. అదీ కాకుండా కడియో ఒకటి వచ్చింది. ఇవి ఎల్లా ఉంటోంటే పులిమిద పుట్ర అన్నట్లు డ్రైరాగిట్ కెట్లు వచ్చిందాయి. జేబులో పది రూపాయలు ఉన్నవారు ఏలాగో చెన్నపట్నంవచ్చి పడాల్సిందే. క్రిష్టమస్ లో బరిగే కాన్సరెన్సులకు లెక్కేమిటి? ఆంధ్రదేశంలో ఏ కాన్సరెన్సు ఎక్కడ సెగ్గకపోయినా చెన్నపట్నంలో సెగ్గి తీరుతుంది. సంగీతసభలు, ప్రదర్శనలు, స్వదేశవస్తు ప్రదర్శనలూ! ఇవన్నీ ఇలాఉంచి సర్వకాల సర్వావస్థలయందు వర్తకం ఉండి తీరిందిగదా!

చదువులకోసం తక్కువవస్తున్నారా చెన్నపట్నం! చెన్నపట్నం చదువు చెన్నపట్నం చదువే! మెడికల్ కాల్జేటు, ఇంజనీరింగ్ కాల్జీ, లాకాల్జీ లున్నాయి. రాయలసీమవారంతా చెన్నపట్నం రావలసిందేగదా.

కాని నేను చదువుకొనే రోజులకున్నా ఇప్పటికిన్నీ చెన్నపట్నం చాలా దూరిపోయింది. 1915 లో సిచ్చిసిచ్చి హోటల్లు ఉండేవి చెన్నపట్నం నిండాను. సత్యరాజాచార్యులవారు దేశయాత్రకు వెళ్ళినప్పుడు చూచిన 'దుడ్డు పుచ్చుకొని భోజనం వేయబడను' అనేరకం హోటళ్ళు. ఎండిపోయిన పచ్చి పప్పు, చెండాలపు వాసన కొట్టే నెయ్యి, ఏవో కూరమక్కలు నాలుగు ఉడక బెట్టి ఇంత ఉప్పుకాగిం చల్లిన శాకాలూ, నిన్నటి పప్పు ఇవ్వాళ వేసిన సాంబారూ, వీటన్నిటికన్న శిగోమాణిక్యంలా కన్నడ తైలం! అందుకనే, విక్టోరియా హాట్లలో సీట్లకోసం పొట్టుపొట్టు పోయేవారట.

కాఫీ హోటళ్ళలో ఇడ్లెస్ మీద నెయ్యి వేసేవారు కాదట. కావలిస్తే పుష్కరం రోజుల్నించీ పకోడీలు వేయిస్తున్న పువ్వులనూనె (లేకపోతే ఆముదం అనుకోండి) అలాంటిది ఇడ్లెస్ మీద వేసుకోమనేవారు. కాఫీ తప్పకుండా జిడ్డు ఆముదం. ఆవరమ దొర్భాగ్యపు కాఫీని ఎత్తి తాగాలని చెప్పలాడే వాడు అయ్యరు. అక్కణ్ణించి తెలుగు విద్యార్థులు 'గ్రేట్ వార్' డిక్లరేషన్ చేశారట. అన్నంలోవేసిన నెయ్యి వాసన చూట్టం, అయ్యర్ పళ్ళు మెలు దూరంలో పడేటట్లు పటేల్లిని కొట్టడం. మంచి నెయ్యి వెయ్యకపోతే ఇడ్లెస్ వాడి ముఖాన వేసి యద్దడం. కుభ్రంగా కడుపు నింజేటట్లు కాఫీకరిచి త్రాగడం. అయ్యరు ఆ అన్నాడా, ఆ కాఫీ కప్పు అతని నోట్లోవేసి కడుపులోపలికి దూర్చడమే.

చెప్పాలంటే తెలుగు మరాఠీకి క్రావులు బాగా పనికివచ్చేవిట. అరవ వాళ్ళని హతమార్చడానికి కుడుములు బాగా దొంకేవట. కన్నడతైలం వేశాడా, ఆతైలూ అన్నం యావత్తు అయ్యర్లు తలంటేవారుట. అప్పణ్ణించిటండి చెన్న పట్నంలో నిజమైనమార్పులు రావడం ప్రారంభించాయి. పెన్న

నెయ్యి, పాలు తో పెట్టిన పెరుగు, పోపుల కట్టిన పొగాకులూ, చక్కని పిండివంటలూ. ఎక్కడో గుర్రాల్లో, కుక్కలలో పోతుంటాయి. వనలికీ భోజనానికీ చక్కని ఏర్పాట్లన్నీ వాళ్ళవారు చేసుకునిపోయింది. పొద్దున్నా సాయంత్రం ఒక వంతుకాలు కాయం వీరి దగ్గరకు ఈ భోజనాల్లో పెద్దపెద్ద కాఫీహాలుజీవీలో దొంగుకుతాయి.

ఇవన్నీ చూచుచున్నారావు మన కుక్కల్లోని ఈ పాతక చెన్నపన్నం. మనదిరా' అన్నాడు సూరం దగ్గరనుంచి!

'రేపు ఆంధ్రరాష్ట్రం వస్తే చెన్నపన్నం మన తొంగురాజ్యానికి ముఖ్య పట్నం అన్నమాట. అంతేనా?'

'నిశ్చయంగా.'

'అయితే, ఉన్న అరవాళ్ళందరినీ ఏచేద్దాము?'

'కూయిమ్ మహాసదీగర్భవీచికా సమర్పణమస్తు.'

'తథాస్తు.'

అసలీ సంభాషణంతా రావడానికి కారణం శత్రుతల దగ్గరనుంచి వాకు వచ్చిన ఉత్తరం నేను చదువుకొంటుంటే ఒక అనివ మహా పెద్దనునిషి 'కో న్నూడెంటో' తొంగిమాసి 'క్షిమిం మిడి, సారీ!' అని ఇంగ్లీషులో అన్నాడు. నా క్షమార్పణ వాటి చెంపమీద స్పృశ రగించింది. అంతాత ఏమిటగు తుందో ఏమానని భయపడి గూ అమృతలావు మామయ్యలో చెప్పారున్నాను.

'ఏమీ పరివారేనురా. మన అరవసోదరులకీ ధైర్యం అనే వస్తువు రామేశ్వరం దగ్గరే నిలబడిపోయింది. వాడు అధిష్టతలో ఫిర్యాదుచేస్తే ఎక్కడనువ్వు సాగదీసి తంతావో అని భయం. ఇలా కొంచెం కొంచెం సుధ్యమధ్య మనం విజృంభిస్తేగాని మన ప్రావిన్సు మనకు రావద్దా!'

ఈ చెన్నపట్నంలో మహాభయంకరమైన దారిద్ర్యం. ఈ మహా పట్టణా రణ్యంలో ఎక్కడో ఒకమూల ఏ స్వాకేజీపెట్టి బాపతు చితుకులో, వీధి తుడ వగా మూల పోగుచేసిన తుక్కో నిప్పుచేసుకొని, స్వాస్థ్యించి సాయంత్రండాకా రిక్తాలు లాగి, కూలికీ బరువుబండ్లు లాగి ఆణాడబ్బులు సంపాదించుకొని, అరణా వియ్యం గంజికాదుకొని, తక్కిన అరణా డబ్బులతో విశ్రాంతి పరమావధి నిర్వ ర్తించుకొనే అతికగణమైన దారిద్ర్యము కోటిచెరులు కలిగి తిరుగుతోంది.

ఎప్పుడైనా సరదాపుట్టి తోటి విద్యార్థులతో జనరల్ వెంబడి తిరిగినప్పుడు వాకు కళ్ళంబట రహస్యంగా సుడిగుండాలు తిరిగేటట్లు చేసే కుప్పరొగుల బాధలు, వికలాంగులైన బిచ్చగాళ్ళ కష్టాలూ, గుండె తగుకుపోతూ ఉండేవి.

సాధారణంగా సినిమాలలోనూ నవలలు మొదలైనవి చదువుకోవడం లోనూ మనస్సు సంతోషంతో గంతులు వేసేది. కథల్లోని కథానాయకుని హృదయంలా నాహృదయమున్నూ సముద్రతీరంలా రాత్రి ఒంటిగా చీకట్లలో ఉన్నప్పుడు విచిత్ర గాంధర్వాలు ఆలాపించేది.

నేను ఇంటర సినియరు చదువుకు పేషండు చూశకుంతుల వ్యక్తురాలయిం డ్లని మా అమ్మగారికీ ఉత్తరం వచ్చింది. ఆవార్త వాకు సిగ్గు కలిగించింది.

ఎవరికైనా ఈ వార్త తెలిస్తే నన్ను హేళన చేస్తారేమో నన్న భయం. శకుంతల నాకు ప్రొత్తదై తోచింది ఆమె నా ఆలోచనాపథానికి వచ్చినప్పుడు నా కామె దూమై పోయిందని భావించాను. ఇప్పుడామె నాకు స్నేహితురాలు కాదేమోనని భయంవేసినది. ఇప్పుడామె సిగ్గుపడుతున్న భార్య అయినది.

ఆమె నాకు ఉత్తరములు వ్రాయుట మానింది. అది నాకెంతో బాధా, అశాంతి కలిగించింది. ఈయేటి పండుగలకు వెళ్ళినప్పుడు శకుంతల నన్ను చూసి తుద్రున పారిపోయినది. శకుంతల ఏదని నేనడిగితే అందరూ నన్ను చూసి నవ్వేవారు. నా స్నేహితురాలైన శకుంతలకు, నాకు ఏదో విచిత్రమైన అడ్డమువచ్చి వారింది. తెరచాటున నీడగాయాత్ర మామెను నేను దర్శించే వాణ్ణి. ఎందుకు ఈ విచిత్రమైన అవమానం నాకని నేను కలతపడిపోయాను.

11

నాకునూ హేమకుసుమకునూ ఈతీరన్నాళ్ళు? ఓ తెరచాటునమూర్తి! తెరచీల్చబడదా? ఒక్క మహాపవిత్రమైన ప్రేమకు ఆలీనీరసుడై, హీనుడై, తన నీరసత్వానికి లోకాన్ని తీట్టుకునే వాడినై, ఆ నీరసత్వపు కనిని కాశీపట్నపు గల్లీలలో బురదలో తొక్కి పుకలం చేసుకున్న మాధుస్థి నేను. అయినా, ఆత్మంతానందంతో ఈ లోకాన్ని ఎవరైనా చూడగలుగుతూ ఉన్నాను. చూడలేకొ ఉన్నాను.

శకుంతలను మరిచిపోలేని నేను, నా శకుంతలను తన చెల్లెలైన హేమకుసుమలో దివ్యలీలా వినోదినిగా ఆ పవిత్రముహూర్తంలో చూచినప్పట్లాంచీ సాక్షిగానూ ఉండలేను, జీవితసమగోన్ముఖుడనూ కాలేను. కాని ఏదో మహా శాంతి, ఏదో దివ్యశీతలము, ఏదో పర సౌచ్చిత నన్ను పొదివికొని నాచేతులను పట్టి ముందుకు తీసుకొని పోతున్నది.

* * * *

నేను బి. ఏ., జూనియర్ చదువు పూర్తిచేసి వేసవికాలంలో కొల్లిపరవచ్చి నప్పుడు నాకు పందొమ్మిదవ ఏట, మా శకుంతలకు పదనాలుగవ ఏటను ఇగ్వరకు పునస్సంధాన మహోత్సవం జరిగింది. ఈ ఏడాదిలో శకుంతల అందం సెలవేటి ఊటలా విజృంభించింది. విశాలమైన ఆమె కళ్ళు ఆరమూతలు వహించినవి. ఆకళ్ళల్లో నిర్వచింపలేని మాధుర్యాలు నర్తించినవి. ఆమె మోమున స్నిగ్ధత పరీమళ పూరితవైనది. మంచుతో కూడుకొనిన ఫాల్గుణ మాసపు ప్రత్యూహారణ కాంతిలా అతిఆర్ద్రత తాల్చినది.

ఆ మహోత్సవంలోని ఆమెసిగ్గు చెట్టును పండగా కోసిన జహంగీరు మామిడిపండు రుచిని మించినది. ఆమెకు ఎక్కడాలేని నెవ్వుది అలవడినది. ఎచ్చటనూలేని ఘామేదాతనం హత్తుకు పోయినది. ఇదివర కామె మాటలో ఎప్పుడూ కని విని ఎరగని ఒక ప్రగన్నతి, ఒక ఉత్సాహంత, ఒక గంభీరత, ఒక మధురత తీగెలల్లకొని పోయినట్లయినది. అఘాధురోజులు మేమిర్పరము సర్వ లోకాలను సురచిపోలునాము,

మనుష్యుని జన్మలో అంతటి ఆనందము ఉండనా? ఆనంద కల్లోలము యొక్క పరమ శిఖరము ఆగోజులు. మాయద్ధరి జీవితముల ఆ ఆనందమే కరడుగట్టి, శిల్పరూపమై కాశ్వతముగా సృష్టి ఉన్నంతవరకూ ఉండి పోయేడిదేమో!

ఏలాగు పరీక్షలకు చదివానో, ఏలాగు కాలేజీరోజులు గడిపానో, అదంతా ఇప్పటికీ నాకు స్పష్టంగా తోచని ఒక్క మహాస్వప్నం. సెలవిచ్చేటప్పటికి కొల్లిపరలో హాజరు. సెలవల్లే పోయేవి. కొల్లిపరలో ఉంటే ప్రతిరోజూ ఇరవై నాలుగు గంటలూ మలిలేని ఒక మహామధురత. అనంతమై తీవ్రమైన మానసిక మత్తత.

శకుంతలను ఒక్క నిమిషము విడిచి ఉండలేక పోయితిని. ఆమె నా కాగితలో ఒదిగి ఉండని త్షణములే కొలదిగా ఉండేవి. మాకు నిద్రలులేవు. ఆహారాలూలేవు. అనిమిషత్వమూ ఆనందామృత భోజనము. దసరా సెలవల్లె చెన్నపట్నం వెళ్ళవలసి వచ్చినప్పుడు మాకు ప్రాణములే లేవు. శకుంతలా నేనూ కళ్ళనీళ్ళ ప్రవాహాలై నాము. మహాకవులు రచించిన విరహము మాకు షేలవమై తోచినది!

చెన్నపట్నమునుంచి నేనూ, కొల్లిపరనుంచి శకుంతలా రోజురోజూ ఉత్తరాలే! పొద్దుననుంచి సాయంత్రండాకా ఉత్తరంవ్రాసి, ఉత్తరం పోస్టులో పడగానే మళ్ళీ ఉత్తరం ప్రారంభించి, చదువులుపోయి, నిద్రలుపోయి, సర్వమూ ఒకే బాధయైపోయినది. ఆ నాటి నా విచిత్రస్థితి ఒక దివ్యన్మాదమయి ఉండునని అనుకుంటాను.

నేను క్రిష్టమనకు వెళ్ళినప్పుడు మా ఆనందం ఇంద్రియ పరిమూఢతనుంచి దివ్యానంద స్వరూపమైన చేతనత్వస్థితికి వచ్చింది. పాటలు పాడుకొన్నాం. నాట్యాలాడినాము. గిలిగింతలు పెట్టుకొని సెలవులువార నవ్వుతూ, నవ్వులేక ఉక్కిరిబిక్కిరవుతూ, అల్లరులలో దొర్లిపోయినాము. రాత్రిళ్ళు చలిలో, వెన్నెలలో పైడాబామీద కూర్చొని చక్కని కాశ్మీరకాలువలో ఒదిగి గాఢమైన తియ్యటి కథలు చెప్పుకున్నాం. వేకొడుకున్నాము. చదరంగ మాడుకున్నాం. కాలవగట్టున మా మామిడితోటలోకి వెళ్ళి ఒకరోజుల్లా గుజ్జనకూడు లాడుకొన్నాము. ప్రేమికుల చుంబనములో ఉండే మహామంత్ర మేమిటో గంగోత్రిలో గంగానదీ ప్రధమ జలబిందువులు స్రవించడంగానీ, వసంతకాలంలో మల్లపాదలో మొట్టమొదటి మొగ్గ ఉదయించి వికసించడంగానీ, దాహబాధా తృకమైన కాలిభూమిపై తొలకరి జడి అవతరించడంగానీ యవ్వన ప్రణయపూరిత చుంబనానికి పోల్చలేము.

దివ్య సౌందర్యపూరితమైన శకుంతల మోములో అప్పుడప్పుడే వికసించిన గులాబీరేకుల పాటలవర్ణ మున్నది. వికసించే నందనవన పారిజాత పుష్పాల తేనీయలను స్రవింపజేసుకొని సురభీశ్మై, సురుచిరమై, సాదృశ్యమైన ఆ యధర చుంబన దానము ఊహితమైనది, భావాతీతమైనది, ఆనందాతీతమైనది.

కర్తవ్యమే. ఇంకొకటి ప్రాంతమయిన నా దృఢ పరివర్తనంలా అందాలకు ఇది, ఆనందం ఎరమావధి శరంతలాదాల బేగిగా ఒడిగిపోయి, అక్కడనే ఉన్నది. అప్పుడు అప్పుడు అప్పుడు. ఆమె ప్రతి అణువునా ప్రతి అణువులో లీనమైపోయి, ప్రభువు ప్రభువునకి దిగిపోయిపోయి చీకట్లోకి.

ఇంకా శరంతలా నేనూ ఎవడీ ఉండలేను. విడివడిఉంటే మా ప్రాణాలే విడివడిపోతాయి. ఇద్దరూ ఒకటైపోయారు. చెన్నపట్నంలో ఆ మాను చెన్నా మాను ఉన్నామేమేమోనో. చదువు పుస్తకాలలోనే ఆగిపోయినది. నేను మానునోమట మంచిచోయినాను. సిద్ధపూగారి ఆశ్రమము కలల వెనకాలే దాగిపోయింది. దీనికి పట్టినాను. సినీమాలు చూచినాను. శరంతలకు గోపాకు ఒక కన్వింషన్ ముందున్నాను. చెల్లారామ్ కొట్టులో సగం చీరలూ చీరలూ మాయమైపోయి ఉన్నవి.

చెన్నపట్నంలో ఒకసారి నేనూ శరంతలా భోజనము చేసి తాంబూలాల పెసుకున్నాను మా కష్టకాలం చూడటానికి కూర్చున్నాము.

శరంతల నన్ను చూచి, ఆమె విశాల నయనాలు వాలుగన్నులుకొగా, ఆమె దీర్ఘవీణల పట్టులవెంట జాలే నవ్వుతో చూపులు నాపై ప్రసరించి,

‘ఈ ఇంగ్లీషు సినీమాలల్లో ప్రేమని చెప్పతారే ఆ ప్రేమ ఏమిటండీ?’

‘నీకు నామీద ఉండే భావం!’

‘నేను దివ్యకోను! నాకు మీమీద ఉండే ప్రేమ ఏలాంటిదంటారు?’

‘ఇంకా మరి ప్రేమ!’

‘మీకు నామీద ఉన్న ప్రేమ?’

‘మరిమరి ప్రేమంటాను!’

‘ఈ రెంటికీ తేడా ఏమిటి?’

‘ఇంకా ప్రేమరు, మరీ ప్రేమరు లేదా ఏమిటని నీవు తోస్తుంది శరూ?’

‘బాగా ఉన్న పండివంట ఇంకా వడ్డించు అనే మోస్తరు ప్రేమ నా ప్రేమని మీ భావం!’

‘సరిగ్గా గ్రహించావు, నారాణి!’

‘అయితే మరి ప్రేమంటే నిరీక్షిస్తున్న వస్తువును మరికొస్త వడ్డించుకు తినడమన్నమాటా?’

‘అసలు అర్థం చెప్పకున్నావు!’

‘మీరెంత చెప్పండి, ఇంగ్లీషు సినీమాలలో చెప్పే ప్రేమ అసలు ప్రేమ కాదు.’

‘ఏమిటి ఎందుకు కాదు పంటలు గారూ?’

‘బాకాపైలేరు అనే బొమ్మకు విశ్వామా మగం మొన్న? అందులో ఆ రాజుగారి కూతురికి నా ముకుని మీద మొదట కోపం, తర్వాత ఇష్టం! అదే ప్రేమండీ?’

‘ఎలా ఉండాలంటావు?’

‘అతన్ని చూడగానే ఆమెకు, ఆమెను చూడగానే అతనికి సర్వ ప్రపంచం మాయమైపోవాలి. ఆమెకోసం అతడూ, ఆతనికోసం ఆమె జన్మించాలి, జీవించాలి.’

నేను ఆశ్చర్యంతో చూడం వహించి ఆమెవంక తేరిపాన చూచాను.

‘ఒక స్త్రీకోసం పురుషురూ, ఒక పురుషునికోసం స్త్రీ, ఆనాదిమంచీ జన్మలో ప్రయాణాలు సాగిస్తూ ఉంటారు. ఇద్దరూ ఒకళ్ళకోసం ఒకళ్ళు నీవిస్తారు. వాళ్ళద్దరూ ప్రతిజన్మలోనూ కలుస్తూ ఉంటారు. ఆ కలుసుకున్నప్పుడు వీల్గిద్దరే. ఇంక ఎవ్వరూ వాళ్ళకు ఉండరు. ప్రపంచం మాయమైపోతుంది.’

‘వాల్గిద్దరూ కలిసిపోడానికి వీలేమందా ఒకరు ఆమెకాలో, ఒకరు ఇండియాలో పుడితే? లేక ఇద్దరూ నేను వేరు కులాల్లో పుడితే?’

‘ప్రేమదేవత ఎప్పుడూ అలాచెయ్యదు. ఆమెకాలో ఆమె పుట్టితే, ఇతడు ఎక్కడపుట్టినా అక్కడకు పోతాడు. వేరువేరు కులాల్లో పుట్టితే, వాళ్ళు ప్రేమ కులాలను మించిపోతుంది!’

‘రామీ, చండీదాసుల ప్రేమలానా?’

‘అవును! వాళ్ళుప్రేమ తుచ్చంకాదు. వారు పెళ్లిచేసుకొని మరో వాక్కొక్కరికర్మల వారు ఒకరిలో ఒకరు లీనమై పోతారు. పెళ్లిచేసుకునే వీలు లేకపోతే బ్రహ్మచర్యం అవలంబిస్తారు.’

‘లోకంలో అన్ని ప్రేమలు అలా ఉన్నాయంటావా?’

శకుంతల మోము దివ్యహాసంతో వెలిగిపోయింది. కుర్చీనుండి లేచి నా దగ్గరకు వచ్చి నా పాదాలకడ కూర్చుంది.

లేచి నడిచినవస్తూ ఉంటే వెన్నెల కిరణాలన్నీ ముద్దకట్టి ప్రవహించి వచ్చి నట్లుగా కనబడింది. ఎంత మహోత్తమ ప్రేమ ఈమెది! ఈ పరుచాలు గోళ్ళ పడుచు, సౌందర్య పరమావధి అయిన అందాలబాల నన్ను ప్రేమిస్తున్నదన్న భావం నాకు భయమూ కలిగించింది, అమృతత్వమూ ఇచ్చింది.

ఆమెను నా హృదయాని కదుముకున్నాను. నాకు మొమరపు కలిగింది! ఆమె సువాసనాలవారి! ఆమె సర్వరసాధికేవి! ఆమె ఆనంద విశ్వమూర్తి. ఆమె సౌకుమార్యం నా మొరకుతనంలో నలిగిపోయినది.

‘దేవీ! ఈ దేహము శాశ్వతము కాదుగదా? దేహానందంకోసం కదా ఈ భార్యాభర్తల సమాగమం! దేహానందం తుచ్చం కాదా?’

‘అలా అంటారేమిటి?’ ఆమె మాటలు నా చెవిలో బుల్ బుల్ పాటలులా స్వనించాయి. ఆమె తన పెదవులతో నా చెవిని ముద్దుగాని, ‘దేహానందం, మనస్సు ఆనందానికి పునాది కాదండీ! మనస్సు దేహమూ ఆత్మకు పునాది. మొన్న నాతో విద్యుచ్ఛక్తిని గూర్చి, మీరన్నీ చెప్పలేదా ఏమిటి? తీగైనా ఉండాలి, గాలైనా ఉండాలి, మరో వస్తువయినా ఉండాలి అత్యంత ప్రవహించడానికని మీరనలేదా?’ అన్నది. తల ఊపాను.

‘విద్యుచ్ఛక్తి ఆత్మ అనుకోండి. మనజీహాలు అందుకు ఉపాధికాదూళి మీరు దొంగలు, నాకు పాతం చెప్పేవిధానం కాబోలు ఇది.’

ఆ మర్నాడు సాయంకాలం బీచికిపోయాను. ఇద్దరం కేటాలు చూస్తూ కూచున్నారు. సర్వ ప్రపంచము మమృత్విద్దలనీ తేరిపార గూస్తూ ఉంది. అందరికీకూడా ముఖ్యంగా నా శకుంతలమీద!

‘నా’ శకుంతల అంటే నేను కొన్నానని కాదు. నా కృష్ణహస్తా అంటే ఎంతో, నా శకుంతల అన్నా అంతే!

వెన్నెల కెరటాలమీద వాలి కెరటాలకు జీవంపోస్తున్నది.

‘ఆ వెన్నెల కెరటాలమీద ప్రేమలా వాలుతున్నది కాదండీ!’

‘శకూ! కెరటాలలో కూడా ప్రేమికులున్నారు సుమా?’

‘అదే కాబోలు ఒక పెద్ద కెరటం వెనకాల ఒక చిన్న కెరటం వస్తూ ఉంటుంది.’

‘పెద్ద కెరటం భార్య, చిన్న కెరటం భర్త.’

‘అబ్బ! అన్నీ తప్పులు చెప్పి నాచేత వాగించాలని మీ ప్రయత్నం. క్షేమమీ కన్న పెద్దదాన్నా?’

ఆ ‘భర్తవెంట భార్య వస్తుందన్నా?’

‘ఇద్దరూ కలిసివస్తారు. మధ్యమధ్య ఒక పెద్ద కెరటం వస్తూ ఉంటుంది.

న భార్య భర్త లిద్దరు ఏకమై రావటం.

ఏలాగో బి. ఏ. పరీక్షలు పూర్తిచేసుకుని, సామానూ, గీమానూ అంతా సర్దుకొని, మా అమ్మా, శకుంతలా, నేనూ కొల్లిపర వచ్చాము. మేఘనందేశ మైన వెనక, కాపసు తీరి ప్రియురాలిని కలుసుకొన్న యక్షుడు, ప్రియురాలితో విహరించే అలి మహానందంకూడా కుంటుపడే దివ్యానందంతో నేనూ శకుం తలా ఆ వేసవికాలంలో కొల్లిపరలో గడిపాము.

నిజమైన ప్రవరుణ్ణి కలుసుకొన్న వరూధినీయోష పొందు అద్భుతానం దమ, నన్నుకూడి ఉన్న శకుంతలాదేవి పగమానందము ఎగుట, జీవకళా కాంతి రహితమై పోవలసినదే.

శకుంతల గోజుకు మూడుసారులు స్నానంచేసేది. నీళ్ళలో పన్నీరులు కల సుఖం నేది. ఒంటికి అత్తరులు అలనుకొనేది. గోజుకు నాలుగుసారులు చీరల ముచ్చి. ఉదయం ఉప్పు, ఇడ్లీ. పెసరట్టు, చానె ఏదో చేసేది. కాఫీ అమ్మమీ. చెన్నపట్నంలో అమరంధ్రుల సావాసం చేసి నేర్చు కుంటి. ఆ గురువులను మించిపోయే పాకంతో తాను తయారు చేసేది. సాయంకాలం చుట్టి కాఫీ, రకరకాల సిండికంటుల చేసేది. గోజూ మామామ గార ఫలహాగానికి రావాలి. మా హేమం అన్నమానమా మాయింటిలో ఫల హారాలను రుచిమాడవచ్చి. నా శకుంతల అత్తిగారికి నేన, మడిగట్టుకోడం, రాత్రిళ్ళు వంట, మా ఇల్లంతా కలకలలాడిపోయింది.

13

ఒక నాడు మా పురోహితుడు నాకూ నా శకుంతలకూ సరిపోయిన మంచి ముహూర్తము పెట్టుచున్నాను. ఆ ముహూర్తము రాత్రుప్పుడు ఉండాలన్నాను. 'ఎందుకయ్యా శ్రీ నాథమూర్తి' అని ఆయన నవ్వుతూ నన్నడిగినాడు.

'అది వెళ్ళంగతి. మీరు ముహూర్తం పెట్టండి, అన్నిరకాలా-బాగుండేది' అన్నాను. ఆయన వైశాఖ శుద్ధతిదియనాడు రాత్రి 8-30 గంటలకు ముహూర్తం పెట్టినాడు. ఆ ఉదయమే శకుంతలను తలంటించుకొమ్మన్నాను. నేనూ తలంటింటించు కొన్నాను.

చెన్నపట్నంనుంచి అహోబి ఉదయానికి తెనాలికి నాపేర వేలకొలది గులాబిపూలు వచ్చే ఏర్పాట్లు చేశాను. చుట్టుప్రక్కల గ్రామాలనుంచి బుట్టలు బుట్టలు మల్లెమొగ్గలు వచ్చేటట్లు చూచినాను. అనేకరకాలైనపళ్ళు చెన్నపట్నం నుంచి వచ్చినవి. చదువదాసుచుండి నగలపాత్రకెట్టు వచ్చినది.

నూటయాభై రూపాయల బెంగుళూరి చీర జీలుగుల తగుతున్నది కుసుంబాపువ్వవన్నె కలది కొన్నాను. దానిమ్మపూవురంగు పట్టురవిక కట్టించాను.

మా పురోహితుడు పెట్టిన ముహూర్తం పది నిమిషాలుండనగా శకుంతలను ఆచీర పసుపుపెట్టి కట్టుకొమ్మన్నాను. ఆరవిక తొడుక్కొమ్మన్నాను. మా గదిలో తూర్పువైపు గోడపగ్గిర కమలపు పట్టువేశాను. వెండి పువ్వులపీట వేశాను. ఆపీటపై సరిగపూల పట్టు చూటూ పరిచినాను. దానిపై వేయి గులాబిపూవులు చల్లినాను.

ఆ పీఠంపై శకుంతలను కూర్చోమన్నాను.

'ఇదేమిటండీ?'

'శకూ, నేను చెప్పినట్లు చెయ్యి. దీనిలో ఒక పరమార్థముంది. అది తర్వాత చెప్తా!'

శకుంతల వెరగుపడిన చిరునవ్వుతో ఆ పీఠంమీద కూర్చున్నది. ఆమె మోము కోలనైనది. స్నిగ్ధమై మెత్తనై, కమలకుట్మలాలైనవి ఆమె చెక్కిళ్ళు. వెడదలై, సోగలై, నల్లని పొడుగాటి రెప్పలు కలిగిన వామె కన్నులు. సుమంగావచ్చి, చిట్టచివరి సెలయేటి వంపుతిరిగిన దామెముక్కు. పల్లనై, వెడల్పు తక్కువైన కనకాంబర పూపుటము లామె ముక్కుపుటములు. కుడి ముక్కుపుటాన ఏడురవ్వల బేసరి ఉంది. పై పెదవి పై భాగము ఒత్తుగా వికసించిన కాశ్మీర కుసుమ క్షేత్రంలా ఉంది. మధ్య నొక్కు చిన్న పాలయే రులా ఉంది. ఉదయించే నూర్యని పై అంచు వంపుకు, అందాలు దిద్దేపై పెదవి లేఖకు రెండు వంపుటంచులు. ఆ పై పెదవి నూర్యకిరణాల ప్రసరించిన పాలసముద్రపు వీచిక. వీచికల తాకుడుచే మధింపబడి, తేనె వంపు వెన్న లేఖపై ఆరుణకిరణాలు ప్రసరించిన క్రిందపెదవి.

కొంచెం విడిచిన ఆ రెండుపెదవులమధ్య, తురిమిడిపట్టిన ఆజీముత్యాల పరస ఆమె పళ్ళు. వసంతకాలపు మధ్యాహ్నాలమాల ఆమె పలు వరుస, పాలసముద్రంలోని సహస్రకమల్ల ఘుళ్ళమామై చిబ్బుకమ్మ.

ఆకచపు లోయలోని స్వర్గది ఆమె కంఠము. ఆమె బుజాలు ఉదయ సాయంకాలాలు. లోకంలోని మధురాలు కేకరించి, కరిగిన బంగారులో ఒలికించి, పోతపోసి, మొనలు తేల్చి, ఆ మొనలపై స్వీన్నత నందిన సరస్వతీ కంఠ హారళోగగత్నాలు పొదిగినవి, ఆమె ముగ్ధ వక్షోజాలు.

ప్రాణము పోసుకొన్న బంగారు వర్ణం ఆమె దేహకాంతి. శిల్పుల తపః ఫలం ఆమె రూపం.

ఆమెను పూజించాను. ఆమెను షాడశోపచారాలు అర్పించాను. మల్లెపూలు వర్షము కురిపించాను. గులాబిపూలు ధారలు కట్టాను. మాలతీ జాతీ మాధవీ పుష్పలు దాశిశ్య అర్పించాను. ఆణిముత్యాలు గుప్పిట సేసలు చల్లాను. నగల అర్పణలిచ్చాను.

ఆమె ఎదుట మోకరిల్లాను. మృదులాలై, సౌందర్యశీలు చెన్నారే ఆమె చిన్నారి పాదాలు నాహృదయాన్ని చేర్చుకొని ఫాలాన అదుముకొని ప్రణివేల, పాదము యావత్తూ తనివోవ ముద్దుపెట్టుకొన్నాను.

ఆమెను సువ్వున పూలమాలలా ఎత్తి నా హృదయాని కద్దుకొని, తీసుకొనిపోయి, మాతల్పంమీద పశండ్పెట్టాను. ఆమె వివశయై ఈ లోకంలో లేదు.

ఆమె మోమున దివ్యకాంతులు ప్రసరిస్తున్నవి. 'శకుంతలా! శకుంతలా!' అని భయముతో, డగ్గుతికతో షిరిచాను. ఆమె చైతన్యరహితయై మారుపలుక లేదు. 'శకుంతలా! శకుంతలా!' అని అస్పష్టంగా ఒణికిపోతూ, నా కన్నుల నీరు ఒలి జల వర్షముడగా షిరిచినాను.

ఆమె చిరునవ్వు నవ్వుతూ కన్నులు తెరిచింది. బంగారువెన్నెల కిరణాలైన ఆమె చేతులు రెండూ నా వైపు చాచి 'నేను మీ పూజకు తగుదునా ప్రాణేశ్వరా?' అన్నది.

'నా సర్వస్వము, నాతపస్సు, నాజన్మాశయం, నీపాదాలమౌలకౌదా శకుం!'

'ఈ కల వినండి! మీరు పూజించగానే, నేనో గంధర్వ బాలికనై ఒక విమానంలో ఎగిరి వెళుతున్నానట. నా ప్రాణేశ్వరుడేడి అని దిక్కులు చూస్తూ వణికిపోతూ విమానంమీద కూర్చున్నాను. ఆ విమానం తిన్నగా చంద్రలోకం పోయిందట. అక్కడ ఓ కలవపూవుపై నా మూర్తే పవళించి నిదురపోతున్నదట. నేను వెళ్ళగానే ఆమూర్తి పెదవులు కదిపి 'నేను పూర్ణరూపాన్ని, నువ్వు నాలో సగం. పూర్తిగా మన తపః ఫలాన్ని నువ్వెలా అనుభవిస్తావు?' అన్నదట! భయపడి ఆమెపాదాల మీద వాలానట, ఇంతటో మీరు 'శకుంతలా' అని దూరాన్నుంచి నన్ను షిరిచినారు. వినికూడా లేవలేక పోయాను. మళ్ళీ మీపిలుపు వినబడింది. లేచాను. ఇంతలో నాకు మెలిమిప వచ్చింది. నాకు చాలా భయం వేసిందంటే!'

‘శకుంతలా! నువ్వు లేవకు. తలగడపై చెయ్యి ఉపధానం చేసుకు పడుకో! నీమీద చేసిన నా పాపం నీకు కనిపించు ఇవ్వాలి. నీవు రాణివి, నేను నీ కవిని.

‘ఓ దేవి! నీ దివ్యజన్మకే
నాకు సర్వస్వమూ ఇత్తుకో!
నా జన్మ, నా బ్రతుకు, నా కలలు
ఏ జీవితాద్భుత రహస్యమో
ప్రత్యక్ష మొనరింప వచ్చెనో
ప్రజ్వలిత మొనరింపవచ్చెనో!
ఆ దివ్యసిద్ధియే నీవునై
ఆ దివ్యమోక్షమే నీవునై
నీ పరమ పాదాబ్జముల నేను!
నీ పవిత్రస్పృహయైన నేను’

అని పాడి, మంచముకడ మోకరించి, పరుపు అంచుననున్న ఆమె పాదాలపై నా మోము నుంచినాను. ఆమె లేచి నా చేతులు రెండును పట్టి తనకిడకు లాగుకొని, నీరు తిరుగు కన్నులు వానవలసిన చంద్రకాంతిలా మెరిసి పోవ, నా మోము చూస్తూ ‘మీరు నా దేవుళ్లు, నా సర్వస్వమూ మీలోని భాగం. మిమ్ము మీరు పూజించుకుంటారా? మన ఇద్దరిం కలిసి పూర్ణరూపం అవుతాము. ఆ పూర్ణపురుషునిలోని దివ్యత్వం మీరు, నేను మానవత్వాన్ని. నేను మిమ్ము పూజించాలి. అదేకాదు సీతా, సావిత్రీ మొదలైన వాళ్లు చేసిందీ? అదే నిజం!’ అన్నది.

‘శకు! పురుషుడు ఇంతవరకు మనుష్యుడు. ప్రపంచంలో కృషిచేసేవాడతను. అతనిజాతికి అమృతత్వం ఇచ్చి, అతనికి వెనకాల బుమైన స్త్రీ అతని లోని దివ్యత్వం.’

‘ఈ రోజున నాలో ఏదో పవిత్రత వచ్చింది. మీరూ నాకూ అర్థం కాని ఏదో మహాభావం నాలో చేరినట్లు నాకల నాకు భావం కలిగిస్తున్నది.’

14

మా అత్తగారైన వెంకటరామమ్మగారు శలాకలా పొట్టిగా, బంగారు బొమ్మలాంటి మనిషి. ఎంత ఈడువచ్చినా చిన్న ఓడ్డలా ఉండే కాయశరీరం కల ఆరోగ్యవంతురాలు. చారిత్రానికి కళ్ళూ, ఉంగరాలు తిరిగిన జుట్టూను. ఎనిమిది కౌన్సులు వచ్చినా ఇద్దరు ఓడ్డలు మాత్రమే బ్రతికి ఉన్నారు. అయినా ఆమెలోని యవ్వనపు ఓగి ఏమాత్రమూ గడలలేదు. తల్లి, పెద్ద కొమరితా కలిసి వస్తూ ఉంటే అప్ప చెల్లెళ్ళలా ఉండేవాళ్ళు. ఆమె వెర్రి బాగుల మనిషి. ఆమెకు లోకంలోని వాళ్ళందరూ మంచివాళ్ళే. అనవసర సంబంధాలు కలుగజేసుకొనేదికాదు. కాని తన దృష్టిపథంలోకి వచ్చినవాళ్ళ నందరినీ నిష్కల్మషమైన అక్షేత్రతో చూచేది. భర్త అంటే ఎంతో గౌరవం, భక్తి.

లోకంలో సన్నసాధారణంగా గెండు వివాహం భార్యలకు, భర్తలు దాసానుదారులకు ఉంటారు. తన భర్త అలా ఉండటానికి కుటుంబండా చేసింది చూస్తూగారు. వినాయకరావుగారికీ, రాజ్యలక్ష్మిస్వగారికీ మధ్య ఇరవై సంవత్సరాలు తేడా ఉన్నది. అందులో మా అత్తగారు బంగారు తీగలాంటి మనిషిని, మా మామగారు విఘ్నేశ్వరునిపేరు సాధకం చేసుకునే శరీరం కలవారున్న అవడంచేత మా అత్తగారు మా మామగారికన్నా ఏ సలభై ఏళ్ళో చిన్నదిలా కనుపించేవారు.

మా మామగారు వినాయకరావుగారు ఉత్తములు. ఉదాత్త హృదయం, ఉత్కృష్టరూపం కలవారు. అయితే పదకొండవ శతాబ్దం ఎప్పుడు, ఆ ఎత్తుకు తగిన లాపూ, పుష్టి కలవారు. 'ఉ' అని మాల్గివెరగని చుంచీ ఆరోగ్యం కలగారు. కుచ్చిమైన భోజనాలు, కుచ్చింతమైన సహవనీ, మాత్రుగ్రహణక్రమ, ఉత్తమ ఆలోచనలూ వినాయకరావుగారిని చూచుట్టుపక్కల గ్రామాలలోకి ముఖ్యపురుషుని చేసినవి. ఆయన పలుకుగడి ఆశంకము. మా జిల్లాలో ఆయన్ను గౌరవం చెయ్యనివారు లేరు.

కొంచెం బాజ్జ ఉన్నా అతి సురాయాసంగా ఎంతమామైనా నడవ గలరు. తన స్వంతి పసుల్లో కూర్చుంటే పాటూ, పాతెల్లతోపాటూ, తానూ రాక్షసునిలా పని చేసేవారు. బోజనప్రియు అవడంచేత మా మామగారు సమస్త కాకపాకాగూ, చివరకు విశేషము జాతులకు డా తన దొడ్డో పండించుకొనే వారు. ఏ ముష్టి లక్ష్యనారాయణగారినో సలహా చేస్తూ ఉండేవారు.

మా మామగారు ఎక్కడ ఏ మీటింగు జరిగినా హాజరు. జాతీయవాది, ఖాదీవస్త్రవాది. సీతారామశాస్త్రిగారు వైదీకైసందుకు కొంత విచారించినా, కాంగ్రెస్ వాడైనందుకు సంతోషిస్తూ ఆయనకు ఎంతో సహాయం చేస్తూఉండే వారు. గాంధీ మహాత్ముడు అసత్యం చెబుటకు నమ్మకంలేదని, హరిజనోద్ధరణ విషయంలో ఆయనకు బాగా తెలియడేమోనని అనుమానపడ్డాను.

ఆహారాన్ని. ఆచారసంపన్నుడు. ఆచారాలవల్లనే భరతగర్భం ఈ మాత్రం మైనా బ్రతికి ఉందని ఆయన వాదిస్తాడు. మా మామగారిట్లో ఏప్పుడూ నిత్య దేవతార్చన, జపతపాలు జరుగుతూ ఉండేవి. ఏడాదికి మూడునాల్గుసార్లుగా ఏసత్యనారాయణ వ్రతమనే పేరు చెప్పి, చుట్టాలందరినీ పిల్చి, బట్టలు పాతలూ బహుమతులూ పెట్టి, బ్రాహ్మణులకు తదితర వర్ణాలవారికి పంచభక్ష్య పరమోన్న భోజనాలు పెడతూ ఉంటారు. ఒకరోజున నన్ను కలువరంపించారు. 'మూర్తి నువ్వు బి. ఏ. ప్యాసయిన తర్వాత ఏం చేస్తావు?' అని అడిగాడు.

'నాకు గవర్న మెంటు ఉద్యోగంమీద ఏమీ నమ్మకం లేదండీ.'

'అయితే బి. యల్. కు పెడతావా?'

'ప్రీడరు వృత్తంలేనే నాకు అసహ్యం. నునిషినీ, ఆత్మనూ చంపుకోవాలంటే ప్రీడరు వృత్తి తీసుకోవాలి గాని, లేకపోతే గడకర్ర చివరతోనయినా దాన్ని ముట్టడానికి వీలేదని సా గాఢమైన నమ్మకం.'

‘రహస్యం చెప్పనోతున్న ఓ పెద్దమనిషిగారూ! నాచెవి కొరికేస్తారా ఏమిటి? రహస్యం చెప్పడం మానేసి నా కిళ్ళూ, బగ్గలూ, జాట్లూ, ముక్కూ, తినేసేటట్టున్నాయ్. నా ఎముకలు విరుగుతున్నాయి.’ అంత గట్టిగా అదుముతారేమి? అబ్బ! ఉంగురూ. ఇదా మీరు చెప్పే రహస్యం. అందుకనేనా అంత గబ గబ పరుగుల్ని కొచ్చావ్...’

‘రహస్యమా! ఈజిల్లోనే ఒక శిల్పశ్రమం మనం ఏర్పరచుకోడం నిశ్చయం చేశాను. మామగారు చాలా ఫస్టుక్లాసుగా ఉండన్నారు. రవీంద్ర నాథ్ టాగూరుగారి శాంతినికేతనంగూడా దీనిముందర ఎందుకూ పనికిరా నటు వంటిదనే ఆశ్రమం పెట్టాలి. మన కొలిపకకి దేశదేశాలనుంచీ తండోప తండాలుగా జనం వచ్చి ఈ పవిత్రక్షేత్రాన్ని కొలిచి వెళ్ళేటట్టుగా చెయ్యాలి.’

‘ఇక్కడుంటే తోస్తుందా మీకు? మన ఊళ్ళో బీచిలేదు. సిసీమాలు లేవు. టెన్నీసాటలు లేవు. అయినా బొమ్మలు చెయ్యడం మీ కెంగో ఇష్టంగా? నా బొమ్మను చూత్రం అస్తమానం చెయ్యకండే!’

‘ఓయి వెర్రిదానా! ప్రపంచంలో నీకన్న అందమైనవా ల్మైక్కడున్నారే? సరస్వతిగా, లక్ష్మీగా, లలితాదేవిగా, నిన్నే మూర్తిస్తాను. ఒక్కొక్క శిల్పికి ఒక ఆశయదేశత ఉంటుంది.’

‘మీకైనా సిగ్గు ఉండాలి. ఆ మాటలు అలా ఉంచండి. ఇక్కడండటం బాగానే ఉంటుంది. మా అమ్మ సంతోష పడుతుంది. హేమ బావ గారిని వదిలి ఒక్క నిమిషం ఉండలేదుకూడా! కాబట్టి, నేను మీ అభిప్రాయాన్ని బలపరుస్తున్నాను.’

15

ఇంతట్లో ఏజేళ్ళ బాలిక చూ హేమకుసుమ అక్కడికి పరుగుత్తుకు చక్కావచ్చింది. ‘అదేమిటే అక్కా! బావ అట్లా గట్టిగా పట్టుకుంటాడు నిన్ను? మంచిబావ కాడు. నన్నెత్తుకుని అస్తమానం నలిపివేస్తాడు. బావతో మాట్లాడకూడ దనుకుంటాను. కాని ఎంతో మంచికథలు చెప్తాడు. నాకు అస్తమానం బావను చూడాలనే ఉంటుంది. బావకు అమ్మ ఫలహారాలు చేసిందట. త్వరగా తీసుకురమ్మంది మీ యిద్దర్నీ.’

హేమకుసుమ ముద్దులు మూటకట్టే బాలిక. అచ్చంగా అక్కగారి పోలిక. ఆ ఈడలో శకుంతల ఎల్లాఉండేదో అలాగే అచ్చగుద్దినట్టు హేమ కుసుమా ఉన్నది. కాని మహా అల్లరిపిల్ల. తన ఈడుకు మించిన ఆలోచనలు, కొంటె మాటలు. ఎవరిని పెళ్ళిచేసుకుంటుందో కానీ, ఆ భర్తను సంతలో అన్యుకు చక్కావస్తుంది. నేనంటే విపరీతమైన ఆపేతు. అక్కగారిని ఒక్క నిమిషం వదిలి ఉండలేదు. ఎన్నిరాత్రిలో మోదగ్గిరే పడుకొని నిద్రపోతుండేది. మా అత్తగారు వచ్చి, ఆమెను ఎత్తుకొని తీసుకువెళ్లుతూ ఉండటం జరుగుతూ ఉండేది.

హేమకుసుమా! అనాటి దివ్య స్వప్నంలోనుంచి ఈ 1941 ఫిబ్రవరి నెల లోకి వచ్చినాము. మహాయుద్ధము లోకాన్ని భయంకర రాక్షసిలా కబళిస్తూ ఉన్నది. వేలకొలది గ్రీసువాళ్లు, ఇటలీవాళ్లు, ఫ్రెంచివారూ, ఇంగ్లీషువారూ, జర్మనులూ అనుదినమూ ఈ రాక్షసికి ఆహుతులైపోతున్నారు. జగత్సంహారమైన ఘోర యుద్ధంవల్లగాని పాపపుణ్యాల తమతమ కౌత్సలకు తృప్తి ఇవ్వలేగా? ప్రేమ అనేది వట్టి హుళిక్కేనా? చూడవుని జీవితమంతా రక్తం పీల్చుటకేనా? ప్రేమనే పల్చనిపొర లోకాన్ని మూయచేసేందుకే కప్పకొని ఉంటాడా మనుష్యుడు? 'సాందర్యోపాస' అని మనుష్యుణ్ణి నిలవడం ఒక భయంకరమైన అసత్యమా? నా చిన్నతనంలో జరిగిన మహాయుద్ధం కన్న ఈ యుద్ధం ఇంత భయంకరమైపోయిందేమి? మహాత్ముని పవిత్ర వ్రతము ఏనాటికైనా సఫలత పొందగలదా?

హేమకుసుమ తనలో యుద్ధంమాటే తీసుకురావద్దంటుంది. ఆడవాండ్లను శాసనసభీకులుగా ఏర్పాటుచేస్తే, ఏడేశమూ యుద్ధాలలో దిగదని వాదిస్తూంటుంది. వాళ్ళు శాంతవ్రతులు. ఆనందజీవికలట, రగసిపానలట. అట్టివాళ్ళు లోకాన్ని సాందర్యంతో నింపుతారట. వాళ్ళ మాతృహృదయము యుద్ధపీశాచాన్ని లోకంలో లేకుండా తరిమివేస్తుందట.

తీర్థ : హేమా! ఆడవాళ్ళు కాళికా స్వరూపిణులు కూడా కదా!

హేమ : అది మీరు కవులై వ్రాసిన వ్రాతగానీ, ఎంత నీచస్త్రీ, ఐనా నోటియుద్ధముతో సరిపెడుతుందిగాని కత్తిగట్టి యుద్ధంచేసే స్త్రీ ఎవత్తయ్యా త్యాగతీ!

తీర్థమిత్రుడు—మొన్న 'ఉమెన్' అనే ఇంగ్లీషు ఫిల్మ్ వచ్చింది గదా! అందులో ఆడవాళ్ళు జుట్టూ, జుట్టూ పట్టుకొని డెబ్బలాడలేదుటయ్యా!

నేను—అది కథ. మనం కల్పించుకున్నది. ఆడమళయాళం స్త్రీలు యుద్ధం చేశారని, యమజాను స్త్రీలు యుద్ధం చేశారనీ పురాణాల్లో చెప్పుకున్నాము. అంతేనేగాని యుద్ధం అంటే ప్రీతిపాండే స్త్రీ ఉంటుందని హేమలోపాటు నేనూ నమ్మును.

వినాయకరావుగారు—నిజమేనయ్యా త్యాగతీ! మనుష్యులలో ఉండే సంహారశక్తిని 'కాళికా' స్వరూపిణికింద వర్ణించాము కానీ, రక్తం కళ్ళమాచేదుకు వెరవనిది మొగవాణ్ణి! అంత కష్టంవస్తే స్త్రీ తన శాశనమే కోరుతుందిగాని ఎదుటివాణ్ణి, తన్ను అవమానం పరిచే పురుషుణ్ణయినా, స్త్రీ నాశనం కోరలేదు. ఎంతో అవసరంవచ్చి గాని స్త్రీ కత్తిగట్టలేదు. పురాణాల్లోని సత్యభామ, ప్రమీల, కైక త్విణమాత్ర విక్రమం చూపించారు. వాళ్ళు పూజ్యచరిత్రలు. చరిత్రలో ఉండే ర్భూస్థిలక్ష్యీబాయి, రుద్రమదేవి యుద్ధంకన్న శాంతమే యొక్కవ ఆపించారు.

కల్పమూర్తి—అవునండి మామగారు, అహల్యాబాయి యుద్ధంలేకుండా ఎంత ప్రేమతో రాజ్యం పాలించింది?

హేమకుసుమ—నేను ఆడవాళ్ళు ప్రపంచ శాంతి కోరారన్నాను. ఆ మాత్రానికే మీరు ఆడవాళ్ళని పిరికిపందలక్రింద జమకట్ట చూస్తున్నారు. మీ కెప్పుడూ మేము బానిసలుగా ఉండాలేమి?

రాజ్యలక్ష్మమ్మగారు—ఓసి వెలితల్లీ! నీకెందుకమ్మా పొరుషం. ప్రేమను కోరే ఆడవాళ్ళు బానిస లెట్లా అవుతారమ్మా!

హేమకుసుమ—ప్రేమ! తేమ! లోకంలో ప్రేమ ఉందంటావా? ఓ వెర్రమ్మా! మనుష్యుడు ఆవసరం వచ్చినప్పుడు నాలుగు తీపి మాటలు మాట్లాడుతాడు. దానికి ప్రేమని ఓచచ్చుపేరు పెట్టాడు. మనం అంతా పశువులం. పశుధర్మం నిర్వహిస్తాం.

వినాయకరావుగారు—ఏమో! బొత్తిగా ఈకొలందానవై పోయావు. ఈ నాటివాళ్ళ భావాలు మా ముసలాళ్ళ కేమీ అందవుగదా!

నేను—అవునండీ. వీళ్ళంతా నవజవానులు. ఛల్ ఛల్ నా జవాన్! కత్తిగట్టు నా జవాన్! గజ్జెకట్టు నా జవాన్.

హేమకుసుమ—దద్దమ్మలా పడుకోకు నా జవాన్.

కల్ప—యుద్ధంవచ్చి ధనమానప్రాణాలు రిక్షించుకోవలసి వచ్చినప్పుడు తప్పక స్త్రీ కత్తి పట్టవలసిందే! రష్యాలో స్త్రీలు యుద్ధానికి సిద్ధమట! కాని...

హేమ—కానిలేదు, ఆరణాలేదు. స్త్రీ యుద్ధం కోరదు. స్త్రీకి యుద్ధం ఆక్కరలేదు. కాని యంతవరకు స్త్రీని పురుషుడు అణగదొక్కు ఉంచాడు. పురుషుడు తన కామప్రీతిలో ఏవో కొన్ని అధికారాలు దయచేశాడు. ఆయన మాకు యిచ్చిన గృహధికారం ఆయన యిచ్చిందేమిటి? మాకు ఇవ్వక ఆతనికి తప్పలేదు. పిల్లలను కనేవాళ్ళం, పెంచేవాళ్ళం, నంట చేసేవాళ్ళం అందుకని గృహధికారం. లేకపోతే ఆ అధికారమూ పురుషుడే ఉంచుకొని ఉండును. ఎంతమంది పురుషులు స్త్రీలను అవమానాలు చేయలే? బట్ట విప్పించి దుర్మోధనుడు ఆవమానం చేస్తే జూదంలో పందెంపెట్టి ధర్మం జూ ఆవమానం చేశాడు. అంతే మనుష్యులు. వివిషయంలోనైనా స్త్రీ పురుషులు సమానులే! మేమూ యుద్ధం చేస్తాం. దేహబలం అవసరంలేని సైన్య రోజుటివి.

నేను—అవును హేమా! నువ్వు చెప్పిందంతా నిజం. నేను కొదనను, ఒక సంగతి మాత్రం చెప్తాను. ఎవరిదోషం వారే అనుభవిస్తారు. మనం ఇంగ్లీషువాళ్ళని అని ఏలా లాభంలేదో అలాగే స్త్రీలు పురుషులను అని లాభంలేదు. నీలో నీరసత్వం ఉంటే రోగాలు దాపురిస్తాయి. రోగాలు అందుకే ఉన్నాయి. అలాగే హిందూదేశం నీరసంగా ఉండడంవల్ల యవన, హూణ, మౌర్య, తుర్క, మొఘల్, ఫ్రెంచి, డచ్చి అంగ్లజాతులవారు వచ్చిచేరారు. నువ్వు కూడా తలలించేయి. ఎవరూ కొదనరు. నీలో జబ్బుల్ని కుదుర్చుకోవూ? అలాకే! ఆడవాళ్ళు నీరసులవడంవల్ల మొగవాళ్ళు అధికారాలన్నీ వహించారు. వారితో యుద్ధంచేయి, వారి మనస్సులు కరిగించు, వారితో సమానం అని పనిచేసి చూపు! నీ స్థానం నువ్వు ఆక్రమించుకో!

హేమ—అదే చేసి మాపెడతాం!

నేను — ఎక్కడి మాటలు, మీ పాదస్థుల మీరు వదలరు, మీ కులుకులు మీరు మానరు, మీ సాగసులు మీరు నడిచిపోరు, మీ ఆలంకారాలు మీరు అవతల పారవేయరు.

తీర్థ — ఆలంకారాలు అడ్డం వస్తాయా?

నేను — రావు! రావు! ఆలంకారం అయ్యేవరకూ అవసరాలు ఆగుతాయి, కాలం నిలిచే ఉంటుంది!

* * * * *

ఈ హేమ ఆ సోజున హేమబాలికగా అల్లా అంటూంటే నే మేము మా కొగిలంత వదలనాను, నేను హేమనెత్తి ముద్దులు తరిపించాను.

‘అల్లరిపిల్లా! ఇంకో పదిసంవత్సరాలు ఉండు నీకూ ఈలాంటి కష్టాలు వస్తాయిలే అన్నాను.

హేమ — నేను పెళ్ళిచేసుకోనుగా!

శకుంతల — వద్దే నాన్నా నీకు పెళ్ళి! మీబావంటి మొగుడు దొరికితే ఈలాగే వేళ్ళకు తింటాడు.

16

అందరి జీవితంలోనూ అంతే! మూలనూత్రం ఒకటే. నదులూ, పర్వతాలూ, సముద్రమూ జీవితనూత్రమే తమ ఇచ్చవచ్చిన దారులకు తీసుకొనిపోతవి.

ఒక్కొక్క నది ఒక్కొక్క రీతిగా మనుష్యులను నడుపుతుంది. కృష్ణానది శిల్పనది, గోదావరి కవుల నీ అన్నాడు. పెన్నా తుంగభద్రలు విక్రమజీవన మిస్తాయట. కావేరి గాంధర్వాలకు అమృతజీరలు వరమిస్తుందట. గంగానది తపస్వినిఅట, యమున భక్తిమాల.

మేము కొల్లిపరకు అసలిమానంలో కృష్ణానది ఒడ్డున శిల్పశ్రమం నెలకొల్పాలని నిశ్చయించాను. అందు భూమి, ఆలయాలు, విహారాలు, మందిరాలు, గృహాలు నిర్మించడానికి లక్షరూపాయలు అవుతాయనుకున్నాను. అక్కడే మా మామగారి భూమి ఉన్నది.

ఆ భూమి చక్కనితోట అవుతుంది. ఆలాటి ఆశ్రమం కలలు కంటున్నాను.

కాని ఆకల లన్నిటికీ కాస్తుభమణి నా శకుంతల. నా శకుంతల ముందు కాళిదాస శకుంతల కామధేనువు ముందు నందినిధేనువే! గౌరీశంకర శృంగం ముందు కాంచనగంగ మాత్రమే.

శకుంతలకు పదహారు సంవత్సరాలు వచ్చాయి. అమృతములోకడిగి తుడిచిన బంగారు కమలంలా వికసించిపోయింది. ఆమె బంగారు చాయలో పాలసముద్రించాయ కలిసిపోయింది. ఆమెకిన్నులకాశంలో స్వర్ణధామాలు సృత్యాలుసల్పినవి. ఆమె పెదవుల మందారాలలో విష్ణుహస్తాలంకార లీలాపద్మ మధువులు చెరుకొన్నవి. ఆమె గానసుధలో సరస్వతీదేవ్యంగుళి సంతత నర్తక వల్లకీశుతులు మేళవిధానాలు.

ఆమెను తేరి చూడజాలక నేను, ఆమెయెదుట మోకరించి నేను, ఆమెను హృదయాన ధరించి నేను, ఆమెజీవిత కిరీటాలంకృత సార్వభౌముణి నేను.

ఆమెతో కృష్ణానదిలో, నావపై విహరించాను. ఆమెకోసం చిన్న మోటారుకారు తెప్పించాను. ఆకొడులో అమరావతి, నాగార్జున కొండ, ఓరుగల్లు, బౌరంగాబాదు, ఎల్లోరా, అజంతాలు విహరించాను. ఆమె మెచ్చిన బొమ్మ నాకుఆశయము. ఆమె ఆనందంపొందిన పతాలు నాహృదయఫలకౌన, ఆమె ఆలపించిన గాగం నా జీవిత విపంచిలో, ఆమెనడచిన నడక నాఆత్మ పథాల.

శకుంతలాదేవీ! అందాలబాలా, ఆనందదేవీ, అమరకన్యా! ఆనాడు నీకు జ్వరము వచ్చిందా! మనం దేశాలు తిరిగివచ్చిన నెలరోజులకేనా?

నాకు నీ దర్శనానందంలో శతాంశం అనుభవానికి రాలేదే! నీ జన్మకొంతులు నాపై సహస్రాంశం ప్రసరించలేదే? నీ ప్రేమామృత కలశాంబోధిలో ఒక్క కణము నా జన్మలో ప్రసరించలేదే? ఇంతలో నేనా సువృజ్వరతల్పం అధివసించావు దేవీ! నీభక్తునిపై, నీసేవకునిపై, నీన్నేహితునిపై, నీభర్తపై నీలోని భాగానిపై, అప్పుడే విరక్తివచ్చిందా దేవీ! దేవీ! నా ఆత్మేశ్వరీ! నాముక్తిశ్వరీ!

అది టైఫాయిడ్ జ్వరమట? ఎక్కడనుంచి వచ్చిందా జ్వరం? అది మృత్యుకీలగాని జ్వరంకొదట! ప్రపంచంలోని వైద్యులందరూ నీకువచ్చిన జ్వరాన్ని తగ్గించ లేక పోయారా? మదరాసు వైద్యవృషభులు పెదవులు విరిచారా? సువృషమైపోయినావు?

మా శకుంతల వెళ్ళిపోయింది. తపస్సుచేయగా ప్రత్యక్షమైన దేవి వరమియకుండానే అంతర్ధానం అయిపోయింది.

ఏమిజరిగింది? మాయొట్టలేదా? ఆమె పుట్టింటికే వెళ్ళలేదా? వైద్యాలు హుళక్కా? మంత్రాలు చచ్చుమాటలా? మొక్కబట్ట మొరకుతనాలా? దేవుళ్ళు రాళ్ళా?

లోకంలో ధర్మంలేదా? నేను ఎవరికీ మాటలోనన్నా కష్టం కలిగించి ఎరగనే! నాకున్నవి ఉత్తమ ఉద్దేశాలే!

నా దివ్యమూర్తి ఏమయింది? చిన్న నాటినుంచీ నన్ను తననీడలో పెంచుకొన్న నా తేజస్విని ఏదేశంపోయింది?

ఎందుకీ సూర్యుడు? సన్యాసి సూర్యుడు! ఎవరికి కావాలి ఎండ?

ఇది నా యిల్లా? ఈమె నా అమ్మా? నీరవయ? నా శకుంతల తండ్రి! ఆయ్యా మహాభాగా! నీకడుపున ఉద్భవించిన అమృతకలశాన్ని ఎవరు ఎత్తుకు పోయారు? గరుత్మంతుడా? రాక్షసుడు! పిశాచి, నరహంతకుడు!

నేను తపస్సుచేసి సంపాదించిన వరం. ఏదీ! ఎవరుతీసుకొన్నారు? నా వరం నాకేవ్వండి. నావరం! నాజీవిత పరమావధి! నాసర్వం. నా...నా...

* * * * *

ఓ హేమదేవీ! ఈ నాకథ నీకోసం రాస్తున్నా. సువృష చదివేరోజు వస్తుంది. నీతో సహవాసం చేస్తూ నిన్నుగమనిస్తూ, రోజూ నాకథ రాస్తున్నాను.

చివరదాకా చదివినదాకా నన్ను గురించి అభిప్రాయాలేమీ నిర్ణయించుకోకు. ఆరోజు రాగానే నీచేతికి ఈ గాథ వస్తుంది. అంతా చదివి నన్ను ఆర్పించేసుకో.

నేను శ్రీనాథమూర్తిని. నేనే త్యాగతిని. త్యాగతి కేరేమిటి? ఎందుకా పేరు నాకు వచ్చింది? ఎవరిచ్చారు? ఎందుకు నీతో మొదటనుంచీ నా నిజకథ చెప్పలేదు? ఇవన్నీ నీకు ముచ్చివేనేరోజు ఇది. నువ్వు నా శత్రులకు చెల్లెలివి! నా శత్రులలా, నువ్వు ఎగ్గుబజలు. ఎంతచిత్రియ!

నా దుఃఖాన్ని నువ్వు ఊహించలేవు. నేనుమాత్రం ఇప్పుడు ఊహించుకోగలనా?

నేను నాదేవి వెళ్ళిపోయిన తర్వాత పదకొండురోజులు స్పృహలేక జీవచ్ఛవంలా ఉన్నాను. ప్రాణాపోలేదు. నన్ను కాయమీద వేసుకు డాక్టర్లు ఆమంచర్ల చలపతిరావుగారు, గోవిందరాజుల సుబ్బారావుగారు తెనాలి చేర్చారు. అక్కడ ఒక మేడలో పెట్టారు. మా అమ్మనూ నాతో వైద్యానికి తీసుకు వచ్చారు. ఆమెకు నాదేవి అంతర్ధానమైన రోజునుంచే మార్పు పట్టుకుంది. ఆమెకు లిండిలేదు. సర్వకాలం కళ్ళవెంట నీళ్ళు. మా కిద్దరకూ పరిచర్యకు మా అక్కగార్లిద్దరూ వచ్చారు.

విష్కంభము

ఇంతవరకు ఆవ్రాత పుస్తకం చదివేటప్పటికి హేమకుసుమ వెక్కిరిక్కిరిస్తూ సోఫామీదనుంచి లేచింది. తూలుతూ వెళ్ళి మంచంమీద వాలిపోయింది.

చిన్ననాడు సంభవించిన అక్కగారి అకాలమరణ కథ అంతా కళ్ళకు కట్టిపోయినది. అక్కగారిని తాను చిన్ననాడెంత ప్రేమించినది! ఆ ప్రేమ పరిమళాలు ఈనాటివరకూ తన జీవిత పథాలన్నీ ఆక్రమించలేదా? ఆమె తన కష్టపూర్వక దేవబాలికలానే మనఃపథాల ప్రత్యక్షమవుతూ ఉండేది.

ఆమె దుఃఖము భరించలేకపోయింది. కన్నీళ్ళు అఖండ ధారలైనవి. గుండె బరువెక్కినది. 'అబ్బా' అని ఆమె దుఃఖించింది. 'అక్కా! ఎక్కడికి పోయావే' అని రోదించింది.

ఈబాధ భరించలే ననుకొంది. తన గదిలో ఉన్న విద్యుత్ ఘంటికకు మీటనొక్కినది. ఆగంట పరిచారికగదిలో మోగింది. ఆ అమ్మాయి పరుగెత్తుకొని వచ్చింది. తలుపు ఏలాగోతీసి హేమకుసుమ మళ్ళీ మంచంమీద వాలింది.

'ఏమిటండి అమ్మా! ఎందుకు అలా ఉన్నార?' ఆకొల్లిపరమంచి చిన్న తనంలోనే వీళ్ళతో మదరాసు వచ్చిన ఆబాలిక అడిగింది.

'త్వరగా.....వెళ్ళి.....లోకాన్ని.....తీసుకురా!'

ఆ పనికై పరుగెత్తి వెళ్ళి ఆయిదు నిమిషాలలో లోకేశ్వరిని తీసుకు వచ్చింది. లోకేశ్వరి రాగానే హేమ ఆబాలికను గట్టిగా కాగిలించుకొని శ్లనుమణించిన దుఃఖంతో వణికిపోయింది.

‘హేమ్! ఏమిటా ఏదన్న? నానిపోయిందా? మీరక్క చనిపోయి పద కొండు ఏళ్ళయింది.’

‘.....’

‘నీ స్థితి’ అర్థమేమిట? ఇది నిశ్చయంగాని ఇంకోటికాదు. ఇంత నీరసరాలి వయ్యావేమిటి? ఇంతకన్న అవమానం ఇంకోటి ఉందా? పుస్తకం చదువుతూ అంత ఏడుస్తూ ఎక్కడన్నా! లే, కళ్ళుతుడుచుకో. నేను ఈ రాత్రి నీ దగ్గరే పడుకుంటాను.’

‘లోకం త్యాగి నాబావ. మా అక్క ఎంత,.....’

‘మీ అక్క దేవత. పదిహేనుగోజు క్రిందట ఈ పుస్తకం త్యాగి నాచేతి కిచ్చాడు. అందులో చదివిన నిషయాలు ఎవ్వరికీ చెప్పవద్దన్నాడు. నేను చదివి పొందినబాధ, దుఃఖము వర్ణించలేనిది. హేమా మనం చదువు కొన్నవాళ్ళం. మనకూ మూర్ఖునికీ కూడా దుఃఖం ఒకటే! అయినా మనం నిగమింగి లోపల కుళ్ళుతాం. వాళ్ళు పైకివచ్చి బాధనుండి విముక్తులవుతారు. అంతే లేదా! నీ దుఃఖం పవిత్రమైంది. నువ్వలా ఏడ్వడం మంచిదే కాని దుఃఖాన్ని కూడా మనం పాతులమై దర్శించాలిగాని, మనంకూడా దుఃఖంలో భాగమైతే ఇంకేముంది? లే! కాఫీచేసి తీసుకురానా?’

‘నేనూ నీస్తాను వంటిటికి. పద.’

‘హేను లోకేశ్వరిని కొనివెచ్చుకో నీ వారిద్దరూ చంటింటిలోనికి వెళ్ళారు.

‘హేమకు కంటిమంటి అమె అక్క కనుపించింది. ఆమె చిన్ననాడు తనపై చూపిన గుభీరప్రేమ కళ్ళకట్టింది. ‘అక్కా! నువ్వు ఎంగుతు బ్రదక లేదు. నీళ్ళు ఇచ్చివైతరు సంవత్సరాలు ఉండిఉండను. నీ బిడ్డలు పరమ సౌందర్య మూర్తులుగా ఉంటారు. నీ క్రైమలో నేను ఎన్నిజీవిత రహస్యాలు తెలిసికొని ఉండేదాన్ని’ అని హేమ అనుకొంటూ కన్నీటివెల్లువ తుడుచుకొంటూనే ఉంది.

లోకేశ్వరి వెనక్కురిగి చూస్తే నే కళ్ళనీళ్లు తుడుచుకుంటూ కాఫీతయారు చేసి హేమకు ఒకకప్పు ఇచ్చింది. ఇద్దరూ చెరోకప్పు కాఫీతాగి మళ్ళీ పడక టింటిలోకి వచ్చారు. అక్కడ క్రిందపరచిన తివానీలపై పరిచారిక పడుకొని నిద్రించుకున్నది.

ఒకరి దుఃఖం ఇంకొకరి కేమి అర్థమవుతుంది! ఆమెకు యజమానురాలి ఆవేదన ఆశ్చర్యం కలిగించింది. ఆతర్వాత సానుభూతి నాశాలు స్పందనం కాగా కళ్ళనీళ్లు పెట్టుకుంది. అది మానవసహజం.

లోకేశ్వరి విద్యద్దీపం చిన్నది వెలిగించి, పెద్దది ఆర్పి, పరిచారికను లేపి, వెళ్ళి పడుకోమనిచెప్పి తలుపు వేసి పందిరి మంచంపై హేమ పక్కను పంపికొని ఆమెను గట్టిగా హృదయాని కడుముకొంది.

‘హేమకు నిద్రపట్టదు. లోకేశ్వరికి నిద్రపట్టదు. వారేమీ మాట లాడుకోలేదు. గంటకు లోకేశ్వరికి నిద్రపట్టింది.

త్యాగి, శ్రీనాథమూర్తి, తనబావ. తన అక్క ఎక్కడఉంది? అంత వరకు అక్క బ్రతికి ఉన్నట్లు, తాను చిన్నబిడ్డ అయినట్లు హేమ భావిస్తూ

అనందపడింది. ఒకనాడు మాయమైన ఒక ఆసుభూతి మరలవచ్చి, మరల మాయమైంది. నెమ్మదిగాలేచి సోఫామీదకు పోయి త్యాగతి పుస్తకం తెరచి అక్కగారి బొమ్మను కళ్ళకద్దుకొని తిరిగి కథ చదవటం ప్రారంభించింది.

17

నాకు ప్రాణంమీదకు వచ్చిందని మా మేనమామ కస్తూరి రఘురామయ్య గారు కుటుంబంతో వచ్చి వాలారు. మా అమ్మగారికి పోయేప్రాణం వచ్చే ప్రాణం.

కొల్లిపరలో మా అత్తగారు మాడురోజులు ఏమీ స్వార్థకంలేకుండా పడి ఉన్నారు.

మా మామగారు వేదాంతి. సర్వ సముద్రాలుగా పొంగివచ్చిన దుఃఖాన్ని అగస్త్యుడులా మింగివేసినారు. లోకులను దహించివేసే దుఃఖాన్ని శివుడులా కంఠంలో దాచుకొన్నారు. నడవలసిన తంతు నడిపినారు. కంటసరు లేదు. కీళ్లు పొదిగించిన కొయ్యబొమ్మ. కాని భోజనంలేదు. మాడురోజులలో నల్లగా ఉన్న ఆయన జుట్టు తెల్లబడిపోయింది. బుగ్గలు వాలిపోయాయి. ఒళ్ళంతా నడిచిపోయింది. కళ్ళు గుంటలు కట్టివాయి.

మా అత్తగారి పుట్టింటివారు, ఇంకా దేశంనిండా ఉన్న సర్వ బంధువులు వచ్చి వాలారు. కొటీశ్వరశర్మ, శాస్త్రిగారు వచ్చారు. ఆయన వేదాంతం కురిపించారు. ఎవరు ఏమిచెప్పినా మామగారికి ఏమీ వినిపించలేదట. కుమార్తె ఆఖరుకణాల్లో 'నాన్నా నేను వెడుతున్నాను. మీ—అల్లుణ్ణి—సర్వ—కొలాలు—కనిపెట్టి—ఉండండి—నేను మళ్ళీవస్తా—నేను—పూర్తిగా వెళ్తున్నానా—ఇక్కడే—ఉంటాను—ఆ—య—న్న—మీకు—కొ—డు—కు. ఆ—మ్మ—దుఃఖం—వ—ద్దు—చెల్లె—కా—పా—డు—ఆ—య—న—పాదజలం—ఇ—వ్వం—డి—పు—ణ్యం—నా—కు—' అని, మంచంమీద కొయ్యై స్పృహ ఏమీ లేని, నా చేయిటీసుకొని కళ్ళకద్దుకొని 'దేవీ...వస్తు...న్నా!' అని మాయమైన విషయమే ఒక్క లిప్తవ్యవధైనా లేకుండా ఎదుట కనబడతూ ఉండేదట ఆయనకు.

ఒక్క పరమ సుశీల లోకాన్ని వదిలి మా అందరి ప్రాణం తనవెంట రాబోలే ఆపుచేయించింది కాబోలు.

మా వైద్యులు నాకొంతి దేవత ప్రాణం కాపాడలేనివారు నా ప్రాణం మా అమ్మ ప్రాణం, మా అత్తగారి ప్రాణం కాపాడారు. నాకు ప్రాణం మీదకు వచ్చిందంటే, మా అమ్మ బ్రతికింది. హేమ తల్లిదగ్గరకు పోయి, 'అమ్మా అక్కతోబాటు నువ్వు వెళ్ళకే. నే నెల్లాగ! అమ్మా, అమ్మా' అని అంటే మా అత్తగారు బ్రతికింది.

నేను పెండివాణ్ణి, తుచ్చుణ్ణి, పాపిని, నాకు ప్రాణం ఎందుకు పోతుంది! నాగో విషవీజాలు ఉండడంచేత, పరమపవిత్ర చరిత్ర నా శకుంతల వెళ్ళిపోయింది. నే నామె సంపర్కంవల్ల పవిత్రుణ్ణి కాలేనంత పాపిని అవడం వల్ల నా శకుంతల వెళ్ళిపోయింది.

నాకు కొంతం తిరిగిచేడే ఓకి వచ్చేటప్పటికి మూడునెలలు పట్టింది. మళ్ళీ కొద్దిగా మున్ను మున్నుటివరకూ వెళ్ళలేదు. ఎంతమంది బతిమాలినా వెళ్ళలేదు. నేనూ నా సొబ్బుల నొందవ్వలేనే ఏలాసాల జీవించిన ప్రదేశం ఆమె లేకుండా ఎలా వెళ్ళగలను?

మా ఆమ్మమే పదిహేనేకరాల సుత్తేత్రం రాశాను. ఇల్లు వ్రాశాను. మా అక్కగార్లవరకు చెప్పేక పని ఎకరాల భూమి వ్రాశాను. శకుంతలపేరున ఒక మహిళావిద్యాలయం పెట్టడానికి ఇచ్చానై ఎకరాల భూమి వ్రాశాను. మిగిలిన పంచెరాల భూమి ఆమ్మ ఆ ఇద్దరైతేలు మా ఆమ్మగారి పేరున బాంకిలో వేశాను. బాంకిలో నా సొమ్ము పంపిమిడితేలు కెట్టచోయే మహిళావిద్యాలయానికి భవన నిర్మాణానికి ఇచ్చారు.

ఇంకొన్ని అమలులోకి రావడం వచ్చేసెవెక. అందాకా నా మేనమామను, నా స్నేహితుడైన డాక్టరు సుబ్బాగౌడ్ గారిని, తెనాలిలో పెద్ద వకీలైన వెంకట్రామయ్యగారిని బ్రష్టులుచేసి ఆస్తి వెంచవలించని ఆ దస్తావేజులో రాసి, ఎవ్వరికీ తెలియకుండా కొట్టుకునేసి, మీదైన తొమ్మిదివేల ఆరువందల రూపాయలు చేతులో పట్టుకొని కాక మా ఆమ్మతో వెళ్ళిపోయాను.

మా ఆమ్మగారికి పట్టింటివారూ, మా అమ్మమ్మ ఇచ్చిన ఆస్తి పన్నెండేకరాల సుత్తేత్రమైన మాగానీ ఉంది. అసోజులలో సాజకు పది పన్నెండు వందల ఆదాయం వచ్చే.

కాశీ వెళ్ళాను. మా ఆమ్మ ఏమీ అనలేదు. నేనేదిచెప్పితే అడేసన్నది. కాశీలో ఊరుచివర ఒకచిన్న బంగాళా నలభైరూపాయలకు అద్దెకు తీసుకున్నాను. మాబంగాళా విజయనగర భవనానికి కొద్దిదూరంలో ఉంది.

నాకు స్నేహితు లవసరంలేదు. నాకు చుట్టూ అక్కరలేదు. నాకు పుస్తకాలు ఒడ్డు, కళవడ్డు, నాకు భగవంతుడువడ్డు, భక్తి అక్కరలేదు.

భగవంతుడు? ఎవ్వరీ భగవంతుడు? ఎక్కడ? పరమాత్ముడట? దీనజన రక్షకుడట? కరుణామయుడట? ఆపద్బాంధవుడట.

హూ! హూ! ఏమివెట్టి మనవాళ్ళకు? భగవంతుడెవడు? మనందరిపైన ఓపెద్ద అధికారా? ఇప్పుడు చేసిన తప్పులకు ఇప్పుడే కష్టపెడితే అనుకోవచ్చు. ఎప్పుడో కొన్ని జన్మలక్రింద చేసిన తప్పుకు ఇప్పుడామనల్ను శిక్షించడం? ఎంతమంది అలాంటి అధికారులు? ముస్లింలకు ఒకరు, క్రైస్తవులకు ఒకరు, జౌర్ధులకు ఇంకొకరు, హిందువులకు కోటిమంది! ఎందుకీ పాడుదేవతలు, దేవ్యాలు.

దేవతలు వేరు, దేవుళ్ళువేరు. వేదాంతుల దేవుడు ఏమీ చెయ్యలేని బ్రహ్మ పదార్థము! మనకర్మ మనమే అనుభవించవలసి వస్తే మనకు తెలిసే అనుభవించే శిక్షకర్త ఉంటుంది. ఒకణ్ణి చంపితే చంపినవాణ్ణి ఉరితీస్తారు. అదీ శిక్ష. దొంగతనం చేస్తే ఖైదువేస్తారు. అనంతమైన కాలంలో, సృష్టిలో కోటికోటి సంవత్సరాలు పురుగుతేనేమి, పుడకైతే నేమిటి?

నా దేవిని బ్రతికించలేని దేవుళ్ళు నా కందుకు? నిజమైన అనందం చూచి కీర్తనలని దడ్డమ్మలు లోకాలను ఏలుతున్నారు. మనుష్యునికి మూఢత్వమెందుకు?

ఎందుకీ లక్షలకొలది గుళ్ళు గోవురాలు? డేత్రాలు, వీర్థాలూ! ఎందుకీ మొక్కుబళ్లు, నిలువుదోపిళ్ళు? యాత్రలెందుకు? పవిత్రనదుల స్నానాలట! స్నానాలు మురుగుగుంటలో చేయకూడనా!

నా హృదయంలోని సేరసాలు పోయాయి. నాదేవుళ్ళు నాశకుంతలతోనే పోయారు. వాళ్ళమీద యుద్ధం ప్రకటించాను. నాకు వాళ్ళతో నిమిత్తం ఏమిటి? భక్తుడికి ఓచూ! మెదళ్ళలో రాళ్ళుపొదిగించుకొని, భక్తని బయలుదేరి చచ్చుదద్దమ్మలకు బుద్ధి చెప్తా! ప్రపంచంలో న్యాయం మోక్షం కోసం కాదు.

నాపళ్ళు బిగించి, నా గుప్పిట్లు ముడిచి దేవుళ్ళరాజు విశ్వేశ్వరుడు నిద్ర మొదటి యుద్ధం ప్రారంభించాను.

18

శకుంతలాదేవి, నీవు నాకు లేకపోయినావు. ఎక్కడకు పోయినావు? ఎక్కడకు పోయావు దేవి?

నిన్ను గాఢంగా కాగిలించుకున్నప్పుడు నాకెంత ఆనందం కలిగేది? ఎంత విచిత్రానందం! ఎన్నిరకాల కాగిలంతలు చూపావునాకు? ఒక రోజున వెనక నుంచి వచ్చి కన్నులు మూశావు. నా కన్నులు కప్పిన ఆపూవుల మెత్తందనాన్ని కర్మశం చేశానా నేను? అవి చేతులాదేవి? పారిజాతాపహరణంలోని పద్యాలకు స్నిగ్ధత్వం లాలిత్యం నేర్చే అమృతయాపాలు కావా?

నా వీపుమీద వాలిన నీ ఉరోజుస్పర్శామృతము నా ఒంటికి వివశత్వం కలిగించలేదా? నా మెడచుట్టూ చేతులు చుట్టావా శకుంతలా?

ఒకనాడు నిద్రపోయినట్లు నటించి, నేను నీమీద వాలినప్పుడు నాకన్నులు మూసి, నా తల నిమిరి, నానొసటు ముద్దిడినావా? అది వట్టి చుంబనమా? జీవితం కూలంకషంగా కనిపిచేసే పరమ వరప్రసాదంగాని.

నేను సోఘామీయ కూర్చుని బాహ్యుల పుస్తకం ఒకటి చూస్తూ ఉంటే, నా ఒళ్ళోవాలి ఒదిగిపోయి, నా హృదయాన నీమోమద్దుకొని, నావిశాల వక్షంలో నీమోము తిప్పుతూ పుణికినావే! ఆనాడు నేనేమైపోయాను? ఆనందమే తీరమైతే, ఆతీరం చుట్టించిన నవనీతం కడుపార నేవించిన శ్రీకృష్ణుణ్ణేనా నేను!

శకుంతలా రాజ్ణీ! నా హృదయం నీ హృదయంలో గాఢంగా అరుము కొని నిద్రపోయేదానవు. నిద్రలోనైనా అటుతిరగడానికి పిలులేక పోయేది. నీవు కదలక చిన్నపాపవలె గాఢనిద్ర పోయేదానవు. నేను కొంచెం కదిలితే, ఆ నిద్రలో నే, నన్ను ఆలుకు నేదానవు.

నీ కళ్ళల్లో కళ్ళుపెట్టి ఎన్ని యుగాలు గూచినా తృప్తి తీరుతుందా దేవి? ఆ కళ్ళ అందాలు వర్ణించగలనా? కాటుకకళ్ళు ఎంత వెడల్పు అవి? ఆ వెడల్పుకు తిగిన కనీకలు. ఆ కనికలలో ఎంత లోతులు, ఎంత గాఢనీలలు! అరచూతలలో చెన్నారే ఆ కళ్ళు దూరాననుండిమాత్రం దర్శింపగలిగేవాణ్ణి. కన్నులు నావైపు తిప్పి నా శకుంతల నన్ను చూస్తే, నేను ఎదురు చూడలేక

పోయేవాణ్ణి. ఆమె కన్నులు పొమ్మలలో వేయగలిగిన చిత్రకారుడులేదు. మొదటా కానీ, అజంతా చిత్రకారులుగాని ప్రయత్నించినా చాని అందాలలో ఒక ఆంశమాత్రం చిత్రించగలగో, లేదో!

మా ఆనందంలో దేహవాంఛలేదనను. నాకు పూర్తిగా ఉంది. కాని దేహతీతమైన ఏదో మహత్తరానందము నన్నా కోజులలో ముంచెత్తేది. నాలోని ప్రతి అణువు పులకరించిపోయేది. ఆమెపై కామవాంఛ లేకుండానే నేనామె ఎదుట ఉంటే నే చాలనిపించేది. ఆమె దేహసౌందర్యము తనివోవయాచి ఆనను భూతిమత్తతతో మైమరచేవాణ్ణి. ఆమె నా ఎదుటే అలంకరించుకోవాలి. ఆమె సిగ్గుతో కుంగిపోయేది. 'ఈలాంటి వేళలలో మీరు నాకు కొత్త అని కాదండీ' అని శకుంతల అనేది. ఆమెకు సిగ్గుమాత్రమే! నిలుపుటద్దం ఎదుట ఆమెనూ, గ్రీకువీనసు విగ్రహాన్నీ నిలుచుండబెట్టితే వీరన్నీ తేలిపోయేది.

ఆమె చెవులు, ఆమె భుజాలు, ఆమె నడం, ఆమె జఘనము, ఆమె పాద ద్వయం ఊహించుకోలేని పరమమూర్తిత్వంలోని దివ్యస్మతులే!

ఇవన్నీ నాకు సన్నిహితంగాలేని ఒక తుణుంలేదు. రాత్రిళ్ళు నాకు నిద్ర లేదు. నా ప్రక్కలోని సర్వలోక నిధి ఏదీ? ఆమె నా ప్రక్కనే ఉందనుకొని, గుండెనీరయి, నీరనపడి, కన్నీరుమున్నీరై వెక్కిరివెక్కి ఏవ్వలేక, ఆమరసు రయిపోతూ ఉండేవాణ్ణి.

ఎవరు నా దుఃఖము తీర్చేది? నా శకుంతలే నా దుఃఖము తీర్చగలదు! మనుష్యులు మరల బ్రతికినవారా? ఆమె దేవతై నాదగ్గరకు రాకూడదా? ఆమె ఆత్మ నా కాగిలింతలో ఇమడకూడదా?

ఆమె నాదగ్గరకు వచ్చినట్లు భావించుకొని ఒళ్లుప్పులుముని, ఆమెను ఆ భావంలోనే దిగియార కాగిలించుకొని మోము నామోముకు చేర్చి, ఎటుపువెన్నెల పూవులైన తీయపెదవులను గాఢంగా ముద్దుపెట్టుకొనే వాణ్ణి!

ఆమె చీరలు, రవీకలు, బాడీలు, లో పరికిణీలు, వల్లెలు, నగలు బీరవాసుండి తీసి పెట్టెలలో సర్ది వెంట తీసుకువచ్చాను. ఆ చీరలు నా హృదయానికి అదుముకొనే వాణ్ణి. అవే గాఢంగా కొగలించుకొని పడుకునేవాణ్ణి!

ఆ రవికలపై ముగ్గులు కురిపించేవాణ్ణి. ఆనగలు తలపై ధరించేవాణ్ణి ఈ కర్మకాండ ఇంటిదగ్గర ఉన్నంతసేపూ జరిగేది.

ఏడ్చిఏడ్చి సొమ్మనిలి పోయేవాణ్ణి. నా ఏడ్పుకు కేసు అడ్డురాలేదు, నన్ను నేను సమాధానం పెట్టుకోదలచుకోలేదు. ఏడ్చి ఏడ్చి ఏడ్చి ప్రాణం పోవాలనే ఆశించాను. పోతుండనుకున్న ముహూర్తాలూ ఉన్నాయి. అప్పుడు వికటానందం పడి, 'మృత్యుదేవీ! రా' అని అరచాను.

శకుంతలా! ఇవి నీనగలు, ఇవి నీచీరలు, ఇవి నీరవికలు. ఏమి చెయ్యను వీనిని! నీతో నన్ను ఎందుకు సహగమనం చేయనియ్యలేదు? ఈ చీరలతో నగలతో సహగమనం చేయకూడదా? ఇవన్నీ పోగుచేసి కిరసనాయిలులో తడిపి వానిని నా గొంతుకవరకు పేర్చుకొని, ఒక్క అగ్గిపుల్ల వెలిగించుకోగూడదా, అని ఆ ప్రయత్నం ప్రారంభించాను.

చా, ఆమెచీరలు నా అపవిత్ర దేహంతో ఎందుకు దహించుకుపోవాలి? అని ప్రశ్నించుకొన్నాను. ఒక చీర చాలు! అంతా సిద్ధం చేసుకున్నాను.

19

పాతగుడ్డలూ, కొన్ని దుప్పట్లూ పోగుచేశాను. వాని నన్నిటిని కిరసనాయి బులో తడిపినాను. నాచొక్కా, నాపంచె కిరసనాయిబులో తడిపినాను. అన్నీ సిద్ధపరచి, గదిలో వస్తువులన్నీ అంటుకునే ఏర్పాటుచేశాను.

ఉత్తరాలందరికీ రాశాను. మాశకుంతల స్నానానికి ఒకటితీసి గంటల కొలదీ హృదయాని కద్దకుని నా చగువుగదిలో కూర్చున్నాను.

శకుంతలా! నాప్రేమ నీచమైంది కవక నీతో రాజేకపోయాను! ఒకరో ఇద్దరో తప్ప మనుష్యులలో ప్రాణప్రియవెంట ప్రాణము వదలిన వారెవరు? మగ వాళ్లకు ప్రేమతక్కువ. మగవాళ్లు కర్మశమృదయులు. మగవాళ్ళు రాక్షసులు.

నా శకుంతలను వదలి ఇన్నాళ్ళు బ్రతికి ఉండగలిగిన నేను పరమపాపిని.

నా పశ్చుబిగించుకొన్నాను. కళ్ళు జేవురించాయి. మనస్సు నిశ్చలం చేసుకున్నాను. ఆ స్నానానికి జేబులో అగ్గిపెట్టెతో మేడమీద నా సహాగ మన మందిరానికి వెళ్ళడానికి వాలులో మెట్లదగ్గరకు పోయాను.

ఇంతలో వంటింటిలోంచి మా అమ్మగారు వచ్చి 'నాయనా! ఈరోజు కూరలేమీ తెప్పించలేదేమీ బాబూ! ఏమిచెయ్యమన్నావు తండ్రీ!' అన్నది.

'నాకు ఆకలిలేదమ్మా! నాయంకాలం తెస్తాను. అప్పుడు కూరవండ వచ్చును లే!' అని మెట్లెక్కిపోయాను. నా సహాగమనపు గదిలోకి వెళ్లాను.

ఇంతలో నావెంటనే మా అమ్మగారు కూడా వచ్చి, గది ప్రవేశించింది. అంతా కలయచూచింది. 'నాతండ్రీ, ఇదేమిరా బాబూ!' అని మూర్ఛలో విరిగి పడిపోయింది.

నేను తెల్లపోయినాను. వెంటనే ఆమె కడకు ఉరికి ఆమెను లేవనెత్తి. గబగబ మేడవాలులోనికి తీసుకువచ్చి పనిమనిషిని పేరెట్టి పిలిచాను. 'నీళ్ళు, నీళ్ళు!' అని కేకవేశాను. మాతో కొల్లిపరనుంచి వచ్చిన పనిమనిషి నీళ్ళు పట్టు కొని పరుగెత్తికొని వచ్చింది.

కాశీలో చాలాకాలంనుంచి ఉన్న ఒక తెలుగుబ్రాహ్మణ యువకుని, సహాయంగా ముప్పదిరూపాయలు జీతంయిచ్చి ఏర్పాటుచేశాను. ఆ అబ్బాయి మేడమీదకు పరిగిడి వచ్చాడు. అతన్ని 'డాక్టరు' అని కేకవేసి చెప్పాను. అతడు వెంటనే పరుగెత్తిపోయినాడు. ఈలోగా నీళ్ళుపెట్టి నుగురూ, తల తడుపుతూంటే మా అమ్మకు మెలుకువ వచ్చింది. ఆమె మాటాడలేక పెదవులు వణికిపోగా నాచేయి ఘట్టిగా పట్టుకొని, మళ్ళీ మూర్ఛపోయింది. గురక, నోటి నురుగు, చేతుల్లు కొంకర, పళ్ళు బిగిసిపోయాయి.

అయ్యో మాతల్లి ప్రాణం విడుస్తుందా? అమ్మా! ఎంతటి ఛండాలుపు కొడు కును కన్నావు? గుండె దడదడమంటూ, కళ్లనీరు కారిపోగా డాక్టరుగారిగోసం ఎదురు జూస్తున్నాను. నీళ్ళతో మా పనిపిల్ల అమ్మ తల తడుపుతోనే ఉంది.

ఇంతలో కారుచప్పులైంది. డాక్టర్ను వెలుపైకికొని గంగాధరుడు వచ్చారు.

నేను జీవితపోరా ఆమృతమయం చెప్పాను. నా కిరసనాయిలు గది నం. 3 నెప్పుడో, ఆయన పరీక్షచేశాడు. ఏమీ పొందగట్టం తీసి, ఇంజెక్షను ఇచ్చాడు. ఒక చిన్న గొట్టం బద్దలకొట్టి ముక్కుకడ నీరు చూపించాడు. ఆమృతం కన్న తేలిచింది.

‘అమ్మ! డాక్టరుగారు వచ్చారు. నీకు ఇంజెక్షను ఇచ్చారు. నేను నీకు నా కుంతల సాక్షిగా, నువ్వుకున్న పని చేయని ఒట్టు పెట్టుకుంటున్నా అమ్మ!’ అన్నాను.

డాక్టరుగారు నన్నుచూచి, ఇంగ్లీషులో ‘వీవయ్యా మీ ఆమృతానికి హృదయం చాలా నీరసంగా ఉంది. అది తాత్కాలికమే. నాలుగురోజులు జ్యోత్తిగా ఉండాలి. రెండు మాడు ఇంజక్షనులు ఇస్తాను. మందుకు సీసా పంపించండి’ అన్నాడు. మందుకోసం ఆయనవెంటే మా గంగాధరుడు వెళ్ళి వాడె.

మా ఆమృత ఎదుటే నీళ్ళబాల్చీ తెప్పించి కిరసనాయిలు గుడ్డలన్నీ నీళ్ళలో వేశాను.

మా ఆమృత బాగా కులాసా చిక్కేవరకు నేను కొంచెం ఎచ్చుతగ్గుగా స్వకౌలాలూ, అమె దగ్గరే ఉన్నాను. కిరసనాయిలు బట్టలన్నీ పదిసార్లు నుచ్చి నీళ్ళలో ఉతికించి, బాగుచేయించి, చాకలివానికి వేశాను.

మా ఆమృత పదిరోజులైన వెనుక నన్నుపిలిచి, ‘నాయనా, నిన్నుచూసు తునే ఇన్నాళ్లు బ్రతికి ఉన్నాను. లేకపోతే మీ నాయనగారు పోయిన వెంటనే నాప్రాణాలు పోయిఉండేవి. శకుంతలకు నువ్వు ఈలాంటి దుర్మరణం పాలవడం ఇష్టమాతుందనా? ఇక నేను నిన్నెలా నమ్మను తండ్రీ!’ అని కళ్ళ నీళ్ళతో అన్నది.

‘అమ్మ! నాలో మండిపోతున్న దుఃఖం కొద్దీ ఏ పిచ్చిపనులన్నా చేస్తా నేమో కాని, నాప్రాణం మాత్రం తీసుకోను. నీవాదాల సాక్షి, నాన్నగారి స్మృతి సాక్షి, శకుంతల మృతిసాక్షి!’

‘సరే నాన్నా! మనస్సుమాత్రం తుడుటబరుచుకోవద్దా? అడదాన్ని నేను మీ నాన్నగారు వెళ్ళిపోయిన వెనుక నీకోసం కదా బ్రతికిఉంటిని. నాయనా చచ్చిన వాళ్ళతో చస్తామా? అయితే ప్రపంచం అంతా ఇదివరకే నాకోసం అయిపోయి ఉండును కదా? ప్రేమలులేకే ప్రజలు బ్రతికి ఉన్నారా? ఎంతప్రేమైనా, బ్రతికి ఉన్నవారి విషయంలోనే. మనధర్మం పాలించవద్దా నాన్నా! ఏదో వ్యాధులు పెట్టుకో! కాకివచ్చింది మరికొస్తే గుండెబద్దలు కొట్టుకోధానికనా?’ తలవాల్చుకొని ‘అమ్మ! నన్ను నమ్మ’ అన్నాను.

20

కాకిపట్నం విచిత్రంగానే ఉంటుంది. పట్నంలో ఒక వీధి పెద్దది కాదు. అన్నీ పంకరణంకర గల్లిలే. గంగానదీతీరం పొడుగునా అన్ని

గట్టితే. గంగానదీతీరం పొడుగునా అన్నీ స్నానఘట్టాలే— దశాశ్వమేధం, కేదారం, మణికర్ణిక, హరిశ్చంద్ర అంతటా వేలకొలది మెట్లు. గంగానదికి నానకాలంలో వరదలు, వేనకాలంలో వరదలు, శీతాకాలంలో మాత్రం నీరు నీలంగా ప్రవహిస్తుంది. ఇదివరకు నా నమ్మకాలన్నీ మరిచిపోయాను. ఈనాడు నేను నాకే వేరయ్యాను. నాకు గంగానది ఏమీ ఎవిత్రంగా కనబడలేదు. నాకది నదీ, మురుగుకొల్వల కలయికలాగా తోచింది. నాకు విశ్వేశ్వరుడు భారతీయుల మాధత్వ హిమాలయ పర్వతానికి శిఖరంలా కనిపించాడు. ఇక్కడ అన్నపూర్ణ అన్యాయాల ముద్ద. అన్యాయాలు చేసి, అబద్ధాలాడి, మోసాలు కలిపి కాశీవాసులు అన్నం సంపాదిస్తారు. అదేకావోలు అన్నపూర్ణ విశాలాక్ష. డబ్బు. డబ్బు. డబ్బు! విశ్వేశ్వరుడికి డబ్బు, పూజారులకు డబ్బు, పండాలుకు డబ్బు, గంగాపుత్రులకు డబ్బు, చచ్చినవారు అన్నికి ఆహుతి కావడానికి డబ్బు! ఏనో నెమలిపించం నెత్తిమీద పెట్టి ఆశీర్వదించి, డబ్బు అడుగుతాడు; ఇవ్వకపోతే నానాతిట్లు తిడతాడు. నీ మోక్షంకోసం, నీకు నరకసంపదలు రావడంకోసం కుంకం ఇచ్చేవాడు, విభూతి ఇచ్చేవాడు, పువ్వులిచ్చేవాడు. అని అక్కర్లేదంటే, శాపనార్థాలు! పండాలుకు గంగాపుత్రులకు నీలి నియమాలలేవు. అబద్ధాలు వేరవరు, మోసం చేయడానికి వెనుదీయరు. వాళ్ళకు భక్తిలేదు, భయంలేదు. ఎప్పుడూ కనబడే విశ్వేశ్వరుడు వాళ్ళు నేం చేస్తాడు? ఆ విశ్వేశ్వరుడు ఒక పెద్దమోసం అని వాళ్ళకు పూర్తిగా తెలుసు.

ఆ విషయం నేనూ తెలుసుకున్నాను. నేను బురదనీళ్లు అభిషేకం చేసినా ఊరుకున్నాడు; కుళ్లుపూవులు నెత్తిమీద వేసినా ఊరుకున్నాడు; ఏరాయి ఊరుకోదు?

భారతీయుల కిలాంటి మాధనమ్మకాలు ఎందుకువచ్చాయి? ఎవరో కెమల్ పాపావంటి మహానుభావుడు హిందూమతానికి కావాలి! యజ్ఞోపవీతాలు పోవాలి, కులం లేదాలు చావాలి, మొక్కుబళ్ళు నశించాలి, పూజలు మాయం కావాలి, యాత్రలు ఎగిరిపోవాలి, తీర్థాలు కుంభమేళాలు, పుష్కరాలు, అగ్రోదయాలు, వైకుంఠ ఏకాదశులు, కృత్తికా నక్షత్ర ప్రవేశాలు, పండగలు, పబ్బాలు రూపుమాసి మండిపోవాలి.

ఓయి వెణ్ణిదేవుడా నీపని అయింది. నేను కత్తిగట్టాను నాబోటి వాళ్ళు ఈ దేశంలో అప్పడప్పడు ఉద్భవించకపోతే చెలరేగిపోదువునువ్వు. నీకు సిగ్గులేదు, నీ భక్తులకు లజ్జలేదు. నువ్వు బానిసత్వానివి. నీవల్ల ప్రపంచంలో కోటియధ్ధాలు వచ్చాయి. కోటి కక్షలు ఏర్పడ్డాయి.

ఏం చేయగలిగావు నువ్వు? ఓయి విస్వయ్యా! నీపెళ్ళాం విస్వమ్మను ఎంత అవమానమైనా చేశాను. నేను శివపురాణం, స్కంధపురాణం రాసి గంజాయి దమ్ముగాణ్ణికాదు. మద్దతు పిల్చేవాణ్ణికాదు, భంగుతాగేవాణ్ణికాదు. నువ్వు లోక మోసానివిరా విస్వయ్యా! నీ తమాషా నేను కనుక్కుంటాను.

నువ్వేఉంటే నా శకుంతలను ఎందుకు తీసుకుపోయావు? నువ్వులేవు. లేనేలేవు.

ఇదే, నాపాప! ఇదే నా ఉద్యమం. నేను విశ్వేశ్వరునిపై సాగించిన యుద్ధం అన్ని రంగాలలో విజృంభించింది. నా చిన్ననాట సంభవించిన ప్రపంచయుద్ధం ఈ యుద్ధముతో స్వల్పముగా నడవలేదు. అసలు నాతో యుద్ధం చేసేందుకు ఏదీ ఈ మగవాడు విశ్వేశ్వరుని? దద్దమ్మ, హేనుడు, సిగ్గులేనివాడు, పాపంమీకు వస్తుంది! రమ్మనండి. త్రిపురాసుర సంహారం చేశాడట. రాత్రి నాలో కామం ప్రకోపింపసాగింది. నా శకుం తలా వియోగం నాకు తీరిన బాధ. నాకు కలిగే కామవాంఛకు నేనే సిగ్గు పడ్డాను.

కాని శకుంతలా స్ఫుటియే నా కామవాంఛా ప్రవాహానికి ఆనకట్ట అయినది.

ఏమిటి నీతి? ఎందుకు? నా ప్రేమంతా వెళ్ళిపోయిన ఒక పరమ పవిత్ర బాలికకు ధారపోశాను. ఇంక నా కామవాంఛా ప్రవాహానికి ఆ పవిత్ర బాలికా ప్రేమభావం ఎందుకు ఆడ్డంరావాలి?

నా ప్రేమను హరించిన ఈ దేవుళ్ళను అవమానం చేయాలంటే స్త్రీ వాంఛయే ఉపాయమనే నిశ్చయానికి వచ్చాను. ప్రసిద్ధి కెక్కిన ఉత్తరాది భోగంవాళ్ళ ఇళ్ళకు వెళ్ళాను. చెమటలు పట్టాయి. ఎదిరూపాయలు దస్సించు కొని పారిపోయివచ్చాను. ఆ సువాసన్నంలో కొందరు సంసారిణులు గూడ భనంకోసం ఈవృత్తిచేస్తూ ఉంటారు. యాత్రికులే వారికి విటులు. అట్లని అన్నిరకాల విటులను చేసినవ్వరట.

అలాంటివారిలో ఒక పండా రెండవ భార్యతో నాకు స్నేహం కుదిరింది. ఆ అమ్మాయికి నాకుడే ఉంటుంది. చాలా అందంగా ఉంది. ఉత్తరాది సంగీతం చక్కగా పాడేది. చీరలని, రవికలని రెండుమూడువందల రూపాయలు ఆమె కోసం కర్చుచేశాను. అయిదారుసారులు అప్పుక్రింద పాతిక ముప్పై, పదిహేనుసాము ఇచ్చాను. ఆ అప్పు తిరిగి వస్తుందని కాదు. ఆ వంక పెట్టిగాని ఆ అమ్మాయి డబ్బు పుచ్చుకునేది కాదు. భర్తకు మా ఇద్దరి స్నేహం తెలుసును. ఇద్దరం అల్లరి చేసేవాళ్ళం, పాడుకునేవాళ్ళం. ఆ అమ్మాయికి తెలుగువచ్చును. ఎందుకంటే ఆవిడ భర్త, తెలుగువాళ్ళ పండాలో ఒకడు. ఆమె పేరు సుశీలాదేవి! ఆమె నాతో చెప్పడం ఇంతవరకు నాకుంటి స్నేహితు డామెకు దొరిక లేదట. కాశీవిశ్వవిద్యాలయంలో చదువుకొనే ఇద్దరు తెలుగు విద్యార్థులు అప్పుడప్పు డామె కడకు వస్తారట. ఆమెకు కామసంబంధం ఉందట. వాళ్ళు డబ్బు బాగానే ఇచ్చేవారట. నేనామె జీవితపథంలోకి రాగానే ఆమె వాళ్ళిద్దరినీ ఇక రావద్దండట! ఎంత స్నేహం అయినా సుశీలాదేవితో ఇంతవరకు కామసంబంధం కలిగించుకో లేక పోయాను. ఆటపాటలతో, కేరింకలతో గురిపోయేది.

ఒకరాత్రి సుకీలాదేవి తమిషట్టలేకపోయింది. నామీద వాలిపోయింది. నా మొగసుంతా ముద్దులు కురిపించింది. బంగారు తీగెలాంటి తన శరీరం నా శరీరానికి అతిగాఢంగా, గాఢంగా అనిమిషేసి అలుముకు పోయింది. నాలోని కాంక్షలు, ఒక్కసారిగా సైకి విజృంభించాయి.

‘మూర్తి! మూర్తి! నాకోర్కె తీర్చు. నీకోసం బ్రతుకుతున్నా!’ అన్నది ఆమె. నాకు ఒళ్లు తెలియలేదు. ఇంతలో మెలకువ వచ్చింది! ఏది నాకు మెలకువ తెచ్చిందో తెలియదు. అంతే!

నాకు బాటబాట కళ్ళనీళ్ళు కారిపోయినవి. మంచంనుండి జీవచ్ఛవంలా లేచాను. నాచొక్కా తోడుక్కొన్నాను. సుకీలాదేవి లేచి జాకెట్టు తోడుక్కొని, చీరకట్టుకుంది.

‘మూర్తి! కోర్కె తీర్చకుండా, వెళ్ళిపోతావా? నేనేంచేశాను? నేను స్వచ్ఛమైన దానిని కాననా నీ ఉద్దేశం? అవును మాబోటి నిర్భాగ్య జీవితాలలో నిర్మలత్వం, ఎక్కడ వస్తుంది!’

‘సుకీలా! నీతో సహవాసంచేసి, నీమతి విరిచిన తప్పు నాది. అంతే! నేను ఇప్పుడు స్త్రీ పురుషధర్మం నిర్విహించకుండా వెళ్ళిపోవడానికి సువ్వు కారణం కాదు. నేనే కారణం. నాలో భయం దాగిఉంది. పూర్వవాసనల నీరసత్వం నన్ను కుంగదీస్తున్నది.’

‘సువ్వు నాన్నేహం చేసినప్పుడినుంచి క్రేవ నేది ఏమిటో తెలుసుకున్నా. ప్రేమకు ఫలం ఇవ్వవా నాకు? నేను ప్రేమించగలిగిన వాడు దొరికితే చక్కని కొడుకుని, అందమైన బాలికను కందామని ఎదురు చూస్తున్నా. ఈ రోజు నా ప్రేమ తృప్తి, నాప్రేమ ఫలం వాంఛించి సిద్ధమయ్యాను మూర్తి! సువ్వలా వెళ్ళి పోతావా? నాజన్మలో ఇక రాజపుత్రునినపు ఎడారులేనా?’

‘సుకీలా నన్ను ఆటించిచుకోసే. నీకు భర్త ఉన్నాడు. ఇద్దరు విద్యార్థి స్నేహితులున్నారు...’

‘నోరుమయ్ మూర్తి! నీ నిర్దయవల్ల నన్ను చంపేయడమే కాకుండా, నన్ను దెప్పుతున్నావా? మీ మగవాళ్ళంత తుచ్చులు ఎక్కడన్నా ఉన్నారా? పట్టుకుపో నీ డబ్బూ, నీవిచ్చిన బట్టలూ. ఆడదానికి అభిమానం లేదనుకున్నావా?’

‘సుకీలా! నా చరిత్రంతా నీకు చెప్పలేదు. లేవు సాయంకాలం వచ్చి, నా జీవితం యావత్తూ నీకు వివేదిస్తా. సువ్వే నాకు న్యాయాధిపతివి అవు! ఇంతకన్న ప్రస్తుతం మాట్లాడలేను.’

అని వివరిస్తూ వాళ్ళింటిలోనుంచి వచ్చేశాను. ఆ గల్లీలలో తిరిగి తిరిగి ఇంటికి చేరుకున్నాను. అప్పటికి పదిగంట అవుతుంది. రోజూ పదకొండు గంటలలోపుగానే ఇంటికి చేరుకునేవాణ్ణి. ఏవో రెండుమెరుకులు నోట్లో వేసుకొని పడకగదిలోకి పోయి, మంచంమీద కూలిపోయాను. పాపం సుకీల కామవాంఛ తీర్చలేకపోయాను. నా పిరికితనానికి నన్నే తిట్టుకున్నాను. ఎందుకు వచ్చిందో ఈ పిరికితనం? ఎందుకామె వాంఛ తీర్చకూడదు? దేవు

శృత విగ్రహిణిని కేం పుచ్చుచాపాటా. వైతికభక్తులు గణించడం ఏమిటో? నాకాధానాలు నా శకుంతలతోకే వైచిత్ర్యం. కాని పిరికితనం పోలేదు. పిరికితనం యుద్ధంలో పరాజయం తెస్తుంది. దేవుళ్ళతో యుద్ధం చేయడంలో పిరికితనం తిరిగివెళ్ళుచున్న నారాయణా స్త్రోమంబిది.

దేవుళ్ళతో యుద్ధం మన హృదయరంగంలో పూర్వసమ్యకాలకీ, అందుకు వ్యతిరేకం అయిన విప్లవ భావాలకు యుద్ధమే కదా! నాముందు వేలకొలది పూర్వీకుల సమ్యకాల కోరికలు యుజులతో ఆకాశం అంటే అతి మందం గోడలతో ఉన్నాయి. నాకు బలం చాబోకోవాళ్ళే, పాశ్చాత్యులలో కొందరూ. అంతే!

ఆ గోడలు నాకు సుకీల గదిలో కనుపించాయి. నా దగ్గర యంత్రాయుధాలు తక్కువగా ఉన్నాయి. సుకీల అందం బలం యివ్వలేదు. ఆ గోడలమీద నా శకుంతలను భావించుకొన్నాను కాబోలు.

తెల్లవాళ్ళూ నిద్రపోలేదు. పక్కమీద వొస్తుతూ ఉన్నాను. తల వేడెక్కి ఉంది. ఉడుకెత్తిన నా రక్తం చల్లారలేదు. సుకీల వాక్యాలు నా గుండెను అదిరించి వేశాయి. లేచి రెండుమాడుసార్లు పీచీ తలుపు దగ్గరకు వెళ్ళాను, సుకీల దగ్గరకు వెడదామనే! మళ్ళీ సిగ్గుపడి వెనక్కు చక్కొచ్చాను.

22

సుకీలాదేవి ఇంటికి నేను వెళ్ళడమే మానేశాను. మానివేసిన మూడు రోజుల్లో సుకీలభర్త మాయంటికి వచ్చాడు. అతణ్ణి చూడగానే నేను సిగ్గుచేత నేలలోనికి కుంగిపోయాను. ఏ తగాదా వస్తుందో అని భయపడిపోయాను.

సుకీలభర్త పేరు జగత్ రాం పండా. జగత్ రాం పండాకు సుకీల రెండవ భార్య. భార్య కోరినకోర్కె నెరవేర్చడం అతని తపస్సు. ఆమె సంతోషంగా ఉంటే విశ్వేశ్వరుడు ప్రత్యక్షమైనట్లే అతడు సంతోషించేవాడు.

‘పండిట్! నా భార్య భయంకరమైన జ్వరంతో పడిపోయింది. జ్వరం సుధితో ప్రారంభించింది. సర్వకాలం నీపేరే గొణుక్కుంటుంది. ‘వచ్చాడా శ్రీనాథమూర్తి?’ అనే ప్రశ్న బాబూజీ! నువ్వు వెంటనే ఒక్కసారి మాయంటికిరావాలి. నా సుకీల నన్ను విడిచి వెళ్ళిపోతే ఒక్క నిమిషం బ్రతకలేను. నువ్వు వెంటనే రావాలి. నన్ను నా భార్యనూ బ్రతికించు. నా బగ్గీమీద పోదాంరా బాబూజీ!’

ఆమాటలు వింటంటే నా ప్రాణాలే పోయాయి. నా శకుంతలతో పాటు దేశంలో ఉన్న ఆదవాళ్ళందరినీ చంపడానికే పుట్టానా అని వణికి పోయాను. వెంటనే బయలుదేరాను జగత్ రాం పండా ఇంటికి. ఇల్లంతా చుట్టాలతో కిటకిటలాడుతూ ఉంది. ఆ పట్నంలో ప్రసిద్ధికెక్కిన ఆయుర్వేద వైద్యుడు వైద్యరాజ్ పండిట్ బోలానాథ్ రోగిమంచందగ్గర ఉన్నాడు. సుకీల సుంచంపై ఇటూ అటూ కొట్టుకుంటూ ఉన్నది. ఆమె కళ్లు అరమూ

తలుగా ఉన్నాయి. ఆమె మామవై వీరే మంసు పట్టివేశారు. వైద్యుడు రోగినాడి పరీక్షచేస్తున్నాడు.

జగల్ రాం పండా, నేను గదిలోకి రాగానే వైద్యుడు మావైపు తిరిగి నావైపు తీర్చుకుంటూ చూచి, 'పెద్దనా శ్రీనాథమూర్తిని?' అని అడగినాడు. 'చిత్తం పండిట్' అన్నాను.

'ఈమె బ్రతకాలంటే నీలా ఉంది. ఈవిడను జ్వరం మొదలు పట్టింది. గుండె చాలా నొసంగా ఉంది. నువ్వు ఈ గది ఆత్యంతావసరాలకు గాని వదలకుండా రాత్రివిగళ్ళు ముగిసేవ్వడం, మంచినీళ్ళవ్వడం వగైరా అన్ని పనులు చేయాలి. ఆప్పుడు ఈ ఆమ్మాయి బ్రతకడానికి సావకాశాలున్నాయి. లేక పోతే రెండురోజులకన్న నేను ఎక్కువ పూచీ పడలేను.'

నేను గుండె రగాడేరీ వాయిస్తూ ఉండగా నరేనని తలదాపాను.

'శ్రీనాథ్! నువ్వు నాకు ఓడ్డ నీయకుండా... వెళ్ళిపోతావా?... ఇన్నాళ్ళనుంచీ... నా మీద... ప్రేమ... దొంగ... ప్రేమ' అని గొణుగుతున్నది సుశీల.

నాకు చెమటలు పట్టాయి. ఆ వైద్యుడి మొఖం చూడలేక పోయాను. సుశీల మంచంమీద మొగం వాల్చుకుని కూచున్నాను. ఆమె చేయి నారెండు చేతులతో పట్టుకున్నాను. కళ్ళకళ్ళ కాగిపోతోంది ఆమె ఒళ్ళు.

'ఆమె నుదురుమీద చేయివేసి, ఆమె చెవిలో 'సుశీలా' అని పిలుస్తూ ఉండు. తల్లిలా కుమారునిలా నవ్వు సంచరించాలి. జ్వరంతగ్గి తెలివివచ్చిన తరువాత నేను మందులు మారుస్తాను' అన్నాడు వైద్యుడు.

ఆమె నుదురుమీద చేయివేశాను. అబ్బా! నాకెన్ని పరీక్షలు? 'అలాగే నాశకుంతలను నాకోసం బ్రతుకు' అని ప్రార్థించాను. అయ్యో శకుంతలాడేసి! నా కలాంటి పరీక్షలు పెట్టావు ప్రాణేశ్వరీ!

సుశీల చెవిలో 'సుశీలా! నేను శ్రీనాథమూర్తిని, నీకోసం వచ్చాను. సెమ్మదించు సుశీలా!' అని కళ్ళనీళ్లు కారిపోతూ ఉండగా పిలిచాను.

సుశీల కొంచెం శాంతించింది. కదలకుండా పడుకుంది. నేను నా చేయి, ఆమె నుదురుమీద ఆలానే ఉంచాను. ఆ గదిలోకి ఎవరైనా రాకుండా భర్త గుమ్మందగ్గర కాపలా! నేనూ, వైద్యుడూ లోపల. వైద్యుడు 'పాప పతాశ్రు' అనే మంసు ఇస్తున్నాను. ఇది ఇచ్చిందగ్గరనుంచి చాలా జాగ్రత్తగా ఉండాలి నాయనా!' అన్నాడు. ఏమిటా జాగ్రత్త అని భయపడి పోయాను. తేనెలో రంగరించి, ఆయన ఆ మందు సుశీల నోరు తెరిచి నాలి కరు రాసినాడు. 'నేను మళ్ళీ వస్తా' నని చెప్పి వైద్యుడు వెళ్ళిపోయాడు. పండా గుమ్మందగ్గరే రాయిలా కళ్ళనీళ్ళతో సుశీలవైపు చూస్తూ, చేతులు నలుపుకుంటూ నిలుచున్నాడు. సుశీల చెవిదగ్గర నానోరుంచి 'సుశీలా! నేను శ్రీనాథమూర్తిని, నువ్వు మా అందరికోసం బ్రతికాలి! సుశీలా! నేను ఇదివరకే ఎంతో కష్టం అనుభవించాను, సుశీలా! నా నెత్తిపై ఇంకో చావు కూడా పెట్టుకు సుశీలా!' అన్నాను. నా కంటినిరు ప్రవాహంకై కారిపోయినాయి.

సుకీల నావైపు తిరిగి 'వచ్చావా? మూర్తి, నా పెదవులు ముద్దు పెట్టుకో!' అన్నది.

భర్త నాకు మున్నంగిస్తూ, 'పెట్టుకోండి బాబుజీ!' అన్నాడు పాపం! నేను కాగినాయే సుకీల పెదవులను ముద్దెట్టుకున్నాను. సుకీల జ్వరం లోనే చిరునవ్వు నవ్వుతూ నావైపు తిరిగి నాచుట్టూ చేయిచుట్టి ఒళ్ళో తలపెట్టి చుంటికిడలా నిద్రపోయింది. నేను కదలలేదు. నడంనొప్పి పెట్టింది. ప్రాణాలు కుంగిపోతున్నవి. ఆలాగే కదలకుండా కూర్చున్నాను. ఒక గంటకే కొన్నివేల గంటలు కూర్చున్నట్లు తోచింది. కాళ్ళు గుదికట్టినవి. రక్తం స్రవించడం మానింది. వీపున నూదిపోటులు. సుకీలకు చెపాటపట్టుట ప్రారంభించింది.

ఇంతటా వైద్యురాలు వచ్చాడు. నెమ్మదిగా నన్ను చుట్టిన చేయి సడలించి, నాడి పరీక్ష చేశాడు. 'రోగి ప్రతికే ఆశలున్నాయి. బాబుజీ మీరు నెమ్మదిగా తలతీసి ఆదిండుపైన పెట్టండి' అన్నాడు. నేనామె తలను దిండుపైన పెట్టాను. సుకీల కళ్ళు తెరిచి 'అకలి' అన్నది. వైద్యు డామెకు పశ్చరసం ఇప్పించాడు. నేను మంచంమీదే కూర్చుని ఉన్నాను. సుకీల నన్ను చేరి, గట్టిగా అడుముకొని మరల నిద్రపోయింది.

23

సుకీలాడేవికి జ్వరం నిమ్మదించింది. కాని ఆ సీరసస్థితి నుంచి కోలుకొనేటప్పటికే ఆమెకు మూడు నెలలు పట్టింది. ఆమెకు బలంపట్టి ఊడిపోయిన జుట్టు మళ్ళీ గిరజాలలావచ్చేటంతవరకూ అంత భయపడలేదు, నేను. ఆకతూ పాడుతూ కాలంబుచ్చాను. ఆ కొద్దిరోజులూ శకుంతలా స్మృతి కొంత వెనక్కు పడింది.

అలసటపడి ఇంటికివచ్చి నిద్రపోయేవాణ్ణి. సుకీల చేత వేళకు వందులు తినిపించడం, సుకీలను ఒళ్లు మసాజ్ చేయించుకునేటట్లు చూడడం, పళ్ళ రసాలు, పాలు మొదలైనవి తినే టట్లు చూడడం ఇది నా నిత్యకృత్యం. ఆ రోజుల్లో నా కామె స్నేహితురాలు. ఆమెను నేను వాంఛించలేదు. ఆమె నన్ను వాంఛించలేదు. నా కా గొడవే మనస్సుకు తట్టలేదు. కాని, దేశంలో సంచరిస్తున్న అనేక భావాలు ఆ నాళ్ళలో నా ఎదుట బడ్డాయి. నేను బి. ఎ. సెకండుక్లాసులో విజయం పొందినా ఇంకా బాలుణ్ణి. ఒక్క భార్య విషయంలోనే పురుషుణ్ణి.

నేడు కొంత కాశి విశ్వవిద్యాలయ విద్యార్థుల స్నేహం లభించింది. సుకీల ఇంటికివచ్చిన ఆంధ్రవిద్యార్థులతో నాకు స్నేహం లభించింది. వాళ్ళిద్దరూ స్వామ్యవాదులు. వాళ్ళకు కారల్ మార్క్సు జగద్గురువు. ఆలా అని అంటే మీద విరుచుకుపడతారు. అతడు విజ్ఞానవేత్త అనీ, 'గతిత్యాగ' కామ్రూ పరిశోధనచేత, తలాఉంటే, నిజమైనకాంతి ప్రపంచంలో ఏర్పడుతుందనీ కనిపెట్టినాడనీ వాళ్ళవాదన.

నేను: అవి శాస్త్రరీతిగా ఉన్నాయని ఎల్లా చెప్పగలవు రామకృష్ణా?

రామ: మనకు ఆలోచనశక్తి ఉందంటావా?

నేను: అందరి ఆలోచనశక్తి ఒక రీతిగా ఉంటుందా?

విశ్వమూర్తి: (ఇంకో స్నేహితుడు) అందరికి సమమైన రాజకీయాధికారం సమమైన అర్హత, ఉత్తమోత్తరా ప్రపంచ రాజకీయాలలోన సమసి పోతుందిగదా?

నేను: ఓయి వెళ్తున్నా! అంతటితో మన సమస్య పూర్తవుతుందా? ఒకడు ఎక్కడ అధికారాలు వాంఛిస్తాడు. ఒక సుఖం ఎప్పుడభాగం అవుతుంది. ఒక దేశం ఎక్కడ లాభం కోరుతుంది. అప్పుడీ సమానత్వం ఏమాత్రం?

రామ: ఏమోయిందా! నీవాదం వితండంగా ఉంది. మనం ఇట్లు కట్టించుకుంటున్నాము. పెద్ద భూకంపంవచ్చి ఇట్లు పడిపోతుందనుకో అన్నట్టుగా మాట్లాడుతున్నావు.

విశ్వ: మనుష్యుల్లోని నీరసత్వాలవల్లా, అన్యాయ కాంక్షలవల్లా ఇప్పటి భయం కర స్థితి ప్రపంచానికి దాపురించింది. అవన్నీ పరీక్షచేసి, మానవనైజం సంపూర్ణంగా గ్రహించి కారల్ మార్క్సు తన 'డెన్ కాపిటల్' రచించాడు.

నేను: అవునయ్యా! సరిగా 'డెన్ కాపిటల్' గ్రంథంలో ఉన్నట్లు రష్యా సోవియట్ రాజ్యం స్థాపన అయిందంటావా విశ్వం?

విశ్వ: ఏ ఉత్తమ విషయమైనా ఆచరణలో పెట్టేబప్పటికి కొన్ని తాత్కాలికాలూ, స్థానికాలూ అయినమార్పులు వస్తూనే ఉంటాయి. గాంధీగారి తత్వంప్రకారం కాంగ్రెసు నడవగలుగుతోందా మూర్తి?

నేను: అందుకనే నేను చెప్పేది, ఆచరణ వేరు, ఆశయాలు వేరుగా ఉంటాయి. కనుక ఏనాటికైనా కారల్ మార్క్సు ఆశయాలు వృధా అవుతాయి.

ఈలా మా ముగ్గురికీ వాదనలు ప్రబలాయి. నా మనస్సులో ఉన్న ఆశయాలన్నీ నా శకుంతలతోనే వెళ్ళిపోయాయి. నాకు బోలెడివిజం అయినా ఒకటే, గాంధీ ఇజం అయినా ఒకటే. ప్రపంచంలో కొట్టుకు తినడానికి మనుష్యుడూ జంతువులూ ఉద్భవించారు. ఎవరివస్తువులు వారు కాపాడుకొంటూ ఉంటారు. కొట్టుకు తినడానికీ కాపాడుకోడానికీ ఎప్పుడూ యుద్ధం. అందుకనే వెనకటి ప్రపంచయుద్ధం వచ్చింది అనే నమ్మకం స్థిరపడిపోయింది.

నా స్నేహితులు నాకు చదువుకోమని అనేక గ్రంథాలు ఇచ్చారు. రహస్యంగా రష్యానుంచి అనేక కరపత్రాలు వస్తూఉండేవి. కూలీలను, రైతు కూలీలను, బీదరైతుల్ని తేవడీయడం, కోటిశ్వరులను జమిందారులను కూల్చి వేయడం, ప్రజావిప్లవం తెచ్చి సోవియట్లు ప్రభుత్వం స్థాపించడం, ఇవి ఆ కరపత్రాలలో ఉండే ముఖ్య విషయాలు. ఒకసారి అన్ని దేశాలలో స్వామ్యరాజ్యాలు స్థాపనంకావాలి అని భావించాను. ఒకసారి ఏరాజ్యం లేకుండా దేశాన్ని నాశం కావాలనుకున్నాను. కాని అన్నింటికీ వెనకాల చిన్ననాటి

సుంతి మా శకుంతలతో గాని పూజించిన వక్షాభ్యుదయ అహింసాభావం నన్ను
నవలక నావలనా పట్టుకుంది.

సుశీల నానాభక్తి తేజస్వినీ. ఏదోనా నాయంకాలం నేను సుశీల
యందు వెళ్ళాను. నా మనస్సులో ఆవేశం ఉండేదిగానూ. నాకు
అంత ప్రాణం కాని, హృదయం లేక, ఏదో భావంతో తిరుగుతూ
ఉన్నాను. మా అమ్మ ఏమిచేసినా తోందో, ఏమి తింటున్నారో నాకా
నోజులో తెలియనే తెలియదు. అప్పటికి మేం కలెక్టు చేస్తుంది నాలుగు
వెలయింది. వంతుకాలం జూలు, ముప్పానా. ఆరోజు నాయంకాలం
సుశీల ఇంటికి వెళ్ళగానే, ఆ నాలుగువంతుల పూర్వకాలం మేడపై, డాబా
మీద కంప్లెక్స్ ఫలమొక్కలమధ్య, తివాసే - పరచిన దిండ్లమీద ఆనుకుని
ఉంటుంది.

నేనామెదగ్గరకు వెళ్ళాను. ఆమె ఒయ్యారం, కులకు, అప్పుడే
నన్ను నిజాల జ్ఞాని, కొత్త క్రమం! వేనంకాలంలో హిమాలయాలలో పొంగి
వెళ్ళే వాడినిలాంటి క్రొత్తతనంతో వర్తమానిని ఒదిగిఉంది. నేను రాగానే
'అలా, చూడు!' అంది.

నేనామె దగ్గరకు వెళ్ళి కూర్చున్నాను. ఆ డాబామీదవాళ్ళు పక్క
డాబామీద వాళ్ళకు కనబడకుండా చుట్టూ ఎత్తుగా తడికలు కట్టి ఉన్నాయి.
'చూడు! నీకోసం బ్రతికా సుమా!' అని ఆమె అన్నది.

24

నేను మానంగా సుశీలప్రక్కనే కూచున్నాను. నా శకుంతల కూడా
ఈలాబ్రతక రాదా? ఆమె బ్రతికితే! ఓ దొర్బాన్యూడా! నీకంత పవిత్రవరం
ఎక్కడ దక్కునురా! ఓయి చండాలుడా! నీకు సర్వస పరిపూర్ణ మహాభావం
గ్రహించే ప్రతిభ ఎక్కడరా? ఓయి నవ్వుతూ! ఆ అప్రతిమాన సౌందర్యనిధిని
ఆనుభవంప సే వెక్కడ తగుగువురా! ఓయి మరణనోతుల పార్లాడేపందీ! నీకా
ఆనంద్య దివ్యతేజస్సు భరింపక క్రి ఎక్కడరా?

సుశీల నాతో ఏమి మాట్లాడిందో తెలియదు. కొంతమనస్సు ఇటు తిరిగే
టప్పటికి సుశీల నన్ను గట్టిగా, అప్పుడే పొంగి పొల తమ తొల్లింటిపీనత్వం సంపా
దించుకునే వక్షాభ్యుదయ అహింసాభావం మధ్యలో మింగివేస్తున్నది. ఈ
హీనావస్థ నాకు నేనై తెచ్చుకున్నాను. నాగోయి నేను తప్పుకున్నాను.
నాకు మతిలేదు. శకుంతలా స్మృతి మాయమైంది. ఏదో కూన్యభావమే
నా ఎదుట, నా చుట్టూ, నాలో!

సుశీలాదేవి, ఎన్నివిలాసాలు కురిపించిందో! నాకు చైతన్యం ఏది? ఆమె
నాలాల్సీ విప్పి ఆవతలవేసిన సంగతి నాకు తెలియదు. చిన్నపిల్లవాడివలె
ఊరుకున్నాను కాబోలు! లాల్సీలోపల బసీను విప్పతుంటే ఊరుకున్నాను
కాబోలు!

సుశీల ఉదయకాల హిమాచలనానువుల నాక్రమించిన సువర్ణమేఘశక
లగలా నన్ను ఆక్రమించి ఉండగా ఘోరమైన వచ్చింది.

నాలో ఇంతకంటే ఎక్కువైన అతిపురుషత్వ వాళ్ళలు ఉప్పొంగి పోయినాయి.

* * * * *

రాత్రి ఎనిమిది గంటలకు తొలుతుండుగా ఉద్వేగము చూపూలు మానవ త్యానికి వచ్చాయి. పండుకొలుపు శక్తి-వాచనంతో చిరుగాలులు పీస్తూ ఉండగా కలకలలాతే నెట్టెలరెయిలో కలకల పూవులా ఉంది. నేను మనో నీరసత్వంతో ఆక్కడనుంచి లేచివెళ్ళి చక్కమేడ దాటామీద ఆటలాగుకొంటున్న బాలికలను చూస్తున్నాను.

ఇది మహాదోషమో, దోషరహితమా? పుణ్యమా, పాపమా? శకుంతలా స్మృతి ఒక్కసారిగా ఎగిరివచ్చి నామీద పాలింది. ఆమె నేను ఉచ్చరింపడానికి అర్హత తీసివేసుకున్న ప్రోహం చేశాను నేను. హీనుడను, హీనుడను, హీనుడనయ్యా! చెవిలో సింగుర్లు పెట్టింది.

పుణ్యమేమిటి, పాపమేమిటి? అన్నభావం వచ్చింది. ఎంత నీరసుణ్ణి! నాకు నేనే శత్రువునా? విరోధినా, ప్రబలసంతకత్తునా?

సుశీల ఎరుపెక్కిన బంగారు కుదులలా నా దగ్గిరవచ్చి దాదా పట్టగోడ నానుకొన్న నా పక్క నిలుబడింది.

‘నువ్వే నాభర్తవు మూర్తీ! ఇక నన్ను వదలలేను.’

నేనేమి మాట్లాడగలను?

‘మూర్తీ! ఈకోజు నేను లెల్లినయ్యే సన్నాహంలోనూ ఉన్నాను. నీకు భార్య నయ్యే మధుర సంసిద్ధతలోనూ ఉన్నాను. నేను సర్వదేవతలను, దేవీ మూర్తులను ప్రార్థించా! నువ్వు ఈవాళ్ళ నాభర్త కావాలని, నేను గవ్వల కక్కకు మొక్కుకున్నా కూడా! నాకోర్కె ఫలించింది. నువ్వు నాకు బంగారుపాపాయిని యిచ్చావు.’

నా గుండె గుభేలును ఆగిపోయింది. నేను ఎంతపని చేశాను! ఈమెకు ఈ దొంగరక్తమైన భర్త నయ్యను. నా శకుంతలను గంధవసారి చంపుకున్నాను. సుశీల తన తుచ్చవాంఛను (కాకోనా) తీవ్రవ్యాధికి దేవతల్ని ప్రార్థించి నెగ్గింది. నా దేవిని నేను ప్రతికించ కోలేక పోయాను. నా ఒళ్ళు గజగజ పడింది. సుశీల నామీద చెయ్యివేసి, ‘అమ్మా! నీవెప్పు ఈలా కాలిపోవోం దేమిటి! రా లోపలికి రా’ అని నా చేయిపట్టి, నామ్ము చేయివేసి నన్ను తనకు గాఢంగా అదుముకొని క్రిందకు చీసుకువెళ్ళింది.

ఎల్లా వెళ్ళానో! నాకేమీ తెలియదు. మెదడు వేడెక్కింది. ఒళ్ళు తిరుగుతోంది. కళ్ళు మాత్రబడిపోయినాయి. ఆమె నాకు కాష్ఠీర కాలువలు కప్పింది. మెత్తటి ఉమ్మి పచ్చడము కప్పింది. కీతాకాలంలో వాడుకొనే రగ్గు కప్పింది. నా ఒణుకు తగ్గలేదు.

నాకు 107 డిగ్రీల జ్వరం వచ్చిందట. మాత్రమైతే కబురు వెళ్ళిందట. మా అమ్మ డాక్టరుకోసం గంగాధరుశ్రీ కబురు పంపిందట. ఆయన కారుమీద ఆ యింటికివచ్చి నాకు మెదడు మలేరియా అని నిశ్చయం చేశాడట. ఆ యింట్లో

చావుబ్రతుకులమధ్య ఇంచేకోజులున్నాడట. మా అమ్మ మా మేనమామకు పెరిగిగాం ఇచ్చిందట.

మా మేనమామ పరుగెత్తుకొని కాకి వచ్చాడట. ఆ ఊళ్ళో ఉన్న ఇద్దరి పెద్దదానినైనా, అలహాబాదులో ఉన్న పెద్ద డాక్టర్ని పిలిపించారట. మా మేనమామ వాకోసం ఆరోజుల్లో నేలు భిన్న చేశాడట. వైద్యమే నన్నా కోజుల్లో ప్రవేశించింది. ఆయుర్వేదం నన్ను మునుపొట్టి చేసింది. సుఖీల ఆరోజుల్లో తిన్నగా తిండి తినలేదట. మా అమ్మకోబాటు నాకు సపర్యచేస్తూ ఉండేదట.

నాకు జ్వరం నెమ్మదించడం సుఖీల పిచ్చిదానిలా చేసిన, ఒక పిచ్చి పని వల్లనేనట.

25

సుఖీల ఇంటిలో నేనలా జ్వరంవచ్చి పడిఉండడంవల్ల, సుఖీలకు మతి పూర్తిగాపోయి, గవ్వలక్కకు మొక్కుకొని, అన్నపూర్ణకూ, డుంతి వినాయకు నకూ, అనేక రాజులు చేయించింది. ఏడ్చింది, దొర్లింది.

ఒకరోజు రహస్యంగా ఒక హిమాలయవాసి, సన్యాసి ఒకాయన దగ్గరకు పోయిందట. ఆయన మున్ను చలిసిఇస్తే అదే మందన్న ప్రతీతి ఆ మహానగర మంతా న్యాయించి ఉంది. ఆయనకు సుఖీల తనింటికి వచ్చిన ఓతీరవాసికి చాలా జబ్బుగా ఉందనీ, ఆరేడాక్కడే విడ్డడనీ, తల్లెకొడుమూ కలిసివచ్చారనీ, ఆ బాల కుణ్ణి రక్షిస్తే వాళ్ళవాడిని వాళ్ళు పోతారని చెప్పిందట. వైటకొంగున ముడి గట్టిన పాతిక రూపాయి లా సన్యాసి చేతిలో పెట్టిందట.

ఆ సన్యాసి తన గంటిలోనుండి ఒక మంగుతీసి, అది కొంచెంమాత్ర చేసి తనవంటి బూడిదతీసి పూమి, 'ఇది యియ్యి బ్రతుకుతాడు. ఈ రాత్రి ఇంకో పాతిక రూపాయాలు పట్టుకురా' అన్నాడట. ఆ మాత్ర ఎక్కడూ చూడ కుండా నాతో మింగించిందట. నాకు స్పృహ లేదట. ఆ సన్యాసికి పాతిక రూపాయాలు పంపించిందట. ఇది రాత్రి జరిగిన పని. ఆ తెల్లవారగట్ట, నాకా జ్వర తీవ్రతతో కడివెడు విరోచనమై, కాళ్ళు చేతులు చల్లబడి వాతం గమ్మింది. ఇంగ్లీషు వైద్యులువచ్చి గ్లోకోజు మొదలైన వేమేమో ఇంజక్షను లిచ్చారట. లాభంలేదని చక్కాబోయాయట. అప్పుడు జగత్ రాం పండాను సుఖీల పోరుపెట్టి, కవిరాజ్ వైద్యరాజు పండితి బోలానాథ్ ను రప్పించిందట. మాఅమ్మ నేను చచ్చిపోయాననే మూర్ఛపోయింది. మా మామయ్య మాత్రం నిపరీత ధైర్యంతో మా అమ్మకు ఉపచారం చేయిస్తున్నాడు. నేను బ్రతుకు తానన్న ఆశ అతనికి పోయిందట.

బోలానాథ్ వచ్చి నాచేయి నాడి చూచి, 'అయ్యో మనిషిని అక్రమంగా చంపారని, వాతరాష్ట్రం, వాతగజకేసరి, వాతజ్వరాంకుశం, సూతికాభరణం, పన్నిపాతం, కన్నూరి, మహాపాశుపతం, గరళం నవరత్న చింతామణి, అన్నీ కలిపి నూరి, బొడ్డుకుపట్టు, మాడుపై చిన్న గాయంచేసి అందుపై పట్టు, గుండెలకు పట్టు

‘వెయించి, ఒళ్ళంతా వెల్లులిపాయి పసుపూ లేనె నూరించి రాయించి, ఆరగంట, అరగంటకు పై మహాపాశుపతాదుల ముఁకే నాలికకు రాయించినాడట.

93 డిగ్రీల వాతం! ఇకపై నాలుగు గంటలయిన తర్వాత నెమ్మదిగా వేడందుకొంది. ఇంకో ఇరవై నాల్గు గంటలకు నాకు వేడి 97 డిగ్రీలకు వచ్చి, నాడి కొంచెం బాగుపడిందట. మా అమ్మకూ ఆయనే వైద్యం చేశాడు.

వైద్యుడు అంతా అయితర్వాత నిజం తెలుసుకొని సుశీల బాగా చివాగు పెట్టి, తర్వాత ఆమందే ఆ మహాబ్వరాన్ని మళ్ళించగలిగిందని మెచ్చుకున్నాట్టే. ఆ సన్యాసికోసం నాకు మహావాతం చేయగానే యుక్తితే ఆతడక్కడ లేడట.

ఆ జబ్బు నెమ్మదించగానే ఒక గాత్రివేళ నాకు మెలుకువ వచ్చింది. సుశీల నా మంచంప్రక్కనే కుర్చీలో కూర్చుండి, నిద్రవచ్చి, నా మంచంమీద తలవాళ్ళి గాఢనిద్రపోతున్నది. ఆ గదిలో వేచొకచోట చాపపైల మా అమ్మ నిద్రపోతున్నది. గుమ్మంతవతల చావడిలో మా మేనమామ మంచంమీద పడుకొని నిద్రపోతున్నాడు.

శకుంతలవచ్చి నన్ను లేపివట్టు కలవచ్చి ‘అయ్యో బ్రతికివచ్చిందా?’ అనుకుంటూ చెమటలుపట్టి, శకుంతలా అంటూ లేచాను. నామాట మద్దమాటలా వచ్చింది.

అందరూ ఒక్కసారి లేచారు. మా అమ్మ నాదగ్గరకు వరుగిడివచ్చి ‘నాయనా బతికావుగా!’ అని కంటసరు కౌపోతూ ఉండగా, వెక్కి వెక్కి ఏడ్చి నన్ను కాగిలించుకుంది. మా మేనమామ ‘అక్కా ఊరుకోవే! వాడు బతికాడు. అదే పదివేలు. కొంచెం కులాసాచిక్కగానే మాఊరు మనం అంతా వెళ్ళవచ్చును’ అంటూ కళ్ళనీళ్లు వరదలు కట్టించాడు. సుశీల కంటి నీరు జడివానగా, ‘విశ్వేశ్వరా తండ్రీ! నీ దయే ఇదంతా!’ అంటూ వణికిపోణింది.

జగత్తరాం పండా కళ్ళు నులుముకుంటూ పరుగెత్తికొని వచ్చాడు ‘ఎంత సంతోషం! ఓ విశ్వేశ్వర ప్రభూ! నువ్వు రక్షించావు మమ్మల్నందరినీ!’ అని చేతులతో మొగం కప్పకొని, నవ్వుతూ, ఏడుస్తూ, కళ్ళనీళ్లు తుడుచుకుంటూ దేవతార్చన గదిలోకి పరుగెత్తాడు.

నాకు కొన్ని రోజులవరకూ మద్దమాటలే! కొన్ని నాళ్ళవరకూ భోజనం సహించలేదు. మా అమ్మ ఇంత రససింఘారం, మిరియాలు నూరి మాత్రలు చేసి వేసేది. పులికడుగుచారు పెట్టేది. అప్పటినుంచి నాకు ఆకలిపుట్టింది. అన్న తినాలని బుద్ధి పుట్టింది. అతి జాగ్రత్తగా నాచేత పథ్యం చేయించారు. ఆపట్టుపట్టు ఆరునెలలకు కోలుకున్నాను. నాకు జబ్బు నెమ్మదించిన నెల రోజులకు నేనూ, మా అమ్మ నా ఆరోగ్యంతోసం హిమాలయాల్లో ‘మృస్సారీ’ వెళ్ళవలసిందని డాక్టరుగారు సలహా ఇచ్చారు. మా మేనమామ తన కొడుకు కస్తూరి సుబ్రహ్మణ్యాన్ని పంపించాడు. సుబ్రహ్మణ్యం నాకన్న రెండేళ్ళు

పెద్ద, అంత పెద్ద చుక్క లేదు. కానీ చాలా చుంచినాడు. వ్యవహారవేత్త. మామోమ అతన్ని చూసిందిరెండుమూడుసార్లు. (జ్ఞాపకం తెచ్చుకో సోమో)

మేముతా ఆ సెగవికాలం ౧౯౫౯ నెల వానరవరకూ మస్సోరీ నగరం లోనే ఉన్నాము. మేము మస్సోరీ వెళ్ళేటప్పుడు సుశీల ఎంత ఏడ్చిందో వరించలేదు నన్ను ఆమిత గాఢంగా కాగిరింగుకొని వదలలేదు. ఆమెకు ఏడవనెల గర్భం. ఆమెబిడ్డ జగత్తరాం పండా అన్ని ముచ్చట్లూ జరిపించినాడు.

‘మూరీ నువ్వు నా జీవితంలోంచి వెళ్ళడానికి వీలులేదు. నువ్వు బ్రతికావు! నేనూ బ్రతికాను. నువ్వు మస్సోరీనుంచి ఇక్కడికే రా. మా ఇంట్లో ఉండు. ఉంటావుకమా?’ అని ఎంతో బ్రతిమాలింది. నేనామెను మద్దు పెట్టుకుంటూ ‘తప్పక వస్తాను కుకీ’ అని ప్రతిజ్ఞతోల్పాచాను.

నేనాడుకొంటూ ఏమీ ఆలోచించేవాడేని నల్లరాతిలా అయిపోయాను.

26

మస్సోరీలో మొదటి రెండుమూడువారాలు నేనూ మా సుబ్బులుబావ, మహా ఆనందంగా గడిపాము. సుశీలా, శకుంతలా ఎవరూ నా హృదయంలో లేరు. ఆ తర్వాత నాకు కాశీ విషయాలన్నీ జ్ఞాపకంవచ్చాయి, రాత్రిళ్ళు నిద్రపట్టక పోవడం తిరిగి ప్రారంభించింది.

బలం త్వరలో పట్టడంచేత ఆ మహాపవ్వత సానువులన్నీ మా సుబ్బులతో తిరిగేవాణ్ణి. దూరాన చూతు ధవళహిమకరీట సుందరాలైన ఆ పర్వతరాజు శిరములెన్నో గోచరించేవి. ఆ కొండల్లో ఒక్కొక్కకోణ గంటలకొలది నడిచేవాళ్ళము. చెట్లు కోసిన ఆషిల్వపండ్లు, దానివృక్షం, ద్రాక్షపళ్ళు విపరీతంగా తినేవాణ్ణి. నడిచి నడిచి వచ్చి, సామ్రాజీల నిద్రపోయేవాణ్ణి. ఈ నడకలు శకుంతలా సుశీలలను దూరంగా తోలడంకోసమే! నాలో సుడిగాలులు వీస్తున్నవని మా సుబ్రహ్మణ్యునికేం తెలుసును!

నెలరోజులుండేటప్పటికి, మస్సోరీ నాకు విసుగు పుట్టించింది. ఆ ప్రపంచంలో నే నొంటివాణ్ణియ్యాను. నా శకుంతలను మరచి, ఒకవిధంగా స్వైరీణి అయిన సుశీలతో కామవాంఛ తీర్చుకున్న ద్రోహిని నేను. శకుంతల నాపై దీనద్రుష్టులు పరుపుతోన్నట్లే భావించేవాణ్ణి.

సుశీలమాత్రం ఏంతప్పుచేసింది? ఆమెధర్మం ఆమె నిర్వర్తించింది. నేనే నీరసుణి. ఏమిటా క్రేమ? క్రేమకోసం జీవితాలు బ్రహ్మచర్యానికి అంకితం ఇస్తారా? వెనకటికథలే నిజమైతే విశ్వామిత్రుడు మేనకతో, వేదవ్యాసుడు ముదవళ్ళతో నిర్వహించిన ధర్మం ఏమిటి? పుణ్యపాపాలు సత్యంలా పర్వతాలా ఒకేరీతి ఉండాలి. అవి కాలాన్నిబట్టి మారితే సుశీలకూ నాకూ ఆ సాయంకాలం సంభవించిన కామవాంఛా నిర్వహణం పాపం ఎలా అవుతుంది?

నెమ్మదిగా నా ఆలోచనలు చకించాయి; ఒకవిధమైన స్థానికత్వం వచ్చి చేరింది. మార్గం సర్వప్రపంచంపైన ఆమితక్రోధం పెరిగినట్లుగా నాకు అన్నింటమీదా కోపం ఆవహిల్లింది. మా సుబ్రహ్మణ్యునిపై ఉదయాత్తు

సాయంకాలంవరకూ నాకు విసుగూ కేకలు ప్రబలాయి. మా అమ్మపై కస్సు బుస్సులు సాగించాడు. ఆమె నేనెన్నన్నా ఎప్పుడూ నవ్వుతూ చాకిరి చేసేది. మా సుబ్బులూ గంగిగోవులూ ఏమీ మాట్లాడకుండా నాకు పరిచర్య చేసేవాడు. నేవరులమీద కోపం, బండివాళ్ళపై, కూలీలపై, అందరిపైన కోపం. మా అమ్మ రహస్యంగా కంటిని రెట్టుకొనేదట, బక్కకోడం ఎక్కువైంది మా వాడికని. అన్నీ భరించేసి మా అమ్మ.

‘నేనిక మస్సోలో ఉండలేనురా’ అంటే మా సుబ్బులు కాశ్మీరం పోదామన్నాడు.

కాశ్మీరం పోయాము. అందరికళ్ళబడే మాలిమారు ప్రమదావనం, దాలు సరస్సు, జీలంపై కాశ్మీరునాకా యాత్రలకన్న, అక్కడ అనంతంగా పండే పళ్ళయినా తినడానికి మైసాలేని బీదవాళ్ళ స్నేహం ఎక్కువైంది.

నాదృష్టి ఎప్పుడూ అందమైన స్త్రీలమీదనే. ఎన్నివస్త్రాలు ధరించిన జవ్వనినైనా నా మనస్సులో విగతవస్త్రమనే ఉహిస్తూ, నా నీరసత్వానికి పట్ల కొరుక్కుంటూ ఉండేవాణ్ణి!

ఆయోధ్యప్రాంతాల స్త్రీలు పట్టపగలు ఆదవాళ్ళచేత స్వల్పవస్త్రాచ్ఛాది తలు మాత్రమై వళ్ళ పట్టించుకోడం చూస్తూ నా రాక్షసహృదయానికి ఆనందం సమకూర్చుకున్నాను. ఆలాగే ధనంఇచ్చి, చక్కని పిల్లలను శ్రీనగరగల్లాలలో పరితెచ్చి, అక్కడ నాకేర్పడిన నేస్తం ఒక స్త్రీ వ్యాపారిణి ఇంట్లో రహస్యంగా వాళ్ళను నిగంబరలచేసి, ఆ బంగారు మలమా దేహాంగలను తనివోవస్సుశిస్తూ ఆనందం పొందేవాణ్ణి. వాళ్ళూ తమ దేహాలు కామత్పక్షికి బలి యివ్వకుండా, ఆ బలివల్ల వచ్చే రుసుంకన్న స్వర్గానందం ఇచ్చేరునం ఎక్కువగా దక్కడానికి సంతోషిస్తూ, నాకు సలాములుకొట్టి, నా చెంపలు తాకి మెటికలు విరుదుకొని వెళ్ళిపోతూ ఉండేవారు.

ఈ నా పిచ్చిచేతలు మా సుబ్బులకు మాచాయగా తేలికాయి. ఓ సాయంకాలం నావ పైతెట్టుపైన కూర్చుని దాలు సరస్సులోని అందాలు ఖాళీ చూపులతో చూస్తున్న నాదగ్గరకు మా సుబ్బులు చేరాడు.

‘ఒరే మూర్తిబావా! ప్రపంచంలో అనేక కష్టాలు పడ్డవాళ్ళూ ఉన్నారు, భార్యలు పోయినవాళ్ళూ ఉన్నారు. వాళ్ళు మతులు పోగొట్టుకుంటారురా! పోనీ ఏమీ తెలియని పిచ్చికాదు, ఇదేమి పిచ్చి నీకు?’

‘సుబ్బులూ, నా వ్యవహారాలలో నువ్వు నోక్యం కలుగజేసుకోకు. నేను చావడానికి సిద్ధంగా ఉన్నప్పుడు, మీ నాన్నవచ్చి నన్ను బ్రతికించాడు. ఆపని నువ్వు వూరిచేశావు. మామయ్యకూ నీకూ నాదేహం బలిది ఇచ్చినా బాకీ తీరదు. నిజమే. అంతమాత్రాన నా జీవితానికి మీరు నాధులు కారు, నేను మీకు బానిసను కాను.’

‘అల్లా నువ్వు మాట్లాడితే, నేనేం చెప్పను?’

‘నువ్వేం చెప్పబ్బరలేదు. నేను వినబ్బరలేదు. లేనిపోనివన్నీ కలుగజేసికొని నాకు ఈకాస్త సంతోషం లేకుండా చేయకు.’

‘అయితే సరే! నేను చేపబయలుదేరి మా ఇంటికి వెళ్తాను. నువ్వు ఏమయితే, నాకేం కావాలి? కాని నీజీవయం తలుచుకొని అత్తయ్య పడే వేదన చూస్తూంటే నాగుండె తరుక్కుపోతోంది!’

‘మా ఆమ్మ, మీ నాన్నా నన్ను కాశీలో చచ్చిపోవ్వక పోయారూ, బాధవిరగడై పోవునుగా? మీ కండక్టి ఒకటే మాట చెప్తున్నాను, నేను బతకాలని మీకుంటే నాదారిని నన్ను పోనీయండి, లేదంటారా, ఇంతవిషం తెచ్చి నాకు పెట్టండి!’

మా నుబ్బలు ఒక్కసారిగా లేచి బాట బాట కన్నీళ్లు కారుతూ ఉండగా క్రిందకు వెళ్ళిపోయాడు. నాకోపం ఆరాత్రి పన్నెండు గంటలవరకూ చల్లారలేదు.

‘ఓయి వెధవదేవుళ్ళోయి! ఈ అవస్థ నాకేమిటట్టా!’ అని పొలికేక పెట్టాలని బుద్ధి పుట్టింది నాకు.

27

ఇక కాశ్మీరంలో ఉండలేకపోయాను. మేనెల రెండవవారం ప్రవేశించింది. దేశం ఏమయితే నాకేం కావాలి? కాంగ్రెసు విజయం పొందకపోతే ఏమి కావాలి? స్వరాజ్యపార్టీవారు కాననభల్లో మొగ్గులు వేస్తోంటే ఏమి కావాలి?

మా ఆమ్మ మరీ చిక్కిపోయింది. కాశ్మీరం నుంచి తీన్నగా బయలుదేరి లాహోరు వచ్చాము. లాహోరులో హిరామండి వెళ్ళిచూశాను. ప్రపంచంలో అంత ఘోరమైన భోగంవీధి లేదనుకుంటాను. ఆమండిలోకి టాంగామీదనే లాహోరు చేరిన మధ్యాహ్నం వెళ్ళాను. టాంగావాడు ఒక శిక్కుసోదరుడు. నా వైపు దయార్థిదృష్టులు పరపి,

‘బాబూజీ! కీఖరాబ్ రాస్తే దేవిచ్ ఫజ్దేయో?’ (బాబుగారూ! చెడ్డ తోవ పట్టేరేమిటి?)

నేను మానం,

‘త్వడ్డీ జిందగీ దీలోడేనై?’ (జీవితం బాగుచేసుకోవాలనే ఉద్దేశం నీకు లేదా?)

నేను: చుఝ్ రాహ్. అవ్ నీకిస్మత్ హా బదుషా మైయా, తు? (ఊరుకో, నా భాగ్యాన్ని నిర్మించే వాణ్ణి నేనా, నువ్వా?)

టాంగామనిషి పెదవివిరిచి ఊరుకొన్నాడు. మే మా గల్లలో ఆగాము. నేనాతనికి డబ్బుచ్చి దిగాను. బండిమనిషి బండితోలుకు వెళ్ళకుండా అక్కడే ఉన్నాడు.

నేను దిగి ఇటూ అటూ చూస్తూఉన్నాను. వెంటనే ఎదురుగా ఉన్న మేడలోంచి నలుగురు ముగ్గులూ భోగంపిల్లలు నన్ను చుట్టుముట్టారు.

ఒకరే: తుకిన్నాపోజావి! అప్నేమకాండేవిచ్ ఆ సడ్డికూప్ మూర్ఖీ బేక్. (ఎంత అందంగా ఉన్నావయ్యా నువ్వు, మాయింట్లోకి వచ్చి మా అందాన్ని చూడూ)

నేను తెలిబోయాను.

ఇంకొకతె : అపనే నడ్డగిత్తును! నాచీ నా వేక! అపనే ఘర్ మే
ఫలోంచేవిచీ, కిసివకనూ చుక్కలే! (మా సంగీతం విను! మా నాట్యం చూడు!
మా ఇంట్లో మంచిపండ్లల్లో, ఒకపండు రుచి చూడు)

అని అంటూ ఆ నలుగురూ నన్ను బర బరా తమ మేడమీదకు లాక్కొని
పోయారు.

అక్కడ నన్ను నలివేశారు. నాజేబులో చేయిపెట్టి ఒకతై నా పర్సు
లాగేసింది. అయిదారుగురు నాకుక్కడొకపిరాడకుండా నులిమివేశారు. తుదకు
ఒకతై 'ఓసోజియో! త్వన్ను కాశ్చేధర్ (ఓ అందకొడా! ఎందుకు నీవభయం)
అంటూ దరిజేరింది. తక్కినవాళ్ళు నవ్వుకుంటూ పారిపోతూ తలుపు వేసేశారు.
నాకు ముచ్చెమటలూ పట్టాయి.

ఏలా లేచానో ఆమ్యాయని తోసేసి నాకే తెలియదు. గదిగుమ్మం
తెరిచి, అక్కడ ఎవ్వరూ లేనందుకు సంతోషిస్తూ, సగం ఏడుస్తూ వీధిగుమ్మం
దగ్గరకు పరుగెత్తుకొని వచ్చాను.

అక్కడ ఆ శిక్కు టాంగా సిద్ధంగా ఉంది. అందులోకి ఉరికాను.
ఆ చుట్టుపక్కల మేడవరండాలలోనికి ఆడవాళ్ళందరూ మూగి పక పక నవ్వుటం
ప్రారంభించారు. ఆ శిక్కు టాంగామనిషి మూట్లాడకుండా మేం ఉన్న సత్రం
దగ్గరకు తీసుకొని పోయాడు.

నేను ఇంట్లోకివెళ్ళి ప్రాణం పోయినట్లు భావించుకొని, నా పరుపు వాల్చి
పండుకొని వెక్కిరివెక్కి ఏడ్చాను. నా కింతటి ఆవమానం కలగాలా? ఇది నాకు
పరాభవమా? ఆవమానమా? నాలోని కోపం నన్ను దహించివేసింది. ఏం ప్రతీ
కారం చెయ్యగలను? కూడా పట్టుకు వెళ్ళిన యాభైరూపాయిలు పో తేపోయాయి,
కాని వాళ్ళని నేను ఏమిచేయగలను?

ఆ హీరామండీ (రత్నాలవిభజి) ఏమి రత్నాల బజారు?

ఆనాడు నేననుకోపోయినా తర్వాత నన్ను నేను తర్కించుకొన్నప్పుడు
మహాత్మజీ శ్రీ విషయంలో అన్నముక్కలూ, మహాత్మజీకి ఒక శ్రీ మండలి
వారు సమర్పించుకొన్న మనవి ఎన్నిసార్లో జ్ఞాపకం వచ్చాయి. ఆ రోజుల్లో
పశువునై ఉన్న నాకు క్రోధమే ప్రధానమై నన్ను పూర్తిగా మండించింది.

28

లాహూరులో మూడురోజులు మాత్రమే ఉన్నాము. అక్కడనుంచి
బయలుదేరి సింధు నదీతీరంలో ఉన్న సుక్కురుకు వెళ్ళాము.

నా ప్రయాణాలకు అర్థం లేదు. యాత్రావిశేషాలను చూడాలని కాదు.
దేశంలోని ప్రసిద్ధప్రదేశాలను చూద్దామనీ కాదు, నాలోని భరింపరాని వేదనే
నన్ను ఎక్కడికో తరిమివేస్తున్నది. ఎక్కడికో అంతుదొరకని యాత్ర?
ఎందుకీ అనంతమైన వేదన? నా శక్తుల నాకు ఎక్కడ ప్రత్యక్షం అవుతుంది?

నా రూపం మారిపోయింది. నేను నల్లపడ్డాను. నా మొగం చిక్కి పోయింది. నా జుట్టు ఊడిపోయి కోడిజుట్టులా అయింది. నా నుదురులో గీతలు బ్రహ్మరాత అ కత్తమై, స్పృష్టమై, చెరపరాని తీవ్రత తాల్చినవి కాబోలు! నేనడం చూచుకోవడమే మానేశాను. నాకు బట్టల విషయంలో శ్రద్ధ సంపూర్ణంగా మాయమైపోయింది. ఏదుస్తులు ధరించేవాణ్ణో, అవి మాసినవో, కుభ్రంగా ఉన్నాయో అనే భావమే లేదు.

మా సుబ్బలు 'ఒరే బావా! అన్ని మంచిబట్టలున్నాయి, ఈమాసిన బట్ట రెండుకు కట్టుకుంటావురా?' అన్నాడు.

'ఏ బట్టలైతేనేమి లేరా? ఇప్పుడు నేనందంగా కనబడకపోతే కొంపలు మునిగి పోలేదు!'

'ఏమిటో, నువ్వు తెలిసినవాడవూకాదు, తెలియనివాడవూ కావు. 'తెలిసీ తెలియని నరుడెల్లు బ్రహ్మదేవుని వశమే?' అని చెప్పినట్లుఉంది నీ వ్యాపారం. నీకు నేనేం చెప్పగలను? నీ సంగతి చూచి, ఆత్మయ్య కుళ్ళిపోతోంది!'

'సుబ్బలూ! మీరంతా నామీద ఎందుకు ఆపేక్షగా ఉంటున్నారో నా కర్థం కావటంలేదు. నేను లోకానికి క్షయపురుగును. నేను పరమ చండా లాన్ని. నన్ను లోకమంతా కలిసి, వెలేసి ఏ నిర్దనారణ్యానికో తోలివెయ్యాలి. నాకు చావనేది లేదు. ఇలా ఏదో మొండివాడిలా, కఱ్ఱలా, మొద్దులా, పురుగులా బ్రతికి బ్రతికి, నా అన్నవాడినల్లా ఏడిపించి, ఏడిపించాక, ఎక్కడో పనికిమాలిన చావు నానొసట రాసిఉంది. దానికి నువ్వు బెంగపెట్టుకోడ మెందుకు, అమ్మ కుళ్ళిపోవడ మెందుకు?'

'నీ ఉపన్యాసం పూర్తి అయితే అంతే చాలురా. నీ ఇష్టంనుమా! నువ్వు ఏ భగవంతునిదయవల్లవైనా మామూలు మనిషివైతే, తిరుపతివెళ్ళి నూరు రూపాయలు అర్పించుకుంటాను.'

'ఓ వెజ్టికాయా! భగవంతు డెక్కడున్నాడురా? మనుష్యునిలోని నీర సత్వం వల్ల కేవుడున్నాడని, తమకు తెలియనివి, తమకు మించినవి, వాడికి పేళ్ళుపెట్టి అర్థంకాక తప్పుకుంటున్నారు. ఎవ రా దేవుడు?'

'మనుష్యులలో పెద్దవాళ్ళూ, చిన్నవాళ్ళూ; తెలివైనవాళ్ళూ, తెలివి తక్కువవాళ్ళూ అని తేడాలున్నాయంటావా?'

'అ!'

'అలాగే మనుష్యులకు మించిన వ్యక్తుల ఉండవచ్చు నంటావా?'

'అన్నీ ఉండవచ్చును. లేండే?'

'లేరని నీ కల్లా తెలుసును?'

'ఉన్నారని నీ కల్లా తెలుసును?'

'ఉన్నారని అనేకమంది పెద్దలు చెప్పుతున్నారు.'

'లేరని చెబుతున్నారు.'

'మనం ఇంగ్లండు వెళ్ళలేదు; అయినా ఇంగ్లండు ఉందని మనం ఒప్పుకుంటున్నామా?'

‘ఎంకాయలు ఈరైలులో లేవు. అయినా వంకాయలనేవి ప్రపంచంలో ఉన్నాయని ఒప్పుకుంటున్నామా?’

‘అల్లాగే ప్రపంచంలో కొందరు దేశతల్లి దర్శించారు, కొందరు దర్శించలేదు. దర్శించినవాళ్ళు, దర్శించినట్లు చెప్పారు. దర్శించని వాళ్ళు లేరని వాదించారు!’

‘అంత చసకగాలేదు వాదన. లోకంలో వంకాయలున్నాయని ఎరగనప్పుడు వాదనేరాదు. కొందరు చూచారు. తిన్నారు. అవిలేనుకు కొంత మందికి వానినిగూర్చి ఋజువుచేశారు. ఆ ఋజువుచేసే విధానం, జ్ఞానంకల ప్రతివాడూ ఒప్పుకునే విధానం. అల్లా ఋజువు చేయగానే లోకం అంతా ఒప్పుకుంటుంది.’

‘అయితే మనం నమ్మదగిన పెద్దలు గామకృష్ణ పరమహంస, వివేకానందుడు, రమణమహర్షి, ఆరవిందభూష్, మహాత్మాజీ మొదలైన పెద్దలు స్పష్టంగా దేవుడు ఉన్నాడనిన్నీ, తమకొక అనుభవం కలిగిందనీ చెప్తారే, అంతకంటే ఋజువు ఏంకావాలి?’

‘ఓయి పిట్టపిడుగా! ఆ పెద్దలు మంచివాళ్ళే! కాని వాళ్లు ఓ విధమైన పిచ్చివాళ్ళు. పిచ్చివాళ్ళకు మనస్సులో అనేకమైన భావాలు ఉదయిస్తూ ఉంటాయి. అవన్నీ వాళ్ళకు నిజంగానే కనబడతాయి. అంతమాత్రంలో దేవుడూ, దైవ్యమూ ఉందని వీలానమ్ముతాము?’

లాహోరు నుంచి సాయంకాలం బయలుదేరి తెల్లారేసరికి సక్కర్ (మనవాళ్లు సుక్కుర్ అంటారు) చేరాము. సక్కర్లో మూడురోజులు ఉంటామని మనుకున్నాము. అక్కడ నా పశుత్వానికి తృప్తిపించింది స్నానాల రేవు. సింథ్లో ముసల్మానులు ఎక్కవ, హిందువులు తక్కువ. నీళ్ళకు పూర్వ పారశీక యవన పక్షవాదుల సంపర్కం ఎక్కడ ఉంటుంది. సింథ్లో పూర్వదారేగు. కొద్దిమంది నవాబుల కుటుంబాలలో ఉండేమో? సింధు స్త్రీలవి చంద్రబింబాలలాంటి గుండ్రటి మొహాలు. వాళ్లు పైజామాలు ఉపయోగిస్తారు. కాశ్మీర పంజాబులలో సిల్వాల్ లాగు ఉపయోగిస్తారు. అవి వదులుగా వాళ్ళ లాగులులానే ఉంటాయి.

సుక్కుర్లో సింధునదికి స్నానానికి పోయాము. అక్కడ ఆడవాళ్ళు ఎంత పెద్దకుటుంబాల వాళ్ళైనా స్నానం చేసేటప్పుడు పైనున్న చొక్కానిన్నీ తీసేస్తారు. ఒక చిన్న తుండు కట్టుకొని నీళ్ళలోకి దిగుతారు.

జవ్వనుల బంగారు వజ్రోజాలు, కాశ్మీర పూవులలాంటి చూచుకాలతో నీళ్ళతో మేలమాడుతాయి. ఒక స్నానంకాగానే మెట్లమీదకు వచ్చి కూర్చుని, సబ్బుతోగాని పిండితోగాని సిగ్గులేకుండా ఒళ్ళంతా దుద్దుకుంటారు.

ఆడవారికీ మొగవారికీ ఘట్టాలు ఒకటే! స్నానమంతా అయి ఒళ్ళు మొగవారి ఎనుట సిగ్గులేకుండా శుభ్రంగా తుడుచుకొని చొక్కా వేసికొని, పైజామా తొడుక్కొని అపైన కండువా (దుప్టా అంటారు) వేసుకుంటారు.

మూడుగోజులనుకున్న మకాము ఆరుగోజులయింది. రోజూ స్నానాల ఘట్టానికి ఉదయమే వెళ్ళి, పదింటికి పదకొండింటికి ఇంటికి వచ్చేవాణ్ణి!

మా సుబ్బులు ఆదృశ్యాలు చూచి భయపడ్డాడు. ఆడవాళ్ళను చూస్తే ఎవరైనా తంతారేమోనని భయపడ్డాడు.

మా అమ్మ నానాటికి చిక్కిపోతోంది. ఓనాడు నన్ను 'నాన్నా! లక్ష్మీ, హరిద్వారం, హృషికేశం చూద్దామరా?' అన్నది.

మే రెండవ వారంలోనే న్యూఢ్యూరునుంచి, పికార్ ఫూర్, కరాచీ, క్వెట్టా చూడకుండానే చిన్న బండిమీద ఢిల్లీ, అక్కడనుంచి ఆగ్రా, ఆగ్రా నుంచి కాన్పూరు, లక్ష్మీ, చేరుకున్నాము. లక్ష్మీ, ఆయోధ్యలుచూచి హరి ద్వారం చేరుకున్నాము. ఎండలలో చూడిపోయాము.

29

నా హృదయానికి, నా మనస్సుకు, నా బుద్ధికి వనితాలోకం లేవ్వు, ఇంకోటి దృశ్యం కావటమే లేదు. ఆడవాళ్ళ ద్వారా భగవంతునిపైనే ప్రపంచం పై నా కని తీర్చుకోవాలి. అన్ని పోయినవాడికి లోకంలో భనమంతా వాడి ఆనీ! ఆలాగే భార్య పోయిన నా కీ స్త్రీ దాహం విపరీతం అయింది. దాహం తీర్చుకోలేని వ్యాధి పీడితునిలా ఆ వనితాజలధివెంట తిరుగడమే కాని, అందులో ముగలేదు.

శుంభను కాలేని శుద్ధ హీనాత్ముణ్ణి, నన్ను నారీలోకమంతా హేళన చేస్తోందని భావించాను. వాళ్ళను హేళనచేశాను. మా ప్రయాణాల్లో వాళ్ళు వింటూండగా మాసుబ్బులతో ఆడవాళ్ళను ఎత్తి పొడవడం, వాళ్ళను శింకించడం, దుర్భాషలాడడం సాగించాను. కొందరు మగవాళ్ళు ఆ మాటలను వింటూ నన్ను ఎత్తిపొడిచారు, కొట్టవచ్చారు. ఒకసారి రైలు కూడా ఆపుచేసేటంతవరకు వచ్చింది.

అప్పుడే ఒక మహిళారత్నం నావైపు తిరిగి, పూర్వీభాషలో 'ఓ అబ్బాయి! ఇందాకటి నుండి నీ పేలుడంతా వింటున్నాను. నీ మొగం చూస్తే జబ్బుతో ఉన్న మనుష్యునిలా కనబడుతున్నావు. మీబోటి తుచ్చు, మా స్త్రీలను చేసే అవమానం మితిమీరిపోతూ ఉంది. నీకు స్త్రీల్లో కనబడేది, వాళ్ళదేహమా, వాళ్ళ అందమా? వాళ్ళ తెలివి అంతా వాళ్ళ అందమైన అంగాలలో ఉండా? వాళ్ళు భోగవస్తువులా? వాళ్ళు పురుష వాంఛలు తీర్చడానికి పుట్టారా? నీ తప్పుల హిందీ ప్రలాపాలు వింటోంటే నువ్వు మదరాసీ వాడిలా కనబడుతున్నావు. మదరాసీ మొగవాళ్ళు మా ఉత్తరాది మగవాళ్ళకన్న పెద్దమనుష్యులనుకున్నాను. ఛీ! ఛీ! ఏమి బ్రతుకయ్యా నీది!

'రా! నీకు ఆడవాళ్ళు పశువులో, దద్దమ్మలో, శక్తిరూపిణులో చూపుతా, మా లక్ష్మీ స్త్రీ మండలి అభేదాకు! నీలో ఇంతైనా మానవత్వం ఉంటే ఈ లాంటి నీవప్రలాపాలు కట్టిపెట్టి నోరు సర్వకాలం మానుకుని ఉండే ప్రయత్నం చేయి. లేదంటావా, నేనే నాలుగు లెంఫకాయలు తగిల్చి నీ జబ్బు కుదురు

స్తాను' అని అంటూ ఆమె నావైపు అత్యంత క్రోధారణ నయనాలతో చూచింది.

మా వాడు ఆమెకు నమస్కారంచేసి 'అమ్మా! మావాడు చాలా జబ్బులో ఉన్నాడు. రెండుసార్లు చచ్చి బ్రతికాడు. అతని మనస్సు సరిగా లేదు' అన్నాడు.

'ఒరే! జబ్బులూ నీ కెందుకురా నా కొడవ?' అన్నాను. ఇంతలో లేచా డో గహర్వాల్ రాజపుత్రుడు. 'ఇన్ లుచ్చేకీ బాత్ సుస్కర్, మేరా బదన్ జల్ రహా హై.' (ఈ తుచ్చుని మాటలు వింటోంటే నాకళ్ళు మండిపో తోంది) అంటూ నా దగ్గిరకు వచ్చాడు. నేనూ లేచాను.

నాపూర్వజలం పూర్తిగా పోలేదు. ఇద్దరం ఇంకో నిమిషంలో ఎంత కొట్టుకుంటున్నామా, మా సుబ్బులూ, నన్ను చివాట్లు పెట్టిన ఆ లక్కో పీరనారీ లేచి మా ఇద్దరిమధ్య అడ్డంపెచ్చారు. వాళ్ళిద్దరూ ఆ రాజపుత్రునికీ సద్దించేప్పారు.

మా అమ్మలేచి ఆ రాజపుత్రునికి నమస్కారం చేస్తూ కళ్ళనీళ్లు కారి పోతూ ఉండగా తెలుగులో 'అయ్యో వాడు నాకు ఏకపుత్రుడు. రెండుసార్లు చచ్చి బ్రతికాడు. మనస్సు సరిగా లేదు. రక్షించు నాయనా! వాడిమీద దెబ్బతగులులే చచ్చిపోతాడు. వాడు చస్తే నా ప్రాణం వెంటనే పోతుంది' అంటూ గజగజ వణికిపోయింది.

ఆ రాజపుత్రుడు నెమ్మదించి 'ఫరవానై చూయా!' అని కూర్చున్నాడు. నేనూ కూర్చున్నాను. రైలు హరిద్వారం వచ్చింది.

హరిద్వారం గంగానదికి కుడివైపున ఉంది. హిమవత్పర్వతాల వెలువడి గంగానది ఆర్యావర్త సమపథాలలో ఇక్కడనే ప్రవేశిస్తుంది.

ప్రేమనులో దిగాము. ఓ గంగాపుత్రుడు మమ్మల్ని సుత్రంలోకి తీసుకు పోయాడు. వెంటనే గంగకుపోయి హరికౌచరణ్ ఘట్టంలో స్నానం చేశాము.

నేను స్నానంచేయడం పుణ్యంకోసం కాదు. అది హరిచరణ ఘట్ట మైనా ఒకటే ఆసురచరణఘట్టమైనా నాకు ఒకటే!

స్నానంచేసే అడవాళ్ళూ, వేసంకాలంలో స్నానవాంఛా తప్ప నా కెందుకొ స్నానం?

మా అమ్మగారూ, సుబ్బులూ అతిభక్తితో స్నానంచేసి అయిదారు రూపాయలు ఖర్చుచేశారు. వాళ్ళు దగ్గిరనే ఉన్న గంగాద్వార మందిరంలోకి వెళ్ళారు. నేను బజారు చూసుకుంటూ సుత్రంలోకి వచ్చి కూర్చున్నాను.

ఇక్కడ హరిద్వారంలో అన్నిరకాల అందమైన అడవాళ్ళూ నా కంట బడ్డారు. ప్రపంచం స్త్రీ సౌందర్యంతో నిండినట్లే నాకు కనిపించింది. రైలులో ఆ లక్కో వనిత అన్న మాటలు నామనసు కలతపెట్టుతూన్నవి. నాకు ఆ రాజపుత్రునిమీదా, ఆ లక్కో స్త్రీ మీదా పట్టరాని కోపం లోపల కుతకుతలాడుతున్నది. నేను ఉన్న గదిముందు వరండాలో బోనులోని జంతువులా తిరుగుతున్నాను.

నాకు లోకంమీద కసితీరలేదు. నైవంమీద కసితీరలేదు. ఏమి చెయ్యను? దేవుడి గుళ్ళల్లో దొంగతనాలు చెయ్యనా? రాత్రిళ్ళు దేవుళ్ళ విగ్రహాలను ముక్కలుచేయనా? హరిచరణములు! హరిచరణేత్ర చరణంకాదా? స్నానఘట్టంలో రాలిమీద ఓ చచ్చు ఆకుగు చెక్కి, అది హరిచరణం అనేవాడు ఒక పెద్దవ, అది చెక్కించినవాడు మరేపెద్దవ, అదినమ్మి పూజించినవాడు చచ్చుపెద్దవ. ఈ పెద్దవలందరు దేశాన్ని దద్దమ్మ, చచ్చమ్మ, కుంకమ్మ దేశాన్ని చేసి పాడుచేసి పాలేశారు.

30

హరిద్వారం వచ్చిన మర్నాడు తెల్లవారగట్ల తిన్నగా స్నానఘట్టానికి పోయాను. ఏమిటా హరిచరణం? దానికి నా దరణ ప్రహరణం ఇస్తే ఏమవుతుంది?

స్నాన ఘట్టానికి వెళ్ళడంతోటే అక్కడ అప్పడే స్నానం చేస్తూన్న సాధువు లెవ్వరూ చూడకుండా, ఇతర దొంగభక్తులెవ్వరూ కనుగొనకుండా హరిచరణాన్ని నాలుగు తన్నులు తన్నాను. ఏమిచేయగలిగిందా చరణం? విష్ణుచక్రం రాలేదే? గరుత్మాంతుడు తన్నుకుపోలేదే? పాంచజన్య శంఖారావాలు భూనభోంతరాళాలు న్రక్కలు చెయ్యలేదే? లోకం తల్లక్రిందులు కాలేదు, సముద్రాలు పొంగిరాలేదు. మిన్ను విరుచుకు పడలేదు. నక్షత్రాలు డుల్లలేదు. హ్లా! హ్లా! హ్లా! ఓయి వెన్నీ విష్ణుపదమా! నన్నేం చేస్తావు నువ్వు? నువ్వు దద్దమ్మ పంగనామాలవాళ్ళను ఏడిపిస్తావు? నన్నేం చేయగలవు? నాకు సవ్వంటే భయమా?

ఏకట హాసంతో వచ్చి మెట్టమీద కూర్చున్నాను. నా ఎదుట శకుంతల నీళ్ళల్లో స్నానమాడుతున్నట్లు కనిపించింది. ఇదేమిటి! నా శకుంతల ఎక్కడనుంచి వచ్చింది? కళ్లు నులుముకుని చూచాను. ఆమె అక్కడనే స్నానం చేస్తోంది. లోతుఅని భయం లేకుండా నిర్భయంగా స్నానం చేస్తోంది. నేను చూస్తుండగానే తన రవిక విప్పి నీళ్ళల్లో పడవేసింది. అది గంగా మహా ప్రవాహంలో కొట్టుకుపోయి మాయమైపోయింది. శకుంతల కట్టుకున్న చీక, ఆ కొట్టుకుపోయిన రవిక, ఆమెను పూజించినరోజున ఆమెకు నేను అర్పించినవే!

ఆమె నిర్భయంగా అంతలోతు నీళ్ళలో ఆ ప్రవాహ వేగావరములలో మునుగుచు తన ఘనకచ భారాన్ని విప్పి ఆ సౌభాగ్యం గంగానదికే అందం ఇస్తూండగా స్నానం చేస్తోంది.

నాకు 'శకుంతలా' అని పిలవడానికి మాటరాలేదు. కట్టలా, రాయిలా, మొద్దులా, ఆ మెట్టమీద ఆలాగే కూర్చుండిపోయాను. ఆమె రెండుమాడు సొల్లు పెనక్కు తిరిగి నన్ను చూచి, చిరునవ్వు నవ్వింది. ఆ నవ్వులో ఎన్ని కొట్ల సొందర్యాలు నర్తించాయి! ఆ మందహాసంలో ఎన్ని వెన్నెల్లు వికసిం

చాయి! ఆశవు పెదవుఁ ప్రక్క సొట్టలగో ఎన్నిచూపులు ప్రోవులై కురిసి పోయాయి.

ఆమె నా ఎదుట నిగ్గులేక ఆ నీళ్ళల్లో భయంలేక చీరకట్టి, చేతుల్లో చుట్టచుట్టి ఆ ప్రవాహానికి అర్పించివేసింది. ఆమె ఆ చెనమొలతో నెమ్మదిగా నావైపుకు గాసాగింది. ఎందరో స్త్రీలు, పురుషులు ఆ హరిచరణ ఘట్టం మూగిపోతూన్నారు.

ఆమె ఘన కక్షి జద్వయ మప్పుడే నీటిబుడకు వచ్చింది. 'అమ్మమ్మో! శకుంతలా తప్పతప్పు' అంటూ ఆనీళ్ళల్లో ఆమెవైపు ఉరికొను. శకుంతల దీనహస్తాలు పరుస్తూ, వెనక్కుపోవడం ప్రారంభించింది. ఆమె కంఠంవరకు పోయింది. గడ్డం ములిగిపోయింది పెదవులు ములిగిపోయాయి. నేను రెండుబారలలో అక్కడకు పోయాను.

నా శ.....కుం... ..త.....ల ములిగిపోయింది. నే నా ప్రవాహంలో ఆమెదగ్గరకుపోయి ఆమె మునిగిపోతూ ములిగి, పైకి తీసి, రక్షించు కోవాలనే ఆతురతతో ఒక్కఉరుటున అక్కడకుపోయి ఉరికొను.

ఆ తర్వాత ఏంజరిగిందో నాకేమీ తెలియదు.....

'బాబా నీ శకుంతలకోసమే అల్లా ప్రాణాలు తీసుకోవడం?' అని స్పష్టమైన తెలుగుభాషలో ఓ సన్యాసి నన్ను ప్రశ్నించాడు.

నేను లేచి కూర్చుండి 'నా శకుంతల ఏది? ఆమె మునిగిపోయిందా? అయ్యో!' అన్నాను.

'బాబా! ఎందుకల్లా కంగారు పడతావు? నీ శకుంతల లేనేలేదు. నువ్వు భ్రమపడ్డావు. నీటిలో ఉరికొవు. నీ చిత్తవృత్తే నిన్నలా చేసింది, నాయనా!'

నేను నా గుట్టు మూగిన జనాన్ని చూచాను. మా అమ్మ, మా గుబ్ర హృదయం నన్ను పొదివి పట్టుకున్నారు. మా అమ్మ దుఃఖముతో వణికిపోతూ కుంభవృష్టిలా కంటిసీరు కారిపోతూండగా నాకేసి దీనదృష్టులు ఆ తలముసుగు సందులోంచే పరపుతూ నన్ను కాగలించుకొని ఉంది.

'బాబా చూచావా! మీ తల్లిగారి దుఃఖము, మీ బావగారి దుఃఖమున్నా? నీకు ప్రపంచం మీదనూ భగవంతుని మీదనేనా ప్రశంసకాలంవంటి కోపం? నువ్వు భగవంతుణ్ణి అవమానంచేస్తే, ఆ భగవంతునికి కోపం వస్తుందనా నీ ఉద్దేశం! ఓయీ మొరకు మనిషీ! కోపం నిన్నే దహిస్తున్నది. నీ చదువు నీకు ఊరట కలిగించలేదు. నీ యాత్రలు నీకు శాంతి ఇవ్వలేదు. నీకు స్త్రీ తుచ్ఛమైన వస్తువుమాత్రం. నీ భార్యగనుక, ఆమెను నువ్వు నీ ప్రేమపాత్రమైన కుక్కకన్న ఎక్కువగా చూచి అదే ఒక దివ్యప్రేమ అనుకున్నావు. ఆమె దివ్యలోకాలకుపోతే, నీ వస్తువు, నీ స్వంత ఆస్తి. నువ్వు ఆత్మంతంగా ప్రేమించిన నీ ప్రేమనిధానం పోయిందని, భగవంతునిమీద మండిపోతున్నావు. అంతేనా?

'సర్దురురాయా ఎటువంటి కలగంటిని

నిర్దుమండే గుణముల రంగులు

రంగులలోనే గంధము చూస్తే
గంధురాయా, ఎటువంటి కలగంటిని?

అని మాగురువుగారు పాడినట్లు నీబ్రతుకు ఒక పాఠశాల అయింది బాబూ!

సన్యాసి మాటలు వింటుంటే నా కాళ్ళర్యము కలిగింది. ఇవన్నీ మా అమ్మ ఆయనకు చెప్పించుకున్నాను. అమ్మా, మా సుబ్బలు ఆయనకేసి తెల్ల బోయి చూస్తున్నారు.

ఉన్నట్టుండి మా అమ్మ ఆయన కాళ్ళమీదపడి 'స్వామీ మా అబ్బాయిని రక్షించండి బాబూ!' అని వాపోయింది.

31

ఆ స్వామి తనతో ముగ్గుల్ని తమ ఆశ్రమానికి తీసుకుపోయారు. ఆ ఆశ్రమంలో అయిదారుగురు స్వామిలున్నారు. ఆంగలో ఇద్దరు గోసాయిలు. స్వామి ముగ్గుల్ని తన నివాసభాగం లోనికి తీసుకుపోయి అక్కడ ఉన్న కృష్ణా జినాలమీద ముగ్గుల్ని కూచోమని తాను లోని గదులలోనికి వెళ్ళారు. మేము ముగ్గురము మాటలెవ్వండా ఆ చాపలపై కూర్చున్నాము. ఇంతవరకు నాస్థితి ఇలాంటిదని చెప్పలేను.

నేను గంగలో ఉరుకుతుండగా తానూ, మా అమ్మా గంగ ఒడ్డుకు పరుగెత్తుకు వచ్చామని, అలా పరుగుతుకు రావడానికి కారణం, నా పక్కమీద నేను లేకిపోవడమేనని, నేను గంగలో ఉండి ప్రాణం తీసుకుంటాననే వాళ్ళకు భయంవేసి వచ్చారని, వాళ్ళు వచ్చేరావడంలో ఈస్వామి గంగలో నా వెనకే ఉండి నన్ను నిమగ్నంలో ఒడ్డుకు చేర్చడం చూశామని, నేను పడినిముహూర్తం బళ్ళు తెలియక పడి ఉండడం చూచి, మా అమ్మ ఘోషించి ఏడ్చిందని, ఆస్వామి మా అమ్మతలపై చేయివైచి 'అమ్మా! నీ కుమారునికి ఏమీ భయంలేదు. అతిని జీవితం పూర్తిగా మారిపోయి, ఎళ్ళీ యధాప్రకార మవుతాడు. ఆతని భవిష్యత్తు బాగుంటుందని చిరునవ్వుతో ప్రార్థన చెప్పారని, ఇంతలో నేను కళ్ళు తెరిచానని దరిలో సుబ్బలు నాకు చెప్పాడు.

నా కిదంతా అశ్చర్య మనిపించింది. ఎవ్వరీ స్వామి? ఆయన్ని చూచేటంతలో నాకూ ఏదో శాంతి కలగడమేమిటి? ఇదంతా నాలో అణిగిఉన్న నీ సత్విమేనా? నా ఆవేదన ఓ వెళ్లి బోడిగుండుస్వామి అన్నమాటలతో చల్లారిపోయిందా? నా హృదయం అందుకు సంసిద్ధపడి ఉంది కాబోలు. ఇన్ని యుగాలవాటినుంచీ ఉన్న ఈ మూర్ఖభావాలు ఒక్కసారిగా పోతాయామరి? కాసుయాంబరాలు ధరించు ఓమాయకాడు కంటకడగానే, సాష్టాంగ దండ ప్రణామాలు చేయడానికి అందరమూ సిద్ధమాతాము. అలవాటు చేసుకొన్న వాడికి ఎదుటివారి హృదయం నిమగ్నంలో అవగతం అవుతుంది. ఈ సన్యాసులు ఆ విద్యలో పరిమ ప్రజ్ఞులు. నన్నా గంగలోపడి నా శకుంతలతో పోసిక ఈతడు నన్ను రక్షించడ మేమిటి?

ఇంతలో స్వామి లోపలనుంచి సూ వద్దకు వచ్చారు. మేమంతా లేచి నుంచున్నాము. స్వామిజీ మోము అంతి అందమైనది కాదు, కాని ఆ మోములో ప్రకరించే అద్భుతమైన కాయము, నేను వర్ణింపలేనిది. అవి ఆ గదంతా నెలి గించినట్లే నాకు తోచింది. ఆ గదుగుల పోగుగు, దబ్బపండు చాయ, ముప్పయి ఏళ్ళు పైన ఉండవచ్చును. నాకు సంత్రం ఆయన ఇరవై ఏళ్ళ యువకునిలా కనుపించారు. ముమ్మడించిరి మాకుండ వినుమించి, స్వామిజీ చిరునవ్వుతో నావైపు చూచి 'బాబా! నా ఈరు ఎంతని నీ ఉద్దేశం?' అన్నాడు.

నే నాశ్చర్యంతో 'చిత్రం! చిత్రం! ముప్పయి ఉండవచ్చును' అన్నాను.

'నా కిప్పుడు ఏదై ఆలేళ్ళు! నీవంత ఆశ్చర్య పడుకున్నారేమి. మా గురువుగారికి తొంబది ఏళ్ళున్నాయి. ఆయన నా కన్న చిన్నవారుగా కనబడుతారు. నీ హృదయంలో ఆమమానాలు పూర్తిగా వదలలేవు. వదిలితే నువ్వు అందరితోపాటే అవుతావు. మూర్ఖ! నీపేరు నాకు మంత్రశక్తివల్ల తెలియలేదులే...మీవాళ్ళే చెప్పారు. నీభార్య పోయింది. నీభార్యను నువ్వు అతి గాఢంగా ప్రేమించావు. దాంతో నువ్వు దైత్యులచేత పురికొట్టే మోటారు కారు వయ్యావు. ఆకారు చివరకు గంగలో ఉరికింది. నువ్వు వట్టి భ్రమ వల్లనే గంగలో ఉరికొవని నాకు తెలుసును బాబా! నేను నీకో వైద్యము చెబుతాను. నువ్వు నాతో కైలాసయాత్రకు రా! మీ అమ్మగారు, ఈ సుబ్రహ్మణ్యం మీ మేనమామల ఊరు వెడతారు.'

మా అశ్మ భయంతో చేతులు చోడించి, 'స్వామీ సూ ఆబ్బాయిని నేనెలా వదిలి ఉండగలను?' అన్నది.

'అమ్మా! భయపడకండి. నన్ను నమ్మండి. ఆరు నెలల్లో మీ ఆబ్బాయి తిరిగి మీ ఇంటికి వస్తాడు. ఈలోగా మీకో చిన్న సంత్రం ఉపదేశిస్తాను. అది మీరు పునశ్చరణ చేసుకుంటూ ఉండండి.'

మా అమ్మ స్వామివైపు చూచింది. ఆయన మోము, పాదాలు రెండు సార్లు తిలకించింది. తమ ఆజ్ఞకు నేను బద్ధురాలను' అన్నది.

నా కిదంతా ఆశ్చర్యంగా ఉంది. నేను కైలాసమూ రాను, గియలాసమూ రాను అనడానికి సిద్ధంగా ఉన్నాను. స్వామిజీ నావైపుచూచి, 'బాబా! నువ్వు నాతో కైలాసపర్వత దర్శనానికి రా! అక్కడ అందమైన అడవిల్ల దెవరూ లేరు. నువ్వు భక్తితో ప్రార్థనలు చేయనక్కరలేదు. నీకు దైవము వద్దు. నేను 'దైవాన్ని నమ్మ' అని నీతో ఒక్కమాటూ అనను. ఆమాట నీకు ఇస్తాను. కాని త్వరమైన నీ హృదయానికి శాంతి ఆ ప్రయాణంలో లభించి తీరుతుంది. నీ మనస్సులో ఉన్న అమమానాలు ఆ నిర్మల నిశ్చల ప్రదేశాలలో నివృత్తి అవుతాయి. ఆ ప్రదేశాల అందమే నీకు భోజనం అవుతుంది. ఆ ప్రాంతాలనుండి మనం తిరిగివచ్చిన తర్వాతి నీఇష్టం వచ్చినట్లు నువ్వు సంచరించు. నా అభ్యంతరం లేదు. నేను, నిశ్చేరికమైన వాగ్దానమూ ఇమ్మని కోరను' అని ఆత్యంత గంభీరంగా పలికినాడు. 'నే నడకుడనై 'తప్పక వస్తానండీ' అన్నాను.

విష్కంభము

హేమసుందరి త్యాగతికథ ఇంతవరకు చదివేటప్పటికి తెల్లవారగట్ల అందున్నర అయినది. ఎంత విచిత్ర సంఘటన! త్యాగతి అలా అయినాడా? తనదాన శ్రీనాథమూర్తినా ఈ త్యాగతి? ఎన్ని బాధలు తెచ్చిపెట్టుకున్నాడు! అతని గర్వించాలా, లేక అనుక్రూపాలా? ఆమె ఆ పుస్తకాన్ని పక్కసోఫా మీద పెట్టింది.

సుకీల విషయంలో అతడు పప్పులో కాలుపెశాదు! కాని అతడేమి చేయగలడు? కాశ్మీరులో, లాహోరులో, సుక్కురులో అతని పోకడలు అసంఖ్యాకంగా, జుగుప్సాకరంగా ఉండలేదా?

స్త్రీ అంతచులక నా! స్త్రీ అంటే అంత పసుభావమా? కాని ఈగ్రంథం ఇంత బట్టబయలుగా త్యాగతి రాయడంలో ఉండే పగమార్థమేమిటి? ఈ గ్రంథం అచ్చు వేస్తాడా?

ఆ గ్రంథాన్ని మళ్ళా తీసింది. మొదటి పేజీ చదివింది. 'ఈ నా తుపాను హేమకుసుమ దేవికోసం మాత్రమే! ఆమె నేను ఎవరినో తెలియక నన్ను గురించి అనేక ఊహలు ఊహించుకొంటున్నది. ఇంక నేను రహస్య వ్యాజ్ఞాన ఆనత్యదోషాన్ని ఆచూకూ ఉండలేను. నేను చేసినపని గురువు అజేతం మీదనే! 'నీకు ఉచితమని తోచిన మరగటి క్షణంలో నీ రహస్యం నీవాళ్ళకు చెప్పు' అని గురువుగా రన్నార. అయినా ఆకాల పరిమితిని కూడా నేను కావాలని దాటబుచ్చాను.

'హేమసుందరితో స్నేహం వాంఛించాను. నాలో బయలుదేరిన సమస్యను నేను విడదీయలేక పోయాను. ఆ కారణంచేత నాగురువు ఆజ్ఞ ప్రకారం కొన్ని కాలం క్రిందటనే హేమకు నా విషయం యావత్తు పూర్తిగా చెప్పుదామని ప్రయత్నం చేశాను.

'కాని అలా చేయలేకపోయాను. ప్రచ్ఛన్నంగా ఉండి చూయవేషం వేసిన దోషం నన్ను పూర్తిగా అలుముకొన్నది. ఆ దోషానికి నేనే బాధ్యుణ్ణి.

'అయితే హేమా! నాకథ చివరవరకూ చదువు. అప్పుడు నన్ను క్షమించు. అంటే నేను కోరేది.'

తనకోసమేనా, త్యాగతి ఈకథ వ్రాసింది? అతని ఉద్దేశం?

హేమ అలా ఆలోచనతో కూర్చుండిపోయినది. త్యాగతి అంటే ఏవేవో స్వప్న సాధాలు కట్టడం ప్రారంభించింది తాను. అతడంటే ఏవేవో విచిత్ర భావాలు తనకు కలగడం ప్రారంభించాయి అతన్ని తాను... ప్రేమిస్తున్నానా అనుకుంది. అతడంటే తనకున్న గౌరవం అప్రతిహతమైన స్థితికి వచ్చింది.

అతడు తనదాన శ్రీనాథమూర్తినని తెలియగానే హేమసుందరి అత్యంత తృప్తిలో మునిగిపోయింది. అతని కథ తెలుస్తున్నకొలది ఆమెలో ఏవేవో విచిత్ర భావాలు కలిగి ఆణిగిపోతున్నవి. అతని ఆజీవితానికి ఈనాటి త్యాగ

తిజీ ఏమి సంబంధం ఉంది? లోకేశ్వరి వంచించిన లేచి కూర్చున్నది. 'హే-హే! ఎంత సేపయింది నువ్వు లేచి?'

'చాలా సేపయింది. కలెక్షన్లు నిమగ్నం చేశాను.'

'కళ్ళు బిప్పుగానే నిద్రించావు. ఇక ఆరగిస్తాను. నాకు మాత్రం వెళ్లినిద్ర పట్టింది. కాకా బిచ్చం చాలాకద. కాకా నిద్రపోతా. నువ్వు పుస్తకం పూర్తికాగానే రెవరైనా వస్తారు.'

ఈ ముక్కలందూనే లోకేశ్వరి ప్రక్కమీద వేసివేసింది. పక్కన్న పది నిమిషాలలో లోకేశ్వరి నిద్ర పోయింది. కాకా నిద్రపోయింది. కాని లోకేశ్వరికి నిద్రపట్టలేదు. ఆమె అతిథిత్వం నిర్వహించే ముసాయిదాను నటించడం ప్రారంభించింది.

హేమసుందరి త్యాగలికథ విన్న తీరింది. స్వీ సోఫాపైనుంచి లేచి వెళ్ళి కూజాలో నీళ్ళు తాగివచ్చి, చదవడం ప్రారంభించింది.

స్వామిజీ భోధనలు వింటూ మా అమ్మ హరిద్వాంలో వారంకోజాలు ఉంది. నేను కైలాస ప్రయాణానికి వలసిన వస్త్రావస్థాన్ని స్వామిజీ సలహా ప్రకారం చేయడం ప్రారంభించాను.

నేడేకి ఉన్ని చుట్టలు వట్టించుకున్నాను. చెవికి బోలుతొడుగులు కొనుక్కున్నాను. దారిలో భోజనానికి వలసిన నాన్నగారి కేకిరించాను. మాతో వచ్చేందకు ఒక లేవ్వాను మాట్లాడు కొన్నాను. వ్యాపకేళం వెళ్ళగానే అక్కడ మాసాచాను వెనుకకువచ్చేందుకు హిందూయపు పట్టణాన్ని ఏర్పాటుచేసుకున్నాను. నగళ్లు, చుట్టలు, అగ్నిపెట్టెలు దిట్టంగా సేకరించాను. ఒక డబ్బా కరకనాయలు, మైగ్రేషన్ నూ కొన్నాను.

నా యాత్రా సంబంధం చూస్తూ స్వామిజీ నవ్వుకుంటూ ఉండేవారు. భిల్లీకివ్రాసి ఒక చిన్నజేరా ఖరీదుకు తెప్పించుకున్నాను. ఆజేరాకు రెండు గుట్టాలు అదనంగా మాట్లాడాలట. ఒకచిన్న మహారాజుకైన ఖర్చు అయింది. నా సరంజాము పూర్తికాగానే మేమంతా హృషీకో సంగం వెళ్ళాము.

మా తిల్లికూడా నాతో ప్రయాణమయితే స్వామిజీ వద్దన్నాను. అందుకు చాలా కారణాలున్నాయన్నాను. మా అమ్మ స్వామిజీ ఉపదేశ ప్రకారం హృషీకోకే యాత్రా పూర్తి చేసుకుని గయ, కలకత్తా, పూరిలమీదుగా భట్టిప్రోలు వెళ్ళడానికి నిశ్చయం చేసుకున్నది. మా అమ్మ నన్ను తనగదిలోకి రమ్మని 'నాన్నా! నాకు నువ్వు నమస్కారం చేసి చాలా రోజులయిందిరా. ఒక్కసారి నాకు నమస్కారం చేయగ !' అన్నది.

మా అమ్మగారి ప్రేమ పొంగిపోయి, నన్ను ముంచెత్తింది. కరిగిపోయిన హృదయంతో అప్రయత్నంగా, నేల సాగిలబడి, ఆమె పాదాలు రెండూ స్పృశించాను. 'దీర్ఘాయురస్తు బహుసంతాన ప్రాప్తరస్తు. నాన్నా! నువ్వు తిరిగి వచ్చేవరకు నాపాపప్రాణాలు నీతోనే ఉంటవి. ముందు సంకల్పరం మనమిద్దరం వేసవికాలంలో మధ్యాహ్నం హిమాలయ యాత్రలు చేద్దాము. ఇప్పుడు నేను జగన్నాథం మీదుగా భట్టిప్రోలు వెళ్ళి, అక్కడ నీకోసం ఎదురుచూస్తూ

టాను' అంటూ కన్నీళ్ళు తీరుగుతుండగా కళ్ళు మూసుకొని ఆశీర్వాచన హస్తం చూడ నిల్చుండింది. పెమ్మట నాతల, హృదయం, భుజాలు, మోము తడివి, జెడలులు కన్నులూ నిశ్శబ్దంగా ఆశీర్వాదిస్తూ 'నాన్నా వెళ్ళి సర్దుకో' అన్నది.

నా - మాడం ఏవో కొత్త లోకంలోకి పదివేల అడుగుల ఎత్తున ఉంటుంది. పదిహేనువేలు, ఇరవైవేల అడుగులనూ ఎత్తు పెరుగుతూ ఉంటుంది. సామలయాలను తలచుకొంటూ, మా అమ్మను తలచుకొంటూ గంగ ఒడ్డుకు వెళ్ళిపోయాను. గంగామాయీ, మా అమ్మ ఒకటిగా నాకు తోచారు. నా హృదయ కలశం ఏవో వింతభావాలతో నిండిపోయింది. ఏవో తెలియరాని జెడలు, ఆర్థంకాని కాంక్షలు, తెరచాటున ఉన్న మూర్ఖత, నా జీవితాన్ని మూలమంటూ కదిల్చివేస్తూ ముందుకు వచ్చినట్లయినది. ఎవరిచాఫలు ఎవరికి తెలుస్తాయి? ఆవేదనలు కాని, ఆనందాలు కాని వ్యక్తి సునిధమైన గోపాలాలు.

నెను ఈ ప్రపంచంలో ఒక్కణ్ణే అయిపోయాను. దుఃఖం కానీ, సంతోషం కానీ, ఆవేదనకానీ అవి ఎవనిలో ఉద్భవించాయో వానికే తెలియ కుండా ఉంటాయి కాబోలు. అది వ్యక్తం చేసుకున్న కవీ, చిత్రకారుడూ, ప్రతి సహృదయుని హృదయంలోనూ ప్రతిధ్వనిస్తారు. ఇదే కాబోలు వ్యక్తిగత సృష్టిలోని విశ్వత్వియ.

ఆ ఆలోచనలో నాకు కృష్ణశాస్త్రి ఆవేదన అర్థమైంది. ఆ మహాకవి మధురమైన ఆవేదనలంతా, అందుకోలేని సౌందర్యంకోసం, ఆనందంకోసమే కదా! మహాకవి నువ్వు నావలెనే వేదనపడ్డావా?

మనస్సుకు కోరే ఆ సౌందర్యం ఏమిటో? అది స్త్రీస్వరూపంగా ఎక్కువ గుర్తింపుకొని కొవచ్చును. అంతకు తక్కువ, ప్రకృతి సౌందర్యం కొవచ్చును. వీటికి కొంచెం తక్కువగా మానవజీవిత సౌందర్యం రావచ్చును. కాని వీటి అన్నిటికీ మించిన దేనికోసమో మనలో ఈ ఆవేదన సర్వకాలియూ ఉంటుంది. ఆ ఆవేదన మన బ్రతుకుకు సన్నిహితంగానూ, అతీతంగానూకూడా ఉంటుంది.

ఈ ఆవేదననే విశ్వనాథ సత్యనారాయణ కవిసామ్రాట్టు శ్రీకృష్ణ నిర్గదంగా పాడాను. ఈ ఆవేదన రసస్వరూపం తాల్చబోయే దోరపండువంటి భావం. పండగానే కావ్యం అవుతుంది. ఏవో నా భావాలు నా తల త్రిప్పి వేసినవి. ఎదుట కేదారగౌళ పాడుకోంటూ గంగానది ప్రవహిస్తుంది.

గంగానదీ! నీలో ఉన్న ఆవేదన ఏమిటి అని ప్రశ్నించాను. ఆలా సంతతజన్మయై, సంతత వేగవతియై, సంతత జీవితయై, సంతత మరణయై, ఏదో మహాభావము సర్వవిశ్వానికి ప్రసరింపజేస్తూ ఉంది.

“గంగానదీ! నీ రహస్యము నేను నీ దారిపాడుగునా ప్రయాణించి, నీ పుట్టుపూర్వోత్తరాలు గ్రహించి నాలో నీ ధురీవేగరాగిణి స్వరాలాపన శ్రుతిని లయింపచేసుకుంటానమ్మా! నువ్వు, మా అమ్మే నా ప్రపంచం. నా కింకరీమి అక్కరలేదు. ఈ స్వామిజీ నా చేయి పట్టుకుని నీ మార్మవృద్ధయాకాశ

యానం చేయిస్తాడు, నీ ప్రవాహరహస్య గాథను అవగతం చేస్తాను" అని అస్పష్టవాక్కులతో అనుకున్నాను.

“నీవు పుట్టెదవోయి !

నీవు నడచెదవోయి !

నీలోన యురులుగా

నీలోన వరదలై

నేనె ప్రవహింతు నోయి !” అని గంగ పాడినట్లయింది.

32

హరిద్వారం చేరుకున్నాము. మా అమ్మగారు ‘కాశీలో, ప్రయాగలో, బృందావనంలో, గోవర్ధనంలో, హస్తినాపురంలో, లక్నోలో, ఆమోఝలో మనుష్యుల సంపర్కం ఎక్కువ. కాని హరిద్వారం వచ్చేసరికి దేవతా సంపర్కం కలుగుతున్నది’ అన్నది.

హరిద్వారానికి పూర్వపుషేరు మాయావతి. మాయావతి పట్టణ శిథిలాలు ఇప్పటికీ చూస్తే హరిద్వారానికి, సంబంధించే కనబడుతున్నవి. పట్టణంలో కొంతభాగాన్ని మాయాపురి అనే పిలుస్తారు.

హరిద్వారంలో గంగానది అందమే వేరు. గంగానదిలో మాతృభావం పొంగిపోతూ ఉంటుంది. యమునలో ప్రియురాలిభావం పరవశత్వం కలిగిస్తుంది. గంగా జ్ఞానస్వరూపిణి, యమున ప్రేమ స్వరూపిణి. అంతర్వాహినియైన సరస్వతి విజ్ఞానరూపిణి.

‘పూర్ణగంగామయి తేజోరూపిణియై, ప్రాపంచిక పథాల విహరించడానికి అవతరించిన మోక్షదేవి’ అన్నారు మా స్వామిజీ.

హరిద్వారంలో హిందువులు కొనివారు ఆస్తి సంపాదించకూడదు. ఒక్క మసీదుగాని, చర్చిగాని హరిద్వారంలో లేవు. హరిద్వార పట్టణ సరిహద్దులలో మాంసము తినరాదు. చేపల పట్టరాదు, పక్షుల హింసించకూడదు. సారాయి మొదలైన వత్తుపదార్థాలు పట్టణంలోకి రారాదు. ఈ నిబంధనలన్నీ ఇతర పుణ్యస్థలాల్లో లేవు. నేను సిగరెట్లు పట్టుంటేటనే కొనుక్కొన్నాను. ఇచట బ్రహ్మచర్యాశ్రమాలు ఎన్నో ఉన్నాయి. ఇక్కడనుండి యాత్రికులైన స్త్రీ పురుషులు కొను సంపర్కం వదలివేస్తారు. హిమాలయవాసులకే అది ఆరోగ్య కరమటగాని, ప్రయాణీకులకు రోగకారణ మాతుండటం. వేదాధ్యయనం ప్రతి చోటా వినబడుతూ ఉంటుంది. ఇక్కడ ఉచ్చారణవేరు. మన ఆంధ్రుల ఉచ్చారణమే స్పష్టంగా, సలక్షణంగా ఉంటుంది. వానప్రస్థాశ్రమాలు, గురుకులాలు, ఆయుర్వేద కళాశాలలు, ఎన్నో ఉన్నవి.

మేము మదరాసీ ధర్మశాలలో మకాం పెట్టాము. మా సుబ్బులకు ఈ పట్టణం కన్నుల వైభవతంగా ఉంది. వాడి ఆనందం వర్ణనాతీతం. గంగా ద్వార దేవాలయం ఉండేదని హుయన్ త్సాంగు వ్రాశాడు. ఆ దేవాలయం ఇప్పటికీ అక్కడ ఉన్నది. గంగాద్వారం తర్వాత ప్రసిద్ధికెక్కిన స్థలం బ్రహ్మ

కుండం. ఇక్కడ గంగానదీకి పాతలలో అర్పణలు కలుపుతారు. బ్రహ్మ ఇక్కడ ఉన్నాడని చెబుతారు. భర్తాగారు పామై ఉన్నప్పుడు ఆతని భార్య ఆతనిని ఇక్కడకు తీసుకువచ్చి నన్నన చెయించినానే, ఆతడు శాపంపోయి అందమైన రాజకుమారుడయ్యాడు. ఈ కథ నిజమై ఉండాలంటాడు మా వెళ్ళే సుబ్బలు. తల్లి కుమార్తె ఒకళ్ళ సొక్కలు కామించుకోగానే కుటుంబం లయ్యారు. అప్పుడు బుద్ధులచ్చి కేళాలు తిరిగితిరిగి ఈ బ్రహ్మకుండంలో నన్నన చెనేసరికి, వారి పాపాలు తీసుమై యధారూపాలు పొందారుట.

గంగానది ఇక్కడ రెండు పాయలాతుంది; ఆ చీలికలను ధారలంటారు. చుండీధార చుండీ పర్వతం పక్కనే చక్షుణంగా ప్రవహిస్తుంది. రెండవధార శివాలిక్ పర్వతం ప్రక్కగా వచ్చి, హరిద్వారం, మాయాపురం, కనఖిలపట్నం పవిత్రంచేసి, చుండీధారలో కలుస్తుంది. ఈ ఉత్తరధార శివాలిక్ పర్వతాన్ని స్పృశించినచో ప్రవృత్తమయి ఉంది. బ్రహ్మకుండం దిగువగా గంగాద్వారాలయం, హరిచరవిభుష్టం ఉన్నాయి. గంగ విష్ణుపాదజ అనే భావానికి చిహ్నం ఈ హరిచర విభుష్టం. భారతవేదంలోని సంస్థానాధికరణ, ఈ రోజులలో జేత్రాలన్నీ మెట్లు ఇంక గొలుసులు మొదలైన అనుకూలా లెన్నీ చేశారు.

బ్రహ్మకుండానికి దక్షిణంగా గోఘట్ట తీర్థముంది. గోమాత్యాపాతకం పోతుందట. దత్తాత్రేయచుక్క ఇక్కడే తపస్సు చేశాడుట. ఆ తర్వాత కుశాత్మీయింది. తర్వాత విశ్వేశ్వరుడు, తర్వాత దివ్యపర్వము. ఇంతటితో శివాలిక్ పర్వతం ఆఖరు. ఇక్కడ బిల్వకేశ్వరుడు వెలిసి ఉన్నాడు. మాయాపురం దగ్గర గణేశతీర్థము, నారాయణశిల తీర్థము ఉన్నాయి. చుండీధార పక్కనున్న చుండీపర్వతం మీద చుండీబాలయం ఉంది. పర్వతవాదం కడ గారీశంకర దేవాలయం ఉంది. అక్కడే ఇల్లెవ్వర దేవాలయం ఉంది. హరిద్వారానికి ఎదురుగా ఈ చుండీపర్వతముంది.

మా సుబ్బలు నన్న తీర్థాలన్నీ తిప్పాను. మా అమ్మగారు అన్ని దుఃఖాలు మరిచిపోయి, నేను కైలాసంనుంచి తిరిగి వచ్చేవరకూ ఇక్కడే ఉండా మనుకొన్నది. కాని స్వామిజీ ఆవిడ హరిద్వారంలో ఉన్నంతకాలం ఉండి, భట్టిప్రోలుమాత్రం వెళ్ళాలని ఆదేశం ఇచ్చారు.

స్వామిజీని కలుసుకొన్న పదవరోజున మేమంతా భీమగోదాతీర్థానికి వెళ్ళాము.

ఇదే మా కైలాసయాత్రా ప్రారంభం. మా అమ్మగారూ, సుబ్బలూ హృషీకేశం వరకూ వెళ్తారు. అక్కడ మేమంతా మాడురోజు లంటాము. ఆ తర్వాత హిమాలయం ఎక్కతాము. ఇది మా ప్రయాణం ఏర్పాట్లు.

మా యాత్ర సాగిన తర్వాతకూడా మా అమ్మగారూ, సుబ్బలూ కొన్ని రోజులు హృషీకేశంలో మకాంచేసి, హరిద్వారం వెళ్ళి అక్కడ ఇంకా కొన్ని రోజులుండి, ఇంటికి వెడతారు.

మొదట నష్టప్రోత్ తీర్థము వెళ్ళాలి. హరిద్వారానికి మూడుమైళ్ళు తూర్పుగా వెళ్ళాలి. ఇక్కడ గంగానది ఏడుపాయలుగా చీలింది. నష్ట

స్రావంతలో ఏకాంతవాసంచేసి ముహూర్తములు చాలా ఉన్నాయి. ఇక్కడ నుంచి కనఖల తీర్థం హరిద్వారానికి దక్షిణంగా వెళ్ళాము. తాళివాడు చివరకు మేఘసందేశంలో ఈ సగరాన్ని అందుగా వర్ణించాడు. ఈ కనఖలక్షరం దక్షిణ పత్తితపాన నేత్యం, తక్షేత్యం, త్రివచేత్యం వహాజేవాయా బున్నాయి. ఇక్కడే గతీకుండం ఉన్నది. సతి ఇక్కడ పక్షవాన్లకాలలో ప్రాణాపకేతి చేసింది. పక్కనే దక్షేశ్వరాలయమూ ఉన్నది.

ఇన్నన్నీ మారుకొని భీమదాసు పోయాడు. అక్కడ నానందేన హరిద్వారం వచ్చి రైల్వే పరిహారుమైళ్ళ మార్గంలో ఉన్న హృషికేతి చేరుకున్నాము.

34

హృషికేతి ఎంతో విచిత్రమైన పట్టణం. అక్కడ శ్రీరామ మందిరము, భర తాలయాలను దర్శించాము.

మా స్వామిజీ మాకోసం చేసిన సదుపాయాలు అన్నీ ఇన్నీ కొలుపు.

ఎవరి స్వామిజీ? వీరు పూర్వాశ్రమంలో, శిల్పాజిల్లా కావలెచిర వాసులు. వారింటికిరు ధనికొండవారు. వారి పూర్వాశ్రమం పేరు నారాయణ రావుగారు. ఎమ్.ఎ. డి. యల్. పరీక్షలో కృతార్థుడై, శిల్పాజిలో న్యాయవాదిపని చేస్తూ, 1919 లో భార్య, ఇద్దరు కుమార్తెలు, తండ్రి ఇన్స్టాఎంజు జబ్బువల్ల మరణిస్తే, జీవితాన్ని రోసి, హిమాలయాలకు వచ్చి, బదరీ, కేదార్, గంగోత్ర, గోమఖ, యమునోత్ర, సత్యనాథి యాత్రలుచేసి హృషికేతిలో అఖిలానంద భారతీ స్వామిలవారి శిష్యుడై, ఆశ్రమం తీసుకొన్నారు.

నారాయణరావుగా ఉన్నంతకాలం తన కుటుంబం, సంపాదన ఇవితప్ప ఇంకేమీ ఎరగరు. ఆశ్రమం తీసుకొన్న తర్వాత, సర్వకాలం తపస్సు, పఠనం ఇవి ఆయన పనులు.

వీరి గురువులు స్వామిజీకి కైలాసానంద భారతి యని నామకరణం చేశారు. వీరు ఆశ్రమం వుచ్చుకొని ముందు కైలాసపర్వత సందర్శనమూ, మూడుసారులు ఆ మహాపర్వతానికి ప్రదక్షిణమూ చేసి వచ్చారట. ప్రతి సంవత్సరమూ, లేకపోతే రెండేళ్ళకొక పర్యాయమో, కైలాసానందులు, కైలాసయాత్రచేసి వస్తూ ఉంటారు. ఒక్కొక్కప్పుడు ఒక ఏడాదంతా కైలాసపర్వతం దగ్గరఉన్న జాథాశ్రమాలలో నివసిస్తూ తపస్సు చేసుకుంటూ ఉంటారు.

కైలాసానందులు సాంగవేదులయ్యారు. ప్రస్థానత్రయం కంఠపాఠం చేశారు. భాష్యత్రయం గళగ్రాహంగా వచ్చును. పాతంబలి మొదలైన యోగ గ్రంథాలు తుల్యంగా వచ్చును. వారి తపస్సువల్లనో ఏమో వారికి పీడి సంత గ్రాహిత్యం అతి సులభంగా అద్భింది. షడ్గర్భనాలు, మతేతర దర్శనాలు పూరిగా వచ్చును. రామకృష్ణమతం వారి గ్రంథాలు, రామతీర్థల గ్రంథాలు, సత్సంఘ గ్రంథాలు, శిక్కుమతస్థుల గురుగ్రంథ సాహెబ్బీ ఉప

మంవాణ్వి త్రోతానన్తి శోకానన్తి త్రోతానన్తి తునా పుష్టి నలదు.
అలకనద అలకాపురంబున నున్నది అలకాపురంబున దర్శింపదేహియాళ
శృంగళము. జడ నానాదేశముల నున్నది పదమూడు మైళ్ళ
దూరంబు ఈ అలకాపురమునందు. విజయనగరరాజులు మనుష్యులు
(ఈ నామా నానాదేశముల నున్నది) అలకాపురంబున జాతివారు,
టీట్టుజాతికి చుట్టూ, అక్కడ నున్నది. విజయనగరరాజుల
సంధింపి శివునితొలవవు అక్కడ నున్నది శివుని శాసనం.

కాళిదాసుని మేఘసూతకమున కూడా ఇక్కడ వస్తుంది. ఇక్కడి నుంచే శైలాన పర్యటనకి గాన వచ్చి

65

హృషీకేశంగాని, ఆ రత్నాత మా ప్రయాణంలో మకాములుగాని నన్ను కప్పిన మంచు తెరలను చీల్చి కేశోదయ. నా గుడ్డాన్ని నేను ఎత్త దలచుకొలేదు. గుడ్డా ఉండడం మంచిదని ఎంచాను.

మునికోరేటి, అమ్మగూడూ, పళ్ళవచ్చేటి, హాలివోల్, గలార్ వచ్చేటి, గయిమోహన్, చువకోరేటి, పల్లెటూరు, గంధవచ్చేటి, బండకోరేటి, మహాదేవ్, నెమాలివచ్చేటి, కంకివచ్చేటి, వాల్మీకివచ్చేటి, పింజి మండ్రేతాలవచ్చేటి, మోహూరు బస్సువీధి వెనకటూ చూచాను. ఇప్పుడు ప్రయాణం చేసి బోజుల్లో, ఈ మజిలీ అన్నీ మకాములు చేసినందుకు, పోలవరం గోరేటాకు.

మా జట్టులోని వాంకటరావు సాక్షి ప్రశ్నలపై చూసిస్తే 'ఉహూ' అంటూ చూచానేగాని, నా మానసిక పరిస్థితిని ఇంకా చిత్రించే కాలేదు.

దేవునిపూజలో ఒకంసం కలిగి, అక్కడ మా కూలినూ, గుడ్డాలనీ
కలుసుకొని మర్నాడు తెల్లవాగట్ట చేచి వికాలబద్ధివానైతీ జైయ్, కైలా
నేశ్వర్ సాగుచీకీ జై అని మా ప్రయాణం సాగించాము.

తెల్లవార గట్టుకే వెళును బాగానవ్వించి. చలి లేనేలేదు. కొద్ది కొద్ది దూరాలే ప్రయాణం సాగించవలసి ఉన్నది. నీరు కాచి త్రాగుతుంటిమి. ఒక సన్యాసి వంట బాగా తెలిసి నాయన మా కందడకూ వంటచేస్తున్నారు. ఆ రాజపుత్రజమిందారు జ్వరం వాడనంటి మహారాజ్ ఉన్నారు.

మేము లక్ష్మణులూ మఱిక చాటకుండానే గంగానది పడమటికి దిగిపో
మోటారుమీద వచ్చాము. నాకై ఆయిదువేల రూపాయలు మాత్రం తెచ్చు
కొన్నాను. తక్కిన రూపాయలు హరిద్వారంలో బ్యాంకులోవేసి తెనాలికి
మా అమ్మగారిపేర హుందీ ఇచ్చాను. ఆ ఆయిదువేలలో మూడువేల రూపా
యలు నాపేర బ్యాంక్‌లో వేసుకోమని స్వామిజీ కలహా ఇచ్చారు. కైలాసం
పెళ్ళి దాటిలోనూ, నేరాలలోనూ గ్రెజిఫు కెండిరూపాయలకు బాగా చలామణీ
ఉంది. నేపాలులో నేరాలు ప్రభుత్వం బ్యాంకులో మన నోట్లకు వారిదబ్బు
మార్పుకోవచ్చునట. తిద్దెలో మాత్రం మరసామ్ముకే ఎక్కువ విలువట.

నాతో ఉన్న రెండువేల రూపాయలకు, వేయి రూపాయలు వెండి నాణేలుగా పంచి, - రూపాయలు ఒక బ్రంకుతోపైట్టి బ్రంకుకు దిట్టమైన ఆగ్రా గానాలు నేశాను. తక్కిన వేయిరూపాయలలో, 20 రూపాయలు కానుకలైనవి పంచి పంచాను. మూడురూపాయలతోట్లు అయిదు ఉంచుకొన్నాను. రెండు చిన్నగా ఏడై రూపాయలు ఉంచుకొన్నాను. తక్కిన నాల్గువందల ముప్పై రూపాయలు కూర్చుంటూ వీజంజీ వారికిచ్చాను. ఈ ఆయిదువేలు కాక మందులకని, భోజన సామగ్రిల కని, పెద్ద నుడారానికని, స్వపుకని, విద్యుచ్చక్తి లాగ్చలకని, కిరసనాయిలుకని, మూడు చలికొట్లకు, రిగ్గలకు, బసీ యలకు, చేతితోడుగులకు, విద్యుత్ బాటరీలు రెండింటికీ నూదులకు, దారానికి, పసుకుగానా పూసలకు, తకుకు నగలకు వెండినగలు చిన్న చిన్న వానికి రెండు వేల రూపాయలు కప్పుచేశాను. ఇందులో కొన్ని స్వామిజీ కొనమన్నవి, పక్కినవే నా ఆలోచన. నేను కొన్న మందులతో ఓ చిన్న ఆస్పత్రి పెట్ట వచ్చును.

హేమా, ఇవన్నీ ఎందుకు ఇంత విపులంగా రాస్తున్నానో విను. నాలోఉన్న ఏదో తీవ్రావేదన, గాఢాంధోళనము ఆణచుకోడానికే ఇవన్నీ కొన్నాను. మందులజాబితా ఇస్తే మరీ నవ్వుకుంటావు. ఇవి కొనేటప్పుడు నా తెలివితేటలు చూపించాలనే అహంకారం కూడా ఉంది. లేకపోతే రక రకాల ఇంజెక్షన్లు చూడువిధాలైన ఇంజెక్షన్ గొట్టాల పెట్టెలూ, ఆ గొట్టాలకు తగిన అరడజను నూదులు కొనడం ఏమిటి?

మాత్రలు, అరిష్టాలు, ఆసవాలు, లేహ్యలు, తైలాలు - ఒకటేమిటి! ఒక చిన్న ఆంగ్లవైద్యశాల నాతో వచ్చింది.

ఈలా ఏమహారాజా ప్రయాణం చేయరని మా స్వామిజీ అంటూ నవ్వు కొనేవారు.

బయలుదేరేముందు హరిద్వారంలో ఒక డాక్టరుగారి స్నేహమా, ఒక ప్రసిద్ధ ఆయుర్వేద వైద్యుని స్నేహమా చేశాను. ఆయుర్వేద వైద్యులు, హిమాలయాలలో ఆయుర్వేద వైద్యం బాగా పనిచేస్తుందని ముప్పైరకాల కొప్పెలు ఇచ్చారు. మా స్వామిజీకి ఆంగ్లవైద్యమా, ఆయుర్వేద వైద్యమా కూడా బాగావచ్చును. ఆయన ఒక్కమాట నన్ను చూచి, చిరునవ్వునవ్వి 'బాబా! భగవంతుని నమ్మివారికి మందు లెందుకయ్యా!' అన్నారు.

నేను వెంటనే 'భగవంతుని నమ్మనివారికి మందులుకొవాలి కదండి!' అన్నాను. స్వాములవారు పకపక నవ్వారు.

36

ప్రతి మకామలో స్నానంచేస్తూనే ఉన్నా, నేను గంగలోమాత్రం స్నానం చేయటంలేదు; ఇన్నిసార్లు కామకొని స్నానం చేసేవాణ్ణి. మాతో వచ్చే రాజపుత్రజమిందారు, ఆయన వర్తమా నన్ను చూచి ఆశ్చర్యపొందారు. 'ఘోరమీ ఔంతువు నునతో?' అనే ప్రశ్న వారందరు భోపల వైచుకున్నారు.

కాబోలు, మా స్వామిజీ బిల్వకేదారం దగ్గర వాణిమూచి 'ఈ అబ్బాయిని ఆరోగ్యంకోసం నాతో తీసుకుని వెళుతున్నాను' అన్నార.

జమిం: గంగాన్నానంకంటే వేరే ఆరోగ్యకరమైన విషయం ఉందాండి?

స్వామి: ఆరోగ్యం కుదిరితే గంగాన్నానం ప్రారంభిస్తా డీ బాబుడు.

జమిం: చాలా ఆరోగ్యంగా కనబడుతాడు.

స్వామి: దేహారోగ్యం కందుమాడుసారులు చెడిపోయింది. ఇప్పుడాతనికి నరాలజబ్బు.

జమిందారుడు కారణంలేక స్వామిజీ నా తరపున వాదించరని ఎంచి కాబోలు ఇంతటితో ప్రశ్నలు మానేశాడు.

అవసరం అవుతుందని నేనుకొన్న పన్నెండు కప్పుల ధర్మాస్ ప్లాస్క్స్ లో ప్రతి ఉదయ మకాములోనూ టీ చేయించి పోసి ఉంచేవాడిని. నాలుగు కప్పుల ప్లాస్క్స్ లో నాకోసం కాఫీ స్వయంగా తయారుచేసుకుని పోసి ఉంచేవాడిని.

కైలాసానంద స్వామిజీ ఆదారిలో అందరికీ పరిచయమే. అందరు ఆయన్ను గౌరవించేవారు. మా నడకలో ఎన్ని మకాములవరకో స్వామిజీ, ఇంకా కొందరు సన్యాసులూ, జమిందారుగారి జట్టులో కొందరూ ముందు పోతూఉండేవారు. నేను నెమ్మదిగా నా ఆలోచనలే నాతో సంభాషిస్తుండగా ప్రయాణం చేస్తూ ఉండేవాడిని. ఆ ఆలోచనలేమిటో ఇప్పటికీ నాకు జ్ఞాపకంలేవు.

మలాస్ చట్టీ, రాణీబాగ్, కొల్టా, రామాపురం బిల్వకేదార్, మకాములు గడిచి శ్రీనగరం చేరుకున్నాము. శ్రీనగరంలో కాలాకంబళివాలా సుత్రంలో మకాము చేశాము. కాలాకంబళివాలా ఒక సన్యాసి. ఈయన హిమాలయ యాత్రలు విరివిగా చేశాడు. అనేకమంది హిమాలయ యాత్రలు చేసేటప్పుడు పడేబాధల్ని గమనించి, అక్కడినుంచి దేశమంతా తిరిగి చందాలు వసూలుచేసి, హరిద్వారంలో, హృషీకేశంలో, దేవప్రయాగలో, శ్రీనగరంలో ఇతర మకాములలో ధర్మశాల లేర్పాటుచేశాడు. ఈయన పెట్టించిన సుత్రాలలో, బీదలకు, సన్యాసులకు గదావర్తు లిస్తారు. వైద్యానికి ఏర్పాటులు చేయబడినాయి. నల్లటి కంబళి కప్పుకొని ఉండేవాడు గనుక ఈ సన్యాసికి కాలాకంబళివాలా అని పేరు వచ్చింది. ఈయన బ్రహ్మ సాయుజ్యం పొందిన తరువాత, ఈ మహామహుని ఉత్తమ కార్యం కొందరు పుణ్యవంతులగు సన్యాసులు కొనసాగించారు.

శ్రీనగరంనుంచి బయలుదేరి సుకృత, భట్టినేర, కంకార, వాగ్కోట, గులాటి రాలులు మకాములు చేసుకుంటూ హృషీకేశంలో బయలుదేరిన నాల్గవ నోజు ఉదయానికి రుద్రప్రయాగ చేరాం. రుద్రప్రయాగలో మందాకిని అల్పకన్ఠిదలో కలుసుంది.

అని నన్నే పట్టుకున్నారు. నాకు, వాళ్ళు నిజమైన గంభీర్లు, కిన్నెరీ, యక్ష బాణాలతో చాచారు.

నాలో కొమవాంశ, కాకిలో మణికర్ణికా స్ఫుట్టలూ నే మాయమైంది. అనాచ్ఛాతి క్రైస్తూని సౌందర్య సందర్శనకొంతు పూర్తిగా నన్ను నిండి పోయింది. లోయలలో ప్రవహించే నదీ సౌందర్యానికీ. ఈ పర్వతవర్ధనుల సౌందర్యానికీ ఏదో విచిత్రసామ్యం కనిపించింది. క్రైస్తూమార్తరివి నాకొ పర్వతంలో ఏదీ పులకరాలు కలుగజేయలేదు.

స్వామిజీ ఈమార్పు మాన్డానే ఉన్నారని నా ఆభిప్రాయం. ఏమీ చూడనట్లే కనబడ్డారు. ఆ విలక్షణ సౌందర్యంవినా నాకొ తేత్రాలు అర్థ రహితమయ్యాయి.

మాదారి వెంబడిలో ఎక్కువమంది బడీనాధంనుంచి తిరిగి వచ్చినవారే కనబడ్డారు. కొందరు గంగ్రిత్రివెళ్ళ సంకల్పించుకొన్నవారు, కొందరు కేదార యాత్రోన్ముఖులు. కొంచెం పొద్దెక్కునప్పటికి సందప్రయాగ చేరాము. సంద ప్రయాగలో సాయంకాలంవరకూ ఉండి, ఆ పెద్దగ్రామం పూర్తిగా దర్శించాను. ఆ పర్వతవాసుల జీవితం కనుగొనడమే నా ఉద్దేశం. సంద ప్రయాగదగ్గర సందానది అలకనందలో చేరుతుంది. సాయంకాలానికి కోహాడ్ చేరాము.

38

ఉదయమే చమోడేరి, అక్కడ బస చేసి చీకటి పడేవరకు మత్చట్టి చేరాము. మత్చట్టి పరిసరాలన్నీ తోటలే. ఇక్కడనుంచి, హిమాలయా లని పిలువవచ్చును. అక్కడ ఆరాత్రి మకాంచేసి, తెల్లవారగట్టకు సియాసీన్ చేరాము. అచట హిమవత్సర్వతసౌందర్యం కొంచెం రుచిచూడ ప్రారంభించాను. అలకనంద రెండు ఎత్తైన పర్వతాలమధ్యనుండి అత్యంతాశ్చర్యకరంగా ప్రవ హిస్తూంది.

నేను ఈ స్వాములలో, ఈ రాజపుత్ర జమీందారులలో కలిసి హిమా లయాలలో ప్రయాణం చేస్తూఉండడం నాకే ఆశ్చర్యం కలుగజేసింది. ఎందుకు ఈలా ప్రయాణమైనాను? ఎల్లా తీసుకురాగలిగారు ఈ స్వామిజీమా అమృ ఏదీ? ఈలాంటి ఆలోచనలు ఎక్కువయ్యాయి. నేనీ హిమాలయ పర్వత శ్రేణిలో కరిగిపోతే? నాకేదైనా జబుచేస్తే? వీడ విరగడైపోతుంది కదా! ఈలా పరిణమించిందేమిటి నాచరిత్ర? నా ఆస్తింతా అమ్ముకున్నాను మా ఊళ్ళో శకుంతలపేరిట విద్యాలయం కట్టమన్నాను. తాదూబాంగరం లేనివా ణ్ణయ్యాను. నాకూ లోకానికీ సంబంధం శకుంతలే. నాకూ, జీవితానికీ నాశకుంతలదేవే పెనవేసిన బంగారుత్రాడు. అత్రాడు తెగిపోయింది. నేను త్రాడుతెగిన గాలిపటంలా ఆకాశాన ఎగురుతున్నాను. ఏగాలిశాడితే ఆగాలికి ఎగిరాను. ఇప్పుడీ కొండల్లో ఏగాలికో కొట్టుకువెడుతున్నాను.

మత్చట్టి, గరూర్ గంగా, పాతాళగంగా, గులాబ్ కోట్టీ, కుంబార్ చట్టి చేరాము. హరిద్వారందాటి 155 మైళ్ళు వచ్చాము. ఎదురుగుండా

మంచుకప్పిక పన్నుత శిఖరాలు. ఎంత చక్కచెప్పిత్యం కన్నులపండువ చేస్తున్నది. నాకేమి బుద్ధిప్రకటించే నాపెట్టెలో ఉన్న బొమ్మలువేసే పెన్సిల్ పుస్తకము, రబ్బరుముక్క, పెన్సిల్ తీశారు. అయినా బొమ్మలు వెళ్ళారు. చమరీమృగాలను తోలుకునే ముడమలు, ఆరన్నని ఇసుకపాచి, క్రింద అలక నంద మహావేగంతో ప్రవహించడం. రాళ్ళు, మంచు హిమానీజలాలు, స్వచ్ఛ నీలాకాశం, ఏలాగు వేగవంతమైన నావేళ్ళు ప్రసరించిపోయినవో కాని ఎంతో చక్కని బొమ్మలు ఉద్భవించాయి. మా రాజపుత్ర జనాండాదరుని, స్వామి నందరిని, కూలను, మా పాట్ల గుడ్డాలను అన్ని బొమ్మలు వేయడం ప్రారంభించాను. లేపాల్లు, భూటీయాలు, గర్జహనాళీలు, ఆడవారు, వారి పనలు, నాట్యాలు అన్ని వేయసాగాను.

మాజట్టంతా ముందువేళ్ళిడి. కేను వెనకాలే వస్తానని, బొమ్మలు గీయకుంటూ నెమ్మదిగా వెళ్ళాను. యాత్రికుల జట్టులన్నీ జ్యోతిర్దర్శనం చేసి కొని వస్తూన్నవట. ఏమిటో ఆజ్యోతి?

బదరీనారాయణస్వామి గుడి పదివేల ఆడుగుల పైచిల్లర ఎత్తు ఉండడం చేత శీతాకాలంలో ఆ ప్రదేశం అంతా తెల్లటి వెన్నలాంటి మంచుతో కప్పబడి పోతుంది. అందువల్ల ఆ ప్రదేశంలో ఎవ్వరూ ఉండలేరు. దేవుళ్ళ ఉన్నవి విగ్రహాలు తీసుకుని, పూజారులు జోషీమఠంలో వచ్చి ఉంటారు. కొందరు నందప్రయాగ వెళ్ళి ఉంటారు. దీపావళి అయావాస్య వెళ్ళగానే స్వామి దేవాలయంలో ఒక అండిగలో ఆవునెయ్యి అయిదుశేర్లు పోలి, పత్తి ఉంచి, జ్యోతి వెలిగించి, తలుపులుమూసి, తాళంపెసి, నీళ్ళు వేస్తారుట. మళ్ళీ ఏప్రియల్ నెలలో శుభదినంనాడు ద్వారాలసీట్లు తెరిచి, తలుపులు తెరిస్తే, బదరీనారాయణజ్యోతి వెలుగుతూ ఉంటుందిట. అనేకులు పెద్దలు స్వల్పా ఆజ్యోతిని సందర్శించడానికే ఆగోజుకు వస్తారుట. 'బదరీ విశాలలోకక్షితై' యని పరవశత్వంతో జ్యోతిని దర్శనం చేసుకుని నమస్కరిస్తారుట. ఆజ్యోతి ఆరునెలలు మంచుచేత కప్పబడి పూడిపోయిన గుళ్ళో ఎల్లా ఉంటుంది? కాస్త్ర దృష్ట్యా అది అసంగతము. మంచుచేత కప్పబడిన బొగ్గుపులుసుగాలిని వగులుతూ ప్రాణవాయువు అంతా అయిపోవడంచేత ఆరిపోవాలి. అదీకాక అయిదుశేర్ల నేయి దీపం రెండురోజులలో వెలిగి దీపం కైలాసం అంటుతుంది. అలాంటిది దీపం ఆరదు. నెయ్యి ఇంకా కేరు మిగులుతుందట!

ఇది దేవతల మహత్తు అంటారు! మంచుచే కప్పబడిన అతి కీర్తనస్థుల దీపకర్పణచేసే ప్రాణవాయువూ, నెయ్యి కూడా తక్కువేమో! ఈ విచిత్రం కూడా తప్పక శాస్త్రాని కందుతుందనే నా ఉద్దేశం. హిమాలయ ప్రయాణం ఆరోగ్యదాయకమని, మన పూర్వులు బదరీకేదారాది యాత్రలు చేశారని నా ఉద్దేశం. ఈ యాత్రం ఆలోచించడం ప్రారంభమైంది నాలో. ఇంతలో మాజట్టు వెనకాలే జోషీమఠం చేరాను. ఎన్నో దేశాలవారు ఈ యాత్రకు వస్తున్నారు. బిడ్డలు, యవ్వనులు, పెద్దలు, ముసలివారు నిర్భయంగా భక్తితో ఈ కష్టయార్థాల వేలకొలది సంవత్సరాలనుండి ఈ యాత్రలు చేస్తున్నారు.

అందునను ఈ దాని కన్నాను. నిష్కడే వానంచేశారు.
ఈనాటికి ఈ సంగతి బహుశా జిన్నా వంశాశ్రయ్యగులు,
. పదార్థాలు
సమర్థమైన, బలవంతమైన ఆనం
. కామించు
కొంటున్నారు, బిక్షువుల కంటున్నారు.

దీక్షాం! ఈ హిమాలయ ప్రపంచానికి ప్రేమ భావతీయ విశాల సమ
ప్రదేశాలకు ఎంత లోహా! హిమాలయ పరిమళితకళాకళా, ఉంటాయి
అక్కడ. వీటికి కన్నతల్లి, నన్నదా అని అంటుంది. ఈ హిమాలయాలలో,
ఈ నిర్మల కొండలలో, ఈ రాళ్ళలో. వంచు స్తంభా, అతే శతలపు నదులలో,
పచ్చని నీరులో వీరం ఎంత అందంగా! ప్రేమమయం. ఈ అతికన్నత భూము
లలో ఎంత నివాసాలు, కల్పవృక్షాలు, విశాల విశాల అమృతాన్ని.

39

ఆడవులనీండి తల్లి గులాబీపూలు, పచ్చిత గ్రామాలలో బంగారు గులాబీ
 పూలైన యవ్వనమతులు. ఆ ఆడవులలో ఆ లోయలో, ఒక ప్రక్క మహా
 స్నాన పర్యటాలు, ఒక ప్రక్క పాతాళ ప్రదేశంలో మహావేగంతో, సంతత
 గంభీరంగా హృదయంతో ప్రవహించి పోతున్న అలక నద.

జోషిమతం చూచు. జోషిమతం పెద్దదికాదు. ఊరంతా తిరిగి, నవరీ మృగపుతోళ్ళు, పెద్దపులతోలు ఒకటి కొన్నాడు. తెల్ల చిరుతపులతోలు సంపాదించాలని కోర్కె కలిగింది. అక్కడ ఆ గాంధర్వ శిల్పిలు రచించిన చిత్రాలు, దారుశిల్పాలు కొందామనుకుంటే, స్వామిజీ తిరుగు దాటలోకాని, మా ఆమృత తీసుకుని రెండవసారి ప్రయాణం చేసేప్పుడు గాని కొనవచ్చునన్నారు.

జోషీమతంనుంచి విష్ణుప్రయాగ చేరాము, తర్వాత పాండుకేశ్వరము, లంబర్ఘట్టి, హనుమాన్ చట్టిలిలో మకాములు చేసుకుంటూ బదరీదర్శన ప్రదేశం చేరాము.

అందరికీ తన్మయత్వాలు కలిగి 'వికాల్ బదర్ లాల్ జీక్ డై' అనీ పరస్పర కిఫాయలు మారుమ్రాగుతూ ఉండగా నాట్యం చేసినంత పని చేశారు. మా స్వామిజీకి బిడలు తెలియలేదు. ఆయన ఒక రాతిబండమీద పద్మాసనం వేసుకొని, బదర్ వైపు తిరిగి సమాధిలోనికి పోయినారు. అందరూ నిశ్శబ్దం వహించారు.

నేను జాగ్రత్తగా ప్రక్కనున్న ఒక పానువు కొంతవరకు, నా ఇనహు
మొన కిట్టి సహాయంతో ఎక్కి, ఆక్కడనున్న బహుళాభివృద్ధి దృష్టిపరచి,
ఆ దృశ్యం గమనిస్తూన్నాను.

ఈలా తే త్రాని పేరుపెట్టి, భారతీయులు దేశాలు తిరిగే ఈ సాగరికత ఏమిటి? ఏమిటి బదరీనాథం? ఇక్కడ సుసారాయణలు తపస్సుచేశారా? నా శకుంతల బ్రతికిఉంటే, ఈ ప్రదేశాలు తిరిగి ఉండమా? ఏమో! శకుంతలా!

నన్ను వదలి పండుకు వెళ్ళావు. ఈ నరనారాయణులు నిన్ను బ్రతికి ఉంచుకుంటు చేయలేక పోయారా? మంగళం. రాజులమ్మీ, ఎన్నిపూజలు చేశావు గా శకుంతలా! నా దివ్యకుంభం, నా అశ్రువేణు. నా తివిత సింహాసనరాజీ! ఏమయి పోయావు. బేబీ! నాకు కనకచక్రం.....

ఇలా అచటన్నాకో చెప్పి, నాకు దిగువగా కోడ్డుప్రక్క తపస్సు చేసు కునే స్వామి శకుంతలగా చూడడమైనది. శకుంతలాచేతి చలువైన తేచింది, ఇటు అటు చూడడంగా నిరంతర ప్రయత్నం సాగించింది. నాకొ అతిశీతల ప్రజేశంలో కనులు మూసాయి. ఆమె అతివేగంతో నడిచింది, ఆకాశంలోకి తేలిపోయింది. ఆలా లేచిపోయింది. ఎడతెనారాయణ విశాలాలలోజే వదిల శిఖరంలో కలిసి చూచుమైపోయింది. నాకు కళ్ళ కిక్కిరింపు జల జల ప్రవహించి పోయినాయి.

బదరినాథా! నువ్వేనా నా శకుంతలవు? నువ్వేనా! అది ఏలా సంభ వించింది. తండ్రి నువ్వున్నావా? నా శకుంతల ఉన్నదా? నేనున్నానా? నా స్వామిజీ, నా శకుంతలా, నా బదరీ అన్న ఒకటేనా? ఇది ఏమివెట్టి? నాకీ విచిత్ర పర్వత ప్రజేశాలలో మతి తిరిగిపోతున్నదా?

క్రిందకు దిగివచ్చాను. స్వామిజీలేచి బదరీనాథ్ వెళ్ళారని అక్కడి వారందరూ చెప్పారు. నాకు గుండెగతి తప్పిపోయింది. కన్నుల నీరు కారి పోయింది.

అందరమూ బయటచేరారు. బదరికి ఒక్కొక్క అడుగు మందర బడుతూన్నది. బదరికి తన లావల నరనారాయణ పర్వతాలున్నవి. దిగువ మహావేగంతో అలకనంద ప్రవహిస్తున్నది. 'విశాల బదరీలాట్టికీజై' అని కేకలు ఆ ఉదయకాలంలో ఏవో విహారాలతో వినిపించాయి. ఆ శ్రుతులలో ఏవో దివ్యసంగీతాలు, ఆసంగీతాలు స్వరాలై, ఆ స్వరాలలో కలిసి శకుంతల కంఠం తీయతీయని పాటపాడుతూ నాకు వినిబడింది. నరనారాయణ పర్వ తాలూ, బదరీ నారాయణ శేవాలయమూ కళ్ళారచూస్తూ నిలుచుండి పోయాను. సంగీతం వినబడుతూనే ఉన్నది. తక్కినవారు జయ జయ ధ్యానాలు సలుపుతూ నడిచిపోతున్నారు. నేను మాత్రం అదృశ్యయై ఉన్న ఆడేవి సంగీతం వింటూ నిలిచిపోయాను. ఆ సంగీతం ఆతిమధురమైనది. గాఢతమ పేదనా భరిత మైనది. ఆ గాంధర్వమును, కిన్నెరలతో కలిసి పాడుతూ గంధర్వాంగనలతో నృత్యంచేస్తూ శకుంతలాచేతి అమృతప్రవాహాలు చెసల నింపుతున్నది కాబోలు? ఆ పాట ఇదియని చెప్పలేను. ఆ రాగమిట్టిది. అని గ్రహించలేక పోయాను. ఆ తాళ మేదియో హృదయమున వ్యక్తం కాలేదు.

ఎంత ఆనందరూపమైనది ఆపాట! ఆపాటలో మందుగడ్డలు కరిగిపోయినవి. ఆ స్వరకల్పనంలో నడులు ఉద్భవించి ప్రవహించినవి. ఆ రాగాగోహణలో హిమాలయ శిఖరాలు ఆకాశం లోకి చూపుకుపోయాయి. అవగోహణలో ఘృష్ణవన వాటికలు ఆ భోగ్యభోగో వికసించి సురభిశ్శాలైనవి.

నేనో ముందుగానే తెలిసింది. ఎన్నో కల్పాలనుంచో నాలో పేరుకొని ఉన్న నాని అన్నాయి. నేనె ఎక్కడ ఇంకకూ పేరుకుపోతున్నాయి, పెరిగి పోతున్నాయి. నాని ప్రయంలోని వైతన్యం గడ్డ కట్టుకుపోయింది. అలాటి నానిని ఎన్నో ముందుగానే ఎక్కడ నూర్చుకోవడం పడే, ఆ మంచుగడ్డ శకలాలలో నాని అలాగా ముందుగానే పోయింది. లోకం వర్ణమయమైంది.

నా ప్రయం ఆ కీరణకాంతి ప్రసరింపువల్ల నెమ్మదిగా కరగడం ప్రారంభించి, 1944 ముగిసిపోయాను. నాకు మెలకువవచ్చి తొందర తొందర అయిపోయాయి. ఇది కలహాలం ఆ వర్ణతాలలో ప్రతిభవనిస్తూన్నది.

నేను బౌద్ధమతానికి బదులీనాథ ఉష్ణకుండంలో స్నానంచేసి వేయి ఏనుగుల బంతో వెళ్ళి. ఉష్ణకుండుల ధరించి బదరీనాథస్వామి దర్శనానికి వెళ్ళాను. ఆ కాలంలో జరిగే తంతంతా చూచి ఇంటికి తిరిగివచ్చి నిద్రపోయాను.

ఏమిటి నాకీ హిమాలయ ప్రయాణం. ఈ బదరీనాథ యాత్ర ఎంత విచిత్రంగా పరిణమించింది. ఈలాంటి మహావిచిత్ర స్థలాలలో మనుష్యుడు ఎన్ని దేవతలైనా కల్పించుకోగలడు! నాకు మాత్రం బదరీనాథుడు మనుష్యుడు కాకపోయినా విగ్రహంలాకే కనిపించాడు.

కాని మనుష్యుడు ఎంతో కష్టపడితేనే గాని, తన మనస్సులో పుట్టిన ప్రపత్తి భావాన్ని నిర్మలమూ, నిశ్చయమూ చేసుకోలేడు.

ఎన్ని యుగాలనుంచి, ఈ బదరీనాథుడు ఈ మంచుకొండల ప్రదేశంలో వెలిసి ఉన్నాడో! పాండవు లీ శీతల ప్రదేశానికి వచ్చారట! క్రీస్తు పూర్వం కొన్ని వేల ఏళ్ళక్రింద ఆర్యులు ఉత్తర భూములలో బదరీకాశ్రమాన్ని నిర్మించుకొన్నారు.

ప్రపంచానికి పదివేల ఆడుగుల పైచిల్లర ఎత్తున, ఎక్కడో అలకనందానదీ జలప్రదేశాలలో ఈ మహాశీత్రం, మహాపూజలా పొదగబడిఉంది.

40

మరునాడు స్వామిజీ బ్రహ్మకపాలంలో నాచేత మాతండ్రిగారికి శ్రాద్ధం పెట్టించారు. బ్రహ్మకపాలంలో శ్రాద్ధం పెడితే మళ్ళీ ఆశీతరులకు శ్రాద్ధాలు పెట్టుకూడదట. ఎందుకంటే బ్రహ్మకపాల శ్రాద్ధంవల్ల శీతరులకు మోక్షం వస్తుందట. ఒకసారి మోక్షం వస్తే మళ్ళీ శీతరులను ఎలా ఆహ్వానిస్తాము?

ఏది ఏమయితే నేమి ఒక గొడవ వదలిపోతుంది. అందుకనే నేను ఒప్పుకున్నా. స్వామిజీకూడా 'నీ కిష్టమైతేనే పెట్టు, ఇష్టంలేకపోతే మానెయ్యి!' అన్నారు. అందులో ఉండే లాభాలాభాలు చూడే నేను ఒప్పుకున్నాను. స్వామి దర్శనము, పూజలు అన్నీ ఏదో గౌరవంకోసం చేయించారు. నాకు దేవుళ్ళమీద గౌరవంంటే ఆ ప్రదేశాలమీద శ్రేయ ఎక్కువైంది, గానకాల ప్రసరించిఉన్న వెలుగునీడల్ని మనవిపోయాను.

ఎత్తై, స్నిగ్ధహిమంలో నిండి, స్పష్టమూర్తులతో ప్రాపంచిక సంబంధ మేమీ లేకుండా ప్రకృతిలో కలసిపోయిన అకాపకభావనలైన శీతనశీల ప్ర శిఖరదేవులు నన్ను పూర్తిగా తమ హృదయాలకి హస్తకొన్నారు. వారితో నా ఆపదనలు మూగభాషతో చెప్పకొన్నాయి. ఏలాగైనా ఆ శిఖరమూర్తులను చేరాలనే కాంక్ష నా కెక్కువైంది. చిటి తక్కువైనదేను. రాత్రిళ్ళు మంచు తురుస్తున్నా వంటిండా చూచుకోకుండా, చోటకోబులా తొడుగుకొని ఆ వెన్నెలలో బదరిలో ఒంటిగా తిరిగాను. స్వామిజీ నన్ను చూచి ఏమీ అనలేదు.

శీతల తీవ్రత వర్ణంపలేదు. వెన్నెలలే మంచు తురుస్తుఉన్నది. ఒంటలో రక్తం ప్రవహించడానికి, ఇటూ అటూ పచారుచేస్తూ తెల్లవారుగట్ల మంచు తుర వడం ఆగగానే అలకనంద స్రవ్య ప్రదేశానికి బయలుదేరాను ఒక్కణ్ణే! దారి మంచుపడి ఉంది. నా కాళ్ళను పెద్ద జోళ్ళున్నాయి. హిమాలయ ప్రయాణపు జోళ్ళు, వాడినూరులున్నవి తొడుగుకొని, సంచినిండా ఒక్కణ్ణు, చిన్న వ్రవు, కాఫీపాడుం, పాలడబ్బా వేసుకొని బయలుదేరాను. ఒక్కణ్ణి వెళ్ళాలనే దీక్షపట్టి వెళ్ళాను. స్వామిజీకి ఒక చీటి వ్రాసి బయలుదేరాను.

చీకటి లేదు. ఒక తేలికమైన సంధ్య నిశ్శబ్దం లోకమెల్లా ఆవరించి ఉంది. దారి తప్పిపోతుందనే భయపడలేదు. ప్రాణానికి భయపడలేదు. ఆ చుట్టుపక్కల లోయలలో ఏదాడైనా బదరినాథ్ కే చేరుతుంది, ఏనాడైనా అలక నందలో కలుస్తుంది. చేతిలో మురుకెత్త ఉన్నది. నడక సాగించాను. కొండ పక్కనే మనుష్యులు నడిచే దారి, దారికి దిగువ ఎక్కడనో అల్లనంద సంగీతం పాడుకుంటూ ప్రవహిస్తున్నది. ఎదురుగా, వెనకగా, ప్రక్కగా ఆకాశాన్నంటే కొండలు. ఒకచోట కొంచెం దిగుతున్నా, మొత్తం ఎక్కటమే. పదకొండు వేల అడుగులనుండి పధ్నాలుగువేల అడుగుల దూరం ఎక్కొలి. అక్కడ ఉన్నది అలకాపురం.

తెల్లవారుగట్ల నాలుగింటికి బయలుదేరి తెల్లవారేసరికి బదరికి ఆరుమైళ్ళు ఎగువకు ఎక్కాను. అక్కడ ఆ అతిశీతలంలో దారిప్రక్క ఒక పెద్ద రాత్రిపై కెక్కి కూర్చుండినాను. ఆకాశంలో వెలుగు పూర్తిగా వచ్చింది. ఎట్లటి కిరణాలు మబ్బుల్ని వివిధాంతరాలైన బంగారురంగులతో, నారింజరంగులతో అంతటా కమ్మివేశాయి. డేరు తెలియని కొన్ని హిమాలయ శిఖరాలు గులాబి రంగులు తాలుస్తున్నవి.

అలకనంద లోయలోమాత్రం చీకట్లు పూర్తిగా పోలేదు. పర్యతసానువుల పరచిఉన్న తెల్లటి హిమం, ఉన్న కాస్త వెలుగునూ ద్విగుణీకృతంచేసి, లోయలను వెలిగిస్తున్నది.

ఏమీ ఆలోచనలేని ఆనందంలో మునిగిపోయాను. ఏమి చూస్తున్నానో నాకు తెలియలేదు. ఎన్నో వింతవింతలైన పక్షులు, ఎన్నో విచిత్ర గాంధర్వ గీతాలు ఆలపించుకుంటూ ఎగిరిపోతున్నవి. వానిని గమనించుకుండానే కూర్చుంటిని. ఎన్నో మనోహరమైన పుష్పాలు కని విని ఎరగనివి ఆ కొండచరియలలో

తలెత్తి లేచి నవ్వి; పరమేశ్వరుని కెదురుచూచి. ఇవేమీ నాకు గోచరం కానేలేదు.

వసుదేవా జలవాతాలు చాలా ఆందంగా ఉంటాయట. అవి నా తిరుగుదారిలో సందర్భిస్తాయని ఏర్పాటుచేసికొని అలకనందా జననప్రదేశాన్ని ఎరిమిది గంటలకు చేరాను. నిమి ఆ ప్రశస్తిసౌందర్యము! దేవత లిక్కడ వాసంజేరారంటే అచలమృత మేముంది? ఎచ్చట చూచినా మంచుకొండే. ఒక మహా సమప్రదేశంలా ఉంది అలకాపురద్వారమైన హిమఖండ ప్రదేశం. ఆ హిమపు బయలుదేరు ఎక్కలంటే ఇంకా కెందుకూడు వందల అడుగులు వట్టి మంచుగడ్డ ఎక్కలి. ఆ గడ్డకట్ట మంచుపర్వతంక్రిందనుంచి అలకనంద ప్రవహించి వస్తూవుంది.

మంచుగడ్డలు కరిగి ఆ నదీకన్య ఒడిలో పడుతున్నవి. ఆ నిర్మల నిశ్చల మహాకీతల ప్రదేశంలో గొంతెత్తి పాటదాడ యిద్దిపుట్టింది నాకు.

ఓహో! అలకనందా! ఆమరవాహిని!

అమృతగాగిణి! విమలనాహిని!

సుందరాంగీ వ్యోమగామిణి! ఆనందరూపిణి!

ఓహో అలకనందా! ఆమరవాహిని!

ఎచ్చటనె నీదివ్య జన్మము

ఎచ్చటనె నీబాలికా కేళీ

ఎచ్చటే నీ ముగ్ధలాస్యము

ఎచ్చటే ఓ అలకనందా!

మనము లెరుగని హిమప్రదేశము

మనము లెరుగని గగన పథముల

జనన మొందిన సుందరాంగీ!

మనుజు పథముల కేలవ నీవి

జలజలా ప్రవహించివ నీవి

గలగలా ప్రవహించివ నీవి

పంకిలమ్మగు నటల బ్రతుకున

మహారాగము పాడుతుంటూ

పరమపూత విచిత్ర పర్వత

సామవుల శిఖరాలమధ్యా

స్వచ్ఛపన్నీరాల యగులతో

ఈ పాట ఆ యక్షప్రదేశాలలో మారుమ్రోగింది. ఆ పాటకు అలకనంద ఆనంద మందినదా? అలకనందాదేవీ!

ఈ భావం మనస్సులో తట్టిన మరుక్షణంలో అలకనందా నా శకుంతలా ఒకటేనా? అన్న ఆలోచన ఉచ్చించినది.

శకుంతలాదేవి అలకనందా ఒక్కటే! ఆమె మరల నదీరూపమై తిరిగి ఇక్కడకు చేరిపోయింది అనుకున్నాను.

41

అక్కడనుండి అలకనంద ఆడుకునే ఆ ప్రదేశం దర్శనం చేద్దామన్న మహాకౌంత్ల పుట్టింది నాలో. ఆ తొమ్మిది గంటలకూ ఆకొండ ఎక్కడం ప్రారంభించాను. ఏలా ఎక్కానో, ఎన్నెనారులు కూలి పడబోయానో, జారానో, కూర్చున్నానో, దేకానో తెలియదు. చరిగంటలయ్యే లోపున ఆ అలకాపుర ప్రదేశం చేరాను. ఆ ప్రదేశం పద్దెనిమిదేల ఆడుగుల ఎత్తు ఉంటుంది. చుట్టూ ఇరువదిమాడు, ఇరువదినాలుగువేల ఆడుగుల శిఖరాదన్నో ఆనంతంగా కనబడినాయి.

గాలి అతివేగంగా విసురతూచింది. మంచుతోనిండి, తెల్లటి నెరిసిన జుట్టు శిఖలుగా ముడివేసిన యోగి తపస్సు చేసుకొంటున్నట్లున్న ఒక చిన్నకొండ ప్రక్క ఉన్నచిన్న గుహలోచేరి, దిక్కుత్తులుతీసి, ధర్మమాన్ద్రాస్థానలోని కాఫీ తాగి, స్కెచ్ తీసి పులకరాలతో ఒక బొమ్మవేశాను.

ఆ బొమ్మ మధ్య నాట్యమాడుతూ ధవళాలక అలకనందానది తోచినది. ఆ నదీసుందరి మోము మా శకుంతల మోమే!

అలకనందా చిత్రము నేను వేయాలని నేనులేదు హేమా! అలావచ్చింది. ఆ గడియలలో ఆలా ఎందుకు వేశానో నాకే తెలియదు. ఎంత అందంగా వచ్చింది, ఆ రూపం! నాలో ఐక్యముకొని నూత్న యశ్వనదీనాల శకుంతలా రూపం. ఒళ్ళు బంగారము, జుట్టు బంగారము. ధరించినవస్త్రాలు హిమధవ లాలు. హిమమే వస్త్రాలుగా నేనని సౌందర్య మా రేఖలలో, వంపులలో దృశ్యమైనవి.

ఎటుచూచినా హిమం లోయలలో దేవదారువృక్షాలు, ఘనీభూత హిమావృత పర్వతసానవులలో అంతర్వాసనులై అనేక దివ్యనదీబాలలు. వారెప్పుడూ బాలలే నిర్భరీసుందరులు కొందరు. నిత్యయావళలు. త్రిదశ ప్రాధాన్య గననీతి పొందేవారు, గంగా యమునాదీనదీమ తల్లులు.

హిమాలయంలో ప్రతిప్రదేశం ఎవరు తిరుగగలరు? ఆ రహస్యాలను ఎవరు తెలిసికోగలరు? మహాకవులీ మహాప్రదేశాలను వర్ణించి వర్ణించి, చాలలేకపోయినారు. మనుష్యప్రదేశాలమధ్య మనుష్యులకందని మాయాప్రదేశమై విస్తరించిఉన్న ఈ విచిత్ర పథాలలో మనుజునకు పనిఏమి? మనుష్యుని దుఃఖాలు, ఆనందాలు ఆవేదనలు, కాంక్షలు, సంతృప్తులు హిమాలయేశ్వరునకు తెలియనవసరమేమి? ఆవి ఆతని పాదాలనైనా అంటునా?

ఆస్థలంలోని మహదానంద మత్తలలోనుంచి విదల్చుకొని, ఎట్లు దిగానో, లోయలోనికి ఎట్లా నడిచానో, ఏదిక్కున వచ్చానో, మెలకువ వచ్చేసరికి శతధార దగ్గర ఉన్నాను. శత ధారా సౌందర్యం వర్ణనాతీతమే. అక్కడ నూరు ధారలు నూరు వివిధక్రతులతో నారదమహతీవీణానాదం చేస్తూ పడుతున్నవి.

అచ్చటి పూవులలో ఒక మహాపుష్పము నాకు దర్శనమిచ్చింది. ఆ పుష్ప సౌందర్యం నేనేమి వర్ణించగలను? తెల్లని రేకులు, కాశ్మీరకుసుమవర్ణ హృదయం రెండువందల పుటలున్న కమలాలకన్న పెద్దది. ఎన్నో తుమ్మెదలా పుష్పంలో,

వాలున్నది. మైక్లే కృష్ణాకున్నది. ఆ ప్రజ్ఞముల నువాసన ఇతర పలుకులు చిన్నవిచ్చుచున్నది. ఈ పలుకులనును అనుకున్నాను. ప్రజ్ఞాస్వరూపము ఒక ముఖాంతమున ప్రస్థానమున కలుగుతున్నది.

ఆ ప్రజ్ఞాను గేయ సంపాదించుచున్నాడు. ఆన నా హృదయంలో ఒక పలుకు ప్రసరించింది.

42

అలకాపుర దాహ్యకాండవృత్తియైన సత్సత్యసరోవరం. ఆ సరోవరం మైలున్నది విశాలం. అత్యంత కృతజ్ఞులనులహారము. అలకాపురంలో మధ్య నుంచే నిండదండము, దాని కాకల వైరుధ్యమున నూర్చుకుండమున్నది. అంత ఎత్తైన రత్నధాని సరోవరంకంటా. వేడినీటి ఉబలు గర్భమందుకుట చేతనే, నీరు ఆ అతితీతంలోనూడా పేలికొకుండా ఉన్నాయి.

అలకాపురీచ్చానైన ఆ హిమవనశల ప్రదేశాన్ని చిత్రతీర్థమంటారు. ఆ చిత్రతీర్థంలో మానవవాసన పూర్తిగా కరిగిపోతుంది. ఏదో అనుభూతికాంతి హృదయాల నావలస్తుంది. నాకా చిత్రతీర్థ నిత్యవాసత్వం వీల లభించుకూడ దన్న గాఢవాంఛ జన్మించింది.

సత్సత్య సరోవరతీరాన నిలుచుండి, ఆ మధ్యాహ్నం ఎదుట హిమాలయా లను దర్శిస్తే అక్కణ్ణి ఎక్కడికో, ఏ ఉద్యానంకో దీనికొకటోయే స్పటిక సోపాన పంక్తిలా కనబడ్డాయి.

ఈ దృశ్యానికి స్వర్గానోహణ దృశ్యమని గేయ.

నూతనకాలంలో ఆ పర్యతాగ్రప్రదేశాలు వెండి, రత్నసోపానాలులా కనుపించాయి. ఇక్కడనుండే పొండవైన స్వర్గారోహణము కావించారు.

ఆ సోపానాల నెక్కువ అనంతరధాతు వెళ్ళిపోగలనా? మానవాతీత పథ సందర్శన మానవులలో ఉన్న మానవత్వాన్ని నాశనంచేసి, వారికి మానవా తీతసత్వాన్ని అర్పిస్తుంది.

ఆ మానవాతీతత్వం అనుభవించగలం, వర్ణించలేము. ఆ ఆనందానుభవమే అమరత్వమేమో.

తోడుదారెగిన మనుష్యుడులేక ఎవ్వరూ ప్రయాణం చేయలేరట. అయినా అంతరుముందే ఒక సన్యాసులజట్టు ఒకటి అదారిని ప్రయాణంచేసి ఉండడంచేత వారి ప్రయాణంజాడలు స్పష్టంగా కనబడినవి. అదీకాక ఆ సన్యాసులన్నీ ఆ దారినిగురించి ఆ దృశ్యాలనుగూర్చి పూర్తిగా తెలుసుకున్నాను. అందుకనే నాకా దారి సుగమమైంది.

తిరిగి చిత్రతీర్థము వచ్చి, ఇంకను దిగి శతధారల సంచరించుచున్నప్పటికీ నాలుగైతది. వడగట్లు కురియుట కొరంభించినవి. అత్యంత శీతలవాయువు వీవదొడగినది.

నా కాఫీ అంతా అయిపోయినది, ఓస్కెట్లు అయిపోయినవి. ఒక బండరాతికింద దూరి, చుమరీమృగంలా గేయ మోసే సామానులు దింపి, గాలి రాకుండ ఒక గొంగళి అడ్డుపెట్టి, నాస్వప్న వెలిగించి, వెలగకొయలంతఉన్న

నాలుగు వడగట్టేరి, నీళ్ళుకాచి, కాఫీ తయారుచేసుకొని త్రాగాను. విగజ్జలు వెలిగించి రెండుగంటలలాగే కూర్చున్నాను. చీకటి అటుముడుపోయింది.

ఉన్నిగొంగడీ కొట్టుక్రిందఉన్న తోలుకోలులోపల ఉన్నివస్తులు నాకు చలిబాధను కలిగించలేదు. ఒక గంట కురిసి వడగండ్లవాన వెలసేసింది. గాలి జోరుమాత్రం తగ్గలేదు. కేరణికాల ముడంచేత దాని చూడకుండానే మాత్రం దైర్యం.

తీర్థయాత్రకు పోయేవారంతా రానూపోనూ చూడకోజాలు ప్రయాణం చేస్తారు. నేనున్న తావుకు దిగువను పక్కనకండ్లమైళ్ళ మారంలో పెడిచివుంటుంది. ఈ కొంచెం దూరంలోనే సర్వమానకజగత్తు నాకు వేలకొలదివైపు దూరమైపోయినట్లే తోచింది.

ఒక చిన్న జంతువు దాగేటందుకుమాత్రం సరిపోయే ఆ స్థలంలో ఇన్ని ఎండుచితురులు పోగుచేసి మంటచేశాను. దేవదారుపుల్లలు చాగా మందుతూ మువాసన ఘాపాలను ఎగజిమ్ముతున్నవి. ఆ విచిత్ర నిశ్చలంలో, నాకు సంఘాతమైన మెలకువే. నిద్ర రానేలేదు. మత్తయినా కలగలేదు. ఎన్ని స్వప్నాలు నిండిఉన్నా అవన్నీ ఆనిశ్చలతలో అంతర్భాగలయ్యాయి. అలాగే కూర్చున్నాను. నా చేతిగడియారంలో రెండు అయ్యేగడికి నిప్పు అరిపోయింది. ఆ చీకటిలో, ఆ వెలుగులో, ఆ చీకటివెలుగులో అలానే కూర్చుండిఉన్నాను. నడుం నొప్పిపెట్టలేదు. ఆలోచనలు ఆఖరయ్యాయి. బుద్ధి నిశితత్వం తాల్చింది. స్పష్టమైన ఆలోచనలు మొక్కలు మొలిచి వృక్షాలై పుష్పాలు పూచినవి.

ఏ విషయమైనా మనుష్యుల బుద్ధిమిదినే ఆధారం. బుద్ధి ననుసరించి సిద్ధాంతం. సిద్ధాంతా న్ననుసరించి మనుష్యుల ఆచరణ ఉంటుంది. అన్ని ఆచరణలకు ఆతని స్వీయసిద్ధాంతాలు ఆధారం కాకపోవచ్చును. అవి చిన్న పనులు. అప్పటి తాత్కాలిక పరిస్థితుల ననుసరించి ఉంటవి.

కాలానికి మనుష్యుడు దూరమవడమేకదా ఎయిన్ టైన్ నాలవపథము.

ఆకాశంలోని కొన్ని నక్షత్రాలకు చూడువేల సంవత్సరాలనాటి భూమి లోని చరిత్ర కనబడతూఉంటుంది. కొన్ని తారలకు నూరు సంవత్సరాలనాటి చరిత్ర. ఇంక కొన్నింటికి ఏడాదికిందటి చరిత్ర దర్శనము అవుతూ ఉంటుంది.

ఒకే ఊణంలో ఈలాంటి కాలవ్యత్యాసాలు విశ్వంలో ఉంటే, సంఘటన సందర్భనము మనుష్య మనుష్యునికి ఎన్ని తేడాలుగా ఉండాలి. అందులో వివిధ హృదయాలకు దృష్టివైవిధ్యము, గ్రహణవైవిధ్యము అనంతరూపాలుగా ఉన్నవి. ఈ వైవిధ్యస్థమై, వైవిధ్యాతీతమైన ఒక సత్యమేదో ఉండాలి కదా! అది భౌతికానుభవంలోనే ప్రత్యక్షమవుతున్నప్పుడు, బుద్ధి కతీతమైన మహాసత్య మొకటి ఉండాలి కదా?

ఈ సత్యము ఇతరు లెవ్వరూ బోధింపలేరు. ఎవరికివారే గ్రహించు కోవాలి, ఆలోచించుకోవాలి. గురువు మార్గంమాత్రం చూపిస్తాడు.

జనసమృద్ధిలో సంగీతం వినబడదు. జనులహోరులో ఆలోచన ఏకధార కాదు. కళాకాలా శాస్త్రపరిశోధనాలయము వీధిలో పెట్టగలమా? అలాగే

సత్యాలను గ్రహించడానికి ఈలాంటి మానవజీవితాలితో నిర్మల నిశ్చల ప్రదేశాలు అచటాలములు.

ఆ సమయంలో ఏవి నాలో చర్చించుకున్నా, నా కవి నిమగ్నంలో : స్వప్నమైపోయింది. ఇంతలో, నేను డ్రమ్ వెలిగించి నీళ్ళు కాచుకొని, ముఖ సమస్యనుంచేసి, కాఫీకాచుకొని తాగుతుండగా స్వామిజీ సలగురు సన్యాసు లలో నన్ను వెతుక్కుంటూ అక్కడకు వచ్చారు.

ఆయన నన్ను చూచి ఆశ్చర్యపడి 'నాయనా! ఒక్కడవు వచ్చావని ఆలో చించాను. కాని నాకు భయం కలుగలేదు. అందుకని దైన్యంగానే ఉంటిని గాని వడగండలాన కురియడంవల్ల చారి తప్పిపోతావేమోనని తెల్లవారగట్ల బయటదేరి వచ్చాము' అన్నారు.

ద్వితీయ ఛాగము

కైలాసేశ్వరుడు

1

సేమసుందరీదేవీ, ఇక్కడనుంచి జరిగిన మా సమాచారం యావత్తూ స్వామిజీ వ్రాశారు. మళ్ళీ నేను వ్రాయనవసరం లేదు. ఆయనభాష గంగా నిర్మలినే. అదంతా ప్రతి వ్రాసుకొని ఈ నా జీవితచరిత్రలో రెండవభాగంగా స్వీకరిస్తున్నా. ఈ భాగం కొద్దే. ఆ షిమ్యుట, నేను నీడగ్గిరకు వచ్చేటంతవరకు జరిగినది. నాలుగు ముక్కలు నేనేవ్రాసి నా చరిత్ర పూర్తిచేశాను. ఈ చరిత్ర ఉద్దేశము చిట్టచివర నీకు నివేదించాను...శ్రీనాథమూర్తి.

స్వామిజీ కథనము

శ్రీనాథమూర్తి ఎంతో ఉత్తముడు. ఆతన్ని చూడగానే నా కదేమో అనిర్వాచ్యమైన వాత్సల్యం కలిగింది. కర్మ దుర్విపాకంవల్ల ఆతని భార్య పోయినది. ఆతడు పశువైపోయాడు. ఈబాలకుని ముందు జీవితం అఖండ నిర్మలరిణి వేగంతో ప్రవహిస్తూ, దేశాల పుణ్యవంతం చేయవలసి ఉన్నది.

శ్రీనాథమూర్తి ఉత్తమ శిల్పికాగలడు. ఈనా డాతనికి ఎవ్వరి బోధలు రుచించవు. అతడే ఆతనిదారి వెతుక్కోవాలి. హిమాలయాలలోనే ఈతనికి దారి దొరుకుతుందని తోచింది. నాకు వెంటనే ఆతన్ని మాజుట్టుతో కైలాసం రమ్మన్నాను. అతనితో నేను వాదించదలచుకోలేదు. ఆతనికి అవసరం వచ్చి నప్పుడే ఇది దారి అని చూపిస్తాను. అది నిశ్చయము.

నారాయణ! నారాయణ! దివ్యభావాలకు కూడా అతీతుడవైన పర మేశా, బదరీక్షేత్రాంతరమూర్తి, కైలాసక్షేత్ర పాలకా, అనంతప్రభా, మేమంతా కైలాసం వస్తున్నాము. కైలాస పర్యట సందర్శన మహాపుణ్యం నీకే అర్పిస్తున్నాము తండ్రీ. నెలవా?

నాకిది పదిహేనవసారి కైలాసయాత్ర. కైలాసేశ్వరచరణాలనూ, నాకూ ఏదో విచిత్ర పవిత్ర సంబంధం ఉండి ఉండాలి. బహరీనాథ ఔత్త్రంలోని అన్ని పుణ్యస్థలాలు శ్రీనాథమూర్తికి చూపించినాను. నారదశిల, నృశింహశిల, చరాహశిల, గరుడశిల, కుంభేశిల అనే పంచశిలలు, వహ్నితీర్థం, ప్రహ్లాదతీర్థము, నారదతీర్థము, కూర్మతీర్థము, ఋషిగంగ అనే పంచతీర్థాలు, చరణపాదుక, శేషనేత్ర, వేదధార, చూతామూర్తి, వ్యాసగుహ, భీమశిల అను షట్ పవిత్రస్థలాలు ఆతనికి చూపించి, కుంభముచూర్తంలో కైలాసపర్వతోన్నతఖలమయ్యాము.

కొండలెక్కుటలో అతి జాగ్రత్తగా దారి చూచుకోవలసిఉన్నది. అనేక నమలలోయలు దాటవలెను. వర్షాలు వడగండ్లుపడుట ఎక్కువైనది. మానాఘాట్ ఈదారి కంతకూ ఎత్తైన ప్రదేశం. ఇక్కడ నిలుచుండి శ్రీనాథమూర్తి నన్ను చూచి 'సామిజీ మనం స్విష్టర్థాండులోని బ్లాంకు శిఖరంకన్న ఎత్తైన ప్రదేశంలో ఉన్నామండీ' అన్నాడు.

ఆ ప్రదేశానికి ఎటువైపు చూచినా లోయలు క్రిందకు దిగిపోతున్నాయి. మేము నిలుచున్న ప్రదేశం అసలు హిమాలయశ్రేణికి వెన్నెముక. ఆ వెన్నెముక శ్రేణిలో ఎవగెట్టు, గురుమాంధాత, నందపర్వత, కాంచనగంగ, గౌరీశంకర, ధవళగిరి, గోద్వీసు పర్వతశిఖరాలున్నాయి. అందులో ఎన్నో శిఖరాలు మాకు కనబడినాయి.

మానాఘాట్ నుంచి ప్రయాణాలు చేసుకుంటూ అడుగుమాత్రం వెడల్పు గల దారుల హిమపాత ప్రవాహాలపై ప్రయాణించాము. ఒకచోట ఆకాశమంటే పర్వతసానువు. ఈ ప్రక్క పాతాళమంటే లోయ; పర్వతాలు, నదులు, రాళ్ళూ; రోజుకు ఆరు, ఎనిమిది మైళ్ళుకన్న ఎక్కువ ప్రయాణం చేయలేము.

ధాప్పానగరం హిమాలయశ్రేణికి ఆవలివైపు పర్వతపాదాన ఉన్నది. ధాప్పానుండి, పద్నాలుగువేల అడుగుల ఎత్తునుంచి పన్నెండువేల అడుగుల ఎత్తుకు జీలంపిది లోయలోనికి దిగి, ఆ నదీతీరాన చివచిలింగ్ గ్రామం చేరుకున్నాము. చివచిలింగ్ గ్రామం నుండి మూడు రోజులు ప్రయాణం చేస్తూ జానిమామండి నగరం చేరాము. ఈ నగరంపెద్ద వర్తకస్థానం. ఇక్కడే హిందూదేశ వస్తువులు, టిబెట్టువస్తువులు మారకం జరుగుతూ ఉంటుంది. ఇక్కడ చక్కని పాళ్ళినా ఉన్నిగుడ్డలు, శాలువలు, కస్తూరి, శిలాజిత్తు, ఉన్ని మొదలైనవి తిబెట్టువారు అమ్ముతారు. ఆయుర్వేదోషధాలకు పనికివచ్చే ఓషధులనేకం త్రివిష్టపులు ఈనగరంలో అమ్ముతారు. వెండి బంగారముఁ ఖడ్జిలుగాజేసి అమ్ముతారు.

భరతదేశాన్నుంచి నగలవస్తువులు, పగడాలు, ముత్యాలు, కుంకుమ పువ్వు, తేయాకుడబ్బాలు, అత్తరుదీనుసులు, అగరువత్తులు, ధూపసామానులు, పచ్చకర్పూరం, హరత్తికర్పూరము, బియ్యమా, దూదివస్త్రాలు, ఇత్తడి, రాగి మొదలైన లోహాలు, ఆద్దాలు, దువ్వెనలు, దీపాలు, కొవ్వత్తులు, సూనులు, కత్తెరలు, ఉక్కుసామానులు, ఇనపసామానులు ఇంకా ఎన్నో త్రివిష్టపానికి ఎగుమతి అవుతాయి.

2

అయినా మా సంతకం తనివ్వలేదు, కొద్ది పన్ను విధించారు తనకు తగినంతగా. ఆశలో నన్నెరిగివారు చాలామంది ఉన్నారు. అప్పుడు చివరికి, నాకూ చాలా స్నేహం. అవసరమైతే దారిలో నొంగుకుపోయి గాఢించుకుంటూ ఉండడానికి కొంతమంది తిలెత్తు పోలీసువారిని పిలుచుకుంటూ ఇస్తామని వారంటే మేము చాలామంది ఉన్నాము. మాకేమీ అయితేదీలే లేనన్నాను.

కొన్నిమామండిచండి మాజట్టు బయటదేరింది. మధ్య, గ్రామాలు ఉన్నా లేకపోయినా శ్రీనాథమూర్తిజేరా, రాజపుత్ర జమీందారునిజేరా వేస్తే మాకందరికీ చాలా సరిపోయేవి. గుజ్జాలకూ, చమరమృగాలకూ టార్పా లిక్లో జేరాలు తయారుచేసి వానినందులో కట్టేసేవారం. మాకీలకు టార్పా లిక్లో చిక్కని గుడారం నిర్మించేవారం.

ఆ ప్రకృతి సౌందర్యం వీక్షిస్తూ మూర్తి సర్వమూ మరచిపోయేవాడు. అతని ధ్యానమంతా ఏదో మహాభావసందర్భ నాభిలాషియై ఉరకలు పెట్టు తూర్పున.

ఈ సుకాంలో శ్రీనాథమూర్తి నాదగ్గరకు వచ్చాడు.

‘స్వామి! భగవంతుడంటే ఏమిటి?’ అని చిన్నబిడ్డలా ప్రశ్నించాడు. ఈవిషయమైన చర్చ అతడు చేసుకోక, గ్రంథాలు చదవక ఆప్రశ్న వేయలేదు. అతనిలో ఈ పరమభావాన్నిగూర్చి శిశుత్వం వచ్చింది. అదేకదా సాధకుని ప్రథమస్థితి!

సేను : నాయనా భగవంతుడొక వ్యక్తీకాదు. అఖండ మానవుడూ కాదు. మూర్తి : యోగ్యు, శివ, అమితాభ, జిహ్వాది భావాలన్నీ మానవుని శక్తికి కొన్ని కొట్టికొట్టి స్వాత్మ శక్తిగల మూర్తిని భావించినవేకదా అండి.

సేను : అలా మనుష్యులు భావిస్తున్నారు. ఒక్కొక్కప్పుడు తమకు సన్ని హితునిగా, పరమ బంధువుగా కూడా భావిస్తారు.

మూర్తి : అలా భావించడంవల్ల మానవునికి స్వశక్తి నీరసించి, అస్వతంత్రత ప్రబలి తన పురోగామిత్వానికి తానే అడ్డుతగలడం కాదాండి?

సేను : మనుష్యుడెందుకు పురోగామి కావాలి?

మూర్తి : లేకపోతే నశించి పోతాడు.

సేను : ఋజువుచేయి.

మూర్తి : ప్రకృతిలో వస్తువులు పెరగాలి. లేకపోతే నశిస్తాయి.

సేను : సముద్రం పెరుగుతోందా? కొండలు పెరుగుతున్నాయా? ప్రపంచంలో ఉన్న గాలి పెరుగుతోందా?

మూర్తి : అవి రూపాలు మారుతున్నాయి గదాండి.

సేను : మనుష్యుడు పెరుగునా! తక్కినవస్తువులు మారునా, ప్రకృతిలో వస్తువులు పెరగాలి, లేకపోతే నశించాలంటావేమి?

మూర్తి : ప్రకృతి అంటే చేతన ప్రకృతి అని నా ఉద్దేశం?

నేను : ప్రాణంగలవన్నీ పెరుగుతున్నాయికదా? పడేశ్వనాటి జనాభా నూట ముప్పైకోట్లయితే, ఇప్పుడు ప్రపంచంలో నూటయభైకోట్ల పైచిల్లర పెరగ లేదా? అందులో ఏకొద్దమందో తప్ప తక్కినవాళ్లు భగవద్భావాన్ని సమీప వాళ్ళేకదా? ప్రకృతిలో మనుష్యులతప్ప తక్కిన ప్రాణికోట్లకు భగవంతు డున్నాడని, లేడని భావాలు లేవుకదా? ఒకవేళ ఉన్నా, ఉన్నదీ లేనిదీ మనకు తెలియదు. అనేకరకాల ప్రాణికోట్లు కలెచాయి, వానిలోంచో, విడిగానో కొత్త ప్రాణికోట్లు ఉద్భవించాయి. వానికి పురోగామి కావాలనిగానీ, ఆగిపోదామనిగాని ఆలోచనలేదు. వాని పెరుగువీరుగులు ఆ పురోగామిత్వమీద ఆధారపడి ఉండలేదు. కనక సువర్ణ ప్రారంభించిన ప్రాతిపదిక నిరాధారం! ఇంక నీ వాదన మనుష్యుని పురోగామిత్వ, తిరోగామిత్వాల విషయమై సూత్రమేకదా?

మూర్తి : అవునండి. మనుష్యుడు వృద్ధిపొందడమే, ఆరోగ్యవంతు డవడమే, సర్వసంపదలు సమంగా అనుభవించడమే కోరుతాడు అంటే, మనుష్యు డార్థికప్రాణి. ఆర్థికంగా సమత్వం కోరుతాడు. అది రావాలంటే భగవంతుడు, కర్మ, మోక్షము, నిర్వాణము, మళ్ళీ జన్మ ఆనే భావాలు ఆతని పురోభివృద్ధికి అడ్డాలుకదా?

నేను : ఆర్థిక సమత్వం కోరేవాడికి భగవంతుడు వద్దని చెప్తాడా అంటే, ఒక మనుష్యునిలో ఉన్న భగవద్భావం 'సువర్ణ ఆర్థికంగా సమంగా ఉండకు' అని బోధిస్తుందా?

మూర్తి : అంటే, మనుష్యుడు తనలో ఉన్న ఎచ్చుతగ్గులు ఆదికర్మనుంచీ వస్తున్నాయనిన్నీ, కర్మకూడా భగవత్స్వరూపమనిన్నీ, ఎచ్చుతగ్గులు ఉండడమే భగవంతుని ఇచ్చుఅనీ సమ్మి, పెద్ద అలసత్వం సంపాదించుకొని, తన ప్రయత్నాలనుండి విరమించి, నిస్పృహ పొందుతున్నాడు కదా అండి?

నేను : ఇంతవరకు భగవద్భావమే లోకం అంతా నిండిఉన్నదికదా. ఏ చార్యాలలో, ఏ ఇంగర్ సాల్ వంటివాళ్ళో దేవుడు లేడని వాదించవచ్చు. అంతే. కాని భగవంతు డున్నాడని సమ్మేవారు కోట్లు ఉన్నారు. అయినా ఒక పరిణామంనుంచి ఇంకో పరిణామం వస్తూనేఉంది. రాజ్య విధానాలు, శాస్త్రవిధానాలు, జీవితవిధానాలు అనేకం మార్పులు పొందాయి. ఆ మార్పులన్నీ చాలా ఉత్కృష్టమైన మార్పులని మీరంతా వాదిస్తూనే ఉన్నారు. భగవద్భావం ఎల్లా తీసుకువచ్చిందా మార్పులు? మీతండ్రి భగవంతుని సమ్మితే, లేడని వాదించగలిగిన నీవెలా ఉద్భవించగలిగావు? సువర్ణ పురోగమ స్వరూపానివా? తిరోగమ స్వరూపానివా? అలాగే లెనిన్ తండ్రో, తాతో భగవంతుని సమ్మినవాడేకద! ఆ వంశంలో భగవంతుని సమ్మని లెనిన్ ఏలా ఉద్భవించాడు?

మూర్తి : నన్ను ఆలోచించుకోనియ్యండి.

మూర్తి నాకు సమస్కరించి వెళ్ళిపోయాడు. ప్రజలు భగవంతుడున్నాడని ఒప్పుకుంటే ఏమి ఒలికింది, లేకపోతే ఏమి నష్టమైంది? భగవంతుని పేరిట

జరిగే ప్రాణి హింస ఆనందకరం. మనస్సు హింసకే వెరవని భక్తులు దేనికి వెరవారు? మనస్సునే పరమపుణ్యమే నగవద్దావంకన్న, మనస్సుణ్ణి మనస్సు డున్నా ఉంచే నా ప్రకృతభావమే యంతా ఉంచుకుంటూ కూర్చున్నాను.

మూర్తి ఒక్కడే ఆలోచనలో కొండలలో నడిచి కొంత దూరం పోయాడు. మనస్సును ముందుకు నడిచినా, వెనక్కు నడిచినా ఒక్కటే! వెనకొస్తున్న లెక్కనున్నది? కూర్చుంటూ, పడమట వెనకవుతుందా? కూర్చున్నప్పుడు దిశావిలో మార్పులే జరుగవు. ఎవరు ఎట్లు నడిచినా, చుట్టు చుట్టే యథాస్థానానికే వస్తారు.

గోళాకారంగా ఉన్నది భూమి. గోళాకారంగా ఉన్నదీ విశ్వం. గోళాకారంగా సర్వశక్తులూ స్పందిస్తాయి. గోళాకారంలో ఏదిమొదలు ఏది పునోగామి, ఏది ఆశయం?

3

మరల నా కైలాసేశ్వరుణ్ణి సంపర్శిస్తున్నాను. భోజన ప్రియులకు చక్కని మిఠాయిలు, వస్త్రప్రియులకు పట్టువస్త్రాలు ఏ నరాలను సృందింప జేస్తాయో కదా? మనస్సుకు వాని దర్శనమే త్రాస ఉప్పొంగిపోతాడు.

నాబోటి జ్ఞానపానులకు కైలాస సందర్శనము అత్యంత మాధుర్యాలను జీవితమంతా వీల ప్రసరింప చేస్తుందో శాతకవాదులకు ఏమి తెలుస్తుంది?

మూర్తి ఒకటేని వెంటచెట్టుకొని ఆలోచనలో ఎక్కడికో పోయాడు. అతనికి హిమాలయ సందర్శనము ఆనందం సమూహింది. రంగుల కళ్ళతో శృంగారం, కళ్ళకా రంగుల అద్దాలజోడు లేకుండాను, సర్వకాలము ఆ శిఖరాలను, పర్వత సానువులను పరికిలిస్తూ తన చిత్రలేఖనాలు విన్యాసం చేసివేస్తున్నాడు.

మూర్తికి కైలాసపర్వతముకడ ఏదో విచిత్ర పరివర్తనము కలుగుతుందనే నా నమ్మకం. కైలాసపర్వతానికి అనతిదూరంలో ధాన్యకటక సంఘారామం ఉంది. దానిని ద్విపాంగ సంఘారామం అంటారు త్రివిష్టప శృంగులు. అచటి సంఘారామాచార్యుడైన లామా తొంబదివళ్ళు దాటిన వాడు, అఖింశ విజ్ఞాని. సత్వసంపన్నుడు. ఆగతానాగతవేది. ఆర్హతుడు. ఆయన మహాశిల్పి, చిత్రకారుడు. నా కెన్నియో విషయాలు పూర్వకల్పాన్ని గురించి బోధించారు. ఆయనకడ మూర్తిని కొన్ని నెలలుంచ దలచుకొన్నాను. నేను కైలాస ప్రదక్షిణం చేసేటప్పుడు మూర్తిని నాతో తిప్పతాను.

మేము అయిదువోజులు దుర్గమమైన జీలనదీలోయలో ప్రయాణం చేశాము. రావణహృదం చేరాము. మూర్తి నా కడకు పరుగునవచ్చి 'స్వామీ ఈ చెరువు నేనా మానససరోవరం అంటారు?' అని అడిగాడు.

'కాదుబాబూ ఇది రావణహృదం. ఈ ప్రదేశాలలో అనేకం మంచి నీళ్ళ చెరువులున్నాయి'.

'రావణహృదం! కైలాసాన్ని పెకలించి తన లంకకు తీసుకొనిపోవాలని ప్రయత్నించిన రావణాసురుని గాథతో సంబంధం ఉందా స్వామీ?'

‘అవునుమూర్తీ, నఖాలలోతవ్వి కొండ పెకలించాలని ప్రయత్నిస్తే ఆతడు భంగపాటు నొందాడట. కాని ఆ ప్రవృత్తినవల ఈ హృదయం ఏర్పడిందట.’

‘మనవాళ్ళని ఏమి విచిత్రభావాలండీ, ప్రతి ప్రకృతివైచిత్ర్యానికీ ఒక చక్కని గాఢ కల్పనైతారు.’

‘కల్పించడం అంటే నీ ఉద్దేశం?’

‘లేనిది సృష్టించడమనే!’

‘లేనిది ఎవరికీ?’

‘.....’

‘అందరికీనా?’

‘అవును.’

‘ఉందని గుర్తించేవస్తువు ఉందని ఎల్లా తెలుస్తుంది?’

‘చూపులుమాస్తే, మనస్సు గ్రహిస్తుంది.’

‘చూపులుచూచినా, మనస్సు గ్రహించపోలే?’

‘చూచినా ఒకటే, చూడకపోయినా ఒకటే!’

‘అంటే చూపులు నిమిత్తమాత్రం మనస్సు ఆనలుశక్తి అనిగదా నీవాదన. సరే. చూపులు లేకుండా మనస్సు గ్రహిస్తే?’

‘మనస్సు గ్రహించడానికి ఏదైనా మార్గం ఉండటాలింది.’

‘మనస్సు పై అధికారి అనుకో. పై అధికారికివచ్చే విన్నపాలు క్రింద ఉన్న అధికారసోపానం వెంట వస్తవుకో! ఆ అధికారి క్రింది అధికారులతో సంబంధం లేకుండా తానే స్వయంగా విషయం దర్శిస్తూచేసుకొని, విషయాన్ని గూర్చి తీర్పు ఇవ్వగలడా?’

‘ఇవ్వగలడండి: కాని ఈ పోలిక సరియైందికాదు. తెలుపురింగు ఒక వస్తువు ఆధారంలేకుండా ఉండలేదు. అలాగే మనస్సు ఇంద్రియాల ఉపాధి లేకుండా వ్యక్తంకాదు.’

‘విశ్వంలో విద్యుచ్ఛక్తి ఉంది. అది ఉపాధిద్వారా వ్యక్తం అవుతుంది. కాని ఉపాధిహూడా ఆ విద్యుత్ స్వరూపమే అనికదా శాస్త్రజ్ఞులంటారు. అంటే విశ్వంలో ఉన్న ప్రతి అణువు ఎలక్ట్రాన్, ప్రోటాన్ మొదలైన నూత్యుతి నూత్యుశక్తి కణాల కూడికనేగా మిశ్రితమైంది? ఆ విద్యుత్ వ్యక్తం కావాలంటే తనతో చేయబడిన వస్తువుద్వారా వ్యక్తమవుతుంది. మనస్సునంచే సర్వ ప్రకృతీ ఉద్భవించింది, సర్వ ప్రకృతిలోని వస్తువు మనస్సు. అమనస్సు ఒక ఉపాధిద్వారాగాని వ్యక్తం కాకపోవచ్చును. కాని మనస్సు ఉపాధి అవసరంలేకుండా ఉండి, ఇతర విషయాలను గ్రహిస్తుందికదా?’

‘చిత్తం.’

‘అలాటి మనస్సు సృష్టించిన ఈ విచిత్రభావాలు వట్టికల్పన లెలా అవు తవి మూర్తీ? మనస్సు ఇంద్రియాలను ఉద్భవింపజేసినట్లే భావాలనూ ఉద్భవింప జేస్తుంది. భౌతికమైన ఈ పదార్థాల లెలాంటిసత్యమో భౌతికేతరమైన భావాలూ అలాంటివే; కనక ఒక భౌతికవిషయం ఎంత అనందదాయక మౌతుందో, మౌనసిక

మైన నడవడము అది అందరూయినవే! శాస్త్రుకారుడు టిబెట్టునుగూర్చి తెలుసుకోవాలి అని ప్రయత్నించాడు. అశోకులు సరిశోధకులు కష్టపడి, మారునానుగో లింగ. ఈ టిబెట్టు ప్రభుత్వమున కవంత గ్రహించారు. అట్లాగే ఫలాని సత్యము ముఖికి వెన్నెలగు నందత్సకాలమునం అంటే, ఈ జ్ఞానం మహాభూతమునకు సంబంధించినదా? ఎవరెప్పుడు ఖిరము ఇరవైతోమిట్టవేల పైచిట్టల అమగుల ఎత్తుంటే ఏమి. అందుకు ఒకవేయి అగుగులు తక్కువుంటే ఏమి? అభిరం తప్పి చికిత్స మహాసముద్రం పూర్వదావా? ఈలాంటివిషయాలు తెలుసుకోవడం అందం. అంతే కాతవాహులు ఆంధ్రులూ, మహారాష్ట్రులూ? కాదు ఎవరైనా, కొంతలు మునిషావు. ఇదంతా మానసికం. అలా మానసికంగా మన కల్పించడం అందకరాదు. అందువల్ల వచ్చే నష్టమేమీ లేదు.

రాజవన్యానం అవగానే ముగ్ధుల నాకు నమస్కరించి అలోచనతో రాజవహ్నిదం పెద్దన బుచ్చుండి బామ్మవేయడం ప్రారంభించాడు.

4

రాజవహ్నిద సౌందర్యము, మానససోవర సౌందర్యముతో సరిపోల్చలేము. రాజవహ్నిదంలో ఆధునిక సౌందర్యము, చిత్రణీజాతి స్త్రీ మనోహరత్వము విలసిల్లడాటుంది. మానససోవర సౌందర్యం అలాటికము. పద్మినీ జాతి స్త్రీవలె ఆ సరస్సు ప్రత్యక్షమౌతుంది. సరస్వతీదేవి వలె నాట్యం చేస్తుంది, రాజహంసీవలె నడయాడుతుంది, యజ్ఞాగ్ని శిఖాకాంతితో వికసిస్తుంది. మానససోవర సందర్శన మాత్రాన పూర్వకత్య పటాపంచలవుతుంది. (బహ్మనందము సన్నిహిత మవుతుంది.

డెబ్బదిరెండు మైళ్ళ వైశాల్యం గలిగి నిర్మల నీల నీరాలతో తెల్లటి ఆ మంచు ప్రదేశంలో సతీదేవి భవళవక్షోజ నీలచూచుకంవలె బిడ్డలైన భక్తులకు దర్శన మిస్తుంది.

సకల విశ్వాత్మికమగు ఆధిమానసిక ప్రతిబింబ మీ మానససోవరం.

విశ్వంలో భూగోళము, విచిత్ర భగవద్దేవతారంగము. ఆభూగోళంలో భరతదేశం విశ్వమాత. ఆ మాతకు వక్షోజాలు హిమాలయాలు; హృదయం బదరీ నారాయణం, మనస్సు మానససోవరం, శిరస్సు కైలాసం, సహస్రారం కైలాసశిఖరం. ఈ రాజరాజేశ్వరీ భావం, ఈ కామకామేశ్వరీ భావం, నాబోటి యోగ విద్యార్థులకే దృశ్యాదృశ్యం.

శ్రీనాథమూర్తి మానససోవరాన్ని చూచి నిర్విణ్ణుడై, ఆ దీప్య సౌందర్యం ఆతన్ని ముంచెత్తగా, అనందం ఆతన్ని వణికించగా, అశ్రుబిందువులు గంగాధారలై ప్రవహింప నవ్వుతూ, వెక్కి వెక్కి ఏడ్చినాడు. కొంత సేపటికి నమ్మబించుకొని, ఆతడు యోగివలె కాపీనమాత్రధారియై, ఆ భయంకర నైత్యంలో నాలోపాటు మానససోవరంలో స్నానం చేశాడు. ఒంటి నిండా బూడిదపూసుకొని శుభ్రవస్త్రాలు ధరించి నెగడిదగ్గర కూర్చుండి ఉత్త

రాన ఆకాశంలో దివ్యదర్శనం ఇచ్చే కైలాసేశ్వర శిథిలానికి ఆక్లేముఖుడై, పద్మాసనాసీనుడై, కన్నులు మూసికొని ధ్యానంలో మునిగిపోయినాడు.

నే ననుకున్న ముహూర్తం వస్తూఉంది. ఆతర్వాత ఆతని అదృష్టం. ఆ ముహూర్తానికి ఆతన్ని సిద్ధంచేయాలి. ఆతనితో వాదించాలి. ఆతడు తనలో తాను చర్చించుకునే విధానమే మార్చాలి. ఇది నా కర్తవ్యం.

అలా ఏళ్ళో ఒక విచిత్రమైన యోగంలో చిచ్చులుకొనాడు శ్రీనాథమూర్తి. ఆ విచిత్ర యోగంలో ఇరవై నిమిషాలుండి, లేచి తిన్నగా నా దగ్గిరకు వచ్చినాడు. 'స్వామీ! ఈ శుభముహూర్తంలో నాకేదైనా చిన్న మంత్రం ఉపదేశించండి. నా జీవితంలోని కల్మషం కడిగి నన్ను పరమ హిందూస్థానిగా చేయగలిగిన మంత్రం దయచేయండి!' అని ప్రార్థించాడు.

వచ్చిందా పుణ్యముహూర్తం!

'సలేనయ్యా నీకు దక్షిణామూర్తిమంత్రం ఉపదేశిస్తాను. అది ఒక లక్ష నెమ్మదిగా పునశ్చరణచేసుకో. తర్వాత ఓపిక ఉంటే మంత్ర ఏకాక్షర లక్షలు పునశ్చరణ చేసి శాంతిహోమమూ, సంతర్పణ చేయి' అన్నాను. ఆతని కొమంత్రం ఉపదేశించాను. ఆ సమయంలోనే నూటపనిమిది సార్లు లా మంత్రాన్ని ఆతనిచేత నేను చెబుతూ పునశ్చరణ చేయించాను. మధ్యాహ్నం పన్నెండింటికి మా భోజనాలయ్యాయి.

శ్రీనాథమూర్తి దూరంగా గోచరమయ్యే కైలాసపర్వతాన్ని, మానస సరోవరాన్ని చిత్రంవేసుకుంటూ సాయంకాలం నాలుగింటివరకు గడిచాడు.

ఈలోగా నేవకులు మాగుడారాలు చుట్టివేసి గుఱ్ఱాలమీద ఎక్కించారు. మేము నాలుగున్నరకు బయలుదేరి రెండుమైళ్ళు నడిచి, ఆ సాయంకాలము మానస సరోవరానికి వామతీరానఉన్న కొద్దిమంది టిబెట్టులాలామాలున్న ఒక చిన్న బౌద్ధ సంఘారామంలో మకాం చేశాము.

ఆరాత్రి శ్రీనాథమూర్తి జపం ముగించి నాదగ్గిరకు వచ్చి, 'స్వామీ! ఈరోజులో మాలోకం అంతా అనేక అనుమానాలతో నిండిఉంది. నిశ్చయాలు ఒకరికీ లేవు. ఒకవేళ ఏదైనా నిశ్చయం ఉంటే, అది పక్కంకొనుండా ఊదరకొట్టి పండించిన అరటిపండులాంటి నిశ్చయమే' అన్నాడు.

'ఏమిటవి బాబూ! నాకు శక్తి ఉన్నమట్టుకు నీ అనుమానాలు పోగొట్ట ప్రయత్నం చేస్తాను' అని జవాబిచ్చాను.

'మా యువకలోకంలో ప్రపంచానికి సరియైనస్థితి కమ్యూనిజం అని. అందుకు దారి ప్రజావిప్లవంవల్లనే అని. ఆదారిలో భగవంతుడులేడు, ఆదారిలో మతాలులేవు, ఆత్మఉందని నమ్మం. మతగ్రంథాలు, మానసికవైపరీత్యాలు. వీటి అన్నిటిపైనా ఆధారపడిన కళ హీనము. 'కళకోసం కళ' అనటం తుమింపరాని ద్రోహం. ప్రజాభ్యుదయ స్వరూపంకొని కళ, నీరసుని కూని రాగాలవంటిది.

'అహింసలో మగతనంలేదు. అది మానవలోకాన్ని నాశనం చేస్తుంది. సద్గుణాలు సమయానుకూల నటనాలుమాత్రం పుణ్యదయా ధర్మ సత్యశాసనాలు

వెళ్తుంటావేళల్లా. ఆర్థికసమత్వం, తర్వాత రాజకీయ సమత్వం ప్రపంచాని కంతకూ ఎక్కియోగ్యం. చాతులు అనవసరపు అడ్డుగోడలు; దేశాలు భూగోళ ధానాలమాత్రం. ఇవన్నీ మాబోజ్ గాళ్ళ వాదనలు. మీ ఆధిప్తాయం సెల వియ్యాలి.

5

మానస సరోవరం తీరంలో నుంచుని మారంగా ప్రత్యక్షమయ్యే కైలాస పర్వతాన్ని, మానస నిర్మల హృదయంలో ప్రత్యక్షమయ్యే ఆ దివ్య పర్వత చ్ఛాయను మాస్తూ గర్వి ప్రపంచమూ మరచిపోవచ్చును.

మానససరోవరానికి, కైలాసానికి ఉన్న శ్రుతి, పద్మానికి, సూర్యోదయానికి ఉండునా? సుందర శ్రీవిలసిత వనితా వక్షోజాలకూ, ముత్యాల హారానికి ఉండునా? విజాలదీర విసేల పశ్చాంకత లోచనాలకూ, వాలుమాపులకూ ఉండునా? సౌందర్యానికి, ఆనందానికి, పారిజాతానికి, పరిమళానికి ఉండునా?

ప్రభూ! కైలాసమూర్తి! నీవే ఈ పర్వతప్రభువు! నీవే సర్వలోకా క్రమవాచకవు, నీవే సమస్తసృష్టిస్వరూప సృష్టి పీఠోదయి. నీ బంగారుజలలు సర్వ విశ్వ ప్రసరిత ప్రాణకాంతులు, నీ హస్తాలు సర్వసృష్టిస్థాధార చైతన్యాలు, నీ త్రినేత్రాలు, సర్వశక్త్యాత్మికవస్తు, వస్తుచంద్రుని, సౌందర్యానందాలు.

ఓ పరమేశ్వరేశ్వర! నీవు యోగివి, యోగస్వరూపుడవు, యోగాతీతుడవు. నీవు మాలివు, మానవు, మేయవు. నీవు జ్ఞాతవు, జ్ఞానవు, జ్ఞేయవు.

ఓ స్వయంభూ, నీకు ఉనికిలేదు. నీకు చేతనములేదు, నీవుమాత్రమున్నావు.

ఓ సదాశివా! నీవు కర్తవు, కర్మవు, కీర్తివు. నీవు మహాకావ్యానివి. నీవు రసమవు, స్థాయి, సంచారీ, విభావానుభావసాత్వికభావాలు నీవే. నువ్వు చిత్రీకారుడవు, కుంచెవు, వర్ణాలు, ఫలకానివి, చిత్రీమవు, నువ్వు వచనమవు, అన్వయానివి. నీవేవాక్యకరణమవు.

ఓ గుణాతీతా! నువ్వు విరోధివి, స్నేహితుడవు, తండ్రివి, కుమారుడవు. నువ్వు దాడివి. దాడినడిచేవాడివి, గమ్యస్థానానివి!

నిన్ను సందర్శించిన పరమాదృష్టానందంలో, ఆటలలో చిన్నబడ్డల ఆనందం, యువతీయువకుల ప్రేమానందము, కుటుంబికి సంపత్త్యనుపార్జనానందము, జ్ఞానికి విభూత్యానందము ఆచవులుమాత్రము.

కైలాసేశ్వరుని సందర్శిస్తున్న శ్రీనాథమూర్తి మనలోకంలో లేడు. కొద్ది మంది మాత్రమే సందర్శించిన మహద్దృశ్యమాతడు సందర్శించాడు. పృథ్వీ లోని ఒక సౌందర్య ఖనిని సందర్శించాడు. ఆతనిలో అహంభావము, గర్వం లేకెత్తాయి, ఆతనిలో కళాత్మక గట్టుతెగి పరవల్లెత్తుతున్నది. ఆతనిలో ఎక్కడో దాగిఉన్న నిశ్చలభక్తిలో స్పందనం కలిగింది. ఈ త్రివేణి సంగమజమహానదికి ఆతడు నిజమైన భగీరథుడు కావాలి!

భోజనాలై విశ్రాంతిస్తున్నప్పుడు, నాదగ్గరకువచ్చి కూర్చున్న శ్రీనాథ మూర్తివైపు తిరిగి, 'బాబూ నువ్వు నిన్నడిగిన ప్రశ్నలకు నాకు తోచిన సమా

ధానాలు కొన్ని చెవుతాను విను. ఆ సమాధానాలుసీసంజేహాలకు సరియైన సమాధానాలుకావు. నీసంజేహానివృత్తి నువ్వే చేసుకు నేందుకు తోడ్పడుతాయి. అంతే! నీసంజేహాలు, నామాటలూ సమన్వయంచేసి ఆలోచించుకో. నీకే నెమ్మదిగా జవాబులు దొరుకుతాయి.' అన్నాను.

‘చిత్తం స్వామిజీ!’

‘భగవంతుడు ఒక పెద్దమనుష్యుడుకాడు. అయితే అతడు ఉన్నాడో, లేడో మనస్సు అక్కరలేదు. అత్యున్నదని నువ్వు నమ్మవద్దు. ఆత్మానాత్మ విచారణ, జ్ఞానినాస్తివిచారణ, మానవజ్ఞానంబైన చర్యకు సంబంధం కలుగజేసుకో సవసరములేదు. మతగ్రంథాలు చదవ నవసరంలేదు. ఇంక అహింసనుగూర్చి, పుణ్య, దయా సత్యకౌచాలనుగూర్చి, నేను స్పష్టంగా మాట్లాడుతాను. జానులనుగూర్చి, దేశాన్నిగూర్చి చివర వాఅభిప్రాయం చెప్పగలను.’

‘చిత్తం.’

‘హింస అంటే ఏమిటి?’

‘మనుష్యుని చంపడం. శారీరకంగా, మానసికంగా మనుష్యుని బాధ పెట్టడం.’

‘కాబట్టి, మనుష్యుని చంపడం తప్పులేదు, చావగొట్టడం తప్పులేదు, మనుష్యుని మానసికంగా బాధపెట్టడం తప్పులేదు. అది మగతనం అని మీవాదనా?’

‘అంటే ఏదైనా మనుష్యులలోకానికి మంచిది అని తోచిన స్థితిని తీసుకు రావడానికి అడ్డు అని తోచే మనుష్యులనందరినీ, చంపవచ్చు, కొట్టవచ్చు, మానసికంగా బాధించవచ్చు.’

‘ఇంకోమనుష్యుల జట్టుకు వారికి మంచిదన్నస్థితి, మీజట్టుకు మీరు మంచి దన్న స్థితి. ఒకదాని కొకటి అడ్డంపస్తే ఆజట్టును మీరూ, మీజట్టును వారూ చంపుతూ దారి నిష్క్రమింపటం చేయవచ్చునన్నమాట? ఈరెండు జట్టులూ సమాన బలం కలవి అయితే ఒకదాన్ని ఒకటి నాశనం చేసుకొని రెండూ మాయం కావాలి కదా! ఒకటి ఎక్కువబలం కలది అయితే, రెండోదాన్ని నాశనంచేసి, తానుకొంత నాశనం అయి తర్వాత ముందుకు నడవాలి. తీరా, ఆమంచిస్థితిని పొందిన తర్వాత నాశనం అయిన జట్టు తిరిగి ఉద్భవిస్తే, మళ్ళీదాన్ని నాశనం చేస్తూఉండాలి. రెండోజట్టు బలం ఎక్కువైతే ఈజట్టు నాశనం అయిపోవాలి! ఇదేనా మీ హింసాతత్వం?’

‘అవునండీ.’

‘ఈ రకమైన చరిత్ర ఈమనుష్యులలోకం సంపూర్ణంగా నాశనం అయిన దాకా ఉండాలని మీ వాదన!’

‘అలా ఉండాలనికాదు, ఉంటే ఉండవచ్చును.’

‘అసలు మనుష్యుడు, ఇంకోమనుష్యునికోసంగాని, మనుష్యులలోకంకోసం గాని ఎంగుక్షీ హింసంతా జరపడం?’

‘అది న్యాయం కాబట్టి!’

‘న్యాయం, అన్నదానికి ఆర్థం ఏమిటి? మనుష్యులకు మంచిది కాబట్టి న్యాయం. మనుష్యులకు ఇది మంచిది అని నిర్ణయించేవారు ఒక మనుష్యుడో మౌక్త్యకంబోవాడు లేక చాలామంది—ఇంటర్నేషనల్—దీనికి వ్యతిరేకంగా పోల్చినట్లైతే—ఒక మనుష్యుడు లేక నాజీపార్టీ—వ్యతిరేకంగా నిర్ణయించవచ్చు! ఆమంచిదన్న న్యాయంకోసం నువ్వు నేనూ ఎందుకు బాధపడాలి?’

‘మనం అన్నదాంట్లో నేనూ ఉన్నానుకదాండి. కుటుంబం బాగు అన్న దాంట్లో కుటుంబంలోని ప్రతిమనుష్యుడు ఉన్నాడు. లోకకుటుంబంలో కూడా ఉంటాడు గదాండి.’

‘ఇప్పుడు రెండు కుటుంబాలయ్యాయికదా? ఈ రెంటిలో ఏది సరియైన న్యాయం?’

‘అందరికీ లాభించేది.’

‘ఆవిషయం నిర్ణయించేదెవరు?’

‘అందరూ!’

‘నాజీలూ, ఫాసిస్టులూ ఇంకా చాలామంది అందులో చేరారుకదా?’

‘ఎక్కువమంది? ఒక్కడు చెప్పినా ఎక్కువమందికి నచ్చవచ్చును!’

‘అంతేనేకాని సర్వవిశ్వాన్ని మధించి తెచ్చిన సత్యాలుకావన్న మాటేనా ఇవి?’

‘నేను ఆలోచించుకొని రేపు చెప్తానండి.’

6

శ్రీనాథమూర్తి తిన్నగా జేరావదిలి మానససరోవర తీరానికిపోయి, అక్కడ మంచులేని ఒక రాతిబండమీద కూర్చుని ఉన్నాడు.

శ్రీనాథమూర్తిలో బాహ్యసౌందర్య పూజావాసనలు నిండిఉన్నాయి. ఆబాహ్య సౌందర్యం వెనకాల మనస్సౌందర్యము, ఆత్మసౌందర్యము కూడా ఉండాలి.

ఈ మూడు సౌందర్యాలూ మహా త్తమ స్థితిలో సంగమించడమే సంపూర్ణావతార భావము. ఆత్మసౌందర్యంలేని తక్కిన రెండు సౌందర్యాలూ, మనుష్యుని రాక్షసునిచేస్తవి. ఫ్రాంకాయిన్ పైయినుచే సృష్టింపబడిన రాక్షసుని వంటివా డవుతాడు.

ఒక బాహ్యసౌందర్యం ఉన్న మనుష్యుడు జంతుసమానుడు. జంతువులో విలసింചేది భగవంతుని ప్రసాదమగు ప్రకృతినీధగుణం (ఇన్ స్టింక్ట్) వల్ల వచ్చే మంచిచెడ్డలు మాత్రం. ఆజాతి స్త్రీ పురుషులలో అది ఎక్కువగా ఉండి మానవత్వ సహజమైన మనస్సు తక్కువగా ఉంటుంది. ఆలాంటివారిలో ఆలోచనా తక్కువ ఉంటుంది.

ఆ మధ్యాహ్నం మేము ప్రయాణం చేస్తున్నప్పుడు జమీందారుడుకూడా మాతోకలిసి నడుస్తున్నాడు. ప్రొద్దుటి ఆలోచనలు నన్నింకా వీడలేదు. నేను శ్రీనాథమూర్తిని చూచి ‘శ్రీనాథమూర్తి! నీ హృదయంలో ఘోసత

సౌందర్యం పులకరాలు కలుగజేస్తుంది కదా! నీ హృదయంలో సౌందర్యాన్ని గురించి ఉన్న భావాలన్నీ నాకు విందామని కుతూహలంగా ఉంది. ఎందుకంటే, మనం ప్రాద్దున చర్చించుకున్న విషయానికది సన్నిహితం అన్నాను.

శ్రీనాథమూర్తి : స్వామిజీ! మానవుని సౌందర్యం ఎక్కువగా వికసించేది శ్రీమూర్తిలోనని నా ఉద్దేశము. ఈ సౌందర్యంలో మాడుభాగాలున్నాయి. మూర్తి సౌందర్యం, వర్ణం, ప్రాణవిలసనమూను.

జమీం : నలుపువర్ణం అందంకాదనా నీ ఉద్దేశం?

శ్రీనాథ : ఏరంగైనా అది అందంగా ఉండవచ్చును. అంటే అందంగా ఉండేందుకు రంగు మట్టితో కలిపినట్లు బురదలా ఉండకూడదు. రంగులో మాంద్యం ఉండకూడదు. రంగులో ప్రకాశం, నైర్మల్యం ఉండాలి. అదే వర్ణ సౌందర్యం. అలాగే మూర్తి సౌందర్యం అంగాంగశ్రుతి మేళనం ఉండాలి.

జమీం : అంటే?

శ్రీనాథ : అనురూపత, అని నాభావం. ఒక పొడుగు మనుష్యుడు తల, ముఖము, కళ్ళు, ముక్కు, చెవులు, నోరు, ఫాలము, చేతులు, పాదాలు, తలలు, వేళ్ళు, ఛాతీ, నడుం, కటి పిరుదులు, చొడలు, పిక్కలు, పాదాలు, ఆపొడుగుకు తగినట్లుగా ఉండాలి. పొడుగువానికి, ఛాతీ బాగా వెడల్పున్నవానికి పొన్న కొయలాంటి చిన్న తలకొయఉంటే, అనురూపరహితమన్నమాట.

సేను : ఈ అనురూప నిర్ణయం ఎట్లాగ?

శ్రీనాథ : అనేక యుగాలనుండి మనం మనుష్యరూపం ఎరిగి, ఉత్తమ పురుషుడికి ఇంత తల, ఇంతంత కళ్ళు మొదలైనవి ఉండాలని నిర్ణయించాము.

సేను : అంటే మంగోలులకు ఒకరకం అనురూప నిర్ణయం, స్వీగ్లోలకు ఇంకోటి ఉండవచ్చు నన్నమాటేగా!

శ్రీనాథ : చిత్తం.

రాజ : బెల్గావీలకు ఒకరకం, కాబూలీలకు ఇంకోరకం, పంజాబీలకు వేరే రకం, బ్రాహ్మణులకు వేరు, ముస్లింలకు వేరు అలా ఉండవచ్చునన్నమాట.

శ్రీనాథ : అవునండీ! ఈతేడాలు మానసిక సౌందర్య, ఆత్మసౌందర్యాల నిర్ణయాలలోనూ ఉంటాయి.

సేను : ఇంక ప్రాణశక్తి సౌందర్యం ఏమిటి?

శ్రీనాథ : ఒక మనుష్యుడు మందకొడిగా ఉంటాడు, ఇంకొకడు హుషారగా ఉంటాడు. చాచకక్యంగా ఉంటాడు. ఎక్కడ ఈమాడూ ఉత్తమంగా సంయోగం అవుతాయో, అక్కడ భౌతిక సౌందర్యంఉందని మేమంటాము. అంగాంగ సమప్రమాణత ఉన్నంత మాత్రం చాలదండి. ఆ అంగాంగాలుపుష్టిలో రేఖలలో సమప్రమాణంగా ఉండాలి. మొగవాడికి కండలు కట్టిన దేహం అందం. శ్రీకి కర్కశత్వం పనికిరాదు. మెత్తదనము, రేఖాస్ఫుటత్వమూ ఉండాలి.

నేను : ఎందుచేత శ్రీలో ఎక్కువ మనుష్యుల సౌందర్యం ఉందంటావు? జంతువులలో, పక్షులలో మగవే ఎక్కువ సుందరంగా ఉంటాయి కదా! కోడైపుంజు, నెరులెపుంజు, మగపులి, మగసింహము, ఆంబోతు ఎంత అందంగా ఉంటాయి?

శ్రీనాథ : చిత్తం! జంతునితనిదాటి మనుష్యుడు పైకివచ్చాడు. జంతు, పక్షి కుటుంబాలలో పనిబాధ్యత ఆడదానికి. మగది ఆడదాని సంతోషంకోసం మాత్రం. అందుకని అందమూ, సాటా మగదానికే ఉండాలి కదా! ఇక మనుష్యులలో పురుషుడు పని నిర్వహించేవాడు. స్త్రీ, పురుషప్రీతికోసం. అందుకని శ్రీలోనే అందం అంతా చేరింది.

నేను : పురుషులూ, స్త్రీలూ సమాన హక్కులు, సమాన బాధ్యతలు వచ్చినప్పుడు, పురుషునికోసం స్త్రీ అంటావేమిటయ్యా!

శ్రీనాథ : శ్రీ పురుషులు సమాన కర్మ పరతంత్రులైనవెనక నెమ్మదిగా సౌందర్యం ఇద్దరికీ సమమాత్రం దేమోనండి!

జమీం : అది ఎల్లాగయ్యా! పనికల సౌందర్యం తక్కువ, పనిలేనివారికి సౌందర్యం ఎక్కువ అన్నావు కదా! శ్రీ పురుషు లిద్దరూ సమానంగా పని చేసే టట్టయితే ఇద్దరిలోంచి అందం నశించిపోతుందేమో! అంటే మానవజాతి లోంచే అందం పోతుందేమో?

7

మా నడకకా మా సంభాషణకా రెండూ సాగుతూనే ఉన్నాయి. మూడారి మానససరోవరతీరం ప్రక్కనే, పర్వత సానువులమీద ఎగుడుదిగుడు రాళ్ళ ప్రక్కగా, గుట్టలమీదుగా ఉన్నది. కొన్నిచోట్ల మంచు కరిగి నీరుగా ప్రవహించి చిన్న, పెద్దపతనాలుగా మానససరోవరం చేరుతున్నాయి. చిన్నచిన్న వాగులు, ఆ వాగులు దాటుతూ, మనుష్యుడు మాత్రం నడవగలిగిన ఆ దారిలో పూవులుపూచే చిన్నగుబురుల మధ్య ప్రయాణం చేస్తూఉన్నాము. సరోవరానికి ఉత్తరంగా కైలాసశిఖరం బంగారు రంగులతో ప్రజ్వరిల్లుతూ బంగారు కమలంలో పరమశివుడు పద్మాసనస్థుడై యోగసమాధిలో ఉన్నట్లు దర్శనమిస్తున్నది.

నేనా పవిత్ర సౌందర్యనానందంలో పులకించిపోయి. 'మాడు మూర్తి! ఆ సౌందర్యం, ఆ కైలాసశిఖరం, 'కనకాంభోజగతం, నవేందుమరుటం, కైలాస ప్రభం!' అన్నట్లుగా ఉన్నది. ఆ సౌందర్యాన్ని వర్ణించగలమా?' అన్నాను. శ్రీనాథమూర్తి : ఆదృశ్యం ఆదృతంగానే ఉన్నదండి, పదినిమిషాలలో

ఒక చిన్నబొమ్మ వేసుకొని మిమ్ము కలుసుకుంటాను.

నేను : అల్లాగేమూర్తి, మేమంతా ముందుకుసాగం. అదిగో అక్కడహూర్పుంటాము. మన మకాం ఒక అరమైలుమాత్రం ఉంది.

శ్రీనాథమూర్తి పది నిమిషాలలో బొమ్మ పూర్తిచేసి ఆ ప్రకృతి సౌందర్యం, ఉచ్చోగిపోతూ, వీక్షిస్తున్న మమ్మల్ని కలుసుకున్నాడు.

నేను : మూర్తి! మనుష్యుని ఆరాధన మూడు మార్లు, ప్రకృతిలో శక్తులను గమనించి, ఆశక్తులకు అతీతమైన ఒక ఆధారం ఉందని సిద్ధాంతానికి

వచ్చి, సుఖ దుఃఖాలకు అతీతమైన అస్థితిని చేరడానికి ప్రయత్నించడం ఒకరకమైన ఆరాధన. దీన్నే జ్ఞానమార్గం అంటారు. జమిందారుడు : నాకు కష్టాలు కలిగించవద్దని మొక్కుకొంటే ఆకష్టాలు రాకపోవడం జరుగుతూ ఉంటుంది కదాండీ స్వామీ?

నేను : అవునండీ, దాన్ని గురించి చెప్తాను. రెండవది, సువ్యవస్థ ప్రకృతి శక్తులను గమనిస్తావు. దాని ఆపా రాద్భుతత్వము నీలోని మానసికశక్తులను స్పందించి నీకు ఆనందం కలుగుజేస్తుంది. ఆ ఆనందంలో సువ్యవస్థ ఆ ఆద్యుడైతే అనందంగా వర్ణిస్తావు. అది మామూలుగా చెప్పితే నీకు మొదట కలిగిన ఆనందం కలుగదు. అందుకని నీలోని ఆనందాన్ని వ్యక్తీకరించగల విధానం, విపరీత రచనా విధానమే! అదే సంగీతం, అదే కవిత్వం, అదే చిత్రలేఖనం, నాట్యం, శిల్పమున్నూ.

శ్రీనాథ : స్వామీ! ఈకళలలో భగవంతుడు, మనుష్యుడూ ఎక్కువగా వస్తారేమిటి?

నేను : వస్తున్నా! మూడవమోస్తరు. ఇలావచ్చింది. మనుష్యుడు ప్రకృతి శక్తులను చూచాడు. ఆ శక్తులను ఆరాధిస్తే తనకు మేలువస్తుంది అనుకున్నాడు. లేకపోతే ఆశక్తులను నాశనంచేస్తాయి అనుకున్నాడు. వరుణ, ఇంద్ర, అగ్ని మొదలైన శక్తులను పూజించాడు. యాగాలుచేశాడు. ఇది భయజనితారాధన. ఈ ఆరాధన హీనస్థితిలో ఉన్న మనుష్యులలో ఎక్కువ.

శ్రీనాథ : తిరుపతి వెంకటేశ్వరుని మొక్కు. మంత్రాల పునశ్చరణ ఏమిటండి?

నేను : విను! అదే చెప్పబోతున్నది. ఈమూడు మోస్తరు, ఒకదానితో ఒకటి సమంగాగాని, ఒకటి ఎక్కువగాగాని సంగమం అవుతాయి. జ్ఞానమార్గం, సౌందర్యమార్గం లేక ప్రపత్తిమార్గం సమంగా కలిసి విశిష్టత్వతం, ముస్లింమతం, అదిశైవము మొదలైనవి వచ్చినవి. సౌందర్యమార్గం ఎక్కువై వామాచార శాస్త్రేయం, గౌరాంగమతం, సుఫీమతం వచ్చాయి. పూర్తిజ్ఞానమార్గం, హీన యాన బాధ్యం, చార్వాకం, వైశేషికం, కాపిలమున్నూ, జ్ఞానం ఎక్కువై ఆద్యైతం వచ్చింది.

జమి : భయాధారవల్ల, అమృతాని జాతరలు, మొక్కుబడులు వచ్చాయి. అంటారు.

నేను : జ్ఞానమార్గం, భయమార్గం, భక్తిమార్గం అన్నీ కలిసి వేలకువేల విధాలు ఉద్భవించాయి.

శ్రీనాథ : ఇప్పుడు శాస్త్రజ్ఞానం వృద్ధిఅయినందువలన, మతంయొక్క భవిష్యత్తు పరిణామం ఏమవుతుంది స్వామీజీ?

నేను : శాస్త్రజ్ఞానం ఎక్కువౌతున్నది నిజమే. మూఢత్వం జూరనీయని విజ్ఞాని మతాన్ని ఇంకా బాగా ఆర్థం చేసుకుంటాడు. మతం అనేది శాస్త్రజ్ఞానంలోని లోటు వెదికి 'కాబట్టి దేవుడున్నాడు' అనదు. అలా వాదించడం

జ్ఞానమార్గం నానం చేసుకోవలసి అవుతుంది. ఉత్తమమతం ఎప్పుడూ శాస్త్రజ్ఞానాన్ని ఉపయోగించుకుంటుంది. శాస్త్రజ్ఞాన పర్యవసానంవల్ల మతంలోని ఉత్తమ భాగాలకు ఎప్పుడూ గట్టితనం వస్తుంది.

మా సుస్థానా సత్కర్మత ఆవరించింది. ఇంతలో మకాం ప్రదేశం వచ్చింది. చీకట్లు ఆవరిస్తున్నాయి. మేము మూడవ ఏర్పాటులలో ములిగిపోయాము. సర్వవిశ్వాన్ని పుండించే భావానుభవముద్రంలోని అలలు ఉప్పొంగిపోతున్నవి. ఆతరంగాల అంచుల లో కాలిక ప్రదేశాలపై విరుచుకుపడుతున్నాయి.

8

పాశ్చాత్యుల శాస్త్రజ్ఞానాన్ని సంప్రదీకరణంచేసి శ్రీనాథమూర్తి కారాత్రి నిరూపించాడు. 'శాస్త్రజ్ఞానం అంటే ఏమిటి? ప్రకృతిని దర్శించి, ప్రకృతిశక్తి విధానాలను పరిశోధనద్వారా నిరూపించి, ఆ నిరూపణ, నిర్ధారణ చేసి, ఆ నిర్ధారణ సోపానాలతో నూతనమార్గాలు, నూతనసత్యాలను అన్వేషించడం శాస్త్రజ్ఞానం. ఇది పాశ్చాత్యవిధానం'.

శ్రీనాథమూర్తి: భారతీయుల విధానం ఎలాంటిదండీ?

'భారతీయుల విధానం ప్రస్తుతం ఆలా ఉంచుదాము. భారతీయులు ఆతీం ద్రియ దృష్టద్వారా జ్ఞానం సంపాదించారు. ఆగృష్టే, ఆజ్ఞానం ఇంకో విచారణలో చెప్పుకుందాం. ప్రస్తుతము పాశ్చాత్యఖండస్థులైన ఉత్తమ శాస్త్రజ్ఞులు ఇంతవరకు నిర్ధారణ చేసిన శాస్త్రజ్ఞానం ఏమిటి? వారు పదార్థాన్ని గురించి, ఆధివాదం ఎట్లాచేశారు? వారి శక్తివాదము, జీవవాదము, పరిణామవాదము, మనశ్శాస్త్రము, ఎయిన్ స్టైన్ గారి పరస్పర సంబంధవాదము, అన్ని క్రోడీకరించుకొని, ప్రాచ్యసంస్కారానికి అవి సన్నిహితమా వ్యతిరేకమా అనేవి నిర్ధారణ చేసుకుందాము.'

శ్రీనాథమూర్తి: చిత్తము. మా యువకులలో సంపూర్ణ పాశ్చాత్య జ్ఞానమూ లేదు, ప్రాచ్యజ్ఞాన పరిచయం అంతకన్నా లేదు.

'పాశ్చాత్యశాస్త్రజ్ఞానం అర్థం చేసుకోవాలంటే, శాస్త్రపరిభాష పూర్తిగా కావాలి. ఆభాష వెనకాలఉన్న సంపూర్ణభావం ద్యోతకం కావాలి. ఇప్పటికీ అనేకులు పాశ్చాత్యశాస్త్ర పండితులకే ఎయిన్ స్టైన్ గారి పరస్పర సంబంధ వాదము పూర్తిగా అర్థం కాదట!'

శ్రీనాథమూర్తి: మా కళాశాలలో పాఠాలు చెప్పే ఎమ్. ఎస్.సి. మొదటి క్రేణి వారయిన గురువులకే కొన్ని పాశ్చాత్యశాస్త్రజ్ఞాన విషయాలు అగోచరాలండి.

'కాదామరి! ఇంక ఆ పాశ్చాత్య సిద్ధాంతాల పరిశోధన చేయగల శక్తి ఉండాలి, పరిశోధనకు తగిన ఉపకరణాలు ఉండాలి. ఇవి భౌతిక వాదానికి ఉండాలి అని నేనంటే, ప్రాచ్యజ్ఞానానికి తెలివితేటలు అక్కరలేదనిగాని

ఉపకరణాలు అక్కిర లేదనిగాని నా ఉద్దేశంకాదు. ఏసిద్ధాంతం ఆర్థంచేసుకోవాలన్నా అతి శిథిలమైన బుద్ధికావాలి. ఇంక పాశ్చాత్యుల పరిశోధనోపకరణాలు, పాఠ్యమైన వస్తువులు; ప్రాచ్యుల ఉపకరణాలు ఆధిమానసిక, ఆధ్యాత్మికములు. అవీ కొద్దిమందికే లభ్యం. కొలది జ్ఞానవంతులకు పాశ్చాత్యశాస్త్రజ్ఞానమూ, భౌతిక శాస్త్రజ్ఞానమూ రెండూ ఛాయామాత్రంగా అర్థం అవుతాయి. నేనూ నాపూర్వాశ్రమంలో ఎమ్. ఏ. నే! నేను పదార్థ విజ్ఞాన శాస్త్రం పుచ్చుకొన్నాను. నేనూ నీకునులేనే నీభోటి అనేక యువకులనులేనే మన శాస్త్రాలకు, మన ఆధ్యాత్మిక విచారాన్ని నిరసించినవాణ్ణి. నా గురువు గారి పుమకరుణవల్ల నిజం తెలుసుకొనడానికి అర్హత సంపాదించుకొన్నాను.

శ్రీనాథమూర్తి మోములో ఆశ్చర్యోఖలు ప్రసరించాయి. అవును నేను ఎమ్. ఏ., నని తెలియడం అతనికి ఆశ్చర్యం కాదా?

శ్రీనాథమూర్తి: చిత్రం.

‘శాస్త్రజ్ఞానం కొంతవరకు వచ్చింది. అంటే ఇంతవరకు రూఢిఅయిన శాస్త్రజ్ఞానము. ఇంకనూ మిగిలిపోయినదీ రెండుభాగాలున్నాయి. మూడో భాగం కొంత అయి, కొంత కానివచ్చును. అవి అర్థచ్ఛాయా రూపాలు (పీనంబ్రా) వంటివి. ఈభాగంలో మానసికశాస్త్రం నాంఘికశాస్త్రం జీవ శాస్త్రం ఉంటాయి. నిర్ధారణగా వచ్చే శాస్త్రజ్ఞానం రసాయన, పదార్థ విజ్ఞానశాస్త్రాలు ఉంటాయి. ఒక కుక్క మరుసటి నిమిషంలో ఏమి చేస్తుందో శాస్త్రదృష్టి చెప్పలేము. కాని పది సంవత్సరాల తర్వాత చంద్రగ్రహణం ఎక్కడ, ఎప్పుడు ఏరీతిగా వస్తుందో చెప్పగలం. కుక్కవిషయంలో ఆ చనా తీతమైన బుద్ధితనే శక్తి ఒకటి వస్తుంది. ఒకటి, శాస్త్రం ఉన్న సత్యాలకు వివరిస్తుంది. రెండు, శాస్త్రం ఆ వివరణలు పూర్తిగా అర్థమయ్యే రూపంగా కొద్దిమంటలతో వ్యంజనగా ఎక్కువ అర్థం ఆయ్యేటట్టి పాంభాషిక పదాలు, వచనాలు, విచారణ సోపానాలు ఇస్తుంది. మూడు, శాస్త్రం ప్రతిపదార్థమూ శక్తి అని అత్యంత సమనూత్న రూపాలకు పృథక్రకరణం, విభజనం చేస్తుంది. అంటే ఒక పదార్థ స్ఫటికాన్ని (నత్రజని అనుకుందాము) అణువులుగా (మోలెక్యులు) మార్చి, ఆ అణువులను పరమాణువులుగానూ, (యాటములు) ఆ పరమాణువులను శక్తిరూపమై విద్యుత్ కణాలైన ధనకణము (ప్రోటాను) ఋణకణము (ఎలక్ట్రాను)లుగా విభజిస్తుంది. అలాగే జీవ శాస్త్రంలో రక్తం, ఎలుపుకణాలు, తెలుపుకణాలు, జీవకణాలు (సెల్సు) అదిమ జీవపదార్థము (ప్రాటోప్లాజము) గా విభజిస్తుంది శాస్త్రం.

జమిందారు: స్వామిజీ నాకివి అన్నీ తిక్కగా ఉన్నాయి. ఓపట్టాన అర్థంకావటంలేదు. నాకు కావలసింది ఒక్కటే విషయం. పాశ్చాత్య శాస్త్రజ్ఞానం భగవంతుణ్ణి, అంటే ఆత్మశక్తిని, నిరూపిస్తుందా?

నేను: జమిందారుగారూ నావాదన ఏమిటంటే, పాశ్చాత్య శాస్త్ర ప్రకారం భగవద్భావం బాగా నిరూపణ అవుతుందనే! అందుకనే పాశ్చాత్య

శాస్త్రజ్ఞానం యావత్తూ నాలుగు ముక్కలలో చెప్పి, భగవద్భావనిక ఆశాస్త్రం ఎందుకు ఆవసరమో నిరూపిద్దామని ప్రారంభించాను.

జమిం: చిత్రం స్వామిజీ! మీరు కానీయండి. నాకు శక్తి ఉన్నంత మట్టుకు వింటాను, లేకపోతే చల్లగావెళ్ళి పడుకుంటాను.

‘నాలుగు, శాస్త్రం సత్యాలను వివరించడంలో సంపూర్ణ, అంటే చరిత్ర రూపమైన, వివరణ చేస్తుంది. విశ్వం ఎప్పుడూ స్పందిస్తోంది, మారుతోంది. శాస్త్ర సత్యం చెప్పేటప్పుడు ఒక పదార్థమూ, ఇంకో పదార్థమూ; పదార్థమూ, శక్తి పరస్పరంగా మార్పులు తీసుకువస్తాయి అన్నప్పుడు సూర్యకుటుంబ, నక్షత్ర చరిత్రలు కలుపుకొని చెబుతూఉండాలి. అయిదు, రసాయన భౌతిక శాస్త్రాలలో ‘ఏలాగు’ ‘ఏది’ అని మాత్రం ప్రశ్నలు వస్తాయి. జీవమానసిక శాస్త్రాలలో ఎందుకు అన్న ప్రశ్నకూడా ఉద్భవిస్తుంది. ఆరు, శాస్త్రం ఎందుకు అన్న ప్రశ్నకు జవాబు ఇవ్వాలి. ఆ జవాబు పూర్ణం కాకపోవచ్చును. ఇది అయి ఉండవచ్చును అను ప్రత్యక్షవాదాధారము (ఎంపిరిజం) పూర్వవాదాను మానా (ఎప్రియోరీ) ధారము అయి ఉంటుంది. ఏడు, శాస్త్రప్రశ్నలు, ‘ఏమిటిది?’ ‘ఇది ఏలా జరుగును?’ ‘ఏవిధంగా సంభవించింది?’ ‘దీని చరిత్ర?’ ఈ విధంగా ఉంటాయి.’

ఈ విషయం దగ్గరకు వచ్చేసరికి మూర్తీ నేనూ చిన్న పులి అటుపు విన్నాను. అతడు ఉలికిపడ్డాడు. జమిందారుడు గుట్టుపట్టి నిద్రపో తున్నాడు. అది గమనించి శ్రీనాథమూర్తి పకపక నవ్వాడు. అతన్ని పడు కోమని నేను యోగాభ్యాసం ప్రారంభించాను.

9

విద్యచ్ఛక్తి, ఆయస్కాంతదగ్గర ఎక్కువ చలనం పొందినట్లుగా, కైలాశేశ్వరుని సమీపించినకొలది మాలో విషయ విచారణ ఎక్కువైంది.

ఎక్కువ గన్నిహిత సంబంధాలన్న మాడు విభాగా లవుతుంది మానవ చైతన్యం. భౌతికప్రపంచం ఏమిటి అని తెలుసుకోడం; ప్రకృతిలో ఉన్న అద్భుత దృశ్యాలు, సంఘటనలవల్ల మానవునిలో హృదయం స్పందించి, సాందర్భపిపాస లేకత్తి ఆనందం కలగడం, భౌతి కాతీతమైన భగవంతుని లీల లలో తన్మయత్వం పొందడం.

ఈ మాడు మానవ చైతన్యాలకూ వ్యతిరేక స్వరూపాలుకూడా, స్పందన భాగలే, శాస్త్రం ఖండకత్వం అని వాదించడం, శాస్త్రం లాంగకపోవడం; లలితకళలు మానవసరకత్వం అన్న వాదన; భగవంతుడు లేడనువాదన.

మర్నాడు తెల్లవారగట్ల మా ప్రయాణం సాగింది. మేమందరము ఏదో అనిర్వచనీయమైన ఆనందంలో మునిగిపోయాము. కైలాసపర్వత ప్రకాశం మా జన్మలనంతా ఆప్లావస్తున్నది. ఆ తేజస్సు మా జీవితంలో ప్రతి అణువునా ప్రకటిస్తున్నది. తత్కారణరూపమైన దివ్యమత్తత మహ్యల్ని అణిమిపొయింది. కైలాసపర్వతము ఒక మహాదేవాలయంలా ఉంటుంది. విమానం, ముఖమండ పము, కళ్యాణమండపము, అన్నీ కలిసి ఒక పరమ నిర్మాణం.

సంతత ఘనీభూత హిమపూతాచ్ఛమైన ఈ దివ్య పర్వతము పార్వతీ పర మేశ్వరుల నిలయమా? ఇరవైమూడువేల పైచిల్లర అడుగులు ఎత్తున్నదని అంచనా వేయబడిన ఈ పర్వత శిఖరము మానవసంచారణాతీతము! ఆ దివ్య గోప్య ప్రదేశాలలో గణేశుడు, కుమారుడు సందీశ్వరభృంగీశ్వరులు, వీరభద్రుడు పరమ శైవానందంతో నాట్యంచేస్తూ ఉంటారా? పరమశివుడు, పవిత్రసృత్యతాండవేశ్వరుడు, దివ్యుడ్రవీణాతంత్రీ గానవినోది, యోగీశ్వరేశ్వరుడు పరమ దరిద్రుడు, నిత్య భిక్షాటనమూర్తి, స్వకానవాటినివాసి, నిత్యశివసుందరుడు. ఎంత అందమైన భావము! ఎంత మహోత్తమోత్తమ భావము!

కైలాసేశ్వర పర్వతశిఖరదృశ్య సందర్శనాభిముఖుడైన శ్రీనాథమూర్తి వైశాఖాదిత్య మధ్యాహ్న చండకిరణ సృష్ట హిమఖండములా కరిగిపోయినాడు. ఆతనికన్నుల అక్రుధారలు యమునాగంగానదులై ప్రవహించాయి. గాఢప్రేమవిధాననాథ సందర్శనమందు యోషవలె ఆతడు వెలిగిపోయినాడు. మానససహోవరం తీరంలో మంచునిండిన ఆ బండరాళ్ళలో, కైలాసశిఖరం ఎదుట మోకరిల్లి సాష్టాంగమైపోయినాడు. ఆతడు గజగజ వణికినాడు. పరుసవేది సృష్టించిన ఇనుమువలె ఆతడు తప్తజాంబూనడంలా ప్రజ్వరిల్లి పోయినాడు. అంతకుముందు మాడిపోయినట్లున్న ఆతనిరంగు హిమాలయ పర్వతాల లోకి చొచ్చి వస్తున్నప్పటినుంచీ, మళ్ళీ మునుపటి బంగారు ఛాయ తెచ్చుకుంది. ఈనాడు, ఆతడు ఆదివోదయసంధ్యాక్షణంలో తేరిపార చూడలేకున్నాడు. ఒక నిత్య యావనం ఆకలితో తేజరిల్లింది. ఆతని పూర్వవాసనలన్నీ ఒక్కసారిగా ఆకురాలుకాలంలో ఆకురాలినట్లు రాలిపోయినవి. ఆతని ఆత్మ ఒక మహా సూర్యగోళమై తేరిమాడ రానట్లయినది.

ఓ పరమేశ్వరా ఆతనిపై నీకు కరుణ జనించినదా! ఆతని జన్మ లోక కళ్యాణంలో ఉత్తమ నాయకత్వం వహించబోతున్నదా?

శ్రీనాథమూర్తి లేచి ఆలాగే నిలుచుండినాడు. ఆతడింతలో చైతన్య రహితుడైపోయినాడు. పదిహేను నిమిషాలట్లు సమాధిలోకి వెళ్ళినవెనక నేను ప్రణవనాదోచ్ఛారణ చేశాను. ఆతడు కళ్ళు తెరచి నాదగ్గిరకు పరుగెత్తి వచ్చి నా కాళ్ళకడ సాగిలపడి నాపాదాలు గ్రహించి,

‘కైలాసేశ సమారంభం
శంకరాచార్య మధ్యమం
అస్మదాచార్య పర్యంతం
వందే గురుపరం పరాం’

అని చదువుతూ కన్నుల వెల్లువై నాడు.

చంద్రికానాథునిలా కనబడినాడు.

‘శ్రీనాథమూర్తి, నీకీ కైలాసపర్వతసందర్శన పుణ్యకాలంలో శరవరీ భూషణ అనే పౌరుషనామం ఇస్తున్నాను. నువ్వు దర్శించిన మహాభావాన్ని చంద్రునిలా వెదజల్లు.

కరచరణకృతంవా, కాయజం కర్మజంవా
శ్రవణనయనజంవా మానసంవాపరాధం
విహితమవిహితంవా సత్త్వమేతత్ తునుస్య
జయజయ కరుణాభే శ్రీమహాదేవశంభో!

10

శర్వరీ భూషణుడైన శ్రీనాథమూర్తి ఆ సమాధిలో నిశ్చలత్వం దర్శించాడు. ఆ నిశ్చలత్వం రూపొంది, తనువు చాలించిన ఆతని భాగ్య శకుంతలా మూర్తి అయిపోయిందట. ఆ శకుంతలా మూర్తి నవ్వుతూ ఒక పాలరాతి విగ్రహంలా మారిపోయిందట. ఆవిగ్రహం వేయి విగ్రహాలైనదట. ఆ విగ్రహాలన్నీ లోకంలోని దైన్యమార్తలుగా, కర్మకులుగా, బీదలుగా, ప్రసిద్ధకవులుగా, నాయకులుగా, నాయకలుగా మారిపోయినవట. అప్పు డొక దివ్యవాక్కు ఆతనికి వివరించినదట.

‘ఓయీ! శ్రీనాథా, త్యాగమే మానవదివ్యత్వము, శాస్త్రమే జ్ఞానము, కళే భక్తి, వేదాంతమే మతము, ఈమూడూ నాలోనే సమన్వయము. ఒక దాని కొకటి సంబంధం లేనట్లు ఉన్నా అవి నాలో లయ మవుతున్నాయి. నేనే సర్వమతాలు, నేనే శాస్త్రాలు, నేనే సర్వకళలు, వీని నిజమైన ఆర్థం కావాలంటే ప్రతి విషయాన్ని సమ్యక్ దృష్టితో సందర్శించాలి.’

ఈ ముక్కలు తన జీవితంలో మాయమ్రోగుతుండగా శర్వరీ భూషణుడైన శ్రీనాథమూర్తి కళ్ళు తెరిచాడట. త్యాగంచే ప్రియమైనవాడు త్యాగి. ఆతడు త్యాగి శర్వరీ భూషణుడౌ గాక!

సర్వకాలాల కైలాసపర్వత సందర్శనము, తదానందము. పర్వత ప్రదక్షిణం ప్రారంభించాము. మా జట్టులోని కొందరు గంట కోసారి కైలాసేశ్వరునికి సాగిలపడతూ ప్రయాణం చేస్తున్నారు. త్యాగి శర్వరీభూషణ శ్రీనాథమూర్తి చేతులు జోడిస్తూ ఆ ఇరుకు ఎగుడుదిగుడు హిమపూరిత శృంగారిత పథంలో నడుస్తున్నాడు. ప్రార్థనలు భజనలు, నమక చమక గానాలు ఆది శంకర ప్రణీత శివానంద లహరీ పవిత్ర శ్లోక పఠనాలతో కైలాసపర్వతం చుట్టూ మూడువారాలు ప్రయాణం చేశాము. కొన్నిచోట్ల రాత్రిళ్లు గుహలలో మకాం చేయవలసివచ్చింది. హిమాలయాలకన్న ఇక్కడ గాలి ఎక్కువ, చలి ఎక్కువ; అంతా మంచుమమం. మధ్యమధ్య అనేకజాతుల పూవులు లతలు మాత్రం తమ సుగంధాలను వెదజల్లుతూ వికసించి ఉన్నవి. తిరిగి తిరిగి ప్రదక్షిణ ప్రారంభ స్థలానికి వచ్చిచేరాము.

కైలాసపర్వత పాదమునందు నిశ్చలమై ప్రత్యక్షమయ్యే మానసగోవరంలో స్నానాలు సలిపి, ఒక్కడినుండి బయలుదేరి మూడురోజులలో ద్యూపాంగు బౌద్ధ సంఘాగారము చేరాము. అచ్చటి లామాలు మాకు ఆతిథ్య మిచ్చారు!

వచ్చినరోజు పాయంకాలం శర్వరీభూషణ శ్రీనాథమూర్తిని కులపతి కడకు తీసికొనిపోయి ఆయనకు నమస్కారం చేయించాను.

11

ద్యూపాంగు సంఘారామం అంధ్రకాతవాహన సామ్రాజ్య రాజధాని నగరమైన ధాన్యకటక సంఘారామం పేరున నెలకొల్పబడింది. ద్యూపాంగు అంటే టిబెట్టు భాషలో ధాన్యకటకం అని అర్థం. ద్యూపాంగు బహుశః ఆరవశతాబ్దంలో భారతీయులైన బౌద్ధసన్యాసులు టిబెట్టు వలసబోయి అక్కడ నెలకొల్పి ఉంటారు.

అంధ్రమహాయాన బౌద్ధసంప్రదాయం ఇక్కడనుండే టిబెట్టు అంతా ప్రసరించింది. అంధ్ర శిల్ప చిత్రలేఖన సంప్రదాయాలు ఇక్కడనుండే త్రివిష్టప్రదేశం అంతా శాఖ లబ్ధమవుచున్నవి. అనేక అంధ్రగ్రంథాలు తిబెత్తుభాషలో అనువదించబడ్డాయి. అవన్నీ ద్యూపాంగు సంఘారామంలో ఉన్నాయి. మా అద్వైతానికి పనికివచ్చే గ్రంథాలన్నీ త్రివిష్టప్ర భాషలో ఉన్నాయి అక్కడ.

శ్రీనాథమూర్తి శిల్పి, చిత్రకారుడు, కవి, చక్కని కంఠంతో తాను రచించుకొన్న పాటలు పాడగలడు. ముఖ్యంగా శిల్పి. పాశ్చాత్యవిధానంలో అందమైన బొమ్మలన్నీ మైనంతో, ప్లాస్టరు ముద్దతో విన్యాసం చేశాడు. ఆతనిలో ఆశక్తి ఉత్తమ రూపంతో గర్భితమై ఉంది.

పాశ్చాత్య విధానమూ, భారతీయ విధానమూ ఈరెంటి విషయమై నాకు శ్రీనాథమూర్తికి చక్కని జాబోపవాదాలు జరిగాయి. ఆతడు పాశ్చాత్య విధాన మూర్తమైన శిల్పి, చిత్రలేఖన, వాస్తు శాస్త్రాలను గూర్చి అఖండంగా చదువుకొన్నాడు. ఆ చదువుకొన్న రోజులలో ఆ సంప్రదాయాల సంపూర్ణ భావం తెలియకపోయినా, ఈ నాడీ కైలాసపర్వత నిశ్చలపవిత్ర జ్యోతిస్సన్నిహితమైన ఆతని మనస్సు అతి నిశితమై, వెనకటి చదువును ప్రతిభతో స్మృతికి తెచ్చుకొని, సూక్ష్మభావాలు కూడా సమన్వయం చేయించగలిగింది.

అందుకనే ఆతణ్ణి భారతీయ విధానానికి మార్చగలను అనే నమ్మకం నాకు బాగా కలిగింది. ఒక సంప్రదాయంలో పండితుడైన వ్యక్తి వేటొక సంప్రదాయం బాగా అర్థం చెసుకోగలడు. పాశ్చాత్య సంగీత విధానంలో పండితుడై స్వర, శ్రుతి, తాళలయారులు అర్థంచేసుకొన్న కళాప్రవృత్తి భారతీయ సంప్రదాయ, స్వర, శ్రుతి, గమక, రాగ, తాళ, లయలనూ బాగా అర్థంచేసుకోగలడు.

మొదట పాశ్చాత్య శిల్ప చిత్రకళాశాలల రహస్యం ఏమిటో చెప్పమని శ్రీనాథమూర్తిని కోరాను.

శ్రీనాథమూర్తి ఉపక్రమించాడు. మేమంతా సంఘారామ మధ్య గృహంలో చేరాము. ఆశ్రమవాసుడైన శిల్పచిత్రాచార్యులు, కొందరు పండిత లామూలు చేరారు. నాకు బాగా తిబెత్తుభాష వచ్చి ఉండడంవల్ల, శ్రీనాథమూర్తి సంభాషణ అంతా వారికి ఎప్పటి కప్పుడు భాషాంతరీకరణంచేసి చెప్పినాను.

‘స్వామివ, మానవప్రకృతిలో జంతుప్రకృతి ‘అహం’ని ద్రాభయమైదునాని’ అన్నది ప్రథమం అనే తామన్నారు గదా. దానిపైన తనేమిటి, తనమట్టా ఉండే సమస్యకూ ఏమిటి అనే జిజ్ఞాసకయ్యింది మనుష్యునికి. అది మనస్సుకు సంబంధించింది. ఇది తామే అన్నారు. మనస్సు ఎలెక్ట్రాన్ ప్రోటానులనుండి వచ్చిందా, లేక భౌతిక పదార్థము మనస్సునుంచి ఉద్భవించిందా అనే విషయాన్ని గురించి తామే చర్చించారు. ప్రాణశక్తి ఎలెక్ట్రాన్ ప్రోటానుల కలయికవల్ల ఏలా రాదో, ప్రాణశక్తి మనస్సుయొక్క భౌతికశక్తిపైన వచ్చిన రెండోరూపమైన శక్తి మాత్రమే అవన్నీ తామే సెలవిచ్చారు. మనస్సుయొక్క మూడో శక్తి, సౌందర్యదర్శనానందం. ఈ ప్రకృతిలో దృశ్యంగాని, మానవచరిత్రలో సంఘటనగాని సౌందర్యవంతమై ప్రత్యక్షమైతే, స్మృతికివస్తే మనుష్యుడు ఆనందం పొందుతాడు. ఈ మూడో శక్తి సౌందర్యరాధనశక్తి అని తామే సెలవిచ్చారు. ఈ మూడుశక్తులనుగూర్చి పాశ్చాత్య పండితులందరూ తమ భావాలను పూర్తిగా చెప్పారు.’

‘అవును ఖ్రీస్తాధిపతి! స్క్లీజ్, అరిస్టోటిల్ దగ్గరనుంచి, అతి ఆధునిక రస్యా తత్వవేత్తలవరకు నిర్వచించిన వాదనలు, మన రసవాదం అన్నీ పూర్తిగా విచారించి చెప్పవలసిన ముక్కలే!’

‘చిత్తం! ఆవేశరూపమైన సౌందర్యపూజ శాస్త్రాంతరముని జేయునరీ అంటాడండి. కాని సౌందర్యపూజ మానవభౌతిక సంబంధమని వాదించేవారూ లేక పోలేను. ఈ రోజులలో ముఖ్యంగా రాజకీయ, ఆర్థిక, శాస్త్రపారిశ్రామిక వాతావరణాలు మనుష్యుని పూర్తిగా కమ్మివేసి ఉన్నప్పుడు, సౌందర్యానికి ఆర్థికోపయోగ భావానికి, రాజకీయ భావాలకూ శాస్త్రభావాలకూ ఎక్కువ చుట్టరికం వచ్చింది. ఎంత అయినా సౌందర్య విచారణ, ఆనందమూ మనస్సుకే అని అందరూ ఒప్పుకుంటారు. లలితకళ లెందుకు అన్నవిషయం ఉద్భవిస్తుంది. అప్పుడే ఇది మానవ ప్రకృతి అని నిర్ధారణ చేశారు.

‘ఈ మానవ ప్రకృతికి ముఖ్యమైన గుణం, తానే ఆ సౌందర్యాన్ని సృష్టించాలని ఇచ్చుకలగడం, అది సృష్టించడం. ఆ తర్వాత తానుగాని, ఇతరులుగాని ఆలా సృష్టించిన సౌందర్యాన్ని దర్శించి ఆనందించడం. ఇంతవరకూ పాశ్చాత్య శాస్త్రజ్ఞులందరూ ఒప్పుకుంటారు స్వామీ!’

‘అవును ఈ నాటివారి ఉపయోగవాదం త్రివిధ శిల్పాలైన ఈ సన్యాసులకు చిట్టచివరనువ్వ చెప్పితిరాలి. ఆ తర్వాత త్రివిధపండితుల అభిప్రాయాలేమిటో తెలుసుకుందాము.’

చిత్తం. పాశ్చాత్య సౌందర్యతత్వం తర్వాత మనవిజేసుకుంటాను. ఈ రోగా లలితకళలంటే పాశ్చాత్యులభావమూ సిద్ధాంతాలూ మనవిజేసుకుంటాను. 1. శ మనుష్యుని పని. ప్రకృతిలోని వస్తువును మనుష్యుని ఉపయోగంకోసం గాని, మనుష్యుని సంతోషం కోసంగాని, మనుష్యుని వెట్టికోసంకాని మార్చడం లపడం కళ అని పాశ్చాత్యులు పేరుపెట్టారు. ఇక్కడ కూడా తత్వవేత్తలు ఇప్పటివరకు రెండుపక్షాలుగా వాదిస్తున్నారు. ప్రకృతిలోలేని పని ఏదయ్యో

అని కొందరు అంటారు. అవి వేదాంత విషయాలుగా రావచ్చును అంటారు కొందరు. కాని పనినిగూర్చి ఆలోచించి, విధానం నిర్ధారణచేసుకొనిగానీ, కొంత వరకూ నిర్ధారణ చేసికొనిగానీ మన ఘృణ చేసేపని కీలే.'

12

ఆ సభలో కూర్చున్న వారందరూ నిశ్చలంతో శ్రీనాథమూర్తి మాటలు వింటున్నారు. శ్రీనాథమూర్తి అవిజాగ్రత్తగా ఆలోచించుకుంటూ తన ఆభిభాషణ నడుపుతున్నాడు. నేను శ్రీనాథమూర్తి వాక్యాలు, మనస్సు, వాదన అన్నీ పూర్తిగా గమనిస్తున్నాను.

శ్రీనాథమూర్తి లలితకళ అంటే ఏమిటో నిర్వచనం చేశాడు. 'అలా మనఘృణ చేసిన పనులలో అంటే కళలలో కొన్ని వట్టి ఆనందాకోసం మాత్రం చేసిన పనులు ఉంటాయి. అవి సౌందర్య స్వరూపాలైతే లలితకళ అంటారు. స్వామిజీ సెలవిచ్చినట్లు మనఘృణిలో ఉన్న సౌందర్యతత్వం ఈ లలితకళలకు ఆధారం. ప్రకృతిలో ఉన్న రంగులూ, మార్పులూ, భ్వనలూ, ప్రకృతిలోని కదలికా ఆతని సౌందర్యోపాసనకు ఆధారాలయ్యాయి. అవే చిత్రలేఖన, శిల్ప, సంగీతకావ్య వాటూరు అయ్యాయి. మనఘృణలో పశుత్వం ఎంతనిజమో ఈ సౌందర్యతత్వమూ అంతే నిజము. కొందరు కొన్ని పనులు చేయకలిగి, కొన్ని చేయలేనట్లు, మనఘృణలో కొందరు కళాసప్తలు, కొందరు కళానందులు, కొందరు కళకు ప్రక్కనుంచి వెళ్ళిపోయేవారు మూడు రకాలుగా ఉన్నారు.

'కళ ఆనందముపార్జన నిమిత్తం ఉద్భవించింది. ఆరకపు ఆనందం లలితకళానందం. ఇది పూర్తిగా మనఘృణి సౌందర్యారాధనగుణంపై ఆధార పడి ఉంది.'

నేనప్పుడు శ్రీనాథమూర్తినిచూచి, "మూర్తీ, పాశ్చాత్యకళలలో దుఃఖరూపమైనవి, అసహ్యరూపమైనవి, హాస్యరూపమైనవి, లలితకళారూపాలున్నాయే?" అని ప్రశ్నించాను.

"నిజమే స్వామీ! ఏలా ఆయితే మనఘృణ తనకు కావలసిన ఆహారాన్ని వాంఛించి, సంపాదించి, అది తింటోంటే ఎంతో సంతోషంపడతాడో, అలాగే సౌందర్యానందంకోసం సౌందర్యవస్తువులు సంపాదించి, సృష్టించి, చూచి ఆనందపడతాడు. భోజనంలో ఆరు రుచులు ఉన్నాయి. తీపి, కారం, ఉప్పు, పులుపు, చేదు, వగరున్నాయి. తీపి అనలు రుచి. అలాగే లలితకళలలో సమ్యక్స్థితి అనే రుచి అనలు సౌందర్యం. చేదులాంటిది విచారం. కారం లాంటిది కోపం, ఉప్పులాంటిది హాస్యం. జుగుప్స వగరువంటిది, అని నా అభిప్రాయమండి"

నేను :- చాలా బాగా చెప్పావు. నీ పోలిక చాలా అందంగా ఉంది, తర్వాత కొనీ!

‘చిత్తం. ప్రకృతులో మనుష్యుడు తన చుట్టూ ఉన్న ప్రకృతిలోని రంగులు, రుచులు, వాసనలు, వాసనలు, రంగులూ, రుచులూ మొదలైన ఉపకరణాలతో ప్రకృతిలోని రూపాలను, ప్రకృతిలోని రంగులను అనుకరిస్తూ తానున్న చుట్టూ ఉన్న జంతువుల బొమ్మలు, జంతువులను మనుష్యులు వేటాడే బొమ్మలు వేస్తారు. మట్టితో జంతువుల, మనుష్యుల బొమ్మలు చేశాడు. ప్రకృతిలోని వస్తువులు అనుకరిస్తూ సంగీతం పాడాడు. గంతులు వేశాడు. భాష కల్పించుకున్నాడు. ఆ భాషతో తనలో కలిగిన ఆనందాన్ని వెలిబుచ్చాడు. అది ప్రాథమిక కౌశ్యమయింది.’

ఒక దొంగలూడూ నెమ్మదిగా ‘మనుష్యుడు దేవతలలో నుండి ఉద్భవించేవా?’ అని ప్రశ్నించాడు.

‘ఈ దొంగడు చెప్పే మాటలు పాచ్చాత్ముల భావాలు మాత్రం. అవి తామందరూ ప్రకృతి నా మాటలు విని ఈతనికి తమ కళ్ళు నేర్పించుకు అనుమించాలని నా ప్రార్థన!’ అని నే నా లామారు మనవి చేశాను. ఆయన తలదాచుకున్నాడు. ‘శ్రీనాథమూర్తి నువ్వు కానీ!’ అన్నాడు.

‘లలితకళ అంటే మనుష్యుడు సౌందర్యాన్ని సందర్శించి నప్పుడు, ఆ సౌందర్యానందం, చిత్తం, శిల్పం, శబ్దం, స్పందనరూపాలుగా సృష్టించడమే. లలిత కళా చిత్రకళలు, వ్యక్తకళలు, సంగీతకళలు, శ్రవ్యకళలు, నాట్యం, దృశ్య శ్రవ్యకళ. లలిత కళలు ప్రకృతి సందర్శన సృష్టతులకల్లా, మానవజీవిత సందర్శన సృష్టతులకల్లా వచ్చినవి గనక, ఆ కళలు ప్రకృతికీ మానవునికీ సన్నిహితంగా ఉండాలి అంటారు. కాబట్టి పాశ్చాత్య కళాకారులలో చాలరుంది భౌతిక సత్యవాదుల. ఈ కైలాసం సృష్టించాలంటే, కైలాసం ఎక్కడ అందంగా కనబడే కాలంలో అంటే ఈ ఋతువు, ఈ మాసం, ఈ సమయం, ఈ సమయంలో ఒకానొక వైపునంచి చిత్రం వేస్తాడు. అందుకే పాశ్చాత్యులకళ ఎప్పుడూ నూత్నమార్గాలు ఆన్వేషిస్తూనే ఉంటుంది. పాశ్చాత్యులకళ దినదినమూ, మార్గం ఆధిగమించిన కొలదీ, వృద్ధి అవుతూన్న కళ. ప్రకృతిని సరిగా అనుకరించాలన్న ప్రయత్నంతో వివిధ విధానాలు వచ్చాయి. అనే భౌతిక సత్యవాదము, (రియలిజం) మూలసత్యవాదము (ఇంటెలిజెన్సీజం) అఖండ మూలసత్యవాదము (ప్రాప్టెన్సీజెన్సీజం) అతివాస్తవికత (సర్రియలిజం) మొదలైనవి.

నేను - అప్పుడు శ్రీనాథమూర్తిని చూచి ‘భౌతికసత్యాన్ని అనుకరించడమే మొదటినుంచి పాశ్చాత్యచిత్రకారుల కృషి అంటివి. పారలౌకికసత్యాన్ని అనుసరించాలని పాశ్చాత్యదేశాల్లో ప్రయత్నం జరగలేదా?’ అని ప్రశ్నించాను.

అతడు నన్ను చూచి ‘స్వామీ అలాంటి ప్రయత్నాలూ చాలామాటలు జరిగాయి. కాని అవి పారలౌకికం అని చెప్పలేము. అవన్నీ భౌతిక సత్యవాదానికి వ్యతిరేకంగా వచ్చినవే. మన దేశంలోని ఆధ్యాత్మికభావజనితమైన ఆదర్శవాదానికి, పాశ్చాత్యుల ఆదర్శవాదానికి (విడియలిజం) చాలా తేడా ఉందనుకుంటాను’ అన్నాడు.

13

తర్వాత శ్రీనాథమూర్తి పాశ్చాత్యుల ఆశయవాదం అంటే ఏమిటో స్పష్టం చేశాడు. 'ఆశయవాదంలో పాశ్చాత్యులకు నూడు భేదాలున్నాయి: సాధారణ లౌకికం, వేదాంతపరం, లోకశకళాపరమన్నా. లౌకికపరమైన అన్ని ప్రతివిషయమూ సంస్కృత వాదన. ప్రజారాజ్యం అంటే రిజిమైన ప్రజారాజ్యంగా ఉండదు. ఇంక వేదాంతపరంగా ఉన్న భావం ఏమిటంటే భావమూ, వస్తుమూ ఒకదానికొకటి ఆత్మంతాంతరంగికసంబంధంకలవి అన్న వాదన. మనుష్యునిజ్ఞానం లేక వస్తువు లేదు అన్న వాదన. ఈ వాదన మనజ్ఞానమార్గానికి సన్నిహిత సంబంధం కలిగి ఉంటుందనుటాను. ఈ వాదానికి వ్యతిరేకం వస్తువులేదు, మనుష్యునిం లేదు అన్న వాదన.

'ఇంక లలితకా విషయంలో ఆశయవాదం పార్శ్వపంచికంగానే ఉంటుంది. భౌతికసత్యం ఇల్లా ఉండాలని ఉహించి, ఆ సత్యానికి సన్నిహితమైన రూపప్రకృతిలో వెదికి, దానిని నిరూపించడం ఆశయవాదం. ఈ ఆశయవాదం ఇంటిరికయూఉంది. భగవంతునిశక్తి ప్రకృతిలో ఉందని, ఆదికార్యరూపం చేయడంలో వర్తూల కలయిక, కేఖలసామ్యత, మూర్తల విన్యాసరూ, కర్మకాంతతా, ఇవన్నీ ఆ భగవంతుని ఒక్కొక్క శక్తిని తెలియజేస్తాయని ఉత్తమకళ ఇవన్నీ జాగ్రత్తగా పాటించాలని చెబుతుందని రస్కిను మొదలగు వారు వాదిస్తారు.

శ్రీనాథమూర్తి భౌతికసత్యం కళకు జీవమన్న పాశ్చాత్య వాదననుగూర్చి వర్ణించాడు. వాస్తవికజగత్తు మానవభావ రహితమై ఈ సీతిలో ఉంటుందని మనుష్యుడు విచారణచేసి కనుక్కోవాలట. అది కళాస్వరూపంగా సృష్టించాలట.

త్రివిధపరన్యాసు లీతని అభిభావం అంతాశ్రద్ధగా ఆలకించారు. ఆ విషయమై ఆతడు పూర్తి చేసేటప్పటికి రాత్రి పన్నెండు గంట లయినది. ఆ తర్వాత ఆందరమూ విశ్రమించడానికి లేచాడు.

ఆ మర్నాడు శ్రీనాథమూర్తి నాదగర్గతువచ్చి పాదాభివందనం చేసి, "గురు దేవో" నిన్ను నేను పాశ్చాత్యభావాలు తమ కందరికీ విన్నవించి వెళ్లివతర్వాత, నాకంతసేపటికీ నిద్రపట్టలేదు. లేచి సహస్రముఖ బుద్ధదేవ చైత్ర్యమందిరానికి పోయి, ఆ విగ్రహం ఏమట పద్మాసనంవేసి తూర్పుండి, మినుకు మినుకుమనే ఆ దీపాల కాంతిలో, ఆ విగ్రహమహాభావం, సౌందర్యం అవలోకిస్తూ, ఏదో ఆనందంలో మునిగిపోయి ఉంటిని.

"ఇంతలో ఆ విగ్రహం మాయమై కైలాసపర్వతం దర్శనమైనది. అప్పుడే ఒక మహాభావం నాకు వినబడినట్లయింది. 'మూర్తి! భారతీయ కళావిధానం ప్రాచ్యఖండవాసుల సౌందర్యదర్శనాధారం. కాలాతీతమై, వ్యక్తిగత మూర్త్యతీతమైన భావాన్ని నిరూపించింది భారతీయ కళ. నూత్నాశయాలు భావాలు సంప్రదాయంలో విన్యాసం చేయి, ప్రకృతిని ఆధారంచేసుకో. దేహం, మనస్సు,

అత్యుచితమునకు పనికి చింతపడదు. ఈ మూడూ ఒకేమహాభావముయొక్క త్రిమూర్తిత్వమునా! భావరాగతాళాలు సమ్యక్స్థితి పొందగల నిజమైన సంకేతం. అలాగలగు, శబ్ద, మూర్తి, భావం సమ్యక్స్థితి పొందింది చిత్ర లోకం, శబ్దం, మూర్తి, భావము సమ్యక్స్థితి నిల్పింది అని నాకు విశబ్ధమయింది. నా కెవో వివశత్వం కలిగి కన్నీళ్లు వీసవిన జాతిపోయాయి. గురుదేవా! నాకున్న అనుమానాలు పోయాయి. తమ ఆదేశంప్రకారం వడుస్తాను. నెలవు దయచేయండి" అని నివేదించుకున్నాడు.

నేను : నాయనా! నీలోప్రపంచం పూర్ణంగా మాయంకాలేదు. నీబోటి వాళ్ళు భౌతికంగా, సత్యవిషయందరత్వాన్ని ప్రవహించి అధిభౌతిక, అధిమానసిక, అధ్యాత్మికాలకు సువ్యయం చేయడానికి ఉద్భవించారు. ఆ ధర్మాన్ని నువ్వు విస్తరించుకున్నావు. నీ శత్రుల నీకు వేరేరూపంలో ఈ జన్మలోనే దర్శనం ఇస్తుంది. అమె ఈమె అని నీకే హృదయగోచరి మవుతుంది. ఆమెతో ఏడాదిపాటు నీ కథ చెప్పుకు. నీ జీవిత పరిమాణానికి తోడునీడ కావాలి. శక్తిలేని శక్తుడెట్లా? సరస్వతిలేని బ్రహ్మ ఉండునా! మానవ ధర్మయుద్ధం శ్రీ పురుషుని కలిసి చేయాలి. పారలౌకికయుద్ధం మాబోటివారు నిర్వహిస్తారు. ఏడాదయినవైనక నీ చరిత్ర చెప్పకో. ఏది ఎట్లా సంభవించినా, నీ ధర్మం నువ్వు మోచుకు. ప్రజాసేవ నీ ధర్మం. అది లలితకళలద్వారా నువ్వు చేయాలి. నువ్వు ఈ ఆశ్రమంలో కొన్ని నెలలపాటు ఉండు. నేను కైలాస పర్వతేశ్వరు నకు నమస్కరించి హిమాలయాలకు వెళ్ళిపోతాను. సెప్టెంబరు నెలలో నువ్వు నేపాలు వెళ్లు. అక్కడకు వెళ్ళే అనువులన్నీ నేను చూస్తాను. అక్కడి శిల్పమూ, చిత్రలేఖనమూ పరీక్షించు. నవంబరు నెలలో నన్ను హరిద్వారంలో కలుసుకో. అప్పటికి మీ అమ్మగారు హరిద్వారం వస్తారు. నువ్వు ఏప్రిల్ నెలవరకు నాదగ్గర హరిద్వారంలో ఉండు. తర్వాత మీ అమ్మగారితో హిమాచలయాత్ర చేయి. ఆతర్వాత మీ గ్రామం వెళ్లు. అక్కడనుండి నీకు ఏది ధర్మమని తోస్తే అది చేయి.

ఈ ముక్కలు నేను చెప్పుతుండగానే శ్రీనాథమూర్తి కరిగిపోయినాడు. ఆతడు నా కాళ్ళకడ పాస్తాంగపడి కళ్ళనీళ్లు కారిపోవగా "తమ ఆజ్ఞ అక్షరాలా నిర్వహిస్తాను గురుదేవా!" అన్నాడు.

14

శ్రీగాని, పురుషుడుగాని ప్రపంచసాంస్కృతిక పురోగమనానికి, సంత తాభ్యుదయానికి ఆధారశక్తిరూపం కావాలి. ఈనాడు భరతదేశంలో శ్రీ అత్యంత హీనదశలో ఉంది. పురుషుడు ఎంత చిరువుతున్నా నిజమైన ధర్మం దూరంగానే ఉంచుకొన్నాడు. ఎన్ని ఉద్యమాలు వచ్చినా భరతదేశయువకు నిలో పశుత్వం ఎక్కువ అవుతోందిగాని తగ్గుతుంటేదు. ఇప్పటికి ఆడది ఒక్కతే ప్రయాణం చేశులేదు. మూగదేవుడులా గృహంలో బాధలపడతూ, త్యాగ భారం కొండలుకాగా నడుచు వంగిపోయి జీవితప్రయాణం సాగిస్తోంది. పురుషుడు అత్యధర్మనంకోసం ఎన్నో కడగండ్లు పడి, హీనస్థితినికూడా పొందుతూ,

కష్టాలపాలవుతూ, పశువుగాకూడా అవుతూ, చివరకు విజయమైనా పొందుతున్నాడు, లేదా విజయాభిముఖుడై శశించిపోతున్నాడు.

ఇంక భరతదేశంలో బీదలనితి తలుచుకొంటే, నాబోటి నిస్సంగులుకూడా లజ్జపడి, తల వంచుకోవలసివస్తోంది. లక్షాక్షకాయలు, భూస్వాములు, పారిశ్రామికవేత్తలు ఇంకా ధనం, ఇంకా ధనం అని, బీదల ధన మాన ప్రాణాల్ని తమ ధనకాంక్షాయజ్ఞానికి ఇంధనాలు చేస్తున్నారు. ముప్పది అయిదుకోట్ల జనాభాలో ఇరవై అయిదుకోట్ల కటికబీదవాళ్ళు! అయిదుకోట్ల ముస్లామిక్ బీదవాళ్ళు; మూడుకోట్లు సగంబీదలు; ఒక కోటిన్నర కొంచెం ధనవంతులు; ఆరకోటి ధనవంతులు; పావుకోటి మహాధనవంతులు; కొన్ని లక్షలు అతి ధనవంతులు; కొన్ని వేలమంది మాత్రమే కోటిశ్వరేశ్వరులు.

ప్రపంచం అంతా అల్లాగేవుంది. అయినా ముస్లిం దేశాలలో ఈ దుర్గతి ఘోరాతిఘోర స్వరూపంలో ప్రత్యక్షమౌతుంది. ఎన్నికోట్ల జనానికో, పెద్దలకు, పిల్లలకు, స్త్రీలకు, పురుషులకు కట్టుగుడ్డా, తినలిండి, పండ పక్కలేదు. తిండి కైలాసప్రభూ!

రష్యా ఛోటికంగా ఈ భయంకర సమస్యను ఎదుర్కోవడానికి ప్రయత్నం చేస్తూంది. శాస్త్రధర్మము మానసికంగా తృప్తినికొనిరావడానికి ప్రయత్నం చేసింది. ఆగోజులలో భరతదేశాన దారిద్ర్యం లేనేలేదు.

ఆ శాస్త్రమతం జపానుకు కర్కశత్వమూ చీనాకు నిద్రమత్తూ, సింహానికి ఆశా నేర్పింది. వట్టి మతంవల్ల, ఆధ్యాత్మికచింతవల్ల ఛోటికమైన ఈ దుర్భర నితి పోతుందా సృశానదేవా? ఛోటిక మానసిక పారమార్థిక సమన్వయత లేని నాడు ఏదేశమూ ఉత్తమనితికి ఏలావస్తుంది?

ఈ ఆలోచనతో త్యాగి శర్వరీభూషణుడైన శ్రీనాథమూర్తిసి, నా శిష్యులైన కొందరి సన్యాసులను ద్యూపాంగు సంఘారామంలా ఉంచి, నేనూ, రాజపుత్ర జమిందారుడూ, ఆతని అనుచరులూ భరతదేశానికి బయలుదేరాము.

రాజపుత్ర జమిందారుడు, కపూర్ బహదూర్, శ్రీనాథమూర్తి దగ్గరకు పోయి, “శ్రీనాథమూర్తి గారూ! నమస్కారం. మీవంటివారి సహవాసం ఇప్పించినందులకు స్వామిజీ, ఈ కైలాసప్రభువునకూ నేను నా ఆత్మాభివందనాలు అర్పిస్తున్నానునుండి. మన స్నేహం ఇంతటితో ఆగిపోకూడదు. మీరు మా జమికి రావారి. మా ఆతిథ్యం స్వీకరించాలి. మా ఇంటిలో ఎన్నో రాజపుత్ర చిత్రలేఖనాలూ, మొగలు చిత్రలేఖనాలూ ఉన్నాయి. అవన్నీ మీరు చూడాలి. అవీకాకుండా కొన్ని స్ఫటికశిలాశిల్పాలూ, కొన్ని లోహశిల్పాలు అనేక కళాపూరిత వస్తువులూ ఉన్నాయి. అవన్నీ మీరు చూడాలి. పూర్వకాలపు సంగీత వాద్యవిశేషాలు ఉన్నాయి. నేను అర్పించబోయే కొన్ని వస్తువులు తామ స్వీకరించాలి” అని మనవిచేశాడు.

శ్రీనాథమూర్తి కళ్ళనీరు తిరుగుతుండగా జమిందారుగారికి నమస్కారం చేసి, “జమిందారుగారూ! నేను వాక్కుకర్మలద్వారా తమ కప్పుడప్పుడు కష్టం కలిగించి ఉండవచ్చు. మన ప్రయాణంలో తమ స్నేహం పూర్తిగా అర్థం

చేసుకోలేకపోయాను. తమ స్నేహానికి నన్ను అర్హుణిచేసింది నా గురుదేవుడే. ఈ చేరామున ప్రాణాలు తమ మధుర స్నేహాన్ని ఎప్పుడూ వాంఛిస్తూఉంటాయి. త్వరితగతినే మీ భవనానికి మా అమ్మగారిలోకూడా వస్తాను. స్వామిజీని, మిమ్మల్ని, ఈ స్వాములను వదలి ఉండడం కష్టం! అయినా గురుదేవు ఆదేశం నేను ఉల్లంఘించలేనుకదా! తమ అందరిదగ్గిరా సెలవు" అన్నాడు.

జమిందారుడూ, శ్రీనాథమూర్తి కాగలించుకొన్నారు. శ్రీనాథమూర్తి నా పాదాలకు నమస్కారంచేశాడు. తక్కిన స్వాములందరికీ పాదాభివందనాలు అర్పించాడు. కూలీలందరూ మంచి బహుమతులు ఇచ్చాడు. అందరూ బరువైన హృదయాలతో విడిపోయాము.

శ్రీనాథమూర్తి ముందుయగంవాడు. అతడు తప్పక ఆసలు నిజం కనుగొనడానికే పుట్టాడు. కైలాసేశ్వరుడు అతనికి చిరాయురారోగ్యాలు, ధర్మనితీ సత్యదీక్షా పురోగమనశక్తి ప్రసాదించుగాక !

ఓం తత్ సత్

సౌందర్య దీప్తి

1

[హేమసుందరీదేవీ! ఇక్కడనుంచి నేనే నాకథను సాగించి, పూర్తి చేస్తాను. శ్రీనాథమూర్తి]

సౌందర్యారాధన మానవుని పీఠత్యమా? కళ మానవునకు అవసరమేలేదా? కళారూపం ఈలా ఉండాలని కళాస్రష్టలకు ఆజ్ఞలు ఇవ్వడం కళకు మంచిదా, నష్టమా? ఈరకం సాహిత్యం ఉండాలి, ఈరకం చిత్రలేఖనం ఉండాలి, శిల్పం ఈమార్గాల నడవాలి అని చెప్పడానికి అధికారం ఉందా?

నా గురుదేవుడు జమిందారుగారితో, అనుచరులతో బయలుదేరి భరత భూమికి ప్రయాణమై వెళ్ళిపోయారు. నాతో వారి శిష్యులు ముగ్గురుమాత్రం ఉన్నారు.

స్వామిజీ వెళ్ళుతోంటే తల్లినిబాకే ఒడ్డవలె తల్లిడిల్లిపోయాను. ఆ చలిలో, ఆ నిశ్శబ్ద నిర్మల వాతావరణంలో కైలాసపర్వతకొంతులు ప్రసరిస్తూ ఉండగా స్వామిజీ, వారి అనుచరులూ మమ్ము వీడ్కొని ప్రయాణం సాగించారు.

మా స్వామిజీ కూపులు కైలాసపవిత్ర సందేశాలు. నా కవి పది ఏనుగుల బలము ప్రసాదించాయి. స్వామిజీ నా కనులకు కనబడేటంతవరకూ అచిన్న పర్వతశిఖరమిద ఆలాగే నిలుచుండిపోయాను. నాదగ్గిరనున్న దూర దర్శకయంత్రంతో చూస్తూ నిలుచున్నాను. వారు లోయలో దిగినప్పుడు కనబడరు. మిట్టలు ఎక్కినప్పుడు కనబడినారు. ఆ యంత్రానికి కూడా కనబడనంతదూరం వెళ్ళారు. ఎండ తీక్షణంగా సాగింది. నేనో పెద్ద నిట్టూర్పు వదలి ఆశ్రమంలోకి వెళ్ళిపోయాను. లోపల నా గదిలో కూర్చున్న క్షణమండీ నా కనేక రూపాలైన ఆలోచనలు ఉద్భవించి, మాయంకొనాగినాయి.

నాలోని కళావిషయకమైన ప్రశ్నలకు శిల్పచార్యులైన ఆ త్రివిష్టప బుద్ధభిక్షాచార్యులే సంశయం తీర్చాలి. పెట్టిన శుభముహూర్తంనుంచీ శిల్ప చిత్రలేఖనాలు నేర్చుకోవడం ప్రారంభించారు. నేను జూను, జులై, ఆగష్టు నెలలు ద్యూపాంగు సంఘారామంలో ఉన్నాను.

దారుఫలకంమీద సన్నని ఉల్లిపాచనంత అంటించి, అది చిత్రలేఖనానికి అనువుచేసి, దానిమీద చిత్రించడం ఒకవిధానం. గుడ్డమీదనే చిత్రించడం రెండవ విధానం. నేపాలునుండి వచ్చిన చేతితయారు కాగితాలమీద చిత్రం చడం మూడవరకం. ఈ విధానాలన్నీ నేర్చుకున్నాను.

మా గురువుగారు శిల్పగ్రంథాలు రెండు నాకు విపులంగా వ్యాఖ్యానంతో చెప్పారు. మా గురువుగారికి హిందీ రాదు. స్వామివీ శిష్యులైన ఒక స్వాముల వారు మా ఇరువురిమధ్యా ద్విభాషి అయ్యారు.

దారుశిల్పం, లోహశిల్పం తిలెత్తువాసులకు ఎక్కువ ఇష్టం. నేపాలు లోనూ అంతే. సృదేశంలోనే శిలాశిల్పం నేర్చుకోవాలి అని సంకల్పించేశాను.

మా గురువుగారు ఒకదినం నన్ను ముఖ్యాచార్యులైన కులపతికడకు తీసు కొనివెళ్ళారు. వారు నాకు లలితకళలనుగూర్చి ఉపదేశించారు.

“నాయనా! నువ్వొక్కొక్క చెప్పినట్లుగా లలితకళలు ఆనందంకోసం కదా మనుష్యునిలో ఉద్భవించాయి! సరే ఆ ఆనందంకూడా మనుష్యునిలో ఊరికే ఉద్భవించలేదు. ఆతని పురోభివృద్ధికే ఆతనిలో ఉన్న సమస్త ఉత్తమ గుణాలూ తేజిల్లుతున్నాయి. వట్టి ఆనందం అనేది పిచ్చివారికిమాత్రం ఉంటుందేమో! తన జీవితంలో భాగమైన ఉత్తమ విషయాలు కవాస్వరూపంలో దర్శన మిచ్చినప్పుడు మనుష్యునికి నిజమైన ఆనందం కలుగుతుంది.

“ఆకలి వేసి, ఆ ఆకలి తీర్చుకొనుటకు భోజనంచేస్తే, ఆనందం కలుగు తుంది. ఆ ఆనందం తుచ్చమే అగుగాక. కాని, ఆకలితీరడం భౌతికాభి వృద్ధికొరకేకదా! ఆనందమూ భౌతికాభివృద్ధి, రెండూ కలిసిఉన్నాయి—ఆకలి తీరడంలో! అలాగే ఆనందప్రయోజనంలో పరమార్థంకూడా ఉండితీరుతుంది.

“కాబట్టి కళను ఉత్తమప్రయోజనస్వరూపంచేస్తే మానవ పురోభివృద్ధికి ఎంతో మహోత్తమకళ అవుతుంది.

“స్వామీ! కళాప్రస్థ సర్వస్వతంత్రమేకదా, అలాంటప్పుడు ఆతన్ని ఈరకంగా కళ ఉండాలి అని ఎవరైనా నిర్బంధింపగలరా? అన్న ప్రశ్న నన్ను బాధిస్తోంది” అని ఆ లామాను ప్రశ్నించాను.

ఆ వృద్ధసన్యాసి చిరునవ్వు నవ్వాడు. ఆ మందిరం ఆ నవ్వులతో వెలిగి పోయింది.

2

“నాయనా! నిజంగా మనుష్యునికి సర్వస్వాతంత్ర్యం ఉందా? పుట్టిన దేశం, కుటుంబం, కాలం ఆతని స్వతంత్రాన్ని చాలావరకూ అరికట్టలేదా? భారతీయుడైతే బానిసగానే పుట్టుతున్నాడుగదా, అప్పు డాతడికి స్వతంత్రం ఉందా? మనుష్యుడు తన గుణగణాలకి తానే ఆనకట్ట కట్టుకోవాలి కదా? తన

సాంధ్యరాధ్యం ఇతరుల సాంధ్యరాధ్యంబున ఆగాలికదా! మానవధర్మం, ప్రేమ, దయ, సత్వము, కీలకతన సత్వంత్రాన్ని అరికట్టుతాయీకదా! మనుష్యుడు పిచ్చివాడైతే ఏమం పుచ్చుకుంటాడేమో? కష్టపెట్టి నరుక్కుంటాడా మంచి వాడు? కష్టపెట్టి కొట్టుకుంటాడా? అలాగే తన కుటుంబానికి, తనకు, తన దేశానికి సర్వధర్మాలకు వ్యతిరేకమయిన పనులు చేస్తాడా? అలాంటి కవిత్వం, చిత్రలేఖనం సృష్టించగలడా?"

“స్వామీ! కేవల సాంధ్యరాధ్య గాధనరూపమైన కవిత్వం ఎందుకు రాయ కూడదు? సంపూర్ణ సాంధ్యరాధ్య మనుష్యునికి హాని కలిగిస్తుందా?”

‘సాంధ్యరాధ్యం లేనిదే కళలు పుట్టనే పుట్టవుకదా బాబూజీ! కళా తృప్తి సాంధ్యరాధ్యనే మూలశక్తి. ఆ ఆరాధన ప్రకృతిసాంధ్యరాధ్యంగా, మానవ సాంధ్యరాధ్యంగా, మానవసృష్టి సాంధ్యరాధ్యంగా, మానవ చిత్త, గుణ, ఆత్మసాంధ్యరాధ్యంగా, మానవచరిత్ర సాంధ్యరాధ్యంగా ఉంటుందీకదా!’

“చిత్తం. నా ఉద్దేశంలో, మానవుడు తన్నే నాయకుణ్ణిగా జేసుకొని, తన ప్రేమనిధానాన్ని నాయకమనె కౌశ్యం సృష్టించవచ్చునా?”

“తప్పకుండా! తన మనస్సులేనిది, లలితకళలే లేవుకదా! వస్తువు, దర్శనము చేయవచ్చు—ఈ ఇరువురి సంబంధంలోనుంచీకదా లలితకళలు వచ్చేది. ఆ కళలు రెండురకాలుగా సృష్టిస్తాను. ఒకదానిలో వస్తువువెనక తాను దాక్కుంటాను. ఇంకొకదానిలో, తానే ప్రత్యక్షమౌతాడు. వస్తుగుణ, మానవ భావప్రదర్శనాలు సంపూర్ణంగా కలిపి హృదయప్రదర్శనాలేకదా!”

“శృంగార రసానికి స్థానం ఏదండీ?”

“శృంగారరసం కళలో ప్రథమస్థానం వహిస్తుంది. సాంధ్యరాధ్య సే శృంగారరసం. ఉత్తమ శృంగారం భక్తి. భగవంతుని ఆర్పించే భావము మనుష్యునిలో స్త్రీభావము, భగవంతునిలో పురుషభావము ఆరోపించుకునిగదా భక్తియొక్క శిఖరభావం సృష్టించుకొన్నాడు మనుష్యుడు!”

ద్యుపాంగు అంధ్రసంప్రదాయ పరంపరామగతస్వరూపం తాల్చింది. అంధ్రుణ్ణయిన సేను అక్కడి విద్యార్థినయ్యాను. నా అంధ్రదేశంలో ఇప్పుడు శిల్ప చిత్రకళలు అధోగతిలో ఉన్నాయి. అవి పునరుద్ధరింప నా ధర్మము. దామెల్ల రామరాయణని చిత్రలేఖనాలు అనేకం చూచాను. ఆ ఉత్తమ పురుషుడు అంధ్రసంప్రదాయం పునరుద్ధరింప ప్రయత్నించేకాడు. ఆ ప్రయత్నంలో కొంతవరకూ జయంపొందినాడు. కాని సిద్ధి లభింపకుండా అనంతరం చాలించాడు. అందుకనే ఆతని చిత్రాలలో పరిపూర్ణత వచ్చేసితి ద్యోతకం అవుతుంది. వర్ణాలు ప్రాథమికస్థితి దాటుతున్నాయి. లేఖలలో కర్కశత్వం వీడుతూ ఉంది. అంగవిక్షేపాలు లాలిత్యం తాల్చుబోతున్నాయి. భావమేళము పూర్ణత వహించబోతున్నది. చిత్రాలకు వ్యక్తిత్వం వస్తూఉన్నది. ఎంత రసవత్తరమైనా చిత్రానికీ, చిత్రంలోని పాత్రలకు వ్యక్తిత్వం ఉండాలి, రామావతారం,

కృష్ణావతారం ఎంత సంపూర్ణ వ్యక్తిత్వచిత్రాలు! కాళిదాసుని మేఘసందేశం వేరు, రఘువంశం వేరు. అలాగే మనుచరిత్ర వ్యక్తిత్వం వేరు, పారిజాతాప హరణ వ్యక్తిత్వం వేరు. ప్రవరాఖ్యుడు, మాయాప్రవరాఖ్యుడు, స్వరోచి ముగ్ధురూ మూడు వ్యక్తులు. అలాంటి వ్యక్తిత్వం రామాయని చిత్రాలలో తెరవెనకనుంచి అవతరిస్తున్నది. ఆతని కృష్ణతీలచిత్రము, సిద్ధార్థ యశోధర చిత్రము రెండు ఒకటే. కృష్ణుడుకీ సిద్ధార్థుడుకీ ఏమీ తేడాలేదు. యశోధరకూ ఆమె చెలికత్తెలకూ ఏమీ తేడాలేదు. ఆదోషం ఆతని చిత్రాలన్నిటి లోనూ మాయంకావడం ప్రారంభించిన మహాత్మమక్షణాలలో ఆంధ్రుల గుర దృష్టంవల్ల ఆత డవతారం చాలించాడు.

రవివర్మలో ఇంకా ఎన్నో దోహదులున్నాయి. రామాయని చిత్రకళ అంతా కలిపితే ఒక వ్యక్తిత్వం ఉంది. ఒక మహాశపస్సు ఆతనికికళ.

మాడు సెలలూ ద్యూపాంగు సంఘరామంలో గడిపాను. అక్కడి గురువులు నాకు దారి చూపించారు. ఆదారిని నడిచి, మజిలీలు చేసుకుంటూ గమ్యస్థానం చేరవలసింది నేను.

గురువులందరికీకా, కులపతికీకా సెలవు తీసుకున్నాను. వారి ఆశీర్వాదాలు పొందాను. మా స్వామిజీ ఆదేశంప్రకారం ఆ ప్రదేశంలో, ఆ చిలిలో, ఆ కొండలలో, లోయలలో ప్రయాణంచేస్తూ నేపాలు చేరుకున్నాను.

మా గురువుగారి కరుణవల్ల నేపాలు ప్రభుత్వంవారు వారి దేశంలోనికి నన్ను, నాతోఉన్న సన్యాసులనూ రానిచ్చారు. నేపాలులో పదిరోజులూ ప్రయాణంచేసి కొట్లాడు నగరం ప్రవేశించాము.

కొట్లాడులో ఆ నేక దేవాలయాలు ఉన్నాయి. ఆ దేవాలయాల వాస్తునిర్మాణం అనేక రీతులుగా ఉన్నది. బౌద్ధదేవాలయాలు, హిందూదేవాలయాలు ఉన్నాయి. నేపాలులో భారతీయ శిల్పవిధానం ఒక విచిత్ర పరిణామం పొందింది.

భరతదేశంలో అలజడి సంభవించినప్పుడల్లా కొన్ని కుటుంబాలు నేపాలు చేరుతూవచ్చాయి. వీరికీ, ఆ ప్రదేశంలోఉన్న పూర్వవాసులకూ సంబంధాలు కలిగి మిశ్రమజాతులు ఉద్భవించాయి. అలాగే మతాలు మిశ్రమం పొందాయి.

నేపాలులోని మధ్యలోయ ఒకప్పు డొక మహానదీస్థలం. ఆ నదీస్థలం మంజుశ్రీ శాతవాహనుడ నే ఆంధ్రమహారాజు కొండలు బ్రద్దలుకొట్టి దారిచేసి నదులుగామార్చి గంగానదికి ఉపనదులు చేశాడట.

ఒకనాడు ఇక్కడ ఆంధ్ర శాతవాహనులు రాజ్యంచేసినట్లు చిహ్నాలు చాలా ఉన్నాయి. గోదావరినది, కృష్ణానది ఈ దేశానికి ఈవలావల ఉన్నాయి. ధాన్యకటక నగరము, ప్రతిష్ఠాననగరము రెండు పట్నాలున్నాయి. ఇక్కడ శాలి వాహనశకము చాలా గౌరవస్థితిలో ఉన్నది. నేపాలు శిల్పంలోకూడా పూర్వాంధ్ర సంప్రదాయం మిళితమై ఉండిన గురుతు లీనాటికీ కనబడుతాయి.

3

1951 క సంవత్సరం నవంబరు 10న నేపాలనుంచి బయలుదేరి బెంగాలు చేరి, ఆక్స్‌ఫర్డులోని బాన్‌హోమ్‌లో ఉన్నాను. చచ్చిన గాన నేను గురువుగారి ఆశ్రయమునకు వచ్చి చాలా కాలమును ప్రాణాలు, నేను నేపాలనుంచి ఎప్పుటి కష్టమునూ స్వామిని ఉద్ధరించే ప్రాప్తిగా ఉండేవాడిని. ఇండియాలోకి కాలంపెట్ట గానే స్వామిని నేను ఉద్ధరించానని తేలి ఉన్నాను.

నేను ఆస్ట్రేలియా స్వామిని చిరునవ్వు నవ్వుతూ, నన్ను లేవనెత్తి, అసనం మీదే కూర్చుంటున్నాను. నేను తూర్పుగానే స్వామిని నన్ను తులల ప్రశ్నలతో, నేపాలనుంచి ప్రాంతానికి వచ్చానని తెలుసుకున్నారు. నేపాలు నుంచి స్వామిని నేను ప్రార్థన ఉత్తరాలతో కలిపి, మా అమ్మగారికి ఉత్తరాలు రాయడం నా పని. నాని స్వామిని ఎప్పుటికప్పుడు భట్టిప్రోలు పంపిస్తూ ఉండేవాడు. నేను భక్తిభావంతో కాలంపెట్టగానే, స్వామిని నేను వస్తున్నానని మా అమ్మగారికి తెలిసి ఉన్నాను. నేను వచ్చిన మరునాడు మా అమ్మగారు హరిద్యాంతులయ్యారు.

నేను దేవుడును వెళ్ళి, ఇండియాకు తూర్పుగా, మా అమ్మగారు, మా సుబ్బలగా కలిసి ఇండియాకు వచ్చి ఆక్స్‌ఫర్డుకు వచ్చినట్లును, ఇద్దరూ నన్ను ఒక్క నిమిషం తేలవార చూడారు.

‘ఒకే బావా! అంత మాటోయానేమిటిం?’

‘ఏంమారానుకోయి! జబ్బుగా లేకదా, కొంపదీసి!’

‘ఛా! ఛా! ఏంపాడుమాట. నీ చిన్నతంలాని వెన్నముద్దలరూపం నిరుడు మాడి నల్లపడిపోయింది. చిక్కిపోయి, మొగాన్ని నల్లనిమచ్చలు, కళ్ళ కింద నలుపులు, ముడతలుపడి, జాట్లు ఆక్స్‌ఫర్డుకు తెల్లబడి, నల్లబడితూ అన్నట్టుగా కన్నాడువురా! ఇప్పుడు నీ ఇరవైవేళ్ళూతూ కనబడుతోంది. జాట్లుబాగా నల్లబడింది, ఏదో గంభీరత ఉంది నీ రూపులో. మోము వెలుగు తున్నట్లుందిరా!’

మా అమ్మ అప్పుడు నన్నుచూచి, ‘నాన్నా! నీ ఆరోగ్యం ఇప్పుడు చాలా బాగుందిరా! నిన్ను ఆనవాలు కట్టలేకపోయానురా!’

నేను: అమ్మా! నా ఆరోగ్యానికేమిగాని, నవ్వు బాట్టిగా చిక్కిపోయావే! ఆమ్మ: నీకోసం ఏదో బెంగ. మళ్ళీ స్వామిని తెలుసుకొని ధైర్యంగా ఉండేదాన్ని. ఈవార నిన్ను చూడగానే నాకు కలిగిన ధైర్యం వేయి ఏనుగుల బలం ఇచ్చిందిరా!

మా అమ్మ నేనూ స్వామినిదగ్గర నెలరోజులు ఉన్నాం. అనేకవిషయాలు వారిలో చర్చించేవాణ్ణి. స్వామిని ప్రతివిషయమూ పండు ఒలిచి చేతి కిచ్చినట్లు చెప్పేవారు.

స్వామిని వివరితమేధ. వారు అంగదేశము, యూరోపు అమెరికా అన్నిదేశాలు తిరిగారు. కామ్రూపరశోధన ఈనాటికి ఎంతవరకూ వచ్చిందో

వారికి పూర్తిగా తెలుసును. మేము వారి ఆశ్రయంలో ఉన్న నెలనోజులూ అనేకమంది శిష్యులనుచ్చి స్వామిజీ దర్శనం చేసి వాటిమాలలు వీని ఆకంఠించి వెళ్ళిపోతూ ఉండేవాడు.

మా సుబ్బలు తిరిగి భట్టిప్రోలు వెళ్ళిపోయాడు. మా అమ్మగారిని తీసుకొని శీతాకాలమని జగన్నాథం వచ్చాను. బ్రహ్మనెల వచ్చేవరకు జగన్నాథం, భువనేశ్వరం, కోణార్కం, నాక్షిగోపాలం. శ్రీకూర్మం, ముఖలింగం మొదలైన ప్రదేశాలన్నీ చూచాము.

నేను నేపాలురుండి హరిద్వారం రాగానే నాచిత్రలేఖనాలన్నీ చూగురువుగారు పరికిలించారు. నేను కైలాసపర్వతం చేరేవరకూ వేసిన బొమ్మలు ఒకరకం అన్నారు. అక్కడనుంచి వేసిన బొమ్మల స్వరూపమే మారుపోయిందట. హిమాలయ పర్వతాలలో మొదటియాత్రాస్థలాలల్లో ఉన్న ఎత్తైనా మొదటిభాగం బొమ్మలట. రెండవభాగం బొమ్మలు, హిమాలయం నడిగడ్డపై ఉన్న ఎత్తును తెలియజేస్తాయట.

1932 ఫిబ్రవరి నెలలో కలకత్తాలో నా చిత్రాలన్నీ ఒక ప్రదర్శనం ఏర్పాటుచేశారు స్వామిజీ. వాటి ఖరీదులు ఆయనే పెట్టారు. స్వామిజీని, ద్యూపాంగు ఆశ్రమాన్ని, ఆశ్రమంలో శిల్పగురువుని రచించిన చిత్రాలు కొన్ని, కైలాస పర్వతేశ్వరుని చిత్రాలు కొన్ని, నేపాలురికొన్ని నేను అమ్మకన్నాను.

నా బొమ్మలన్నీ నూబపెబ్బడిమినిది ఉన్నాయి. నేను తీసిన స్కిచ్చిలు మూడువందల ఏడై ఉన్నాయి. నేను అమ్మదలచుకొనిన తప్ప తక్కిన బొమ్మలలో ఆయనతప్ప తక్కినవన్నీ అమ్ముడై నాకు పదివేల ఎనిమిది వందల అరవైరూపాయల రూపాయలు వచ్చినాయి.

మోడరన్ రిప్రొడ్యూషన్, అమృతబజారు పత్రిక, ట్రేటునున్, వంగబాణి, మొదలయిన వంగభాషాపత్రికలు నా చిత్రలేఖనాన్ని చాలా ప్రశంసించాయి. నా చిత్రాలలో కొన్నిటి ప్రతిరూపాలుకూడా ఆ పత్రికలు ప్రకటించాయి. ఆంధ్రపత్రిక, కృష్ణాపత్రిక ఈ పత్రికలను చూచి వార్తలు ప్రకటించాయి. వీనిలో నాపేరు టి. శర్వరీభూషణ్ అని పడింది. నా వారెవ్వరికీ శ్రీనాథమూర్తి ఈ చిత్రకారుడు అని తెలియదు. మార్చి నెలలో మా అమ్మా నేను తిరిగి హరిద్వారం చేరుకున్నాము.

అక్కడ పంచలోహోత్సవంగా కొన్ని విగ్రహాలు పోతిపోతాను. సచ్చినివి తిరిగి కరిగించివేశాను. నేపాలులో విగ్రహాలు పోతిపోయడం, అవి బాగు చెయ్యడం, పెరుగుపెట్టడం నేర్చుకున్నాను.

మార్చి నెలాఖరున మా అమ్మా నేనూ మా సుబ్బలూ హిమాలయయాత్ర ప్రారంభించాము. మా అమ్మకు బదరిలో జ్యోతిర్దర్శనము చేయించాలని నాకోర్కె.

మా అమ్మా నేనూ కలిసి బదరీక్షేత్రం ముందర దర్శించాము. అక్కడ నుండి కేడారేశ్వరం, కేడారం నుండి గంగోత్రి, గోముఖం, అక్కడనుండి యమునోత్తరీ సందర్శించాము. మాతో మా సుబ్బలు రావడం నాకెంతో

అనందమయిని, దేవీ అష్టరూప అనుబాదిని సరిమితలేదు. ఆమెకు నిజంగా
వేయి ఎరుగుల ఎలల వచ్చినట్లు అయింది.

4

1291 నాడు నాకు ఎనిమిది సంవత్సరాలు ఎడతెగని కళారాధనే,
అనుభవమైన నాంధ్యక్షిలో నాకుడనై ఆ చాంచల్యారాధనకే దేశాలు
తిరిగాయ.

నా దేశంలో ఇదిగో స్వాతంత్ర్య యుద్ధాన్నిగూర్చి మా సుబ్బులు నా
కంటా చెప్పాడు. ప్రాంతాంతరాలకు వాయి 1930 మార్చి నుండి ప్రారంభ
మైర వండి సత్యాగ్రహ లహరీలు క్రమగూర్చి. దేశం అంతా అనేకలక్షల దేశ
భక్తులు ఈ స్వాతంత్ర్య సమరార్థిలో అహింసా విషయమూ తెలుసుకున్నాను.

నా శత్రువుల నన్ను విడిచిపోయిన ముఖంలో మునిగిపోయి, పశువునై
నా చుట్టూ ఎవరీ మహిమంతి సమరంలోని దివ్యసంక్షేమము గ్రహించలేకపో
యాను.

‘ఎక్కడ మహాత్ముని?’ అన్న ప్రశ్న అప్పుడు వేసుకున్నాను. నేను
చిగురుకునే బోబిలిలో మహాత్ముని గురించి నాకు తెలియకపోలేదు. అఖిల
భారత జాతీయ మహాసభ ఉంచిన తెలుసుకు, ఖద్దరుసంగతి ఎరుగుదును.
నేను తొమ్మిదేళ్ళ వాడుమీగా ఉన్న బోజులలో గుంటూరు జిల్లాలో జరిగిన
ప్రథమ సత్యాగ్రహ చరిత్ర పురాణగాడ్డగా వీన్నాను.

ఉప్పు సత్యాగ్రహ యుద్ధం అనేక రామాయణ భారతాదుల సంపుటి!
భారతీయంగనలు వెలకు వేలు కైళ్ళకు పోయారు, దెబ్బలు తిన్నారు, అవ
మానాలు పడ్డారు, ప్రాణాలు అప్పించారు.

ఆ యుద్ధ చరిత్రలో ఆంధ్రదేశమూ ప్రశంసాపాత్రమైన పాలు పుచ్చు
కుంది. నాదేశానికి స్వాతంత్ర్యం, నా దేశం తన తొల్లింటి బెన్నత్యదశకు
రావడం ఇవి నా స్వీకృతిమూ సందిన ఆలోచనలు.

‘సుబ్బులుబావా! నా శత్రువుల నన్ను విడిచిపోయింది. అదేవిని నేను ఎప్పుడు
కలుసుకోగలనో నాకు తెలియదు. ఆమెను కలుసుకోగలిగే పవిత్రత నేను
సంపాదించుకోవాలి. పశువులా సంపాదించిన నన్ను స్వామిజీ రక్షించాడు.
ఇంక తరవాయి పని నాది. ఆ బోజుల్లో నన్ను కంటికి రెప్పలా కాపాడిన,
నిన్ను మరచిపోలేనురా! ఇంక మా కొల్లిపర విషయాలూ, భట్టిప్రోలు విష
యాలు సావకాశంగా చెప్పు’ అని ద్వితీయ హిమాచల ప్రయాణారంభంలోనే
అడిగాను.

‘మీ మామగారూ, అత్తగారూ కొల్లిపరలో ఉండలేక, మీరు వెళ్ళి
పోయినట్లే వెంటనే మదరాసు వెళ్ళిపోయారురా బావా! మీ అత్తగారికి
చాలా జబ్బు చేసింది. నైద్యానికి మంచిదే! అని చెన్నపట్నం చేరారు.
అక్కడ వాళ్ళ చిన్నమ్మాయిక నడుపు కౌప్పింతుకుంటూ ఉన్నారు.
అక్కడే మైలాపరంలో ఒక చక్కనిమేడ కొనుక్కున్నారట!’

‘నేను చెప్పవల్సిందేమిటను. మా మామగారిని అత్తగారిని చూస్తే నేను ముక్కులయిపోతానని భయం ఉన్నది కలగలేదురా!’

‘అది నీయిష్టం. ఇంకా మనస్సు వేయవలసివచ్చినావు?’

‘జూరిద్వారంలో పాదుషాగా ఉండి రెండుకాలం గడుపుతాను. ఇక్కడ రెండేళ్ళపాటు ఉన్నతం చదువుకొంటాను. బొమ్మల విషయం చూసుకొంటాను. వాటిమీదకులకు సంస్కృత పాఠశాల మహాముద్ర మధనం లొంత ఉంటాది. ఏమంటావు?’

‘నీయిష్టంరా! కాం మగ్గు మగ్గు భట్టిప్రోలు రావా ఏమిటి? ఇంద్రుని అపేక్ష వదిలను, వారి పిల్లలను మీ చాచగార్లు చూస్తూఉండు మరి.’

‘అయ్యో కానాయేమిటి! ఏడాదికి ఒకసారి నా వస్తాను. అక్కయ్యల నివారణ చూడను మరి! వాళ్ళను, మామేశ్వరశిష్యులు, మా మేనల్లుళ్ళను చూచి నూరు సంవత్సరాలయినట్లు ఉందిరా!’

‘అక్కయ్య కూడా ఇక్కడే ఉంటుందా?’

‘అ! ఇక్కడ నేనున్నంతకాలమూ ఉంటుంది. నేను ఎక్కడికైనా మా అమ్మ రాణిని ప్రశంసలకు మాత్రం వెదకిస్తాను, మా అమ్మను భట్టిప్రోలు పంపుతాను.’

మా హిమాలయయాత్ర పూర్తికాగానే మా కుమ్మలు వెళ్ళిపోయాడు. నేనూ రెండు సంవత్సరాలు జూరిద్వారంలో సంస్కృతం దీక్షణో చదువుకున్నాను. పంచకావ్యాలూ లఘుకాముని పూర్తిచేశాను.

ఆ రెండు సంవత్సరాలలో ఒకసారి, మా పెద్దక్కగారి ఊరు బందరూ, మంచిన్న బావ ఉద్యోగించేసే గరగరావుజేబా వెళ్ళాము. మా పెద్దబావ గారు బందరులో వకీలు. నెలకు రెండు మూడు వందలు వృత్తిలో వస్తాయి. పొడుగ్గా వంగిపోయినట్లు ఉంటాడు. వాడి సాలురు మామనాలుగు వేల రూపాయలూదాయం వచ్చేవనీ ఉంది.

మా పెద్దక్కగారి పేరు వెంకటరంగమ్మ. ఆమె కొంచెం పొడుగ్గా బలంగా ఉంటుంది. అచ్చంగా మా నాన్నగారిపోలిక. తన కుటుంబం, తన భర్త, తన చుట్టూలు తప్ప ఇంకోవిషయం ఏమీ తనకక్కరలేదు. ఆవిడకు ఆ ముప్పది ఒకటో సంవత్సరానికే ఆరుగురు సంతానము. ప్రథమ సంతానం ఒక కొడుకు. వాడిప్పడు స్కూలుకైనలు పాసై ఇంటరు సీనియరు చదువుతున్నాడు. వాడు చక్కని గొంతుకతో సంగీతం పాడుతాడు. చక్కని బొమ్మలు వేస్తాడు. మేనమామపోలికే అని వాణ్ణందరూ అంటారు. వాడిపేరు విశ్వనాథం. వాడితర్వాతి ఇద్దరాడపిల్లలు. పెద్దదానికి పెళ్లి అయినది. దాన్ని గుడివాడ ఇచ్చారు. దానిపేరు సరోజిని.

మా రెండో మేనమామపేరు సరళకు శారదాకాసనం వస్తుందని లోమి దవ ఏలనే మా బావ నేను కాశీలో ఉన్నరోజుల్లో వెళ్ళిచేశాడు. మా అమ్మ అప్పుడు బందరు వెళ్ళికి వెళ్ళివచ్చింది. తర్వాత కొడుకు రామకృష్ణుడు,

ఆ తర్వాత ఈ చూ సు వారద, ఆ తర్వాతా కూతులే. చానిపేరు లక్ష్మి అని పెట్టారు. ఇది పాపపెండ్.

తెల్లంపర్లా కనీస ముత్యాలలా ఉంటారు.

విష్కంధము

1

హేమసుందరీదేవి త్యాగతి చిరిత్ర ఇతవరకూ చదివేసరికి తెల్లవారి పోయింది. ఒక్కొక్కభాగం, ఒక్కొక్కప్రకరణం చదవడం ఏదో ఆలోచనలో మునిగిపోవడం ఈరకంగా సాగింది ఆ బాలిక చదువు.

లోకేశ్వరి ఆమె చదవడం చూచి, చూచి నిదురకూరింది. బాగా తెల్లవారిన లోకేశ్వరికి మెలకువవచ్చి, చుట్టుకున్న లేచి, క్రిందకు ఉరికి, “అయ్యో ఎంతపాడుపోయిందే హేమ్. నేను ఈవాళ్ళ చెప్పవలసిన సాధాలు తయారు చేసుకోలేదు. స్నానంచెయ్యాలి. తలదువ్వుకోవాలి. అయ్యరుగారికి, ఫలహారాదులకు ఏమీ అందివ్వలేదు. అమ్మ ఏమనుకుంటుందో?” అంటూ గదితలుపు తీసి పరుగెత్తింది. హేమసుందరి లోకేశ్వరి అన్నచుక్కలే వినిపించుకోలేదు. ఆమె వృద్ధయంలో కోటి ఆలోచనలు నిండిపోయాయి.

ఒక మహాసభకు చేరిన మహాజనంలా ఆమె ఆలోచనలు మూగాయి. ఆ జనానికంతకూ ఉపన్యాసించే ఉపన్యాసకునిలా ఒక్క విషయం మాత్రం అన్నింటికన్నా ముందుగా అడ్డం వస్తూన్నది.

త్యాగతి తనబావ. ఇతవరకు తాను ఫలానా అని చెప్పకుండా తన దగ్గర అలా మెలగడానికి కారణం ఏమిటి?

కారణం! కారణం! కారణం!

కారణం!

లేవు అతన్ని ఏమని పలకరించగలదు? అతనితో ఎంతో మహత్తరమైన చరిత్ర కూడా వస్తూఉన్నది. ఆ సుకీలతో సంబంధం కలిగించుకోవడం తన అక్కగారి దివ్యస్మృతికి అపహృతి. ద్రోహం అర్పించాడా?

ప్రేమ ఉత్సృష్టం అయితే, ప్రేమ నిధానం దుర్మరణానికి పాపయితే, అంత అధోగతిలోపడాలా ఏ వ్యక్తనా?

స్త్రీని అంత సీచంగా తన కాంక్షలు తీర్చే బజారు వస్తువుగా మాత్రం చూచాడు!

అయితే ఆవేశక ఆతడు పడిన బాధ? తన ఆవేదననుంచి ఆతడు పారియిన మోస్తరు?

స్వామిజీ ఆతనికి సందర్భమియకపోతే, అతనిగతి ఏమయి ఉండును! గంగానదిలో పడి ప్రాణం పోగొట్టుకొని ఉండును! ఆ దుఃఖంతో ఆతని తల్లి ప్రాణం నదలేసి ఉండును!

ఏదాదికావచ్చింది. ఇతడు ఈ జీవిత చరిత్రలో ప్రవేశించి! ఈతడంటే తనకున్న భావాలేమిటి? తన స్నేహితులలో స్నేహితురాండ్రలో త్యాగతే గొప్పవాడు. ఆతడు చిత్రకారుడనీ, శిల్పిఅనీ తాను బాగా ఎరుగును. కాని ఆతడెవరో తన తలితండ్రులకు మాత్రం పూర్తిగా తెలిసి ఉండాలి. ఆమె తన స్నేహితులతో కూడి త్యాగరాజ సంగరంలో ఉన్న ఆతని శిల్పకాలకు ఎన్నిసార్లులో వెళ్ళినమాట నిజమే!

రెండు మూడు సార్లు త్యాగతి తల్లి తన అక్క అత్తగారులా వచ్చి తన్ను దగ్గరగా తీసుకోవటం తా నేవోరకంగా అర్థం చేసుకుంది. ఆరోజుల్లో తన అక్క అత్తగారు తమ్ము చూడడానికి కొల్లెపరనుంచి వచ్చిందని తాను అనుకున్నది. ఆమె త్యాగతి తల్లి అని ఎరుగను. త్యాగతికి తల్లి ఉన్న సంగతే తనకు తెలియదు. లోకేశ్వరికి ఈ విషయం ఎప్పటినుంచి తెలుసును?

ఎక్కడైనా ప్రపంచంలో, ఈ 1941 వ సంవత్సరంలో, ఒకడు తానెవరో తన మరదలకు తెలపకుండా ఉండగలడా? ఇది కథ అనుకున్నాడా, సినిమా అనుకున్నాడా? ఇందుకు తానేమి చెయ్యాలి?

తన అమ్మ సీరసస్థుగాలు. ఎప్పుడూ జబ్బుతో మూలుగుతూ ఉండేది. తన అక్క శకుంతలాదేవి మాయమైపోవడంవల్లనే తన తల్లికి ఆలాంటి జబ్బుస్థితి సంభవించింది. ఆలాంటి జబ్బుమనిషి త్యాగతితో మాట్లాడుతూ బాగా తేరుకుంది.

తలితండ్రులు కూడా తనకొకరిని గూర్చి చెప్పకుండా ఎల్లా ఉండగలిగారు? తన ఒక్కదానికే ఈ విషయం తెలియకుండా ఉంచడంలో ఉద్దేశం ఏమిటి? లోకేశ్వరికికూడా తెలుసునా? అందరూ తన్ను మోసం చేయదలచుకొన్న దానిలో అర్థం ఏమిటి?

తాను పరీక్ష చేసుకుంది 1940 సంవత్సరం ఏప్రిల్ నెలలో. ఈరోజు ఫిబ్రవరి 1941 వ సంవత్సరం. త్యాగతి తనకు ప్రథమ పరిచయం అయినది 1939 డిశంబరు 26 వ తారీకు. ఆ తారీకు తానెప్పుడూ మరిచిపోలేదు.

అడయారులో ఆఖండోత్సవం జరుగుతున్నది. దేశదేశాలనుండి ప్రతి నిధుల, శ్రేక్షకులు వేలకువేలు వచ్చారు.

ఆ రోజున రుక్మిణి అరండేలుగారి నాట్య ప్రదర్శనం! సాయంకాలం ఆరునుండి ఎనిమిదిన్నరవరకూ జరుగుతుంది. ఆ ప్రదర్శనం చూడడానికి ముందే పది రూపాయల టికెట్లు కొనుక్కుని హేమసుందరి జట్టువారూ ఆమె తల్లి దండ్రులూ వచ్చారు. లోకేశ్వరి వచ్చింది. లోకేశ్వరి అని పేరు హేమ పెట్టింది. ఆమె ప్రతివిషయం తెలుసుకోవాలని పుస్తకాలు తింటుండటం, అందుకు లోకేశ్వరి అని హేమ పేరుపెట్టింది. ఆ పేరే అందరూ ఎరుగుదురు. అసలుపేరు వెంకట రత్నమ్మ. కల్పమూర్తి అసలుపేరు శ్రీనివాసరావు. కల్పించనన్నా కల్పించలేనివాడనిన్నీ, ఏ ప్రథమ రాతిమనిషి యుగానికో చెందినవాడనిన్నీ చెప్పి “కల్పమూర్తి” అని పేరుపెట్టింది హేమ. నిశాపతి తీసుకునేరు జగపతిరావు. నల్లగా ఉండే మనుష్యుడు వట్టి “నిశ” వంటివాడు

కాబట్టి ఆతను నిశాపతి అని హేమసుందరి నామకరణం చేసింది. తీర్థమిత్రుడి పేరు జానకిగా మూర్తి. ఆతని చిన్నతనంలో ఆతని తలిదండ్రులు యాత్రలు చేసేటప్పుడు తమ చాలిచ్చే కూడా తీసుకు వెళ్ళారని ఆతడు కోతలుకొస్తూ ఉంటే ఆతనికి తీర్పుత్రా! అని బిరుదునామం ఇచ్చింది కొంటెపిల్ల హేమ.

అక్కే సార్థకనామా లయ్యాయి! ఆరోజున సోఫీ, లోకేశ్వరి, ఈ ముగ్గురు పుష్పన్నే హేతులూ హేమ తలిదండ్రులతో అడయారుకు అయిదు గంటలకే వేంచేశారు. అక్కడ ఆడయారు కళాక్షేత్ర బాలశాలికలు రచించిన చిత్రశీఘ్రాలు ప్రదర్శించారు. ఆ ప్రదర్శనం చూద్దామని వీరంతా అక్కడికి వచ్చేసరికి వీరికి ఎదురుపడ్డాడొక పురుషమూర్తి.

ఆతడు అయిదడుగుల తొమ్మిదంగుళాలున్నాడు. బలసంపద గలవాడు. పాచుగాటి ఖద్దరు పట్టులాచ్చీ తొడుగుకొని, ఖద్దరుపంచె కట్టుకొని, ఖద్దరు సుజాతా తోపే ధరించి, చక్కని చేతికట్టతో ప్రత్యక్షం అయ్యాడు. వీరిజట్టు చూడగానే, ఆతడు రెండంగలలో వీరదగ్గరకు వచ్చి, వినాయకరావుగారికీ, ఆయన భార్యకూ వంగి పాదాలకు నమస్కరించాడు.

“ఓహో త్యాగతిశర్వరీభూషణుడా! ఎప్పుడు వచ్చావోయి, మనదేశా న్నుంచి?” అని వినాయకరావుగారి కళ్ళనీళ్ళు తిరిగిపోతూ ఉండగా ఆతన్ని కాగిలించుకొన్నాడు.

కంటివీరు జల జల ప్రవహించిపోతూఉండగా “నాయనా! ఎన్నాళ్ళకు చూచామోయ్ నిన్ను! గుంటూరునుంచే వచ్చావా? అక్కడ మా మరదిగారు కులాసాగా ఉన్నారా? నా తండ్రీ! ఇన్నాళ్ళకూ నవ్వు మమ్మల్ని చూడడానికి రావడం?” అని ప్రశ్నలు కురిపించింది హేమతల్లి వెంకటరామరాజ్య లక్ష్మమ్మగారు.

హేమసుందరీ, ఆమె స్నేహితులూ ఆనూత్నపురుషుని తెల్లబోతూ చూచారు.

2

వినాయకరావుగారు: “కన్ననాన్నా, ఈయన మనకు చాలా దగ్గర చుట్టం. చిన్నతనంలో మనదేశంవిడిచి ఉత్తరాదికి వెళ్ళిఉంటున్నారు. ఇప్పుడు మనదేశం లోనే ఉంటారు. చిత్రకారులు, శిల్పిన్నీ”.

త్యాగతి శర్వరీ భూషణుడు అలా నమస్కారంచేస్తూ నవ్వుతూ నిలుచుని ఉన్నాడు.

వినా: నీ చిన్నతనంలోనే మనయింటికి తరుచుగా వస్తూఉండేవారు.

హేమ: అవును! నేను ఆచుభ్య రెండుచూడుసార్లు ఈయనపేరు ఆంధ్ర పత్రికలో చదివాను. శిల్పకళ మళ్ళీ ఆంధ్రదేశంలో విజృంభించాలి, అనే వ్యాసం రాశారు. అదీకాకుండా ‘పాశ్చాత్యశిల్పం’ అనే నాలుగయిదు వ్యాసాలు భారతిలో ప్రచురించారు.

త్యాగతి: అవునమ్మా! నేనే ఆ వ్యాసాలు ప్రచురించింది.

కల్పమూర్తి: శిల్పం అంటే మీరు దేనితో చేస్తారండీ?

త్యాగతి: లోహం, పాలరాయీ, నల్లరాయీ, ప్లాష్టరు అన్నింటిలోనూ చేస్తాను. ఈడ్కోస్ దారుశిల్పం నేర్చుకుందామని ఒకటి రెండు సంవత్సరాలు ఉండదలచుకొన్నాను.

హేమ: అయ్యో త్యాగతిగారూ! నాకూ మిమ్మల్ని బాగా ఎరిగిఉన్న స్మృతి కలుగుతోంది. కానీ ఎప్పుడో, ఎలాగో మరచిపోలేకుండా ఉన్నాను.

త్యాగతి: నీకప్పుడు చాలా చిన్నతనం!

హేమ: మా స్నేహితులను మీరు ఎంతవరకు అర్థజ్ఞులైనాండి. మా నాన్న గారూ, అమ్మగారూ మీకు చింతించివుండేవారా! మీరు తీర్థమిత్రులు. అసలు మీరు జానకీరామమూర్తి, మా సంఘంలో తీర్థమిత్రులు. ఈడ్కోస్ వీరికి జీవన్ లాల్, దయాలాల్ కంపెనీలో ముఖ్య లెబ్బదారులని. మీరు కల్పచూర్ణిగారు, నిరుద్యోగులు, పిల్లజమీందారులు. అసలు మీరు శ్రీనివాసరావు, మా సంఘంలో కల్పచూర్ణి. మీరు నిశాపతిరావుగారు. అద్భుత గాయకులు, ఉత్తరాది సంప్రదాయంలో అట్టల్ కరీం గారితర్వాత వీరే. అసలు మీరు జగ పతిరావు, మామేరు నిశాపతిరావు...

త్యాగతి: జగపతిరావుగారు వీరేనా? వీరిమేరు ఉత్తరాదీని చాలా ప్రచారంలో ఉంది. ఉత్తరాదివారు వీరిపాటంటే చెవికోసుకుంటారు.

హేమ: అయితే ఎంతమందికి చెవులు లేవండి?

అందరూ పకపకా నవ్వినారు. త్యాగతి ఒక్కొక్కరికీ నమస్కారం చేస్తూ కరస్పర్శనం చేశాడు.

హేమ: ఈమె సోఫీ! అచ్చమైన ఆంగ్లయువతి. ఈమె తండ్రితాతలనుంచీ ఇక్కడే ఎట్టేటులు కొనుక్కుని భారతీయ జమీందారులయ్యాడు. ఈమె ఇంగ్లండులో పుట్టింది. ఇక్కడ వైద్య పట్టభద్రురాలు కొడలచుకున్నది. సంపూర్ణనామం మిస్. సోఫీయా విలియమ్స్. సర్ డబ్ల్యు. విలియమ్స్ గారి ఏకైకపుత్రిక.

త్యాగ: నమస్కారం మిస్ సోఫీగారూ. ఊహమా?

సోఫీ: మీరు ఊహమా?

ఇద్దరూ కరస్పర్శ కావించుకొన్నారు.

హేమ: ఈమె మా లోకేశ్వరి. అసలు మీరు దూర్వాసుని వెంకట రత్నమ్మగారు బి. ఏ. ఇంటరులో మేం ఇద్దరం సహపాఠులం. మా సంఘంలో ఈమెమీరు లోకేశ్వరి.

త్యాగ: నమస్కారం అండీ లోకేశ్వరిగారూ!

లోకేశ: నమస్కారం శర్వరీభూషణ్ గారూ.

హేమ: మీరీ ప్రదర్శనం చూచారా?

త్యాగ: మూడుసార్లు.

హేమ: మంచిబామ్మలున్నాయా?

త్యాగ: ఉన్నాయి! చాలానాటికిల చామలు వారి ఈడుకు తగినట్లే ఉంటాయి. అందులో కొందరు నిజంగా ఆచ్యుత్తమ కళావేత్తలు కాగల నూచనలు చూపించారు. రండి లోపలికి వెడదాము.

హేమకు ఆ నూత్న పురుషుణ్ణి చూడడంతోటే ఏదో అనిర్వచనీయమైన ఆనందం కలిగింది.

కల్పమూర్తి ఈ కొత్తమనిషి చాలా పెద్దమనిషి, మంచి విజ్ఞాని అని అనుకున్నాడు. ఈయనకు ఇరవై అయిదు సంవత్సరాల ఈడు ఉండవచ్చును. ఈయన స్నేహపాత్రుడు అనుకున్నాడు.

ఎవడుబాబూ పిడు! నియోగులలో త్యాగతి ఇంటిపేరు ఎవరికి ఉండీ? పిడు వట్టి డాబులరాయడలా ఉన్నాడు. పిణ్ణి కాస్త దూరంగానే ఉంచాలి అని అనుకున్నాడు తీర్థమిత్రుడు.

పిడికి కాస్త సంగీతం ఆంటే ఇష్టమేమో? అయినా మన సంగీతం వినాలి. పిడి బడాయి కనుక్కోవాలి మనం! సరే మనకెందుకు ఎవడు ఎవడైతే సేమిటి? అని నిశాపతి తలపోసుకున్నాడు.

సోఫీ త్యాగతిమోము ఒకసారి తీక్షణంగా చూచింది. ఇతడు పాశ్చాత్య దేశాలు చూశాడా? మనజట్టుకు తగినవాడే. ఈయన శిల్పాలు మూసి, ఈతని తాహత్తు ఎంతో గ్రహించాలి అని అనుకుంది.

లోకేశ్వరిమాత్రం త్యాగతి కళ్ళల్లో తన స్నేహితురాలిని ఆతడు చూచిన పూజా కొంతులు చిటకున్న చూడగలిగింది. గంభీరమైన ఆతని కంఠం ఎంతో మధురమైనది అనుకుంది. ఈతనికి భార్యాబిడ్డలున్నారా? అని ప్రశ్నించుకొన్నది.

ముసలాయన వినాయకరావుగారు అమ్మయ్యా, కొస్తయితే అసలుపేరు చెప్పేద్దు సేమా! “అశ్వత్థామాహతః, కుంజరః!” అనే అబద్ధం చెప్పడమా? కష్టమే! అనుకున్నాడు.

సాతండ్రి శ్రీనాథమూర్తి! ఎంతరివిగా ఉన్నాడు. నాకన్నతల్లి, నాబంధురాలి, నాప్రాణం శకుంతల ఈతనితో పిల్లలతో నడుస్తున్నామనగా! అని ఆలోచించింది, హేమతల్లి. ఆ ఆలోచన తట్టగానే, ఆమె కళ్ళనీరు గిట్టిన తిరిగాయి. ఎవరికీ తెలియకుండా కొంగుతో కన్నీళ్ళు తుడుచుకొంది.

వారందరూ లోనికి పోయినారు. హేమకు ఎందుకో పట్టలేని ఆనందం కలిగింది. త్యాగతిని ఒక్క నిమిషం వదలలేదు. చక్కగా, మధురంగా, గంభీరంగా మాట్లాడే ఆతని సంభాషణ వింటూ ప్రదర్శనచిత్రాలూ, వస్తువులూ చూచింది.

ఆమనిషిమూర్తి ఎత్తైన పర్వత శిఖర శీతలంగా, హాయిగా ఉన్నది. చక్కని చొమంతి అత్తకు పరిమళము అతని మూర్తిలోనుంచి ప్రసరిస్తున్నది.

ఆతనిలో ఏదో మహాశాంతి ఆమెకు లోచింది.

ఆ తిరగడంలో ఆమెకు కొంచెం ఆతని చేయి తగిలినప్పుడు ఆమెకేదో నివళత్వం కలిగింది.

3

శ్రీమతి రుక్మిణీదేవి నాట్యం తంజావూరులో విజృంభించిన ఆంధ్ర సంప్రదాయనాట్యం. ఆలరింపు, జతి, తానవర్ణము, కొన్ని పదములు ఆమె ఆశీనయించినవి.

ఆ నాట్యంలో ఉండే అందాలు శిల్పదృష్టితో త్యాగతి వర్ణించి హేమకు చెప్పాడు. “ఉత్తరాది నాట్యాలు అంతకన్న అంతకన్న చాత్యం తాల్చి సంకటాల ఎక్కువ ముప్పుమైపోయాయి. మా శిల్పవాస్తానికి నాట్యం నేర్చుకోదం చాలామధ్యం. అసలేలు నేను కథక సంప్రదాయం నేర్చుకున్నాను” అని త్యాగతి ఆమెతో అన్నాడు.

“కథక అనీ, కథకలి అనీ, భరతనాట్యం అనీ, కూచిపూడి అనీ, మణి పురం అనీ నాట్యానికి శేర్లుపెట్టారు. ఆ రకాలు చూచాను. అవి అల్లా ఎందుకుండాలి నాకు తెలియదు. చెప్పేవారూలేదు. నేను వాటిని, వీరిని అడిగి తెలిసికొనాలేదు.”

“పేరులు ఎందుకువచ్చాయో, అవి ఎల్లా రూఢి అయ్యాయో, నేను కొంచెం తెలుసుకున్నానమ్మా! అన్ని విధాలా నేను బాగా అర్థం చేసుకున్నాను. ఈ పేరులన్నీ ఈమధ్యనే వచ్చాయి. అవి ప్రజలలో వాడుకలోనే వచ్చి రూఢి అయిపోయాయి.”

హేమా, ఈ నూత్న పురుషుడూ అంత స్నేహంగా మాట్లాడుకోవడం హేమ తెలితండ్రులకూ, నాథీకి తప్ప ఇంకెవ్వరికీ యిట్టంలేకపోయింది. కీర్తి మిత్రుడు మండిపోయాడు, నిశాపతి పళ్ళు బిగించాడు, కల్పయూర్తికి శుంకే నీరసించింది.

హేమకు ఏ. వి. సి. ఎస్. భర్తకొవాలి అని తోకేత్వరికి పెద్ద కోర్కె. ఎవరీ త్యాగతి? ఎక్కడనుండి దాపురించాడు అని ఆమెకు భయం అందు రించింది.

హేమసుందరీ ద్వితీయుడై త్యాగతి రుక్మిణీదేవి నాట్యంలోని అందాలు చూస్తూ, హృదయం పరవళ్ళెత్తగా తక్కిన సకలలోకమూ మరచిపోయాడు.

మహాదానందం అతని హృదయంలో ప్రతిధ్వనిస్తుండగా, ఆ ప్రతిధ్వనికి హేమ హృదయం స్రుతిగా దడదడ కొట్టుకుంటున్నది. ఎన్నడూ ఎప్పుడూ కలగని యవ్వనానందం ఆమెను అలిమిచేసింది. ఆ ఆనందానికి రుక్మిణీదేవిగారి పాదతాళగతుల రూపము కల్పించినట్లా చాలకు తోచింది.

రుక్మిణీదేవి భంగిమలలో ఆనందసముద్రవీచికలరేఖలు కనబడినవి. రుక్మిణీదేవి హస్తాభినయంలో సృష్టితోని సౌందర్యానికి వ్యాఖ్యానాలు గోచరించాయి. రుక్మిణీదేవి కన్నులు తిప్పుటలో మానవజీవిత మహారహస్యాలు సర్దిక్తు దృశ్యమైనవి.

హేమసుందరి ఇదివరకు రుక్మిణీదేవి నాట్యాలు ఎన్నిసారులో చూచింది. ఒక ఉత్తమాంగన సృత్యకళను అత్యంత ప్రజ్ఞతో ఆరాధిస్తున్నది అన్న విషయం

కప్పు ఆమెకు ఇంకో భావం ఇదివర కెప్పుడూ కలుగలేదు. ఇప్పుడేవో అర్థాలు, ఏదో మహత్వశీల్పం ఆమె బ్రతుకంతా నిండినట్లుగానీ.

హేమ కిదివరకు సంగీతం నేర్చుకోవాలని ఏమీ కలగలేదు. తండ్రిగారు శకుంతలకు నేర్పించి ఉండడంవల్ల ఈమెకు సంగీతము నేర్పించలేదు. ఆమె ఏ సంగీత గళలకూ వెళ్ళలేదు. లేడియోలో సంగీతం వస్తే ఏదో వినేది. నిశాపతి సంగీతంకూడా ఆమెకంట అనందం కలిగించలేదు. ఉల్లేరాదిపాటలో గొప్పవాడైన తెలుగువాడు తనకు ప్లేహీతుడు అన్న బడాయిమాత్రమే ఆమెకు తెరలుపడి ఎదుట ఒక పరమాగృత గాంధర్వలోకం ప్రత్యక్షమైనది.

నిశాపతి సంగీతమంతా ఆమె హృదయంలో మరల స్వనించినది. రుక్మిణీదేవి నాట్యానికి హంగుగా పాడే ఆ నాడస్వరమూ, వాయువీరమూ సర్వ మధురాలూ అయ్యాయి. జిహ్వలతో గల్లుపొర్లి ప్రవహించిన ట్లామెకు తోచినవి.

తానెందు కిన్నాళ్లు సంగీతం నేర్చుకోలేదో! తా నే కళ్ళలా నేర్చుకో లేదు. కవిత్వం నీరసమని తోచివేసింది. పత్రికలలో కథలూ, పద్యాలూ, పాటలూ, సాహిత్యవ్యాసాలూ, కథా ప్రచననాలూ ఎప్పుడూ చదివేదికాదు. ఎంతసేపూ రాజకీయాలు, దేవుడులేదనే వ్యాసాలు, శాస్త్రసంబంధ వ్యాసాలూ చదివేది.

తెలుగుభాష చదువుకోమని లోకేశ్వరి పోరుపెట్టడంచేతా, ఎందుకు విచ్చాయో తెలుగు పేషన్స్ బట్టి చూడక ఎన్నెన్నైనా చూసుకుంటే రావడంచేతా, ఆమె తెలుగు ఆసక్తి తీసుకుంది. ఆ ఆసక్తి పరీక్షకు సంబంధమైన తెలుగు మాత్రం ఆమె నేర్చుకుంది. అందులో మొదటితరగతేమిటి, శిశ్వవిద్యాలయానికి మొదటగానే తాను కృతార్థురాలు కావచ్చును. ఆమెకు తెలుగన్నా, సంస్కృతమన్నా అభిమానం ఉండి ఆవిషయం చదవడం ప్రారంభించలేదు. కేవలం పరీక్షకోసమే!

అలాంటిది నేడు, తెలుగు ఎంత మధురమైనది! తాను తెలుగులో ఎందుకు కవిత్వం చెప్పరాదు? సంస్కృతం దేశభాష. సంస్కృత సాహిత్యం సాహిత్యలోక పరమావధి, అనే ఆలోచనలు ఆమెను నిండిపోయాయి.

భగవంతుడున్నాడు. అతడు పరమచయాస్వరూపుడు. ఆనందరూపుడు. సౌందర్యనిధి అనే భావాలు ఆమెపై జడివానలా వర్షించాయి.

ఎవ్వరో ఇంకోవ్యక్తి తన్ను ఆలమి తనలో ఇంకిపోయి, తన గర్వస్వము నిండిన ట్లామెకు తోచింది. అప్రయత్నంగా ఆమె త్యాగి భుజంమీద చేయి వేసింది. త్యాగి గజగజ వడకిపోయినాడు. అతనికి కళ్ళలో నీరు తిరిగినది. కదలక స్థాణువులా నాట్యం చేస్తున్నట్లే నటించినాడు.

ఆ విచిత్ర దినము హేమ ఎన్నడూ మరచిపోలేదు.

త్యాగిని ఎప్పుడూ రమ్మని కోలేది. అతనిచే పాఠాలుకూడా చెప్పించుకునేది.

ఈనాడు త్యాగికికథ ఇంతవరకూ చదవగానే ఆమెకు భయమూ, సంతోషమూ అన్నీ ఒక్కమాటే కలిగాయి.

జేమ త్వరగా స్నానానికాల్గుచున్నది, భోజనాల ఇంటిలోనికి వెళ్ళి రెండు ఇంజనీర్లు, కెర్రులు ఒకటి ఆసించి, కాఫీతాళి, రస స్వంత పంచారి కతు తాను పోషించుటకు ఎన్నవక కూర్చుని వెళ్ళి, రస చదువు గదిలోకి వెళ్ళిపోయింది. అక్కడ చేపియో పెన్నాని విశ్వాస సంగీతం వింటూ గుర్రు లాని అలోచనలు చూడడాలు పోతూ ఉండే, త్యాగతికళ తీసింది. వెనకటి చేపిలు మళ్ళీ విశ్వాస సంగీతం తీసేసేసింది. మధనం ప్రారంభించింది.

సౌందర్యదీప్తి

మా చిన్నక్క మా అమ్మబోలిక. కొంచెం నాజాకైన అమ్మాయి. నాకన్న మూడు నాలుకప్పుమాత్రం పెద్దలలా కనబడుతుంది.

పడవపడ చాగురుండి. పదియదితో కలుపుకు తిరుగుతుంది. ఆవరికీ తల్లి నాలిక. అందరినాసారాలూ తనకే కావాలి, తన వ్యాసారా లందరికీ కావాలి. రహస్యం చామికోలేదు.

భర్త తహశీల్దారుపని చేస్తున్నాడు. ఇంకేమీ! ఆవిడవస్తాడు ఏమీ లోటులేదు. మా చిన్నక్కజేరు అలిశేలులక్ష్మి. ఆవిడకు ఇద్దరే పెద్దలు. ఇద్దరూ కొడుకులే! కూతురుకొనం సరచాపడి ప్రతి అమ్మవారికీ మొక్కుకుంటుంది. మా పెద్దక్కయ్య రెండో కూతురును మా చిన్నక్కయ్య తెచ్చుకొని పెంచింది. ఆమె పెండ్లికి పిలవమీద బందరులో తాను తనభర్త కోటేశ్వర రావుగారు కూర్చున్నారు.

ఆమె ఇద్దరి కొడుకులతో పెద్దవాడు స్కూలుఫ్రెండు చదువుతున్నాడు. రెండవవాడు తిరుఫారం చదువుకుంటున్నాడు.

మా పెద్ద బావగారైన కలపటపు మధుసూదనరావుగారు నేనంటే ప్రాణం ఇచ్చేవారు. మా చిన్న బావ దావులూరి కోటేశ్వరరావుగారు మాత్రం నాకు సర్వకాలం నీతులు బోధించడం, చివాట్లు పెట్టడం సాగించారు.

‘ఒకే బావా! లక్కరాజువారి వంశానికి, శేషచలపతిగారి పేరుకూ అప్రతిష్ట తెస్తావేమిట్రా?’ అని భోజనం దగ్గర నన్నడిగారాయన. మా చిన్నక్క సర్రుమని అందుకుంది.

‘ఒకటో! దావులూరివారి వంశానికి మీరు ప్రతిష్ట తెస్తున్నారకాదూ! మావాడు లక్కరాజువారి వంశానికి తేకటోతే పరవాలేదురెండి’ అని ముగించింది.

‘బాగుంది. తమ్ముడంటే ఎంత ఆపేతు అమ్మాయిగారికి! తమ్ముడికి నీమీద ఇంతేనా ఆపేతు ఉందీ? వెళ్ళి కాఫీలో కూచుని, ఉత్తరాలులేక, అందరినీ ఏడిపించి కైలాసము గియలాసమూ తిరిగివచ్చాడు. బలేబలే’.

నేను నిమ్మడిగా ఆమాటలు మాన్పించి, ‘బావా! నాగార్జునకొండ శిల్పాలు అంతకిన్న ప్రభుత్వంవారు బాగా ఉంచలేరా నీమిటి? ఆటోడ్లు బాగు చేయించకూడదా?’ అని ఎత్తాను.

బావ: అది పల్నాడు తాలూకారా! పైగా ఆ ఇల్లును బాగా ఉంచే బాధ్యత అభిల భారతీయ ప్రభుత్వం వారిదిగాని మాకేమీ సంబంధం లేదు.

నేను: బావా! నీ తాలూకాలో పూర్వకాలం నాటి విగ్రహాలు ఏవైనా అమ్మకానికి ఉంటే చూద్దా! పాతనాడేలు కూడా వదలకు.

బావ: ఒకే శ్రీనాథం! నీకు మొన్న కలకత్తా ప్రదర్శనంలో పదివేలు వచ్చాయిటగా?

నేను: డబ్బు సంపాదించడం ఎంతనేచు బావా! దేశానికి, జాతికీ సేవచేయాలిగాని!

బావ: గొప్ప మానవసేవకుడవు వారికావు! నిన్నూ, నీ కుటుంబాన్ని పోషించు కొని, ఇతరులను బాధించకుండా ఉంటే, అదే దేశసేవా, మానవసేవాను.

చిన్నక్క: కార్తమంటే ఏవో పెద్దర్థాలు చేసుకుని ఉడుకుబోతుతనం ఘటతా రెండుకండీ?

బావ: నాకా ఉడుకుబోతుతనం, నీకా? నీతమ్ముడు చిన్నాచిటి, బుల్లాలూ చూచీ ఆనుకున్నావా?

మాబావ పకపక నవ్వాడు. మా చిన్నక్కకు చాలా కోపం వచ్చింది.

చిన్నక్క: ఎందుకండీ ఆ నవ్వు? మా తమ్ముడు వచ్చినప్పటినుంచీ చూస్తున్నాను, వాణ్ణి ఒక్కరిటిగా దురిపిపోస్తున్నారు!

బావ: ఓనీ నీపెట్టకాలా! వాణ్ణి సే నేమంటున్నా నే! నాకు మా బావమరది గొప్ప చిత్రకారుడూ, శిల్పి అంటే గర్వం లేదనుకున్నావా? కాని నా ఆశేత్తుకొద్దీ నాలుగుముక్కులు సలహాచెప్పాను. నీకెందుకూ అంతకోపం?

ఇంతలో మా అమ్మ గుమ్మం చాలుకువచ్చి, అల్లుళ్ళ ఎదుటపడి మాటాడే ఆలవాటు లేదుకాబట్టి, చాలునుండే 'అమ్మదూ! అల్లుడుగారు మాత్రం ఏమన్నారు? ఒక్కజే బ్రావమరది ఆవడంచేత, ఏదో సంసారం నిలబెట్టమనీ, జేకాలుపట్టి పోవద్దనీ చెప్పారు. అంతకన్న వారేమన్నారు?' అన్నది.

ఓహోహో శ్రుతిమించి రాగాన్ని పడుతోంది అని ఆలోచించుకుని 'బావా నీవు చెప్పిన మాటలూ బాగున్నాయి! అక్క అన్న మాటల్లోనూ తప్పు లేదు. అమ్మ బాగానే చెప్పింది. నేను స్వామిజీని నమ్ముకున్నాను. వారు ఏలా నాకు సలహా ఇస్తే అల్లా చేస్తాను. మీరెవ్వరూ ఏమీ దిగుళ్లు పెట్టుకోవద్దు' అన్నాను.

బంధరు వెళ్ళినప్పుడూ ఇల్లాగే వచ్చింది సంభాషణ. మా పెద్దబావ నేను వెళ్ళినరాత్రే, నన్ను తన ఆఫీసుగదిలోకి పిలిచి 'ఒకే శ్రీనాథం! ఏమిటి నీ ఉద్దేశం? పోయినవాళ్ళను బ్రతికించుకోలేము. శకుంతల ఆచ్యంగా దేవతే! నువ్వు మళ్ళీ ఒక ఇంటివాడవైతే, ఆదేవి ఎంతైనా ఆనందం పడుతుంది. నువ్వు మళ్ళీ హరిద్వారం ఆత్మగారితో కలిసి వెళతానంటున్నావు. ఆస్తి అంతా కంకాలీచేసి వదిలావు. మీ పెద్దక్కకు నువ్వు రాసినభూమి, ఏమీ పుచ్చుకోను పొమ్మంది. నువ్వు ఏమనుకొన్నావో ఏమోకాని, నువ్వు అల్లా పత్రంరాసి నిజస్ఫూర్తి పంపించిన మర్నాడునుంచీ నెలలు, నెలలు తలుచుకొని వీడున్నాఉండేది.

చుట్టూ తలకాయా వచ్చినవగ్గిరనుంచి కాస్త అమాత్రంగా ఉండి. మా మరదలూ, తోడల్లుడూ విషయం నేను చెప్పలేదు. నీ చస్తావేజు మీ పెద్ద క్కూరు సంబంధించినందుటకు ఒక్క కెంబులు మీ ముట్టుకోరు. ఆమట తెచ్చావామనీ నూర్చుట, హిస్టరీకా వ్రాసినది ఉన్నతాయి' అని కొంచెం సన్నసన్నగా చివాట్లు పెట్టాను.

'పెద్దబావా! నరసారావుజేటలో మా చిన్నక్కా, చిన్నబావాకు డా నన్ను చివాట్లు పెట్టి పదిలారు. మనం సావకాశం నూర్చుని చూట్టాడుదాం బావా! చుట్టూ వడిలుపు, నీ నలహా నాకు పూర్తిగా కావాటి' అన్నాను.

బందరులో ఉన్న గోజులలో కృష్ణాపత్రికకు వెదతూ, కృష్ణరావుగారితో మాట్లాడుతూ ఉండేవాడిని. ఆయన భారతీయ స్పాన్సింగుంచి నాకు ఎందు ఒలిచినట్లు చెప్పారు.

గోజా వారి పత్రికలో వచ్చారు జరుగుతుఉండేది. వారు గాంధీ తత్వాన్ని గూర్చి, శంకరవేదాంతము, ఆరవిందవేదాంతము సమన్వయంచేసి పెండి ప్యేంట్లో మల్లెపూవులు వేర్చినట్లు చెప్పారు. అయినా జైలుకు వెళ్ళివచ్చారు. బంగారంఛాయ, బలమైన స్థూలకాయం, పిత్తామైన కొలుకకళ్లు, గరుడ నాసిక, గంభీరమైన ఛాలము, కొర తలపాగా, యచ్చునలి ఉత్సాహనూ, మహాబుష్మిరున్న జ్ఞాననూ, దేశభక్తి అంధులలో మరుటాయమానమైన మనిషి.

నభలో మాట్లాడారు. మాట్లాడితే గొముఖసంభవ దివ్యగంగాయిరి వేగమే! విడిగా స్నేహితులందరూ కూడిన సాయంకాలంలో చిన్నబిడ్డవలె అల్లరి చేయగలరు, యువకునిలా ఉత్సాహనూ ప్రకాశింపజేస్తారు, మానససరో వంసీలజలస్పృగత, కైలాస పవిత్ర పర్వత మహోన్నతి తమ మాటలలో చూపిస్తారు.

ఆయన కృష్ణాపత్రికలోని సంసాదకీయవ్యాసాలు ఆంధ్రదేశానికి భాష నేర్పాయి. నవ్యసాహిత్యపరులకు దాం గూపించాయి.

వారి నభలో, కైలాసము, త్రివిష్టపం, ఆయా దేశాల కళలు, ఆచారాలూ, సంస్కృతి ఆన్నీ మనవిచేశాను. ఇవన్నీ కెందు మాడు వ్యాసాలుగా వ్రాసి తమ పత్రిక కిమ్మని వారు నన్ను కోరారు. అది అడ్డగా శిరసావహించాను.

6

కృష్ణాపత్రిక ఆఫీసులోనే పట్టాభి సీతారామయ్యగారిని దర్శించాను. సేధా సంపన్నత్వంలో కుపేరవైభవానికే అప్పిచ్చే ఆశీల భారతీయ ప్రఖ్యాత పురుషు డీయన. ఈయన జ్ఞాపకశక్తి ఒక పుష్పాద్యుత సంఘటన. చిన్నతనాన నుండి ఆయన తెలుసుకున్న రాజకీయవిషయాలు తేడిలూ పేరులతోసహా జ్ఞాపకం. ఏ విషయమైనా హృదయానికి హత్తుకునేట్లు చెప్పగలరు.

కాని మన సంభాషణ ఆయనకు చప్పగా ఉంటుంది. అడిగే ప్రశ్నలూ చప్పగా ఉంటాయి. అందుచేత ఆయనే సంభాషణ ఎత్తుకునేట్లు చేశాటి.

అంత మేధ ఉండడంచేత, ఆయనకి హృదయంలేదని అపవాదు వేస్తారు. మహాత్ముని హృదయం లేదంటే ఎంతో ఆయనకు లేదన్నా అంటే, ఇంటి దగ్గర అయిన చిన్నపిల్లతో ఆడుకొంటాంటే, చూచిన నాకు కళ్ళ నీళ్ళు చెమరించాయి.

సన్నగా శలాకులా ఆరోగ్యంగా అయిదడుగుల ఆరంగుళాలుంటారు. వెరసిన బట్టలు, మధ్య బట్టతల. నాయకుల మాటలు చేష్టలు ఆయన అభినయిస్తే, కనలు వారినే చూడుమూర్తులా ప్రత్యక్షం చేస్తారు. వైద్యులలో చక్రవర్తి అయినా, న్యాయశాస్త్ర విషయంవస్తే న్యాయవాదులకే పారాలు వేర్పూటారు.

అగ్రదేశంలో నాయకులైన కోలవెన్ను రామకోటిశ్వరరావుగారిని, కొండా వెంకటప్పయ్యపంతులుగారిని, గొల్లపూడి సీతారామశాస్త్రిగారిని, బులుసు సాంబమూర్తిగారిని, ప్రకాశంగాని, బ్రహ్మజోష్యుల సుబ్రహ్మణ్యం గారిని కలుసుకున్నాను. మాట్లాడాను.

ప్రగ్ధకవులైన వెంకటశాస్త్రిగారిని, కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిలుగారిని, చిలక మర్తివానిని, వడ్డాదివానిని, భాషావేత్తలయిన గిడుగు రామమూర్తిపంతులుగారిని, కవకవులలో ఉద్దమలైన రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారిని, శివశంకరశాస్త్రిగారిని, కనలపల్లి కృష్ణశాస్త్రిగారిని, కర్వనాథ సత్యనారాయణగారిని, నందూరి సుబ్బారావుగారిని, వేదుల సత్యనారాయణశాస్త్రిగారిని, కింకచక్రవర్తి మునిమాచల్యం నరసింహారావుగారిని, చువ్వకవి చింతా దీక్షితులుగారిని, హాస్యరస సామ్రాట్లు మొక్కపాటి నరసింహశాస్త్రిగారిని, నోరి నరసింహశాస్త్రిగారిని కలుసుకొని హృదయమార మాట్లాడినాను.

కొటూరి వెంకటేశ్వరరావుగారు మహోత్తమ ప్రాధికవి. ఆయనకవ పింగళి లక్ష్యకౌంతంగారు మధురకవిమూర్తి. వీరిద్దరిజంటా జయవిజయాల వంటి జంటే.

దేవులపల్లివానిని కాకినాడలో కలుసుకున్నాను. కుట్టవాణ్ణునా నన్ను ఎంతో గౌరవించేసి ప్రేమతోనింపారు. ఆయన ప్రపంచంలో సర్వసౌందర్యాల్లా పూజించే సౌందర్యకవి. ఆయన జీవితమే సౌందర్యం.

గుంటూరులో వేదుల సత్యనారాయణగారిని కలుసుకున్నాను. ఆయన కవిత్వం అమృతప్రవాహం. అప్పుడే మాధవవెద్ది బుచ్చిసుందరరామశాస్త్రిగారిని కలుసుకున్నాను. ఆయన కవిత్వం గంగాప్రవాహమే.

నేను కొల్లిపర వెళ్ళలేదుగాని రేపల్లెవెళ్ళి నోరి రామశాస్త్రిగారిని కలుసుకొని మాట్లాడాను. ఆయనకవిత్వం విశ్రమపాకం. నన్ను తమ్మునిలా హృదయాని కడుకున్నారు.

ఏలూరువెళ్ళి నందూరి సుబ్బారావుగారిని కలుసుకున్నాను. వకీలువృత్తిలో సంపూర్ణంగా దిగిపోయి, సాహిత్యనేవ తగ్గిస్తున్నాడాయన. ఆయన ఎంతో పాటలు ఎవరో గంధర్వాంగన పాడివట్లే పాడి, నాకు వినిపించారు. ఆ

పాపాలు నాకు నివరిత్యం కలిగించాయి. ఎంతో మహోన్నత భావాలు, నాయకానాయకులు బాసలు. ఎక్కడెక్కడో!

నాటిట్టే ఒక సంవత్సరం నువ్వూ నానూ కలుసుకున్నావ్. ఆరు కొవ్వూరు సంవత్సరాల కాలా కులపతిత్వం వదిలి సత్యాగ్రహంచేసి జైలుకు వెళ్ళినట్టా! ఆయన మహాపండితుడు. ఉత్తమకవి. నాటి కవిత్వాన్ని గురించి, లిప్తిపాఠం గురించి ఎన్నో మహాత్మరవిషయాలు బోధించాడు.

విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు మహాకవి కవిభూషణుడు. ఆయన ప్రతిభ శాంఛమహాసముద్రమునంటే. ఆరువందల సంవత్సరాల కాలం నులపాలెం వంటిది. ఆయన మహాకావ్యాలను స్మరించగలరని నేనాశించాను.

గుంటూరులో తల్లవమిలవారిని దర్శించాను ఆంధ్రదేశంలో కవుల నందరినీ ఒక సంస్థగా చేయాలని ఆయన ప్రయత్నం. ఆయన సకలభాషావేత్త, మహాపండితుడు, అఖండకవి. ఆయన్ని చూస్తేనే కవిత్వం ఉద్భవమంది. ఆయన శిల్పరూపేష్వరున్నాడు.

రామిరెడ్డిగారిని, బసవరాజు ఆపూనానూ గాని కలుసుకున్నాను. బసవ రాజువారు ఒక మహాసంస్థ. ఆయన అతి తీయగా పాడగలడు. ఆయన పాటలు సర్వవిధాలా డ్రేట్రియ్యను జ్ఞాపకంచేస్తాయి.

రామిరెడ్డిగారి కవిత్వం తీయచిహ్నం. అద్వితీయప్రతిభ. బసవరాజు అనందవారి! ఈయన్ను చూచి శ్రీకృష్ణదేవరాయలకు తలుచుకున్నాను.

ఈ కవితత్వాత్ నాకు ఎక్కువ సన్నిహితం అయినవారు కురుగంటి సీతారామయ్యగారు. ఈయన లేంబావూరులో పూడిపోయిన ఆంధ్ర కావ్య మహాసంస్కృతిని బయటకు తీస్తున్నారు. వీరి పాండిత్యము ఆశ్చర్యకరము. వీరితో ఉట్టి పంచాన్ని ఆదినారాయణకాశ్రి గారు. ఆయన స్నేహంలో చిన్న బాలుడు. వీరు ఎన్నో మహాత్మరగ్రంథాలు జైలుగులోనికి అనువదించారు. వీరిద్దరూ రెండు సీమాలయ శృంగారులు.

అరోజుల్లోనే బందరు ఏదో కారణంవల్ల వచ్చిన వేటూరి ప్రభాకరకాశ్రి గారిని దర్శించాను. ఆయన మహాకవి, ఉద్బంధపండితుడే. అంతకన్న ఆయన లోని ఏదోకత్తె ఆయన్ను ఆపరనాగాల్సినాచార్యునిలా కనిపింపజేసింది. నా కథంతా ఆయనకు నివేదించాలని ఏదో ఆవేదనకలిగి మనవిచేశాను. ఆయన 'నాయనా! నీ శకుంతలను నువ్వు ఇంకోరూపంలో కలుసుకుంటావు. ఏమీ సందేహంలేదు! మీ గురువుగారు చెప్పిన మాటలన్నీ నిజం' అన్నారు.

గుంటూరులో శారదానికేతనం అని బాలికా జాతీయ విద్యాలయం ఒకటి ఉంది. అది స్థాపనచేసినవారు పురాణ దంపతులైన లక్ష్మీనారాయణులవంటి లక్ష్మీనారాయణులు. ఉన్నవ లక్ష్మీబాల్యమృగారూ, వారి భర్త ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణగారున్న ఈ ఉత్తమ విద్యాలయం స్థాపించారు.

లక్ష్మీనారాయణగారు బారిష్టరు. గాంధీమహాత్ముని సత్యాగ్రహ సమయంలో వృత్తిమాని జైలుకు వెళ్ళి, జైలులో మాలపల్లి అనే నవల వ్రాశారు.

ఆ నవల లెబగు నవలాచరిత్రలో రెండవయుగానికి గోపురద్వారం. ఆయన ఎన్నో జానపదకావ్యాలు పోషించెకారు. తీయని నుడికారంతో పాటలల్లుతారు.

ఆంధ్రజేతచరిత్రకున్న తెరలన్నీ తొలగించి తీయని నావలో సమగ్రచరిత్ర ఇచ్చిన చరిత్ర చదువరానన చిలుకూరివారిచీ, సుందరమూర్తి ప్రతిభాశాలి, నవ నీత హృదయును మల్లంపల్లెవారిని; నిశితబుద్ధిశాలి, మామయ్యప్పగల నేలటూరి వెంకట రమణయ్యగారిని; కాలం తెరలు బలవంతంగా లాగిపారవేసే ధృతముష్టి, భావోర్వగి భావరాజు కృష్ణగారుగారిని కలుసుకున్నాను.

కీర్తికి వెనకాలాలం కవిత్యమూ, సంగీతమూ, నాట్యమూ, చరిత్ర, భారతీయ సంస్కృతి అవదంతల ఈ సుహృదులకు కలిసికొన్నాను ఇంక చూడ వలసింది ఆంధ్ర గాయకులను, చిత్రకారులను, శిల్పిలను.

7

ఆంధ్ర సంగీత పాఠశాలలో జేరెన్నికగన్నవాడు చాగ్గేయకారరత్న హరి నాగభూషణంగారు. ఆయన వాయులీనవాద్యము ఆనందవీచి. కంఠము మధ్యమశ్రుతిస్వరూపం. ఆయన సనాతనాచారి, గాంధీశిష్యుడు. సంగీతం విద్యగాని కళకాదంటారు. అన్ని కళలూ జగత్కళ్యాణిని ఉపయోగిస్తే విద్య లవుతాయి. తుచ్చానందంబోసం అయితే, వట్టి పీఠాకళరాతాయి. కళ అన్నంతలోమాత్రం హీనమనే అర్థంలేదు. 'కల్యణి ఇతి క' అనికదా!

సంగీతంలో అపరత్యాగరాజు. నాగభూషణంగారు భక్తుడే. కాని ఆవేశి. కొంచెం కోపం. ఆ కోపమే లేకపోతే మూనుమూర్తులా త్యాగబ్రహ్మ అని చెప్పతగిన గాయకుడు. ఆయనపాట వింటూ సర్వమూ మరచిపోయి పరవశత్వంతో కరిగిపోయినాను. ఏ దివ్యామృతమో నన్ను మంచెత్తింది.

గాయకసార్వభౌమ పారుపల్లి రామకృష్ణయ్యగారు నిజంగా సార్వ భౌముడే. ఆయనను వింటేనే కంఠంలో సంగీతదేవి అవిర్భవిస్తుంది. వీరితో పాటు వారణాశి బ్రహ్మయ్యగారు, బలరామయ్యగారు సంగీత కళానిధులు. వీరికి నారద తుంబురులు అని పేరు పెట్టుకొన్నాను. యువకుడైన క్రోవి సత్య నారాయణగారు గానావేశి. ఈయన స్వరావతారమే!

బందరులో కోటయ్యగారనే గానతపస్వి ఉండేవారు. ఆయన కుమారు లిద్దరూ చాలా పేరు పొందారు. ఆరోజుల్లోనే తుమరాడ సంగమేశ్వరశాస్త్రి గారి సంగీతం విన్నాను. వీరు అపర సరస్వతీదేవి అవతారమే. ఆయన వీణ తోనే ఉద్భవించారా? ఏమి ఆ పరమాద్భుతగానం? ఏ రాగమైనా, ఏతాన వర్ణమైనా, వేదాలైనా సర్వమూ దివ్యరూపంతో ప్రత్యక్ష మాయన అంగుళీతంత్రీ సంయోగంవల్ల.

విజయనగరంలో ద్వారం వెంకటస్వామి నాయుడుగారి ఫిడేలు వీన్నాను. ఫిడేలు భారతీయవాద్యంకాదు. కాని ముత్తుస్వామి దీక్షితుల కాలంనుండి నాయులీనం భారతీయమైపోయింది. నా కాలేజిదినాలల్లో గోవిందస్వామిశిష్యు

గారి వాయువీనం విని ఆశ్చర్యం పొందాడు. నేను వెంకటస్వామి నాచుకు గారి పాట కని గంధర్వలోకం ప్రత్యక్షం చేసుకొన్నాను.

సంగీతం ప్రథమంలో బేబిటానిక ప్రత్యక్షం అయినప్పుడు మనలోని కల్మషాలన్నీ పైకి ఉడికినవాయి. ఆపైను మనస్సుకు పశువు. అతనిలోని ఆహార నిద్రాభయమైచునప్రకృతులు శతకహగ్రాలతో విజృంభిస్తాయి. ఆ సీతిలోనే ఆ నేకులు ఆహోగతిపాలై పోయారు.

ఈ సత్యం ఆన్ని కళలకూ వర్తిస్తుంది. నాటక ప్రదర్శనలో కళాత్మక ప్రాథమిక స్థితిలో ఉండడంచేత కళావైఫల్యందరూ పశువులలానే వర్తించును. అందుకనే సినిమాలలో కూడ సీత నియమాలు ఉండవు.

ఈ ప్రాథమిక స్థితి దాటిన రికావేల్త స్వచ్ఛభూమిలో అదుగు లిడతాడు. అప్పు డాతడు ఉన్నత హిమాలయపథాలలోనే విహరిస్తాడు.

ఈ అలోచనలతో మా అమృగాడితో బయలుదేరి హరిద్వారం కైలాసా శ్రమానికి వచ్చాను. మా ఆక్కగార్లగువురూ నా ఆస్తిస్వీకరించమని స్పష్టంగా తేల్చివేశారు. ఈ సంగతులన్నీ స్వామిజీతో మనవిచేసి వారి సలహా అడగాను.

‘నాయనా! ధనం నీకు బరువుగా ఉంటే మీ ఆక్కగార్లద్దరకూ బలవం తంగా ఇవ్వడం ఎందుకు? గర్భదారిద్ర్యంతో క్రుంగిపోయాఉన్న కోట్లకోలని భారతీయులు లేరా? వారికి ఉపయోగించే సంస్థ ఒకదాన్ని నిర్మించరాదా?’

‘స్వామిజీ! మాబోటి యువకులలో కొన్ని భావాలున్నాయి. అవి కొన్ని తమకు మనవిచేసి ఉన్నాను. భరతదేశం సర్వవిధాలా ఉత్తమసీతికి పోవాలంటే, బీదలకు నల్లమందుమత్తునిచ్చే ధర్మసంస్థలు మూనివెయ్యాలి. వారం దరినీ ముష్టి మాన్పించి, వారికి చదువులో, కృషిలో పెద్దపలాలవారితోబాటు సమంగా విద్యాసముపార్జనను, ఆర్థికస్థితి ఉండేటట్లు చెయ్యాలి అని. ఆన్న దాన సమాజాలు, వస్త్రదాన సమాజాలు, బీదల సహాయసంస్థలు, అన్నీ నల్ల మందుదానాలు. బీదవారు జీవిత సమస్యలను ఎదుర్కొనే కర్మవీరులు కాకుండా ఆడ్డం వస్తూ ఉన్నవి. ప్రపంచంలోకల్లా మహాత్తమదేశం కావల సిన చీనా ఎలా నిజమైన నల్లమందువల్ల హీనదేశమైందో, అలా భరతదేశం ధర్మం అనే నల్లమందు ఎదుర్కొన్నారగిస్తోంది. అల్లాగే బీదవారూనూ. బీదవారు ధన సంపాదకమైన పెట్టుబడిసామ్యుగా ఈధర్మాన్ని చేసుకున్నారు. అదే భారత భూమి అహోగతికి కారణం అని మా నమ్మకం.

‘అబ్బాయీ! నీవాదన అంతా నా కర్ణం అయింది. కాని తన కాయ కత్తులా పనిచేస్తూ కుటుంబపోషణ చేసుకుంటూ ఉన్న ఒక సంసారి నాశనం అయ్యాడు. అతనికి సహాయంచేసే సంస్థ ఒకటి ఉండాలికదా! సరియైన సమయానికి సహాయం లభిస్తే అతడు అందుకుపోతాడు. లేకపోతే నాశనమేకద! చాలా బీదవాళ్లు చదువుకు నేందుకు సర్వవిధాలా సహాయంచేసే సంస్థకొవాలి. అదీకాక అన్నదాన సమాజాలు, విద్యాదాన, వస్త్రదాన సమాజాలు, నల్లమందు ఇంజక్షను ఇచ్చేవికావు. ఇచ్చేదాత సదుద్దేశంతో చేస్తున్నాడు. అదీకాక

అన్నదాం పుచ్చుకున్న చీదవారు మానవాభ్యుదయయుద్ధం చేయడానికి బ్రతికి ఉంటాను. సుదీర్ఘకాలానికి మైన ప్రతిపది మానవకల్యాణానికి సోపానం అవుతుంది. సున్న వాడించేసి కమ్యూనిష్టువాదన. కమ్యూనిష్టులుకోరే సర్వప్రజా సమరాజ్యస్థితి కావాలంటే, ఆరాజ్యం తీసుకురాగలిగే విరుద్ధంలేకదా! ఒక విద్యార్థిని చీదవారికే చదువుచేస్తోంది అనుకో. ఆ చీదవారు కూడా, దేశహింసాస్థితి పోవాలని కృషిసల్పే విద్యావేత్తలలో చేరుతారుకదా! అదీకాక వారి విద్యావేత్తలలో తమ ఇదివరకు బీదస్థితి స్మృతి బలప్రదానశక్తిగా కలిసి పోయి వారిని మరింత ఉత్తమవీరులుగా చేయకలుగుతుందికదా!

8

నా శిల్పశిక్షకు సర్వసోముఖమైన శక్తి తెచ్చుకోవాలికొబట్టి చీనా, జాపా మొదలైన మంగోలుజాతుల దేశాలు, పెరిషియా, టర్కీ మొదలయిన సిఫయసునాతి దేశాలు, కకీషియసుజాతి యూరోపుదేశాలు, అమెరికాదేశమూ చూచిరావాలని సంకల్పం చేసుకొని స్వామిజీ సలహా అడిగాను. స్వామిజీ అత్యంత సంతోషంతో ఆనుమతి ఇచ్చారు. అందుకు ప్రయత్నాలు ప్రారంభించాను. స్వామిజీ సహాయంవల్ల నేను బర్మా, జాపా, బలిదీవులను చూడడానికి ప్రభుత్వంవారు యాత్రాపత్రాలు (పాస్ పోర్టు) ఇచ్చారు. డచ్చి ప్రభుత్వంవారు, ఫ్రెంచి ప్రభుత్వంవారు అనుమతిపత్రాలు (విసాలు) ఇచ్చారు.

1931 సంవత్సరం మార్చి నెలలో నేను కలకత్తాలో ఓడయెక్కి రంగూనులో దిగాను. రంగూనులో ఒక అరవ పలాటంలో మకాంపెట్టి నగరం అంతా తిరిగాను. అక్కడ లక్కపనిచేసే కార్తానాలు, దారుశిల్పాలచేసే కార్తానాలు చూచాను. అక్కడ పనివాళ్ళకు కొంతధనం బహుమతిగా ఇచ్చి, ఆపని నేర్చుకున్నాను. తెల్లటి పాలరాతితో రంగూనులో చక్కటి బుద్ధవిగ్రహాలు చెక్కుతారు. ఇత్తడి, రాగి పాళ్ళు ఎక్కువఉన్న కంచుతో విగ్రహాలు పోతపోస్తారు.

ప్రాచ్యమైన ఆర్యశిల్పానికి, మంగోలియను శిల్పానికి చాలాతేడాలున్నాయి.

ప్రపంచంలో సృష్టి ఆయిన వస్తువులన్నీ మూడు ముఖ్యజాతులుగా ఉంటాయని నా వాదన. సత్య, రజస్, తమోగుణావృతాలయిన వా మూడు జాతులు.

లోహంలో బంగారం, వెండి, ప్లాటినమ్ మొదలయినవి సత్యగుణ భూయిష్టాలు. రాగి, మాంగనీసు మొదలైనవి రజోగుణ సంభవాల. ఇనుము, సత్తు, స్టీం మొదలైనవి తమోగుణజాలు.

అలాగే జంతువులలో ఆవు, ఏనుగు, లేడి, గుఱ్ఱము సత్యగుణంలోంచి ఉద్భవిస్తే, సింహం, పులి, తోడేలు రజోగుణంలోనుంచీ, ఎనుము, గాడిద, ఎలుగు మొదలైనవి తమోగుణంలోనుంచీ ఉద్భవించాయి.

మనుష్యులలో తెల్లజాతివారు సత్వగుణంలోనుంచి, రంగులజాతివారు రజోగుణంలోనుంచి, కల్లజాతులు తమోగుణంలోనుంచి ఉద్భవించారని నా ఉద్దేశం.

ఆయా జాతులలో సుల్భీ మూడేసి అంతర్జాతులు వచ్చాయని, వీనిలోపనికి కలయికలు కలిగాయని నా దృఢసమ్మతం. మంగోలియను జాతులవారు రహస్యాచార వరసులు. మతం : వారికి గోప్యతాంత్రిక కర్మకలాపం సహజమైంది. వారి కళ్ళలోనూ ఈ ఛాయలూ తచ్చాయాజనితమైన అలంకారవిభూషణము ఉంటుంది.

వారి బుద్ధుడు అవతారమూర్తియైన శాక్యసింహుడుమాత్రం కాక, లక్షల చేతులు కలిగిన మహాబుద్ధుడు. నేపాలులో, త్రివిష్టపంలో, బర్మాలో, తాంబోడీయాలో, జపాను, చీనాలలో ఈ విచిత్రశిల్పం ప్రత్యక్షమౌతుంది.

బర్మావారికి స్పష్టమై గాఢమైనరంగులు ఇష్టం. గులాబి, పసిమిరంగులు వారికి ఎక్కువ ఆనందం కలుగజేస్తాయి.

బెంగాలువారిలో ఆర్య, సీగ్రో, మంగోలియను రక్తాలు మిశ్రమం అయ్యాయి. అందుకనే బెంగాలువారి రంగులు, రేఖలు, ఆచారాలు శాస్త్రీయంగా, తాంత్రికంగా ఉంటాయి. బెంగాలువారికి శోకరసం ఎక్కువ ఆనందం ఇస్తుంది. ఈ ఛాయలన్నీ బర్మాలో ప్రత్యక్షం అవుతాయి. బర్మాలోని అలంకారశిల్పం అత్యంతమై, అసలు భావాన్ని పెక్కిక్కప్పనము దిగ మింగుతూఉంటుంది.

దారుశిల్పము, వెండినగిషీపని బర్మావారికి బహు ఇష్టం.

రంగును అంతకూ శిరోభూషణం భావేదగాన్ పగోడా. పగోడా అంటే గోపురం. భాషాసంప్రదాయంలో గోపురం, పగోరంతయి, ర, డ అవును కాబట్టి పగోడా అయినది. స్థూపాలనే పగోడా అంటారు.

రంగును పగోడా ఎత్తు 348 అడుగులు. బుద్ధధాతువులను తీసికొని వచ్చి, రంగును, మాండలే, పెగులలో స్థూపాలను నిర్మించారు పూర్వ భారతీయ శిల్పులు.

ఆంధ్రులే ఇక్కడకు వలసవచ్చారు. ప్రథమాంధ్రులను క్లింగులని అంటారు. కళింగులే క్లింగులయ్యారు. వారే ఈ బౌద్ధసంప్రదాయాలను ఈ సువర్ణదీవికి తీసుకొనివచ్చారు. ఆతర్వాత కాకతీయులకాలంలో, కాకతీయ రాజకుమారులు నైవ్యాలతోవచ్చి పెగూ ప్రాంతం అంతా నెగ్గి, అమరపురం, అవపురం, పెగు నిర్మించారు. వీనిని ఇప్పటికీ త్రైలింగు అంటారు.

రంగునులోని బౌద్ధసూపం 'పెగానుపెగోడా' మహాద్భుతమైన శిల్ప రూపం. స్థూపపాదంనుంచి శిఖరంవరకూ బంగారు రేకులతో మలామాలచేశారు. ప్రార్థనచేసేందుకు స్థూపంచుట్టు 1400 అడుగుల చుట్టుకొలతను అద్భుతమైన వసారా ఉన్నది. ఈ స్థూపంలోని దారుశిల్పం లోకానందదాయకమైనది.

రంగును, పెగూ, అవా, అమరపురం, మాండలేలు దర్శించి, అనేక కళావస్తువులొని, హరిద్వారం-స్వామిజీ ఆశ్రమానికి పంపి మార్బి నెలాఖరుకు

సింగపూరు వెళ్లాను. సింగపూరులోనూ భారతీయసంస్కృతి అన్నివిధాలా ప్రత్యక్షం అవుతుంది. మలయదీవులమే, ముయూ! ఇప్పుడీ దీవిపానులు ఎక్కడనూ మంది మహమ్మదీయులు. చాలామంది చీనావారూ వలసవచ్చారు.

సింగపూరునుంచి జావాలో బటేవియాపట్నం చేరుకున్నాను. బటేవియా నుంచి రైలుమీదా స్టీమరుమీదా బయలుదేరి, బోరోబూరు చేరుకున్నాను. యవదీవులముందిరా భారతీయులు ముఖ్యంగా ఆంధ్రుల సంస్కృతి విలసిల్లి పోయినది. కథానరత్నాగరంలో ఆంధ్రవణికులు యవదీవులను వర్తకానికి వలసకు వెళ్ళివచ్చి వ్రాసిన ఆ చిహ్నాలు, ఆ రాజ్యాలు ఇప్పటికీ యవదీవుల అంతా నిండి ఉన్నాయి.

బోరోబూరు ఆంధ్రుల సాత్తయిన మహాయానపు విడ్డ. ' ఇత్వాకుల కాలంలోనో, బృహత్కాలాయనల కాలంలోనో, యవదీవులకి వలసవచ్చిన ఆంధ్రులు, బోరోబూరులో ఈ మహానిర్మాణం కావించి ఉంటారు.

బోరోబూరు స్థూపం ఇటుకలతో మన్నులో కట్టలేదు. ఒక కొండనే నూపాకారంగా నిర్మించారు. ఆ కొండలో ఒకప్రక్క తమ ఆంధ్రదేశాన్నించి తీసుకొనివచ్చి బుద్ధభాతువును ఆంధ్రులు స్థాపించి ఆ కొండనంతా పరమార్భుత శిల్పాకారంగా నిర్మించినారు.

9

మంగోలియను జాతులు పనుపు పచ్చగానూ, ఎఱ్ఱగానూ ఉంటారు. బర్మా వారు, చీనావారు, జపానువారు, లావ్ లాండువారు, సైబీరియావారు, గ్రీన్ లాండువారు పనుపుపచ్చగా ఉన్నారు. అమెరికా ఇండియనులు ఎఱ్ఱజాతివారు.

భూమిమీద భూభాగం ఏర్పడే టప్పుడే, ఉత్తరఖండంలోనే ఎక్కువగా ఏర్పడిందని నా ఉద్దేశం. శాస్త్రజ్ఞులు అట్లాగే చెప్పతారు. ఆ ఉత్తర భూభాగము మూడు చక్రకారపు చీలికలుగా ఏర్పడింది. ఉత్తరసముద్రము, భూమి; మధ్యోత్తరసముద్రము, భూమి; మధ్య దక్షిణసముద్రము, భూమి; దక్షిణసముద్రము ఈవిధంగా.

మధ్యభూమి మహాత్తమ పర్వత మునునది; ఉత్తర, దక్షిణ భూములు సమతలాలు, మధ్యమోన్నత పర్వతాలున్నాయి.

మధ్య భూభాగంలో సత్వగుణులైన ఆర్యులు బుద్ధులైనారు.

మహామేరు (ఇప్పటి పామేరు) దానికి శాఖలు, హిమాలయం, ఆల్పాయి, నులేమాను, హిందూకుష్లలో శుభసాత్వికులు, జేద పవిత్ర మంత్ర దత్తుకులు ఉద్భవించారు. కకాసన్ మధ్యస్థమైన తురుష్కు పర్వతాలూ, ఆల్పాయి పర్వతాలలో రాజసిక సాత్వికజాతి అయిన ఆర్యులు, ఉత్తరఆల్పాయి ఆల్పాంటిక్ పర్వతాలలో (అవి ఇప్పుడు సముద్రగర్భంలో ఉన్నాయి) అమెరికా మధ్య పర్వతాలలో తామసిక సాత్వికులు ఉద్భవించారు.

జ్ఞానగో ఉత్తర భూఖండంలో సాత్వికరాజసికలు చీనాలోనూ, రాజసిక

రాజనులు పసిఫీక్ సముద్రంలో మునిగ భూభాగంలోనూ, రామరిక రాజనులు కనడా, అట్లాంటిక్ యూరపు భాగాలలోనూ ఉద్భవించాయి.

దక్షిణ భూఖండంలో, దక్కనులో, సింహళంలో, ఆఫ్రికా సముద్ర గర్భంలో ఇంకెన భూమిలో సాత్వికరామనులు, అస్తికా. దక్షిణ అట్లాంటిక్ అమెరికా భాగాలలో రాజనికరామను. దక్షిణ పసిఫీక్, ఆస్ట్రేలియా, బోర్నియో, న్యూజిలండ్ దక్షిణ అమెరికా భాగాలలో రామరికరామనులు ఉద్భవించారని నాకు సుపూర్ణ నమ్మకము.

రాజనికాస్యల సంతతివారు ఇప్పటి యూరపుభాగవాసులు. రాజనికాస్య సాత్వికరాజనుల మిశ్రమసంతతివారు హిట్టైటులు, బెబెలొన్లు, యూదులున్ను. సాత్వికాస్య సాత్వికరాజనుల సుబంధులు సింధుతీరవాసులు, చాల్డియనులు, ప్రాచీన ఈజిప్టువారు. వీరే ఆసురులు. సాత్వికాస్య, రాజనిక రాజనుల సుబంధులు ఈనాటి బర్మా, బెంగాల్, ఉరు, ఆఫ్ఘానీస్తాన్. వీరే ప్రాచీన గాంధర్వులు. సింధుతీరవాసుల సంతతివారు దక్షిణాత్యక్షాంశులు, పూర్వాంధ్రాసురులు. రామరిక రాజనులు ఈనాటి ఆఫ్ఘానీస్తాన్.

ఈ మిశ్రమాల వైచిత్ర్యం ఆయా దేశాల శిల్పాలలోనూ దృశ్యం అవుతుంది. బోరోబదురులోని శిల్పంలో ఆంధ్రాధ్యసాత్వికత్వమూ, యవద్వీప మిశ్రమరాజసమూ సుపూర్ణంగా కనబడుతాయి. కొన్ని శిల్పాలు పూర్తిగా ఆంధ్రాధ్యలు శిల్పించినవే. ఆశిల్పాలకు, అమరావతి నాగార్జునకొండ శిల్పాలకు ఏమీ తేడాలేదు. బోరోబదురు బుద్ధమూ నాగార్జున బుద్ధున్నూ ఒకటే!

ఈనూపంపైకి వెనుతూంటే మెట్టుమెట్టు ఎక్కుచూంటే, ప్రథమశ్రేణులలో పక్షులు, జంతువులు లతలూ ఉంటాయి. తర్వాత శ్రేణులలో ప్రకృతిదృశ్యాలు, మానవ జీవిత దృశ్యాలు, ఇంకనూ పైశ్రేణులలో మత విషయకమైన విషయాలూ శిల్పించారు. అపై శ్రీ ధ్యానబుద్ధదేవుడు ప్రత్యక్షం అవుతాడు.

ఈ శిల్పాలన్నీ వరసగా పెడితే మూడువైళ్ళ సాదుగు ఉంటాయి.

మధ్యమధ్యఉండే బుద్ధదేవుల మూర్తివిధానం గమనిస్తే తూర్పునఉన్న బుద్ధులు ఆక్షోభ్యులు. విరు ధ్యానములు. ఈ బుద్ధమూర్తి దక్షిణ హస్తము భూస్పృశ్యసముద్రలో కుడిమాతృలుమీద జేసి ఉంటుంది. నూప దక్షిణపార్శ్వంలో ఉన్న ధ్యానబుద్ధులు వరదవంద్రాలంకారులు. పశ్చిమ భాగాన అమితాభబుద్ధులు పద్మానసస్థులు, చిన్మూర్తా పద్మముద్రాలంకారులు. ఉత్తరమువైపు అమోఘనీధరుగులు అభయముద్రాలంకారులు.

ఇక్కడే ప్రజ్ఞాపరిమితాదేవీశిల్పం ఉండేది. ఈమెను శిల్పించిన మహా శిల్పి యవద్వీపముందరికిని ఆర్యశిల్పికిని ఉద్భవించినవారు. ఆమెలో ఆర్య సౌందర్యరేఖలు, గాంధర్వ సౌందర్యరేఖలూ యమానా గంగానదులు సంగమించి నల్లరేఖలు.

ప్రజ్ఞాపారమిత ము సరస్వతి. క్రీకుల ఆశీసి, ప్రజ్ఞాపారమితలో సావి
 త్రిత్యమా ఉన్నది. ప్రజ్ఞాపారమితశిల్పం జగత్ప్రఖ్యాత శిల్పాలలో ఒకటి.
 ఆమెను నేను కేమించాను, పూజించాను.

ఈ శిల్పంలో శ్రీభావాన్ని చూపసాగాను. అందమైన శ్రీ,
 మమకారం. లాసాల పోపు, సీరంధు. నా శకుంతలలోని ఛాయలయ్యారు.
 ఏ శాంద్యశిల్పం శ్రీ అయినా నాలో పోతున్న ఏమాత్రమూ ఉద్భవించ
 లేదు. ప్రకృతి సౌందర్యదర్శన పులకితుడై, పరవశత్వం చెందే సౌందర్యపాసిలా
 శ్రీ సౌందర్యపాసినిమాత్ర మయ్యాను.

జగత్ శ్రీ ఎంత విచిత్రమైనభావం. వివిధ సౌందర్యాత్మికమైన పరమ
 కళలత్వమే మరో మూర్తివిస్తుంది.

ఏ సీతలో ఆమె నర్తనంవద్దో ఆ సీమలోని సౌందర్యాలన్నీ పూలలా
 పరితన్నలయ్యాయెందుకంటుంది. ఏ కాలంలో తాను నాయిక అవుతుందో, ఆ
 కాలంలోని సౌందర్యాలు పరిమళాలు చేసి తాను సుఖితు అవుతుంది. సామ్రాజ్య
 భావభూమిలో అదృష్ట ఆందాలు చూస్తాము. భారతీయ కాంగ్రెసులో
 పంజాబీలు సవకధేయపును దర్శిస్తాము, సోనియల్ రివ్యూలో పాలిందున్నే
 చాడీ కన్నులించింది చెస్తుంది.

కాంగ్రెసులో కడుపు వెన్నెముక కంటుకుపోయి, ఎముకల పోగై, చంటి
 బిడ్డను పాలిస్తే, వేలాడే పాలతిత్తులు, వదలిపోయిన భీభత్సంలో కాటక
 సుందరి, ఆ కల్ల మునుష్యునిలోని సర్వకరుణలు స్పందించి ఆతల్లి కర్మవీరుణి
 చేస్తుంది.

బర్మాలో, సింగపూరులో, మంగోలియనుజాతి శ్రీ సౌందర్యాన్ని నేను
 దర్శించాను. ఉర్దూ సీతీలోని శ్రీలు బర్మాలో చుట్టలు కాలుస్తారు. ఆమెదే
 నిజమైన బర్మా పరిపాలనం. ఆమె సర్వసంస్థలకు దానధర్మాలుచేసే వ్యక్తి.
 అలంకారంలో ఆమె ముందు. సంగీత మామె సాత్తు, నాట్య మామె హక్కు,
 చదువులో ఆమెది మొదటిపంక్తి!

భారతదేశంలో వెనక ఏలా సరస్వతి, శారద, గజలక్ష్మి, మందాకినీ,
 భూమాతా, పాప్యలక్ష్మి, విద్యులతాంగీ అయి శ్రీ ఉన్నదో, జావాలోనూ
 ఆమె అలా ప్రజ్ఞాపారమిత అయింది. జావాకు వలసవచ్చిన భారతీయులచే
 ఆప్రజ్ఞా పారమితాదేవే సకల సంస్కృతీ విలసింపజేసింది.

ఆ భావాలతో బోగోబూరు ల్వలక్ష్మికి సాష్టాంగపడ్డాను. సాష్టాం
 గము నుండి లేచి నిలుచుండగానే డచ్చిభాషలో నన్నొక యవదీప్త పాశ్చాత్య
 సుందరి 'మీరు వాగ్దేవి?' అని సల్లరించింది.

నాకు డచ్చిభాషరాదు, యవదీప్త భాషా రాదు. నేను తెల్లపోయి
 ఇంగ్లీషులో 'నాకు మీభాషరాదు' అని జవాబు చెప్పాను.

ఆ బాలికతో ఉన్న ఒక్క పెద్ద డచ్చిదేశస్థుడు 'మీది హిందూదేశమా?'
 అని ఇంగ్లీషులో ప్రశ్నించాడు. ఆడచ్చి పెద్దమనుష్యుడు నన్నట్లు పలకరించ
 గానే నాకు ఎంతో గర్వం కలిగింది.

‘అవునండీ నేను భారతీయుణ్ణి. శిల్పవిద్యార్థిని. అందుకే, అంద్రప్రదేశ్, మదరాసుకు ఉత్తరంగా ఆరువందలైక్కి వాడుగు చూచుకుంటున్నాను. నేడల్పన్న భూమి. అక్కడి శిల్పచరిత్ర చూస్తే, ప్రపంచానికింతకూ వెళ్ళకన్నం వహించింది. అందులో ఒక చిన్న ఖండమే ఈ శిల్పము’ అన్నాను.

‘అసందం. నేనూ, నాకొమ్మై ఈ బాలికా శిల్పాలమే. మేము మీ భరతదేశం యావత్తూ తిరిగి వచ్చాము. ఈ బాలిక పట్టణ్ణి. నాజేరు డిజాంగ్. ఈ బాలిక తల్లి హెర్ ఛాన్ వాగేనార్ గారి కుమార్తె. వాగేనార్ ఈదేశంలో ఒక రాజు. ఆయన ఒక జావారాజు తనయుడు. పెళ్ళిచేసుకొని, ఆ అమ్మాయి ఆరాజుకు ఒక్క సంతానమే అవడంచేత, వాణే అమ్మ దారుడయ్యాడు. ఇదీ చూచిరిత. పార్దటినుం ఇక్కడే నిండి, ఈ బొమ్మల ప్రతిరూపాలు లిఖించుకుంటుంటే చూచి, మీరెవరో తెలుసుకొని, మీకు సహాయం చేయాలని మా అమ్మాయి నన్ను పేరుకుతిరికి. మా చిత్రాలు మేము చూడవచ్చునా?’

‘చిత్రం!’

నా చిత్తు చిత్రాల పుస్తకాలు వారి కిచ్చాను. ఆ బొమ్మలన్నీ కొన్ని వందలంటాయి. తండ్రి కూతుళ్ళిద్దరూ ఒక అరగంట చూశారు. ఆయన నామొగంవైపు చూడగానే ‘అయ్యా నాజేరు త్యాగతి గుర్తొచ్చింది’ అన్నాను.

‘అయ్యా భూషణ్ గారూ! మీ బొమ్మలన్నీ ఇప్పుడు చూడలేము ఇక్కడ బంగాళాలో మా నివాసం. మీరు ఇక్కడ ఉంటుంటున్నా. రోజులు మా ఆతిథ్యం స్వీకరించ ప్రార్థన. మీరు మాతో ఉన్నప్పుడు నావకాశంగా ఈ బొమ్మలన్నీ చూస్తామండీ’ అని ఆయన నన్ను పేడుకొన్నాడు.

నేను వారితో బంగాళాకు వెళ్ళాను. నా సామానూ బంగాళాలోనే ఉంది. అయితే వా స్వంతవంట మాని వారితో నాకై తయారైచేయించిన కాకాహారం మాత్రం తీసుకుంటూ వారికి ఆతిథి నయ్యాను.

విల్హెల్మినా బటేవియా కాలేజీలో చదువుకుంది. శిల్పంలో ఎక్కువ ఇష్టం ఉండటంచేత బటేవియా శిల్పవిద్యాలయంలో శిక్ష అవసరమవుతుంది. ఆమె హాలండు, యూరపు, ఇంగ్లండు, ఇండియా, బర్మా, చీనా, జపాను, ఆంగ్లకర్వాటు మొదలయిన ప్రదేశాలన్నీ తండ్రితో కలిసి చూడెప్పు యాత్ర చేసింది.

విల్హెల్మినా తిఖించిన చిత్రాలన్నీ చూచినాను. డిజాంగ్ గారు నన్ను వారి శిల్పాలను చూచుటకు బటేవియాలో తమ నివాసానికి రప్పించి ఆహ్వానించారు. నేను ఇండో-చీనాకు వెళ్ళేటప్పుడు బటేవియా ఎల్లాంగ్ వెళ్ళవలసి ఉన్నది గనుక, సరేనని వారి ఆహ్వానము అంగీకరించాను.

డబ్బి వరవర్ధులకున్న ప్రకృతి సౌందర్యపూజ, జావాసూదరులకున్న పారలౌకిక విషయానందము ఆ బాలికలో చక్కగా మిళితం అయ్యాయి.

అమెలో రెండు అంశాలు చేబకలయికపొంది, అమెతో చేవ గంధర్వ సౌందర్యము ప్రకాశించాయి.

ఆ దాచికు వెన్నోడు బాగా అర్థం అవుతుంది. కాని తాను నట్టుతూ మట్లాడుతుంది.

వాచియిల్లంలోని రహస్యాలు వాళ్ళకు పూర్తిగా తెలియవు. వాన్ అయిదు, నాన్ డైక్, మొదలయిన చిత్రకారుల రక్తమా, ఆంధ్రశిల్పాల రక్తమా, యవద్వీపవాసుల రక్తమా అమెలో సంయోగంపొంది, భారతీయ శిల్పం అంటే ప్రేమను కట్టించాయి. అది వట్టి అలంకారశిల్పంమాత్రం అనే భావాన్ని కలుగజేశాయి. ఈ రెండుభావాలు ఒక్కొక్కప్పుడు స్రుతి అవుతాయి. ఒక్కొక్కసారి అపశ్రుతిగా తుపాను పుట్టిస్తాయి.

విద్వాత్మినాతోను, అమె తండ్రితోనూ శేను మూడురోజులు వాదించాను, బోధించాను. విద్వాత్మినా నా వాదన పూర్తిగా అర్థంచేసుకొని భారతీయశిల్పం శేష్యుకోడానికి సంకల్పించుకొంది.

శేను వారితో జావాలోని తక్కిన శిల్పక్షేత్రాలన్నీ తిరిగాను.

బోరోబూరునుంచి మేము ప్రాంబనాన్ వెళ్ళాము. ఈ గ్రామం సురకర్త నగరజిల్లాలో ఉన్నది. యోగ్యకర్త నగరానికి సమీపం. రెంటికీ రైలు మార్గం ఉంది. ప్రాంబనాన్ అంటే గురువులున్న గ్రామం అని అర్థమవుతుంది. ఈ మహాగ్రామంలో 107 చిన్న గుళ్లు, మూడు కన్యోత్తరాలలో ఉన్నాయి. లోని కన్యోత్తరంలో ఆరు పెద్ద గుళ్ళు ఉన్నాయి. మధ్య దేవాలయం శివపార్వతులది. శివుడు జగద్గురువుగా, మహాకొలుడుగా విగ్రహాలున్నాయి. దుర్గ, గణేశ విగ్రహాలున్నాయి. బ్రహ్మవిగ్రహమూ, విష్ణువిగ్రహమూ ఉన్నవి.

ఇక్కడ శిల్పం ప్రథమ ఆంధ్ర చతుశ్శిల్పాలన్నీ పోలిఉంది. ఈ విగ్రహాలలో ఎల్లోరా మహాబలిపుర విగ్రహాలలోని విజయవాడ గణేశ విగ్రహాలలోని మహాన్నతేశ్వరీ, మహాప్రహ్లాద్వికరచన దృశ్యమాతున్నది.

అక్కడినుండి చండిజాగో, విష్ణువర్ధన చాళుక్యుడు నిర్మించిన గుడికి వెళ్ళినాము. చండి అంటే గుడి. ఇక్కడి శాసనాలు దేవశాగరలిపిలో ఉన్నాయి. ఇక్కడ మకరతోరణాలు లేవు. గాంధర్వశిల్పంతో మిళితమైన భారతీయ శిల్పం దృశ్యం అవుతుంది. చండిజాగో దగ్గరనే సింగ్ స్నానచండి, కిదాలో చండి, జాబుంగ్ చండిలు ఉన్నాయి.

పీని అన్నిటికన్న ఉత్తమమైన దేవాలయం కేరిచండి. ఇచ్చట శిల్పం అత్యంత లాలిత్యం చేకూర్చుకొని యవద్వీపవాసుల రూపంతాల్పింది. ఈ దేవాలయాలన్నీ తూర్పుజావాలో ఉన్నాయి.

ఈలాంటి దేవాలయాలు యవద్వీపం అంతా నిండి ఇక్కడకు పూర్వభావ తీయాలు ఎంత విరివిగా వలస వచ్చేవారో తెలియజేస్తున్నది.

అనేక శిల్పాలు జాలండు, జర్మనీ మొదలైన ప్రదేశాలకు తరలించుకు పోయినాయి. పాశ్చాత్యులు ఎవరికి తోచినరీతి వారు చరిత్రలు రాసారు.

భారతీయులకి ఆఖండ భారతచరిత్ర అవసరంలేదా? అందు లెంతకన్నా అలసులు. ఈ దేశాలే రాయ, మన దేశంలో చరిత్రకారులు దేశాలు తిరుగు తారుగనుకనూ! వారు, ఎవరో రాసిన గ్రంథాలు భావాలు చూచి స్పృహకల్పిత గాథలతో చరిత్ర నింపుతారు. ఈ చారిత్రాగ్రంథస్థితి ఎప్పటికీ అంతమవుతుందోగా!

10

ఈ యాత్రలన్నీ ముగించుకొని నా స్నేహితులైన డిజాంగ్, విల్లెల్మినా లతో బటేవియా చేరాను.

మా యాత్రల పొడుగునా విల్లెల్మినాకూ, నాకూ ఎంతో స్నేహం అయింది. ఒక జాతికి ఇంకో జాతికి స్నేహం కుదర్చగలవారు, ఇరుజాతుల్లోని వనితామణులే.

భారతీయ నారీమణులు విదేశీయులతో సంపర్కం కలుగజేసుకునే ఆచారం భరతదేశంలో లేకపోవడం ఆ జాతుల్లో నా కెంతో తీరనిలాంటి అనిపించింది.

విల్లెల్మినా నే నంటే చూపిన గౌరవము, ఆదరణ వర్తనాతీతము. ఆమెరికాలో వివేకానందరాజ్మిని గౌరవం చేసి కుండస్వాగతం ఇచ్చింది ఆమెకా నారీమణులు. వారికి చదువు ఉన్నది, స్వేచ్ఛ ఉన్నది.

భారతీయస్త్రీ ఒక విదేశీయుని కలుసుకోలేదు, అతనితో మాట్లాడదు. సంస్కృతినిగూర్చి చర్చించలేదు. సహజసిద్ధవి, విజయలక్ష్మి, గుర్దాబాయి, కమలాదేవిగార్లవంటి ఏ నలుగురైదుగురో తక్కు విదేశయాత్రికులతో మాట్లాడే వనితలేరే?

మన ఇంటికి వారిని పిలవలేము. మన మతం మనకు అడ్డం. మన ఆడ వాళ్ళ హృదయంలో ఉత్తములైన పరదేశీయులతో వాచావాచి విజ్ఞానాలను గూర్చి మాట్లాడాలనీ, వారిని హృదయమారగా ఆదరించాలనీ ఉంటుంది. కాని వారికి సావకాశా లేవరు ఇస్తారు?

ఈనాడు మన బాలికలు చదువుకొంటున్నారు. ఈ విద్యావతులైన బాలికల జీవితం ఒక మహోద్యమం అనే విషయజ్ఞానం భారతీయులకు లేనే లేదు. వారికి స్త్రీ పురుష భేదభావమింకా వదలలేదు. ఆ భావంవల్లనే పురుషుణ్ణి ఆదరించడం మానేస్తారు. ప్రేమించినవానితో మాత్రం ఆ భావం ఉంచుకొని, తక్కినవారు తమతోటి మనుష్యులనే భావం వారి జీవితాల నిండ లేదు. భారతీయ పురుషులతోనూ ఈ తుచ్ఛభావం నశించలేదు. ఒక స్త్రీ తనవేపు చూస్తే, ఒక స్త్రీతనను పలకరిస్తే, ఒక స్త్రీ తనలో ఒంటిగా ఉంటే, ఈ హీన పశుత్వ భావాలు పురుషుల హృదయాలను గగ్గోలు పెడతాయికదా!

నేనూ విల్లెల్మినా మాత్రం ఎన్నిసార్లో దేవాలయాల కడకు పోయి, బొమ్మలు వేసుకుంటూ ఉండేవాళ్ళం. ఆలాంటి సంఘటన వచ్చినప్పుడల్లా నా గుండె ఉలికులికి పడేది. నా ఒప్పు వేడెక్కేది. ఏవేవో చేదు ఆలోచ

నలా నన్ను వింటే, దీని వాగ్దాన తన కుమార్తెను ఒంటిగా నాతో పంపి, నాతో ఎంతకాలం ఎంతగా ఉండేట్లు చేయవలె, నేనాతని తనయను ప్రేమించవచ్చు. ఇంకాంతోనే పంపారా అనుకున్నాను.

అంత ప్రేమతోంది నా హృదయం. 'ఈలాంటి ఆలోచనలు భారతీయులకు కలగరాదు, అది కంటిని మరుపులందరికీ కలుగుతాయా,' అని ప్రశ్నించికొన్నాను. నాతో ఉచ్చభావాలకు తావులేదనుకున్న నాకీ ఆరాటం ఎందుకీ? ఈ పశుత్వం ఉద్భవించిందేమిటి?

విల్వెల్మినాలో ఏదో గమ్యాహు శక్తి ఉన్నది. ఆమె అందంలో మహత్తరమైన విశిష్టత ఉంది. ఆమె నాలోని సర్వ సౌందర్య పివాసలు రేకెత్తించింది. ఆమె జావా భాషలో చిత్రమైన పాటలు పాడుతూంటే పది కోకిలల తీయటి గొంతుకలు కలిపి పాడేట్లు నాకు పులకాలు కలిగాయి.

ఆకలిలాంటిదే శ్రీ. వాంఛ అని నేనెట్లా అనుకున్నా? నా శకుంతల వెప్పోయి నా కనక విధాల ఆడం ఎన్నో ఉన్నదా? ఉత్తమ కార్యోన్ముఖునికీ శ్రీ వాంఛ అడుగుడుక్కి ఆడంతగిలే కంటకార్యం. అందుకనే భార్య అనే ఉత్తమ సంస్థ ఉద్భవించింది కాబోలు!

నా కీ దుష్ట వివశత్వం మాన్పించి విల్వెల్మినా కన్యయే!

ఒకరోజున మేమిద్దరం చండి కేడిలో ముఖ్యదేవాలయంలో బొమ్మలు వేసుకుంటున్నాము. విల్వెల్మినా తండ్రి గుడిఅంతా చూచి, ఆప్రాంతాన ఉన్న ఇతర కట్టడాలను పరిశీలించడానికి వెళ్ళినాడు.

విల్వె : భూషణ్! మీదేశంలో చిత్రలేఖనంగాని, శిల్పంగాని ఆభ్యసించే శ్రీలు ఉన్నారా? భరతదేశం మేము వెళ్లినప్పుడు మా కెక్కడా శిల్పవిద్యార్థి నులు కలగలేదు!

నేను : మీరు కాంటినికేతనం వెళ్ళారా?

విల్వె : కిందనాథ టాగోరుగారి ఆశ్రమమేనా?

నేను : అవును, అక్కడ చాలామంది విద్యార్థినులు చిత్రకళను, కొందరు శిల్ప కళను నేర్చుకుంటున్నారు.

విల్వె : నేనూ, మాతండ్రిగారు అక్కడ విద్యార్థినుల చూచాము. అందరిలో ఒక టాగోరుమ్మాయితో నేను బాగా స్నేహం చేశాను. ఆబాలిక మీ దేశంలోని యువకులు చాలామందిమీదా, పెద్దవారిమీదా కొన్ని నేరా కోపాలు చేసింది. బాలికలు చదువుకోదంవల్ల భారతీయ యువకునిలో పశుత్వం రేకెత్తించిందని ఆమె నాతో చాలా గాఢంగా చెప్పింది. చదువు కొనసాగించుకు బాలిక సిద్ధమైనదంటే, ఆమె దుష్టమితితోనే ప్రారంభిస్తుందని ఆమెకు అప్రాయమట. కళాశాలలకు యువకులు వెదుతోంటే అనేకులు యువకులు కూలలు వేస్తారట. యువకులు వికేటట్లు భరింపరాని మాట లంటారట. ఇది పెద్దలకు చెబితే 'ఆబాలికలో ఏదో లోటులేకుండా బాబురు చాలా అల్లరి ఎందుకు చేస్తారు' అని పెద్ద లనుకుంటారట.

నేను : నీవు చెప్పినవాటిలో చాలా విచిత్రము. ఈ విషయాలు పాపములలో ఎక్కువ. కొంతగా చాచికలు చురుకు ప్రాచురించినవంటే ఈలాంటి సంగతులు వచ్చాయి. కెదనో విడిచివేసికొని ముందుంటే యువత యువకులు మాట్లాడుతారు. అంత మాత్రంగా ఉన్న ముందులు నేను చురుకు ద్వారా సన్నిహితులు కాగానే బాలునిలో అప్పుడే పొడమాపి ఉన్న యవ్వనరక్తం ఉప్పొంగి, ఆతనిలోని పశుత్వం బయటకు వస్తున్నది. కాని మామూ ఈ ఉద్యమ బాగా ఆచారమై, మా కీర్తికిందా గానైతే మావాళ్ళూ ఎంతో గౌరవం చూపించగలరు. అమెరికా విద్యార్థులు చిత్ర వింటోంటే, మా పీఠత్వమూ కామికకొండవర్గ వాటిలా కనబడుతుంది.

విద్యార్థులైనా చిరునవ్వువచ్చి 'భూషన్', నువ్వు నా అందంగాంచి ములు కొన్నావని ఎంచి ఈ ముక్కలనలేదు. నీ మర్యాద, నీ లతైతమైన హృదయం, నీలోని విరక్తిభావం చూచి ఆశ్చర్యపడతూ అన్నయక్కలెడి. నువ్వు నేరంటే కొంత ప్రేమ చూపించి, కాస్త దగ్గరకు చేతే, ఆ ఆనందం ఆమధవిద్యమని రహస్యంగా వాంఛించాను. అంతకన్న నాకు వేరే దుష్టభావాలు కలుగలేదు. ఒక్కసారి కూడా నువ్వు నా అందం లేవారచూడలేదని నాకు కోపంకూడా వచ్చింది. నాలో యవదీప ప్రీతిరక్తం ఉంది. మావాడు తమకుంటే ఏమనిషి హృదయాన్నినా చూరగొనే మంత్రా తెరుసుకుంటు. నాలోని డచ్చిరక్తము నన్ను వాటికి దూరంచేసింది. పట్లలేక ఈరకంగా అడిగాను' అన్నది.

నే నాశ్చర్యం పొంది కించపడిపోయాను.

11

నా మోమునందు నర్తించిన కించపాటూ, అవహానమూ విద్యార్థులైనా చూచింది. నా పక్కకువచ్చి కూరుమంది. నాచుట్టు చేయివైచి తన హృదయానికి అదుముకొని, కుడిచేత్తో నా గడ్డం పట్టి, నా మోమెత్తి, 'భూషన్' ఈ విషయంలో నువ్వొక్కడవే ద్రోహివికారు. నేనూ ఆ నేరంచేశాను. నాకు నిన్నునుంచి ప్రణయాత్మికమైన ఆలోచనలు కలిగినమాట నిజం. నీ మాటలలో కాని, నీ చర్యలలోగాని ఒక యువతి హృదయం చూరగొనేందుకు చేసిన ప్రయత్న స్ఫుర్తి అయినా లేదు. అడవాళ్ళకీ కలలుంటాయి. వనిత తన కలలు గాఢంగా దాచుకొంటుంది. లేల్చు. కోపం అగ్నిజ్వాలలతో మండిపోతున్నా, పైకి మంచుగడ్డలా కనబడగలదు. నేను బాలికను. మలనాగరక్తం నాలో ఉంది. నిన్ను వాంఛించాను. నీ జీవితంలో భాగస్వామిని అవుదాము అనుకొన్నాను. నా డచ్చితనము నన్ను హేళించేసింది. మన ఈ స్నేహంలో పవిత్రత మనం ఇద్దరం పాడుచేయవద్దు, పాడుచేయలేముకూడా! నేను పెళ్ళి చేసుకోబోయే యువకు డొకడున్నాడు. ఈ జీవితంలో, నీ ఈ జానానూత్రతో మనిద్దరిస్నేహం అఖరేమో? మళ్ళీ మన జీవితాలు తారసిల్లుతాయో లేదో! ఈ పవిత్ర క్షేత్రంలో ఒక్కసారి మన కౌంట్ను శూతంచెట్టాము' అని నన్ను

గాఢంగా హృదయానికి అదుముకొని, తల వెనుకకువచ్చి ఆస్పష్ట భవనంలో 'నన్ను గాఢంగా ముద్దపెట్టుకో' అంది.

నే నామెను నా హృదయానికి తనివితీరా అదుముకొని, గాఢమైన చురుకైన లామె పెదవులపై కురిపించాను.

ఇరువురము విడిపోయాము. అదే మాలోని కాంక్షల పుట్టుక, నాశన మున్ను. అంతకన్న మేము వాంఛించలేదు. మనసుల కలయికమాత్రమే కోరిన మాకు దేహముల కలయిక ఆవసరమే లేకపోయింది. అక్కడనుంచి మా స్నేహము నానాటికి పవిత్రమైపోయింది. అలాంటి ఉత్తమ సంఘటనలే మనుష్యుని జీవితంలోని దివ్యక్షేత్రాలు.

బటేవియా వెళ్ళాము. అక్కడ డిజాంగ్ గారి ఇంటిలో నా మకాం. బటేవియా యాత్ర ప్రథమదర్శనంలో చూచినదానికన్న, ఈనాడు చక్కని రూపంతో ప్రత్యక్షం అయింది.

విల్లెల్మినా నిల్వాలలో చిత్రాలలో ఏదో ఒక మహానుభూతికై నిరీక్షిస్తున్న ఆవేదన ఉంది. జావా పల్లెటూరి దృశ్యాలు ఆమె ఆ నేకం చిత్రించింది. బటేవియా రేవులో ఉన్న ఓడలు, నావలు, సరంగులు, నావికులు, కూశీలు, బజారులు, దుకాణాలు ఎన్నో చిత్రాలామె లిఖించింది. అగ్నిటిలోనూ ఆ నిరీక్షణే దృశ్యమాతుంది.

'దేనికోసం నిరీక్షిస్తున్నావు మినా!' (అది ఆమె తలదండ్రుల ముద్దుపేరు)

'నీ చిత్రాలన్నీ ఆ నిరీక్షణే తెలియజేస్తున్నాయి?' అని ఆ బాలికను ప్రశ్నించాను.

'భూషణ్! నే నేమి చెప్పగలను? ఏదో మా జావాకు వస్తుంది. అది ఉపద్రవమా, శుభమా! ఆ నిరీక్షణ నాలో నిండిఉంది. నాతోటి మా ప్రజలందరిలోనూ ఆ నిరీక్షణే చూస్తాను.'

'మినా! నిజం. మన దేశాలన్నీ సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యంకోసం నిరీక్షిస్తున్నాయి. మీరుమాత్రం వీలందు సామ్రాజ్యం వాంఛిస్తున్నారా? ప్రపంచంలో సామ్రాజ్యకాంక్ష మారణమేఘంలా ఆవరించుకుని ఉంది. అది ఎప్పుడు పోతుందా అని ప్రతి మానవ హృదయమూ నిరీక్షిస్తోంది. ఆఖరికి సామ్రాజ్యవాదుల హృదయంలోనూ ఆ నిరీక్షణ అప్పుడప్పుడు కొంచెమయినా తలఎత్తక మానదు.'

'నిజం. భూషణ్! నీ భావం నా కర్ణమయింది. నా హృదయం పూర్తిగా గ్రహించావు.'

ఆమె ఒక నిట్టూర్పు విడిచి నాచేయి స్పర్శించి విసవిస లోనికి వెళ్ళి పోయింది.

ఆమెను వినాహంకారున్న యువకుణ్ణి చూశాను. అతడును డచ్చితండికీ, జావా సుందరికి ఉద్భవించిన మిశ్రమజాతివాడు. విల్లెల్మినా అంటే వ్రాణమే అతనికి. ఆమె నడచినచోట పూవులు చల్లుతాడతడు. ఆమెనుగూర్చి సగర్వంగా, పూజ్యభావంగా నాతో ఎంతో చెప్పాడు.

నే నాతనికి కళలంటే ఏమిటో బాగా నేర్చుకొమ్మని, ఆమె కావంపం ముహూర్తమే అతని కర్తవ్యమని చొప్పుచూచాను. ఒక వారంబోజులు వారి ఆతిథ్యం స్వీకరించి గొడ ఎక్కి సయామా ప్రాంతం వెళ్ళిపోయా యాత్రకు బయలుదేరాను.

12

నేను, బోరోబురు మొదలైన జావా శిల్పకళాత్రాలకు దర్శించగానే, డిజాంగ్ గారితోను, విల్వెల్మినాతోనూ బలీదీపం చూచాను. బలీదీపంలో జావాదీపంలోకన్నా ఎక్కువ భారతీయాంధ్ర చిహ్నాలున్నాయి. ఆక్కడి మనుష్యులలో వారి ఆచారాలలో, ఎక్కువ ఆంధ్రత్వం ఉంది. బలీదీపవాసులు పూర్తిగా హిందువులు. వారి శిల్పంలో గాంధారికీ కనిపిస్తుంది.

హిందూదేవతలనే వారు పూజిస్తారు. వారి నాట్యా లన్ని కూచిపూడి సంప్రదాయానికి మాతృక అయిన ఆంధ్ర సంప్రదాయానికి ఉద్భవించినవే. ఈ ద్వీపాలలో భారత రామాయణ విధి నాటకాలలో ఎంతో ఉత్తమస్థితిలో ఉన్నాయి. ఈ నాటకాలకి వాంగు ప్రదర్శనము లనిపేరు.

జావా రాజులు మహమ్మదీయులైనా వారి ఆచారాలు హిందూ ఆచారాలే. వారిని రాటంటారు. వారి కోటలలో ఈ రామాయణ భారత నాటకాలు అచ్చంగా మన కూచిపూడి విధానంలో ప్రదర్శింప బడుతాయి. అర్జునుడు, రాముడు వారికి ఉత్తమ నాయకులు.

జావాలో ఆంధ్రదేశపు తోలుబొమ్మలవంటి తోలుబొమ్మల కళకూడా ప్రదర్శిస్తారు. ఆంధ్రదేశంలో వలెనే జావాలోను రామాయణ భారత గాథలు ప్రదర్శిస్తారు. మన తోలుబొమ్మల ప్రదర్శనంలో కలెనే హనుమంతుడు రామాయణంలోనూ అర్జునుడు భారతకథలోనూ ప్రాముఖ్యత వహిస్తారు.

తోలుతోబొమ్మలుచేసి, రంగులుచేసి, అలంకరించి, తెల్లని తెల్లజై కెక్కించి వెనక దీపాలుంచి, ఒక్కొక్కచో సంగీతాలు పాడుతూ, ఒక్కొక్క పాత్ర నాడిస్తూ ఈ ప్రదర్శనం జరుపుతారు. బొమ్మలలో కొంచెం మంగోలి యనుతనం వచ్చింది. అయినా డిజాంగ్ గారితో, విల్వెల్మినాతో ఈ ప్రదర్శనాలకు వెళ్ళినప్పుడు వారికి భారతదేశానికి, యశస్వీనామకకు ఉండే సంబంధం అంతా, ఆ తోలుబొమ్మలాట, వాంగ్ నాట్య విధానమూ సవిమర్శనంగా వ్యాఖ్యానించి చెప్పాను. విల్వెల్మినా ఆశ్చర్యం పొందింది.

‘భూషణ్! మీ దేశం నేను యాత్రలో తిరిగినప్పుడు ఈ అమ్మతొలు చూపించినవారు లేకపోయారు! ఎన్ని నిధులున్నాయో, మీ నాగరికతలో!’ అన్నది.

‘అవునమ్మో! భారతదేశాన్ని పూర్తిగా ఆర్థిక చేసుకోవాలంటే, అసలు భారతదేశం చూడాలి. అది ఇంకా తొల్లంటి! సత్సరూపంలో కాకపోయినా, ఆ రూపాన్ని సర్వవిధాలా దృశ్యం చేయగలిగే రూపంలో పల్లెటూళ్ళలో ప్రత్యక్షం అవుతుంది!’

‘అంతే మీదేశం మళ్ళా రమ్మంటావా?’

‘అవునుండీ. ఈ పట్టా స్వయంగా నేను మీరుంటానికి దర్శకుణ్ణి, నా చేతికి వస్తాను!’

‘కృతజ్ఞుడు. ఓహో! అపరిత్రాంకోసం ఎదురుమాస్తూ ఉంటాను.’
డిబాంగ్. నా అమ్మాయికి పెళ్ళికాగానే, దంపతులిద్దరు ‘హనీమూన్’ మీ
దేశంలోనే గడుపుతారు.

తండ్రి మాటలకు విలక్షణంగా స్పందించింది.

నేను బేటేవియాలో ఓడ ఎక్కి చక్కని ఓడ ప్రయాణం చేస్తూ,
సైగాను పట్టణంలో దిగాను. అచట మూడురోజులుండి జాంగ్ గారి ఉత్తరా
లతో వారి స్నేహితులైన కొందరి సైనిక ఆధికారులను కలుసుకొన్నాను.
నాకు తెలుసు. కాని ఒక తెలుగు ఉత్తమ మద్రాసీ సోదరుడు మీరి కచ్చే
రిలో సమాప్తంగా ఉన్నారు. ఆయన మా ఇద్దరిమధ్యా దుబాసీ అయ్యాడు.

సైగానులో చాలామంది తెలుగువారు, ఎక్కువమంది అరవవారూ
ఉన్నారు. సైగానునుంచి బయటకేరి ‘ట్రాన్స్లేసావ్’ చేరుకున్నాను. ట్రాన్స్లేసావ్
పెద్ద మంచినీళ్ళ చెరువు. దానిలో ‘సయిమ్ రీవ్’ అనే నది పడుతుంది.
సయిమ్ రీవ్ నీటిసరస్సు ఒడ్డున ఈవలకల అంగర్ వాక్, అంగర్ థామలనే
శిల్పక్షేత్రం ఉన్నాయి.

ఆ ప్రదేశాలన్నీ చూచి, ఓడెక్కి ఇండియా చేరి హరిద్వారం వచ్చాను.

ఆరు నెలలు ఏకదీక్షతో పనిచేస్తే, నేను తలపెట్టిన పన్నెండు పంచ
లోహ ప్రతిమలు తయారుచేశాను. ఈ పనికి సహాయం కాశీనుంచి ఒక మంచి
లోహకారుని రప్పించాను. విగ్రహాలు చాలా బాగున్నాయని స్వామిజీ
ఎంతో ప్రశంసించారు. ఆ పన్నెండు విగ్రహాలున్నూ, బర్మా, జావా, బలి,
కాంభోజ దేశాలలో నేను రచించి సంపూర్ణం చేసిన చిత్రాలు నల్లభై ఎనిమిదిన్నీ
1930 ఫిబ్రవరి నెలలో ఢిల్లీలో ప్రదర్శించాను.

ఆ ప్రదర్శనం కూడా చాలా జరుగుతూ జరిగింది. బొమ్మలు ఎన్నో
కరైపుపోయినవి. ఒక మహారాజు త్యాగతీ మందిరమని తన విశాల భవన
మాలికలో ఒకటి ఏర్పాటుచేసి, నా చిత్రాలు ఒకేసారి ఇరవైకొన్నారు.
విగ్రహాలలో ఎనిమిది కొన్నారు. ఈ అమ్మకంవల్ల, నాకు ఆరువేల ఎనిమిది
వందల రూపాయలు వచ్చాయి.

స్వామిజీ నన్ను చూచి ‘నాయనా! నీ శిల్పవిద్యాభ్యాసం పూర్తికావా
లంటే నువ్వు చీనా, జపాను, అమెరికా, యూరపు, ఈజిప్టు, పరిషియాలు
కూడా తిరిగిరావలెనుమా’ అన్నారు.

‘స్వామి! మన సంప్రదాయాలకు పూర్తిగా వ్యతిరేకమయిన పాశ్చాత్య
దేశాలకు పోవడం నాకంత ఇష్టంలేదండీ.’

‘ఓయి వెళ్ళితివ్వి! పాశ్చాత్యులు నానువ్వులుకారా! ఏ మహాత్తర శక్తి
వల్ల భారతీయులు ఉద్భవించారో, ఆ మహాత్తర శక్తివల్లనే సర్వమానవ ప్రపంచం
ఈమూ ఉద్భవించింది. అందరికీ పశుధర్మము సమానం. మానవధర్మమైన

శాస్త్రజ్ఞాన పిపాస సమానం. విద్యార్హతైన కళాత్పన్న సమానం. ఇంక మార్గాలు దేశకాల పాత్రలనుబట్టి కేరళతాయి. కొన్ని నదులు ఉత్తర సముద్రాలలో, కొన్ని తూర్పు సముద్రాలలో, కొన్ని దక్షిణ సముద్రాలలో, కొన్ని పడమట సముద్రాలలో లయహాతున్నవి. కొన్ని నదులు విహారరస్యలో లయహాతున్నాయి. ఈనాడు సరిస్వలీనది భూమిలోనే ఇంకాపోతున్నది. ఆలాగే ప్రజాజీవిత ప్రవాహాలున్నవి.

‘స్వామి! చోరుల జీవితంకూడా ఉత్తమమేనా?’

‘దొంగలు నాల్గవకాలు. ఒకడు తిండిలేక దొంగతనం చేస్తాడు. ఒకడు తిండిఉండి లాభంతోనం దొంగ అవుతాడు. మరొకడు దొంగతనం చెప్పినట్లైతే చేస్తాడు. ఇంకోడు మంచి చేస్తున్నాననుకొని దొంగతనం చేస్తాడు. ఇంకోళ్ళి చింపడానికి వచ్చే మనుష్యుని చేతిలోని ఆయుధాన్ని, ఆతనికి చెలియకుండా దొంగతనం చేస్తాడనుకో! దానివల్ల ఒక ప్రాణం రక్షించినవాడయ్యాడా కాదా? అది మంచిదా చెడ్డదా? కనక ఇవన్నీ మనం సమస్యయిచేసుకోవడంలో ఉంది. కారణాలేని సంఘటన ఏమీ ఉండదు. అయినా సమస్య దృష్టి కలిగిన ప్రతివాడూ జీవితంయొక్క స్వభావాలు గమనించి చూపుతూ చూడాలి కదా!’

నేను మానం వహించి స్వామి మాటలలోని ఆంతర్ధానం గ్రహించుకుంటూ కూచున్నాను.

మా అమ్మగారికి నేను పాశ్చాత్యులకాలు వెళ్ళడం ఇష్టం కనపోయింది. స్వామిజీ ఆమెను సమాధానపరచారు.

1935 ఆక్టోబరు నెలలో బయలుదేరి నేను బొంబాయిమీదుగా ఓడమీద ప్రయాణమై బాస్రా చేరుకున్నాను. పెరిశియాదేశము, మెగలైమియా ముందు చూడడం ముఖ్యమనుకున్నాను. పెరిశియా నేటి ఇరాను, పూర్వకాలపు పారశీకము; భరతదేశంతో అత్యంత పురాతన కాలంనుండి గాఢసంబంధాలు సంపాదించుకున్నది.

వడకొలంనాటి అసురదేశము. పురాణకాలంనాటి గాంధారము అది. ఈ దేశానికి ఆంధ్రదేశానికి ఏదో సంబంధం ఉంది. ఈ రోజున ఆంధ్రులు అయిసరమజా అని అంటూంటారు. అది ‘అపరమజడా’ యొక్క మారురూపమేమో? ఇవన్నీ నా విపరీతాంధ్రత్వంలోని వెజ్జికొమ్మలని స్వామిజీ నవ్వుతూ అనేవారు. నేను నా వాదన నిజమనేవాడిని. నిజమయి ఉండవచ్చునని స్వామిజీ అన్నారు.

బాస్రాలో దిగి, బాగ్దాదులోయ్కి అక్కడ మకాం పెట్టుకొని, టైగ్రిస్, యూఫ్రెటిస్ నదీతీరాల్లోనూ, దూరంగాఉన్న ప్రాచీన సుమేరిదేశ, చాల్డియన్ దేశ, అసురదేశ మహాశిల్పాలన్నీ చూచాను. ఎన్నో శిల్పాలు యూరపు ఖండ రాజ్యప్రదర్శనశాలల్లో ఆమెరికా ప్రదర్శన శాలలో, బర్మీ ప్రదర్శన శాలలోనూ ఉన్నాయి.

ఈ ప్రాంతమునకు ప్రస్తుతము 5000 ని. సి. నుంచో, ఇంకొ
అంతకును ప్రాచీనమునకు ప్రాంతమునకు ఆవుతాయి. అంతకును పాశ్చాత్యపండి
తులు, నన్ని ప్రాచీనమునకు నామగ్రామముగ్రామముగా పరిశీలించి, చరిత్రలు వ్రాశారు.
గ్రామాల కడకు ఉన్న, చిన్నపూరు, కిరీపూరు, అనూరు అని పేర్లు ఉన్నవి.

పేరు భరతేశ్వరమునందు వలన వచ్చుచున్న పాశ్చాత్య పండితులు కొందరు
వాదించారు. సుమేరు పర్వత ప్రాంతమునందు సింధుతీరములో ఉన్నవారుగనుక
వీరికి సుమేరులని పేరు వచ్చిందని నా ఉద్దేశం. పేరిదేవుడు నూర్పుడు. సుమేరి
యనుటకు సమితి, లేక సేమిటకు జాతివారు ఓడించి, వారిదేశములో రాజ్య
లేర్పర్చారు. ఆతర్వాత పరిశీలననుంచీ, సింధునదినుంచి వచ్చారు. ఆతర్వాత
పరిశీలననుచును ఆ దేశం ఆక్రమించారు. ఈ రాజ్య పరంపరల చిహ్నాలు
మహానదిపై, మెహనదిపై పరిశీలనలలో ఉన్నాయి.

సింధునదిపై ఆరు రాజ్యాలు వచ్చాయి. వారిని ఆస్సీరియను లంటారు.
వీరు సుమేరునుల తర్వాత వచ్చారు. అక్కడినుండి సేమిటకు హిట్టయిట్
రాజ్యాలు వచ్చాయి. మన కెక్కడో సింధునదితీరములో మొహంజదారో
జయల్పడిన సంస్కృతికి ఈ సంస్కృతికి చాలా చుట్టకం ఉంది.

యూక్రేషన్ టైగ్రస్ నదుల మధ్యదేశము ఆదాము అవ్వల ఈదెను,
దేశము. ఇవన్నీ నెలకొంటున్న చూచుకొని, నేను పర్షియా దేశం వచ్చాను.
మొదట మెహరాన్ వెళ్ళి అచ్చట విహ్వల చూచాను.

దారిలోనే బాదలోనియా అను పట్టణం చూచాను.

ఇరాన్ అంటే ఆర్యులు అన్నమాట. ఇరాన్ దేశము అంటే ఆర్యదేశ
మనే!

పెరియా చుట్టు పట్టెన కొండలున్నాయి. ఆ కొండలలో రాజులు
తమ శవాలను పాతిచెట్టవారికి గుహలు నిర్మించుకొన్నారు. ఆ గుహామూఖ
లంతా ఆదర్శ శిల్పసంస్కృతి నిండి ఉన్నది.

14

లోకసౌందర్యము మూర్తికట్టిన లోకశిల్పం దర్శించిన ప్రతి రసహృద
యదూ రాకాచంద్ర కిరణకొంతి స్నాతమైన చంద్రశిలలా కరిగిపోతాడు.
గాఢ కౌమేచ్చతో సుందరమైన స్రియూరాలి శయన మందిరానికి పోయిన
సాయకునిలా ఆర్ద్రజీవియై పోతాడు.

బాగాదుపట్టణం వెళ్లినప్పుడు, ఆ వీధులన్నీ తిరుగుతూ అరిబ్బీనెట్టు కథ
లకు పుట్టినిల్లయిన హోమ్ ఆలక్సాండర్ గారి భవనం ఊహించుకొన్నాను.
ఆనాటి దివ్యసుందరుల గాఢలు కళ్ళకు కట్టాయి. నిజంగా అదేశంలోని వనిత
లందరూ సుందరులే. సాయంకాలాల్లో వారి మేడలపైన కొందరు బాలికలను
చూచాను. అరిబ్బీ నెట్టులోని హోమ్ నామందు నాట్యం చేసినట్లే
అయినది.

నన్ను ఏ ఉత్తమ కుమారుడో మోసాడన్నమైనా ఈ పూట మా యింటికి భోజనానికి రండి అని పిలిచి చక్కగా అడివాళుడైనా కూర్చుండబెట్టి తీయటి పర్వతులను, గోదా పర్వతాల అపరిమితమైన అందాన్ని, దలసీమియును వాద్యం పీఠం మీద కూర్చున్న వాద్యం వేళ్ళతో మోలుతూ దానిమృదంగం గంజల ఎరువు చెడవు కనుచున్నా. అప్పుడు గంతుకతో పాడుతూ నన్ను ఏ అప్పగోల్లగా పిలిచిపోయా అని ఊహించుకొన్నాను.

నా చిత్రలేఖనాలు ప్రేక్షకుల అభిప్రాయం భంగంలో ఉన్న ఒక అరవీ ఉద్యోగి మాచి చాలా ఆనందించాడు. ఆ అరవీ ఉద్యోగి ఆరున్ను విశ్వ విద్యాలయంలో ఎం. ఏ. పరీక్షలో కృత్యం చేశాడు. ఇంట్లో ఆంధ్రయుల వలెనే మాట్లాడగలడు. ఆయన పేరు ఖాల్దే-ఇస్మైల్ ముహమ్మదు.

ఆయన ఇంటికి నేను ఒకరోజున తేనీటివిందుకు ఆతిథి నయ్యాను. ఆయన సహోదరి టర్కీ దేశ రాజధాని అంకారాలో బి. ఏ. చదువుకొంటున్నది. ఆమెకు టర్కీలో పరదా లేదు. కాని బాగాదులో పరదా ఉన్నది. ఆమె తన ఇంటిలో చదువుకున్న వారికి డను, మాత్రాచారపరమలక్షణాల పరదా పాటించరు. సకల అరవీయ రాజ్యాలు కలిసి ఒక ఉత్తమ సంయుక్త రాజ్యం కావాలని ఆమె వాదన. అమెరికా సంయుక్త రాజ్యాలవంటి సంయుక్త రాజ్యం ఏర్పడాలని ఆమె వాదించింది. అనేక శాస్త్రవిషయాలలో ఆమెను అగ్రమాన జ్ఞానం నాకు అర్థమైంది కలిగించింది. ఆమె చిత్రలేఖనముకు డ అంకారాలో నేర్చుకొనుచున్నది. తమ ఫేరిములో బుల్బుడిన అతి ప్రాచీన నాగరికతలను గూర్చి బాగా చదువుకొన్నది.

ఆమెయే సుమేరు, షాట్టియా, అస్సీరియా, ఎలామైటు, ఇరానియను సంస్కృతులగూర్చి నాతో చాలాకాలం చర్చించింది.

ఇరాఖ్ లో దొరకిన పూర్వసంస్కృతిని పాశ్చాత్యులందరు తమ దేశాలకు తరలించుకొనిపోవుట కామె ఎతియోప్రియాను వెలిబుచ్చుతూ, తనకే శక్తి యుండిన, పాశ్చాత్యదేశాల మ్యూజియంలో ఉండిన శిల్పవస్తుకొటిని తిరిగి తీసుకొనివచ్చి బాగాదులో ఒక పెద్ద ప్రదర్శనశాల నిర్మించి అందులో ప్రదర్శింతుననియు చెప్పినది. ఆమె పేరు అజరా-హిస్-తె-బమార్.

నేను మీతో పూర్తిగా ఏకీభవిస్తానన్నాను.

అజరా : మీదేశంలో మా ముస్లిం స్త్రీలు వీధిలో ఉన్నారా ?

నేను : మా దేశంలో ముస్లిం స్త్రీలు చాలా వెనుకబడి ఉన్నారు. పరదా పోలేదు. కొంతమంది పెద్ద కుటుంబంవారూ, ఉద్యోగులూ పరదాలు తీసివేశారు. భోజనాలమాత్రం చాలా ముందుకు వచ్చిఉన్నారు.

అజరా : మా అన్నగారు చాలాసార్లు బొంబాయి, కరాచీ, ఢిల్లీ మొదలయిన ప్రదేశాలు వెళ్ళి వచ్చారు. ఆయన తెలుసుకొన్నవన్నీ నాతో చెబుతూ ఉంటారు.

“నేను ప్రభుత్వ వ్యవహారాలవల్లనూ, సుదాగానూ మూడుసార్లు మీ దేశం

తిరిగారు. ఈ చెల్లెలుహడా ఒకసారి భార్యదేరం తిరగాలనుకొంటోంది? అన్నాను నేను అన్నాను.

నేను: నా చెల్లెలుహడా వచ్చి చూడకం అంతా తిరిగాలని నేనూ కోరుకున్నాను. చూడో ఉత్తమ కళ ఇక్కోగానూ, ఉత్తమ శిల్పి చాగ వచ్చానా ప్రపంచ ప్రఖ్యాతి పొందారు. నాకు మీ ఆరబీయ నున్నానీలా. ఏదో పరమ మురుగమైన మార్దవము కనబడుతుంది. నిజంగా అలాంటి ఒక సంస్కృతి, ఇంకో సంస్కృతికీ వ్యతిరేకంగా ఉండ గలదా అనిపిస్తోంది.

అజ్ఞా: చెప్పిన మా ముస్లిం కవులు మీ దేశ భాషలలో కవిత్వం ఏమన్నా ప్రధానం.

నేను: అది చాలా ప్రాచీనమృ! రంగాలో నజరుల్ ఇస్లాంగారూ గుజరాతీలో ముహదాగారూ, తెలుగులో ఉమర్-అలీ-షాగారు కవిత్వాలు ప్రధానం.

చావర్ల వల్ల అచ్చుకొని అజరాకన్య ఆందమునకు మనస్సులో జోహాపెట్టితూ నా నగరు విచ్చేకాను.

15

నగర ప్రజలలో మహా మధుర కవి ఒమార్ ఖయ్యాం జీవించిన పవిత్ర ప్రాంతమే ఆవుతాయి ఆన్న ఏదో పులకరింపు, ఏదో మహానుభూతి, నాకు విమత్యం కలిగించినవి.

ఎ. కో కొనుండి 'ఒమార్' పేరు ఎరుగుదురు. ఆ మధుర కవిపేరు వారి కవనములైన. ఆయన వేదాంతమూ వారి మతానికి దూరం. ఆయన సున్నీ; నారు షియాలు. అతనిపేరు 'ఒమారు'. పరిషియాకు విరోధ అయిన ఖాలిఫా యొక్క పక్షం చేస్తుంది ఆ అమృతకవి పేరు.

నేను: ఏమిటా మెళాము. నిజంగా ఈ నాడు ఆ నగరంలో జనకటి సౌందర్య నివాసేమి. నే డది నిశాపురం. ఈనాడూ అక్కడ ఒమారు చెప్పినట్లు చిక్కని కుండ సామాను చేస్తారు. ఒమారు వర్ణించిన అందమైన బజారులా ఈ రోజున ఏది? అతను చదివిన మద్రవా ఏది? అతడు వర్ణించిన మైదానం ఎక్కడ?

ఒమారు గోరీ చూచాను. అక్కడ ప్రసిద్ధుడైన పరీద్-అద్-దీన్ గోరీని చూచాను. ఆయన గోరీ పక్కనే ఇమామ్ 'జదాహ-ముహరుఖ్' మసీదు చూశాను. చిక్కని నీల గుంబాజ్తో ఆ మసీదు సుందరమైన శిల్ప రూపం. ఆ మసీదు ఆవరణలో తోటలో ఒమార్ గోరీ ఉన్నది. అతడు తన భోజ్యుల్లు చెన్నకొన్నట్లు అతని గోరీ పూవులు వడ్లం కురిసే చోటనే ఉన్నది. నాకు కన్నీడు తీగింది.

సేమిపురే ఆత్మంతి పురాతన నగరం. క్రైస్తవకం మూడవ శతాబ్దంలో

నన్నేనియన్ గాజు ఒకడు ఈ సందర్భమున నిలుచాడు. ఈ సందర్భమున నిలుచు పూరు అయింది.

క్రీస్తుశకం 1033 నాటి జాతి ముఠాకు 'మిస్ట్రాజేకో' అనే గాజు ధాని చేసుకొని గాజును వ్యాపించారు. 'మిస్ట్రాజేకో' అనే పదమును 'మాలికో' కాలంలో విద్యార్థులలో ముక్కుల సహజస్వరముల విస్తరణ ఉండే వారు. వాళ్ళ మహావి విమలతా, మహామంత్రి వైజామలన్ ముహమ్మద్ హాసీ, పిన్ జట్టు (స్వర్గం నూపిస్తానని కోరికగలవల చక్కని వాచకాన్ని చూతల స్వర్గం నూపి దారి అస్తిలాగి చెప్పేవారు) నాయకుడు 'మిస్ట్రాజేకో' వాడూ యున్నాడు. ఈ ముక్కులలో ఎవరు జీవితంలో ముందుగా అభివృద్ధిలోకి వచ్చినా, ఆతరువాత తక్కినవానికి సహాయం చేయాలని వారు మువ్వరూ చూస్తే కదలాడు తీసుకున్నారట. ఆ శపథాలు వారు నిలుపుకున్నారు.

ఒమార్ చలిపోయిన కొన్ని సంవత్సరాలకు ఈ పట్టణాన్ని మొగలులు పూర్తిగా దోచి నాశనం చేశారు. ఆ తర్వాత పునరుద్ధరణకు వచ్చి కృష్టి పొందిన దీ సగరం. అయినా భూకంపాలు, బాగ్మయాను ముఠా ఈ తోటల సగరాన్ని రూపుమార్చి నేటి వీధి సగరాన్ని బాగ్మయాను ముఠా అర్పిస్తున్నది.

ఈనాటి ఇరుకు సంగులు, గుమ్మ బజారులలో చింకిన పరివారం, ఆనాటి ఒమారు సగరానికి స్ఫూర్తినిచ్చి మాత్రం.

ఒమారు 'మిస్ట్రాజేకో' గ్రంథం చక్కని చిత్తు లున్నది నా దగ్గర ఉంది. అందులో ఒమారు గోరీ తోటలోని నులూరి భానుల చెరువు కొన్ని ఉంచారు. ఒక చక్కని శిల్ప రూపమున మృత్యువు కలతను, చిన్న ప్రార్థన రత్నకంబళి ఒకటి, ఇంకను కొన్ని వస్తువులు, ఆ ప్రదేశంలో కొంతమంది పూర్వ నాణేలు కొన్ని సంపాదించి, చెంబునే పరిషియరు ముగియించి మాత్రమైన 'మహద్' పురం చేయకున్నాను.

ఏది ఒమారు తిరిగి సారాయియకానం? ఏ తోటలో తిరిగినాడు? వెలుగు కిరణాలు పడిన సుల్తానుగారి భవనోపురం ఏది? ఎక్కడ ఒమారు? అని ఆలోచించుకొంటూ నాకు గుడ్డాల ప్రయాణపు బద్దీమీద 'మహద్' చేయకున్నాను. దానిలో హసనాచాన్ చూచి అబ్బాస్ మిర్జా చూచాను.

ఇరన్ లో షియా ముస్లింలకు మహద్ అత్యంత ముఖ్యమైన పవిత్ర ప్రదేశం. ఇక్కడ వారి ఎనిమిదవ ఇమామ్ రిజాగారి దర్గా ఉన్నది. దీనిని వీరు మక్కాతో సమంగా చూస్తారు. 'సజాఅల్' సగరంలోని దర్గా, కర్వలా లోని హుస్సైన్ దర్గాకూడా వీరికి పవిత్ర ప్రదేశాలు. రిజాఇమాం మొహమ్మదు వారి తర్వాత ఎనిమిదవ ఇమాం. ఈయనకు హర్-అహ్-రషీద్ ఖాల్ఫాగారి కూతుర్ని ఇచ్చి వివాహంచేసి గౌరవించారు. అహ్-రషీద్ కుమారుడు మాయాన్ గారు రిజాగార్కి విషం యిచ్చి చంపించివేశారు. ఖాల్ఫా హాసనగారి గోరీ, రిజాగారి గోరీ దగ్గరే ఉంది.

16

నేను మాచిన్ పట్టణాన్నించి ఇంకో పాండిక మహాకవి వుట్టి నివసించిన ప్రదేశం చూద్దామని 'టన్' నగరం చేరుచున్నాను.

టన్ నగరం 'అనెట్టే' పాండిక మర్కంధ మంత పురాతనం. ఆ పవిత్ర గ్రంథంలో ఉన్న 'తుథా' మహానామకునా. అతడు తురాన్ దేశ విజేత. అయితే ఈ నగరం నిర్మించాడట. అలాగేమీరు ఈ నగరం దర్శించాడు. మంగోలు ది నగరాన్ని పూర్తిగా క్షయం చేశారు.

కాని నేడు ఎంత కిఫిలమై ఉన్నా. ఓర్దాసీ మహాకవి ఈ నగరంలో జన్మించి, జీవించిన కారణాన ఈనాటికీ ఈ ప్రదేశం లోకాని కంతమా పవిత్రం అయింది.

'ఓమార్ఖయ్యాం' మహాకవి ఆది పాండిక ప్రజలకు తెలియకపోవచ్చును గాని ఓర్దాసీని ఎవరినీ పారకీరు పోక్కడైనా లేదు. నన్నయ్య, తిక్కన, పోతరాజులను మీ సర్వాంధ్రులూ చూస్తారో అలాగే ఓర్దాసీని ఇరానీయులు పూజిస్తారు.

ఓర్దాసీ శ్రీ. శ. 93వ సంవత్సరంలో టన్ నగరంలో జన్మించాడు. 1025 లో అక్కడే చనిపోయాడు. బ్రతికిఉన్న 10 సంవత్సరాలలో అనేక మఖాలు, కష్టాలు, జీవిత విజయాలు, దుర్గతులు అనుభవించాడు. గౌరవమూ అగౌరవమూ పొందాడు. ఈ మహాకవి ప్రపంచోత్తమ గ్రంథాలలో ఒకటయిన 'షానామా' అనే ఉత్కృష్టకావ్యాన్ని రచించాడు.

ఓర్దాసీ అంటే 'స్వర్గధామం' అని అర్థం. ఈతడు అత్యంత పురాతనమైన ఇరానియన్ వంశాలవాడు. అరబ్ సంస్కృతిని టన్ నగరమూ, ఇరానూ భరించలేక పోయింది. కేశం అంతా తిరుగుబాటు చేసింది. ఆ తిరుగుబాటు యొక్క దీప్తకంతమే ఓర్దాసీ. ప్రాచీన విరుల క్షిణోదాత్తత, 'మాదేశం గొడ్డుపోలేదన్న' దేశభక్తి అకుంతమై, మహాగంభీరమై, అతని వాణిలో ప్రవహించింది.

ఈ ధీరగాథాలాపనంలో ఈతని పూర్వీకుడు 'దక్షిణి' కవి. కాని టుర్కొమాన్ హంతకు డొక డాతని ప్రాణం దొంగబాతుకు గురిచేశాడు. ఆ 'దక్షిణి' కవి స్వప్నంలోవచ్చి తాను ప్రారంభించినపని పిరదాసీని సంపూర్ణం చేయమని కోరినట్లు పిరదాసీ చెప్పకున్నాడు.

జరాత్మప్తునిగూర్చి వేల పద్యాలలో పాడిన దక్షిణి కవిత్వం తన 'షానామా'లో పిరదాసీ చెప్పుకున్నాడు. ఈ గ్రంథం ప్రారంభించేసరికి పిరదాసీకి 40 ఏళ్ళున్నాయి. ఒక్క కొడుకు పోయాడు. ఆ విచారగానమూ, ఈ ఉత్కృష్ట కావ్యంలో శోకరాగాలు పాడుతుంది. ఒక్క కూతురు అతని జీవితాంతంవరకూ పరిచర్యచేస్తూ బ్రతికిఉంది.

ఈ మహాకావ్యం తలపెట్టి పిరదాసీ గజనీమొహమ్మదు రాజసభకుపోయి, అక్కడ సభాపతనమై అరవైవేల ద్విపదలుగా షానామా రచించాడు. ఆ

స్వేయిదేశం, వాటిలో నుండి, అన్నింటా మొదలయిన ప్రదేశాలన్నీ
మాతాన.

1. ... పాఠశాలలో లోవరి
ప్రదేశాలలో ... మాతాన, వాటిలో ...

ఈ ... కష్టపడేటందుకు, శిల్పశాస్త్రాలను
చూడడానికి, ... ఒకసారి ఇరవై
రెండు కోట్ల ...

... పదవతామివరకు నాల్గే స్త్రీదనులు
చూచి, ... అయిదేండులు
దానినంటూ అప్పుడు ...
దిశాన ... అక్కడ అట్టేబరు ఇరవై
తాళి ... ప్రదర్శనముయంతో ఉన్నాను. ప్రద
ర్శన ... పత్రాలు అనేక ... వ్రాశాయి.

1937-38 సంవత్సరాల
తొలగడు ... 1937-38 సంవత్సరాలు
రెండూ మా అమ్మగారిలో భారతదేశ శిల్పాలన్నీ దర్శించాను.

ఇన్ని దేశాలు తిరిగి నన్ను నేను కర్మపీఠానికి చేసుకొనేందుకే కాదు ?
ఏదో నాలో అసంతృప్తి బయలుదేరింది. ఒక్కొక్క మహాశిల్పమే దర్శించి నా
అల్పత్వాన్ని తెలుసుకొని ...

నాలో ... ఏమి నేను రచించాలి? ఏ మహాభావం
మూర్తించగలను? యూరపులో ఈ ఆశయనే అనేక జెక్షితలలు వేసింది. డాడా
య్యలను, నరసింహాచార్యులు, హ్యూజ్లను, సెంటాల్లెజను, క్రెమిల్జను ఇలా అని,
వాణిశేమి కెలెచి ... స్థాయి చిక్కని ఆరాటంలో అన్ని
వైపులూ వెళ్ళులా చిత్రకారులూ పయనం చేస్తున్నారు.

దేశాల వాత్రలనుబట్టి, మార్పులు రావచ్చును. శిల్పం అంతా ఒకే నది
కానాలి. అది కొండల్లో ఒక విధంగా ప్రవహిస్తుంది, బయళ్ళలో ఇంకో
విధంగా దూరం చేస్తుంది. వేంకటాచలంలో నీలజలాలతో కృశాంగి అవుతుంది.
వానాకొండలో మహావేగమై గట్టులు పొట్టి ప్రహిస్తుంది. అంతేకాని సంవత్స
రానికో కొత్తనో వాన చూసుకొల్పాలా బయలుదేరు!

అసంతృప్తి, ఆశయనా కర్మలలో సిగ్గుని ప్రసాదించవు.

నాదేశం తిరగటములోనే నాజీవియొక్క స్థాయిభావం ప్రత్యక్షం
అయింది. అది దూరదూరాననే! ఆ స్థాయిని నాకు సన్నిహితం చేసుకోవడం
ఎలాగు? యూరపునుంచి వచ్చినప్పటినుండీ ఈ అసంతృప్తి నన్ను హత్తుకు
పోయింది. ఒక చిత్రము పూర్తిగా రచించలేను, ఒక శిల్పనూ పూర్తిగా
విస్వాసం చేయలేను.

అలాగా కొన్ని, సంగతుల వలనను బలంగా కొన్ని. మానవతేలిని మార్చుట, భావంతేలిని కలయికలు. మునుపప్పుం తాళని పరిణామములు ప్రసాదించి.

నేను నమ్మినదర్శనమునా, నమ్మినది! నాలోకము క. నాలోకము ఆవు తున్నదా? అని అడిగారు.

‘ఓయి భిక్షు! నిలో ౧౧౦ లోయగా ఉంది. చున్న పాపాత్మకముల దర్శించావు. విద్యార్థివా, సుకీలలతో చేసిన స్నేహాభిప్రాయములను కొంచెం నాతో చెప్పావు. నిలో లోయను ఆ సగములలో ౧౧౦ లోయలలో పోయినావా? నీ మూలపు రాత్రులలో, ఏదో వాంఛించిన పాపాత్మకములను అని నాతో చెప్పావు. అంకితములను నాన్నతో చెప్పి దర్శనముల నీరు తిరిగివది అన్నావు. వాలంటి సృష్టించావు. ఏదో మహాత్మరమైన బాధ అనుభవించానన్నావు. ప్రాణము! నీ మహాత్మమయం ఇంకా దాటలేదోయి. నువ్వు నీ ఆధ్యాత్మికములను వేడివేడి ప్రదర్శించుకో! ఆ తపస్సుతో, ఆ దర్శనంతో నీకు సద్ధి సంభవిస్తుంది’ అని నామణి నాకు అపదేశించారు.

ఆయన మాటలు నాకేమీ అర్థమౌలేదు.

18

నా శకుంతల నన్ను విడిచి పడు సంవత్సరాలైనవి. అమె నెలకొని ప్రతి ఉత్తమ శిల్పంలోనూ నాకు ప్రత్యక్షమయ్యాయి. పాతాళాన్ని అల్పాలలో అమె విలాసాలు మాచాను. 1935 ఏప్రిల్ లో బయలుదేరినా, జపాను దేశానికి దర్శించినప్పుడు, జపాను శిల్పనిర్మాణములలో పూర్వమునా, చీనా శిల్పాలలో అమె యోగము ప్రత్యక్షమయ్యాయి. భారతీయ శిల్పంలో నా శకుంతలా దేవి నివృత్తమే నా ప్రభుత్వము పరిశ్రమచేస్తూ ఎదురు గోచరించింది.

చీనా జపానుదేశాలు తిరిగితిరిగి మళ్ళీ వస్తుంటే నాకు అంకితములు శిల్పము బహిష్కరణ శిల్పము తిరిగి దర్శించాలని కోర్కె కలిగింది. అంగ కరువాటు ప్రయాణం అంతా నా మనోహరంలో ప్రత్యక్షం అయింది.

అంగకర్ వాచ్ లో, అంగకర్ ఫ్యామిలీలో పదిహేను గోజులు మకాము వేసి ఆ శిల్పము, ఆ గుడుల అందము అన్నీ గమనించాను. ఈ శిథిలాలయాలన్న ప్రదేశమంతా, ఒకనాడు మహాపట్టణం. కాంబోడియా లేక కాంభోజ దేశానికి ఇది రాజధానిగా ఉండేది.

తమ సంస్కృతిని పరదేశాలలో ప్రజ్వలంపడేసి, అనాగరికమై, రాక్షసుమై ఉన్న ఆ దేశాలను నాగరికతలో నింపిన పూర్వ భారతీయులు మహాత్తములు కదా!

ఎక్కడ మలయా ద్వీపము! ఎక్కడి భారతదేశం! ఆస్ట్రేలియా, అమెరికాలను వెళ్లి, అక్కడ రాజ్యాలు నెలకొల్పడానికి పాశ్చాత్యులు ఎంతో కష్టపడ్డారు. కాని భారతీయులు ప్రజలను తమవారిగా చేసికొని, వారితో సంబంధ బాంధవ్యాలను నెరపుతూ నూతన రాజ్యాలు నెలకొల్పారు.

ఎంతకాలం నా శకుంతలను వదలి నేను ఈలా శిల్పమున, చిత్రమున కాల
వేచుచున్నా ఉండును? ఈ తీవ్రతం వృథా అనిపిస్తుంది. రష్యాలో, ఆ కార్మిక
కక్షకు మహారాష్ట్రలోమాడా ప్రేమలేని బ్రతుకు ఎవరు బ్రతుకుతున్నారు?
కష్టమైనది పవిత్రత వారు ఆపాదించుకుంటున్నారో, ప్రేమకూ అంత పవిత్రతే
ఉన్నదనిపించును.

సన్యాసులు ఏ మంత్ర బలంచేత స్త్రీ స్నేహం లేకుండా ఉండగలరో?
పరిభ్రమించే స్త్రీ సంపర్కం వేరు, పవిత్రభర్తమైన ప్రేమ వేరు. ఏనాడు
నా శకుంతల నా జన్మకు స్థాయిభావం అయిందో, ఆనాడే నా బ్రతుకూ సార్థక
మయింది. నేడా స్థాయిలేని ఈ జీవితం నా కెందుకు?

ఆమెను మరచిపోయేందుకు ఎంతదూరం పరుగెత్తుగలను? ఈ లోకం వీడి
ఇంకా ఎక్కడ కుటుంబంలోని గ్రహానికి పారిపోతే నా శకుంతలను విడిపోయిన
నా కుటుంబం నన్ను వదులుతుందా? శిల్పమూ, చిత్రలేఖనమూ మత్తుమందులే
ఆపకపోయాయి. స్వామిజీ సన్నిధిని నాకు కొంత ఉపశమనం కలిగేమాట
నిజమయినా, ఆ తర్వాత ఒంటిగా ఉన్నప్పుడు నా దేవి నాకు మరింత స్పష్టంగా
ప్రత్యక్షం అవుతుంది.

కొలంబోచేరి సింహళం అంతా తిరిగాను. అనూరాధపురంలో, సిగిరి
యాలో, కాండీలో నా కేమి ఉపశమనం కలుగుతుంది? ఈ శిల్పయాత్ర నా
ఆశయం మరింత ఎక్కువచేసింది. మనుష్యుని సర్వజీవిత రక్షత్యంలోంచి
ఉద్ధరించిన మహాసాంద్ర్యం నా శకుంతల సాంద్ర్యానికి ఏలా సరిపోతుంది
అనుకున్నాను?

ఎందుకీ అంతులేని యాత్ర?

ఎంతకాలం నేను తిరిగేదీ

ఓ దివ్యమూర్తి

అంతవే నా యాత్ర మాన్సేనా?

శిల్పమంతా నిండిఉన్నది

చిత్రలేఖన నిండిఉన్నది

నీవులేని బ్రతుకు ఆవల

భావి ఎందుకు? కళలతపనేలా?

ఓ దివ్యమూర్తి

నన్ను విడిచి నేను పరుగేలా?

19

ఎక్కడికి వెళ్ళినా ఎక్కడ తిరిగినా, నా గురుదేవుడైన కైలాసానంద
మహర్షి దగ్గరకు నేను చేరవలసిందే. నాకు ఇరవై తొమ్మిదవ ఏడు వచ్చింది.
ఎన్నో బామ్మలు వేస్తున్నాను, ఎన్నో శిల్పాలు రచిస్తున్నాను. మరి మనశ్శాంతి
లేదు. నా శకుంతల నా పక్కన ఉండి నేనీ అఖండ శిల్పయాత్రచేస్తూ,

ప్రపంచ శిల్పచరిత్రలో ఒక్క అణువుగానైనా నా శిల్పాన్ని అర్పించగలిగితే నాకు ఆవేదన లేకుండా ఉండేది.

అందుకనే కాదా అన్ని రసాలతోకూడి ఉత్తమం శృంగారరసం అన్నారు. లోక కల్యాణంగా, విశ్వశ్రేయంగా కావ్యం, శిల్పం రచించేవారు స్త్రీపురుష ద్వంద్వంగా ఉండే చేయాలి. స్త్రీపురుషుల ద్వారా కలిస్తే సుహృద్ మోసవత్వం వస్తుంది. గాధాకృష్ణ, లక్ష్మీనారాయణ, అర్జునశివ్య, వాణి బ్రహ్మాది భావాలు నాకా రోజుల్లో ఉంటున్నాయి వెంటనే ఉంటాయి. నా శకుంతల నాతో లేనినాడు నాకే కన్యతా ఎందుకొకటి

ఈ పెద్ద ప్రశ్నతోనే నా గురుజేవుల్ని చేరుకున్నాను. మా అమ్మ అక్కడ నాకోసం ఎదురుచూస్తుంది. నా ప్రయాణం ఒక్కొక్కటి అయి నప్పుడల్లా మా అమ్మ ప్రాణాలు స్వామిక పాదాలదగ్గర ఉంచుకొని ఉంటుంది. ఆవిడ నాకోసం ఎంత బాధపడుతున్నదో. ఈ బాధలూ ధైర్యాలూ వెలుగు నీడల్లా ప్రతి మనుష్యుని జీవితంలోనూ ఉంటాయి. మనుష్యుడు ఈ వెలుగు నీడల్ని తానైనా కల్పించుకుంటాడు, లేదా భగవంతుడైనా కల్పిస్తాడు.

కైలాసాశ్రమంలో నేనూ మా అమ్మ ఒక శైలరోజులున్నాను. స్వామిజీ దగ్గర ఉండి నా శిల్పరచనా, చిత్రరచనా సాగిస్తున్నా, నాలోని అవేదన ఏమీ తగ్గదు. రాత్రిపూ నిద్రపట్టదు. నా హృదయంలో కాంతి లేదు.

నా శకుంతల నన్ను వీడిన రోజుల్లో నేను పడిన సరకయాతనకు, ఈ నాటి యీ బాధకు చాలా భేదం ఉన్నది. ఆ నాటిది ఒక కత్తిబిబ్బవంటిది. బుట్టి చితుకగొట్టే గదాఘాతంవంటిది. ఒక రైలు ప్రమాదంవంటిది. అగు శైలులు తిండిలేని ఆకలిబాధవంటిది. చలిలో బట్టులేని శీతవాని మహాదుఃఖంవంటిది. ఈనాటి బాధో?

హరిద్వారంలో నాలుగునెలలుండి రూరిక్కగారి శిష్యత్వం చేద్దామని మా అమ్మ నేను పంజాబు రాష్ట్రంలో హిమాలయాలలో ఉన్న ఖూలూ చేరు కున్నాము. ఒక బంగారా అద్దెకు తీసుకుని అక్కడ మకాంచేసి రూరిక్కగారి మహాశిల్ప ఛత్రచ్ఛాయలలో శిల్పమూ చిత్రలేఖనము నిజంగా నేర్చు కున్నాను.

రూరిక్ గారికి నా జీవితచరిత్ర యావత్తు మనవిచేశాను. వారు తమ అగ్ని యోగాన్ని నా కుపజేసింది, తాము వ్రాసిన గ్రంథం ఇచ్చారు. 'కత్నా! నీ చరిత్ర విచిత్రమైనదే! ఏ మహాశిల్పం సాధించుటకు సువర్ణ జన్మించావో అది సాగిస్తావు' అని ఆశీర్వదించారు.

రూరిక్కగారి చిత్రలేఖనంలో ప్రాచ్య ప్రతీచీ సంప్రదాయం సంక్లెష జనితమైన ఒక మహాసంప్రదాయం ప్రత్యక్షమవుతుంది. ఎన్ని గంటలలో రోజూ వారి బొమ్మలు చూస్తుండేవాడిని. ఎంతో ఆనందం కలిగేది.

తీరిగి 1939 జూలై నెలలో హరిద్వారం కైలాసాశ్రమంచేరి స్వామిజీ దగ్గర దీపావళిపరకు మా అమ్మ నేనూ ఉన్నాము. దీపావళి వెళ్ళిన రెండు రోజులకు మా అమ్మ నాదగ్గరకు వచ్చింది.

‘నాన్నా ఇప్పటికన్నా నీ సుతలు పూర్తి అయ్యారా!’

‘ఏమి చెప్పగలనే, నా పిల్లలమీద ఇలా చిరగడమే అవుతుందేమో! నా జన్మ నాకు వృథా అవుతుంది.’

‘అదేమిటా? నీకు వచ్చిన పేర ప్రతిభ ఇంకాంతే ఉందా ఇంతకన్న ఏమి కావాలిరా?’

‘ఏనుకమ్మ చేరు?’

ఇంతలో స్నామిణీ మా దగ్గరకు వచ్చారు. ఆయన మో ఉదయ కాలానికి కరణస్నాతమైన కైలాసమీదా మెరిసిపోతున్నది. ఆయన చిరు నవ్వుతో లేచి. ప్రామిద్లం దూర్వం అప్పుడెంచి, హున్నుండమన్నార. మేము ఇద్దరం కూర్చున్నాము.

స్నామి: మాత్రా! నీ ప్రస్థానాగ్రహం పూర్తి అయ్యే గోజులు వచ్చాయి.

మా ఆమ్మ ఆనందంతో విడిచి వెళుతున్నామిదీ వైపు చూచింది.

నేనుమాత్రం వాణిమాటలకు అక్షయం పొందాను. నాకు నా శకుం తలకాక ఇంకెవరు కావా? నులూ పోతో నాకు సంభవించి ఆ తుచ్చ దేహసంబంధం చాలు. నా దేహంకోసం ఏ అంధమైన జాతికతో సంబంధం పెట్టుకున్నా, గట్టితనంలేని నా మనస్సు విపత్తిమయ జీవనపడి ను. నాశనం చెస్తుంది. లేమా, ఒకవేర ఆ సంబంధం వివాదా స్వరూపంగా వచ్చినా, ఆ వివాహం నానుమాత్ర వివాహమే అవుతుంది.

స్నామిణీ: మూర్తి! నామాటలు విన ఆకం చేసుకోదానికి ప్రయత్నం చేయకు. నువ్వు తిన్నగా మీ ఆస్థానానితో నిశేషం వెళ్ళు. అక్కడ శకుం తలాడేవి వేరుక నెలకొల్పి దలచుకున్నా సాతకాల విషయం అంతా చక్కని ఏర్పాట్లు చెయ్యాలి కదా! అక్కడ మీ కొల్లిపక వెళ్ళు. నీ భార్య ధాతువుమీద నువ్వు నిర్మించిన నమ్మకం వస్థించు. అక్కడ నీకు ఏవిధంగా లోస్తే ఆరకంగా చేయి.

‘చిత్తం స్నామిణీ!’ మేమిద్దరం లొడ్లపర చేసుకున్నాము.

20

మా మామగారి మేడ పాడుపడినట్లుగా ఉంది. ఆ వెన్నెట్లో ఏదో పురాతన కట్టడాన్ని చూస్తున్నాను చూస్తున్నాను. మేడలో కొన్ని గదులలో తమ సామానంతా దాచుకుని, తక్కిన భాగములూ, ఎవరికో ఊరికే కాపురం ఉండమని, మా మామగా రిచ్చారట! అక్కడనుండీ, నా పేర స్మృతికై కట్టిన తులసికోట చేరాను.

ఈ ప్రదేశాలన్నీ నేనూ శకుంబా సంచిరి లెవే! ఇవన్నీ నాకు పవిత్ర ప్రదేశాలు. శకుంతలా పాదస్పర్శాంకితమైన ఈ పుణ్యదేశం నాకు పూజార్హం. ఇక్కడే ఆమె పేరున ఉత్తమ స్త్రీ విద్యాలయం నెలకొల్పాలి. ఆమెకై ఒక దేవాలయం నిర్మించాలి. ఆ దేవాలయంలో నేను నా జీవయాత్ర ముగిసే

మా మామగారూ, అత్తగారూ కొల్లిపర నావలెనే మళ్ళీ చూడలేక మద్రాసులోనే కాపురం పెట్టారట. అక్కడ ఒక మేడ కొనుక్కొని మా మరదలికి చదువు చెప్పిస్తున్నారట. నా శకుంతలవలెనే హేమసుందరి చాలా తెలివైన చాలక ఆనీ, చక్కగా పరిక్షలన్నీ విజయం పొందుతూ, బి. ఏ. ఆనర్స్ తెలుసుకొని, సంస్కృతమూ పరిక్ష ఇవ్వబోతున్నదనీ. పదునాలుగో ఏటే స్కూలు ఫోటో పరిక్షకు వెళ్ళి గణ్యమైన విజయం పొందిందనీ, ఇంటరు కూడా మొదటి క్రేస్ లో మొదటి కొద్దిమందిలో న్నెగిందనీ నాకు కొల్లిపరలో తెలిసింది.

ఇదికాదాకా, మా మామగారిని అత్తగారిని చూడలేక పిరికిపందనై, దక్షిణాదియై త్ర చేసినప్పుడు కూడా మద్రాసు తప్పించుకొని తిరిగాను. ఈనాడు వారిమేడ ఇంసుంటే మా మామగారిని, అత్తగారిని చూచి, వారి పాదాలమీద పడి నా కంఠమీద ఆభిషేకం చేసి, పొంగివారలి రాబోయే నా దుఃఖానికి విడుదల ఇచ్చునని ఏదో తీవ్రకాంత పుట్టింది.

కొల్లిపరలో డిశంబరు నెలలో రెండువారాలవరకూ ఉన్నాను. శకుంతలా విద్యాలయం స్థాపించే విధానం అంతా ప్రజాశిక్షలు తయారుచేస్తూ, శారదానికేటం వెళ్ళి లక్ష్మీనారాయణ దంపతులతో సంప్రదిస్తూ పనిలో మునిగి పోయాను. మా మేనమామ కుటుంబంవారు, మా అక్కయ్యల కుటుంబాల వారూ వెళ్ళిపోయారు. నేనూ, మా అమ్మ మా ఇంటిలో మకాం. ఆ రోజుల్లో నా శకుంతలాదేవి విగ్రహం పంచలోహాలతో పోతపోశాను. శుద్ధ భారతీయ విన్యాసంతో, లలితాదేవి స్వయాపంతో దివ్యమూర్తిలా శకుంతల రూపం తాల్చింది. ఆమె మోములో ఆనా డామెను నేను పూజించిన పవిత్ర ముహూర్తం నాటి గంభీరహాసము ప్రత్యక్షం అయింది. నా శిల్పజీవితంలో ఆ విగ్రహం పూర్తి అయిననాడు నేను పొందిన సంతోషం ఇంకెప్పుడూ పొందలేదు.

మర్నాడు ఆ విగ్రహం చూస్తూంటే నా మామగారిని, అత్తగారిని చూడాలనీ భరింపరాని ఆనందన కలిగింది. వెంటనే మా అమ్మదగ్గరకు వెళ్ళాను. ఆవిడ ఇదివరకు వారిని రెండుమూడు సార్లు చెన్నపట్నం వెళ్ళి చూచి వచ్చింది.

‘అమ్మా! నేను చెన్నపట్నం వెళ్ళి మామగారిని, అత్తగారిని చూడాలని నాకు బుద్ధి పుట్టింది.’

‘తప్పకుండా వెళ్ళు నాన్నా! ఇన్నాళ్లు నువ్వు వారిని చూడకపోవడం ఏమీ బాగాలేదు. ఇప్పుడైనా నీకొ బుద్ధి పుట్టినందుకు చాలా సంతోషంగా ఉంది. బాబూ! వెళ్లు. నువ్వు దేశాలు తిరిగినప్పుడు నేను రెండుమూడుసార్లు చెన్నపట్నం వెళ్ళివచ్చాను.’

ఆ మర్నాడే బయలుదేరి చెన్నపట్నం వెళ్ళాను. పట్టణంలో మేలు దిగగానే ఏవేవో ఆలోచనల్ని నన్ను సుడిగాలిలా చుట్టివేశాయి. వెళ్ళి తిన్నగా ‘పుడలాండ్సు’ హోటల్ లో మకాం పెట్టాను.

ఆరోజు సాయంకాలం ఒక టాక్సీకి ఫోనుచేసి రప్పించుకొని, గుండె పోగిపోతుండగా, మా మామగారి ఇంటికి బయలుదేరాను. ఆ దంపతుల

నిద్రానీ ఏలా చూడగలనని ఒక భయం, అక్కడ నా శకుంతల కనబడుతుం
చేమో అన్న ఏనో మతిలేని ఆశ నన్ను కారు ఎక్కుతుండగా వణిచివేశాయి.
నా హృదయందగ్గర ఎప్పుడూ బంగారుగొలుసున వేలాడే శకుంతల గొమ్మ పైకి
తీసి కళ్ళకద్దకొని, కారులో కూర్చుని, పొమ్మని కారు అతనికి చెప్పను.

21

తిన్నగా మాకారు వెళ్ళి వెళ్ళి అగ్గారుకేట నాలుగుపిఠుల మొగనుంచి,
పిఠాపురం జేన్మోరు భవనానికి ఇవతల కొత్తగా కట్టిన ఒక చిన్న మేడ
దగ్గర ఆగింది. అప్పుడే ఆ మేడముందర ఉన్న పోర్చిలో నిలిచి నన్ను కారు
ఎక్కడానికి లోపలినుండి నా శకుంతల ఒక అమ్మాయిలో కలిసి న్నూచింది.

శకుంతల! శకుంతల! నాతల తిరిగి నాకళ్ళు తైలుపులుకమ్మి ఒక్క
నిమేషం మైమరపు కలిగింది.

శకుంతల బ్రతికిఉందా! నిజమా? నిజమా! ఆ అమ్మాయిలిద్దరు నా
కారువైపు చూచి, తమ కారెక్కినారు. ఆ కారు వెంటనే సాగి పోర్చి
ముందరన్న ఎడమ మార్గంలోనుంచి పోయి చుట్టూఉన్న తోటవాటి గుమ్మం
దాటి వెళ్లిపోయింది.

నాకు భరింపరాని దుఃఖంవచ్చి, కంటనీరు జలజలా ప్రవహించిపోయింది.
నేను గుండె దిటవుపరచుకొని, నన్ను లోకమునూ వీడి వెళ్లిపోయి. శకుంతలా
దేవి మళ్ళీ ఎలా వస్తుందని, ఆబాలిక నా మరదలయి ఉంటుందని నిశ్చయం
చేసుకున్నాను. కారు ముందుకు జరిగి, వెళ్లిపోయిన కారు స్థలంలోకి వచ్చి
ఆగింది.

మొగం జేబుకుమూలుతో బాగా తుడుచుకొని, కండువా సుద్దకొని,
మా కారు ద్వైవరు తలుపుతీయగా, కారులోంచిదిగి, మెల్లెక్కి హాలులోనికి
అడుగిడి, అక్కడ ఉన్న సోఫాలో కూర్చున్నాను. ఇంతటిలోకే ఒక
బోయా, హాలులోకి వచ్చి, 'స్వామి! ఎవరికోసం దయచేసినారయ్యా?' అని
నన్ను ప్రశ్నించాడు.

'వినాయకరావుగారున్నారా?'

'చిత్తమయ్యా!'

'స్నేహితులొకరు గుంటూరు జిల్లానుంచి వచ్చారని చెప్పి'

'చిత్తం' అని ఆతడు లోపలికిపోయి చెప్పినాడు కాబోలు, వెంటనే
ఆయనఒకకట్ట చేతఆనుకుంటూ నడిచివచ్చారు. ఆయన ఎంతో చిక్కారు,
కళ్ళు లోతుకుపోయాయి. ఆ విఘ్నేశ్వరత్వమేలేదు. బుగ్గలు వేలాడు
తున్నాయి. మొగంలో దుఃఖరేఖలు స్థిరత్వం తొల్పాయి.

నేను లేచినుంచాని వారి పాదాలకు సమస్కరించాను ఆయన
నావైపు తేరిపారచూస్తూ 'కూచోండి బాబూ! మీ ఛేతన? మిమ్మల్ని ఎక్కడనో
చూచినట్లే ఉంది. పెద్దవాణ్ణయ్యాను. జ్ఞాపకశక్తి తగ్గిపోయిందండి.'

'నన్ను ఎక్కడచూచినట్లున్నారు?'

‘మీ మామగారా నాకు చాలా తెలిసింది. అంది. ఉండండి నాయనా, నాకు... ఇంకా... నువ్వు శ్రీనాథ... చూద్దావు కావూ...?’ ఆయన గంభీరముగా అంది.

‘నేను లేచి ఆయన గ్రిలిరు వెళ్లి ఆయన సాక్షాలదగ్గర కూర్చుండి పోయాను.

‘అవును మామగారా... నేను... శ్రీనాథమాన్యకే!’ మామగారి కళ్ళ నీళ్ళు జలజల ప్రవహించాయి. ఆయన నన్ను మిగిలిన మాట దగ్గుతికపడ ‘నాయనా... ఎన్నాళ్ళకు... వచ్చావోయి?... అయ్యో!’ అని మాటరాక ఉరుకున్నాడు.

నా కళ్ళవెంట ప్రాణాలు కట్టిన మహిళాని దగ్గరమిగిలి, ఎక్కడలేని ధైర్యంతో ‘మామగారూ! చాలా తిరిగితిరిగి ఈ నాటికి మిమ్ము కలుసుకో గలిగాను’ అన్నాను.

ఆయన తన చీరతో నన్ను ఆపుకొని ‘అయ్యో తండ్రీ! నీకూ మామూ కలిగిన లోటు ఎన్నో జన్మాలు కలగజేస్తాయి? నీకూ, మీ అత్తగారూ హేమకు మామూ ప్రాణాల నిలుపుకున్నాయి. హేమ ఇప్పుడే లోకంలో నిద్రమాకు వెళ్ళింది!’

‘కాదుమీద వెళ్ళి హేమా అండి?’

‘అవును!’

‘అత్తగారు ఏమి చెప్పినారు?’

‘ఏదో పనిలో మునిగి ఉంటుంది. శకుంతలను తలుచుకొని కుళ్ళిపోన రోజుందా ఆవిడకు బాబూ. ఏదో వ్యాపార్థి పెట్టుకొని, దుఃఖం దిగమింగుతూ ఇద్దరం కాలక్షేపం చేస్తున్నాము.’

‘లోకం ఎవరండీ?’

‘లోకమా, హేమ! చదువుకున్న ఆదర్శమిది. మనిషిలో ఆత్మాయితా అంటుంది. వదలలేక ఇంట్లో ఉండమన్నాం. ఆ ఆత్మాయితా తెన్నవంటి మనస్సుతో మీ అత్తగారి నన్ను కనిపెడతూంది. హేమకు అక్కగారు మాయమైన లోటు తీరుస్తూంది.’

‘అలాగా అండి! అత్తగారికి నేనని ఒక్కసారి చెప్పితే, ఏమి కంగారు పడతారో?’

‘అవును నాయనా! నువ్వు బాత్రిగా మారిపోయావు. ఆ సున్నటితనం అంతా పోయింది. మీ ఆమ్మగారు నీ విషయం అంతా చెప్పింది. ఎంతకాలం నువ్వు అల్లా ఉంటావు? నా తల్లి మళ్ళీరాడుకదా? మీ అత్తగారు నేనూ, మీ ఆమ్మగారికి మా కోర్కె ఒకటి చెప్పుకున్నాము. మీ అత్తగారికి, మా తల్లి పోయిన దుఃఖంతోపాటు నువ్వు ఏమయిపోయావో అని దుఃఖమే. నువ్వు దేశాలు తిరగడం, “జబ్బుదంగతి అంతా మీ మామయ్య నాకు ఎప్పుటి కప్పుడు ఉత్తరాలు రాస్తూనే ఉన్నాడు. ఈపాటికి నువ్వు ఓ ఇంటివాడవై, నా కన్నతల్లి అత్తకు శాంతి ఇవ్వవోయి తండ్రీ?’

‘త్తగారికి మీరు వెళ్ళి నిమ్మదిగా నారాక సంగతి చెప్పుతారా?’

‘రండి వంటలక్కతో వంట చేయిస్తూ ఉంటుంది’ అంటూ, ఆయన చి కట్టు నిమ్మకొని లోపలికి వెళ్ళా ‘చుట్టకూడా రా!’ అన్నాడు.

నా బుజంమీద చేయివేసుకొని ఆయన నిమ్మదిగా నడుస్తూ, లోపలిహాలు దాటి హాలువెనక, వసారాలోకి తీసుకువెళ్ళాడు. ఇంకో చిన్న హాలులోంచి నేడవెనక ఉన్న వంట ఇంటివైపు చూస్తూ ‘ఏదేస్తున్నాన?’ అని తేకే వేశాడు.

‘ఎస్తున్నా!’ అని మా అత్తగారు జవాబిస్తూ ఈవలికి మేడనుంచి వంట ఇంటిని కలిపే చుట్టు వసారాలోకి వచ్చారు. నేను కొంచెం వెనక్కుతగ్గి నీడలో నుంచున్నాను.

‘మన ఇంటికి చుట్టాలు వచ్చారే.’

‘ఎవరండి వారు?’ అని ఆమె నావైపు తేరిపోయాచూచారు.

మా అత్తగారు రెంథ చిక్కిపోయారు! కాంతివంతమైన ఆ కట్టు కత్తి పోయాయి. ఫాలంమీద చేకలు! జుట్టు కొంత వెలిసిపోయింది!

‘ఇతన్ని ఆనవాలు పట్టగలవా? ముందుకురా బాబూ!’

‘ఎక్కడో చూచినట్లే ఉంది!’

‘నేనూ ఆనవాలు కట్టలేకపోయానే! దేశాలు తిరిగి తిరిగి, వచ్చాడు.’

‘ఏమిటి! మూర్తా? మూర్త!...’ అని గుఱుక్కున కూలబడిపోయారు. నేను పరుగుతుకు వెళ్ళి చుట్టుక్కున అప్పటి పట్టుకు నా తొడమీద ఆవిడతలపెట్టి పడుకోవెట్టుకున్నాను. వంటింటిపక్క నామానుకొట్టులో ఏవో సరుకున్న ఒక అరక వంటబ్రాహ్మణుడు పరుగుతుకునివచ్చి, మేడలోపలికి పరుగుత్తి, వాసనమడుసేసా ఆమె ముక్కుదగ్గర పెట్టాడు.

మా అత్తగారికి మెలుకువ వచ్చింది.

22

మా అత్తగారు నిమ్మదిగా లేచారు. ‘నాయనా! శ్రీనాథమూర్తి! నాతండ్రి ఎన్నాళ్ళకు మమ్మల్ని చూడడానికి వచ్చావోయి?’ అని గద్దద స్వరంతో అన్నారు. నాకూ కన్నీళ్ళు తిరిగాయి. నా చేతి సహాయంతో ఆమె లేచింది. నా ఆసరాతో టాలుతూ ఇవతలి హాలులోకి నడిచింది. అక్కడ ఉన్న తివాసీమీద మేమంతా కూర్చున్నాము.

‘దేశాలు తిరిగి, తిరిగి వచ్చానండి అత్తయ్యా!’ అన్నాను.

అత్తగారు: ఎన్నాళ్ళకు ‘అత్తయ్యా’ అనే ముక్కు విన్నాను. నాయనా!

మమ్మల్ని అలా వదిలి వెళ్ళావు, మీ అమ్మగారిని వదిలి ఉంచువా?

మామగారు: ఏదో ఇప్పటికైనా వచ్చాడు. అతని దుఃఖం అతనిదీ. ఇంతకు మన బంగారుతల్లి వెళ్ళిపోయింది.

నేను తలవాల్చుకొని మాటాడలేక ఉరుకున్నాను.

అత్త: మూర్తీ, నా కెన్నాళ్ళనుంచో ఉన్న కోర్కెను నువ్వు పాలిస్తావని ఉద్విఘాటించాను. లాభంలేదేమోనని భయపడతూ వున్నాను. మీ మామగారికి అదే కోర్కె.

మామ: అవును మూర్తీ! మా పేమ పెద్దదయింది. ఓ. ఏ. ఆర్యు పరీక్షకు వెళుతుంది. దానికి నువ్వే యాడుతున్నావని చెయ్యాలి. ఈ మా కోర్కె ఊరికే వచ్చిందికాదు మూర్తీ! ఈ విషయం మీ అమ్మగారికి ఇదివరకే చెప్పాను. అక్కగారు మీ స్వామిజీతో ఈ విషయం అంతా చెప్పించి దట. అందుకు వారు సంతోషంతో అనుమతి ఇచ్చారు. ఈ కోర్కె మావల్ల నువ్వు విచారించి కాబోలు స్వామిజీ ఈ విషయాన్ని గూర్చి నీతో మాట్లాడను అన్నారు.

నేనేమీ పాలిపోక వున్నాను.

మామ: పేమ పెద్దదయింది. పెద్దస్నేహం సంబంధాలే దొరకటలేదు. సంబంధాలు దొరుకుతాయి, దొరకవు అన్న ప్రశ్న లేనేలేదు. ఆగోజుల్లో ఈ ఊరు పాలిపోయి వచ్చి పేమ చదువులో పైకివెళ్ళడం ప్రారంభించిన దగ్గరనుంచీ నీకు దాన్నిచ్చే కోర్కె మా ఇద్దరికీ కలిగింది.

అత్త: మొగపిల్లలలేని మాకు నువ్వే కన్న కొడుక్కన్న ఎక్కువగా అయ్యావు. ఒకేసారి ఇద్దరినీ పోగొట్టుకోమంటావా మూర్తీ?

మామ: నాయనా నువ్వు రావడంతోనే మొదట వరింపలేని దుఃఖంకలిగింది. కాని ఆ వెంటనే మా శకుంతల బ్రతికవచ్చినట్లే అయింది. అప్పుడే మీ అత్తగారు ఎంత ధైర్యంతో మాట్లాడుతున్నారో చూడు!

అత్త: నాయనా! నాకు భగవంతుడు ప్రత్యక్షం అయి ఏంకావాలి వరం అంటే ఈకోర్కె ఒక్కటే నాకు వరం అవుతుంది. నా కింకేమీ వద్దు.

మామ: పేమ పెరుగుతున్నకొద్దీ అచ్చంగా శకుంతల పోలిక అన్నీ దానిలో మూడుమూర్తులా ప్రత్యక్షం అయ్యాయి. కాని, అది అవతారమూర్తి. ఇది ఆల్లరిపిల్ల!

అత్త: పేమకు మేమంటే వెట్టి ఆశేషం కాని చెప్పనమాట వినదు. గట్టిగా చెప్పలేకదా నాయనా! ఈచదువు చెప్పించాము. ఏం చదువులో.

మామ: అన్నీ ఏవో విచిత్ర పద్ధతులే! పిళ్ళరీ వాళ్ళరీ అందరినీ పోగుచేసుంది. సినిమాలంటుంది, టెన్నిసు ఆట అంటుంది, ఓకారులంటుంది, టీపాకీ అంటుంది. అదీ ఈనాటివాళ్ళ చదువుల ఫలితం తండ్రీ! నువ్వే మా హృదయంలో పేమకు భర్తవు. మా ఇద్దరికోర్కె తీర్చుబాబూ!

అప్పటికి ఆ ప్రియదంపతులు గుక్కలిపిపడుతున్నారు. నాకు అనుకోని ఆలోచింపని అతిక్లిష్టమైన సమస్య ఒకటి తెచ్చిపెట్టా రా దంపతులు. స్వామిజీ వరకు ఈ విషయం వెళ్ళిందా? అదేనా ఆయన ముక్కలకు ఆరం! అచ్చంగా శకుంతలపోలిక! ఓహో! నా శకుంతలే తిరిగి వచ్చిందా? నా దేవతామూర్తి తిరిగి ప్రత్యక్షం అయిందా? అని అవేదన పడిపోయానుగదా

హేమను చూడగానే. ఇంత విచిత్రమైన పోలిక వచ్చిపోయింది? కవలపిల్లలలో నన్నా పోలికలు కొంచెం తేడా ఉండవచ్చును. మెరుములా నాకు హేమ కనబడిన పదిమూడున్నాళ్లలో నాకు వెదలనం ఆగిపోయింది! కైలాశేశ్వరుడు ఈ పోలిక హేమ వెంతుకొచ్చాడు? ఇంత విచిత్రమైన పోలిక ఎలా సంభవమైంది. అదే నడక! ఆ మాపులే మళ్ళీ నాచేవి ప్రత్యక్షం అయింది అనుకున్నా! నేను నమ్మలేను. నా ఊపిలే ఆగిపోయింది. భ్రమ అనుకున్నా! లోకమే తిరిగిపోయింది... ఆనెందుకే అత్తగారూ, మామగారూ, ఋషిదంపతుల వంటివారు ఈ మామగారికి?

నా గుండెలో నా సహజమైన నా శకుంతలబామ్మపైవేసి, ఒక్కని మేడం కష్టమూసుకున్నా! 'మాచేయ్యండి నేనే హేమను. హేమే నేను! మీకోసం హేమ్యులూ ఎదురుమాడ్డా ఉన్నాను. ప్రాణమూర్తీ! అమ్మకూ, నాన్నకూ మాట ఇవ్వండి' అని నా హృదయంలో మాటలు మారుమ్రోగినట్లయినది.

'అత్తయ్యా! ఈ విషయం నేనెప్పుడూ అనుకోలేదు. నాకసలు మళ్ళీ పెళ్లి చేసుకోవాలన్న భావం ఎప్పుడూ కలగలేదు. కాని మీ ఆజ్ఞ పాలించడంకన్న నాకు ఉత్తమమైన కార్యం ఇంకోటిలేదు.

అత్త: నాతోండీ! నాకు ప్రాణం లేనివస్తోంది. నాతల్లి తిరిగి బ్రతికివచ్చినట్లే అవుతున్నది. మళ్ళీ నువ్వు మమ్మని విడిచి ఎక్కడకూ వెళ్ళకు తండ్రీ. మీ అమ్మగారిని ఎలా ప్రేమించావో అలాగే మమ్మల్ని తిప్పగారి, మా ఇద్దరిని నువ్వు నవలనని నడచుకున్నావూర్తీ!

మామ: నాయనా! మీ అత్తగారి మాటలన్నీ వేదవాక్యాలు. నీకోసం ఈ తొమ్మిదేళ్ళూ, ఎక్కడ నడిచిపోయింది!

నేను: మామయ్యగారూ! నేను ఇక మీ యిద్దర్నీ వదిలి వెళ్ళనండి. ఈ ఊరే వచ్చి నా అమ్మ, నానా కాపురిం వెడతాం. ఒకటిమాత్రం, నాకు గోస్తోంది. నేను భలానా అని హేమను తెలియనీయకండి. అలాంటి ఆలోచన ఎందుకో నాకు ఘట్టిగా తట్టింది. ఎవరో చుట్టం అని చెప్పండి. ఏ అడయాడులోనో ఏ సందిచ్చిందోనో నాకూ ఆమెకూ పరిచయం కలుగజేయండి. ఇప్పుడు వద్దు.

మామ: అదీ బాగానే ఉంది. పెళ్ళింటే దాని ఆలోచనలు విపరీతంగా ఉన్నాయి.

అత్త: పెళ్ళీ చేసుకోనంటుంది. అదేమాట చిన్నతనాన్నుంచీ! పెళ్ళీ అంటే ఏదేమిది. అతికోపంతో గుడ్డలు చింపుకునేది. నేనూ మీ మామగారూ భయపడి దానిదగ్గర పెళ్ళియోలే తలపెట్టడం మానివేశాము.

నేను: అంగుక నే... ఆమె...కన్న... పెళ్లిచేసుకునేట్లు నేను చేసుకోవాలి కదా!.....చదువుకున్నట్లు! వాళ్ళకు విచిత్రమైన ఆలోచనలు ఉంటాయి.

మా మామగారూ, అత్తగారూ కొంచెంసేపు చూసం వహించారు. మా అత్తగారు కన్నీరు కారుస్తూనే ఉంది, కన్నీళ్ళు తుడుచుకుంటూ,

‘నాయనా! ఎప్పుడు వచ్చావు? ఇప్పుడు బండేముందీ? ఎక్కణ్ణుండి?’ అని ప్రశ్ని చేసింది.

‘నేను ప్రొద్దున్న మెయిలులో వచ్చానండీ... తిన్న గా మీ ఇంటికి రాలేక పోయాను. అదీ మంచిదే అయింది. ‘వూడ్ లాండ్స్’లో దిగాను. కొత్తిపర నుంచే వచ్చాను. అక్కడకు వచ్చి రెండు నెలలు కావచ్చింది. అక్కడ పాత శాల పెట్టించాలని ప్రయత్నం చేస్తున్నా!’ అని జవాబిచ్చాను. మా మామ గారు ‘నాయనా తిన్న గా అక్కడకు వచ్చేసేయి!’ అన్నారు.

నేను: అలావద్దండీ. మనం ఇప్పుడు సుకొన్న పని ఆలోచించి చేయ . నేను నాలుగో జంటండీ, మంచి ఇల్లు మాట్లాడుకొని, ఇంటికి వెళ్ళి అమ్మను తీసుకొని వస్తాను. కేపు అడయారు ఉత్సవాలుకదా! అక్కడకు మీరం రండి. అక్కడ హేమకు కలుసుకుంటాను.

అత్త: నాయనా! నువ్వు ఫలానా అని హేమకు తెలియజేయకపోవడం మంచిదా? నీ ఆలోచిద్దాం—కేపు అడకొండు గంటలకు మా ఇంటికి రా! అప్పటికే అమ్మాయి, లోకేశ్వరీ వెళ్ళిపోతారు.’

హేమా! ఇదీ నాకథ. ఎంతో ఆలోచించి ఈలా చేశాను నేను మీ బావని ఒక ఏడాదిపాటు చెప్పకుండా ఉండడం బ్రహ్మయజ్ఞం అంతపని అయింది. మీ పాపారావు బాబయ్య రావడం భగవంతుని ఆజ్ఞ లాంటిదయింది. ఆయన ఇంక ఈ నాటకం చాలించమన్నాడు. లోకేశ్వరి ఒక నెలకిందటే నేను ఫలానా అని అనుమానపడింది. నన్నడిగింది. నిజం ఒప్పుకొని, కారణం చెప్పాను. ఆమె సంతోషంతో మా కుట్రలో చేరింది.

నాపని కుట్రవంటిదే! నువ్వులేని సమయాలలో నేనూ, అత్తగారూ, మామ గారూ ఈ విషయాలే మాట్లాడుకొనేవాళ్ళం—నాకు తిలెత్తులో వచ్చిన బిరుగు ‘త్యాగతి శర్వరీభూషణ్’ అనే పేరుతో అడయారులో నిన్ను దర్శించాను.

నీ త్యాగతి ఈలాంటివాడు హేమా!

తృతీయ భాగం

హేనుకుసుమసుందరి

1

చిత్రమైన ల్యాగ, కథ అంతా చదువుకుంది, హేనుకుసుందరి. కాబట్టి శ్రీనాథమూర్తి బావకూడా తన్ను వివాహం చేశాడో అని అనుకున్న స్వయం వర నాయకులలో ఒకడ ! అప్పుడే అనుకుంది. ఆమె ల్యాగలిని ఆ హిమాలయం కొండలమీదనుంచి దింపాలని సంకల్పించింది. అదివరకే విడిచివేసింది. కల్పయూర్తి వగైరారు. ఇతరదూ ఒక కవయ్యిడు.

ఆమె మొగం జేపించింది. ఆడదంటే కబురే ఇద్దరినీ మగవాళ్ళు ఉండేవారే. ఆడదే ఎందుకీ మగవాళ్ళను ఎన్నుకోకూడరా?

ఆమె లేచింది, కుప్పండి, ముట్టాడకుండా నీ నానికి వెళ్ళిపోయింది. స్నానంచేసి హేను సత్యమాల అలంకరించింది. బావ అని తెలిసికోవడం ఆనందమూ ఆయింది. ల్యాగలి అంటే తాను ఊరి చుట్టూనే ఏవో విచిత్ర పథాలన్నీ కరిగిపోయాయి.

కాని తన బావ చిత్ర ఎంత ఉత్కృష్టమైంది. తన అక్కతోసం ఎంత బాధపడినాడు. తనలో శకుంతలాదేవిని చూచాడా? అదీ నిజమే! తాను నూరుపోలికలా తన అక్కే! పదిముఖ్యమైనవాటి మాత్రం సంపూర్ణమైన తేడా! తన అక్క బ్రతికే ఉంటే?

బ్రతికిఉంటే నలుగురుపిల్లల తల్లిబోను. మ విదానిలా తయారవును. తాను చూస్తుంటేదూ, లోకంలో అందమైనవాళ్ళు అవుతున్నవాళ్ళని! తనతో చదువుకున్న అంబుజమ్మ అప్పుడే ఇద్దరి పిల్లలతల్లి. వట్టి ముసలివక్కలా ప్రత్యక్షమైంది. కాలేజీపిల్లగా ఉన్నన్నాళ్ళు ఎంత టక్కుటమారిలా గ్రేటా గాబోల్లా, మార్లినీడీట్రీచ్చిలా, లీలాచిట్టినులా ఉండేది? ఇప్పుడు విదువందల సంవత్సరాలవాటి ఆడమత్తయినవలలా ఉంది.

అదే ఆడదాని బ్రతుకు. మగవాడు టింగురంగా అని ముసలితనం వచ్చే వరకూ వెళ్ళిపోతుంటూనే ఉంటాడు. మగవాడే ఎందుకు విడ్డూల కనగూడదు? పోనీ ఆడది బిడ్డనుకంటే, పాలివ్వడంవంతు మగవాడిపాలిట ఎందుకు పడలేదో? అయినా తన అక్క దేవతాస్వరూపిణి. ఆమె యావనంలో ఏలా ఉన్నదో, బిడ్డలు కన్నతర్వాత ఆలాగే ఉండిఉండును. కాని, తన బావ ఇంత మహా త్రిమూర్తి అయిఉండునా? అప్పుడు ఇరువురు కలిసి ఈ దేశాలన్నీ తిరిగి ఉండురేమో?

ప్రపంచంలో ప్రణయమో, ప్రళయమో ఇంత గడబిడ ఎందుకు? రాజ్యాలు, అభ్యుదయం, కళలు, భగవంతుడు అన్నీ వెనకబడుతాయి. ఈ ప్రేమ అనే

తేమభావంవల్ల ఎవ్వరూ చక్రవర్తి రాజ్యం వదులుకున్నాడు. ఓ అమ్మాయిని, ఓ ఆడగోరే చెసుకొనడానికి.

యింట్లో ఉన్న నాయకుడు తనకు నచ్చిన ఆడది కనబడితే ఆగోరే యింట్లో ఆపాడన్నమాటే. నెహేలియను అంత పిరాధి పీరుడు మేరి వారి యొక్కవల్ల రహస్యయుద్ధంలో తప్పుబడితన్నాడు, చిరంజీవీ నాశనమూ అయ్యింది.

ఎందుకు స్త్రీలబ్రతుకు ఇలా అయింది? తనబావ శ్రీనాథమూర్తి జీవితం అంతా శకుంతల భావం నిండి ఉండటానికే. క్విం సృష్టించే మొనగాడు తానేనా? అందుకో శకుంతల కావాలా? దానివెనక సులీలా, విల్లాల్మీనా, ఇంకా ఓ వేయి మంది ఆడవాళ్ళా? మహాసుభావుడు! తాను శిల్పకళ ఉద్ధరించకపోతే ప్రపంచం తలక్రిందవుతుందా? ఈ సంగనాచి మాలను ఆడది అనలేదా? సత్యరాజా అపూర్వ కైటవయాత్రలో ఆడమళయాళం అద్భుతంగా ఉంది. వస్తే గిస్తే ప్రపంచం అంతా ఆపరిస్థితులు కావాలి. అప్పుడు శ్రీనాథమూర్తులూ, గీనాథమూర్తులూ భగవంతులవలెవుతారు, లేదా. వితంతువులై ముక్కులు తెగకోయించుకుంటారు.

రహస్యం తనకు బాగా నచ్చిందని పోయి అనుకుంది. ఆడది ఎందుకు ఈ ముసుగులను కాలనినచ్చింది? పక్షాల్లో జంతువుల్లో కులికేది మగపక్షి, మగజంతువు! పనిచేసే కూలిపిల్ల నలుగురు మగవాళ్ళను పట్టుకొట్టగల బలం కలది కూడా, మగవాడు కనబడేటప్పటికి వాలుచూపులు చూస్తుంది. చిరు నవ్వుల మూల పెదవులపై వేలాడవేస్తుంది. పయిట జారవిడుస్తుంది. రహస్యంలో చూత్రం ఆడది యుద్ధానికి తయారైనా, చక్కనున్న సైనికుడి పెదవులమీద ఇంత అధరామృతం కురిపిస్తూనే విగోధి గుండెల్లో అగ్నివర్షం కురిపిస్తుంది.

ఆన్ వికర్నులో సింక్లెయరు లూయీ వ్రాసినట్లు, దేశాల సర్వ ఉద్యమాలూ నడిపే స్త్రీలు కూడా పక్కలోకి పశువు కావాలనే అంటారు. కాంగ్రెసు ఉద్యమంలో, ఇంకా అన్ని ఉద్యమాలలో ఉత్తమ నాయక లెండన్ ఆలాంటి కర్కుర్తుల పాలవటం లేదు? కాశీ బాపికల చరిత్ర ఒక పీడకలే! ఆడపిల్లలున్నారని మగవాళ్ళంతా బోగంవాళ్ళలా వేసాలు వేసుకుని అందరూ క్లౌడ్ గేబుల్, ఫ్రెడ్ ఆఫ్టెయిరు, ఫ్రెడ్ మాక్ ముర్రే, డాన్ ఆమెచీలు అనుకుంటూ వస్తారు. అందుకు ప్రతిగా ప్రతిబాళిక హెడ్డీలా మెరీ, డయానా డర్మన్, కాతరైన్ హెస్బరన్ అనే అనుకుంటారు.

ఫీ! ఫీ! 'పుమెన్' అనే చిత్రం ఆడవాళ్ళ స్వేచ్ఛా నిరర్థకత్వం చాటుడానికి తీకాడు మగాడు. గుడిపాటి వెంకటచలం చచ్చురాతలస్వేచ్ఛ, ఆడది అందరి మొగవెధవల పక్కా పడుకునే స్వేచ్ఛ! దేశంలో ఉన్న ప్రతి ఆడది ఆ నాగమృగానికి పక్క పండాలునా ఆయన ఉడ్డేశం?

ఇంతకు తమమాత్రం శ్రవణానికి అందాల అందాలబరిగి, చిన్నాకి చిలక, పొన్నారి పోక అనిపించుకుందామని ప్రయత్నం చేయటంలేదా? అలా తనతోటి విద్యార్థినులతో సేవలు చేయటంలేదు? నిజంగా ఆలోచిస్తే, సంసారా

అల్లా ఉన్న అడవాళ్ళే నయమేమో! నలుగురి బిడ్డలతల్లులు కాగానే, అందాల ఊర్వశిలా కనబడాలన్న వాంఛ చుంపేసుకుంటారు. బడాయికి మాత్రం చీరలూ నగలూ కావాలంటారు. తన తల్లిసంగతి చూస్తే అచ్చంగా వేదరాసి పెద్దమ్మలా ఉంటుంది. తన ఆక్క అత్తగారు జుట్టంతా తీయించుకొని సన్యాసినిలా లేదా?

ఈ ఆలోచనలతో హేమ తల తిరిగిపోయింది. సరే ఇంతకూ త్యాగితి?...కాదు...మూర్తి...బావ విషయంలో తన ధర్మం ఏమిటి?

2

శ్రీనాథమూర్తి తన చిత్ర లోకేశ్వరి చేతులో పెట్టి, హేమకిమ్మని చెప్పిన తర్వాతి, మూడురోజులవరకూ హేమగారింటికి రాలేదు. గోనా వచ్చే మూర్తి మూడురోజులు ఎంగురు రాలేదా అని, వినాయక రావుగారు కారుమీద త్యాగరాజ నగరంలో నైదాపేట దరిదాపుగా ఉన్న శ్రీనాథమూర్తి ఇంటికి వెళ్ళారు.

శ్రీనాథమూర్తి ఒక చిన్న మేడ కొనుక్కున్నాడు. ఆ మేడ పక్కనే కాశీద్వలమూ కొనుక్కున్నాడు. ఆ స్థలంలో శిల్పగృహమొకటి కట్టించుకొన్నాడు. ఇదివరకే మూర్తి ఇంటికి పది పదిహేనుసార్లు వినాయకరావుగారు వెంకటరామమ్మగారూ వచ్చారు. మూర్తి కట్టించే శిల్పగృహము అప్పుడప్పుడు పర్యవేక్షణ చెస్తూ ఉండేవారు వినాయకరావుగారు.

ఆయన కొడుకవచ్చి గుమ్మంబద్ధిగ నిలవగానే త్యాగతి శిల్పసభాపణుడైన శ్రీనాథమూర్తి లోపలినుండి వెంటనే బయటకువచ్చి హేమగారిని ఆహ్వానించి లోపలికి తీసుకుని వెళ్లి, తన అతిథిమందిరంలో కూర్చుండబెట్టాడు.

ఆ అతిథిమందిరం ఎంతో అందంగా ఉంది. అందులో ఒక సోఫాగాని, కుచ్చీగాని లేదు. అడుగుపెత్తు కోళ్ళున్న పెద్దబల్లలూ, ఆ బల్లలపై చక్కని బందరు జాతీయకళాకాల రత్నకంబళూ; తివాచీల రంగులకూ, లతలకూ శ్రుతి కలిపే అడవమైన రంగులూ, లతలూ ఉన్న పట్టుదిండ్లూ ఉన్నాయి. లలితంగా నీలవర్ణం పూయబడిఉన్నవి గోడలు. నాలుగు గోడలకూ నాలుగు పెద్దవి కైలాస శిఖర చిత్రలేఖనాలు ఉన్నవి. బల్లలకు ఎదురుగా అక్కడక్కడ లతలు చెక్కిన మూడురోళ్ళ పీఠములు, వానిపైన ఆంధ్ర, హిందూ మొదలయిన దినపత్రికలు, భారతి, మోడరన్ శిల్ప మొదలయిన మాసపత్రికలు, కృష్ణ, సంజ్ఞేత్రము మొదలయిన వారపత్రికలు చక్కగా అమరింపబడిఉన్నవి. నాలుగు మూలల నల్లచేవకట్టల ఆలంకారశిల్ప విన్యాసయుక్త పీఠికలపై మూర్తి రచించిన మూడడుగుల ఎత్తు రాలి విగ్రహాలు, తాండవకృష్ణుడు, నటేశ్వరుడు, నృత్య పరస్వతి, రంభానాట్యము విగ్రహాలున్నాయి.

‘నాయనా ఈ మూడురోజులూ ఎందుకు మాయంటికి రాలేదోయి’ అని వినాయకరావుగారు శ్రీనాథమూర్తిని ప్రశ్నించారు.

‘నా చరిత్ర అంత ఒక పుస్తకంగా రాశానాడీ. అది హేమకు చదవ మని అందచేశాను.’

‘అమ్మమ్మ! అప్పటికైతే రహస్యం బయలుపరచావయ్యా! ఏడాది ఈ నాలుకం నడిచావు. నీ దొంగిలిన మేమూ పాట పంచుకున్నాము. ఇంకే ముంది? మా హేమకు చుని జవాబు చెప్పును? నన్ను చూసి ఏకేస్తుందయ్యా నాయనా!’

‘నేను ఏం చెయ్యాలో నిర్ణయించుకొనే, ఆ పుస్తకం ఆమెకు పంపించా. మామయ్యగారూ! హేమ నాకొసంగాని, ఏదైనా వంకతోగాని మాయంటికి వచ్చేటంతవరకూ, మింగిపోతాను.’

‘ఏమిటి జన్మనియ్యం?’

‘నేను హేమ మా వయస్సులోని ఆప్తప్రియాలలో మహాయుద్ధం చేస్తూనే ఉన్నాను. ఇంతవరకూ హేమదే విజయం! అందకని ఈ ఎత్తు ఎత్తాను. దీని పర్యవసానం ఏమవుతుంది?’

‘ఇందులోమాత్రం మా హేమ శిగ్గకుండా ఉంటుందా?’

‘అదే నేనూ ఆన బంటున్నానండి.’

‘అయితే ఈలాంటి పని ఎందుకు చేశావుబాబూ?’

‘ఇవన్నీ చివర విషయానికి మెట్టేనండి!’

‘ఏమో మూర్తి! నా అందరి హృదయాలూ నాబోటివాళ్ళకు అగమ్య గోచరం!’

‘మీరు మీకొక్కటే మీ తాతగారి ఎత్తులకన్న కొత్తఎత్తులు వేయలేదా?’

‘ఎత్తులంటే జాతకం వచ్చింది. ఈనాటి చదరంగం ఆటవేరు, మా రోజుల్లో ఆట వేరు.’

‘మీ ఆటకన్న ఇంకొరకంగా మీ తాతగారి ఆట ఉండేదేమోనండి’

‘సరే మూర్తి! నీవు యుద్ధయాత్రకై ప్రవేశించిన దేశం నీకే తెలియాలి. కాని హేమ హృదయానికి బాధమాత్రం కలిగించకు తండ్రీ!’

‘మామయ్యగారూ! నేను ఆమె హృదయంలో చింతాకు కదలికంత బాధైనా కలిగించను. కాని ఆమె శివంత తాను బాధ కల్పించుకొంటోంది. అది ఒకరోజున ఆమెకు చాలా కష్టం కలిగించే పరిస్థితి లవరకూ తెస్తుంది.’

‘ఏమిటది మూర్తి! నీవేమీ ఆ విషయంలో చేయలేవా? ఆమె కొంచెం బాధపడినా నాపని ముగియిపోతుందిబాబూ!’

‘మీరేమీ గడబిడ పడకండి. నేను నా శాయశక్తులూ హేమపై ఈగ వాలనివ్వను.’

‘అంతా నీదేభారం మూర్తి! అన్నీ నీమీదే పెట్టుకుని ఉన్నాను. అమ్మ ఏంచేస్తోంది?’

3

నాలుగుగోజులు త్యాగతికోసం చూచింది హేమ. ఆతడు రాకపోవడం తన కవయోగమునుకొని మూవోగోజున అందరిమీదా చిట్టు, చుప్పుమని విసుగు మాట లాడింది. త్యాగతి వట్టి పింకివాడని అనుకుంది. ధైర్యస్థుడే అయితే మొదటే తాను ఫలానా అని చెప్పి, తన ప్రేమను సంపాదించ ప్రయత్నించ వచ్చుకదా! దానికల్ల ఏమి నష్టంవస్తుందో అని ఆలోచించి. తా నీరకంగా ఆనాతవానం చేశాను? ఎంత వెడకినా, తనకుమాత్రం త్యాగతి చేసిన పనిలో ఆర్థం కనబడలేదు.

ఒకవేళ త్యాగతి, ఎవరో పరాయివాడు అని అనుకుని ఆతనితో స్నేహం చేయడంకల్ల, ఆతనిమీద తనకు ప్రేమ కలుగుతుందని ఆలోచించి ఉంటాడు. అయితే తన ప్రేమకోసం ఇత అసందర్భానికి వెళుటంకూడా త్యాగతిలో ఉంది కాబోలు. అందుకనే సోఫీ, తీర్థమిత్రుడు, నిశాపతి, ఇంకా తన సహాధ్యాయులైన కుజువాళ్ళు కొందరు, త్యాగతి అంటే డాక్టరు హైజ్, వెకిలీలాంటివాడు అని అనేవారు.

కాని త్యాగతి, తన ప్రీనాథమూర్తి బావ అంత హేమ డెప్పుడూ కాదు. గాంధీమహాత్ముడు తన జీవిత చరిత్రలో ఆన్ని విషయాలు నగ్నంగా చెప్పాడు. ఆలాగే మూర్తిబావా చెప్పాడు. ఆతని ఆలోచనలూ, ఆతని జ్ఞానమూ, ఆతని కళాశక్తి, ఆతని హృదయమూ, ఆత్యా నిర్మలమైనవి. లోకప్రఖ్యాతి సంపాదించ పుట్టిన మహాపురుషులలో ఆతడు ఒకడు. ఆలాంటి ఒక ఉత్తమ పురుషుని పనోత్సంలో న్యాయవిచారణచేసి, శిక్షవైయ్యడానికి ఎవరికి అధికారం ఉంది?

ఒకవేళ తన్ను ప్రేమించా డనుకున్నా, తనలో తన అక్కగార్ని చూచాడు. తన పోలిక అచ్చంగా తన అక్కపోలికే అవడంచేత తన్నతడు బాంధించాడు. లేకపోలే తనకై తన్ను ప్రేమించకే ఉండునా? అదిమాత్రం నిజమైన ప్రేమ అని ఎలా చెప్పగలం? తన్ను తననుగానే ప్రేమింపని ప్రేమను తానుమాత్రం ఎలా అందుకోగలదు? ఎంతమంది తన్ను భార్యగా, స్త్రీగా బాంధించటంలేదు? ఆలాంటి సందర్భంలో తన బావలాంటి ఉత్తముడు తన్ను కోరి, ఆకోర్కె ఫలవంతం చేసుకొన్నాడానికి, ఏ ఆలోచనపైనో ఈ ఏడాది పొట్టూ ఈలా, తనకూ, తన స్నేహితులకుమాత్రం మరుగుపడి ఉన్నాడన్న మాత్రంలో ఆత డంత దోషమేమి చేసినట్లు? అయినా ప్రేమవిషయాల చర్చ ఇప్పుడు తన కవసరమేమి? తనలో ప్రేమభావమే లేదుగదా! ఏదో భయపడి, తనకడకు ఈ నాలుగుగోజులూ రావటంలేదు. ఎంతవీరుడైనా స్త్రీలకడ కుక్కపిల్ల అయిపోతాడు మగాడు. తానే వెళ్ళి తన బావను లాక్కురావాలి.

ఈ నిశ్చయానికి ఎప్పుడు వచ్చిందో అవెంటనే ఆ సాయంకాలం తన్ను అప్పరసలా కైసేసుకుంది హేమ. తన చిన్న కారులో ఎక్కి తానే స్వయంగా త్యాగరాజనగరం తన బావగారింటికి బయలుదేరింది.

బండి శ్రీనాథమూర్తి ఇంటివద్దర ఆసింది. లోపలకు దబదబా వెళ్ళింది. 'అత్తయ్యగారూ!' అని కేకవేసింది.

'ఎవరు? హేమా?' అని త్యాగతి తల్లి వంటింటిలోనుంచి బయటకు వచ్చింది. ఆమె హృదయం భయంకర ఘుంఘాతానిత సముద్రంలా అయి పోయింది. ఇవివరకు అత్తయ్యగారూ అన్నమాట వేరు. ఈనాటి పిలుపు వేరు.

'ఏమండీ అత్తయ్యగారూ మీరు త్యాగతికికూడా తల్లులట కాదూ?' అని హేమ పకపక నవ్వింది.

'అవునమ్మా. అవును. మూర్తిబావా, త్యాగతీ ఇద్దరూ నా కొడుకు లేనే తల్లి!' అని లోని భయం దాచుకొని, ఆమె చిరునవ్వుతో జవాబిచ్చింది.

'ఇన్నాళ్లు, మీరుకూడా ఈ రహస్యం నాదగ్గర ఎంతుకు దాచారు?'

'మావాడుదాచే రహస్యం, నేను దాచుకొనిలేదా బంగారుబొమ్మగారూ?'

'మీరూ దొంగతనా?'

'నేను దొంగ నవబట్టేగా నా కొడుకూ దొంగవాడయ్యాడు.'

'అది నేను నమ్మను. కొడుకు దొంగతనాలు నేర్చుకొంటే, ఆతన్ని రక్షింపడానికి తల్లికూడా అపని నేర్పుకోక తప్పింది కాదనుకుంటాను.'

ఇంతలో హేమకు వెనక మధుర గంభీరములగు త్యాగతి వాక్కులు 'తేపు మా మరదలుగారు కొంచెం తక్కువ శిక్ష విధించవలసిందని ఈ ముఖ్య వోషి ప్రార్థిస్తున్నాడు' అని వినబడినవి.

హేమ చుట్టుకున వెనకకు తిరిగింది. శ్రీనాథమూర్తి చేతులు జోడించి తల వంచి హాసవదనమై, కొంచెము దేహము ముందుకు వంచి నిలుచుండి ఉండెను. కాని ఆతని చిరునవ్వులో సీతను ఆరణ్యాలకు పంపిన శ్రీరాముని దివ్యకోకము నర్తిస్తున్నది.

హేమ పెదవులలో నవ్వు సృత్యముచేస్తున్నది. కన్నులలో పారిజాత పుష్పాన్ని నారదుడు రుక్మిణి కిచ్చిన దృశ్యం చూస్తున్న సత్యభామ కోపము తాండవము చేస్తున్నది.

ఆతని హృదయంలో అనుమాన భయమూ, ఆమె హృదయంలో అభిమాన క్రోధమూ వానావల్లపులాడుతున్నవి. వీరిరువురని తాపసి వృద్ధకాళికి వలె త్యాగతితల్లి చూస్తున్నది. కొంతవడికి త్యాగతి—

'హేమా, నా తరపునా, మా అమ్మ తరపునా మమ్మ తమింఛాలని ప్రార్థిస్తున్నాను. ఈ దోషమంతా నాది. కొబ్బటి ముఖ్యతంతవ్యడను నేనే!' అని కొంచెం విచారం రంగరించిన గంభీర వాక్యాలతో ఆమెను ప్రార్థించాడు:

'బావా! ఎంత బాగుంది నిన్నిలా పిలవడం! అమ్మయ్యా, అనేకాను. ఆనడానికి నాకు చెమటలు పట్టాయి. అంత ప్రసిద్ధికెక్కిన త్యాగతీ శర్వర్థ భూషణ్ గారు నాకు బావ ఆవడం అనే విషయం నన్ను వణికించింది. మా అక్క లేకపోవడం ఇప్పుడు నా కర్థమయింది బావా!' అని ఆమె కన్నులనీరు తిరగపలికింది. త్యాగతి కన్నులనుంచి వ్షాలు కురియసాగాయి. త్యాగతి

తల్లి భోగంతో వ్యతిరేకము కూలబడిపోయింది. శకుంతలకొరకు దుఃఖము గాలి వాన అయింది.

ఎన్ని సంవత్సరాలకుండో అజిగిన ఈ ముగ్గురి భోగమూ ఈనాడు పాతాళం వీడి వచ్చి పాతాళంగంగవలె పైకి పొంగిపోయింది. ఏవేవో భావా లన్నీ ఒక్కసారిగా పూర్వ పవిత్ర స్మృతివల్ల ఉండ్రకొంటివల్ల ఉండ్రకొంతటిల కరిగినట్లు కరిగి భోగమయిపోయినాయి.

ఈ చారిక తన జీవితంలో, శకుంతల జీవితంలో ఒకనాడు భాగం పంచుకొన్నది. ఆ జీవితములు ఈనాడు ఆ జీవితంలో ఇప్పుడు పాలుపంచుకో లేకపోతున్నది, అని త్యాగిని కరిగిపోయినాడు.

ఇన్నాళ్ళు జేతాని తిరిగి, తన జీవితంలో భాగం పంచుకోక, ఈనాడు ఈ విచిత్రంగా తన ప్రభువునానల ఈ బావ నడయాడడానికి తన అక్క లేక పోవడంకదా కారణమని హేమ వణికిపోయింది.

హేమ శ్రీనాథులట్లు ఒకరికడ ఒకరు నిలుచుండినప్పుడు మొదటిసారి చూచిన శ్రీనాథుని తల్లికి కొండలు, కొడుకు ఆలాగే నిలుచుండి వేళాకోళాలు చేసుకున్న వెనకటిరోజు ఒక్కసారిగా స్పష్టమై, కూలిపోయిందామె. అందులో హేమ అచ్చంగా శకుంతల పోలికే.

4

శ్రీనాథమూర్తి కన్నీరు తుడుచుకొని, 'హేమ! ఈరోజు మా ఇంట్లో భోజనం చెయ్యాలి. నీవు మా ఆమ్రువంట ఎప్పుడు చూశ్చేవు. ఇంటికిపోయి చెప్పిరమ్మని మా బోయిచాని కబుతంపుతా; నీతో ఎన్నో విషయాలు మాట్లాడాలి. తర్వాత నిన్ను మీ ఇంటిద్గిర వెగబెడతానులే! మీ ఇంటిద్గిర ఈ విషయాలన్నీ మాట్లాడడానికి తీరదు. అందరి స్నేహితులను చిన్నబుచ్చలేము' అని సవినయంగా చెప్పాడు.

'బావా! అత్తయ్యగారు ఎన్నాళ్ళనుంచి ఉన్నారు ఈ ఊళ్ళో?'

'నేను నీకు అడయారులో కనబడిన రెండు నెలలకు ఈ నగరంతంతా గాలించి, చిన్నచైనా ఈ అందమైన మేడ కొనుక్కున్నాను. కొని దానిలోకి కావలసిన వస్తువులు చేయించుకుంటూ నెలరోజులున్నాను. ఆ తర్వాతే మా ఆమ్రును తీసుకునివచ్చాను.'

'కాబట్టి మీ ఆమ్రుగారు ఈ పది నెలలనుంచీ చెన్నపట్నంలో ఉంటున్నారన్నమాట.'

'అవును!'

'ఎంతవాడవు బావా నీవు! అత్తయ్యగారు మా ఇంటికివచ్చి మా ఇంటిలో రెండు మూడు రోజులు ఉండడము ఈ ఇంటిద్గిరనుంచే వచ్చుమాట?'

'అవును!'

'మా ఇంటిద్గిర అత్తగారున్నప్పుడు నీవు వచ్చి వారిని పలకరించకుండా ఉండేవాడవు. వారు నిన్ను పలకరించకుండా ఉండేవారు. మా ఆమ్రు,

మా నాన్నా కూడా యేమాత్రమూ రహస్యం తెలిసిచ్చేవారు కాదు. చీమకాలంత అరుమానమున్నా మా కవ్వడికి రాకుండా చూశారు మీరంతా. ఎంత రాతి గుండెలయ్యూ మీ అందరినీ?

‘రాతిగుండెలో, నేతిగుండెలోగాని, మాకు బ్రహ్మవిద్యే అయింది హేమా! ఈ రహస్యం దాచడానికి!’

‘అసలు నీదైర్యం చెప్పాలి. నేనూ మనవాళ్ళూ ఈ ఇల్లు మీ ఇల్లమకొలేదు. నీ కళామందిరమే నీ ఇల్లనీ, నువ్వు ఘోటక బ్రహ్మచారివనీ, నీకు నీ అనేవాళ్ళున్నా వారికీ నీకు సంబంధం సన్నదారింపండిదేననీ, మేము అభిప్రాయ పడి వాదించుకొనేవార్యం!’

త్యాగతి పకపక నవ్వుతూ ‘ఈవాళ్ళ ఈ ఇల్లు మాది అని ఎల్లా తెలిసింది నీకు?’ అని అడిగాడు.

‘మా నాన్నగారు నాకు రహస్యం అంతా చెప్పారు. అందమైన ఆ ఇల్లు ఎవరిదయ్యో అని ఒకసారి నీ కళామందిరంలో నిన్ను అడిగాను. జ్ఞాపకం ఉందా? అప్పుడేమన్నావు నువ్వు?’

‘ఏమన్నాను, ‘మా స్నేహితులదే, ఆ ఇల్లు ఎప్పుడో కొని నా కళామందిరానికి కలుపుకుంటాను’ అన్నాను.’

‘ఓయి బావా, ఏమిటి ఈ సినీమా కథ అంతా!’

‘అదే నీతో చెప్పాలి, రా! నా చదువుల గదికి. ఆమ్మా! హేమకు అన్నీ వేపుడు కూరలు కావాలి. గోంగూరపచ్చడి మా ఇష్టం. కందిపాడి శేరులు శేరులు గుట్టకాయస్వాహా చేస్తుంది. వంకాయ పచ్చిపులుసు ఉల్లిపాయలతో జాటుతుంది. ఇక నీ ఇష్టం ఆమ్మా!’

‘నాయనా! మీ ఇద్దరూ మాట్లాడుకుంటూ ఉండండి. వంటకాగానే పిలుస్తాను.’ అని త్యాగతి తల్లి లోనికి వెళ్ళింది. బోయివాడు త్యాగతి పైకిలు ఎక్కి మైలాపురం కబురుచెప్పడానికి వెళ్ళాడు. త్యాగతి, హేమా, ఆ చిన్న మేడలో వైనపున్న త్యాగతి చదువులగదికి పోయారు.

శేడమిద గదులన్నిటిలో ఆ గది కొంచెం పెద్దది. గదిచుట్టూ గోడ్రైళ్ళ బీరువాలు కిటికీలు, ద్వారాలు తప్పించి తిక్కిన గోడలను కమ్మివేస్తూ అయిదడుగుల ఎత్తున అడ్డాల తలుపులున్న ఆ బీరువాలు అలంకరించి ఉన్నాయి. నేలంతా బందరు జాతీయ కళాశాల రత్న కంబళ్లు అక్కడక్కడ పరుపులు, పెద్ద అజంతా దిండ్లు. వైకపూ నీలంరంగూ, అజంతా అలంకార శిల్ప చిత్రలేఖనమూ.

ఆ బీరువాలపైన అయిదారు సుఖపద్మాసన మూర్తులైన సరస్వతీ, లక్ష్మీ, బాలాత్రిపురసుందరీ, శ్వేతతారా, ప్రజ్ఞావరమితా మొదలగు దేవీవిగ్రహాలు తిబెత్తుచి, నేపాలువి, బర్మావి, బలి, జావా, కాంబోడియా, చీనా, జపానువీ అలంకరించి ఉన్నాయి.

ఎనిమిది కిలోలకు, నాలుగు ద్వారాలకు జపాను, చీనా, జావా తెరలున్నాయి. ఆగదికి చుట్టి మూడువైపులా వరండాలున్నాయి. ఆ వరండాలో చక్కని సోఫాలు, సోఫాకుర్చీలు మూడువైపులా ఉన్నాయి. ప్రతి

సోపాప్రక్క సోపాతుర్చిపక్కనా చిన్న ఆజంతా పీతాలు పుస్తకాలుంచుకో దానికి ఉన్నాయి.

ఆపదునాలుగు బీరువాలలో సంస్కృత, ఇంగ్లీషు, రష్యా, జపాను, బర్మీ, డచ్చి, క్రెంచి, బంగాళీ, హిందీ, చీనా, ఉర్దూ భాషలలో వేదాంత కావ్య, చరిత్ర విజ్ఞాన గ్రంథాలున్నాయి. త్యాగతి ఆభాషలన్నీ ఈ తొమ్మిదేండ్లనుండి నేర్చుకుంటున్నాడు.

‘ఇదీ నా గ్రంథాలయం. నా కళా గ్రంథాలయం ఇదివరకు ఎన్ని సారులో నీవు చూచినదేకాదా! మైన సోపాలో కూర్చుందామా, లేక లోపల ఈ పరుపులమీద ఆధిపత్యమా?’ అని త్యాగతి ప్రశ్నించాడు.

‘మైన ఆ సోపాలమీదే కూర్చుందాము. ఇక్కడ ఆపుస్తకాలలోని వాళ్ళూ, ఆ విగ్రహాలూ మన సంభాషణ వినడానికి వచ్చి కూర్చున్న పరాయి వాళ్ళలా నాకు కనబడుతారు బావా! అది అలా ఉంచు. ఇంత అందమైన మేడ, ఈ ఆపురూపమైన వస్తువులు, ఇంత చక్కని పుస్తకాలయం, ఈ మనోహరమైన అలంకారాలూ ఇన్నాళ్ళనుంచీ మాకు చూపించకుండా ఏలా ఉన్నావయ్యా?’ అమె ప్రశ్న కొంచెం బాధతో మితిమయ్యే ఉంది.

5

ఇద్దరూ పై వరండాలో ఆ సాయంకాలాల్పారణకాంతులలో శెరి ఒక సోపాతుర్చిపై నా ఆధిపత్యించారు. త్యాగతి ఒకసిగరెట్టు వెలిగించాడు.

‘హేమా! నేనేమీ రహస్యం దాచకుండా నా జీవితచరిత్రా, నా హృదయమా, అన్నీ నా గ్రంథంలో వ్రాశాను. ఈ ఏడాదినుండి నీ యీ ఆనందమయ జీవితచరిత్ర గమనిస్తున్నాను. నువ్వు నీ మనస్సును నా విషయంలో అనాచ్ఛాదితంగా ఉంచుకో, అంతే నేను కోరేది.’

‘అంటే నీ భావం ఏమిటిబావా?’

‘ఏమీలేదు. నేను నీ కన్న పన్నెండేడుల పెద్దవాడిని. ముసలివాడిని. నువ్వు చిన్న పిల్లవు. నీ ఆశయాలు వేరు, నా ఆశయాలు వేరు. నేను అన్ని తలదెబ్బలూ తిని, బాపెల్లు కట్టిన శిరస్సుకు తలతోపే అలంకరించుకొంటున్నాను. నువ్వు ఇప్పుడే విరిసిన హిమాలయ పుష్పంలా ఉన్నావు. అందుచేత నువ్వు తలిదండ్రుల కోర్కె పరివాలించాలని ఆలోచించి గాని, బావ దుఃఖానికి ఉపశమనం కలుగ చేద్దామని అనుకొని కాని, దేవీస్వరూపిణియైన అక్క ఆత్మకు నిశేధన ఇద్దామని గాని ఆలోచనలతో తొందరపడవద్దు, అని ఆత్మపూర్వకంగా నిన్ను కోరుకుంటున్నాను.’

‘మారంతా కలసి, ఈ కుట్ర పన్నడం ఎందుకూ? ఆ తర్వాత ఆ కుట్రంటే లెక్కచేయకు అని నాకు ధైర్యము చెప్పడం ఎందుకు? ఈ విచిత్రం ఏక్కడైనా ఉందయ్యా?’

‘మౌనవ శబ్దాలు ఒకదానికొకటి సంబంధంలేకుండా ఉంటాయా

‘హేమా? ఆ సంఘంధాలవల్ల ఇతరులకు బాధ కలిగించుకోకుండా జాగ్రత్త పడాలిగాని!’

‘ఎవని వేదాంత రహస్యాలు మాట్లాడక స్పష్టంగా మాట్లాడుదా?’

‘శేష! నావయ్యవారు. నా జీవితంలోని ఉత్తమ భాగాన్ని పోగొట్టుకొన్నాను. ఆధారం మీ ఆక్క ఆచడంవల్ల నీకు నాకు సంబంధం ఏర్పడింది. ఆ సంఘంధాలవల్ల నీ జీవితానికీ నా జీవితానికీ సంపర్కాలు, పరస్పర అభిమానాలు, సహాయాలూ కావలసివస్తాయి.’

‘తెలుగులో మాట్లాడకయ్యా అంటే, అరవంలో మాట్లాడుతా వేమిటి బావా!..... ఏంతు చులడంగా వస్తోంది ‘బావా’ అని నా నోటివెంట! నా చిన్నతనానికీ, ఈ కుటుంబానికీ సంతకాలన్నీ ఒక్కసారిగా మాయమైపోయాయి!’

‘శేష! నా కథ అంతా నీ స్నేహితులకు చెప్పు. కాని మీ అమ్మగారి నాన్నగారి ఉద్దేశాలూ నా భావనూ ఎవరికీ తెలియ నీయకు. నా జీవితచరిత్ర క్రొవ్వం ఎప్పుడో యివ్వకు మీలోకేళ్ళని మాత్రం చదువుకోనీ!’

‘అప్పుడే అజ్ఞులు వ్యాపించారా?’

‘అవేమిటి’ త్యాగతిగారు ఒక్కగతి రప్పింది.

‘ఏమిలేదు. మీ మగవాళ్ళల్లో అడది నా వస్తువన్న భావం ఎంత ఉరార చూపుతూ కలవాళ్ళకీ పోదని నా ఉద్దేశంలే!’

‘అయ్యోరాయ! ఇంతేనా నన్నిన్నాళ్ళూ అర్థం చేసుకున్నది?’

‘అ! బాగా అర్థం చేసుకున్నా! ఏడాది మానవ్రతాన్ని నీ కుటుంబ దామ కోడానికి ఆయుధంగా ఉపయోగించుకొని, ఈ నాడు ఆ దొంగతనం బయలుపడితే, దానికి పవిత్రభావాలు కల్పించేందుకు లాయరులా వడవడవాగే ఉపన్యాస వాక్యరీతేగం నా కర్థమయిందితే బావా!’

అని హేమ మూతి ముడుచుకొని చటుక్కున లేచి, ఆ డాబా వరండా గోడ నాచుకొని ఇంటిమట్టా పూవులతో నిండివున్న చేమంతుల జాతుల్ని గమనిస్తూ నిలుచుంది. ఆమెలో నిర్వచింపలేని మహావేదన అవిర్భవించింది. అనేక విధాలుగా తన కుటుంబానికి బంధువైన కుటుంబంవాడై, అంతకు మించి తన తండ్రి ప్రాణాన్నే సేవని కొలుస్తుండై, తన ఆక్కకు ఆత్మలు కలిసిపోయిన భర్తై, తన్ను ఏదో విచిత్రంగా అర్థం చేసుకొని, ఏడాదిపాటు ఈ విచిత్ర చాటకం ఆడినాడే? ఆమెకు కోపము పొంగిపొర్లి వచ్చింది.

త్యాగతి ఆలోచించుకున్నాడు. తాను చేసిందంతా తప్పుకున్నాడు. శకుంతలలేని తన జీవితం చుక్కానిలేని పడకనుకున్నాడు.

శకుంతలా లేన! హేమమందరి తన్ను ఎప్పుడూ సరిగా అర్థం చేసుకోలేదు. కానీ! ఏది ఏమయితే తనకేమి?

త్యాగతి చూచియై, తలవాయికొని ఆ కుర్చీలో కూర్చున్నాడు. అతనికి ఒకదానివెంట ఒకటి ఆలోచనలు తరుముకొని వచ్చాయి. స్పష్టరూపంలేని ఆ

ఆలోచనలు మాయిమయ్యాయి. శకుంతల నిరుపవృత్తిలో ఎక్కడో మేఘాలలో నిలుచుండి కనబడింది. శకుంతలా ఎందుకు వెళ్లింది విధాల ఆరాటం పెడతావు? అని అనుకుని ఆ జీవనే గమనిస్తూ రల వాళ్ళుకొని కన్ను మూసికొనే అలా కూర్చున్నాడు త్యాగతి.

ఇంతలో ఆమె విగ్రహం మాయమైపోయింది. ఒక్క వెన్నెనిట్టూర్పు వదలి తలెత్తి హేమసుందరి నిలుచుండిన ప్రకారం మాచాడు. ఆమె అక్కడలేదు.

ఆమె ఎక్కడికి వెళ్ళింది? మారు వరండాలు రాదాలు చూచాడు. గ్రంథాలయంలోనికి వెళ్ళుచు శ్రీనాథమూర్తి. హేమా! అక్కడ ఒక చిరువుల పరుపుమీద వాలిపోయి, చింకులో మోముచుట్టే వెక్కిరివెక్కిరి ఎదుర్కొన్నది.

శ్రీనాథమూర్తి తెల్లబోయి, 'హేమా! వెయిటమ్మ! నేను రాక్షసుణ్ణి! నన్ను తీసుకును. నీ జీవితంలోంచి నేను ఈనాటికి వెళ్ళిపోతాను. నువ్వు నన్ను మళ్ళీ చూడగలిగేస్తే వచ్చి చెప్పిన్నావాడె వచ్చావ' న్నాడు.

6

హేమ కళ్ళనీళ్లు తుడుచుకొని లేచి. క్రిందకు దిగి క్షణాక్షణాంతం లో, శ్రీనాథమూర్తి 'హేమా! నీవు మొదట కనుబొక్కవాలంటే, ఈ మేడమీద ఒక స్నానాలగది ఉంది కులారా' అక్కడకు దారి చూపినాడు. హేమ వెళ్ళి మొగం కడుక్కొని తోపలికి వచ్చి, శ్రీనాథమూర్తి పడకగదికి ముందు చిన్న గదిలో ఉన్న అద్దంముందర ఏకపై కూర్చుని తన చేతిగించి తెరచి అందులో ఉన్న చిన్న బంగారుకర్రలలోని పొడవ మొగమునకు చిన్న కుచ్చుతో అద్దకుంది. ముందు జుట్టు సద్దుకుంది.

ఇంతవరకు శ్రీనాథమూర్తి వరండాలో నిలుచుండి ఆకాశాన కమ్మిన సత్ప్రతాలను చూపు లేని చూపుతో చూస్తూ, ఆలోచన లేని భావాలు కమ్మకు రాగా, వానిని క్రుంగిపోయిన మనస్సుతో గమనిస్తూ ఉన్నాడు.

హేమ అంతా సద్దుకొని త్యాగతితో మాట్లాడకుండా క్రిందకు దిగి వెళ్ళింది. అక్కడనుండి, ఆ చిన్న మేడ ముందున్న తన చిన్న ఓపెలో కారు దగ్గరకు పోయి, దానికి ప్రాణోద్దీపన చేయబోయే సమయంలో, శ్రీనాథ మూర్తి తల్లి రంగనాయకమ్మగారు వంటగదిలోంచి పరుగుత్తుకొని కారు దగ్గరకు వచ్చి, 'హేమా వెళ్ళిపోతున్నావా?' అన్నాడు.

రంగనాయకమ్మగారి గొంతులోని బాధ హేమకు సముద్రపు కెరటంలా కొట్టింది. ఎంతో సిగ్గుపడి ఆ బాధిక, 'లేదండి అత్తయ్యా! కారులో పెట్రోలు కొపలసినంత ఉందోలేదో చూస్తున్నాను' అని ఒక చిన్న అబద్ధం చెప్పి, వెనక్కు తిరిగి వచ్చి తొడుక్కున్న కాలిజోళ్లు మళ్ళీ విప్పి, వంటింటి లోకి వెళ్ళిపోయింది. ఎందువల్లనో కోపం వచ్చిందనిపిస్తూ ఆమె ఆ కోపంతో వెళ్ళిపోబోయి, తన మాటల కౌగి, ఏదో వంక చెప్పినదన్న నిజము రంగనాయకమ్మగారు గ్రహించక పోలేదు.

తన బావతో కలిసి భోజనము చేయుటా, చేయకపోవుటా? అని హేను వంటింటిలో రంగనాయకమ్మగారు వేసిన పీటపై కూర్చుండి ఆలోచింపసాగినది. కూర్చున్న పీట అంతయు అలంకార శిల్పమయము. అలాంటి పీట లక్కడ నాలుగున్నది. ఆ నాలుగుూ ఉత్తమ శిల్పి ఎవరో రచించి ఉన్నాడు. కోశుమూ డంగుళముల ఎత్తే అయినా, అవి వివిధ భంగిమలలో ఉన్న ఏనుగులతో నిండి ఉన్నవి. పై బల్లమీద అంతా వెండి లతల నగిషీపని కజ్జిలో పొది గించబడి ఉంది.

ఆపని హేనునుండరి దీక్షతో గమనించడం చూచి, 'అమ్మాయి! ఆ పీటలన్నీ మీబావే స్వయంగా చేశాడు' అన్నది.

అనుక్కలకు హేను ఆశ్చర్యం పొందినది. ఏమిటి విచిత్రపు మనిషి. ఇంత అందమైన పని భోజనపు పీటలపైకూడా చేసినాడు!

ఈ ఆలోచన ఆమెకు త్యాగతిపై కోపాన్ని తగ్గించింది.

ఇంత చదువుకొని, తన బావ బీబితాన్ని తాను ఆపారం చేసుకొనేటంత హీనురాలయింది. తాను వివాహసంస్థే పనికిరాదని వానిమాన్య అతి నాగరికురాలై, ఏమో ఎందుకో తన బావపైన అగ్రహించడమా? తాను తన బావను పెళ్ళిచేసుకుంటే చేసుకుంటుంది, లేకపోతే లేదు. అంతమాత్రానికి, ఏదో చదువురాని మొద్దలా, హృదయపథాల మంచు గప్పినదానిలా, చిన్న బిడ్డలా ఆ వెక్కి వెక్కి ఏడవడం ఏమిటి? తన త్యాగతి, తన శ్రీనాథమూర్తి బావ మహోత్తమ పురుషుడు, అలాంటివానితో ఏదో కాస్త ఆచర్యంలో నెగ్గిన కొంచెం ఎక్కుగా బుజ్జుగా ఉన్న తాను, దేశసేవ, సారస్వతసేవ, సంఘసేవ, కళాసేవ చేయతేని తాను, పిచ్చిమనిషిలా ఏడవడమా? ధైర్యంలేక, పిరికి అమ్మాయిలా పారిపోవడానికి సిద్ధం అయిందే!

ఇదా తనబడాయి? కల్పమూర్తిదగ్గర, తీర్థమిత్రునితో, నిశాపతిఎడట కాబులుకొట్టడంతమాత్రం తనకు తెలుసునా?

తనకుమాత్రం భాగ్యవంతురాలనని ఉన్న గర్వానికి లెక్క ఉందా? తన అందానికి, తన భాగ్యానికి చేరినవాణ్ణిక్కడ! అకుంతత దీక్షతో సంఘానికి తన సర్వస్వము అర్పించే తనబావ ఎక్కడ!

అడతనం ఎన్ని రంగులు వేసినా పోదు! అడవాళ్ళూ, వారి నరాల జబ్బులూ ఒకటే! బడాయి లెక్కువ! ఛీ! ఛీ! తనకే బుద్ధి ఉంటే, పెళ్ళి తన బావ కాళ్ళమీద పడాలి. అతను తన్ను పెళ్ళిచేసుకుంటేనే తనజన్మ సార్థకం అవుతుంది. ప్రేమా? తా నెవరిని ప్రేమిస్తున్నదీ తనకే తెలియదు. ప్రేమలేకపోతే భార్యగా బావకు సేవచేయడంకన్న తనకు మహోత్తమభాగ్యం ఏమున్నది?

బావ ఏమిచేయమంటే తానదేచేస్తుందిగాక!

'హేను లేచి 'అత్తయ్యా! నేను పెళ్ళి బావను తీసుకొనివస్తా!' అన్నది. రంగనాయకమ్మగారు చిరునవ్వునవ్వుతూ 'వెళ్ళు తల్లీ వెళ్ళు!' అంది.

రంగనాయకమ్మతో ఎంత ఉత్తమురాలు, ఆ తల్లి పుణ్యమే ఈబావ!

కంకరి నన్ను ఒకనోజు పోలనాలో పెరిచి ముచ్చండి, నక్కని మునుచు నేనున్న నాకొర వ్యం!

‘అది నా ఒక శత్రువున కేరకేనా పనియి!’

‘అది నా హేమా!’

‘నీ! ఇప్పుడే చిత్రాలు అల్లా ఉండి, నీనానంబో నాటకంలా, ఆఖరు అంకుర నానుకను వెళ్లిన మెగం మాకే, నా చోటనానికి! అత్తయ్య గారు కనకాబ్రహ్మణి ఉన్నారు.’

‘నన్ను హేమా!’ అని త్యాగతి చెబుతుంది. ఆ చిత్రాలు రెండు చిత్రాల కంటే ఎక్కువకంటే వేరే, త్యాగతి నువ్వే, ఆ అప్ప తీసుకునిపోయి నీ నాలో నేటికే తేలికం వేసింది. ఆలపులు నువ్వంటూ ఎక్స్‌ప్రెస్ దీపా లాగిపోయింది. చిత్రాల ఎక్స్‌ప్రెస్ లాగి దీప మిది నాకే వాడేగాక వచ్చే ఒక్కవాకే తలుపువేసి, హేమనుందరికీ చాచిపోయింది, ఈవరి ఇంటికి తీసుకుని వచ్చాడు.

నాటికల పేజీలు, కావ్యాలు, మొగతూ కడుక్కొని, తువాళ్ళతో తుడుచుకుంటున్నాను. త్యాగతి హేమను గదిలోకి వెళ్ళి అక్కడ తానుంచిన పీచా, రకరక పదార్థాల బట్టలు మార్చుకోమని కోరినాడు.

హేమా: ఆ మా ఇంటిదగ్గరనుండి వెళ్ళిపోవా చావా?

త్యాగతి: లేదు! అది ఎక్కడో నీ వాళ్ళలో నన్ను గ్రహిస్తావు.

హేమానుందరి చిట్టా త్యాగతివైపు మోసింది, ‘బావా! కేరులో పిలవక ‘త్యాగతి’ అని పిలుస్తావే! నీ కథనూ, ఆ పిలవడానకీ, ఏమీ శుభ్రం కలవను. అల్లా పిలవడం అయ్యే న్నావా, ఆ పిలవడంలో, నన్ను అసలు భావం మరచి పోతుందా, నీవు నాకు నీకేళ దానియిచ్చి ఉద్దేశం పూర్తిగా మరచిపో, ఇంకొకరికంగా పిలవ అన్నది.

త్యాగతి తెల్లబోయి హేమానుందరివైపు ఒక్క క్షణం తేరిపార చూచి, కన్నులు మూసికొని ‘క్షమించు హేమా! ఈ నాల్గయిదురోజులనుండీ, నన్ను నేనే మరచిపోతున్నా! దీనికికనూ నేనే పెద్ద అపశ్రుతిని!’ అనుకుంటూ నెమ్మదిగా నవచి తనకై ఉంచుకొన్న క్రిందనున్న ఒక చిన్న గదిలోకి వెళ్ళి పోయాడు.

హేమా తన మాటలకు తానే ఆశ్చర్యం పొంది. నేనిల్లా అయ్యా నేమిటి అనుకుంటూ త్యాగతి చూపించిన గదిలోకి వెళ్ళింది.

ఆ గది ఒక శయన గృహంలా ఉంది. అందులో నిలువెత్తన తానె ఒక పాలరాతి విగ్రహమై నిలుచున్నట్లు పెడనాటి నోడకు దగ్గరగా, మధ్యగా ఒక పాలరాతి ఎంతమీద ఒక విగ్రహం నిలుచుని ఉంది. దక్షిణవైపు అందాన మూలైన పందిరిమించి ఉంది. ఉత్తరం వైపు బల్లలున్నాయి. వానిపై చిక్కని కలంకారీ దుప్పట్లు పరచి ఉన్నాయి. ఆ బల్లపై బంగారూ, వెండి పొమను, అత్తరుదానూ, గంధపు గిన్నే, తాంబూల కరండయూ, పన్నీటి

బుద్ధి, కుంకుమ భద్ర, కండ్ల వేళ్ళనూ, పూవుల సజ్జనూ ఉన్నాయి. మాన్య గోడకు పక్కన గోడకు నిలిచి వాణికి ఈవలకల నిలువబడటాన్ని అన్నాయి. గోడలపై తూర్పు, దిక్కునాకు నిలిచిన రాధాకృష్ణ, సీతా గారు, సుఖద్రాక్ష, ఉత్తరమునకు, బాన్సితీరు వీళ్ళు, ఉదానియ్య, రతి సున్నుచి త్రావచ్చు.

ప్రతి దంపతుల చిత్రాలలోని శ్రమయినవై ఆయుత సమయం ఒకటి చిత్రమై ఉంది.

ఇవన్నీ పనిచేసి మాన్య, ఆ గదిలోనుండి తూర్పుగా వెళ్ళి గది లోనికి ఉన్న ద్వారం తెర పెట్టింది, ఆ గదిలోనికి వెళ్ళింది హేమ. ఆగది దంపతి ల - ము సన్మానం. ఇతర వస్తువుల కొనుగోనే గది. ఆగది తూర్పు గోడకు చెందు పక్కన ఉన్నాయి. ఆ గదిలోని ప్రక్కనే కంకు ఆలంకారపు బల్లలమందు చక్కని కుచ్చీకీలు ఉన్నాయి. ఆ బల్లలకు పెద్దపెద్ద ఆర్థాలున్నాయి.

ఒక బల్ల స్త్రీల ఆలంకారపు బల్ల. కండ్లది పువ్వులది. ఒకటి రిక అక్కడై ఉంటుంది. రెండవ తూర్పుగా ఉంటుంది.

అంగుల తూర్పు గోడపై నిలువేస్తే చాచుపడినట్లు తన ఆక్కో, బావా వహువరులుగా తీయించుకొన్న సాక్షి పెద్దదిగా చేయబడి నిమ్మ ఉన్నది.

ఉత్తరపు గోడమీద ఆ దంపతుల కన్నావన మహాత్మ్యవసునా నిలుచి చిత్రము, నాలుగు అడుగుల ఎత్తున పెద్దది చేయబడి ఉన్నది. దక్షిణపు గోడ మీద అంత పెద్దనే తన బావ అక్కను పూజచేయుచున్నట్లున్న పటమున్నది.

తన అక్కగారి చిన్నసోలో అద్దమలో ఉన్న బట్టల ఏమీవా ఉత్తరపు గోడపైపున ఉంది. దక్షిణపు గోడపైపున తన బావగారి చిన్న సోలో అద్ద మలో ఉన్న బట్టల ఏమీవా ఉన్నది. ఆగ్నేయమాలను బావగారికి కావాలి మానినబట్టలు వేయటకు గవాక్షములున్న కట్టపెట్టె ఉన్నది. ఈశాన్యమున అక్కగారి పెట్టె ఉంది. అక్కగారి పెట్టెలన్నీ అక్కగారి చీరవాడకకు ఉంచబడినవి. బావగారి తోలుపెట్టెచూ లంకలూ ఆయన చీరవాడకకు ఉన్నాయి.

ఈ గదిలోనుండి ఉత్తరంగా ఒక గుమ్మం ఉన్నది. అది ఒక చిన్న స్నానాలగదిలోనికి దారి. అందుండి పడమటిపైపున దేహబాధా నివారణపు గదిలోనికి దారి ఉన్నది.

ఆలంకారపు గదిలో అక్కగారి బీరు వాకు తూర్పుగా బట్టలు ప్రేలాడ దీయు నాలుగు కట్టల పానుగాటి వ్రాండున్నది. ఆలాగే బావగారి బీరువాకు తూర్పుగా ఒక వ్రాండు ఉన్నది. తన అక్కగారి వ్రాండుపైన ఒక చక్కని వంగపండు ఛాయ పెంగుళాయి చీర, వంగపండు ఛాయ పెంగుళారి రెండు ఉన్నవి. స్నానాల గదిలో వేడినీళ్ళూ, గంభీరమిమ్మా (వెండిపెట్టెలో) ఉన్నది. స్నానాల పొడీ పెద్ద తువాళ్ళూ ఉన్నవి. వేడి నీళ్ళలో సువాస

ననూ ఆలోచనమునూ చేసికొనుచున్నాడు. ఈ గదులలో అన్ని ఆకుపచ్చ పీచాలున్నవి. అందుకొకటి కంటిగల భవభదీపాలే ఉన్నది.

‘హేమసుందరి చిలుక్కని చిలుక్కనివలెనని తలచి, తలుపు వేసుకొని కంకన్నాన చూడవలెనని’

న్నాన మోచుకుండి, అక్క చీర కట్టుకొని, రచిక ధరించి, చీరువా నిలువుబద్దములోనూ, బల్ల అద్దగులోనూ చూచుకొని, దొడదొడ కన్నీరు కార్చినది.

‘అక్కా ఈ ఆనందం నాచే ఎవరి కు వచ్చినది? నీకు నీభర్తకు ఎంత ప్రాణమే!’ అని వర్ణిస్తోయినది. వెంటనే స్నానాలగడికి పోయి మొగం కడుక్కొని తుడుచుకొని, చల చుచ్చుకొని, చుచ్చు కట్టుకొని, గది యిరుతలకు వచ్చినది.

శ్రీనాథమూర్తి తలుపునకు ఉన్న తెర వల్లించి వచ్చిన హేమసు చూచి ‘అయ్యో!’ అని గుర్రుడు ముందు పోటులోనే సోయ సోఫాపై కూలబడ్డాడు. ‘హేమ తెల్లబోయి వంటింటిలోకి పోయింది. హేమసు చూచి రంగనాయకమ్మగారు నిలువునా చూపుచు పోయినాడు.

౬

కూలబడిపోయిన రంగనాయకమ్మగారి దిగిచీరు హేమ పరుగెత్తుతుని పోయి, ఆమె ‘అత్తయ్యా! ఏమిటి, ఏమిటి?’ అంటూ మోయడమై నీరు చల్లినది. వెంటనే రంగనాయకమ్మగారి మెలరేవ వచ్చినది. ఆమె లేచి కూలుచుండి, ‘హేమ! చిలుక్కని ఎందుకో నాచేల తిరిగింది. ఏమీ భయంలేదు. మీ ఇద్దరికీ వడ్డీస్తాను. మీ బావను పిలువండి’ అని అన్నది.

‘హేమకుసుమ ‘అత్తయ్యా! నేను చూ అక్కచీర కట్టుకొని వస్తే అచ్చంగా శరీరంతల అనుకొని, మీరూ, నానూ కంగారుపడిపోయినారు. నన్ను పదిపుటాలు వేసినా మా అక్కను కానేర. నేను వెళ్ళి బావను తీసుకువస్తాను, ఉండండి’ అని ముందు పోటులోనే వెళ్ళింది.

కంటసీరు కారెపోతూ ఉండగా త్యాగతి సోఫాలో కూలబడి ఉన్నాడు.

‘ఏమయ్య త్యాగతి! నీ కేమన్నా మతిపోయిందా? రా! ఆడవాళ్ళ కన్న అధ్వాన్నమైనా నేమి?’ అని హేమ త్యాగతి భుజంమీద చెయ్యివేసి అడిగినది. త్యాగతి లేచి, కంటసీరు చుక్కచుకొని, డగ్గుత్తికతో ‘హేమ! ఈలాంటి హృదయవేదనలు వస్తూనేఉంటాయి. ఏమైనా ఒక విషయ సంఘటన జరిగినప్పుడు, ఈలాంటి చి ధలు రాకుండా ఉంటాయా?’ అని మళ్ళీ క్రింద నున్న స్నానాలగడికి పోయి మొగము కడుక్కొని, తువ్వలుతో తుడుచుకొని వంటింటిలోకి పోయి, పిల్లవై కూర్చున్నాడు.

‘హేమ వచ్చి, తన పీటపై కూర్చుంది. రంగనాయకమ్మగారు వడ్డన చేసింది. గెండు వెళ్ళును నూగుతూ, కొబ్బరికాయ పెగుడు పచ్చడి, గోంగూర

శ్రీయే కావ్యాలు అట్లదం ప్రాంత, ప్రతి సహస్యకూ త, నాయకను చేసుకొని, తన హృదయంలో ఇచ్చి ఆశలు పుష్కలముగా నాయకాన్ని చేస్తుంది. 'సోహా' కవయిత్రిని చూడు, భాగ్యం కలిగియున్నది, మీరాది నాని చూడ రాదూ!

'అందరు శ్రీకవియైన నా హృదయం చేసినది' ప్రతికేత్తిని పెరల్ బహు 'నాడే ఎప్పుడు' అని. ఆమె నా గుడిగా నానింది. నాయకను ఇద్దరయ్యారు. ఆంధ్ర కేంద్రాన్ని గానం చేస్తున్నా. లేనా సింక్లయరు బాయీ రాసినా రావ. మును.

కారుష మందుకు నానిది నెలమారు దీక్షితి పట్టించింది.

9

ఫిబ్రవరిలో రాత్రిళ్లు చదివే గా తగ్గదని, శ్రీనాథమూర్తి కారు ఎక్కేటప్పుడే ఒక చిన్న కాణవ అనుకువచ్చాడు. సముద్రతీరంలో వాడు కారులోంచి దిగగానే, చేతులు ముట్టూ ఆ కాణవ కిచ్చాడు మూడు.

హేమ పకపక నవ్వి అన్నదే ఉదయించు సంక్రమణి చూస్తూ 'సువ్వా, నేనూ, చంద్రుడూ, సముద్రమూ, స్పృహ, చక్ర, ఈ చిట్టటి రాత్రి! ఏదో సినిమాలో దృశ్యంలా ఉంది' అన్నది.

విషాదగర్భితమైన చిరునవ్వు వ్యతూ చూపితి, సమస్తతరంగాలలో స్నానం పూర్తికావించి వైకి తెంపామే చంద్రుణ్ణి గూచాడు.

'ఏమోయి బావా! ఆ చంద్రుడూ, సువ్వా ఒకేవిధంగా ఉన్నట్టే కనబడతారేమిటి నాకు!' అని హేమ ఇంకా నవ్వుతూ ముందుకు నడిచింది.

'ఎన్ని నక్షత్రకాంతలున్నా, ఆతడు ఎప్పుడూ ఒంటిపా ఉంటాడనా?'

'మాట్లాడితే నీకు పురుషులు శ్రీలై గోస్తున్నారేమిటి బావా? నీకు తారలే కావలసివస్తే, ఈ ఊరునిండా సినిమాతారలే!'

'నేను ఎప్పుడూ ఒంటివాడినే హేమూ!'

'జంటదొరకని మహాప్రళయపుటింటిలో ఒంటిగా ఉయ్యాలలూగే వాడవా?'

'బసవరాజు అప్పారావుగారి ఆ పాట ఎంతో అందంగా ఉందికాదా హేమూ?'

'నాకు పిగ్మెలియాన్ కథ ఎదుటగా అడతూనే ఉంది బావా! బసవ రాజువారి పాటమీదకు పోవటంలేదు.'

'మగవాళ్ళ అన్యాయం తలచుకుంటూ, మండిపడిపోతున్నావు కాబోలు?'

'ఆ! నేనే పిగ్మెలియాను ఆవుదామని ఉంది. ఏ బోయానో చేతపువ్వు కొని వాడికి సంపూర్ణ సంస్కార మిచ్చి, కలం ప్రవాహం, పుట్టుక గొప్పదనం అన్నీ హుళక్కి అని చూపించడంలేదుకొన్నాను.'

వాళ్ళిద్దరూ సముద్రపు అలలకు కొంచెం దూరంలో, ఇసుకబిడ్డన కూర్చున్నారు. త్యాగతి పక్కగా చేరింది హేమ.

‘ఈ మాటలన్నీ ఎందుకని చాచా! ఎప్పుడు అన్ని దేశాలూ తిరిగావు. మొత్తంమీద పరమేశ్వరిని ముచ్చటపడక ఏమిటి?’

వాణ్ణి చూడక పోయినా గూర్తూ కూర్చున్నాను. కాలవ తన చుట్టూ కప్పుకొని పోయింది - పైకి పడి ఆనందం కూర్చుంది.

ఎందుకని ప్రశ్న వేరే! ఈ మేళ వేరే! అంటే ఆనందం అంటే అర్థమేదా? ఒక మాయ అర్థమేదా? ఇంకోవారి అర్థమేదా? అంటే అర్థమేదా? తాను ఈ వేరే వివాహం చేసుకొని ఆనందం అనుభవించగలదా? ఈ వారికంటే చంచలత్వాన్ని నాశనం చేయగల శక్తి తనకు ఉందా? ఆమెలో భక్తి, ప్రేమా, జీవిత విశేషం మూలకంగా ఉన్నాయి. ఎదుర్కోగలిగే ధీమా, ఉద్యమం చేయగల మనస్సు వేరే ఉన్నాడా? ఎందుకు వచ్చిందో ఆమె నోటి వెంట పండి పండి బాగం. తానిని ఆనందం వదిలి తిన్నగా సామిజీ దగ్గరకు చేసుకొని, నిజమైన కాలం నిచ్చే మరేదూరం పుచ్చుకొని, జీవిత సత్యాన్ని ఆనందం చేయగల మనస్సులో దీని పూర్వకాదా?

‘చాచా! నీ పూర్వకాలపు మానం జమ్మ మళ్ళీ ప్రవేశించిందా? నేనూ నా చిత్రం కాదులే! అది నువ్వు చెబువు.’

‘అది కాదు చాచా! నీ మదరాసు వచ్చాను. ఏడాదిపాటు మళ్ళీ జీవించాను. ఇక్కడ దారిశ్రామిక, దంతశిల్పము విశ్వసించడం నేర్చుకున్నాను. ఒక్క మాటలో, ఒక్క కనురెప్ప వాల్చులో నీ జీవితానికి అడ్డం వచ్చేవని ఏమీ చెయలేదు. నీ స్నేహితురాలైనా, స్నేహితులతో నువ్వు స్నేహించడంతో ఒక్క మధురమైన ఆటగానే, నీ జీవితం వెళ్ళుచున్నా ఉంటే, ఆ ఆనందం పుడేవిళ్ళ జాటుకొన్నాను. నీకు నీ చుట్టరికి తెలియజేయకుండా, నీతోనూ, నీ స్నేహితులతోనూ, నీ ఈ మధ్యనూ స్నేహం చేసి, నాలో ఉదయించిన ఆనందం నానూ, జీవిత వైముఖ్యమూ నాశనం చేసుకొని. నా కర్తవ్యం నిర్మలరూపంతో ప్రత్యక్షం చేసుకొన్నాను. ఇంక నేను నా కర్మమోగంలో పూర్తిగా ప్రవేశించాలి. నాకు నువ్వు అనుజ్ఞ ఇస్తే నా సామిజీ ఆశ్రమం చేయకుంటాను.’

చాచా తెల్లబోయింది. తలతిప్పి త్యాగలి ముఖంపై ఒక్క నిమిషం తీక్షణంగా చూచింది. ‘సరే చాచా! నిన్ను మదరాసు వచ్చి, నేను ఉండవలసినదే; తొమ్మిదేళ్ళ మా కష్టాలకి కనబడకుండా దేశాలు తిరగమని నేననలేదు. నీ ఇష్టమే నీ గురువుగారి ఆశ్రమానికే కాదు, ఉత్తరగ్రామం వెళ్ళు. మధ్య నా కందుకు? నేనా నీకు ఆజ్ఞలు ఇచ్చేదాన్ని? ఈ తొమ్మిదేళ్ళ నా ఆనంది మిగిలే ఉన్నావా?’ అన్నది.

ఆ మాటలలోని కోపమూ గ్రహించాడు. ఆమె ఆ కోపపు మాటలలో కూడా తొణికిసలాడే లేనలా హృదయమార కోలుతూ త్యాగలి,

‘చాచా నే నేది మాట్లాడినా తప్పు అర్థం చేసుకుంటా నేమి కర్మం?’ అన్నాడు.

‘ఇక్కడ ఓ అబ్బాయి ఇళ్ళు కొనుక్కున్నాడట. కల్పశ్రమం కట్టించాడట! ఇవన్నీ వదలి, గురువు దగ్గరకు వెళ్లి ఉన్న కుజ్జవాడు కబ్బలాడలేక పరుగుతురువెళ్ళి తల్లి కొంగులో దాక్కున్నప్పుడు వాళ్ళ గురువుగారి జాబ్రా గుడ్డల వెనక దాక్కుంటాడట!’

త్యాగతి ఆమె మాటలకు పకపక నవ్వాడు. ‘నింపమూ అందంగా ఉంటుంది’ అన్నాడు.

‘నువ్వు నన్ను నొగడకీర్తి లేదు. ఒకప్పుడయితే నలలో వేసుకొని, ‘పెళ్ళి’ అనే పేరితో తన బానిసను చేసుకుందామని సంకల్పంతో ఆ తాయిలంగాలే మదరాసులో ఏడాది మకాం పెట్టి, ఆ అమ్మాయి ఏమీ తెల్పకుండా ఉంటే, వాళ్ళ గురువుగారి దగ్గరకు పరుగుతుతాడట. నిశాపతి వంది పర్వతాలకు నడితే, త్యాగతి హియాబరూలకు పాడిపోతాడట. కల్పమూర్తి వింధ్య పర్వతాలకు దాడుతీస్తే, ఇంక ఇక్కడ స్వచ్ఛంద ప్రణయవాదినీ అని బడాయిలు కొట్టుకునే చక్కని పెళ్ళామున్న తీర్థమిత్రుడూ నేనూ మిగలాలా? నే నేమన్నా ఘోస్సలక్ష్మీనా, లోకంతో ఒంటిగా కబ్బలాడటానికి?’

‘హేమూ! నేను వట్టి వాజమ్మనే! నేనాకోళంగా అంటే అంత కోప్పడతావే!’ అన్నాడు త్యాగతి. ఈ బాలిక ఎంత నవ్విన యుగ వృద్ధయూ, మోమోటమి లేకుండా కట్టి విరిచినట్లు చెప్పేసింది. నిర్భయం! ఇంత హంగామా చేసి, అతి గోప్యంగా అతి జాగ్రత్తగా తను సంచరిస్తే, రెండు మాటలలో తేల్చిపారవేసింది. ఇంక తానుమాత్రం తన ఛార్వ విధానానికి ఏ రీతిగానూ, అణువుగాదా తప్పకుండా సంచరించాలి. ఇక తన కర్తవ్యం తన కళ! వీలయినంత జాగ్రత్తగా హేమను ఆమె ఎవరినో తానివ్వపడిన యువకుణ్ణి వివాహం చేసుకునేవరకూ, కనిపెట్టి ఉండడమే తన యోగం అనుకున్నాడు.

‘వెడదామా హేమూ?’

‘నేనంటే అప్పుడే వినుగు వస్తోంది’ బావా? అవును, నేను శిల్పిని కాను, నీతో కళలనుగూర్చి చర్చించను. పోనీ అంత సంగీతమూ నేర్చుకొని ఒక్క పాటైనా పాడను. పాటలనుగూర్చి సాహిత్యాన్నిగూర్చి నిన్ను ప్రశ్నలువేయను. వేదాంతమునుగూర్చి చర్చించలేను. ‘ఇన్ని దేశాలు తిరిగారు బావగారూ ఆయా దేశాల విచిత్రాలు చెప్పండి’ అని అడగను. ఎంత నేపూ నీతాకోక చిలుకలా ఇక్కడా అక్కడా వాలడమూ, టెన్నినూ, సినిమాలూ, బాతాకానీ, బ్రిడ్జి ఆటూ, స్నేహితులూ, స్నేహితురాండ్రూ, బీచిషికారూ, దొంగతనంగా అప్పుడప్పుడు సిగరెట్లూ, తుక్కునాకలూ, ఇంతేగా నా జీవితం. ఈ సోదాబుడ్డితో నీకు వినుగుకూడా మరి?’

‘హేమూ!’

‘మళ్ళీ ఇంకో ఉపన్యాసం ఇవ్వడానికి సిద్ధం అవుతున్నావా?’

త్యాగతి పకపక నవ్వాడు. హేమ తన బావగారి రెండు చెంపలు తన అత్యంత మృదులమై, పరమ సౌందర్య కేఖలతో చెన్నారే చిన్న హస్తాంతో అదిమి పట్టుకొని, ఆతని కళ్ళల్లోకి తీసేపారచూచి, ‘బావా! నీవంటి

ఉత్తమ పురుషులకు నేను తగిన మరదలను కాను ముందా? అని అంటూ; చెంపలు ఎండి 'వెడ్డాంలే' అంటూ లేచి కారుదగ్గరకు గబ గబ నడవడం ప్రారంభించింది.

10

మరిగనా? ఉదయం తీర్థమిత్రుడు హేమసుందరి ఇంటికి వచ్చాడు. హేమ ఇంకా ఇంటికి గాలేదు, లోకేశ్వరీ లేను.

పనినిసి 'వాళ్ళిద్దరినీ రాత్రి త్యాగలిగారు తన ఇంటికి తీసుకుపోయారండీ, అమ్మాయిగారు ఆరింటిలోనే బోయిన ముండీ! అక్కజే ఆరు పడకంట' అని తీర్థమిత్రుతో చెప్పింది.

ఆతను చెప్పిపోయాడు. ఆతని ముక్కుపుటాలు విప్పారినవి. త్యాగలి తన హేమకు లోపల వేశాడన్నమాటే! వృద్ధ జంబుకము! దొంగ! హీనుడు! నిక్కబుడు! ఎవడు వీడు? హేమసుందరిని తనకు కాకుండా చేయగలవాడు? తన కిక్కే ఎవడు గాబోలు. ఈ దద్దమ్మ, ఈ శిల్పిగాడా ఈ ముసలి గాడిదా తనకు ఆడ్డం వచ్చేది? ఆతడు చిరునవ్వు నవ్వుకున్నాడు.

ఒక్కొక్క కొత్త ముగ్ధ విజయం, ఒక కొత్త రచి సమకూరునుంది. తాను పండిత శ్రీ వ్యాదయ మాలకు అఖండ దాక్షిణాత్య నీనీ ఆకాశధ్వజం ధ్వజస్థానం కనకలతా, ఒక్కొక్క బాన్సుకు లక్షరూపాయలు తక్కువ కాకుండా పుచ్చుకునే తారారాణి కూడా కొలికి పూసలేనారు.

ఎందుచేతనో హేమ తన రసికత్వానికి దాసురాలు తప్పించుకొంటోంది. రతీనాథుని అస్థ్రాయీ తనదగ్గర ఎన్ని ఉన్నాయో, అన్నీ ఉపయోగించినా, పక్కనుంచి జాబిపోతోంది. ఈ అమ్మాయి ఒక విచిత్ర శ్రీజాతికి చెంది ఉండాలి! పాత మంత్రాలు ఇవట పారవు.

లోకేశ్వరి విషయంలో కొంచెం ప్రయత్నించిన మాట నిజం. కాని ఆ తెలివితక్కువ దద్దమ్మ తనంటే ఓ పురుగులా చూస్తుంది. తన శక్తులలో దిట్టమైన కొన్ని ఉపయోగిస్తే లోకేశ్వరి ఈనాటికి..... కాని ఆసలు వస్తువు కోసం మానూ ఈ వడ్డీల గొడవ తన కెందుకు? నాయికను కలిగించలేక దూతి కను పట్టుకున్న ట్టవుతుంది.

తాను హేమతో స్నేహం ప్రారంభించిన ఈ రెండేళ్ళనుంచీ, జర్మనీ యుద్ధం చేయవలసి వస్తోంది. ఒకపక్క ఆ పందిగాడు కల్పమూర్తి, ఓపక్క లోకేశ్వరి, నిశాపతి ఒకడూ. నిశాపతి తనసంగతి, తన యుద్ధ కార్యక్రమం గ్రహించిన అనాధ్యుడు. అందుకనే తా నలిజాగ్రతగా ఉండవలసి వచ్చింది.

తీర్థమిత్రుడైన జానకి రామమూర్తి ఆ ఉదయం హేమసుందరి చిత్రానికి ఎదురుగుండా సోఫాలో కూర్చున్నాడు. హేమసుందరి ఎవరికైనా మతి పోగొట్టగల బాలిక. ఈ అందం వినాయక రావుగారి కూతురు కల్లావచ్చిందో భయపడున్నాడు.

‘త్యాగతి’ట. ఏమిటీ చచ్చుపోయి. ‘శక్తిభూషణ’ చచ్చుకం నాగార్తీ పేరు. ఏడాదినుంచీ వీడి బోగట్టా ఏమీ తెలిసిందికాదు. చిన్నతనాలో పెళ్లందరినీ బాగా ఎరుగుచట. వేసాలన్నీ తిరిగివచ్చట. యూరపుకూడా వెళ్ళాడని అప్పుడప్పుడు తేలింది. పిళ్ళ వేమ దేవతలంగంజో ప్రవేశించినప్పటినుంచీ హేమ చాలా మారిపోయింది. నిన్న త్యాగతిగారి ఇంటికేళ్ళో, వాళ్ళిద్దరూ పడుకోవడ మేమిటి? వాడు వట్టి బ్రహ్మచారికదా? ఏదో ఉంది. అసలు ఈ రెండు మూడు రోజులూ హేమ ఈ బోకంలో లేదు. తాను వచ్చిన సంగతి, వెళ్ళిన సంగతి బెక్కచేయండి! కల్పమూర్తి ఈ రెండు మూడు రోజులూ వాజమృతా తెల్లబోయి తిరుగుతున్నాడు.

హేమను పలకరిస్తే ఎక్కడో మనస్సు పెట్టుకొని కట్టె పెరిచిట్టు మాట్లాడింది. నిన్న సాయంకాలం ఒకత్త తన ఓపెల్ కాదుమీద ఎక్కడికో వెళ్ళిందంటే సోఫీ ఇంటికేమో అనుకున్నాడు తాను.

ఇంతలో కల్పమూర్తి కారు ఆగిస్తూ, గుమ్మంమందు పోర్టులో ఆగిపట్టు చప్పుడైంది. కల్పమూర్తి లోనికి వచ్చాడు.

‘తీర్థం, నువ్వా?’

‘మూర్తి! నిన్న సాయంకాలం ఎక్కడికి వెళ్ళిందో హేమ తెలుసా?’

‘ఎక్కడికో ఒకత్త వెళ్ళిందంటే, కానీలు చనుకొని, రాత్రి ఎరిమిడింటి వరకూ చూచి చక్కాబోయాను.’

‘త్యాగతిగా రింటికి వెళ్ళింది. ఆక్కడే భోజనమట!’

‘త్యాగతి హాటలు నుంచేగా కారీయరు తెప్పించుకొంటాడు. ఆ భోజనానికి హేమ వెళ్ళవలసిన అగత్యం ఏమివచ్చింది చెప్పా? నాతో లోకేశ్వరి హేమ ఎక్కడికి వెళ్ళిందో తనకు తెలియదని చెప్పిందే!’

‘లోకేశ్వరి నీతో చెప్పిందా? అయితే వాళ్ళిద్దరినీ తీసుకు వెళ్ళలేదన్న మాట త్యాగతి?’

‘త్యాగతి తీసుకు వెళ్ళట మేమిటయ్యా?’

‘వాళ్ళ పనిమనిషి లోకేశ్వరిగారినీ, హేమగారినీ త్యాగతి వచ్చి రాత్రి తనింటికి తీసుకువెళ్ళాడని చెప్పిందేమిటి?’

‘నాతో లోకేశ్వరి నిన్న రాత్రి ఎరిమిడిన్నర గంటలకు హేమ తన చిన్న కాదుమీద ఒకత్త ఎక్కడికో వెళ్ళిందని చెప్పింది.’

‘ఈ గొడవంతా ఎందుకూ? ఇద్దరం లోపలికి పోయి కనుక్కుందాం రా!’

ఈ మాటలంటూ ఉండగానే, హేమకారు చప్పుడైనది. వాళ్ళిద్దరూ హాలులోంచి గుమ్మం దగ్గరకు రెండంగుళముల ముందుకు వెళ్ళారు. లోకేశ్వరి వెనక నీటులో ఉంది, ముందు కారు నడిపే హేమ ప్రక్క, త్యాగతి కూర్చుని ఉన్నాడు.

తలుపులు తీసుకొని హేమూ, త్యాగతి ఒక్కసారిగా దిగారు. లోకేశ్వరి తర్వాత దిగింది.

శేషము నిగ్రహించే ప్రయత్నం! తీర్చి! మల్లం కల్పం? మీ ఇద్దరి మొగాలూ కట్టవేసిస్తున్నాడేమిటి ఆని మాకే, మాకోసం విరహతాపం పడుతున్నట్లుండే మీరు? అన్నది. స్వకారణ ప్రేమకు వచ్చి శేషము కారును గారేజీలోనికి నడుపుతున్నారాదు.

ఆ శేషుని మాట్లాడకుండా తన గదిలోనికి వెళ్ళిపోయింది. శేషము త్యాగ తినిమాచి 'బావా! కన్నరాతి నాకు మీ ఇంటిదగ్గర భోజనమైతే, ఈ పగలు నిన్ను మా ఇంటిద్వారా భోజనం! మా సుందరమృగాని వంట నువ్వు ఈరోజు తుచి చూడాలి. మీ ఆమ్మగారికి సైకిలుమీద వెళ్ళి...ఉండు మా కారును పంపించి అత్తయ్యగారికి ఇక్కడకు వస్తుంటాడు' అన్నది.

'మా ఆమ్మ మాకు మామూలుగా కట్టే ట్యాక్సీమీద వస్తారేలే! నేను, మా ఆమ్మ ఈ రోజు ఇక్కడ ఉండటానికి అప్పుడే నిశ్చయించుకొన్నాములే!' అని చిరకన్న నవ్వుకు త్యాగతి.

తీర్చిమిత్రునికీ, కల్పమూర్తికీ పిరిద్దరిమాటలూ ఏమీ అర్థం కాలేదు. 'బావా' ఏమిటి ఆని ఇద్దరూ అనుకున్నారు.

'త్యాగతిని మీకు మళ్ళీ ఎరుకపర్చాలి! ఈయన మా బావ! ఇన్నాళ్ళు నుంచి ఏదో దేశాలు తిరుగుతున్నాడనుకున్న మా బావ! శ్రీనాథమూర్తి' అన్నది శేషము.

కల్పమూర్తి: మీ బావ అంటే? శకుంతల భర్త శ్రీనాథమూర్తిగారా?

త్యాగతి: అవునండీ కల్పమూర్తిగారూ! అని నిమ్మదిగా కల్పమూర్తి చేయి అందుకున్నాడు. అతని మోములో విషాద రేఖలు ప్రసన్నత తాల్చినవి. ఆతడు తలవాల్చి 'నేను మా మామగారిని అత్తగారిని చూడడానికి వచ్చాను. ఏలా వచ్చానో, ఆలా వెళ్ళిపోదామనుకుంటున్నాను' అని తెలిపినాడు.

తీర్చిమిత్రుడు: మీరు ఈ ఏడాది మా కవరికి తెలియకుండా ప్రచ్ఛన్నంగా ఉన్నారా?

త్యాగతి: అవునండీ!

తీర్చి: ఆ ఉండడంలో మీ ఉద్దేశం?

త్యాగతి: అది నా రహస్యంలేండి.

తీర్చి: మీ రహస్యమా? ఏమిటా రహస్యం? ఏదో నాటకమో నవలలో అన్నట్లు ఉన్నది. పదిరోజులు రహస్యం, నెలరోజులు! ఒక్క ఏడాదా?

త్యాగతి: ఎవరి రహస్యాలు వారికి ఉంటాయి కదాండీ. ఒక్క ఏడాదికాదు, జన్మంతా రహస్యంగా ఉండాలని ప్రయత్నం చేసిన వారు లేరా?

కల్ప: మా జిల్లాలో ఒకాయన సంసారం వదిలి వెళ్ళి, పదేళ్ళు దక్షిణాదిని ప్రచ్ఛన్న జేషంగా ఉండి, చిరకరు ఇంటికి వచ్చాడు. ఎంతమందో ఆయన కోసం వేదికి, ఏమీ కనిపెట్టలేకపోయారు.

తీర్చి: అలాంటి విచిత్రాలు ఉంటాయి కాబోలు!

హేమ: 'నేను స్నానంచేసి వస్తాను. మీ రందరూ మాట్లాడుతూ ఉండండి. త్వరితంగా వచ్చేమీ పెద్ద అశ్రద్ధతోనే పడి మా బావను హడల గొట్టకు. ఏలాగో చూడకము. ఎప్పుడు దేశమో పోయాడా అంటే, కొంపలు మునుగుతాయి' అని ఆమె పరుగెత్తినది.

11

త్యాగతి అనానుకూలమైన అల్లుడనీ, చనిపోయిన పెద్దమ్మాయి శకుంతలమ్మగారి ధర్మం అని. నెట్టుకొని ఆయింటిలోని నౌక రద్దందరూ, పని కత్తెలూ, వంటకూరల టేబిలింగి. వంటలక్కకు ఏడాదిసాదు త్యాగతిగారిని చూచి, వెంటనే వాళ్ళు అమ్మమ్మగారు ముప్పోయిన దృశ్యానికి అర్థం తెలిసింది. అనోట ఆనోట త్యాగతిగారికే చిన్నమ్మాయి శ్రీమతుందరిగారిని ఇస్తారని గుసగుసలుగా తెలిసింది.

అనలే నౌకరద్దందరూ త్యాగతిగారంటే ఎంతో ప్రాణం. అతనిలోని తేజస్సు, అతనిలోని సత్కార, పని, ఉదారహృదయం, ఆయన శక్తులు, నౌకరద్దందరూ, గౌరవం ప్రేమ కలిగించాయి. నేను వారందరికీ త్యాగతి అత్యుత్తమ పురుషుడే అనిపించినది.

లోకేశ్వరి స్నానంచేసి, బట్టలు ధరించి, తిన్నగా తన గదిలో పూజా పీఠం దగ్గరకు వెళ్ళింది. అక్కడ కరుణిత ఫాటో, పార్వతీ, లక్ష్మీ, అన్న పూర్ణాదేవుల విగ్రహాలూ ఉన్నాయి.

'శకుంతలక్కా! శ్రీమతు బావగారిని తెలుసుకుంది. నువ్వే నన్ను రక్షించావు. నీ చెల్లెల్ని కూడా రక్షించావా? నువ్వే పార్వతివి, అన్నపూర్ణువు, లక్ష్మీదేవివి, సరస్వతీదేవివి! శ్రీమతును గురించే నాకు భయం. శకుంతలాదేవి! నీ ఇష్టంబట్టికేదా, శ్రీనాథమూర్తి బావగారు శ్రీమతు దగ్గరకు వచ్చానని తన గ్రంథంబో న్రాసుకున్నాను!' అని కళ్ళనీళ్ళు తిరుగుతుండగా ఫాలాన్ని ఆపీరంమీద ఆనించి ప్రార్థించింది.

శ్రీమతుందరి తాను త్యాగతిని వదలివెళ్ళి స్నానంచేస్తూ తన అందాన్ని చూసుకుంది. తెలుపు గులాబీల ఆ బంగారు వళ్ళు, చిగువులు తిరిగిన తన కళ్ళోబాలు, గులాబీరంగుల చూచుకొలు, వంకలు ఎంచలేని అంగరేఖలు ఇది తన ప్రధమ సంపద! అందంలో సజ్జముకొని, మెహతాబ్ గాని, బీనాకొని, రేణుకాదేవిగాని, హిందీచీన్ గాని, వనమాల, బీగంపారా, సర్గీస్, కాంచన మాలలుగాని ఎవ్వరూ తనకడ మైలు దూరంలోనైనా ఉండడానికి అర్హత ఉండోలేనో! హర్నీస్, ముగ్గులక్ష్మీ, గొమలా, దేవికొరాజీ, కన్నన్ బాలా, వసుంధర, జయమ్మగారున్న ఆక్షయశక్తికన్న తనకు నూగురెట్లు ఎక్కువ ఉన్నదన్న మాటా నిజం. తాను అనర్పులో మొగవాళ్ళందరినీ మించి, విశ్వవిద్యా లయానికి మొదలుగా జయమంది, పతకాలూ గౌరవమూ సంపాదించింది.

మాడునెలలైంది తన్ను వివాహంకొంగో, ఒక అరవయ్యరు వి. సి. యస్. శాయబారను పంపించాడు. కాని తన తల్లిదండ్రులకూ తనకూ ఏమీ యిచ్చ

లేకపోయింది. సర్వవిధాలా పురుషునికి భోగ్యవస్తువుగా మాత్రం తన్ను తాను తయారు చేసుకొని ధనం ఉంది, చదువు ఉంది, అందం ఉంది, సంగీతం బాగా ఉంది. ఏదో పాటలు రాస్తుంది, వ్యాసాలు రాసింది, రేడియోలో మాట్లాడింది. పాటలు పాడింది, ఒకటి కాదు రేడియో నాలుకాలలో పాలు ఉంది. అంతమాత్రాన తాను జీవిత కర్తవ్యం ఏమి నిర్వర్తిస్తున్నది?

పురుషుడు జీవిత ధర్మం నిర్వర్తిస్తున్నాడు! నిర్వర్తించి? ఆలా జీవితంలో కర్మయోగి కావడమే మనుష్యుని ధర్మం. ఆడది? ఆడది మొగవాడికి చేబోడు. వాబోడు; ఆతని పురుషత్వానికి నాయిక. ఆతని కుటుంబం బిడ్డలను వ్యవహరించడం! అంతేగా వంటవండి పెట్టడం, ఆతనికి పక్కవేసి, ఆతని కిక్కులను సానిచ్చి, బువ్వ పెట్టి, వాళ్ళకు నీళ్ళుపోసి, బట్టలు కట్టి, సాగశాలకు పంపి, వాళ్ళకు ఆపత్తు వస్తే, ఆడుపులియై రాత్రిళ్ళు నీళ్ళుపోసుకొని, తలగువ్వు కొని, బాట్లు పెట్టుకొని, పువ్వులు పెట్టుకొని, పడకగదికి తయ్యారై, ఆతని కామసాహసం పెదవుల ఆమృత మిచ్చి దేహమే భోజనంగా అర్పించి; అలసట పడి నిద్రపోయి, మధ్య పాలబిడ్డ ఏడిస్తే పాలు కుడిసి, తెల్లవాగగట్ల లేచి, పాచిపని చేసి, చేయించి, కాఫీ ఉపహారాలు పురుషునికి అర్పించి, వంటకు తయ్యారై, భోజనం ఆ మగవాడికి పెట్టి, ఆతడు వంటకాలు బాగున్నాయంటే సంతోషించి, లేదంటే పొరుషంలో ఏడ్చి, ఆతడు వెళ్ళాక, వంటిల్లు కడిగి, సర్ది, ఏవో రెండు మెతుకులు నోట్లో వేసుకొని, కొంచెం మేనుచాల్చి, లేచి, రాత్రిభోజనానికి బియ్యం బాగుచేసుకొని, పప్పులు అవి బాగుచేసి, ఇతర పనులు చేసుకొని, పక్కయింటి అమ్మలక్కలలో నాలుగు కబుర్లు చెప్పి, వాళ్ళను విళ్ళనీ అడిపానుకొని, —తెలివితక్కువైతే, ఇంటిపక్క ఉండే ఓ వెధవయ్య కళ్ళకబళింపులకు గుటకలుమింగి, చాడలి బేజారై, పెరిగి, జుట్టు అక్కడక్కడ నెరసి, అత్తగారై, కూతురు కాంక్షలతో తన కాంక్షలు మిశ్రమంచేసి, ఆపేక్షలతో అల్లళ్ళను మంచి, కోడళ్ళను కత్తులు నూరి, అమ్మమ్మయై, బామ్మై పళ్ళూడి మనుమరాళ్ళనూ మనుమలనూ ఆడించి, విధవయై, బుట్ట గొరిగించుకొని, వంగిపోయి, వెళ్లి ఆచారపరురాలై. ఆపేక్షలు మరిచి, అందరికి నుండలో నిద్రించి, చావురాక, కష్టాలు రుచిచూచి, ఏడ్చి, చివరకు కళ్ళలో నీళ్ళులేక క్రుంగి, మునిమనుమల మనుమరాండ్ర బాధలకు లోనై, ఇని మనమృత్యునెత్తి, ఇతరులు తన చావుకోరి, తన చావుకై తాను దేవుళ్ళ ప్రార్థించి, పండై, ముగ్గి, ముగ్గి, రాలిపోయి, గంపెడు సంసారపు తల్లి తల్లిగా పొగడ్తలనందే, ఆడదాని జీవితమేనా తానూ ఆపభవించేది!

తన స్నానాల గదిలోనే తానొక నిలుపుబద్దం అమలించుకొన్నది. ఆమె అనుకుంది: ఆడదానికి తన అందం తాను చూచుకొని ఆనందించే వెళ్లి ఉంది. తన అందం ఆడవాళ్ళు చూచి ఆనందించాలి. మగవాడు చూచి ఆనందించాలి. అనాచ్ఛాదితమైన తన దేహం సంపూర్ణంగా చూచి స్త్రీలు ఆనందించాలని కోరుకుంది. లేక అనూయతో ఉడికిపోవాలని కోరుకుంది. అచ్ఛాదితానాచ్ఛాది

తంగానో సంపూర్ణవగ్గుంగానో తన దేహం ఆ పురుషును చూడడంలేదని తాను చూచుటగా ఉన్నట్లు నాటకమాడుతూ, దర్శనం ఇస్తుంది. చటుక్కున ఎవరో చూస్తున్నా కేమో అన్నట్లు నటించి, కంగారు పడేటట్లుగాగాని, ఏమీ ఎరగనట్లు గాని సంపూర్ణాచ్చాదనం చేసుకుంటుంది. పరదాలో ఉండి తొంగి చూస్తుంది. తన వారు లేనప్పుడు పరదా తీసివేస్తుంది. లోకాన్ని ఆశ్చర్యంతో తిలకించే ఓడ్డలా నటిస్తుంది. పెద్ద కళ్ళతో ఏమీ ఎరుగని లేడిలా చూస్తుంది, కళ్ళు అరమాతలు చూస్తుంది. నిర్భయంగా ఉన్నట్లు ఆధీనయించి. మగవారితో మాట్లాడుతుంది. మగవాడు తగిలినట్లు ఉలిక్కి పడుతుంది. తగిలినా, ఏమీ ఎరగనట్లు ఆవులా తనదారిని పోతుంది. శ్రీ పొగడ్త వాంఛిస్తుంది, మూలలు లేని మెచ్చుకొనుట కుప్పిపోతుంది. ధూపం కొడుతుంది. చిరుకోరికలతో గవ్వలాడుతుంది, పెద్ద కోర్కెలను రంగూను మోలుమేను పెట్టెలలో పెట్టి, అడుగున దాచుకుంటుంది. మనస్సు పసిఫీర్కు లోతులలోమాత్రం దాచుకుంటుంది. అని గాలికై ఎప్పుడైనా పైకి తొంగిచూస్తే అవి ఎవరినా అని తానే ఆశ్చర్యం వ్యంజనము చేస్తుంది. అజ్ఞములా అడుగుతుంది. అవి నిజాలంటుంది. నిజాలని భ్రమింపజేస్తుంది. తానే నమ్ముతుంది. కావని అనుమానపడతుంది. మెరుములా జ్వలిస్తుంది. గాలిలా ప్రపటిస్తుంది. చినుకులా అణగిపోతుంది, చంద్రుడై కాంతి, నూర్పుడై కాంతి, తారయై భ్రాంతి మగవాని జీవిత పథాలలో కమ్మివేస్తుంది.

త్యాగతి ఒకనాడనినట్లు శ్రీ మాయ, మాత; శ్రీ బాహిక, ప్రాథ, అవ్య; శ్రీ చీకటి, శ్రీ ఆకాశం, శ్రీ అమృతమా మరలమా.

ఏమిది తన ఆలోచనలకు అంతులేదని హేమ అనుకొన్నది. 'స్నానం చేసేటప్పుడు నతులకు, నిద్రపోయే పురుషులకు ఆలోచన రెక్కవ'యని త్యాగతి అన్నాడు. అతడే 'శ్రీ మొదట తన్ను ప్రేమించుకొంటుంది, ఆ తర్వాత పురుషుణ్ణి ప్రేమిస్తు' దన్నాడు. శ్రీ తన కాంక్షలను చంపుకోగలిగినట్లు పురుషుడు చంపుకోలేడట. శ్రీ ధరించడంలో భూమి అన్న పెద్దల వాక్యంలో తప్పులేదని త్యాగతి ఒకనాడు వాదించి తన్ను ఒప్పించాడు.

స్నానం పూర్తిచేసి, అలంకారపు గదిలోనికి పోయి, ఏదో చీర చుట్టుకొని తల దువ్వుకొంది. ఇంతకూ తన్ను తాను ప్రేమిస్తోందా? ఇంకెవరినన్నా ప్రేమిస్తోందా? ఆమె చిన్న పట్టులాగు మొదట తొడిగి, తెల్లటి పట్టుపరికిణీ తొడిగి, పైన ఉల్లిపొరలాంటి, పాముకుబుసలాంటి తెల్లని మజ్జన్ చీర, చక్కని లతలా, అంచులూగలదానిని ధరించింది. తెల్ల పట్టుబాడీ తొడిగింది. అపైన తెల్లని బాడిస్ తొడిగింది. అప్పుడే వస్తున్న తెల్లని జాడీపూలు జడపైన ధరించింది. ముత్యాల జాకాలు పెట్టుకుంది, మెళ్ళోరవ్వల అడ్డెగ, ముత్యాల తారహారం ధరించింది. చేతులకు ముత్యాల గాజాలు, నుత్యపు టుంగరము పెట్టుకుంది. అలంకారపు గదిలోని నిలువుటద్దాలలో చూచుకొంది. తలుపు తీసుకొని, 'లోకం' అని కేకలు వేస్తూ బయటకు వచ్చింది.

12

'ఎందుకే హేమా!' అని ప్రతివదన విస్తూ లోకం దెవగని పీడి వచ్చింది; హేమాన్ని చూచి, లోకేశ్వరి అనందంలో ఉప్పొంగిపోయింది. ఈ అలంకరించుకోవడం త్యాగతికోసం మని లోకేశ్వరికి తెలుసుకు. వీళ్ళద్దరూ కలిసి, త్యాగతి వాళ్ళు కూచున్న హాలులోకి వెళ్ళారు.

వీళ్ళద్దరూ వెళ్ళేసరికే త్యాగతి కల్పమూర్తితో నెమ్మదిగా 'ఎనిమిది సంవత్సరాలు దేశాలన్నీ తిరిగి, మాడారు చేరుకునేసరికి మా మామగారిని, ఆత్మగారిని, హేమను మాడాలని ఆపజాలని కోర్కె పట్టింది, వెంటనే ఈ డోరు వచ్చి పీడిని కలుసుకొన్నాను. హేమను వెళ్ళి చేసుకోవలసింది దని వారిద్దరూ కోరారు. గురువు ఆస్తి అదే! మా చుట్టూలందరూ కోరింది అదే! కాని హేమ హృదయం తెలుసుకోకుండా ఏలాగు? హామగారి నివాసం చేసుకోవడము ధర్మంగా ఎంచి, హేమ ఒప్పుకోవచ్చును. లేదా! హేమకు ఉన్న అత్యంత సవినాయకస్థాయాలతో నిరాకరించవచ్చును. అందుకని ఈ నాటకం నడిపాను. ఈ నిషయం మీ హృదయంలోమాత్రం సంచుకోండి' అని చెప్పి నాడు. కల్పమూర్తికి ఒక రకమైన సంతోషము, ఓర్వతనితనమూ రెండు వెలుగునీడలలా ప్రసరించాయి.

లోకేశ్వరి, హేమనుందరూ హాలులోనికి రాగానే త్యాగతి, కల్పమూర్తి ఇద్దరూ లేచారు. తీర్థమిత్రుడు అక్కడ వారు.

హేమ: శ్రీనాథమూర్తి బావా! మనం కాలక్షేపంకోసం ఏ పేకాటో ఆడుకోవాలనీ, తుక్కు సవలు చదువుకోవాలనీ, బాలాశానీ వేసుకోవాలనీ, కునుకుపాట్లు పడాలనీ, మొదలయిన కార్మికము అంతా కట్టివేయదలచుకొన్నాను. ఈ క్షణంనుంచి హేమకునుచి నుందరి ఏమవుతుందో చెప్పకో! నా పేరు ఇక్కడనుంచి హేమకాదు 'భీమ' కాదలచుకున్నది. నేనూ ఓ అయిదేళ్ళ ప్రణాళిక వేశాను. మా బావదగ్గరి చిత్రలేఖనం, శిల్పం నేర్చుకోవడం, రుక్మిణీ ఆరంభేల గారి కళాక్షేత్రంలో నాట్యం నేర్చుకోవడం, ఆంధ్రమహిళా సభలోకి రోజూ వెళ్ళడం, బాలికలకు చదువు చెప్పడం, జీతం గీతం జాంతానై, దర్గాబాయమ్మగారికి సర్వవిధాలా సహాయంచేయడం, మా బావదగ్గర ప్రపంచ జ్ఞానం నేర్చుకోవడం ఇదీ నా పంచవర్ష ప్రణాళిక?

త్యాగతి 'నెహబాసే' అని చుప్పట్లు కొట్టాడు. అందరూ పకపక నవ్వారు.

త్యాగతి: హేమా, ఈ నిశ్చయం మళ్ళీ మార్చుకోనని ప్రతిజ్ఞ చేస్తావా?

హేమ: మా అక్క స్మృతిసాక్షిగా ఇదే నా ప్రమాణం బావా!

కల్పమూర్తి: బావా అనడమే అలవాటయినట్లు మాట్లాడుతోంది, హేమం!

హేమ: ఏయి అబ్బాయి! నన్ను 'హేమం గీమం' అని పిలవద్దు, నేనామ మందరి అను.

లోకేశ్వరి: మళ్ళీ ఆ సుందరి చిత్రం ఎందుకే? 'భీమశక్తి' అని పేరుంచుకోరాదా?

త్యాగ: నేను ఆ పేరును బలపరుస్తున్నాను!

కల్ప: నేనూను!

అందరూ చప్పట్లు కొట్టి పకపక నవ్వారు. ఇంతలో లోటలోనికి వెళ్ళవ తీర్థమిత్రుడు అక్కడికి వచ్చాడు.

తీర్థమిత్రుడు: ఏమిటి శేమం ఈ గడపలో అంతానూ? త్యాగతిగారు మీ బావగారట. ఎందుకి త్యాగతిగారు! నా ఆధీనం వాలు స్వీకరించండి.

త్యాగతి: స్వీకరించాను, కాని ఎందుకంటే ఆ ఆధీనం నాలు?

తీర్థ: మా శేమకుసుమ మిరు చావారుగా?

కల్ప: అది అంతగొప్ప ఉద్యోగమా ఏమిటి?

శేమ: అందుకు మా బావకి జీతం ఎంత ఇస్తానని నీ ఊహ తీర్చే!

లోకేశ్వరి: 'ఓ మరదలా!' అని పిలిచే హక్కు! అంతకన్న పెద్దజీతం ఏం కావాలి?

శేమ: చాలా బాగుంది. అయితే రోజుకు ఒకసారికన్న ఎక్కువగా నన్ను మరదలా! అని పిలవకు చావా!

లోకేశ్వరి: అది సగం జీతమే! నీ చేత 'చావా' అని పిలిచించుకోడం తక్కిన సగమూ జీతం.

శేమ: అయితే నేను మా చావను, రోజుకు ఒకసారికన్న ఎక్కువసార్లు 'చావా!' అని పిలవకూడదన్న మాట. లేకపోతే ఇండియా వైస్రాయి కన్న మా 'బావకు' జీతం ఎక్కువ నాతుందన్న మాట.

త్యాగ: ఈ ఉద్యోగంలో ఉన్న విధులు?

తీర్థ: మీ మరదలుతో కూడా తిరుగతూ, చాకిరీలు చేసిపెద్దా ఉండడం...

శేమ: దడ్డమ్మ పనులకు నువ్వు మొదలురకపు వాడవు. కల్పమూ రి పీటిల్లో నిసిందాయే. మా బావ వట్టి ఉత్తరాదివాడు. ఇంకా పీటిల్లో కొత్త! ఇక నాకు కావలసింది మా బావగారి గురుత్వం. ఏం బావా! నాకు శిల్పం, చిత్రలేఖనం, బహుభాషా కోవిదత్వం నేర్పుతావా?

తీర్థ: అంతకన్న ఆయనకు ఏంకావాలి? ఉత్తమ గౌర వోద్యోగం?

కల్ప: మన్ని పది పుటాలు వేసినా అవి రావు మనకు.

లోకేశ్వరి: తీర్థమిత్రుడుగారు, తలదువ్వుకోడం, పొడవు అద్దుకునే విధానాలు జాట్లకు రంగులువేసే విధానాలు అన్నీ బాగా నేర్వగలరు.

తీర్థమిత్రుడు లోపల మండిపోతున్నాడు. వీళ్ళంతా ఏకమయ్యారు. త్యాగతి చంటికుట్టవాడా?

ఈ ఆలోచన గ్రహించాడా అన్నట్లు త్యాగతి చిరునవ్వుతో, కల్ప మూర్తి లోకేశ్వరి, శేమ మైత్రా చూచి, 'మీరందరూ ఇవా' తీర్థమిత్రుడు

గారి కల వట్టె లేమిట? అయినా అన్నవాడు, సున్నితమైన హృదయం కల వాడు. నేను బండివాని నావై నానందించి మీ 'నైజు' అన్నాడు.

హేమ: నలే కాదుకాదువా!

త్యాగ: వచ్చికి వచ్చి వావా! అని మించడం ఇష్టమే సారి.

హేమ: నచ్చిందా? నీ ఉన్నతంలోని చేరువావు కాబట్టి నిన్ను కొంచెం మళ్ళీ వెళ్ళడానికి వెళ్ళడం చాలా ఎక్కువ వ్యవధిలనుకొన్నాం.

త్యాగ: నచ్చు రోజువారే ఎంత ఇష్టమవుతున్నావా?

హేమ: నలవారి పతిమేనాని రోజువారే చూడమతి!

త్యాగ: షేక్ చేత్తో బహుమతి సూత్రం చేయకు, అట్లలో జాబిపూవులు ఇస్తో ఉండు.

తీర్థ: ఆ వస్త్రాలన్నీ నీంమెప్పుడో జేబులో ఉంచుకొని త్యాగతీగారు నిట్టూర్పులు నిడుస్తూ ఆనందం పొందుతూ ఆకాశసూర్యులారు.

త్యాగ: పూలవోనన చూసి పొంగిపోతానా?

నండకాపెట్టుకొని మండిపోయావ్!

తీర్థ: మండిపోవడం పనికిన్నా మయ్యా?

త్యాగ: విచిత్రతానం ఎప్పుడై!

లోక మేమంతా ఆరట ఆరట, పచ్చికప్పురం, మంచుగడ్డా వేసిన మంచి గ ధం, పట్టినప్పు రెడికిలు జాగ్రత్తచేయాలా?

త్యాగ: అవి నా విచిత్రమైన కవలపుతాయి.

కల్పవల్లి: ఏమిటో, మీరు మాట్లాడే భాష నాకు ఏమీ అర్థంకావటంలేదు.

త్యాగ: నేం మాట్లాడేది తెలుగుభాష, అందులో శిష్టవ్యాకరణానికంటూ!

తీర్థ: శిష్టమో క్షిప్రమో ఈలాంటి వ్యాకరణిక భాషలన్నీ వచ్చి స్వచ్ఛమైన తెలుగుభాషను రొంపిలో ఊరితోక్కుతున్నాయి.

త్యాగ: ఆ రొంపి కిస్తూరి, పన్నీరు కలవడంవల్ల కలిగిన రొంపి. అవును, క్లిష్టమిత్రుడుగారు కేషన్లకు ఎప్పుడైనా వ్యాసాలు రాస్తే, శుద్ధ వ్యాకరణ యుక్తింగా రాసి రొంపులు, మరదలు తగలకుండా పొడిగా వుండే సహారా ఎడారి ఇసుకలో జాగ్రత్తచేస్తున్నారు.

తీర్థ: రొంపికన్న ఇసుక నయంకాదా అండి!

త్యాగ: ఇసుక, బూడిద, బుగ్గి, చాలా మంచివి. మరదలో రొంపిలో కనులు, కలవలూ పుడుతూఉంటాయి.

తీర్థ: నిత్తలూ, పురుగులూ, హావలు-కూడా పుడతాయి.

త్యాగ: సృజనశక్తి అంటూ ఉన్నవాటిలో ఏవైనా పుట్టవచ్చును. మృత్యు రూపమైన ఇసుకలో, బుగ్గిలో పుట్టుకేది? నిత్యమరణమే.

తీర్థ: లకలు! లాడే నీచప్రాణులు పుట్టడంకన్న, పుట్టకుండా ఉండడం ఉత్తమం కాదా?

త్యాగ : అందుచే మానవజాతి కంటికు బిచ్చుచూరినా పోలేమీయం నైకాదో ఇస్తారా?

తీర్థ : పుట్టకుండా ఉండడం నేను చింతానుగాని, చావెందుకు కోరాలి?

త్యాగ : అవును. చావును వేరే కోరిక! మౌనము? ఉత్సాహము మానిపిస్తేనే చాలు.

హేమ : మా తీర్థమిత్రుడికి కోసం వస్తోంది గానా! అతను బోగనానికీకూడా పోవాలి.

||

భోజనానైన వెనక హేమ, శ్రీనాథచూపు విషయకరావుగానూ, లోకేశ్వరి లోపలి హాలులో కూర్చుండి, రాజువారిని నేనుకుంటున్నాను.

హేమ బావగారినిచూచి, 'బావా నాకు నచ్చు ముహూర్తంయూచి శిల్పమూ, చిత్రలేఖనమూ ప్రారంభించు. నేను శిల్పినిగానూ వచ్చుంటే ఆక్కడకు వస్తాను. ఇక్కడకు నీవు రాకుంటే, ఇక్కడకు వచ్చినా నచ్చే ఉన్నది.

విషయకరావుగానూ : అమ్మనూ, నచ్చు నాకు వచ్చునా నచ్చే నేర్చుకోవడం ఉత్తమంకాదా? ఆక్కడ ప్రవేశించు. నావేసిన గొప్పగానూ, తయారచేసిన విగ్రహాలూ ఉంటాయి. అవి రావించూ కలకు నమోదువు

శిన్న అందమైన విగ్రహాలూ, చిత్రలేఖనాలూ ఉన్న వచ్చు.

హేమ : నాన్నా! నేనుకూడా విగ్రహాలూ, చిత్రలేఖనాలూ నమోదుకోవడమా?

వివా : అట్లాగే తల్లి! నే నన్ను చూస్తుంటానా?

లోకేశ్వరి : వివిధదేశాల వాద్యాలచూడూ నమోదుకోవాలి.

శ్రీనాథ : శిల్పరూపంలో ఉన్న వస్తువులు, తాళనాలు. నాకోట, తాటియాకు పువ్వుకాట, అన్నీ చేస్తుకోవాలి. ఆ తర్వాత చూడడం ప్రారంభిస్తే మనకు నిజమైన కళాస్వరూపం కల వస్తువులు కనపడుతాయి.

లోకేశ్వరి : త్యాగలిగారూ! నేనూ మిత్రులైన 'బావా' రినిడం ప్రారంభించవచ్చునా?

శ్రీనాథ : అదేమిటమ్మా లోకం! 'బావగానూ' అని అతిగౌరవం చేయాలా? చాల్లే! అల్లా అయితే నేను పలకనే పలకను 'బావా' అంటే చాలు.

హేమ : లోకానికి మా బాగా జవాబు చెప్పావు బావా!

లోకేశ్వరి : లోలికి కొబ్బరికాయ దొరికినట్లు ఎట్లానైతే నీకు ఓ బావ దొరికాడు. అస్తమానం బావా గీవా అంటూ కూర్చుంటానికి.

హేమ : ఆ కొబ్బరికాయలో సగం ముక్కను నువ్వు వచ్చుకో! వాట్టి కురిడికాయ, నే నొక్కదాన్ని నమోదేను బాబూ!

వివా : ఇద్దరూ తినేస్తే ఏమి బాగుంటుందరా. నలుగురికీ దేవుడి ప్రసాదం పంచాలిగాని.

హేమ : బావ నీ దేవుడికి నైవేద్యం ఇచ్చిన కొబ్బరికాయమ్మా?

నినా : క్రూరశక్తుడుడికి !

శ్రీనాథ : ఏహో నేను పారిపోనాని బాబూ ! ఈ చాలికలందరూ నన్ను పంతురు తింటారుకాబోలు.

నినాయకరావుగారు పకపక నవ్వారు. అందరూ నవ్వారు. ఈ రెండు మూడు కోజులనుంచి తండ్రిగా రెంట్లో సంతోషంతో ఉండడం హేము గూచింది. అగలు ఏడాదికిందట త్యాగతి వచ్చినప్పటినుంచి తలదండ్రులలో మార్పురావడం కనిపెట్టింది. కొంచెం చిరునవ్వు నవ్వడం, కాస్త ప్రపంచం అంటే ఏమిటో చూడటము, ఒకటి, రెండు తెలుగు సినిమాలను రావడం ఇవన్నీ కాలాన్ని బట్టి వచ్చిన మార్పు లనుకుంది. తన తలదండ్రు లిద్దరూ తన బావను ఎంత ప్రేమించేవారో! తన ఆక్కనూ ఆక్కలో సగం జీవితమైన బావనూ అమ్మ, నాన్నా అద్భుతంగా ప్రేమించి ఉంటారు. లేకపోతే, ఈ చక్కని మార్పు వచ్చి ఉండదు అని హేము ఆలోచనలో పడింది.

నినాయకరావుగారు భోజనం చేయగానే కాసేపు పడుకుంటారు. ఆయన లేచి, తన గదిలోకి వెళ్ళాడు. త్యాగతికి మేడమీద ఒక గదిలో పక్క వేసి నారు. దానికి చుట్టూగది అని హేము పేరుపెట్టింది. ఆ గదిలో విశ్రమించడానికి త్యాగతి వెళ్ళి ఆక్కడి మెత్తటిపరుపు, తెల్లని దుప్పటి పరచి ఉన్న మంచంమీద మేను వాలాడు.

రాత్రి హేమా, తానూ, లోకేశ్వరీ తెల్లవారగట్ల నాలుగింటికరహూ మాటలాడుకుంటూనే ఉన్నారు. తన దేశాటనంలోని వింతల్నీ, విచిత్రాల్నీ గురించి వారిద్దరూ ప్రశ్నలుపేయడం, తాను చెప్పడం ఆలా ఎంతో ఆనందంగా వెళ్ళిపోయింది. ఏదో జరుగుతుందని ఆలోచించి, ఏడాదిపాటు పాండవాజ్ఞాత వాసం చేస్తే, ఉత్తర అభిమన్యుమూర్ఖుణ్ణి ఉద్వాహం అవుతుందా? లేక నీ దానిని నువ్వు పోవయ్యా అని పంపివేస్తుందా?

ఏమో అంతా భవిష్యద్ధర్మంలో ఉంది. మనుష్యుడు ఉత్తర ఊణంలో ఇది చేస్తాడని మనం చెప్పగలమా? అతని మనస్సు మనస్తత్వ శాస్త్రానికికూడా అతీతము. తన మనస్సు తా నెటుగలేనివాడు ఇతరులనుగురించి ఏమి చెప్పగలడు? కొంచె మెచ్చుతగ్గుగా చెప్పగలమేమో మనస్సుపోకడలు! 'ఆపని జరిగితే జరగవచ్చును, లేకపోతే లేకపోవచ్చును' అనగలం.

హేము తిన్నగా తన గదికి వెళ్ళింది. మంచంమీద వాలింది. 'ఘన' మీట నొక్కింది, పడుకొని కళ్ళుమూసుకొంది. తాను ఆలా అనేక విధాలుగా సంచరిస్తాండేమి? తనది వట్టి చంచల హృదయమా? ఒకమాటు బావమీద కోపం. ఒకమాటు ఏదో వర్ణించరాని ఆపేక్ష. ఒకమాటు తాను చేసేపని సరియైనది అని అనుకోవడము, ఇంకోసారి అంతా అసంతృప్తి! ఒకసారి ఇంట్లో ఉండ బుద్ధిఉండదు. ఇంతట్లోకే ఇంట్లోనే ఏదో తీయని కలలుకంటూ నిదుర పోవ కోర్కె!

శ్రీలు విడలుకనే యంత్రాలా? ఆడది వంటచేసేపెట్టే ఇక్కే మక్కరా? పనిచేసే దానీదా? పురుషుని కామత్మప్రీతిచ్చే భాగినా?

ఏవరో కొందరు స్త్రీలు భారతదేశంలో కూడా దారిచూపించాలి. సగో జనీదేవి బిడ్డలను కని, కని, విసుగెత్తి, ఆ పనిమాని దేశసేవకు దిగింది. కమలా చతోపాధ్యాయుని ఒక కొడుకును కంది. భర్తతో ఏమీ సౌఖ్యము అనుభవించింది? పెద్ద రద్దుచేసుకొని, ఆవిడ దేశసేవకు దిగింది. విజయలక్ష్మి పండిట్ బిడ్డలను కన్నది, ఆమె ఆ పని మానుకొని దేశసేవకు దిగింది. ముద్దాబాయమ్మ మొదటినుంచీ బిడ్డల గొడవ పెట్టుకోలేదు.

తల్లిగా ఉంటే దేశసేవ చేయలేము భార్యగా ఉంటే ఎంత తెలివైన స్త్రీ అయినా, భర్తను బానిస కావాలి. అంటే తన ఉద్దేశం, స్త్రీ, పదహారేళ్లు భార్య కావాలని! ఎనిమిదేళ్లు దేశసేవకాని, సంఘసేవకాని, కళా సేవగాని చేస్తూ తక్కిన ఎనిమిదేళ్లు భార్యగా ఉండవచ్చునా? రెండూ కుదరవు!

పోనీ స్త్రీ పురుషు లిద్దరూ ఒకేరికం పనిచేస్తూ, లోక కళ్యాణంకోసం పాటుపడరాదా అంటే హుళక్కి! తాను పెరల్ బాక్, మరాఠ్ వార్డర్, బ్రిటిష్ రైటు మొదలగువాళ్ళ కథలు వినలేదా?

పోనీ రమ్యలో ఆడవాళ్ళ స్థితి చాలా బాగుందికాదా? భార్యాభర్తలిద్దరూ ఉద్యోగాలలో ఉండి తమ సోవియట్ రాజ్యానికి సేవచేయటంలేదా అంటే! అసలు పెళ్లి ఎందుకు! ఆడదానికి ప్రథమకర్తవ్యం ఉద్యోగవృత్తి? వృత్తిసమస్య పరిష్కారం అయితే ఆవెనక వివాహం సంగతి చూడవచ్చును! పెద్దరికం స్త్రీకి వివాహం ప్రతిబంధకమే! ఉత్తమ పురుషుల కది ప్రతిబంధకము కానప్పుడు ఉత్తమ స్త్రీల కది ప్రతిబంధక చాతుందా? ఉత్తమ పురుషులకూ ప్రతిబంధకం కాలేదా? డాప్టీ, పెక్కుసియరు, గడ్డీ ముగ్గురు మేరు పర్వతాలలాంటి పాశ్చాత్య సాహిత్య వేత్తల వివాహ జీవితం ఏమయినది? ఆలాగే సెపోలియన్, జూలియన్ నీజరు, అలెగ్జాండర్ మొదలైనవారి వివాహజీవితం ఏమంత చక్కనైనది?

ప్రస్తుతం తనకు వివాహం గొడవ అక్కరలేదు. బావగారి దగ్గర అన్ని కళలూ సేర్పకోవాలి. సంఘసేవకోసం మహిళాసభలో చేరాలి! ఆతర్వాత చూచుకోవచ్చును. అయినా ఒకసారి తీర్థమిత్రునితో కలిసి నిదానంగా ఆలోచించాలి.

ఈలాంటి ఆలోచనలు ఒకదాని వెనక ఒకటి తరుముకురానా నెమ్మది నెమ్మదిగా హేమసుందరి నిదురమారింది.

14

హేమ మంచి ముహూర్తం తుండిగారిచేత పెట్టించుకొని, త్యాగతికి శిష్యురికం ప్రారంభించింది. విశ్వేశ్వర పూజాదికాలు అయినవెనక,

‘గురర్పిత్యా గురుర్విష్ణుః

గురుదేవో మహేశ్వరః

గురుస్సాక్షాత్ పరబ్రహ్మ

తస్మై శ్రీ గురవే నమః’

అని అనుచు వెళ్ళింది, శ్రీనాథమూర్తి తన మగదత్తికి శిల్పచిత్రలేఖన విద్య నేర్పించాడు.

శ్రీనాథమూర్తి మరొకరిని పంపించాడు, కానీ ఆ పాఠ్యమును అందరి హేము. హేమును విద్యనాట కలిసి వారంగోజాలలో నవాయ శాస్త్రవర్ణనగా ఎప్పుడొన్నాడు. హేము ప్రసిద్ధ చిత్రకారిణి, ఉత్తమ గాయనకారు, ఘోషలపై మహా గాంధర్వము ప్రవహింపజేయు శ్రీమతి నవాయదేవి గాత్రో స్నేహం ప్రారంభించింది.

కము: కళానాథ కన్న ఉత్తమ జీవితం ఏముంటుంది హేమునుందరీ దేవీ!

హేము: అవును మాడిపోతూ ఉంటే, కళ అని మార్పుంటే ఏమి ప్రయోజనం? రోగులు పండినోకూడంటే, 'వేసో' చిత్రవర్ణన లైరుమీలపై ప్రళయాన్ని భాగ్యం నా వాయిదాం ప్రారంభించాడు.

కము: అవును నా గాథలు నేనుకూడా ఎప్పుడంటాయి! లోకం జీవించి ఉన్నది కాదు, అది మరొకరిని దోచుకూ ఉంటుంది. ఆ మార్పులో ఆవేదన మిగిలి ఉంటుంది. అక్కడ కళకు అద్దిన కావాలికాని, కళా జీవితాన్ని పోషించుటే లోకంలో కళకు ఉద్భవించనండా ఉండును కాదు. కాదు.

హేము: అవును మా అమ్మా! ఎప్పుడంటారు ఉత్తమ జీవితాన్ని ఆశిస్తారు. కళా జీవితమే ఉత్తమ ముందు, అందరూ ఆ కళా జీవితాన్ని ఆశిస్తారు. కా! అప్పుడు మానవ జీవితం ఏమైపోవాలి?

కము: అందరూ కళా జీవితాన్ని ఆశించేమాట నిజం, కాని అది అందరికీ లభ్యంకాదు. పూర్వజన్మ సుకృతం వల్ల ఆ కళాశక్తి కొంత మందికే లభిస్తుంది. ఆ నన్ను తంటాలైనా పడుతున్నాను. నాకా కళాశక్తి దూరంగా ఉంటూ ఉంది.

హేము: మీ సమస్య అలా ఉంచండి. మీరు గానంలో, చిత్రలేఖనంలోను నిపుణులు. కాని పూర్వ జన్మ సుకృతం ఏమిటి? పూర్వ జన్మ ఉందనీ, అక్కడ సుకృత దుష్కృతాలు ఈ జన్మకే కన్నావుంటాయనీ ఎలా నమ్మడం? ఈ నిస్వకృతికి శాస్త్రాధారం ఏది?

కము: ఈ లోకంలో మనం నమ్మే అనేక విషయాలకు శాస్త్రాధారం ఏది? అయినా నానిని సత్యాలుగా మనం నమ్ముతున్నాము, ఆచరిస్తున్నాము.

హేము: ఏవవి?

కము: ఇప్పుడు మీరూ నానూ స్నేహం కలిగింది. ఆ స్నేహానికి శాస్త్రాధారం ఉందా?

హేము: నేను మీ సంఘంలో చేరానుకనుక మీరూ నానూ స్నేహం అయింది.

కము: చేరితే ఏమి? నాబోటి సభ్యురాలైన యాదైమంది ఉన్నారు. వారందరితో కూడా ఎందుకు స్నేహం కాలేదు?

హేము: మీరు కళామూర్తులు కాబట్టి, మీరూ నానూ స్నేహం కుదిరింది.

కమ: నాతోబాటు కళా శేఖర చేదేవారు ఏడెనుమరుకు పు సంఘంలో
సభ్యుర్రాండ్రుగా ఉండేరాయెను. వారితో మీరు చాగా సంస్కృతం కలుగు
తున్నదాయెను. అయినా వానందరిశోనూ మీరు స్నేహం కలసిందా?

హేమ: మీ వ్యక్తిత్వమూ, నా వ్యక్తిత్వానికీ సంబంధం కలదికాదు. మీరూ
నానూ స్నేహం కలిగింది.

కమ: ఆ వ్యక్తిత్వం పూర్వదన్య సంస్కారభరితమే.

హేమ: కుటుంబ, శతకౌఠ ప్రభావవల్లకాదా?

కమ: అది ఉండదనా! అలాంటి సంస్కృతిలో మో చెల్లెలూ ఉండచ్చును.

ఆమె గుణం ఎవరు పేరుకానా? ఆమె వ్యవస్థ కనుకల పుట్టే, పుట్టంలో

ఏ ఐదు నిమిషాలలో కేవలం, అక్కడనున్న సక్తితో కాబాయి.

అయినా గుణకాలలో వ్యక్తిత్వంలో కేవలం ఉంటున్నాయా లేదా?

హేమ: మీరు చేప్పేవిషయాలు శాస్త్రంవల్ల నిర్ధారం కావాలి కదా!

కమ: అవి శాస్త్రంవల్ల నిర్ధారం చేయవలసి ఆయా శాస్త్రాల మార్గం ఈ
నిధాంతాలకు వచ్చి ఉండేది.

హేమ: ఒక్క విషయం అలాంటిది చెప్పండి.

కమ: వేదంలో ఎన్నో సత్యాలున్నాయి. అవిన్న ఈ శాఖకు ఎవరూ కద!

శ్రేష్ఠ వైద్య నక్షత్రం అన్నావది. వస్తువులలాటికీ రాకకాలం అన్న వేదం

తున్నాయన్నారు. అవన్నీ నడచుని ఈలోది శాస్త్రకాండ ఒప్పుకు

న్నారా లేదా?

హేమ: ఏమండీ అక్కగారూ, మీరూ అచ్చంగా మా వాచకమెత్తలే వాది

స్తున్నారే:

కమ: ఎవరు మీ వాద?

హేమ: త్యాగతి శర్వరీభూషణగారు.

కమ: అట్లాగా! ఆయన ప్రపంచ ప్రఖ్యాతిగన్న శిల్పి! మొన్న మీదరాను

కళాసంఘంబారు ఏర్పాటుచేసి శిల్ప చిత్రకళా ప్రదర్శనంలో మూడు

ప్రథమ బహుమానాలు పొందారు. మూడుకన్న ఎవ్వరూ ఎక్కువ పొంద

కూడదన్నారు. కాని, అన్ని స్రవమ బహుమానాలూ ఆయన కొట్టేయ

వలసిందే!

అంద్రమహేశా సభాభివృద్ధికోసం పనిచేయాలని ఆవేదంతో హేమ
పట్నం అంతా తన కారుమీద తిరిగడం, సభ్యుర్రాండ్రను చేర్చించడం పెట్టు
కుంది. నాలుగు వందలవందల వివిధ విద్యాలయాలలో కళాశాలలలో చదువు
చున్న బాలికలను చేర్పించింది.

వసంతోత్సవాలు, తలపెట్టి దుర్గాబాయమ్మగారిలో కలిసి వసంతనాట్యం,
వసంత నాటిక, వసంతపు ఆటలు, పోటీపందేలు, వసంత చిత్ర శిల్పకళాప్రద
ర్శనం, అన్నీ ఏర్పాటుచేసింది. అంద్రులకు వసంతోత్సవం సంవత్సరాదిసాడే
బాగుంటుందని చెప్పింది. తాను నాట్యం నేర్చుకోవడం ప్రారంభించింది.
నాట్యం నేర్చుకోవడానికి అసలు అంద్రసంప్రదాయానికి ఓడ్డ అని తంజావూరి

విధానం, శిశులమైన ఆంధ్ర సంప్రదాయము, కూచిపూడి విధానమున అది వేర్వేరు
కొన సాగింపబడినది. కాకనీ పట్టుదల! తాను 'వనదేవి' యట. లోకేశ్వరి
వసంతుడట. నాళ్ళ పారిజాతమట. మహిళాసభ చాలికలు కొందరు పూల
బాణికలట. అలా వసంతనాటిక వ్రాయసాగింది.

హేమ గీతానృత్యనాటకం తానే తయారుచేసుకుంది. త్యాగతిచేత
ద్రించుకుంది. తన సొమ్ము వేయి రూపాయలు కర్చుకోసం అంచనా వేసుకుంది.
హేమూ, కార్యదర్శిని, దుర్గావాయమ్మగారు, కమలాదేవిగారు, ఇతరులూ
కలిసి ఇంకో పదిహేనువందలు వసూలుచేశారు. ఆంధ్ర కవయిత్రుల గోష్ఠి
అని పెట్టింది.

ఆంధ్రదేశ ప్రసిద్ధ కవయిత్రులు, చావలి బంగారమ్మగారు, తల్లాప్రగడ
విశ్వసుందరమ్మగారు, బసవరాజు సోదామినిగారు, ద్రోణరాజు లక్ష్మీబాయమ్మ
గారు, పులవర్తి కమలాదేవిగారు, కాంచనపల్లి కనకమ్మగారు, మధుసూపంతుల
రుక్మిణమ్మగారు, ఇందుమతీదేవిగారు, పులుగుర్తి లక్ష్మీనరసాంబగారు మొద
లైనవారిని, ఇప్పుడు నవ్య నవ్య మౌలాళ కవిత్వం చెప్పే బాలికలను పోగుచేసి,
కావ్య గోష్ఠికి ఏర్పాటుచేసింది.

రోజుకు ఇరవై నాలుగు గంటలయితే, హేమ ముప్పై ఆరు గంటలు పని
చేయడం మొదలు పెట్టింది. అలంకరించుకోవడం మానింది. నీచి పీకార్లు
పోయాయి. నీచీమాలు మాయమయ్యాయి. ఒక్కొక్కప్పుడు ఇంటిదగ్గర
భోజనమే మానింది. బలవంతంచేసి నాళ్ళవృత్తానికి తీసుకుపోయేది. సోఫీని
లాక్కుపోయేది. లోకేశ్వరిని ఎత్తుకుపోయేది.

త్యాగతిని 'బావా, నాకీ పదిరోజులూ నెలవియ్య' మని అడిగింది.
మూడు శిల్పాలు పూర్తికానివీ, ఒక బొమ్మ పూర్తి అయినదీ తాను రచించినవి
ప్రదర్శనలలో పెట్టదలచుకొంది. తాను చిత్రించిన మూడు దృశ్య చిత్రాలు,
భారతీయ విధానాన రచించిన చిత్రమూ ప్రదర్శనలలో ఉంచుటకు నిశ్చ
యించింది.

రేపు సంవత్సరాది అనగా ఆ రాత్రల్లా ప్రదర్శనం ఏర్పాటుయిన మహిళా
సభా బాలికాపాఠశాల మందిరములోనూ, మహిళాసభ ఆవరణలో పందిళ్ళలో
తాత్కాలిక రంగస్థలంలోనూ దానవిలా తిరుగుతూ, పనిచేస్తూనే ఉంది. అన్నీ
పూర్తిచేసుకొని, తెల్లవారుతోందనగా ఇంటికి వచ్చి, తాను రెండు గంటలు
నిద్రపోతాననీ, సరిగ్గా ఆరున్నరకు రేపుమనీ తల్లితో చెప్పి, పక్కమీద వాలి
కళ్ళుమూసుకొని చిన్నబిడ్డలా నిద్రపోయింది.

15

తూర్పు సముద్రతరంగాలపై ఆరుణరాగాల నర్తనూ, లోకంలో దారుణ
యుద్ధరక్తరాగం ఇంకా ఎరుపుచేస్తూ, నేను మామిడి పూవుల పాసనలతో
మూడుగ పూవుల దీప్తవర్ణంతో వృష సంవత్సరాది ఉదయించింది.

అప్పుడు తల్లి లేచుమునిగాని ఎంతటికే లేచింది హేము. అరగంబులో చిలంటి నిచ్చుచోనుకొన్నది. లోకేశ్వరీదాస్రం నామ—నగ వాతశాల వోట్లు విగ్రహములకు తెల్లనాల్కనే వెలయు యిట్లాఉండి, తానూ అక్కడే తలంటు సానుకుంది. ఏమి గంబులకు వెళ్ళినా అలా హేమ మువ్వాలు చేసుకుంది. పెద్ద కారులో తాను కొత్త చింతపంది, కొత్త స్థలం. చెరువుమట్టలు, వేపలవ్వు, అరిపండు. మామిడి ముక్కలతో దిగుగాచేయించి సువత్సరాది పచ్చినది చెట్టింది, తానూ అర చిత్త యిలుకేరారు. సోక్ వెంట దగ్గరే కలుసుకున్నది.

అక్కడలోనూ, అర కాటలోనూ. సోక్ కాటలోనూ, ఇంకను ఆంధ్రము. గామలుల కాటలలోనూ విగ్రహస్థలు, ఉపాధ్యాయులు, కొద్ది వ్యమునాడు ముగ్ధావాయుమృగానూ, వారి తల్లిగారూ, తల్లికొర్రు వుండుమూ అందరూ ఎదున్నర పంటలకు ప్రదర్శన మందిముకడకు పోయినారు. అందరికీ పచ్చడి పంచివారు.

అక్కడకు ఎవరో ఆంధ్రవనితామముగా అవన సోదరియియూ, ఇతర స్త్రీలూ వచ్చినారు. ప్రదర్శనము తరుప్త. వేచియుంచి. ఆ తలుపులకు ఉమ్మడి వారే తయారుచేయించిన వెండితాళము వేయించెను.

మామిడి తోరణాలు, పూలమాలలు ఆ ప్రదేమంతా ఆలంకరించారు. అగరువత్తులమండి పరిమళసూపాలు నవ్వజితకు ప్రసరించుచు.

మరి గుర్తానాయకమృగానూ శ్రీ అనందాగ్రం మహారాణి గారి ప్రదర్శనం ప్రారంభించవలసినదని, ముగ్ధాలోకానికి వారి వెనకపడుతూ వారేమి ఉన్నడించారు. చిత్తకళేశ్వరి సుందరిమణుల సొల్లే అనినీ, సంగీతం విషయంలో ఆంధ్ర వనితలు దక్షిణాదివాటికి ఉల్లారాదివాటికి చాలా వెనుకబడికానూ, కల్ప చిత్ర లేఖనాలలో దాంతరేకంలో ఆంధ్ర స్త్రీలు దెంగాలివాటితో గుంంగా ఉన్నారనీ, అందుకు నిదర్శనము శ్రీమతులు రత్నాల కృష్ణాబాయిగారు కమలాదేవి గారూ, దిగుమర్తి బుచ్చికృష్ణమృగానూ, దామెర్ల సత్యవాణిగారూ, సీతాకుమారిగారూ, జుగం లక్ష్మీబాయిమృగానూ, హేమసుందరీదేవిగారూ మొదలైన సోదరిమణులు ఉన్నారనియు ఈ ప్రదర్శనం ఇంత విజయవంతంగా జరగడానికి కమలాదేవి, హేమసుందరీదేవిగార్లు ఉత్తమ కృషిచేసి, మహారాణి గారు ఉపోదాతముగా చెప్పినారు. 'సోదరిమణులారా! చిత్రలేఖనము, కవిత్వము, శిల్పము, సంగీతము, నాట్యము, ప్రకృత్యనుకరణంగా ఉండవలెనా, లేక ఆశయ భావపూరితమై, పూర్వ సంప్రదాయాత్మికంగా ఉండవలెనా అనే ప్రశ్న ఒకటి, చచనావస్తువు కళాకారులకు ఉత్తమమని తోచిన విషయం ఏదైనా ఉండవచ్చునా? లేక దేశానికి ఆర్థికంగా, రాజకీయంగా ఉపయోగించే విధానంగా ఉండవలెనా, అనే రెండవప్రశ్న, ఇవి కళాప్రపంచంలో కళాప్రవృత్తులను కలతపెట్టున్నవి. నా ఉద్దేశంలో, ఆ సమస్యలన్నీ రాజకీయ, సాంఘిక సుతనిషయిక వేదాంతాలకు వదలి, ప్రస్తుతము ఆంధ్ర వనితామణులు చిత్రలేఖ

నానీ కర్మ లెవకకట్టోనూ సిద్ధిహస్తాలు కొండమే ప్రధాన ఆశయంగా ఎంచుకొనివలసినదని కోరుతున్నాను.

కాక ప్రతియక ఆంధ్ర సోదరీమణులు లోనిని శిల్ప చిత్రాదికాలూ, కళాకాండలూ ఆంధ్ర శ్రీతే కొని, వారి కళాధర్మంగా ప్రోత్సహం ఇవ్వవలసి ఉంది. మీ ఎందరు మన సోదరీమణుల కళాపైభవం చూడాలని ఉద్విఘ్నం చేశారు. మీ ఉత్సాహానికి నేను ఆర్జున దావలమకోలేదు. ఈలాంటి ప్రయత్నాలు ప్రతి సంవత్సరము చెన్నకట్నంలోనూ, ఇతర పట్టణాలలోనూ విరివిగా జరుగుతో ఉండాలని ఆశిస్తూ, ఈ ప్రదర్శనం తెరుస్తున్నాను' అని మహారాణీగారు ముగించారు.

సమస్తరాంధ్రవరూ వారి కరతాళ ధ్వనులు మిన్ను సుట్టించారు.

రాణీనామోదాగారు తమ కంఠచ్ఛిన్ రచిత కిరందసులోని, వెండి తాంబూలీలో ఆ వెండితారం తెచ్చి తలుపులు తోసినారు. తలుపులు వెనక్కు పోగానే సమస్తంలో అనుగడిన రాణీగారి తలపై చూలవన్న ము తురిసింది. లోకే శ్మిరి సోదరీమణు లందరిపైనా పూలజల్లులు కురిసింది. గుమ్మాని కీవలావల నలుపురు శాలికలు నిలుచుండి యుండిరి. లోపలికి పోయే ప్రతి సదస్సురాలికి ఒకరు గంధమూ, ఒకరు ఆల్రూ, ఒకరు పుష్పదాహమూ, ఒకరు బొట్టునూ అర్పిస్తున్నారు.

ఆ విశాలమందిర సౌందర్యం చూచి, ప్రస్తుతరాంధ్రందరూ ఆశ్చర్యం పడిపోయారు. సామసుందరి తన వావగానైన త్యాగతిగారి ఇంట్లోనూ, అతని శిల్పశ్రమం లోనూ ఉన్న సర్వేశాల గ్రాచిన ఆర్వాచిన శిల్పాలూ, సగ్గేశాల పురాతన చిత్రలేఖనాలూ, అధునాతన చిత్రాలూ, అజంతా చిత్రాల ప్రతిరూపాలూ, రాజపుత్ర చిత్రాలూ, పల్లెలు, సెమ్మలు, జేగంటలు, రత్నకంబళ్లు, కరండాలు, కలశాలు, దంతి జేటికలు, గంధపు జేటికలు, దంతిల్పాలు, మంచిగంధపు శిల్పాలూ, తామలపాకు తానులు, అడకతైరలు, ఆట సామానాలు, చదరంగపు బల్లలు, తెగలు, దుప్పట్లు, తలగడలు మొదలగు అలంకారపు సామానూ, శిల్పపు పనితనం గల బల్లలూ, ఆ మందిరానికి సౌందర్యరేఖలు తీర్చేటట్లు అలంకరించినది.

ఇక ఆంధ్రకళా విదూషీమణులు రచించిన చిత్రాలు, శిల్పాలు అత్యంత మనోహరంగా అనురింపబడి ఉన్నాయి. మొదటి బహుమానాలు, ద్వితీయ బహుమానాలు, విశేష బహుమానాలు పొందిన శిల్పనస్తువులు, చిత్రాలు, చిత్రాలక్రింద వ్రాసి ఉంచబడినవి.

కళావస్తువుల గురించి చిన్న పాత్రిము అందముగ అచ్చొత్తింపబడినది. అందులో బహుమతు లందిన శిల్పాదికాల ప్రతిరూపాలూకూడా ఉన్నాయి.

ఎంత తొందరగా చూద్దామన్నా ఎవ్వరికీ కాలవ్యవధి చూలలేదు. పదింటికి ఉగాది ప్రార్థన ఉన్నది. ప్రారంభసభ ఉన్నది. అందుకై తీరికగా చూడ వచ్చునని ప్రేక్షకురాండ్రు సభాస్థలం చేరుకున్నారు.

పదిమంది యువకులు పో, వేయి, వాదస్వరము, ఫిజేలు, సారంగి,
ఇస్రాతే, చితారు, గాగల్లేరె, వాయిదా, వాయిదా నాదాలు వాయిస్తూ
ఉండగా, నలుగురు పోయినారు,

కృష్ణమ, కనయితమై
గొతు కొరక
కొరకకొరక
నిన్నెంతయోయె
నలమనకె.

అంటూ ఉగాదిపాడు పోయి,

క్రీమతి గుర్తావాయమ్యగా రుత రేచి, వేదికవైకి వెళ్లి, ఆ ఉత్సవానికి
అధ్యక్షత వహించి చురుతో అంకితంబిచ్చి ప్రసాదముహితం పోయి వాడు
చేస్తూ ఒక బాతీయ దివప్రతికరు సంయుక్త సంవాదకరాలైన క్రీమతి
పద్మినీకుమారి సి.కె.ఎ. డి. రాధిని అధ్యక్షత వహించి పోయినారు.

16

అధ్యక్షురాలు పిత మలంకరించుటకు వేదికవైకి వచ్చుటతోడనే, హేమ
కుసుమసుందరి పుష్పరామం వారి మెడ నెంబరించింది. కంకనవర్ణిత కంఠాళ
ధ్వనులు చెలరేగాయి.

గుర్తావాయమ్యగా అధ్యక్షురాలిని గూర్చి, మహిమముండలకి వారు
చేసిన కేవల గూర్చి ప్రశంసా వాక్యాలు చెప్పి, కంఠమెత్తి గంభీరంగా మహి
తోద్యమం భారత దేశంలో మొదల ప్రారంభించింది ఆనెలనెలువారనినీ,
ఆ ఉద్యమం నానాటికి వృద్ధిగాంచి, ఇప్పుడు వర్ష భారతీయ మహిళా మహా
సభ ఏర్పడి, అందుకు రాష్ట్ర రాష్ట్రానికి, మండల మండలానికి శాఖలు వెలసి,
మహాత్తరమైన సంస్థగా పరిణమించిపోయింది. దేశం అంతా ఈ నాడు మహి
సంఘాలు, స్త్రీలకు క్లబ్బులు కలకాలాలు. ఒక విప్లవిద్యాయము, మహా
సంఘాలు, వనితలకు ఉదయించాయనినీ, ఈ సకల ఉద్యమాల ఫలితంగా,
భారతదేశంలో బాతీయ వ్యాపారానికి పవిత్ర ప్రయత్నాలలో స్త్రీలు భయభ
లతోబాటు, ఒక్కొక్కప్పుడు వారికన్న అధికంగా దేశసేవ చేస్తున్నారని,
పతిత స్త్రీల ఆశ్రమాలు ముప్పుపూడ్చిపోయి, యామిలీ పూర్ణ తిలకించుకూరూ
మొదలగువారు స్థాపించి, దీని సోపానములు వెంచరినో ఉద్ధరిస్తున్నారని, ఈ
సర్వకృషి ఫలితంగా నేడు భారతదేశంలో, స్త్రీలకువోటూ, కాసులభా
సభ్యత్వమూ, మంత్రిత్వమూ, చిగ్రా, ఉద్యోగాలూ, న్యాయవాదిని, కైదు
రాలు ఉపాధ్యాయుని మొదలైన వృత్తులన్నియో లభిస్తున్నారని, ఈ కృషి ఫలి
తంగానే కారదాకాసుమ వచ్చిందని, అందువల్ల దేశంలో ఎంతో మార్పు కలి
గిందని, స్త్రీలకు ఆస్తి, విద్యాభ్యాసార్హత్వ నిషేధంగా, విడాకుల కాసనమూ
రాగలవని, తాముదరూ భుతవరకు చేసిన ప్రయత్నం పెట్టి నాంది మూత్రమే
ననీ, ఇంకనూ కొన్నివేలరెట్లు ఉత్సాహంతో స్త్రీలందరూ నడుం కట్టుకొని

ప్రయత్నం చేయాలని, అప్పుడుగాని శ్రీల ఆశయము నెరవేరవని, చెప్పతూ ఈ నూత్న సంవత్సరం మనల నింకామెలు పైకి తీసుకు వెళ్లగాక అన్న కోరికను హేమచంద్రునిచేత వంటి పుష్పం కావాలని, ఈ సంఘంలో చేరుమీ రుద్దామని, ఈ ఉత్సవానికి ఆమె కావాలని, ఈ కుభోత్సవ వేళ వారి కంఠానికి, మహారాజీ సాహెబాగారి, ప్రసిద్ధురాలైన అధ్యక్షురాలికి స్వాగతము చెప్పి ముగించున్నారు.

హర్షధ్వజులు సమద్రతరంగ గోషలై మిమ్ముముట్ట అధ్యక్షురాలు లేచి తమ ఉపన్యాసం ప్రారంభించారు.

‘హర్దాబాయమ్మగారూ ! మహారాజీగారూ ! సోదనీమణిలారా ! ఒక్కొక్క మహా యుద్ధమూ ఒక్కొక్క మహోద్ధమమూ, ఒక్కొక్క అఖండమైన సాంఘిక వ్యవస్థ, అన్ని ఒకదానితో ఒకటి గాఢ సంబంధంతో ఉన్నాయి. ఇప్పుడు ప్రపంచములో ప్రళయయుద్ధం వెలచేసేతున్నది. మన దేశానికి యుద్ధఖండంలో కూడా మహాభయంకర ప్రళయం రాబోతున్నది. ఆమెరికా ఆధిపత్యం అది రాకుండా జపానువారి తలతిక్క చూపుతున్నది, సంప్రతింపులవల్ల కాంతి కుశీరం దేద్రావునీ, ప్రయత్నం చేస్తున్నారు. కాని నా ఉద్దేశంలో వారి ప్రయత్నం నిష్ఫల మవుతుందనే! మనదేశంయూగా యుద్ధ దావానలంలో మండిపోవచ్చును. ఈలాంటి ప్రళయం వచ్చే ఈ రోజుల్లో శ్రీలను ఎక్కడోనే సమస్యలు రెండున్నాయి!

‘ఒకటి: శ్రీ యథాప్రకారంగా అడర్చగృహీణయి, ఆంధ్ర తగిన చనువు కేర్చుకుని, చక్కని భాగ్యయై, భర్తకు ‘కాశ్యపుగాజీ, కరణేషు మంత్రి, కయశేషు రంభా, తమయా ధరిత్రీ’ అయి ఆతనికి స్థానిక కని, పెంచుతూ, వంటచేసిపెడతూ, ఉండడమూ; లేక తనదారి తాను మారుకొని, తన కామత్పక్షికి ఉత్తమ కార్యమైన జాతి ఆభివృద్ధికి, తనకు నచ్చిన పురుషునితో తాత్కాలిక సంబంధమో, స్థిరసంబంధమో ఏర్పాటు చేసుకొని, జాగ్రత్తగా, ఆరోగ్యకాస్తోచితంగా విడ్డూలం కంటూ, వారిని ఉత్తమ విధానాన పెంచుతూ తానుకూడ ఈ జగల్గంలో మహా నాటకంలో పురుషునితో సమంగానో, ఇంకా అంతకన్న ఉత్తమంగానో కార్యమొగినియై లోకచరిత్రను కొనసాగించడమో? ఇది ఒక సమస్య.

‘ఇక రెండవ సమస్య: ఇది పూర్తిగా మనదేశానికి సంబంధించింది! మన దేశంలో అన్ని మతాలూ ఉన్నాయి, అన్ని వర్గాలు ఉన్నాయి. ముఖ్యమైన హిందూమతంలో, కొన్నిచేల అంతర్భాగం లున్నాయి. బ్రాహ్మణులు లంకే, వంగబ్రాహ్మణులు, బీహారు బ్రాహ్మణులు, ఆంధ్ర, మిథిల, మహారాష్ట్ర, తమిళ, మళయాళ, కన్నడ, గుజరాతు, సింధు, పంజాబు, గోడ, కాశీ, కాశ్మీర, రాజపుత్ర, లక్నో, అస్సాం, సరస్వతీ బ్రాహ్మణులని ఉన్నారు. వీరిందరికీ ఏమీ సంబంధాలు లేవు. ఇంకా ఒక్కొక్క రాష్ట్రంలో ఉన్న బ్రాహ్మణులలో అంతరాంతరభాగం లున్నాయి. ఒక్క ఆంధ్రులలో చూడండి. ఆరువేల వారు, ప్రాజ్ఞాదులు, కరణకమ్మలు, నందవరీకులు, గోలుకొండవ్యాపారులు,

ఋగ్వేదులు, సామజేదులు, యజుర్వేదులు, ఆరామ్యులు అనే నీయోగి శాఖలూ, ఏవిధమైన సంబంధాలు లేకుండా ఉన్నాయి. వెలనాట్లు తెలగాణ్ణులు, కాసరనాట్లు, వేగినాట్లు, ముడికనాట్లు అనే వైదికశాఖలున్నాయి. వీరిలో వీరికీ ఈ ఆంధ్రశాఖలకూ ఇతర శాఖలతో సంబంధాలు లేవు. శ్రీ వైష్ణవులు, గండికోటలు, మంగళంపాదులు, గంగవరంపాదు, హెబ్బారుపాదు, మండయం, తుమ్మకొండ, వడఘనై తెంగలైలు, చియోగి వైష్ణవులు, అప్పగోత్రులు, ఆంధ్రవైష్ణవులు శాఖలుగా ఉన్నారు. ఆహ్వాన్యపేదూరు, తుమ్మకొండ ద్రాక్షిని అనే శేడాంగల ద్రాక్షిని ఉన్నారు. మత్తులున్నారు. ఇది ఆంధ్రదేశం మాట. ఈలాగే ప్రతి రాష్ట్రంలోని ద్రాక్షిణులలో ఆంధ్రశాఖలున్నాయి.

‘శాఖాభేదాలు ఇలాగే క్షత్రియులలో, వైశ్యులలోను ఉన్నవి. రాష్ట్రాల సంబంధాలు లేవు. ఇంక శూద్రులలో సచ్చాదులనీ, సాధారణ శూద్రులనీ రెండు తేడాలు: ఆ సచ్చాదులలో కొన్ని వందలు తేడాలు, సాధారణ శూద్రులలో కొన్నివందలు తేడాలున్నాయి. ఆంధ్రదేశంలో సచ్చాదులలో రెడ్డి, వెలమ, కమ్మ, కాపు, మున్నూరుకాపు, తెలగ. ఆదివెలమ, మదిరాజు అనేవారున్నారు. రెడ్లలో మోతాడ, పాకనాటి, వంటరెడ్లు, భూమంచి రెడ్లు వగైరా ఎందరో ఉన్నారు. కమ్మవారిలో రెడ్లకమ్మవారు, చిన్నకమ్మవారు ఉన్నారు.

‘ఈలా కొటితేడాలతో ఉన్న మనదేశం ఆ తేడాలన్నీ అల్లాగే ఉంచుకొని, నాశనమైపోవడమా, లేక మతము వ్యక్తిగతము, జాతిగతము కాదు; వివాహ, సాంఘిక, రాజకీయ, ఆర్థికాది వ్యవహారాలలో మతాన్ని బలంకోసం ఉపయోగిస్తూ ప్రతిబంధకం కాకుండా చేసుకోవడమా? ఇది రెండవ సమస్య.

మహిళామణులారా! ఈ సమస్యలు లోకకల్యాణప్రదంగా స్త్రీలే పరిష్కరింపగలరు. స్త్రీలే శాసనసభలకు ప్రతినిధురాండ్రు కావాలి. అప్పుడు యుద్ధాలు తలెత్తవు, మతకలహాలు పోతాయి, వర్గకలహాలు నాశనం అవుతాయి. ఈ నూత్న సంవత్సరము స్త్రీ ఉద్యమాలను, విజయగోపురద్వారంకడకు తీసుకొని పోవుగాక. నన్ను మీరే మహోత్సవానికి అధ్యక్షురాలిగా చేసినందులకు మీకు కృతజ్ఞురాలను, నమస్కారములు. మీ కందరకు నా నూత్న వత్సరాభివాదాలు!’ అని ముగించారు. సభ్యురాండ్రు హర్షధ్వనులతో అశలు నింపారు.

ఇంతలో హేమ లేచి ‘స్త్రీ’ అని తాను వ్రాసినపాట చదివింది. నూత్న వత్సరంమీద పాటకూడా ఆమె రాసిందే.

‘స్త్రీ’

‘నిదురలేవే సోదరీ!

వదురుకనవే సోదరీ!

ఉదయ మందె కుభోద్యసందిసి

అన విసంబడె భూర్భూదము

అని సావా ?

నిదరలేవే.....

‘సర్వ విద్యలు నీవి కావే

స్వకర్మలు నీవి కావే

పర్వజేయు సుపర్వ పీఠిన

భిన్నదీక్షా కౌంతిపుంజము

నిదరలేవే.....

పురుష హృదయము తనకిలువును

పురుష ధర్మము బోధ చేయును

పాలతి దారికి పురుషు జేలా

నిలువగలదో అడ్డమె తానూ

నిదరలేవే.....’

అని దీప్తమధురకంఠంతో హేము పాడింది.

17

సంవత్సరాది సాయంకాల కార్యక్రమంలో, మొదట ఒక పండితురాలు పంచాంగశ్రవణం చేసి అందరూ అక్షతలు ప్రసాదించారు. తరువాత కవయిత్రుల గోష్ఠి జరిగింది. అందరికీ వెండి కుంకుమ భరియూ, రవికలగుడ్డలూ, ధారివాల్ కాలువలూ బహుమతు లిచ్చారు.

అప్పు డొక యువతి లేచి హాస్యరసప్రధానంగా సంవత్సర ఫలితాలు, ‘ఈ వత్సరము, సన్న చీరలు మాయమౌతాయి. సుతకచీరలు నూటికి నూట యాభై పాళ్ళు ఖరీదులు పెరుగుతాయి. ఈ సంవత్సరానికి రాజు లేడు, మంత్రి లేడు. సేనాధిపతి, అర్హాధిపతి, గోపాలుడు ఎక్కడూ పురుషులు లేరు. అందరూ యుద్ధానికి పోవడముచేత, వారి వారి భార్యలే ఆయా పదవులను అలంకరించారు. రాజు గురువుకాడు గనుక ఆతని భార్య తారాకీ రాణి అయింది. అందు చేత సినిమాతారలకు ఎక్కువ డబ్బుకర్తం కుస్తుంది. స్త్రీలకు మేష్టరుపనులు ఎక్కువౌతాయి. మంత్రి పత్ని శుక్రుని భార్య తపస్సు చేసుకొంటూ ఉండడం వల్ల, దేవయానే ఆపని చేస్తూ, బ్రాహ్మణుల కెవ్వోకీ మంత్రాంగాలు ఉండ కూడదని శాసించింది! బ్రాహ్మణుల బాలికలు అందరూ నూతుల్లో, గోతుల్లో నడుల్లో, కాలుల్లో సడి అపర యయాతులకు గాణులవుతారు. సేనాధిపత్ని, శనిగారి భార్య విడ్రలో ఉండడంవల్ల, ఆడవాం ఒకర్నొకరు తిట్టుకోరు. తెల రంగంపే ఎక్కువ ఇష్టపడతారు’ అని చెప్పతూ సభ్యురాండ్రను నవ్వులలో ముంచెత్తింది!

బహుమతులు వచ్చినవారి కందరికీ ఖరీదుగల వెండివస్తువులను అధ్యక్షుని రాలిచే సభవారు ఇవ్వించారు. అవేక పలువురు సభ్యురాండ్రు విడాకుల చట్టం, బహుభార్యత్వ నిరసనా, చట్టాల నిరసనా, స్త్రీలకూ బాలికలకూ పేరే కళాశాలలు ఉండకూడదని, కుమార్తెలకు సమా నాస్తి సంక్రమణ ఉండాలని, భర్త అస్తి భార్యకు సంపూర్ణమైన హక్కులతో రావాని మొదలైన విషయాలును గురించి ఉపన్యసించారు.

అతడుక ఆంధ్రుల రంగస్థలంనుంచి వీరి, ప్రేక్షకస్థలంలో ఆధిపతించారు. నాట్యనాటకాది కార్యక్రమం చూసేందుకు అయింది. రెండు తెరలు ఈవలావల నుంచి వచ్చి రంగస్థలాన్ని కమ్మివేసింది. ఆ తెరలు గాఢ నిలమైనవి. ఆ తెరలకు పూల అంచులూ, మిగ్గి కమలాలూ మెలమెలలాడుతూ ఉన్నవి.

అయిదు నిమిషాలు నిశ్చలంగా ఆసీనులైనా, విజయగుతుందో అన్న నిరీక్షణలో ప్రేక్షకురాండ్రూ, పేరే ప్రత్యేక స్థలములో ఆసనములు చూపబడిన పురుష ప్రేక్షకులూ మానం వహించారు. అక్కడక్కడ అమానిపబడిన విద్యుచ్చామరముల స్వరం మూత్రం ప్రవీలా వినబడుతుంది.

అప్పుడా నిశ్చలంగా ఒక్క జేగంట 'ఖంగో' వని ప్రూగింది. దానిని అనుసరిస్తూ శంఖారావం, వివిధ వాద్యాల ధ్వనులు ఒక్కచోటం ఆలపించాయి.

రెండు తెరలూ ఈవలావలకు మాయమైనాయి. ప్రేక్షకుల స్థలంలో దీపాలు ఆరిపోయాయి.

రంగస్థలంలో అన్నట్ల పోయాయేలూ, బూడిద రంగులతో వెనక తెరలూ, పక్క తెరలూ ఉన్నాయి. ఒక మొండిచెట్టు మిగ్గి రంగస్థలం మధ్యనే ఉన్నది.

అప్పు డపక్షులి అనిపించే ఒక విషాద వాద్య మేళనము అస్పష్టంగా ప్రారంభమైనది. పోనుపోను కొంచెం స్పష్టమైనది. అంతలో వణికిపోతూ ఒక వృద్ధుడు తెల్లటి గడ్డంతో, నల్లటిచుస్తులతో ప్రవేశించి, కట్టపుచ్చుకొని వంగిపోయి తిరుగుతూ,

వెళ్ళిపోయే ముసలి పడును
కుళ్ళిపోయిన పాత కాయను
మళ్ళి ఎప్పుడో నాకు మీకూ
కళ్ళతో చూపులో!

విక్రమాన్నై వేగలేచితి
అక్రమానా కోటివేసి ప
రాక్రమంతో నాడనైతీ
రష్య చొచ్చానూ!

పాతమాటల చివరిపల్కును
తాత తం తుది స్వరాన్ని
పాడుచున్నామా, వణికిపోయా
కాలము పోయినా
అని పాడుతూ

అంతకన్న అంతకన్న అస్పష్టమగు కాంతులలో తిరిగి కూలిపోయినాడు.
అందరూ చూస్తూ ఉండగా దీపాలన్నీ ఒక్కసారిగా ఆగిపోయినాయి.
రంగస్థలంలో గులాబిరంగులు ప్రసరించాయి. మోడుచెట్టున చిగుర్లు
ప్రసరించాయి. లేత జేగురు ఆకులు గాలిలో ఆడుతున్నాయి.

అప్పడొక బాల ప్రవేశించింది. ఆమె వెనుక పోకిలివేపం!

‘నేనె కోయిలనమ్మ!
నేనె ఆకను కొమ్మ!
కొమ్మ కొమ్మల తిరిగి
‘కో!’ యందు ‘కో! కో! కో!’

డిలుతు నూలోన్న తానూ

కలిత మధుసాయలను,

తలతు నా చేవుని వ

సంతమాన్తిని ప్రేమ.

నేనె వెతాళికుడ

నేనె ప్రస్తావనను

తన్ని! నాందీ నూత్ర

ధారుణి నేనే!’

అని పాడి ‘కోకో’ అంటూ నిష్క్రమించింది. కాంతులు స్పష్ట
మయ్యాయి. ఆకులూ కొమ్మలూ చెట్టుకు తోచినవి. జంత్రమేళము పూర్ణ
స్వనయుక్తమైనది.

అప్పుడు వివిధ వర్ణ, వస్త్ర, పుష్పాలంకార యుక్తలై ఎందరో బాలి
కలు పాడుతూ ప్రవేశించారు. వారు పూవుల కన్యలు.

మల్లిక: స్త్రీలకు మాత్రం హక్కులు లేవా

సిగ్గులు లేవా పురుషులకూ?

మాధవి: తనితకు మాత్రం ఆస్తి వలదే

ప్రాణం మానం పడలేక లేదా?

శేఫాలి: మహిళకు శక్తులు లేవనకే?

మహిషమర్దినీ మహిళేగా!

మాలతి: కళలు లలితవే! చదువులు చెలివే!

కర్మలలోనూ కామినె ప్రథమం!

అంత దీపాలు రంగపండుచాయదాల్చి రంగస్థలంలో దీపాలైనవి.

18

వంగపండు చాయితో నిండిన ఆ రంగస్థలంలోనికి వనదేవి వేసిన నాట్యంచేస్తూ శేమ ప్రవేశించింది. ఆమె చీర వంగపండుచాయ, రవిక ఆకు పచ్చ. ఆమె ఆలంకారాలన్నీ పూవులుమూలూ; ఆకులూ! పూల బాలిక లందరూ ఒక ప్రక్క నాట్యరూపంగా నిలిచి ఉండిరి.

వనదేవి: వనదేవి నే నేను

వినుదమ్మ కుమనతులు

వనిత హక్కులు కోరు

దినము వచ్చే నేను.

మగవాని ఆజ్ఞలో

మనిలీతిమి ఇన్నాళ్ళు

మన ధర్మముల మరచి

మాయ ముంచెను నరుడు

వన.....

ఆర్య నారీ ధర్మ

మడుగంట చేశాడు

జేదకాలంమాట

చేదయ్యె ఆతనికి

వన.....

వెనక చూపులు మాని

వెళ్ళాలి ముందుకే

బెదురు చూపులు మాని

కదలండి ముందుకే!

వన.....

ఆమె అభినయం వైరుష్యంలో కొంచెం లోటయినా, చాలా మనో హీనంగా ఉంది. నాట్యము సృతము ప్రేక్షకులను రంజింపచేకాయి. ఆమె కంఠంలో ఎన్ని ఆకాశాల లోతులో, ఎన్ని ఉదయాల కాంతిలో, ఎన్ని పూర్ణిమల మాధుర్యంలో ఉన్నాయి.

ఇంతట్లో సోఫీ పారిజాత కుసుమ వేషంలో వచ్చింది. ఆమె వేషం, ఇతరుల వేషాలు ఈలా ఉండాలని త్యాగతే నిర్ణయించి, చిత్రం లిఖించి ఇచ్చాడు. సోఫీ మదరాసులో ఉన్న ముఖ్య ఆంగ్లముఠులు బాలికలతోబాటు ఒకపెరా (గీతానాటికలలో) నాయిక వేషం వేస్తూఉండేది.

ఆ వేషాలలో గులాబీకన్య వేషం ఒక నాటికలో వేసినది. ఆ వేషానికి కొన్ని మార్పులుచేసి శ్రీనాథమూర్తి పారిజాత కుసుమ వేషం వేశాడు సోఫీకి!

ఆమె పాడవలసిన పాట శ్రీనాథమూర్తి పదిగోజులు కప్పపడి సాధ్యమైనా
వరకు తెనుగు నుడికాగం పోకుండా ఆమెకు నేర్పాడు.

పారిజాతపుష్పం నాట్యంచేస్తూ,

“సఖీ! వనదేవి!

వచ్చితి నమ్మా పారిభద్రమును, సఖీ వనదేవి!

స్వత్తమునుండి తెచ్చితి నేనొక

గండేశం భువి వనితలమా!

ధర్మం మరచిన స్వేచ్ఛ కోరులే

తలపబోకుడి భువికాంతలో!

ధర్మం పోతే, నీతులు పోతే,

తరుణుల మనసులు గతులతప్పితే,

శ్రుతిలోపించిన జగజ్జీవనం

గతిమాలినదై వెతలకు సాకొ

పూవులన్నీ: ఏమిటి నీతి

ఏమిటి జాతీ

జాతి నీతులే

గతులకు విషములే

నీతిపేరునా పురుషుల విషమూ

జాతిపేరునా మతముల విషమూ

వనదేవి: మా నీతులు మేం నిర్మిస్తామూ

మా ధర్మం మేం నిలుపుకొందుమూ

పురుషుడు పట్టే ధర్మమే విషమూ

పురుషుడు వ్రాసిన నీతే విషమూ!

[ప్రవేశం లోకేశ్వరి వసంతుని వేషంతో]

వసంతుడు: ఓ చెలీ! వనకన్యా!

ఓ దివ్యసుందరీ!

నీ కొరకు వెదుకుతూ

నీకొరకు విరహిస్తా

నిలువెల్ల పులకిస్తూ

కెలలు కంటూ వస్తా

ఓ చెలీ! వనకన్యా!

మాలతి: ఈ వేస మీది యెటి

ఎవరోయి నువ్వు?

పొగ రెక్కి విరహముని
పొగలుచున్నాను- ?

మాధవి : ఎవరోయి పురుషుడా
ఎవరోయి చుర్రా !
మారాణి మాపైత్తి
మతి నేని ఆటా ?

మల్లిక : ప్రేమ మాటల వదరు
ప్రియుడ వెవరోయి ?
కన్ను గానని మత్తు
గంతులా ఇచ్చటా ?

శ్రీశ్రీఘరి : మాచెలిని వెదుకుతూ
మసలబోతోయి
తెలిసె నీ పోక్కిళ్లు
తొలగిపోదోయి

వనకన్య : నిలు నిలు మోయా !
కలుషిత హృదయా !
వలపుమాటలిక
పలుకకుమోయా !

అన్ని వాడులా
అగ్ని కమ్మినది
ప్రళయ కాలమే
ప్రణమావసరమ ?
నిలునిలు మోయా
కలుషిత హృదయా

పూర్వ ధర్మములు !
బుద్ధుని నాయా
కొత్త భావములు
ఎత్తె మొలకలూ
నిలునిలు మోయా !
కలుషిత హృదయా !

పూర్వము లేకే
నవ్య మెచ్చలేకే
మూడుకాలములు
ముడిగొన్నక్షణం

నిత్యనూతనం
సత్యం నేనే

వయసువార్ధకం
అశనిరాశా

నామాంతరములు
నాక కుభాంగీ
నేనె వసంతం
నేనె అనంతం

నేను లేనిదే, నేను రానిదే
నిత్యమృత్యునై నీవు నిలుతువే!
పురుషుడు లేనీ పాలితి ఎందుకే
నారికి నరుడు నరునకు నారి!

వనదేవి: రావోయి ఆమనీ, రావోయి నాప్రియుడ
ననుచేరి జగతికే నవ్యసృష్టియరా!

కోకిల:కో! కో! కోకోకో కోకోకో కోకోకో! కోకోకో!
ఆతు రాలినవెంట ఆమరు ఎఱ్ఱని చిగురు
ఆణిగిపోయిన విత్సరమువెంట వృషవచ్చె కో! కో! కో!

పూవులు: మానాధులు భృంగాలూ
మాకై పాడుతువచ్చారూ

వనదేవి } పోయినది చీకటి
వసంతుడు } పోయినవి గొలుసులు

ధర్మ స్వాతంత్ర్యమృ దశ దిశలు వెలిగించె.

వాద్యమేళం తారాశ్రుతికి వెల్లి ఆగిపోయినది. సృష్టి స్వరూపమైన
వీణాతానం మాత్రం వేగవంతమై వినిపిస్తుండగా, పూలజల్లలను పుష్పబాలలు
వనదేవి వసంతులమీద జల్లుతుండగా తెరలు రంగులన్ని కప్పాయి.

తెరముందుకు మంగళహారతులతో బాలికలు వచ్చి సభ్యురాండ్రపై ఆతు
తలు చల్లారు.

సామకుసుమ సుందరీదేవిని ఆంధ్రమహిళాలోకం ఆంతా ప్రశంసించింది.
సంభత్సరాది ఉత్సవాల్లకు కల్పమూర్తి, తీర్థమిత్రుడూ, వినాణుకరావుగారూ,

శ్రీ నాథమూర్తి మొదలయినవారు చాలామంది పురుషులు కచ్చినారు. 'శ్రీ' లోకం ఎక్కడికి వెళ్తుందని కొందరు పురుషులుకొన్నారు. 'మాచాగా మనందరినీ చెప్పవచ్చును' అని కొందరు మనస్సుకొన్నారు.

శ్రీ లలోనూ ఆత్మర్యము పొందిన వారు, గుంటిపొందిన వారు, 'ఏమో' అనుకున్నవారు, 'దేదని విచించవారూ ఉన్నారు. కాని విడిచిమైనా నాట కాది ప్రదర్శనా లన్ని చాలా అందంగా జరిగాయని మాత్రం కొందరూ ఆనందించారు.

మొత్తంమీద హేమ నాటిక అందరినీ ఆలోచనలో పడేసింది. నాట కాన్ని గురించి, ప్రదర్శనాన్ని గురించి పత్రికలన్ని ప్రశంసించాయి. ఉగాది ఉత్సవం వెళ్ళిన రెండురోజులకు పేపర్లన్నీ తీసుకుని, ఉదయం పదింటిలకు లోకేశ్వరితో కలిసి హేమ త్యాగతి ఇంటికి వచ్చింది. శ్రీ నాథమూర్తి తన శిల్ప భవనంలో ఉన్నాడని రంగనాయకమ్మగారు చెప్పగానే, ఇక్కడే వస్తామని బయలుదేరి ఇద్దరూ మూర్తిభావతో మాట్లాడడానికి శిల్పభవనానికి వెళ్ళారు.

శిల్పభవనం అజంతా చిత్రలేఖనంలో కనబడే భవన విధానంగా, అమరావతీ నాగాపునకొండ శిల్పాలలో దృశ్యమయ్యే భవనవిధానంగా నిర్మింపబడి ఉంది.

20

ప్రాంగణంలో మధ్య నాలుగు స్తంభాలు అచ్చంగా అజంతా స్తంభాలు. ప్రాంగణ ముఖరూపం అజంతా చైత్ర్యప్రాంగణ ముఖంలా ఉన్నది. వితానము అర్ధచంద్రాకృతి. మధ్య చైత్ర్యభాగానికి ఈవ లావల విహారప్రాంగణాలు చైత్ర్య మందిరంలోనికి పోవుటతోడనే ఎగుట చక్కని స్వలిక శిలానిర్మిత బుద్ధ విగ్రహము త్యాగతి పోతపోసిన పంచలోహతృక పద్మంపై ప్రత్యేకం ఆవుతుంది. ఆ పద్మము పాలరాలి పద్మవీర్యమీద ఉన్నది. ఆ పీఠానికి ఈవ లావల పద్మ లతాకొరములు, దీపవృక్షాలైన నొమ్మిలు ఉన్నవి. దానిచక్క సూపకరంజా లన్నవి. విగ్రహానికి ముందు పీఠాలపై పుష్పకరండాలు, చిత్త జలకలకాలూ ఉన్నవి. వానికి ముందు చిరుతపులితోళ్ళు పంచి ఉన్నాయి.

చీనాదేశపు విగ్రహాలూ, కలకాలూ పీఠికలపై ఈవ లావల నోడల పాదు గునా అక్క డక్కడ ఆమరింపబడి ఉన్నాయి. వానికి ముందు పూజా కల కాలూ పూవుల పళ్ళెరాలూ ఉన్నాయి.

ఆ మందిరంలో వితానమూ అర్ధచంద్రాకృతిగానే ఉన్నది వితానం మీద లతలూ, వుడ్డాలూ అన్నిటిమీదా బుద్ధజీవితగాథలు మనోహరంగా చిత్రితమై ఉన్నాయి. పైన వితానంపై నాలుగు కొంతాయనాలు నీలవర్ణపు గ్లాసు, ఫలకాలతో పొసగింపబడి ఉన్నాయి. విగ్రహానికి ముందు హందీర భాగమంతా ఆక్రమించే పెద్ద బండరు ఆంధ్రజాతీయ కళాశాల రత్నకంబళి ఘరిచిఉన్నది.

ఈ చైత్రమందిరం పొడుగు ముప్పదిఅడుగులు, వెడల్పు పదైనిమిది అడుగులు! దైత అధిపందాక్కలిగా ఉండే విశాసనంతా కాంక్షితుతో నయూరుచేరినా.

చైత్రమందిరానికి సింహద్వారం కాకుండా మాడువైపులా గోడలకు మధ్యగా మాడు ద్వారా లున్నాయి. ఆ ద్వారాలకు మాడు టిబెట్టు తెర లున్నాయి. ఒక దానిపై అమితాభ బుద్ధమూర్తి చిత్రించి ఉంది. అమితా భద్రుడూ, అమితాభుని సేవింపవచ్చిన బుద్ధులూ, అర్హతులు, బోధిసత్తులు, పద్మా లలో ఆ దివ్య పద్మంలో కాంతి మేఘాలమధ్య గోచరశాతున్నారు. ఈ తెర ఎడమచేతివైపు గుమ్మరికి ఉంది. కుడిచేతివైపు అంటే, బుద్ధవిగ్రహానికి ఎడమ వైపు గోడకున్న గుమ్మరికి ఉన్న తెరపై సిద్ధార్థచిత్ర మున్నది. బుద్ధదేవుని వెనక అలంకారరూపమైన బోధవృక్షము ఉన్నది. క్రింద కామదేవుడు, ఆతని కొమార్తలు రాక్షసులు. పిశాచాదులు ఉన్నారు. పైన దేవు లున్నారు. పద్మాలు పద్మలతలు మేఘాలు అలంకారస్వరూపంగా ఉన్నాయి.

విగ్రహం వెనక ఉన్న గుమ్మం తెర శ్వేతతారాదేవి విగ్రహముతో ఉన్నది. ఆ చిత్రం వర్ణశాతీత మనోహరంగా ఉన్నది. పద్మాలూ, లతలూ, దేవిని కొలిచే పరివారదేవీస్వరూపాలూ ఆ తెరపై చిత్రింపబడి ఉన్నాయి.

ఈ చైత్రమందిరంలో కుడివైపు గుమ్మంలోనుంచి వెడితే, కళాగ్రంథాల యంతానికి వెడతాము. ఎన్నో భూర్జపత్రగ్రంథాలూ, జపాను చీనా గ్రంథాలూ పాశ్చాత్య భాషలలో గ్రంథాలూ, తాళపత్ర గ్రంథాలూ, దేవనాగరి లిపిలో, తెలుగు లిపిలో గ్రంథాలూ శిల్ప చిత్రలేఖన, నాట్య సంగీతాలనుగూర్చి ఉన్నాయి.

ఈ గదికి ప్రక్క, చైత్ర మందిరాన్ని అంటిన్నీ ఇంకో గది ఇంటే వైశాల్యం ఉంది. ఆ గదిలో గ్రంథాలు చదువుకునే అమరింపు లున్నాయి.

ఆవలివైపు ఇలాగే రెండు గదు లున్నాయి. ఒకటి త్యాగతి శిల్పమంది రము, రెండోవి చిత్రమందిరము. ఇటు చదువుకొనే గది వెనక, అందులో సగం వైశాల్యం ఉన్న గదిలో త్యాగతి శిల్పచిత్ర సామగ్రి ఉంచుకొనే గది. ఆవలివైపు అంటే కొలత ఉన్న గది విద్యార్థులు సేర్పుకొనేందు కున్నది.

ఈ చిన్న మేడ ఏభైనాలుగడుగుల సమచతురశ్రమం! వెనకప్రక్క ఈ ఏభైనాలుగడుగుల పొడుగునా వసారా ఉంది. ముందు భాగంలో విహార రూపంలో ఉన్న మందిరాలు రెండూ ఈవలావల, మధ్యచైత్యానికి, వసారా లేకుండా ముందుకు చొచ్చుకువచ్చిన వితానా లున్నాయి. తలుపులు వాతాయ నాలు అన్నీ అజంతా విధానంలో ఉన్నాయి. శిల్ప చిత్రమందిరా లన్నింటి లోనూ, గ్రంథపఠనమందిరంలోనూ ప్రాచీన రాజపుత్ర యుగలు చిత్రలేఖనాలూ, ఈనాటి వివిధదేశ చిత్రలేఖనాలూ ఉన్నవి.

ఈ శిల్పభవనం వెనక చక్కని భవనం ఒకటి ఉన్నది. అది ఏభైనాలుగు అడుగుల పొడవు, ముప్పది ఆరడుగుల వెడల్పు ఉంటుంది. రెండు పొడుగాటి హాలులుగా అది భాగింపబడి ఉంది. ఒకటి శిల్పచిత్ర ప్రదర్శనశాల, రెండవది

శిల్పకర్మాగారము. ఈ కర్మాగారము రెండు భాగాలుగా విభజింపబడి ఉంది. ఇవతల శిలాశిల్ప కర్మాగారం, అవతల లోహశిల్ప కర్మాగారం.

ఈ రెండు భవనాలూ నిర్మించడానికి శ్రీనాథమూర్తికి మున్నెనిమిదివేల రూపాయ లైసవట. తాను నివసించే మేడ ఎనిమిదివేలకు కొన్నాడు. శిల్ప భవనాల స్థలం నాలుగువేల రూపాయలైనదట. తల్లి కూడదీసిన రూపాయలూ, తన ఆస్తిగా ఉంచుకొన్న భూమి అమ్మగా వచ్చిన రూపాయలూ, తాను రచించిన శిల్ప చిత్రలేఖనాలు అమ్మగా వచ్చిన రూపాయలూ, త్యాగలి అన్నీ కట్టు పెట్టినాడు. ఇప్పుడు శ్రీనాథమూర్తి వైరిందికపు కచ్చ తల్లిగాణికి అక్కగార్లకూ తానిచ్చిన ఆస్తుల అదాయమునోనూ శ్రీనాథమూర్తి బొమ్మలకల్ల వచ్చిన అదాయమువలనూ!

హేమసముదరీ, లోకేశ్వరీ కావడిగి శ్రీనాథమూర్తి శిల్పమందిరంలో పని చేసుకుంటూఉండగా వెళ్ళినారు. లోకేశ్వరీ కొంచెంనే పుండ్ల పెట్టేపోయింది.

త్యాగలి: హేమ్! ఏదైనా బొమ్మపై పనిచేస్తావా?

హేమ: చేస్తాను బావా! కాని ఉగాదినాటి మా కీతనాట్యం ఎట్లాఉంవో విమర్శనాపూర్వకంగా నీ అభిప్రాయం చెప్పావు కాకమీ?

త్యాగలి: ఈ రెండుమూడు రోజులనుంచీ చెబుతున్నానుగా హేమా!

హేమ: ఆ చెప్పావులేదూ! 'బాగుంది! అద్భుతంగా ఉంది! చాలా చక్కగా ఉంది' అనేగా నువ్వు చెప్పింది. ఇలాంటి అభిప్రాయాలు ప్రతి వెంకమ్మ వెంకయ్య ఇవ్వనే ఇచ్చారు. దీనికన్న మా తీర్థం నయం, అఖరికి మా కల్పమూర్తి నయం.

త్యాగలి మానంతో 'విష్ణవస్త్రి' అనే బొమ్మ రచిస్తున్నాడు. తలత్త కుండా బొమ్మను విన్యసిస్తూనే 'వాళ్ళిద్దరూ ఏమన్నారేమిటి?'

హేమ: వాళ్ళ అభిప్రాయాలు నీకెందుకు? నీ అభిప్రాయం చెబుతూ!

త్యాగలి: ఒకమ్మాయిగారు తాను నిర్వహించిన మహాకళాకార్యాన్ని అందరూ మెచ్చుకోవాలని ఆనందన పడి పోతోందిట.

హేమ: అందరూ మెచ్చుకొంటే ఎవరిక్కావాలి, మెచ్చుకోకపోతే ఎవరిక్కావాలి?

త్యాగలి: ఇంక ఏంకావాలి?

హేమ: పోదూ అంతా బడాయే! నీ అభిప్రాయం అడుగుతున్నానుగదా అని గర్వం నీకు మరినీ!

21

త్యాగలి తలెత్తి తీర్థంగా హేమవై పు చూశాడు. 'హేమా! నువ్వు నాట్యం నిన్న మొన్నే ప్రారంభించినా, ఎంతో నేర్చుకొన్నదానిలా నాట్యం చేశావు. నాట్యంలో, అభినయంలో ఏదైనా లోటు అప్పుడప్పుడూ వచ్చినా, అది నా కళ్ళలాంటి కుద్దిణియంత్రం కళ్ళవాళ్ళకి తెలుస్తాయేమో! నీ చక్కదనమూ, నీ సంగీత జ్ఞానమూ, నాటకానికి ఎంతో అందం తీసుకువచ్చాయి!

లోకేష్వరి పగలలునా, నాళ్ళే పాఠశాలలా చాగా అర్థమయించారు. రంగస్థలమూ, అలంకారమూ, దీపాల విధానమూ అన్నీ బాగున్నాయి' అని చెప్పారు.

హేమ : అదే వా ఆరు నాలుకం కందం చెప్పవచ్చు అంటే, అన్నీ చాగానేఉన్నాయి అంటూజేగానీ...

త్యాగతి : హేమా! పాటలు బాగున్నాయి. చిన్న నాటకమైనా పొందికగా నడిచింది. ఈనాటి నాటకాలా? అవి నాటకాలే కావు. నాటక ప్రదర్శనం అంటే ఎవ్వరికీ శ్రద్ధ లేదు. రంగస్థల సౌందర్యం అవసరంలేదు. దీపాల గొడవ అక్కరలేదు. అలంకారాలు, ఉచిత వేషాలు ఏమీ మన వాళ్ళ కెక్కెవు. ఇంతకూ మనవాళ్ళ చారిద్ర్యం ముఖ్యకారణం 'అనుకో.

హేమ : నువ్వు చెప్పేదంతా చాగానేఉంది బావా! కానీ నేను రాసిన నాటక రచనలూచ్చి చెప్పవే? కవిత్వం ఎల్లాఉంది. పాట లెల్లా ఉన్నాయి? భావా లెల్లాఉన్నాయి?

త్యాగతి : పాటలు బాగున్నాయి. చిన్నదైనా గీతానాటిక చాగా నడిచింది: ప్రాచీన భావాలు పోవాలనీ, పోతున్నాయనీ, మాతృభావాలు రావాలనీ, వస్తున్నాయనీ, స్త్రీల బానిసత్వం పోవాలనీ, స్త్రీపురుషుల కలయిక స్వాతంత్ర్యోచ్చమీద ఆధార పడిఉండాలనీ నువ్వు అందంగా, అంటే రసవంతంగా, రచించావు. అది మంచికావ్యాలలో ఒకటి. కానీ నీ భావాలలో చాలా భావాలు నాకు గరిపావు!

హేమ : ఏమిటా భావాల కొరత? ఆడది బానిసగా ఉండాలనేనా నీ భావం?

త్యాగతి : ఏమిటమ్మా బానిస, బానిసంటావు ఏమిటా బానిసత్వం?

హేమ : బానిస కాక మా జీవితం ఏమిటి? తల్లిదండ్రుల ఒడ్డికలో పెరుగుతుంటాము.

త్యాగతి : కాక స్వేచ్ఛగా పెరగాలనా?

హేమ : మాట కడ్డము రాకు. ఇంతట్లో పెళ్ళంటారు. వారు ఏర్పాటుచేసిన ఓ కుట్టవెధవనో, ముసలివెధవనో పెళ్ళిచేసుకోవాలి. చెప్పిస్తున్న ఏదో చచ్చుచుండు అంతటితో సమాప్తి. ఇక మొగుడు కుంక అధికారం ఆనాటి సుంఛీ! వాడు గుమాస్తా అయితే ఈవిడ గుమాస్తా! వాడు ఉపాధ్యాయుడైతే, ఈవిడ ఉపాధ్యాయుని! వాడు ఎక్కడికన్నా తీసుకువెళ్ళే వెళ్ళడం, లేకపోతే శేడలా పడిఉండడం. వాడు చస్తే ఈవిడ వెధవముండ! బోడి గుండూ! ఎవరికీ ఎవరు పోకూడదు! పొద్దున్నే ఎవరి మొగమూ చూడకూడదు! తెల్లబట్టలు! నగలులేని మోడు! వంటముండ్, దాసీముండ్, బోడిముండ్.

త్యాగతి : అంత కోప మేమిటి?

హేమ : అడవి కిధినుఖం చూడకూడదు. పీఠిలోకి వస్తే అడవి విచ్చలవిడిగా తిరిగేది ! సినిమాకు వెళ్ళే ఆడవయితే బరిమీద పడిందంటారు. ఒక్కరైతే ప్రయాణం చేయకూడదు ! ఒక వేళ వెళ్ళినా, అడవాళ్ళ పెట్టెలో ప్రయాణం చేయాలి. అన్ని సౌకర్యాలు మగవాళ్ళకా? మొదటి తరగతులూ, సభలకు వెళ్ళడం, వాహనాలకు వెళ్ళడం, ఆటల పోటీ పందేలలో పాల్గొండూ ! మొగుడనే రాక్షసుడే ఉంటే ఆటకట్టా?

త్యాగతి : ఏమి చెయ్యమంటావో ?

హేమ : మేమేమి చెయ్యాలో మీరు చెప్పరు ! మీరు అడవాళ్ళ గొడవలే అక్కర్లేను. వెళ్ళాలంటేనే కావాలే !

త్యాగతి : హేమ ఎంత బాగ్రుద్ధా ఆలోచించి చెప్పినా పురుషులుగానే ఆలోచించి చెప్తాము కాదా !

హేమ : ఓహో ! ఏ గర్భమూ? ఏమి అహంభావమూ? అయితే, మీరు హరి జనులు కారు, హరినిోద్యమం మీద మీ ఆక్లేషాయం ఎందుకేస్తారు? ఎందుకయ్యా ఈ డామలు మాట్లాడుతావు?

త్యాగతి : హేమా ! నీకు కోపం వస్తే చెప్పలేను. కుర్రవాళ్ళు చదువుకొనే రోజుల్లో, వాళ్ళకు వాళ్ళ ఇష్టంవచ్చిన స్వేచ్ఛ ఉందనా? వివాహ విషయంలో వాడిమంట సాగుతుందనా ! వాడి ఉద్యోగం విషయమైకూడా వాడికి స్వేచ్ఛ ఉందనా?

హేమ : లేదయ్యా ! అట్లాగే ఒప్పుకుందాము. కాని వాడికి మొదటినుండీ ఉండే స్వేచ్ఛ అడవాళ్ళకే ఇవ్వకద్దంటావా?

త్యాగతి : హేమా ! నీ వాదాలన్నీ చక్కగానే ఉన్నాయి. ప్రాపంచికంగా ఆలోచిస్తే, నా స్వాతంత్ర్యం నువ్వు తీసుకోవాలంటే నేను నీకన్న బలహీనుణ్ణవాలి కదా ! ప్రకృతి విషయం ఆలోచిద్దాం, ప్రస్తుతం అడవాళ్ళ బలహీనులు. అన్ని కేళాలలో ఉండే పురుషులు ధన్యమో, న్యాయమో, మంచో, ఘడ్డో ఆలోచించి స్త్రీలకు వారు కోరినవన్నీ ఇవ్వాలి. స్త్రీలు పురుషులు ఇష్టపడకపోతే ఒక్క స్వేచ్ఛ తీసుకోలేరు. స్త్రీలకు జీవాబలం తక్కువ, ఆవేశబలం ఎక్కువ. ఏ విషయంలోనైనా స్త్రీలు పురుషులకు లాత్తు. వంట చేయడంలోనూ గొప్ప వంటవారు పురుషులే! సంగీతంలో అడవారి గొంతుకలు బాగుండవచ్చు కాని, పాండిత్యం, గంభీరతా మొగవాళ్ళదే. కాస్త్రుజ్ఞానంలో ఎవ్వరో ఒక్క మదాం క్యూరీ తప్పి పుట్టింది. కవిత్వంలో మొల్లలూ, సాఫోలూ, షెరర్ బర్కులూ, తిక్కన్న, తియాక్రిటిస్ ఆప్టన్ సింక్లయర్ల ముందు దివ్యిటీ ముందు దీపాలు. రాజ్యాలు పాలించిన చక్రవర్తులలో ఒక్క రుద్రాంబ తప్పితే, తక్కినవాళ్ళ చరిత్ర జాగుస్సాకరము: ఆలాంటప్పడు స్త్రీలు కోరే స్వేచ్ఛ ఎందులో? ఇష్టం వచ్చిన పురుషునితో అవిసీతిగా సంపదించడంలోకా? డబ్బు తగులబెట్టి, మూడు కాయలూ, ఆరు పళ్ళుగా జీవితం పాడుచేసుకోవాలనా? ఏమిటి అడవాళ్ళకు కావలసింది?

హేము: అలా మాటాడండి. గోమఖవ్యాఘ్రం బయలు పడింది. రంగు పూసుకుంటేమాత్రం చిరుతపులి చుక్కలు పోతాయా? వ్రతం చేసే పెద్ద పులి మాంసం కూడా చూసుకుందా? ఏమి చూచావు నువ్వు రష్యాలో? దేశాన్ని తిరిగి ఏమిటి నువ్వు కనిపెట్టింది?

త్యాగతి: రష్యాలో నేను చూచిందా? స్త్రీలకు సమాన ఓటు ఉంది. స్త్రీలకు ఉద్యోగా లన్నిటిలో సమానాధికారం ఉంది. బిడ్డలను పెంచే దాడిభవనాలున్నాయి ప్రభుత్వోద్యోగాలలో, ఆడవాళ్ళెంతమందో ఉన్నారు. అన్ని వృత్తులలోనూ ఉన్నారు. వివాహం స్త్రీ రద్దచేసుకోవచ్చు. పురుషుడు రద్దచేసుకోవచ్చు. వివాహం రద్దువిషయంలో ఎవరితప్పైతే, వారి మీద పిల్లల పెంపకం బాధ్యత ఎక్కువ పడుతుంది.

హేము: ఆ రకంగా ప్రతిదేశంలోనూ ఉంటే ఏం తప్పు వచ్చింది!

త్యాగతి: ఈ విషయంలో రెండు దృక్పథాలను గూర్చి నీకు వర్గించి చెబుతాను. తర్వాత నీ అభిప్రాయం చెప్పు.

22

హేము బావ గారికి దగ్గరిగా జరిగి, ఆతను విన్యసిస్తున్న బొమ్మను పరిశీలనగా చూస్తూ 'ఏప్పుడూ ఆడవాళ్ళ బొమ్మలే నువ్వు వేసేది?' అన్నది. 'తమ కొడుకానికి తెలుపుకోడానికి, తమ స్త్రీ వాంఛ తీర్చుకోడానికి, వ్యంగ్యంగా స్త్రీలమీద కవిత్యం, స్త్రీలను ద్రోహులుగా రచించడం, స్త్రీలను చిత్రించడం, స్త్రీలను గూర్చి కథలు రాయడం, సినిమాతారల బొమ్మలు గదినిండా ఉంచుకోవడం, స్త్రీలకు, చిలకలకొడికి, లలిత, సుందరి, నతనాభి, ఆకాశమధ్య చక్రారస్తని, చపలాక్షి, కురంగాక్షి, రంభోబ, ఘనజఘన, కుందరదన, హంసయాన, బింబాధరి, పల్లవపాణి, ఈ రకం పేర్లు పెట్టి దేహం అంతా కబళింపు చూపులతో చూస్తూ, గ్రంథాలన్నిటినీ నింపడం! ఈరకం జావకడి పనులు చేస్తున్నారు. కవులూ, శిల్పిలూ వగైరా వారంతానూ' అని హేమ నగా నవ్వింది.

త్యాగతి: హేము, నీభావాభిప్రాయం స్పష్టంగా చెప్పు!

హేము: నాభావాలా? నావి రష్యాభావాలు! నాకు ఈ ప్రాంతీదారుల సంస్కృతీ, విజ్ఞానమూ ఇంతటితో అంతరించి, ఇక్కడనుంచైనా నిజమైన సర్వ ప్రజారాజ్యం రావాలి! సర్వ ప్రజాసంస్కృతీ కావాలి అని గాఢ వాంఛ బయలుదేరింది.

త్యాగతి: కోటిశ్వరలు తమ ఇళ్ళనిండా కళావస్తువులు పరచుకోడం, తమ కోసం కవిత్యం రాయించుకోడం, తమ దానధర్మాలు మెప్పించుకోడం, శాసనాలు చెక్కించుకోడం, డబ్బిచ్చి కృతలు పుచ్చుకోడం, సున్నితెట్టలు పట్టిపూర్తి ఉత్సవాలు చేసుకోడం, రఘురావచాదరి కూతురి పెళ్ళికి శిశురూపాయిలు కర్పించేసి ఏళ్ళవేలు కట్టమూ, ఏళ్ళై యకరాలు పెళ్ళికూతురికి, కథాకట్నం, లాంఛనాలకు పెండి, బంగారు వస్తువులకు

మున్నేనే లియ్యడం! పెళ్ళి ఉత్సవాలకు శాంతాఆప్టే, విశ్వనాథభాగవతాను, సైగల్ కచ్చేరీలు, బాలసరస్వతి డాన్సు పెట్టించడం, అందుకు తన తోటివాళ్ళను, పెద్ద ఉద్యోగస్తులను పిలవడం, భోజనాదికాలకు నలభైకేలు కర్చుచేయడం, ప్రతిపూటా ఆరు పిండివంటలూ, ఎనిమిది కూరలూ, పది పచ్చళ్ళూ, సాంబారు, మజ్జిగ పులుసూ, మైసూరు రసమూ చేయించడం, వాకుహంసాల బియ్యమూ, రాజనాలూ, స్ట్రోబ్ గాలుమాత్రమే ఉపయోగించడం, వచ్చిన అతిథులు తినలేక అజీరులతో ఆవేదనపడడం, వీళ్ళందరికీ ప్రత్యేకం ఒక ఎం. బి. ఓ. ఎస్ నూ, ఒక వైద్యశాలనూ పెళ్ళిశాలలో ఏర్పాటు చేయడం, ఉపంతా కొంపి అవడం దేశదేశాల లక్షాధికార్లు, రాజకీయ నాయకులు, సంఘ నాయకులు, మహాకవులూ పిలవబడడం, కవి పండిత సన్మానం జరగడం, ఒక్కొక్కరికి రూటపదాల్గు వస్త్రాలు ఇవ్వడం, మైసూరు బేండ్నూ, వెంకటరంగమాచిక్యంపిల్ల సన్నాయిమేళమూ రావడం, మొదలైన ఈ పూంజీదారుల అసత్య, హింసాత్మక దౌర్జన్యపూరిత, గంభీర గోభాలు పనికిరావంటావు నువ్వు, అంతేనా?

హేమ: ఎంత తెచ్చరిచ్చావోయ్ బావా! ఎంత విచిత్రంగా చిత్రించావోయ్ బావా?

త్యాగతి: ఓ మరదలా! ఇంక నీ అభిప్రాయం సాగనీ, నేను నీ భావాలన్నీ సరిగ్గా వ్యాఖ్యానం చేశానా?

హేమ: నీ వ్యాఖ్యానం అంతా నాకు నచ్చలేదులే!

త్యాగతి: నీ అభిప్రాయం సాగనీ!

హేమ: జాతీయవాదులను బయలుదేరి ఈ ఊరాలు, ఈ అంబాలాలో సరాభాయిలు, ఈ బజాజులు ఓ గుడికట్టి, ఓ పార్కల తెరిచి, హరిజన సిక్కిరెండు లక్షలు ఇచ్చి, వీరిని అంటే నీదలరక్తం పిల్చే వ్యాపారులను మనం నాశనం చేయాలి.

త్యాగతి: నిజం హేమా! పాశ్చాత్య పామ్యవాదదృష్టి ప్రకారం నువ్వు మాటలు నిజం?

హేమ: ప్రాచ్యభావప్రకారం నిజం కాదా?

త్యాగతి: కాదు

హేమ: ఏమిటా ప్రాచ్యభావం? అప్రాచ్యభావం?

త్యాగతి: మహాత్మా గాంధీగారి అభిప్రాయాలూ రామకృష్ణ పరమహంసగారి అభిప్రాయాలు తెలుసుకోలేదా?

హేమ: తొంద్రై ఏళ్ళ గుడ్డిమసలమ్మ భావాలు నూటమున్నై ఏళ్ళ తొక్కుగారి భావాలు నా కక్కర్లేదు.

త్యాగతి: కారల్ మార్క్సు ఇప్పటిదాకా బ్రతికి ఉంటే పదహారేళ్ళ బాలాకుమారుడా? లెనిన్ ఇప్పటిదాకా బ్రతికి ఉంటే పన్నెండేళ్ళ పాలారే బాలకుడా?

హేమ: నాళ్ళవి నిత్యపత్యాలు!

త్యాగతి: చీదతనం లేకుండా చేయడమా? వారి నిత్యసత్య భావం?

హేము: కాదు! అందరికీ పని, అందరికీ తిండి, అందరికీ బట్టా, అందరికీ ఇళ్ళూ! ఒకరికి హెచ్చు ఒకరికి తగ్గు ఉండకూడదు! ప్రపంచంలో ధనం ప్రపంచంలో మనస్సు లందరిది!

త్యాగతి: జంతువులది కాదా? జంతువుల్ని తినా! జంతువుల్ని సరదాకు నాశనం చేయా! మనుష్యుడు మానసికంగా ఎక్కువ బలవంతుడు; అందు కని జంతువులు క్రిమికీటకాలు వారి చెప్పుచేతల్లో ఉండాల్సి! మనుష్యులలో ఎక్కువ బలవంతుల జట్టు తయ్యారైతే, తక్కినవాళ్ళు వాళ్ళ చెప్పుచేతలలో ఉండాల్సి? అక్కడ ధర్మం వేరే! అది తాత్కాలిక ధర్మమా! అది సరియైన సామ్యవాదమా! అవసరమైతే, ఎవరు సామ్యవాదానికి భయంకర శత్రువులో వాడితో సంధి చేసుకోవాల్సి, ఆ పూంజీ ఫాసిస్టువాడు తనలాంటి ఇతర సామ్యవాద విరోధుల నందరినీ నాశనం చేసి, తన అప్రసవమాన అవి చచ్చిన పూంజీతత్వం క్రింద తక్కిన సామ్రాజ్య పూంజీదారులను బానిసలను చెయ్యాలి! అది సామ్యవాద రాజనీతా! ప్రకృతి శాస్త్ర సత్యానికి మానవ ముస్తత్వ సత్యం అతీతమా! ఆధ్యాత్మం ఈ ధర్మాన్ని నడపలేదా? ఒక సత్యమూ ఇంకో సత్యమూ సామ్యవాద సత్యకోటిలో చెబ్బలాడుకోవచ్చు! అవి తాత్కాలిక సామ్యవాద ధర్మాలా?

హేము: ఇదంతా సామ్యవాద నిరసనా?

త్యాగతి: సామ్యవాద మేమిటి? దేన్నీ నిరసించలేను? సామ్రాజ్య తత్వం ధనేశ తత్వంమీద ఆధారపడి ఉండి, ధనేశ రాజ్యంలో కొన్ని రాజ్యాలు బానిస రాజ్యాలను స్థాపించినవి. ధనేశుల ధనం తిని, వారి భోగంలో పాలు పంచుకొని, వారి తృప్తికి సామ్రాజ్యవాది అగు కవి గాయకాదులూ, వేదాంతూ, వేదాంతమూ కళాదిసంస్కృతీ ఉద్భవించుచున్నారు. 'నిషీ' అనే వేదాంత బంగారపు జుట్టు నీలికళ్ళు తెల్లటి 'బ్లాండుజాతిదే! మానసిక ఆధ్యాత్మిక భౌతిక శక్తులన్నీ వారివేనని వాదించాడు. అలాగా ఛార్బర్టు పెన్సరు దార్విను శక్తిగల ప్రాణే బ్రతుకుతుండనే ప్రామాణ్య వచనం ఉద్భవించుచున్నారు. కిప్లింగ్ కవి 'పడమట పడమటే, తూరుపు తూరుపే! ఈ రెండూ ఎప్పుడూ కలవను' అని కవితత్వం వ్రాశాడు. ఈ ధనేశ వేదాంతము తెల్లజాతి సామ్రాజ్యవేదాంత మయింది. మన భారత దేశంలో ధనేశ వేదాంత మంతలేకపోయినా కొద్దిగా ఉంది!

హేము: అమృత్యా కొంతైనా ఒప్పుకొన్నాడు

త్యాగతి: ఉండు తొందరపడకు! ఆ ధనేశ వేదాంతము 'పూర్వకర్మ సముపార్జితం విత్తం భోగం' అన్న పెట్టవేదాంతాన్ని పుట్టించింది. యజ్ఞయాగాది కర్మలలో రాజనూయం, అశ్వమేధం ప్రోత్సహించబడినది. అన్నం కోసం దేవతలను ప్రార్థించాలనీ, ఆ దేవతలకోసం యజ్ఞమనిన్నీ' అన్న భావమాత్రం ధనేశభావం కాదునుమా!

హేము: బాగుంది బావా! కానీ! కానీ! మా బావ నా ఉద్దేశంవాడే! అని నేను తీర్థమిచ్చుచిలో అన్నాను. కాదని వాదించాను. అతనివెట్టి అతనిది! నువ్వు పూజీభావం కలవాడవట. నీ వేదాంతం పూజీవేదాంతం అట! అతను—

త్యాగతి: రాయప్టే! ఆ కథంతా నాకు తెలుసునులే! రాయప్టేల సంగృహీత, వాదనా, వేదాంతవాదనా నాకు పూర్తిగా తెలుసు!

హేము: అదిగో! నీకూ కల్పమూర్తికి తీర్థమిచ్చడంపై, అంత ఉచితపూజ తనమేమి? అంత పాపమేమి?

త్యాగతి: నాకు ఆ కెందులా లేవు! అతని భావాలన్నీ సుహృద్ధంగా నిరసిస్తూ అంతే! విను! ఏ రహస్యాలోనో ఒక ఇంగ్లీషువాడిగాని ఒక అమెరికావాణ్ణి గాని అన్యాయంచేస్తే, ప్రాణద్రోహంగాని, రాజద్రోహంగాని చేస్తే వాళ్ళని గురించి ఇంగ్లండు అమెరికాలలో ధనేషు, వేదాంతం ధనేషుల కనబూనానా అల్లరిచేసి వారి రాయవారుల ద్వారా 'జార్జ్ త్' అనే విషయం ఆరమ్య వైరాగ్య రాజ్యాలకు తెలియజేస్తారు! అవతల తామే ఓషన్స్ దోమలకు నలిసిపోయి పేలకొలిచి దొడ్లలూ స్త్రీలూ పురుషున్నీ వృద్ధున్నీ కాళ్ళికాళ్ళి, చింపిచింపి, జలియన్ వాలాబాగ్ లో గుండు అయిపోవడంవల్ల పొరుగుంటే, మాట్లాడరు. జావాలో, ర్యాలో ఆఫ్రికాలో అమెరికాలో, స్వీడ్ మొదలయిన ప్రజల్ని గొంగళి పురుగులకన్న నీచంగా చూస్తారు. ఇది ధనేశ సామ్రాజ్యతత్వ వేదాంతము.

హేము: చాలోయి బావా! నిన్ను ఆశంకగా ఆడపిల్లైతే ఒక ముద్దు పెట్టుకొని ఉండును.

త్యాగతి: నీపుణ్యమా అని అలాటి పొరపాటు పరుగుమాత్రం చేయక.

23

మరదలు హేము ఆమాట అనగానే త్యాగతి ఏమో ప్రతిపదించి అన్నా, అతని జీవితం మూల మూలలా కదిలిపోయింది. తన గురుదేవుడు తన కీ అగ్ని పరీక్ష యెందుకు పెట్టిరాడు? తాను గృహస్థాశ్రమమే స్వీకరించకలసి ఉంటే, తన గురుదేవుడే ఇంతికన్న ఒక పల్లెబూరి తుటుంబపు అమ్మాయిని తనకు నియమిస్తే, తాను పెళ్ళాడి ఉండేవాడే! హేము ఒక పెద్ద సంక్ర! ఈమె తన వలనగానీ, హేమవలన తానుగానీ ఆనందం పొందగలగడం సంభవమా? ఎలాగు ఆ క్లిష్టసమస్య విడిపోయేది? కాని తాను హేమును ప్రేమిస్తున్నాడే. హేమూ శకుంతలా ఒకటే మహాభావంయొక్క స్త్రీ, అవతారాలన్న విషయం తనకు మెరుసులూ తోచినప్పుడు తాను పొంగి, పులకించి, సర్వభవనవ్యాప్తి నందినట్లు, దివ్యత్వ మందినట్లు, అనందపరిపూర్ణి దర్శించినట్లు తనకు అనుభూతి కలిగిందే!

హేము: బావా! ఓ బావా! కానియ్యవయ్యా, నీ ఉపన్యాసం! మనవాళ్ళ వేదాంతానికీ, మన భారతీయ జీవితానికీ ఏమీ సంబంధం లేదు. వేదకాల

వేదాంతం భావించడం వాడయిన బ్రాహ్మణులది. అందుకనే వేదాలలో భర్త్యాచార్యులలో ఆయన బ్రాహ్మణులైనా, రాము పెద్దన్నయ్యలై పుట్టారని చెప్పారు.

త్యాగతి : ఆ బ్రాహ్మణుని దేవీ !

హేమ : ఘట్టగా అన్నావు ! నువ్వు వేదా కలిసి ఓ నాటకం ఆడాలి. సరే విను ! అక్కడినుంచి ఆ బ్రాహ్మణులందరింకా ఉపనిషత్తు మెట్టవేదాంతానికి దిగితే, శ్రీకృష్ణుడు వచ్చి, నాటక వేదాంతం భగవద్గీతలో చెప్పాడు. అది బలంచూడు తర్వాత వచ్చిన బుద్ధుడు. ఆ తర్వాతి గాంధీవచ్చి కోమటి వేదాంతం ఇచ్చాడు. ఇప్పుడు స్వర్ణమూసత్వమైన శూద్రరాజ్యం వచ్చింది.

త్యాగతి : దాని కెవరు వేదాంతగరువు ?

హేమ : ఎం. ఎస్. రాయ !

త్యాగతి : ఆతడా ! ఆతడు భార్యశ్రమంలో బ్రాహ్మణుడు ! ఆతని నిజమైన పేరు నరేంద్ర భట్టాచార్యుడు. బెంగాలు పంచకుటీసోపాధ్యాయులలో భట్టీసోపాధ్యాయుల వంశంవాడు. ఈ ఆశ్రమంలో పేరుమారి శూద్రపేరైన మణింద్రనాథరాయ అయింది.

హేమ : నీ వేదకారాలు చూడండి ! ఆతడు స్వచ్ఛమైన శూద్రుడని తీర్థ మిత్రు డన్నాడు. తీర్థ చాలా చగవుకొన్నాడు. మేము రాయి మానస పుత్రపుత్రకులం కాము. మీరుమాత్రం వాటి గాంధీ బానిసలు.

త్యాగతి : అయితే మీ వేదాంతం ఏమిటి ? మీ రేపత్నీయులు ?

హేమ : మా పార్టీ, మా స్వంత పార్టీ ! నుండుముండు మా పక్షానికి ఎక్కువ బలం వస్తుంది. మా పక్షంపేరు 'స్వచ్ఛస్వేచ్ఛాపక్షం.' మాది స్వచ్ఛ స్వేచ్ఛావాదం ! మాకు జాతులు లేవు, మతాలు లేవు, దేవుళ్లు లేరు ! నీతి ఆనీది మానవుని ఇష్టమొద ఆధారపడి ఉంది. సంఘానికి వ్యక్తిగత్యం నిర్ణయించే అధికారం లేదు. సాంఘిక ధర్మమాత్రం నిర్ణయించే అధికారం ఉంది.

త్యాగతి : అదే అనుకున్నాను. నీ వేదన అంతా అర్థమయింది నా కిప్పుడు. నీ నాటకమూ అర్థమయింది నీకూ స్వేచ్ఛాప్రణయవాదం వచ్చింది; వాడ నకు ప్రేయసాయకుడు ఒక్క తీర్థమిత్రుడే అనుకున్నా !

హేమ : కాదు బావా ! నువ్వు ముసలమ్మలా వాదించక ! నిజమైన భావం— విను మరీ, ఆ బామ్మమాని ! మా నిజమైన భావం ఏమిటంటే, ఈ ప్రగతి సితిలో వివాహం అడ్డువస్తుందని.

త్యాగతి : ఇంకా !

హేమ : ఇంకా లేదు గింకాలేదు ! అన్ని పనులు మహోత్సవంగా చేయగల వారు సంఘం మీది, ఆస్తి మీది, రాజ్యం మీది, ప్రపంచం మీది, అనేగా ఆలోచన ! నేను నావిషయం బాగా నిశ్చయించుకోలేదు. నాకు వివాహం ఆడాలని లేదు. అమ్మా నాన్నా బాధపడతారని ఊహకున్నా ! నాకు వివాహమూ కామవాంఛా భరించలేనివి కాలేదు, అయితే, ఏమిచేయాల్సిన

ఓ పెద్ద సమస్య ఉంది. వెంటనే మన నాయకులు కౌముదాంశ కలిగింది. అది చంపుకున్నాను.

హేము త్యాగతి భుజించిన చేయి వేసింది 'హానా!' అంది. త్యాగతి 'హేమా! ఆ మాటలు చెబుతూ నా ముందుగా చేయి వేయకు!' అని అంటూ చిరునవ్వు నవ్వాడు.

త్యాగతి ఆయిక్కు అన్నాడు. అతనిలోని కారాలు విన్న వివరత్వం పొందినాయి. ఇంతలో ఏదో ఉన్నాడని పెక్కిమంటు అతనిలోని భవను, కొంత, ప్రేమ, పూజ కలిసి మహా భవనం అలా అతనికి ఉంటాయి. ఆ ముక్కు హేము అనడంలో అర్థం ఏమిట? కానీ ఆ మాటలు నువ్వు అనిపించి ని నేనా హేమ?

హేమ: బావా! ఏమిటి అనిపించింది?

త్యాగతి: హేమా, మనకు తెలిస్తే, తెలియకుండాకో, మనం అంటాము మాటలు మాటలతో బావు. తేలికబోయి వచ్చిన మాటలు వివరంలో గాఢసంబంధం కలిగి ఉంటాయి. నువ్వు చెబుతున్న 'నువ్వు అడవికి వెళ్లి నీన్ను ముద్దుపెట్టుకు ఉంటువు' అన్నావు. ఆ మాటలు నువ్వు ఎంత అనాలోచితంగానో అన్నావు. అలాంటి మాటలు అనడంలో నీ వెంకట ఉన్న ఇరవై ఏళ్ళ జీవితమూ ఉంది. నీ తల్లిదండ్రులు నీన్ను అల్లారుముద్దుగా పెంచారు. వాళ్ళు ఒక చెప్పేతని ఉండడంతో నీ ఇష్టమే నీ ఇంట్లో రాజ్యం అయింది. నీ మామ రాసం అయింది. నీ భావాలు అనేక ప్రళయాలకు, గాలివానలకు లోనవుతున్నాయి. కానీ ఈ గాలివానల్లోంచి నిదానం. ఉత్తరమర్ధవర్షావధానా రావాలని నువ్వు ప్రయత్నిస్తే నాకు సంతోషమే! నువ్వు 'బోల్ల విజయ' అని ఏ మాటంటావు. 'గాంధీ మహాత్ముని దారి' అని ఓ చొక్కీలు నీలో ఈ చెందితేవు. మహాత్ముని దారంటే, బోల్ల విజయికి, ఆధ్యాత్మిక తత్వం రంగరిస్తే అయిన మహా తగ్గుప్రభావం కానీ అని నీలో ఎక్కడ ఉంది? నీలో వట్టి నాశనతత్వం ప్రస్తుతం విజృంభించి ఉంది. మీ బోటివాళ్ళే కొందరు ఎక్కువ భవనంతులై ప్రాంసులో ఇది ప్రారంభించారు. ఈ తత్వం అమెరికా కోరికలకు, 'మేం గొప్పవాళ్ళం. మేం దేవతలం' అనే భావమే వరసా వాడితేని శ్రీపురుషుల కలయికలుగా మారింది. 'అదే మీ మతానికి పరమావధి. కాబట్టి, 'మనుష్యులలో కొందరు మాత్రం గొప్పవారు, తక్కినవారు నీచులు' అన్న తత్వం ఈ మతం అంతా నిండి నిడదీకృతం అయి ఉంది. మీ మతం హిందూదేశం అంతా అల్లకుని చదువుకున్న వాళ్ళల్లో పాకింది. తెలుగువాళ్ళల్లో కొందరు గురువులున్నారు. అందులో మీ తీర్థమిత్రుడొకడు. అతనింత భయంకర రాక్షసుడు ఇంకోడు లేడు—'

హేము కలెజ్లోచేసి, మొగం కందిపోగా, మణుకుతూ శక్తిలా లేచింది. 'ఫీ నోర్ ముయ్! నీకు ఈ వాగ్దంతా వాగమని ఎవరధికారం ఇచ్చారు? నీ జీవితం అంత భండాలపు జీవితం కాదు, మా తీర్థమిత్రునిది! నీ కన్న ఎన్నో

ఏళ్ళ చిన్నదాన్నియి. ఇన్ని కష్టమని నువ్వు చెప్పిన మంగళుబ్ర నాకు అర్థం కాలేదనుకున్నావు! చివరకి మొగం చూడకూడదు.' అని త్వరత్వరగా పోయి కావాలో అన్నది. 'పోనీయే తీర్థమిరుని ఇంటికి!' అన్నది, దైవరు తిన్నగా కావాలి తీర్థమిరుని ఇంటికి పోనిచ్చాను.

24

తీర్థమిరుని ఇల్లు బ్రీఫ్లింగ్ లో ఉంది. ఆశదు నల్లతంబి వీధిలో ఉన్న ఒక మేడ వైఫ్ గం అంతా అద్దెకు పుచ్చుకుని ఉన్నాడు. బి. యే. పట్టు పుచ్చుకుని తర్వాత జి. జి. యే పరిశీలించాడా నేగ్గి, చెన్నపట్నంలో ఈ కంపెనీ, ఆకంపెనీలో, పనిచేసి, ఇప్పటికి మూడేళ్ళనుంచి జీవన్ లాల్ దయారాం కంపెనీలో ముఖ్య అక్కౌంట్ టెంటుగా చేరాడు. అతనికి రెండు వందల ఏడైదుపావలవరకు ఇస్తున్నారు.

భార్య పేరు సరసమ్మ ఈతడామె పేరు బాగా లేదని 'కనకలత' అని పేరుపెట్టి 'లతా' అని పిలుస్తాడు. వారిరువురకు ముగ్గురు పిల్లలు కలిగినారు. ఇరువురు కొమరితలు, ఒక కుమారుడు. తీర్థమిరుడు పాట్టివాడు. అయిదడుగుల నాలుగంగుళా లంటాడు.

కనకలత పోతపోసిన బంగారు విగ్రహం. ఒత్తైన ఉంగరాలు తిరిగిన జాట్లు. పిగులులవరకూ వేళ్ళాడే జడ! చారెడేసి కళ్లు. కనుముక్కుతీరు అకళ్ళకు క్రుతిగా అందంగా ఉంటుంది. బంగారు శలకలాంటి కాయశరీరం మునిషి అందులో ఏ హేమసుందరికో, ఏ కాంచనమాలకో ఆలాంటివారి అంజా అకు తగ్గుగాని, చక్కని చుక్క అయిన వనిత. తీయటి గొంతుక, చిన్న తనంలో సంగీతం చెప్పించారు. ఆమెతో ఆకృతులే అపాలలే ఎప్పుడూ పాడు కుంటూ ఉంటుంది. ఇరవైసాలుగేళ్ళ ప్రాధాంగన అయినా ఎప్పుడూ పద్దెనిమిదేళ్ళ పడుచుప్రాయపు బాలికలా కనబడుతుంది.

ఎక్కువగా మాట్లాడదు. కాని బ్రీఫ్లింగ్ లోని ఎన్నో తెలుగు గృహ లక్ష్యాలతో తల్లి నాలికలా మెలుగుతూ ఉంటుంది.

కనకలత అనేక రకాలైన చేతిగుట్లు కుడుతుంది. అనేక రకాలైన నూలు అల్లికలు ఊలుదారం అల్లికలు అల్లుతుంది. ఆ చుట్టుపక్కల వారైన ఆరవ బాలికలూ తెలుగు బాలికలూ అవిడ దగ్గరకు కుట్టుపని నేర్చుకోడానికి వస్తూ ఉంటారు. వీరి దగ్గిరా, వారిదగ్గిరా అనేక విధాలైన పిండిపంటలు నేర్చుకుంది. ఇవన్నీ తెలియనివారికి నేర్పుతూ ఉంటుంది. చేతిగుట్టుపని యంత్రం సంపాదించి, తన రవికలు, బాడీలు, తన బిడ్డల చొక్కాలు, కోట్లు, లాగులు, తన భర్త వర్కులు, బసీనులు అన్నీ అందంగా కుడుతుంది.

ముగ్గురు బిడ్డలూ బంగారు బొమ్మలు, పాలతో కడిగిన ముత్యాలూ ఊరితారు. మొదటి కాన్పు అడపిల. రెండు మూడు కాన్పులు మగపిల్లలు. ఆ పిల్లల అందానికి ఎంతమందో వాళ్ళను ఎత్తుకొని వదలరు. పెద్దమ్మాయికి

తొమ్మిదేళ్ళు. పెద్ద కుట్టవాడికి అకేళ్లు, రెండవవాడికి మూడోవేడు. ఈ మధ్యనే కనకలతకు నెల తప్పింది.

తీర్థమిత్రుడు పెండ్లయినప్పుడు భార్య కాపురానికవచ్చిన మొదటిరోజుల్లో ఆమె అందానికి తన ప్రాణమే అర్పించినట్లుయిపోయినాడు. ఆనాటి నరసమ్మకు భర్త రూపెత్తి వచ్చిన మస్కపుడే! ఆరోజుల్లో భార్యభర్తల్లిద్దరూ కలిసి నుంచుంటే చుట్టాలందరికీ ఎంతో ఆనందంగా ఉండేది.

తన భార్య పొంకాల శరీరాన్ని ఆమె గాఢ నిద్రలోఉండగా నెమ్మదిగా దిగబడించేసి చూచి అతి పశుత్వగాఢకౌతుకతో ఆమెను తినేసేవాడు. భర్త యొక్క అతి ప్రహేళ్యాన్ని చూచి కనకలత సిగ్గుపడేది. తీర్థమిత్రుని అందం పడినా, అతని అతిపురుషత్వ విదిత్వ కర్మానుల కొమె అలా తన్నప్పగించుకొని ఊరుకొనేది.

తీర్థమిత్రుని అతిపురుషత్వ దాహానికి పుత్తడిబొమ్మయిన భార్యచాలలేదు. భార్యతో పొందు రెండు మూడు సంవత్సరాల తర్వాత ఇతర ప్రపంచాన్ని కన్నెత్తి చూడనీయలేదు. అప్పుడే భార్య తన పూర్తి సొత్తయినది. అతని పురుషత్వం ఎప్పుడూమెరు కోరికే ఆకాలం ఉదయమయ్యేది, మధ్యాహ్నం అయ్యేది, సాయంకాలం అయ్యేది. ఎక్కామైనా ఆమె మాట్లాడక ఏమో పని మీద వెళ్ళినట్లు వాకి పడకగదిలోనికి వెళ్ళిపోతే! ఒక్కొక్కసారి అతని అతిపురుషత్వం ఆమెను దినానికి ఎనిమిది తొమ్మిదిసార్లు వాంఛించేది, ఆమె కిక్కురుమనక కామపు సామానులా తన్నప్పగించుకునేది.

అతని కామ దావాన్ని భార్య పాతదయిపోయినది. ఆమెకు ప్రథమ సంతానము కలిగినది కూడా! ఇంక పనిమనుషులు వైద్యాలయంలో దాడులు, యూరేషియన్ భామలు, మింటుస్ట్రీలులోని అప్పరలు, సముద్రపు ఒడ్డుమత్సర్య గంధులు, ఒకరన నేమిటి ఎదరో వృత్తులై చిన్న వాదరిండ్లయి కంకటమహా జ్వాలై, చిట్టి అడవులై మహారణ్యాలై ఆహుతి విన్నారు.

ఆ సమయంలో ఒక స్నేహితునివల్ల ఈతనికి అప్పుడు ఇంటరు పరీక్షకు చదివే హేమసుందరికి పరిచయం కలిగింది.

ఆ పరిచయం జరిగిన తరుణంలో జానకిరామమూర్తి తీర్థమిత్రుని ఎదుర్కొన్నప్పుడు 'స్త్రీ' అనే దివ్యకామమృత కలశం ఎదురుగా ప్రత్యక్షం అయి మెత్తని చిగురు జొంపముల ముష్టితో ధామ్యుని గుద్దినట్లయినది.

ఈ కలశం వాంఛించిన అనుర నాయకులలో మహానాయకుడయ్యాడతడు. అప్పటి పదహారేళ్ళ బాలకుడూ అయిన హేమ అప్పుడే పాల సముద్రపు అమృతపు జిడ్డులలోనుంచి ఉద్భవించిన లక్ష్మీబాలలా ఉంది. ఈ బాలకుడానే విష్ణువో లేక రావణాసురుడో కావాలనుకున్నాడు జానకిరామమూర్తి.

ఈ బాటకే తన రసికత్వ మహారసాల ముఖ్య శాఖాగ్ర సుందరమైన జహంగీరు పండు కావాలనుకున్నాడు.

ఈ రీతికే కనుబొమ్మగాంచుకొన్నది, ఈ దానిని సాధారణము సవాలుచేస్తున్నది అనియు చెప్పించారు. అంత అందగత్తె అని తాను గర్వంపడే తనభార్య ఈలేదనియు చూడగలమని ఛాంపేనుద్రాక్షేమ్మ తమముందు, తాటికల్లయిపోయినదని ప్రకటించుకున్నాడు.

అంత పెద్దకిక్కిని, అంత చిక్కిని మోయిలో గుంటిలో నానలా ఒదిగి పోయాయి అనుకున్నాడు. ఆమె ఆ అందం, ఒకటే గుంటిలు విరిసినతోటలోని ఉదయకాలంలా ఉంది అని అతడనుకున్నాడు.

ఆమె ఆ లేత యవ్వనం మొదట పండిన నాజూకుపసందు మామిడిపళ్ళ ముక్కలు కోసి బంగారు పళ్ళేన పెట్టినట్లుంది. అని అతడు ఉప్పొంగి పోయాడు.

ఆ క్షణంనుంచి తీర్థమిత్రుడు అనేక కామదేవాల గూలు ముంచిపోయాడు అవి గ్రామదేవతలు ఇది మధుర మీనాక్షీ దేవాలయం తాను సుందరేశ్వరుణ్ణి అని కొర్రం అట్టుకున్నాడు.

25

కల్పమూర్తి ఆరువేల నియోగి వంశరత్నాకర ముక్తాఫలము. అసలుపేరు చెన్నూరి శ్రీనివాసరావు. అతనిది కృష్ణాజిల్లా గుడివాడతాలూకాలోని పామిట్టు. మంచి వసతిగల ఆస్తి. సాగుకు ఖరీదుల తక్కువగోజులలో నాలుగువేల రాబడి వచ్చేది. ఈ యుద్ధంకోజులలో పదివేల గూసాయల రాబడి వస్తోంది. తండ్రి చిన్నతనంలో పోయాడు. ఒక్కడే కొడుకు. తల్లి సుబ్బమ్మగారు, కొడుకును చూచుకోవడంలో దుఃఖంమరచి గుడివాడలో చదువు చెప్పించింది.

కల్పమూర్తికి చిన్నతనాన్నుంచీ ఆటలు మహాయవ్వం, ఊటబంతి ఆటలో మధ్యగా నాయకుడై అతడు నడిపే బట్టుకు ఓటమేలేదు. ఫుట్ బాలు ఆటలో పెంటర్ ఫార్వర్డుగా తన హైస్కూలు తరపున ఆడుతుంటే, ఏ ఉన్నత పాఠశాల జట్టు పది మైళ్ళూరానకైనా తావడానికి వీలులేదు.

ఒక్కసారిగా ఆయిదారుగురు ప్రయివేటు మాష్టరు చదువుచెప్పేవారు. వారందరూ కలిసి ఇతని విద్యాసౌకమ స్కూలు ప్రైవేటులేవుకు నెట్టారు. అక్కడ నుంచి ఓడ కదలేదు. ఎల్లాగయితే రెండేళ్ళకు ఏమి మాయచేశాకో చుట్టాలు పక్కాలు కల్పమూర్తికి ప్రపంచజ్ఞాన విద్యనేర్చి మామూలు విద్య అవు చేయించారు.

మదరాసు క్రికెట్టు జట్టులోనో, టెన్నిస్ లోను అడి పేరు సంపాదించాలని, కల్పమూర్తి మద్రాసు కౌపుగం పెట్టినాడు. క్రికెట్టులో మదరాసు జట్టులో బాలింగులో బంతి కొట్టడంలో అసమాన ప్రతిభ చూపిస్తూ నాయకుడు, మంకాడ్, మర్చంట్ ఇలాహీ అయిపోయాడు. ఇప్పుడు యాభైకి తక్కువకొని పరుగులు చేస్తాడు. ఆట పూర్తయ్యేసరికి నాల్గయిదు వికెట్లు లింటాడు.

టెన్నిసులో ముఖ్యయోధుడు, అఖిలభారతీయ టెన్నిస్ పంచేలలో షిట్ల మైస వాడుగా పేరు సంపాదించాడు. ఇలాంటి ఒక పంచెం జరిగేటప్పుడు

కాశీజీ బాలికలకు పోటీవచ్చి డబ్బుల్లో సోఫీ హేమూ విజయం కావించి నారు. సోఫీ సింగిల్స్ లో వెగ్గింది. హేమూను ఓడించినదంటే జబ్బుపుష్టి దమ్ము ఉన్న సోఫీకొక్కదానికే చెల్లు. ఆ సమయం కల్పమూర్తికీ హేమూను స్నేహంకలిగింది. హేమూ అప్పుడు శి. యే, ఆనర్సు మొదటితరగతి చదువుకుంటున్నది.

హేమూను ఆట డ్రెస్సులో చూచిన కల్పమూర్తి గుండె పదిహేను నిమిషాలాగిపోయింది. అతడే ఏ కావ్యనాయకుడో అయితే, ఆ కోర్టులో విరుచుకు ప్రణయమూర్చులో పడిపోయాడే :

ఆమె నానాదశ్చ ఎంరిక్ టెర్నిస్ ఆటలోని జంగారు గిన్నె బహుమతమై అతనికి తోచింది. బ్రాడుమాన్ గాని ఓడించగల క్రికెట్టు ఆట మూర్తి కట్టించువట్లాతనికి హేమూ ప్రత్యక్షం అయింది. ఆమె పరిశీలనాపాఠ్యంల ఖరీదుగల టెర్నిస్ బ్యాట్టు అని ఉచ్చాంగిపోయాడు.

ఆమె ఈతని అగ్రభువ మూర్తిని చూసి ఆనంద తగిన పురుషుడే అనుకొంది.

హేమూ నియోగి బాలిక. పెళ్ళికొని అమ్మాయి. తన గోత్రానికి తగిన గోత్రం అని తెలుసుకోగానే అతడు హిమాలయ పర్వతంలా ఆకాశం అంటాడు. వెంటనే ఆమె బి. యే ఆనర్సు చిగవుకొంటోంది అనగా పసిఫిక్కు లోకుల్లో పడి ఊరుకున్నాడు.

అయితే ఏమి? చదువూ, ఆటలనేర్పు రెండూ ప్రయాగ్ కేత్రం కాగలవని అతడు ధైర్యం తెచ్చుకుని హేమూతో స్నేహం వృద్ధిచేసుకున్నాడు. అతడు మైలాపురం దగ్గర గోపాలపురంలో మంచిమేడ కొనుక్కొన్నాడు. హేమూ చేతనే ఆ మేడంతా అలంకరింపించాడు. ఆ బాలిక కొనుమన్న దలా కొన్నాడు. ఆమె ఇది మంచిదంటే స్టడీకేకర్ కారుకొన్నాడు. అతడే స్వయంగా నడుపుకొనేవాడు.

అతడు జీర్ణున చీది ఎరుగడు. ఇంతకన్న హేమూకు తగినభర్త ఎవరు? అని ఆసక్తులు పెద్దలతో సంప్రతించి సంబంధ నిశ్చయానికి వినాయకరావు గారిలో ముచ్చటించిచినాడు. వినాయకరావుగారు మా అభ్యంతరం ఏమీ తేడయ్యా మా అమ్మాయి ఇప్పమే! అన్నారా?

ఇంక హేమూను అడిగే చెట్టా? అతనికి ఎవరన్నా భయంలేదు. అందరూ స్నేహితులే! తండ్రిగారు పత్రాలరూపంగా, బ్యాంకులలో డిపోజిట్టుల రూపంగా నిల్వవేసి వెళ్ళిన ధనబలం అంతా అతని వెనకాల ఉంది విగ్రహం అపోలో విగ్రహం ఏ గడ్డుపని ఎవరికి అవసరం కచ్చినా అది అతిసమర్థతతో నిర్వహించగలడు. ఇంతకన్న ఆ ఆటల సుందరిభర్తకు కావలసిన గుణగణాలు ఏమిటి గనకా?

శ్రీనివాసరావుకు కల్పమూర్తి అని పేరు పెట్టింది హేమూ! హేమూ అంకణకీ పేరుపెట్టింది. అంటే ఆవి రూఢియైపోయాయన్నమాటే! శ్రీనివాస రావు తెలివితేటలలో నిర్వికల్పమూర్తి అట! కాని కల్పించినపని నాధించ

డంలో ఆనందాన ప్రజ్ఞా సంకల్పమూర్తి అట. అందుకని 'కల్పమూర్తి' అయినాడట.

జానకిరామమూర్తి నారి తీర్థయాత్రాపథికుడట. అందుకని ఆతడు తీర్థమిత్రుడట.

ఇంతలో నిశాపతి స్నేహం సంభవించింది హేమకు.

జగపతిరావు స్వచ్ఛమైన శుక్లయజుర్వేది బ్రాహ్మణుడు. ఇంటికేదూ కొప్పరివారు. నన్నంగా పొడుగ్గా వుంటాడు. ఆతని నలుపు అమావాస్య చీకటి! పాతాళలోకం! మైనపు గోరువంక, కోకిల! ఆ కోకిలలా ఆతనిపాట తీయతనాల రాశి! మైనపు గోరువంక గొంతులా ఆతని కంఠము సర్వశుతులూ ప్రాసించేసుకొంది! పాతాళలోకంలోని వాగకన్యల పాటలా ఆతని రాగాలలో సర్వసమ్మోహయా మారుపుంది. అమావాస్య నిశిలోని సముద్రం హోరులా ఆతని గాంధర్వాన ఎవ్వరు ఊహింపలేని లోతులున్నాయి.

హేమ బి. యే. ఆనంద్య ప్రథమపరీక్షయిన వేసంకాలంలో గోకేహాలులో జరిగిన జగపతిరాయ సంగీతసభకు హాజరయితిది. ఆతని పాటలోని మాధుర్యం ఆమెను ఆనందమూర్ఖులో ముంచింది. ఇంకేముంది హేమ కోరి ఆతనిస్నేహం వాంఛించింది.

హేమను నిశాపతి చూచాడు ఆతని కంఠంలోని సంగీతం ఎడారిలో ఇంకినట్లయింది. ఆమె సౌందర్యపరమస్వచ్ఛత దర్శించాడు. ఆతని గొంతులో వేయివేల మాధుర్యాలు వరదల పొంగల్లో వలె పరవళ్ళెత్తుకు ప్రవహించి వచ్చాయి.

జగపతిరావు సంగీతచరిత్ర సుందరీ విజయవరంపరే! ఆతని గాంధర్వ మాధుర్యమత్తలో ఎందరో వివిధదేశాల సుందర లాతని హృదయంపై వాలి పోయాడు. ఆతనికి అంతగా విషయమాసక్తి లేదు. సుందరులు తనచుట్టూ తేనెటీగలలా ముసురుడమే అతడు కోరాడు. వారిపూజ అతడు కోరాడు. ఒకరిద్దరు గాంధర్వబాలలు, వేశ్యావృత్తిపకువు లాతన్ని తమ భోగవాంఛలు తీర్చేటట్లు చేయగలిగారు. అంతే! కాని ఆ ఆడ సావీత్రి గూడులలోంచి జగపతిశాయుడు ఎల్లాగో తప్పించుకు పారిపోయి వచ్చాడు.

అల్లాంటి జగపతి హేమను చూడగానే ఈ బాలిక పదివేల సితారు తీగలలోని పంచమస్వరపుంజ మనుకొన్నాడు. ఈ బాలిక సరస్వతీ హస్తలీలా శుకమనుకొన్నాడు. జగపతి ఆ నాటినుంచీ మదరాసే తన మఖ్యమకాం చేసుకున్నాడు.

హేమ పకపక నవ్వుతూ నిశాపతిరావుగారూ అని అతన్ని పిలిచింది. అదే ఆతని పేరయి మారుచుంది.

26

హేమ తండ్రికారును తిన్నగా తీర్థమిత్రుని ఇంటికే తీసుకుపోయి ద్వైవరకు చెప్పి వెనుకనీటులో గూలిపోయి మార్చున్నది. కాదు తీర్థమిత్రుని ఇంటిదగ్గరకు

వెళ్ళేసరికి కల్పమూర్తి కారు ఆక్కడున్నది. శేషము ఆ కారును చూడలేదు. ద్రౌపదయు తీర్థమూర్తిగా రున్నా శేషా చూడమన్నది. ఆ రోజు ఆదివారం కాబట్టి తీర్థమిత్రుడు ఇంటిదగ్గరే ఉంటాడని ఆమెకు తెలుసును.

ద్రౌపదు వెళ్ళగానే, అతనివెంట తీర్థమిత్రుడు ఉదయమృత్యుకారుదగ్గరకు వచ్చినాడు. అతనివెంటనే కల్పమూర్తి ఇంటికి పరుగెత్తుకొని వచ్చినాడు.

తీర్థ : శేషా! ఏమిటి అల్లా ఉన్నావు?

కల్ప : శేషా! బుద్ధులు జన్ముగా ఉందా?

తీర్థమిత్రుడు శేషువైపు తీక్షణంగా చూశాడు. వేటాడే పులికి, విదులు ఉన్న హరిణి హృదయం పూర్తిగా అవగతం అవుతుంది. అతనికి శేషు హృదయం అంతా ఒక్కనిమిషంలో అర్థమైంది. తనస్నేహంలో దాగిఉన్న మహా ద్యుత శక్తులన్నీ ఉపయోగించి కూడా శేషును లొంగదీయలేక పోయాడు ఈవరకు. ప్రపంచాద్యుత సుందరి అయిన ఈ బాలికను నిదానంగా, సర్వ శక్తులు ఉపయోగించి ఓడించాలి. ఈ బాలిక మనస్తత్వం అనేక వర్ణాల కలయిక, అనేక పరిమళాల కూడిక, అనేక కేళుల సాంఘిక!

ఈ నిధిని పొందడానికి ఎంతకాలం తపస్సుచేస్తే ఏమి? వివిధ సిద్ధులను సముపార్జించటానికి తమ తలలను బలి యిచ్చిన మహాయోగులు లేరా?

అప్పటికీ అయిదారు సారులు తాను కొంత కొంత మంచుకుసాగాడు. ఆ పురోగమనం అంతటితో ఆగిపోవడమే కాకుండా మళ్ళీ వెళ్ళిపోవడమే వెళ్ళవలసివచ్చింది. ఒకసారి ఆమెను కాగలించుకున్నంత పనిచేశాడు. ఒకసారి ఆమెను చిన్నబెట్టాలి ఎత్తి ఒక చిన్నకొల్ల దాటాడు. ఒకసారి ఆమెను తోటలో పెదవులమీదనే చుంబించబోయాడు. అప్పుడామెకు విపరీతమైన కోపం వచ్చింది.

ఆ మర్నాడు తా నామె నొంటిగా కలుసుకున్నప్పుడు ఆమె బిగుతుకు పోయి మొగము చిట్టించుకొని తీర్థ! నువ్వు, నన్ను కామార్జితంతో ముట్టుకోడం ఏమీ ఇష్టం లేదు. అది పెద్దపాపం అని నేను యిలా చెప్పడంకాదు. నా మనస్సు అలాంటి పనులవల్ల బాధపడుతోంది. ఇకముందు నీకూ నాకూ స్నేహం ఉండాలంటే ఏవిధంగానూ నన్ను ముట్టుకొనడానికి ప్రయత్నించకు. నిన్న నీవర్తనం నాకు చాలా మనోవైకల్యం కలిగించింది. నేను నా నోరు దెట్టాలి నీటితో కడుక్కోవలసివచ్చింది. నీవే ఇంకా ఈలాంటి నెకలితనం కనబరిస్తే. నువ్వు మాయంటికి రావద్దు. నీ మొహం నాకు కనుబరచవద్దు నాకు యిష్టమైతే నేనే నిన్ను వెదకికొంటూ వస్తాను. అని అన్న ముక్కలు తీర్థమిత్రుని బ్రతుకునకు మహత్తరమైన ఆవమానం అయినాయి. అప్పటినుంచి తీర్థమిత్రుడు శేషును ముట్టుకోలేదు.

ఇప్పుడు శేషును చూడగానే తీర్థమిత్రునికి ఇదే తనకు ప్రసాదించబడిన దివ్యసమయము అని తోచింది. ఈ ఆలోచన అంతా అతని మనస్సులో రెండు చిటికెలకాలం పట్టింది. అతడు నీలిపట్టు తాబితా కట్టుకొని, ఒక చక్కని

టర్కితువాలు కన్నవాని వేసుకొని తన దబ్బుపందచాయకు మరింత కాంతి వచ్చేట్లుగా పోషాదగ్గరకు పరుగుత్తుకొని వచ్చాడు.

హేము : కుదాయంకాలం నీతో మాట్లాడవలసిన అంకాలు చాలా ఉన్నాయి. సుప్రసాదానామాత్రం మాట్లాడాలి. నేను నీ కోసం నా చిన్నకారు మీక వస్తాను. మనం తిన్నగా చెంగల్మట్టు పోయేదారిలో కొంతవరకు పోయి ఎక్కడో ఆగి విషయాలన్నీ మాట్లాడుకోవాలి. నువ్వు సైదాపేట రైలుగేటు దగ్గర నిల్చుని ఉండు. అని హేము ఆతనికిమాత్రం వివరణేటట్లు చెప్పి 'కల్ప మూర్తి! మాయంటికి వెడనాము. నీ భోజనం అయిందా' అని అడిగింది.

కల్పమూర్తి : ఇంకా చేయలేదు హేము!

హేము : రా నాతో! మా యింట్లో భోజనం చేద్దాగాని.

తమ తమ కారులనుండి వారిద్దరూ హేము ఇంటికి చేరారు.

హేము గదులన్నీ మేడమీద ఉన్నాయి. ఒకగది హేము చదువుకొనేది. ఒకటి హేము స్నేహితులు కూర్చునేది. ఒకటి హేము గ్రంథాలయం. ఒకటి హేము అలంకరణగది. ఒకటి హేము పడకగది. ఆ గదులన్నీ హేము ఎంతో అందంగా అలంకరించుకొంది. దక్షిణవైపున ఆమె పడకగది అలంకరణగది ఉన్నాయి. తూర్పున ఆతిథి మందిరము గ్రంథాలయమూ ఉంది. మధ్య హాలు లేడియోగది, ఆమె స్నానాల గదికి అలంకరణగదిలోనుంచి దారి ఉంది. పడక గదిలోనుండి అలంకరణ గదిలోనికి దారి ఉంది.

హేము తల్లిదండ్రుల గదులు, లోకేశ్వరిగది, పూజామందిరము, ఆతిథి మందిరము, సేవకులగది, గ్రంథాలయం గది అన్నీ క్రిందనే ఉన్నాయి. హేము మేడచుట్టూ సర్వ పుష్పాలచెట్లు, కొబ్బరి, దానిమ్మ, మామిడి, సపోటా, దబ్బ, నిమ్మ, జామచెట్టూ ద్రాక్షపండిళ్ళూ ఉన్నాయి. తోటంతా రెండేకరాల వైశాల్యం గలబావి జాతులు, చేమంతులు, మల్లి, జాజిజాతులు మాధవీ మాలతీలతాకుంజాలు కనకాంబర, కుసుమాంబర నీలాంబర జాతులు ఆ తోటంతా విలసిల్లుతున్నాయి. కొబ్బరిచెట్లు ఎన్నోదూరాలలోనిండి ఉంటాయి. ఆంధ్రమామిళ్ళలో జహంగీరు, నాజూక్ పసంద్, ఇమాంపసంద్, పంచదార కలశ, చిన్నరసం, చెతుకురసం మొదలయిన జాతులున్నాయి.

27

హేము, కల్పమూర్తి భోజనంచేశారు. లోకేశ్వరి అప్పటికప్పుడే భోజనం చేసి తన గదిలో చదువుకుంటున్నది. వీళ్ళిద్దరూ భోజనంచేసి, హాలులోకి వచ్చేసరికి ఇంతట్లో తంతువారూహారు డొకడు "లోకేశ్వరిదేవి, శ్రీ వినాయకరావు గారింట్లో" అన్న తంతువార్తను కొనివచ్చాడు.

హేము "లోకం వీకేదో తంతు వచ్చిందే" అని కేకచేసింది. లోకేశ్వరి గబగబ పరుగుత్తుకొనివచ్చి, వణుకుతూ, ఆ తంతు కవరు తీసికొని, లోపలికి పరుగుత్తుకొని వెళ్ళి, కవరువిప్పి వణుకుతూ నే చదువుకుంది.

లోకేశ్వరి కంగారు, వణుకు చూచి, హేము భయపడి, లోకేశ్వరి గది లోకి వెళ్ళింది. ఆమె కుర్చీలో కూలూడి కొంచెం నవ్వుతూ, కొంచెం ఏడుస్తూ, ఉన్నది. హేమును చూడగానే లేచి వచ్చి ఆ బాలిక హేమును కాగిలించు కొని, “హేమ్” అని మాటరాక ఊరుకుంది.

“ఏమిటే లోకం, ఏమిటి కంగారు? ఆ బెట్రాగం నేను చూడవచ్చునా?” అని అడిగింది.

“అఁ! తప్పక” అంటూ సిగ్గుపడుతూ కంటిసరు తుడుచుకుంటూ, చిరునవ్వుతో మోము ప్రస్తమైపోయి ఆ తంలివార్త హేముకు ఇచ్చింది.
“ప్రేమ-11-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14-15-16-17-18-19-20-21-22-23-24-25-26-27-28-29-30-31-32-33-34-35-36-37-38-39-40-41-42-43-44-45-46-47-48-49-50-51-52-53-54-55-56-57-58-59-60-61-62-63-64-65-66-67-68-69-70-71-72-73-74-75-76-77-78-79-80-81-82-83-84-85-86-87-88-89-90-91-92-93-94-95-96-97-98-99-100-101-102-103-104-105-106-107-108-109-110-111-112-113-114-115-116-117-118-119-120-121-122-123-124-125-126-127-128-129-130-131-132-133-134-135-136-137-138-139-140-141-142-143-144-145-146-147-148-149-150-151-152-153-154-155-156-157-158-159-160-161-162-163-164-165-166-167-168-169-170-171-172-173-174-175-176-177-178-179-180-181-182-183-184-185-186-187-188-189-190-191-192-193-194-195-196-197-198-199-200-201-202-203-204-205-206-207-208-209-210-211-212-213-214-215-216-217-218-219-220-221-222-223-224-225-226-227-228-229-230-231-232-233-234-235-236-237-238-239-240-241-242-243-244-245-246-247-248-249-250-251-252-253-254-255-256-257-258-259-260-261-262-263-264-265-266-267-268-269-270-271-272-273-274-275-276-277-278-279-280-281-282-283-284-285-286-287-288-289-290-291-292-293-294-295-296-297-298-299-300-301-302-303-304-305-306-307-308-309-310-311-312-313-314-315-316-317-318-319-320-321-322-323-324-325-326-327-328-329-330-331-332-333-334-335-336-337-338-339-340-341-342-343-344-345-346-347-348-349-350-351-352-353-354-355-356-357-358-359-360-361-362-363-364-365-366-367-368-369-370-371-372-373-374-375-376-377-378-379-380-381-382-383-384-385-386-387-388-389-390-391-392-393-394-395-396-397-398-399-400-401-402-403-404-405-406-407-408-409-410-411-412-413-414-415-416-417-418-419-420-421-422-423-424-425-426-427-428-429-430-431-432-433-434-435-436-437-438-439-440-441-442-443-444-445-446-447-448-449-450-451-452-453-454-455-456-457-458-459-460-461-462-463-464-465-466-467-468-469-470-471-472-473-474-475-476-477-478-479-480-481-482-483-484-485-486-487-488-489-490-491-492-493-494-495-496-497-498-499-500-501-502-503-504-505-506-507-508-509-510-511-512-513-514-515-516-517-518-519-520-521-522-523-524-525-526-527-528-529-530-531-532-533-534-535-536-537-538-539-540-541-542-543-544-545-546-547-548-549-550-551-552-553-554-555-556-557-558-559-560-561-562-563-564-565-566-567-568-569-570-571-572-573-574-575-576-577-578-579-580-581-582-583-584-585-586-587-588-589-590-591-592-593-594-595-596-597-598-599-600-601-602-603-604-605-606-607-608-609-610-611-612-613-614-615-616-617-618-619-620-621-622-623-624-625-626-627-628-629-630-631-632-633-634-635-636-637-638-639-640-641-642-643-644-645-646-647-648-649-650-651-652-653-654-655-656-657-658-659-660-661-662-663-664-665-666-667-668-669-670-671-672-673-674-675-676-677-678-679-680-681-682-683-684-685-686-687-688-689-690-691-692-693-694-695-696-697-698-699-700-701-702-703-704-705-706-707-708-709-710-711-712-713-714-715-716-717-718-719-720-721-722-723-724-725-726-727-728-729-730-731-732-733-734-735-736-737-738-739-740-741-742-743-744-745-746-747-748-749-750-751-752-753-754-755-756-757-758-759-760-761-762-763-764-765-766-767-768-769-770-771-772-773-774-775-776-777-778-779-780-781-782-783-784-785-786-787-788-789-790-791-792-793-794-795-796-797-798-799-800-801-802-803-804-805-806-807-808-809-810-811-812-813-814-815-816-817-818-819-820-821-822-823-824-825-826-827-828-829-830-831-832-833-834-835-836-837-838-839-840-841-842-843-844-845-846-847-848-849-850-851-852-853-854-855-856-857-858-859-860-861-862-863-864-865-866-867-868-869-870-871-872-873-874-875-876-877-878-879-880-881-882-883-884-885-886-887-888-889-890-891-892-893-894-895-896-897-898-899-900-901-902-903-904-905-906-907-908-909-910-911-912-913-914-915-916-917-918-919-920-921-922-923-924-925-926-927-928-929-930-931-932-933-934-935-936-937-938-939-940-941-942-943-944-945-946-947-948-949-950-951-952-953-954-955-956-957-958-959-960-961-962-963-964-965-966-967-968-969-970-971-972-973-974-975-976-977-978-979-980-981-982-983-984-985-986-987-988-989-990-991-992-993-994-995-996-997-998-999-1000-1001-1002-1003-1004-1005-1006-1007-1008-1009-1010-1011-1012-1013-1014-1015-1016-1017-1018-1019-1020-1021-1022-1023-1024-1025-1026-1027-1028-1029-1030-1031-1032-1033-1034-1035-1036-1037-1038-1039-1040-1041-1042-1043-1044-1045-1046-1047-1048-1049-1050-1051-1052-1053-1054-1055-1056-1057-1058-1059-1060-1061-1062-1063-1064-1065-1066-1067-1068-1069-1070-1071-1072-1073-1074-1075-1076-1077-1078-1079-1080-1081-1082-1083-1084-1085-1086-1087-1088-1089-1090-1091-1092-1093-1094-1095-1096-1097-1098-1099-1100-1101-1102-1103-1104-1105-1106-1107-1108-1109-1110-1111-1112-1113-1114-1115-1116-1117-1118-1119-1120-1121-1122-1123-1124-1125-1126-1127-1128-1129-1130-1131-1132-1133-1134-1135-1136-1137-1138-1139-1140-1141-1142-1143-1144-1145-1146-1147-1148-1149-1150-1151-1152-1153-1154-1155-1156-1157-1158-1159-1160-1161-1162-1163-1164-1165-1166-1167-1168-1169-1170-1171-1172-1173-1174-1175-1176-1177-1178-1179-1180-1181-1182-1183-1184-1185-1186-1187-1188-1189-1190-1191-1192-1193-1194-1195-1196-1197-1198-1199-1200-1201-1202-1203-1204-1205-1206-1207-1208-1209-1210-1211-1212-1213-1214-1215-1216-1217-1218-1219-1220-1221-1222-1223-1224-1225-1226-1227-1228-1229-1230-1231-1232-1233-1234-1235-1236-1237-1238-1239-1240-1241-1242-1243-1244-1245-1246-1247-1248-1249-1250-1251-1252-1253-1254-1255-1256-1257-1258-1259-1260-1261-1262-1263-1264-1265-1266-1267-1268-1269-1270-1271-1272-1273-1274-1275-1276-1277-1278-1279-1280-1281-1282-1283-1284-1285-1286-1287-1288-1289-1290-1291-1292-1293-1294-1295-1296-1297-1298-1299-1300-1301-1302-1303-1304-1305-1306-1307-1308-1309-1310-1311-1312-1313-1314-1315-1316-1317-1318-1319-1320-1321-1322-1323-1324-1325-1326-1327-1328-1329-1330-1331-1332-1333-1334-1335-1336-1337-1338-1339-1340-1341-1342-1343-1344-1345-1346-1347-1348-1349-1350-1351-1352-1353-1354-1355-1356-1357-1358-1359-1360-1361-1362-1363-1364-1365-1366-1367-1368-1369-1370-1371-1372-1373-1374-1375-1376-1377-1378-1379-1380-1381-1382-1383-1384-1385-1386-1387-1388-1389-1390-1391-1392-1393-1394-1395-1396-1397-1398-1399-1400-1401-1402-1403-1404-1405-1406-1407-1408-1409-1410-1411-1412-1413-1414-1415-1416-1417-1418-1419-1420-1421-1422-1423-1424-1425-1426-1427-1428-1429-1430-1431-1432-1433-1434-1435-1436-1437-1438-1439-1440-1441-1442-1443-1444-1445-1446-1447-1448-1449-1450-1451-1452-1453-1454-1455-1456-1457-1458-1459-1460-1461-1462-1463-1464-1465-1466-1467-1468-1469-1470-1471-1472-1473-1474-1475-1476-1477-1478-1479-1480-1481-1482-1483-1484-1485-1486-1487-1488-1489-1490-1491-1492-1493-1494-1495-1496-1497-1498-1499-1500-1501-1502-1503-1504-1505-1506-1507-1508-1509-1510-1511-1512-1513-1514-1515-1516-1517-1518-1519-1520-1521-1522-1523-1524-1525-1526-1527-1528-1529-1530-1531-1532-1533-1534-1535-1536-1537-1538-1539-1540-1541-1542-1543-1544-1545-1546-1547-1548-1549-1550-1551-1552-1553-1554-1555-1556-1557-1558-1559-1560-1561-1562-1563-1564-1565-1566-1567-1568-1569-1570-1571-1572-1573-1574-1575-1576-1577-1578-1579-1580-1581-1582-1583-1584-1585-1586-1587-1588-1589-1590-1591-1592-1593-1594-1595-1596-1597-1598-1599-1600-1601-1602-1603-1604-1605-1606-1607-1608-1609-1610-1611-1612-1613-1614-1615-1616-1617-1618-1619-1620-1621-1622-1623-1624-1625-1626-1627-1628-1629-1630-1631-1632-1633-1634-1635-1636-1637-1638-1639-1640-1641-1642-1643-1644-1645-1646-1647-1648-1649-1650-1651-1652-1653-1654-1655-1656-1657-1658-1659-1660-1661-1662-1663-1664-1665-1666-1667-1668-1669-1670-1671-1672-1673-1674-1675-1676-1677-1678-1679-1680-1681-1682-1683-1684-1685-1686-1687-1688-1689-1690-1691-1692-1693-1694-1695-1696-1697-1698-1699-1700-1701-1702-1703-1704-1705-1706-1707-1708-1709-1710-1711-1712-1713-1714-1715-1716-1717-1718-1719-1720-1721-1722-1723-1724-1725-1726-1727-1728-1729-1730-1731-1732-1733-1734-1735-1736-1737-1738-1739-1740-1741-1742-1743-1744-1745-1746-1747-1748-1749-1750-1751-1752-1753-1754-1755-1756-1757-1758-1759-1760-1761-1762-1763-1764-1765-1766-1767-1768-1769-1770-1771-1772-1773-1774-1775-1776-1777-1778-1779-1780-1781-1782-1783-1784-1785-1786-1787-1788-1789-1790-1791-1792-1793-1794-1795-1796-1797-1798-1799-1800-1801-1802-1803-1804-1805-1806-1807-1808-1809-1810-1811-1812-1813-1814-1815-1816-1817-1818-1819-1820-1821-1822-1823-1824-1825-1826-1827-1828-1829-1830-1831-1832-1833-1834-1835-1836-1837-1838-1839-1840-1841-1842-1843-1844-1845-1846-1847-1848-1849-1850-1851-1852-1853-1854-1855-1856-1857-1858-1859-1860-1861-1862-1863-1864-1865-1866-1867-1868-1869-1870-1871-1872-1873-1874-1875-1876-1877-1878-1879-1880-1881-1882-1883-1884-1885-1886-1887-1888-1889-1890-1891-1892-1893-1894-1895-1896-1897-1898-1899-1900-1901-1902-1903-1904-1905-1906-1907-1908-1909-1910-1911-1912-1913-1914-1915-1916-1917-1918-1919-1920-1921-1922-1923-1924-1925-1926-1927-1928-1929-1930-1931-1932-1933-1934-1935-1936-1937-1938-1939-1940-1941-1942-1943-1944-1945-1946-1947-1948-1949-1950-1951-1952-1953-1954-1955-1956-1957-1958-1959-1960-1961-1962-1963-1964-1965-1966-1967-1968-1969-1970-1971-1972-1973-1974-1975-1976-1977-1978-1979-1980-1981-1982-1983-1984-1985-1986-1987-1988-1989-1990-1991-1992-1993-1994-1995-1996-1997-1998-1999-2000-2001-2002-2003-2004-2005-2006-2007-2008-2009-2010-2011-2012-2013-2014-2015-2016-2017-2018-2019-2020-2021-2022-2023-2024-2025-2026-2027-2028-2029-2030-2031-2032-2033-2034-2035-2036-2037-2038-2039-2040-2041-2042-2043-2044-2045-2046-2047-2048-2049-2050-2051-2052-2053-2054-2055-2056-2057-2058-2059-2060-2061-2062-2063-2064-2065-2066-2067-2068-2069-2070-2071-2072-2073-2074-2075-2076-2077-2078-2079-2080-2081-2082-2083-2084-2085-2086-2087-2088-2089-2090-2091-2092-2093-2094-2095-2096-2097-2098-2099-2100-2101-2102-2103-2104-2105-2106-2107-2108-2109-2110-2111-2112-2113-2114-2115-2116-2117-2118-2119-2120-2121-2122-2123-2124-2125-2126-2127-2128-2129-2130-2131-2132-2133-2134-2135-2136-2137-2138-2139-2140-2141-2142-2143-2144-2145-2146-2147-2148-2149-2150-2151-2152-2153-2154-2155-2156-2157-2158-2159-2160-2161-2162-2163-2164-2165-2166-2167-2168-2169-2170-2171-2172-2173-2174-2175-2176-2177-2178-2179-2180-2181-2182-2183-2184-2185-2186-2187-2188-2189-2190-2191-2192-2193-2194-2195-2196-2197-2198-2199-2200-2201-2202-2203-2204-2205-2206-2207-2208-2209-2210-2211-2212-2213-2214-2215-2216-2217-2218-2219-2220-2221-2222-2223-2224-2225-2226-2227-2228-2229-2230-2231-2232-2233-2234-2235-2236-2237-2238-2239-2240-2241-2242-2243-2244-2245-2246-2247-2248-2249-2250-2251-2252-2253-2254-2255-2256-2257-2258-2259-2260-2261-2262-2263-2264-2265-2266-2267-2268-2269-2270-2271-2272-2273-2274-2275-2276-2277-2278-2279-2280-2281-2282-2283-2284-2285-2286-2287-2288-2289-2290-2291-2292-2293-2294-2295-2296-2297-2298-2299-2300-2301-2302-2303-2304-2305-2306-2307-2308-2309-2310-2311-2312-2313-2314-2315-2316-2317-2318-2319-2320-2321-2322-2323-2324-2325-2326-2327-2328-2329-2330-2331-2332-2333-2334-2335-2336-2337-2338-2339-2340-2341-2342-2343-2344-2345-2346-2347-2348-2349-2350-2351-2352-2353-2354-2355-2356-2357-2358-2359-2360-2361-2362-2363-2364-2365-2366-2367-2368-2369-2370-2371-2372-2373-2374-2375-2376-2377-2378-2379-2380-2381-2382-2383-2384-2385-2386-2387-2388-2389-2390-2391-2392-2393-2394-2395-2396-2397-2398-2399-2400-2401-2402-2403-2404-2405-2406-2407-2408-2409-2410-2411-2412-2413-2414-2415-2416-2417-2418-2419-2420-2421-2422-2423-2424-2425-2426-2427-2428-2429-2430-2431-2432-2433-2434-2435-2436-2437-2438-2439-2440-2441-2442-2443-2444-2445-2446-2447-2448-2449-2450-2451-2452-2453-2454-2455-2456-2457-2458-2459-2460-2461-2462-2463-2464-2465-2466-2467-2468-2469-2470-2471-2472-2473-2474-2475-2476-2477-2478-2479-2480-2481-2482-2483-2484-2485-2486-2487-2488-2489-2490-2491-2492-2493-2494-2495-2496-2497-2498-2499-2500-2501-2502-2503-2504-2505-2506-2507-2508-2509-2510-2511-2512-2513-2514-2515-2516-2517-2518-2519-2520-2521-2522-2523-2524-2525-2526-2527-2528-2529-2530-2531-2532-2533-2534-2535-2536-2537-2538-2539-2540-2541-2542-2543-2544-2545-2546-2547-2548-2549-2550-2551-2552-2553-2554-2555-2556-2557-2558-2559-2560-2561-2562-2563-2564-2565-2566-2567-2568-2569-2570-2571-2572-2573-2574-2575-2576-2577-2578-2579-2580-2581-2582-2583-2584-2585-2586-2587-2588-2589-2590-2591-2592-2593-2594-2595-2596-2597-2598-2599-2600-2601-2602-2603-2604-2605-2606-2607-2608-2609-2610-26

ప్రాణం పోయినా, వేయిమంది లోకేశ్వరులను బలి యిచ్చినా నా హేముకు నూది మొదల కష్టం రాకూడదు ! ఇది నా ఆవేదన. ఇంతట్లో ఏమి వచ్చిందో నిశాపతి వెల్లి పోయాడు. సోఫీ అడిగిన ప్రశ్నకు నువ్వు సమాధానంచెప్పావు. దానితో నా గుండెల్లోంచి ఒక హిమాలయ పర్వతము తీసివేసినట్లయింది.

హేము : ఓహో ! ఒక కథలాగే ఉంది నీ చరిత్ర ! నువ్వు నన్ను పొగడా అక్కణ్ణేను. నీ ప్రేమచరిత్ర నాకు చెప్పనూ అక్కణ్ణేదు. నా గుణం వానబిందువూకాదు. మంచుబిందువూ కాదు. నున రోడ్డుపక్క బురదగుంటలో నీటిబిందువు. నా గుణంతో సరిపోలిస్తే అది రెండుసార్లు బట్టి పట్టిన బిందువు లాంటిది. నిశాపతిని ప్లె చేసుకో, మరి ఇంకోర్ని చేసుకో నా కవసరంలేదు.

హేము అతికోపంతో విస విస మేడమీదికి వెళ్ళిపోయినది.

ఏమిటి విచిత్రమని లోకేశ్వరి అనుకుంది. ఎందుకు హేముకు కోపం ? తా నేమి చేసింది? హేము తన హృదయాంతరాలల్లో నిశాపతిని ఏమన్నా ప్రేమిస్తున్నదా? అయితే తాను వెంటనే హేము నిశాపతుల జీవితంలోంచి మాయమై పోవలసినదే ! ఈ తరుణంలో భగవంతుడే తనకు శక్తి ఇవ్వవలసిఉంది !

లోకేశ్వరి హేమువెంట మేడమీదకు వెళ్ళాలా లేక వెళ్ళకుండా ఉండాలా ? అని తటపటాయించింది.

లోకేశ్వరి చామనఛాయ కలది. అయినా ముఖం స్పష్టమైన రేఖలతో మనోహరంగా ఉంటుంది. దేహరేఖలూ స్పష్టమై పూర్ణత తాల్చి ఉంటాయి. లోకేశ్వరి స్త్రీలలో స్త్రీ ! ఆమె వ్యక్తిత్వం దర్శించిన ఏ పురుషుడైనా, ఉత్తమ ప్రేమభావాలల్లాఉంచి, ఆ బాలిక దేహాన్ని వాంఛిస్తాడు.

లోకేశ్వరి ఆలోచించుకొని, ఆలోచించుకొని, నెమ్మదిగా మేడమీదకు వెళ్ళింది. హేము తన మంచంమీద బోరగిల పడుకునిఉంది. లోకం వెళ్ళి, “హేము ! నీ మనస్సులోనిదంతా నాతో చెప్పు ! ఇన్నిసార్లు స్నేహమూ వట్టి దేనా?” అని ఆమెచుట్టూ చేతులువేసి ఆమెపైవాలి తన గుండెకు అదుముకొంది.

హేము : ఏమో లోకం, నాకు స్నేహితులు లేరు, చుట్టాలు లేరు, మొండిలా నే నొక్కదాన్నే ఉన్నాను.

లోకం : అదేమిటి హేము ! నేను తీర్థమిత్రుని పిషయం చెప్పలేదుగాని, కల్పమూర్తి, త్యాగతి, సోఫీ, నేనూ నువ్వంటే మా ప్రాణం అర్పించడానికి సిద్ధంగా ఉన్నామే ?

హేము చుట్టుకున్న లేచి కూర్చుంది. ‘ఏమిటి తీర్థమిత్రునకువచ్చిన లోటు ?’ అని తీవ్రంగా అడిగింది.

లోకేశ్వరికి కష్టంతోంచి కొంచెం చురుకుగానే ‘ఆతడు ఇప్పటికి రెండేళ్ల క్రింద ఒకసారి నన్నుగబుక్కున కాగులించుకొని ‘ప్రాణేశ్వరీ నువ్వు అపర రతీ దేవిని నీతోనే నా జీవితం’ అన్నాడు. అప్పుడు ఆతన్ని తీవ్రంగా అడలించి నా మొగం చూడకన్నాను. అవమానంచేత చచ్చిపోయాను. ఈ మధ్య ఆరునెలలక్రితం ఒకసారి లోకం శృంగారాధిదేవీ ! నా కోర్కె తీర్చకపోలే,

తేల్చుకొనిపోయాయి. ఆ ఉత్తరాలు చూచా తీసుకొని లోకేశ్వరి త్యాగతి కడకు పోయింది. ఆతనితో తన హృదయం నిశాపతిపై లగ్నమైఉన్న విషయమూ, ఒకనాడు తనకేమీ ఆశలేకపోవుట తన కాశకలిగిన విషయమూ అతనితో చెప్పకొన్నది.

త్యాగతి: లోకేశ్వరీ! నువ్వు నిశాపతికి ఉత్తరంవాయి. నీ హృదయము నీవు విప్పి గాయి. నేనూ రాస్తాను. ఆతడు నువ్వుపై దేవతగా భావిస్తున్నాడు. కాని అతన్ని అర్థంచేసుకోలేకపోయానని భయపడుతున్నాడు. మీ ఇరివురి దాంపత్యమూ నాకు పరమార్థము.

ఈ చరిత్ర అంతా లోకేశ్వరి హృదయంలో సినిమా చిత్రంలా ప్రసరించి పోయినది.

ఇంక హేమకు కోపమెందుకు కలగాలి. ఈ విషయము త్యాగతితో చెప్పిన మరునాడే వినాయకరావుగారికి వెంకటరామరాజ్యలక్ష్మమ్మగారికీ తాను మనవిచేసింది. వారెంతో సంతోషించి లోకేశ్వరి వివాహము తమ ఇంటనే మహా వైభవంగా తాము జరిపించాలనుకొంటున్న కోర్కె నేటికీ ఈడేకే సమయం వచ్చినందుకు తమ ఆనందానికి మితిలేదన్నారు.

ఆ విషయమూ లోకేశ్వరి నిశాపతికి రాసింది.

“మీరు రాసిన చూడుత్తరాలూ, నాకు భగవద్గీత, రామాయణం, భారతం వంటివి! మీ ఉత్తరాలలో మీరు, నా జీవితంలో నేను పెన్నిధానం అనుకునే మార్పు రాగలదనే నూచన చేసినారు. నా మనస్సు, ప్రాణం, జీవితం, మీకు ఇదివరకే లగ్నమైఉన్నవి. ఈ మాటలు త్యాగతిగారు నేను వ్రాయాలని చెప్పడంచేత, సిగ్గుచిదిచి రాస్తున్నా. మీరు నాకు దేవతలు. మీ బామ్మను నేనూ విడిగా తీయించుకొని పూజిస్తున్నా!...” అలాఅలా ఏమేమిటో తాను రాసింది. ఆ ఉత్తరం రాస్తూనే తనకు చెమటలు పోసినాయి.

పెట్టెలో దాచుకొన్న నిశాపతి బామ్మను తీసి కళ్ళకద్దుకొని మల్లె పెట్టెలో పెట్టుకొన్నది లోకేశ్వరి. కల్పమూర్తి ఇంటికి వెళ్ళిపోయినాడు.

త్యాగతి మాటలు లోకేశ్వరికి కోటి శత్రులు ప్రసాదించినవి.

ఎన్ని ఉత్తరాలో చింపి, చివరకు ఆ ఉత్తరం రాసింది. అదివరకే త్యాగతి ఉత్తరం నిశాపతికి అందింది. లోకేశ్వరి ఉత్తరం అందగానే ఆతడు తంటి నిచ్చాడు.

29

మద్రాసునుండి బాంబాయి మెయిలు అతివేగంతో వెళ్ళిపోతున్నది.

ఆ వేసంకాలంలో నక్షత్రాలూ, ఇంజను పొగగొట్టంనుండి వచ్చిన నిప్పు కణాలూ కలిసిపోతున్నాయి! ఆ బండే నిప్పుకణాలను ఆకాశంవరకూ ఎగ జిమ్మితోంది. ఆ కణాలు నక్షత్రాలై ఆకాశంలో నిలిచిపోతున్నాయికాబోలు!

పట్టాలపైన వెడుతున్నా బండి ఎల్లావెళ్ళుతోందో, వెనక్కి వెడుతోందో, ముందుకో అనుకుంటారు యాత్రికులు. బండినిండా అతి ఒత్తిడిగా

జనం ముందుగానే అనుకున్నట్లుగానే జరిగింది. హృదయాలు
మెరుగు పడ్డాయి. అందరినీ కలిపి ఒకటిగా చేశారు. న
పైనిచు... అందరినీ కలిపి ఒకటిగా చేశారు. న
పైనిచు... అందరినీ కలిపి ఒకటిగా చేశారు. న

అందరినీ కలిపి ఒకటిగా చేశారు. న
పైనిచు... అందరినీ కలిపి ఒకటిగా చేశారు. న

అందరినీ కలిపి ఒకటిగా చేశారు. న
పైనిచు... అందరినీ కలిపి ఒకటిగా చేశారు. న

అందరినీ కలిపి ఒకటిగా చేశారు. న
పైనిచు... అందరినీ కలిపి ఒకటిగా చేశారు. న

అందరినీ కలిపి ఒకటిగా చేశారు. న
పైనిచు... అందరినీ కలిపి ఒకటిగా చేశారు. న

అందరినీ కలిపి ఒకటిగా చేశారు. న
పైనిచు... అందరినీ కలిపి ఒకటిగా చేశారు. న

అందరినీ కలిపి ఒకటిగా చేశారు. న
పైనిచు... అందరినీ కలిపి ఒకటిగా చేశారు. న

అందరినీ కలిపి ఒకటిగా చేశారు. న
పైనిచు... అందరినీ కలిపి ఒకటిగా చేశారు. న

అందరినీ కలిపి ఒకటిగా చేశారు. న
పైనిచు... అందరినీ కలిపి ఒకటిగా చేశారు. న

అందరినీ కలిపి ఒకటిగా చేశారు. న
పైనిచు... అందరినీ కలిపి ఒకటిగా చేశారు. న

ఆతనికి మిక్కిలి విచారము వచ్చినది. తాను చేసిన పనులన్నీ తెలివి తక్కువనే మదనాసులు మరదలను తనభార్యగా చేసుకొనడానికి ఈ ఇల్లు కట్టించుకోడం, ఆ ఇల్లు కొనడం, ఇక్కడే తాను కాశ్యంతంగా ఉందామని ఎంచుకొన్నాడు. కాబోలు? మనుష్యుల కూర్చోత్వ ప్రవాహం అర్థంలేకుండా ప్రవహిస్తూ ఉంటుంది. తాను కైలాసానంద మఠానికి స్వామిజీ గురుపాదులను ఆశ్రయించి, ఈ బాధలన్నింటిని తప్పించుకోవలసిందే! ఎందుకీ ఆరాటము? ఎందుకీ న్యర్థప్రయత్నం? ఎందుకీ కతలు? ఎందుకు స్వామి ఈ ఆయం పటాటోపంకి?

నెన్నదిగా లేచాడు. ఆతని కళ్ళల్లో నీరు తిరిగింది. తలుపు తీసుకొని బాధచెత్వంలో ప్రవేశించాడు. బాధమూర్తి ఎదుట సమాలింగిత భూతలు ఉన్నాడు. లేచి కూర్చున్నాడు. పద్మాసనం వేసుకొని మనస్సు కుదట పరుచుకోడానికి ప్రయత్నం చేశాడు. ఆతని మనస్సు తన ఇష్టంవచ్చినట్లే పోయింది. తన్ను గోమఖ వ్యాఘ్రుంగా పోల్చింది. అందులో అంతా సత్యం. తన ఈడుకు ఆ పసికొడుగు వివాహం చేసుకోటానికి ప్రయత్నం చేయడం ఏమిటి? పురుషులంత హీనజంతువులు ఈ సృష్టిలోలేవు! హేము చెప్పిన మాటలన్నీ నిజం. తన శకుంతల పోలికతో ఉన్న ఈ బాలిక దేహం, వాంఛించి తా నెన్నిటికైనా నిద్రపడ్డాడు. హేము దేహాన్ని వాంఛించాడు. హేము తెలివి తేటలను వాంఛించాడు. హేము కృత్రిత్యాన్ని వాంఛించాడు.

ఎందుకు తనకీ అర్జున విషాదయోగం? చాలు తన శృంగార నాయకత్వం? అంతా చాలు! చాలు భగవంతుడా చాలు!

ఆతడక్కడనుండి లేచి, తల్లిదగ్గరకు వెళ్ళి “అయ్యా మనం వెంటనే హరిద్వారం పోవాలి! నా మనస్సులో నేను భరింపరాని బాధ తయారయింది. గురుదేవులను చూడకపోతే నాకు ప్రాణాలు నిలువవు. ఎల్లాడి ఉదయం ఇద్దరం కలిసి స్వామిజీ దగ్గరకు ప్రయాణం!” అన్నాడు.

రంగ నాయకమ్మగారు తెల్లబోయి కొడుకును చూచి “నాన్నా! స్వామిజీ శిష్యురికం స్వామిజీ వారిచ్చిన ఆదేశాను పరిపాలించటంలో లేదు కాబోలు. ఇంత మనస్సును లోబర్చుకోలేని వాడవయ్యావేమిటిరా నాన్నా?” అన్నది.

శ్రీనాథమూర్తి సిగ్గుతో మోము కంచుకొన్నాడు. “ఏదో మనస్సులో ఆశ్చర్యంతో అన్నాను. నాకు అన్నం పెట్టావా?”

రంగ: మడికట్టుకు రారా! హేము వచ్చినట్లుంది. నాతో చెప్పకుండానే వెళ్ళిపోయిందేమిటిరా?

శ్రీనాథ: హేము వచ్చింది. నాతో మాట్లాడుతూ కూర్చుంది. ఏదో కాస్త వాదనవచ్చి కోపంతో వెళ్ళిపోయింది.

రంగ: దానితో నీక స్వమానం వాదనెందుకురా నాన్నా!

శ్రీనాథ: అయ్యా హేము ఈ నాటికి ఎం. ఏ. కూడా! ఏ విషయమూ వాదించి ఒప్పించాలి. వాళ్ళ మనోగతులు వేరు. అందుకని ప్రతివిషయం

అలోచించి హేమను నేను మంచి అనుకున్న దారిలో పెట్టడానికి ప్రయత్నం చేస్తున్నాను. ప్రయత్నం నెగ్గడేమో అన్న నిరాశ నాకు లేక పోలేను!

రంగ: ఏమోరా నాన్నా! నాకు మీ పద్ధతులు ఏమీ నచ్చవు. ఏమిటో అంటారు. ఏమో చేస్తారు. ఏమి అనబోతారో, ఏమి చేయబోతారో, మాకు ఏమి అలోచించినా మనస్సుకు తట్టనే తట్టదు.

శ్రీనాథ: అయ్యో! నేను ఏమీ చెప్పలేను. కైలాశేశ్వరుని ధ్యానించుకుంటూ కూర్చుంటాను. ఆతర్వాత అయన ఇచ్చే!

అని శ్రీనాథమూర్తి భోజనం చేశాడు.

మూడురోజులు ఎడతెగని ప్రార్థన చేసుకుంటూ ఉండేవాడు. బుద్ధి మూర్తి వెనకఉన్న గదిలోనికిపోయి తన పువ్వు వేసుకొని గంటలు ఉండేవాడు.

హేమ తనపై కోపగించి అతివేగంతో వెళ్ళినరోజు ఆదివారం. ఆ ఆదివారం తర్వాత బుధవారం గోజాన, చతుర్వీన కల్పమూర్తి కొరువేసుకొని ఎనిమిది గంటలకు త్యాగతి ఇంటికి వచ్చాడు. “త్యాగతిగారూ! ఒకసారి ఈలా వసారా! ఆత్యంత రహస్య విషయం మాట్లాడాలి” అన్నాడు.

త్యాగతి “ఏమిటది?” అని అడుగుతూ కల్పమూర్తితో వరండాలోకి వచ్చాడు.

కల్ప: హేమను, తీర్థమిత్రుడు ఎక్కడికో తీసుకుపోయాడు.

త్యాగతి గుండె ఆగిపోయింది. ‘అ!’ అన్నాడు. ఆతని మెదడులో నువ్వే రాద్రాగ్ని జ్వాల లొక్కసారి గుప్తమన్నాయి.

ఆ ఆత్యంత విపదసంఘటన సమయంలోనూ భయంకర యుద్ధం ముందు మీమీ చలించని నేనా నాయకుడిలా ఆతడు ఒక్క పెంకడులో గంభీర శాంతి వహించాడు. “ఈ సంగతి ఎవరికీ తెలియలేదుగదా!”

కల్ప: ఎవ్వరికీ!

త్యాగ: మీకవయ చెప్పారు?

కల్ప: తీర్థమిత్రుని హేమను తీసుకు వెళ్ళినట్లాక్కి మనిషీ, వినాయకరావుగారి ద్వైవయా కలసి చూ యింటికి వచ్చారు.

త్యాగతి: వాళ్ళెక్కడకు వెళ్ళినట్లు?

కల్ప: బొంబాయి మెయిలు ఎక్కొరట!

త్యాగతి: ఎలా తెలిసింది?

కల్ప: టాక్సీవాడికి ఏదో అనుమానంవేసి పెంట్రిల్ స్టేషనులో వాళ్ళిద్దరూ సామాను పట్టించుకుని లోనికి వెడుతుంటే వాళ్ళిద్దరూ చూడకుండా లోపలికి వెళ్ళి బొంబాయి మెయిలులో ఎక్కుతుండగా చూశాడట! ఆపెంటనే వాడు మన హేమగారి ద్వైవయగారింటికి వెళ్ళి తన అనుమానం చెప్పాడట. వాళ్ళిద్దరూ హేమగారింటికి వెళ్ళి అక్కడ లోకాన్ని కనుక్కుంటే, లోకం వెళ్ళి హేమ గదిలో చూస్తే హేమ గదిలో బల్లమీద, లోకం పేరుతో ఓ కవచంబిట. ఆ కవచంలో తాను తీర్థమిత్రుని గాంధర్వం చేసుకో

పోయింది. అతనిపై మన్మథుడు మామూలు పూలబాణాలు వేయలేదు. ఇప్పుడు పువ్వులు, గసగసాల పువ్వులు, నాభిపువ్వులు, కసింతపువ్వులు, పుంఖాను పుంఖాలుగా డబ్బాటు వర్షంగా కురిపించాడు. అతనికి మదనజ్వరం 112 డిగ్రీలవరకు వెళ్ళింది.

ఇదివరకు తాను మన్మథ సహసామ్రాజ్య నిర్మాణం చేయడంలో పొందిన విజయాలు ఏగ్రీసు టర్కీ యుద్ధమోవంటివి. ఈరోజు పొందబోయే విజయం 1914 యుద్ధంవంటిది. ఈ హేమకుసుమసుందరి కేవలమే తాను నిర్వహింపబోయే కామ రాజనాయకానికి యజ్ఞ వేదిక. తనలోని కందర్ప రసజ్ఞత ఇంధనాలు. అందుకు మంత్రాలు తానూ హేమా మాట్లాడబోయే ప్రణయవాక్యాలు. తనకు వచ్చే పురోదాశము హేమ మెత్తిటి గులాబీ మొగ్గల పెదవుల్లోని సుధారసము. ఈ రాజనాయకికి బలి త్యాగతి శిశుపాలుడు. ఉడికి పోయే దుర్యోధనుడు కల్పమూర్తి.

సాయంకాలం కలియుగ మన్మథునిలా కేవలం కైసేనుకొని, ఒళ్ళు చెక్కుచెదరకుండా ఉండాలని ట్రిప్లి కేసుచండి టూక్సీ వేసుకుని తీర్థ సైదాపేటచేరాడు. సాయంకాలం ఆరుగంటలకు హేమ తనకారుతో చక్కావచ్చి తలుపు తెరచి తీరమిత్రుని ఎక్కుమని, మళ్ళీ కారు నడుపుకుని చెంగల్పట్టు దారిపట్టింది. అతి తేగంగా నడుపుకుంటూ పదిహేను మైళ్ళువెళ్ళి కారు ఆపుచేసి దిగింది. తీర్థమిత్రుడూ దిగాడు. 'తీర్థ! నేనూ, నువ్వు కలిసి బొంబాయి ప్రయాణం! నేను నీతో రావడం నా ఆశేదన చల్లాల్సివచ్చిందానికే! అయినా నాకు యిష్టం వస్తే, నీకు నేను వెళ్ళితంతులేని భార్యను అవుతాను. అది బొంబాయిలో. అక్కడయినా నా ఇష్టంవస్తేనే! ఆ విషయంలో నేనేమీ నిశ్చయానికిరాలేను. నేను నన్ను నువ్వు ముట్టుకోవచ్చు నన్నదాకా ముట్టడానికి వల్లకాదు. ఇవి నా మరతులు. ఇష్టం అయితే సరే అను, లేకపోతే, తిరిగి వెళ్ళిపోదాం' అన్నది.

తీర్థ : నాకు పరమిష్టం! ఓహో నా తపస్సు ఎన్నాళ్ళకు ఫలించింది. ఈలోగా ఒక్కసారి...

హేమ : ఛట్! వెధవ మొగతనం నువ్వునూ! నేనన్నమాటలు అతినిశ్చయంతో అన్నవి!

తీర్థ : సరే, సరే! కాని ఓస్వప్న రాణీ! ఓ మహాజ్వల...

హేమ : పూల్, నోరుమయ్యి, నాకు ఈ ఉప్పుచప్పని, దొంగమాటలు అక్కరలేదు. వెనక్కుపోదాం.

అంటూ హేమ కారు ఎక్కింది. తీరమిత్రునికి వేయి మధుర కలకాలు ఆతని తలపై జీవతల గుమ్మరించుట్టయింది. ఏలా ఎక్కి కారుమీద కూర్చున్నాడో హేమకు దగ్గరగా జరిగి ఆమెను అంటుకూ కూర్చున్నాడు.

'తీర్థ దూరంగా జరుగు! నా మాటలు వేళాకోళం కాదు!' అని పళ్ళు దిగించి హేమ అన్నది.

కథ అడ్డంగా తిరుగుతుండేమోనని తీర్థమిత్రుడు దూరంగా జరిగి కూర్చున్నాడు.

సోమి పైఁ జేట దగ్గర ఉడయారు నది వంతెనమీద కారు ఆపుచేసి
 తీగనిత్రుని దిగిమని తీసి నేను సేచేతికి టిక్కెట్లు వగైరాలకు డబ్బు ఇస్తాను.
 మనం యిక్కవారం ప్రయాణం. ఈలోగా సోమ మంగళవారాలు వీచిదగ్గర
 కలుసుకోవం. అక్కడ నా సామాను నీకు అందిస్తాను' అని చెప్పింది.

ఆమె ఏమిట్లు ప్రకారం అన్నీ జరిగాయి కొని రైలు కదలడంతోటే,
 ఆమె చుట్టూ ఉన్న సర్వప్రపంచం ఒక్కసారి కుంగినట్లయింది.

రైలు చక్రాలు తిరిగి కొండీ, వానితోపాటు ఆమె ఆలోచనల భ్రమ
 యూ ఎక్కువైంది. రైలు చక్రాలు పట్టాలమీద నడుస్తాయి. ఆమె ఆలో
 చన చక్రాలు హఠాత్తులో నడస్తున్నాయి.

రైలుక్రింద చప్పుడుకూ, ఆమె హృదయం చప్పుడుకూ ఎక్కడా శ్రుతి
 అందడంలేదు.

తీర్థమిత్రుని మొగంవైపు చూడలేకపోయింది.

రైలు ఎక్కడకు పోతోంది? ఈ రైలూ ఇంకోరైలుని డీకొని
 ముక్కలై పోతుందా? అందులో తాను ఖండఖండాలుగా పడి ఉంటుందా?

32

రైలు అతివేగంగా పరుగుపెడుతున్నది. చిన్నపేటలు వెనక్కు మెరు
 మీలా మాయమౌతున్నాయి. చిన్న స్టేషనులు కనబడటం ఇంతట్లో మాయమన
 డం! కొత్తకొలం అడంవల్ల ఇంకా చీకట్లు రానేలేదు.

స్త్రీలకు భయంలేదా? ధైర్యంలేదా! ఇలా ఒక పురుషునితో పారిపోవ
 డేమా? చెన్నపట్నంలోనే ఉండి, తాను తనకిష్టమవుచిన పురుషునితో నిర్భయ
 ముగా ఎందుకు జీవించలేక ఈలా రహస్యంగా దొంగలా ఈ తీర్థమిత్రునితో
 పారిపోవడం? అని హేముకు తిరిగితిరిగి ఆ ఆలోచనే వచ్చింది.

తాను తల్లిదండ్రులకు భయపడింది, త్యాగికి భయపడింది. స్నేహితు
 లకు భయపడింది. త్యాగతా? తనతల్లిని కూడా తీసుకు దుఃఖాన్నుండి పారి
 పోయాడు. ఒక్కడూ తిరిగాడు. నీరసించిన మనస్సుతో ముఖ ఆసే
 ఆ ఆహ్వానితో ఒకసారి....! అన్నీ పురుషునిలా చేశాడు. అదీ పురుషత్వం!
 ఏదో ఆశయం పెట్టుకున్నాడు. దానికై ఆస్తులమ్మాడు. దేశాలు తిరిగాడు.
 మనస్సులో వచ్చిన భావాలన్నీ తనకు వ్రాసి చూపించాడు.

తానో! పిరికిపందలా ఈలా పారిపోయి వస్తోంది! తల్లిదండ్రుల సంగతి
 ఆలోచించిందా? వాళ్ళు తనమీద సర్వభారమూ ఉంచి, తనకు సర్వస్వతం
 త్రాలా ఇచ్చి తనకై బ్రతుకుతూ ఉంటే వాళ్ళ విషయం ఆలోచించకుండా....!

ఎందుకు ఇలా తాను తీర్థమిత్రునితో పారిపోయి వస్తూన్నట్లు! తనసర్వస్వం
 వదలి, అతన్ని ఆనుసరించేటంత ప్రణయం తీర్థమిత్రుడంటే ఉన్నదా?

ఓ హేమా! నవ్వు వెట్టిదానవు, నవ్వు చచ్చుదానవు! నవ్వు జజ్జుమృతం.
 మగవాళ్ళకోసం ప్రాకులాడే జావకడి అడదానవు! మగవాడి చూపులు నిన్ను

అనందంతో చూస్తే నువ్వు ఉప్పొంగిపోతావు! మగవాడి కోటు చివర నీ చీరను స్పృశిస్తే నువ్వు స్వర్గలోకం అందుకున్నా ననుకుంటావు! హేమకు తలతిరిగింది!

తాను చదివిన చదువు దద్దమ్మ చదువు! ఎవరైనా చదవగలరు. ఎవరైనా పరీక్షలలో నెగ్గగలరు! ఒక్క గొప్పచిత్రమైనా వేయలేకపోయింది. ఒక సం గీత సభ పండితుల ఎదుట చేయలేకపోయింది. ఒక్క గ్రంథమైనా రాయలేక పోయింది. తనకంటే లోకేశ్వరిగయం. పరీక్షలలో జయమంది, పాఠశాలలో పాఠ్యాయిని అయి వంగోలులో ఉన్న తన బీదకుటుంబానికి డబ్బుపంపి పోషిస్తోంది. రేపు నిశాపతిని, జగత్ ప్రఖ్యాతికన్న జగపతిరావును పెళ్ళిచేసుకో గలుగుతోంది! ఇంక భాగ్యవంతుల బాలిక అయిన తాను తండ్రి తనకై పెంచిన డబ్బు చచ్చుపుచ్చు కచ్చులుచేస్తూ, రక్తంపీల్చే వోమ జీవితం జీవిస్తోంది.

ఓహో ఏమి గొప్ప ఆడది? స్త్రీజీవితం తానట ఉత్తమం చేయడానికి... సంకల్పించుకొన్నదట!

తనకోసం చెన్నపట్నం మకాం పెట్టుకొని, ఒక్క చూటవల్లనైనా, ఒక్క చూపునల్లనైనా, ఒక్క చేతవల్లనైనా మనస్సుకు ఈషణ్మాత్రం నొప్పి కలిగించకుండా, తన్ను దివ్యప్రేమ కాంతితో నింపిన తన బావ అంటే వెళ్ళిపోవడం పడి, చెవులమీద కోపంతో ముక్కు కోనుకొన్నట్లు తా నీ తీర్మిత్తునితో, ఒక అతి బలహీనురాలైన ఒక స్త్రీ లేచి పారిపోయినట్లు లేచి వెడలిపోయింది.

తన తలిదండ్రులు ఈ సంగతి గ్రహించగానే చచ్చిపోయేమాట నిశ్చయం! అనుమానం లేదు. ఎంత చక్కని కూతురు తాను? ఎంత గొప్ప కూతురు! తాను ఆ వరదండ్రుడేవి అనుకొంది! తాను అపరమృత్యుడేవి!

తాను తీర్మిత్తుని నిజంగా ప్రేమిస్తోందా? తీర్మిత్తుక్కి ఏమీ అనకూడదని తన బావతో చెబ్బలాడి వచ్చి, ఇతనితో తాను లేచిపోతోంది.

మహాప్రళయం లోకాన్ని ఆవరిస్తుంటే, తాను చేయవలసిన కర్తవ్యం ఆలోచించుకోలేదు. పైగా ఒక సీరసపు ఏకాంకికరాసి పురుషులను తిట్టించింది. ఛీ! హేయ! నువ్వు పరువులేనిదానా! ప్రతివలేనిదానా! నీవన్నీ వట్టి డాంబికాలు! నీ ఆవేశాలు, నీ కోపాలు, నీ గడబిడలు, నీ సంవత్సరాది ఉత్సవాలు ఒక పిచ్చిదాని చేష్టలు.

పెద్దకూతురు పోతే, చిన్ను దేవకన్యలా పెంచిన తలిదండ్రుల విషయం ఇంతైనా ఆలోచించని అతి అమానుష, పృథ్విభూరిత హృదయంకల రెండవ కూతురువు! నీ ఆందం నువ్వు చూసుకున్నావు! నీ డాబులు నువ్వు కులుకుకున్నావు! నువ్వు నిన్ను చాటుకున్నావు! నువ్వు రాక్షసివి! పిశాచివి!

తన తండ్రి పువ్వులా పెంచాడు. తల్లి లోభి తన ధనాన్ని కాపాడు కొనేటట్లు తన్ను కాపాడింది. వారికి తా నేమి ప్రతి ఇచ్చింది?

కల్పమార్తి మిక్కిలన్న, గుఱ్ఱంకన్న ఎక్కువగా తన్ను అనుసరించాడు. తన కనుసన్నల ఆజ్ఞను ఒక పూర్వకాలపు ముల్తనుఆజ్ఞలను బానిసలు నిర్వర్తించినట్లు నిర్వర్తించాడు.

త్యాగిని గుఱాగ్నుత పురుషుడు! తన అక్కపేర అలితకథాశాల నిర్మిస్తాడట! ఆతడు పర్వతము, నుహానది, సముద్రము, నిర్మలాకాశం!

ఇంతమంచి ఉత్తములను ఏడిపించి తాను గట్టున ఈ తీర్థమిత్రునితో పారిపోయి వస్తోంది!

తీర్థమిత్రుడంటే తన కేమీ ప్రేమలేదు! లేదని నిశ్చయం! ఎందుకని ఇతనితో... ఈలా.. లేచిపోవడం?

కల్పమూర్తి! నీతో లేచిపోతానంటే, అతడు ప్రాణం వదిలేస్తాడు! త్యాగినితో అంటే ఒక చిరునవ్వు నవ్వి చంటిబిడ్డను మారాము తీర్చినట్లు తీరుస్తాడు.

ఈతడు పంతులాంటి బిడ్డల సంగతి ఆలోచించక, బంగారు బొమ్మలాంటి భార్య విషయం తలపెట్టక తనతో కామవాంఛ తీర్చుకోడానికి, 'రా!' అంటే సిద్ధమై వచ్చాడు! తానో?

తాను జేశనేన చేస్తుందట! మానవనేన చేస్తుందట! తాను బోల్చినిక్కట! స్ట్రాబ్, లెనిన్, మార్క్సుల మానసిక శిష్యురాలట! పరిశుద్ధమైన అగ్నిలాంటి బోల్చిబానికి ఈ కళంకం ఎందుకు ఆపాదించడం?

తన త్యాగిని తన త్యాగతా? ఛీ! అలా అనుకోడానికి తనబోటి దద్దమ్మ తగునా?

ఛీ! ఛీ! తన ఈ చచ్చు ఆలోచన లేమిటి? ఏం తప్పుచేశానని! తన ఇష్టం—తన రాజ్యం—ఎవరయ్యా ఈ వికాలప్రపంచంలో తాను చేసిన పనిని తప్పు అని అనగలవారు?

ఈ సంఘముట! పాడు సంఘం! ప్రతివ్యక్తి స్వాతంత్ర్యానికీ అడ్డం. తా నొక పెద్ద డిక్టేటరా? మనుష్యుల జీవితాలు, కుటుంబాల జీవితాలు తన రాక్షసిచేతుల్లో నలిపివేసే భయంకర థాకిని ఈ సంఘం!

ఎన్నివిధాల ఈ సమాన్ని నాశనం చేయాలో అన్నివిధాలా చేయాలనే కాదా తా నీ రకంగా చేస్తున్నది. అందులో ఈ సంఘం త్రీపురుష సంబంధం విషయాల్లో మరీ మహామరణ పీకాచా! ఆ విషయంలో ధైర్యమున్న వీరనారలు ఏది సంఘం వద్దంటుందో అది అల్లాచేసి సమాన్ని నాశనంచేయాలి! సంఘంలో అరాజకత్వం తీసుకురావాలి! ఆ సంఘ రాక్షసత్వానికి ఎవరు తోడుపడతారో వారు ఎవరైనా సరే నాశనం కావాలి! తన తండ్రి నాశనం కావాలి! తన తల్లి నాశనం కావాలి! ఆమె బిడ్డలు నాశనం కావాలి! కల్పమూర్తి, లోకేశ్వరి, సోఫీ అంతా నాశనం కావాలి, తీర్థమిత్రుడు నాశనం కావాలి! తా నొక్కచే ఈ అఖండ సృశానంలో ఈ మండేకొమ్మలు, ఈ కుళ్ళే శవాలమధ్య నుంచోని, కొత్తసంఘం సృష్టిస్తుంది!

ఆహా అందుకు పురుషుడేదీ? ఎవరు? తామా లోకంతోపాటు—చావనీ—చావనీ—కొత్త సంఘం—

రైలు వేగంగా వెడుతూ చెవులు గింగురంటూ కూతకూసింది. హేముకు మెలకువ వచ్చింది. ఒక్కసారిగా లేచింది! నూటొక్కరైలు రూపాయలు విలువ

గల తన చేతినుంచి తీసింది, — ఏదో వెడనవ్వు, వికారపు మెరుగులు ఆమె మొగం ప్రసరించి, ఆమె హేమను భయంకర ఛేదనతో నింపాయి. ఆ సంచి లోంచి వందరూపాయలవి నాలుగు నోట్లు తీసింది. అవి, చేతితో పట్టుకుంది. రైలుపెట్టె తలుపుతీసి గుమ్మందగ్గర నిలుచుంది.

రైలు తిరువెల్లూరు స్టేషనులోకి వచ్చి నిలిచింది. హేమ తలుపు తీసి నవ్వుడు తీర్థమిత్రుడు హేమవైపు చూచి, 'జాగ్రత్త హేమా!' అన్నాడు. హేమ ఆలా సుంచోడం చూశాడు. నోట్లు మాడలేదు.

ఇంతలో గార్డు ఈలలు స్టేషను గంటలు మ్రోగాయి. రైలు కదలడం ప్రారంభించడమే ముంగు, హేమ గుమ్మంలో సుంచే తీర్థమిత్రుని వైపు తిరిగి 'క్షమించవోయ్ నన్ను! నేను పిరికిదాన్ని. ఇవిగో ఈ నాలుగు వందలూ!' అంటూ ఆ నోట్లు సీలుమీదికి విసిరివేసి, క్రిందికిదిగి తలుపువేసి, తనసంచి చేతిలో విడిగా పట్టుకొని ఉన్న రైలుపెట్టె తాళంచెవితో రైలుకదిలి వెడుతుండగా తాళంవేస్తూ 'నవ్వు దిగు! నేను వెడుతున్నా! నాకు ధైర్యం చాలదు! వైగా నీమీద నా కేమీ ప్రేమలేదు!' అంటూ రైలు వేగంకొగా ప్లాటుఫారంమీద నిలుచుండిపోయింది.

33

రైలువేగం ఎక్కువైంది. తీర్థమిత్రుడు తెల్లబోయాడు. వెంటనే హేమ దిగిన గుమ్మందగ్గరకు వచ్చి, తలుపు లాగితే రాలేదు. టిటికీలోనుంచి తొంగి చూశాడు. హేమ ప్లాటుఫారం మీదనుంచి స్టేషనులోనికి వెడుతుంది.

రాక్షసి! పిశాచి ఆల్లా తన్ను అవమానపరిచి పారిపోయింది! ఈ మూడు రోజుల పని ముక్కలే! ఈలాంటి దొంగస్త్రీలను పాడుస్త్రీలను బలవంతంగా పాడుచేసి నాశనం చేస్తేగాని, లోకం బాగుపడదు. తన మగతనానికి తీరని అవమానం వేసింది. పోలేపోనీ ఏవో నాలుగువందల సంపాదన అయింది! ఈ పెట్టెలూ మొదలయిన హేమా సామానూ తనదే! రాక్షసి!

...

...

...

...

హేమ రైలు కదలగానే, వెనక్కు పోయింది. తిరువెల్లూరునుంచి ఎనిమిదింటి కొకబండి, ఎనిమిదిన్నరకు ఒక బండి చెన్నపట్నం పోతాయి. ఇప్పుడైంది గం. 7-40 లు ఆమె గడియారం చూచి, వెంటనే టిక్కెట్టు అమ్మే స్థలానికిపోయి మదరాసుకు వెకండుక్లాసు ఇవ్వని, కొనుక్కొని, తిన్నగా అవతలి ప్లాటుఫారము మీదకు వంతెన మీదనుంచి దాటి అక్కడ సిద్ధంగాఉన్న బండిలో స్త్రీల రెండవతరగతిపెట్టె ఎక్కి కూర్చుంది.

ఆ పెట్టెలో ఇద్దరు యూరోపియను బాలిక లెవరో ఉన్నారు. వా రిద్దరూ హేమవైపు తేరిపార చూచారు. ఒకామె హేమను చూచి 'మీరేనా, స్త్రీల టెన్నిస్ పంచెలో సోఫీగారితో కలిసి మొదటిగా వచ్చింది' అని అడిగింది.

'అవును' అని హేమ నెమ్మదిగా అన్నది. ఆ ముక్కలు మండిపోయే హేమ హృదయాన్ని చల్లార్చినాయి. ఆమెకు కంటిసీరు తిరుగబోయింది.

కాని అతికష్టాతో ఆ ఆశ్రువులు కళ్ళవేరే ఆపుచేసికొని, ఒక చిరునవ్వు నవ్వంది.

బాంబాయి మెయిలులోంచి దిగడంతోటే, హేమకు కోటిబరువు తలమై నుండి దొర్లి పాశాళంలో పడినట్లయింది. ఆమెకు కలిగిన స్వేచ్ఛాభావం స్పష్టమైంది. ఆమె ఎన్ని యుగాలనుంచో తన్ను కట్టిన గొలుసును తానే నిశిత మహాపరుశువుతో ఖండించినట్లయింది. ఏ బానిసత్వాన్నుండి తన్నుతాను విముక్తి చేసుకుంది? తననుండి తన్నే విముక్తి చేసుకున్నానని ఆమె ఆనందంతో ఉప్పొంగింది.

తానే స్వప్నం తాల్చి, ఆనందంకొని కుదురుకనని భావశృంఖలాలను వేసుకొని తన చేతులకు, కాళ్ళకు, హృదయానికి, మనస్సుకు, జ్ఞానానికి లంకెలు పోగుచేసుకొంది. తనచుట్టూ తానే గోడలు కట్టుకుంది.

తన బావ త్యాగతి ప్రోత్సాహంవల్ల, ఎన్నో వేదాంతగ్రంథాలు చదివింది. అవి తన మెదడులో అరగలేదు. భౌతికంగా స్వేచ్ఛ ఎవ్వరికీ లేదు. తాను తండ్రికి కుమార్తె కాకుండా ఎలా ఉండగలదు. ఆయన వెనక భట్టిప్రోలువారి తరా లెన్నో ఉన్నాయి. తనకూ తన తల్లికీ ఉన్న సంబంధమూ అంతే. తాను భారతీయ నారి కాక ఎట్లు? తన బంగారుదేహం పాశ్చాత్యాచ్చార్యుల శరీరం ఎట్లా ఆవుతుంది? ఈలా ఎవరికైనా కుట్రంబ, సంఘ, జాతి, దేశాల లంకెలుండనే ఉంటాయి. గాలి, నీరు, భోజనం లంకెలు! దేశకాల పాత్రలు లంకెలు! 'ఇంక భౌతికమైన స్వేచ్ఛ అంటే ఈ లంకెలతో క్రుతినామ్యునిటీ కలిగి ఉండడమే' అన్న త్యాగతి మాటలు ఆఖండ సత్యవాక్కులు.

ఎవరైతే ఆ సామరస్యం కావాలనే పాడుచేసుకుంటారో వారు తమకు తామై నిజమైన శృంఖలాలు తొలించుకొంటారు. మఃం చైతన్య రహితంగా పడిఉండడం ఆర్థంలేని స్వేచ్ఛ. చైతన్యం రాగానే ఆ స్వేచ్ఛకు సునమే భంగం కలిగించుకొని క్రుతిన సమకూర్చుకుంటే చూట్లాడుతాము, నడుస్తాము. ఆ క్రుతి పోతే తల్లకిందుగా పడతాము. అడవి పెరగడం అయిన నిమిషాలు. అడవి భూమిని వ్యవసాయభూమిగా చేయడం, ఆ భూమిని వ్యవసాయభూమిగానే ఉంచడం ప్రకృతికి అసత్య స్వేచ్ఛ తీసివేసి, నిజమైన స్వేచ్ఛ ఇవ్వడం, స్వేచ్ఛ అంటే మెదడును ఇష్టంవచ్చినట్లు పోనివ్వడం కాదుగాదా. అయితే అది పిచ్చి ఆవుతుంది. కట్టుబాటులు నియమాలు నిజమైన స్వేచ్ఛ!

శ్రీకూడా దేశానికి ప్రపంచానికి ఆభ్యుదయ కృషి అర్పించాలి. అది నియమాలతో జరగాలి. రైలుపట్టా తప్పితే రైలుకు స్వేచ్ఛలేదు. అవిరి ఇంజనులో లేక ప్రపంచం అంతా ప్రవర్తిస్తే దానికి స్వేచ్ఛా? మనుష్యునికీ అంతే!

తన నిరర్థక జీవితానికి ఈ శుభముచూర్తాన్నుంచీ స్వస్తి! తన శ్రీనాథమూర్తి బావతోకలిసి...తన శ్రీనాథమూర్తి బావా! ఉత్తమపురుషుడు తనబావ అంటేనే ఇన్నాళ్ళనుంచీ తాను పూజించింది. అతన్నే తాను ప్రేమించింది. అతడే తన కుడిచేయి. అతడే తన జీవితానికి తరణి.

అలాంటి బావను తాను ఎన్నిరకాలుగా బాధించింది. అతనితో చేయించరాన పనులు చేయించింది. అతని మనస్సు నొవ్వించింది. తనవంటి తుమ్మురాలిని అతడు స్వీకరిస్తాడా? అతని ప్రతిఅణువు తాను ప్రేమించింది. అతని ప్రతిమాటా తాను ప్రేమించింది. ఆ ప్రేమికాంతిలో తాను నిల్చలేకపోయింది.

‘ఇప్పుడు టెన్నిస్ ఆడుతున్నారా? ఈ ఏడు టెన్నిస్ పంజేలలో అద్దారా? నిరుడు మీరూ ఒక పాడుగు పెద్దమనిషి, శ్రీ పురుష జల్లు పోటీ పంజేలలో మొదటి ఒహుమానం వందాగుకొదూ!’ అని ఆ యారేషియను బాలికలలో ఒకామె అడిగింది.

రైలు విల్లవాకం వచ్చింది. ‘అవునండి ఈ సంవత్సరం పంజేలలోనూ పాల్గొనాలనే ఉంది’ అని హేము అన్నది. ఏమిటీ మధ్యమధ్య స్వప్నభంగం అని హేము అనుకొంది. కాని వారూ తన బావను గూర్చిన స్వప్నంలో భాగమే అయ్యాడు.

శ్రీనాథమూర్తి గావ ఎంత చక్కని టెన్నిస్ ఆడాడు. అతన్ని ఈ ఏడు ప్రోత్సహించేసి, టెన్నిస్ తాను ఆడించగలుగునా? ఛీ ఛీ ఎలాంటి పిచ్చి ఆలోచనలు? అతన్ని నానా దుర్బాసలాడి అతని ప్రేమను కాలితోతన్ని, ఒక సీసపగువులా, శ్రీ ప్రేమను ఏ మాత్రమూ గౌరవంతో చూడని, ఒక నరనామక పగువుతో లేచిపోయి, అతనికి తన జేహం యావత్తూ అర్పించడానికి సిద్ధమైన తన్ను తనబావ దగ్గరకు రానిస్తాడా? రానివ్వకేం! ఒక నాడు నుకీల నాతడు చేరడయలేదా?

ఆ చేరనియ్యడం, ప్రభుత్వంవారి రక్షవంటిది. ఆ బాధనంచేగా అతడు జేకాలన్నీ తిరిగి కైలాసం పారిపోయాడు!

ఇప్పు డాతడు సంపూర్ణ పురుషుడు-అతనికి కావలసింది సంపూర్ణ శ్రీ. తాను పదోవంతు శ్రీయైనా కాదు.

ఇంతటో రైలు పెరంబూరు వచ్చింది!

రైలు చెన్నపట్నం చేరుతోంది. తాను పారిపోయిన సంగతి తన సీరసపు కాంక్షలు తలిదండ్రులకు తెలియలేదుకదా! తలిదండ్రులకు అవార్తమిడుగులా సోకి నాశనం చేయలేదుగదా!

లోకేశ్వరి ఏమనుకుంటుంది? కల్పమూర్తి ఉత్తమడు, అతడేమనుకుంటాడు? ఒకరిని గురించి ఒకరు ఏమనుకుంటారు? ఏమనుకుంటే ఏమి? ‘ఏమనుకుంటారో!’ అనే సీరసభావం భయం లోకాన్ని పూర్వకాలం నుంచీ తగలేసింది? మహాత్మా గాంధీజీకి లోకం ఏమనుకుంటుంది అనే ప్రశ్నలేదు. మనస్సు నిర్మలంగా ఉంచి, మన నడవడిని మనమే నిర్ణయించుకోవాలి. ఏమనుకుంటుంది లోకం? అన్న గుడ్డి భయం పనికిరాదని ఎన్నిసార్లు అన్నాడు!

తానూ తన జీవితంతో తన్ను పరిశోధించుకుంటున్నది.

34

ఈ టెన్నిస్ తా ఏవో ఆలోచనలో ఉన్నదనీ, అంగుకోసం జవాబులు సరీగా చెప్పటం లేదనీ ఆ యూరేషియను చాలిక అనుకున్నారు. ఎందుకు త్రివెల్లూరు చాకా వచ్చింది ఈమె?

తన జన్మకాలం ఒక పెద్ద ప్రహసనం అయిందని హేము అనుకుంది. ఇంత వేరూకోళ్లమై వెక్కిరింపలే ఇంతడబ్బు నీటిలా కర్చుచేస్తే కాని నిజం తెలియలేదు హేముకు. కొంతకాలం ఆలోచనలు ఏమీ లేకుండా పడిఉంది.

మదరాసు స్టేషను వచ్చింది. హేము లేచి, ఆ యూరేషియను చాలిక అను క్షమాపణ అడుగుచు తా నత్యంత ముఖ్యమైన కార్యం విషయంలో మనస్సు లగ్నంచేసుకొని ఉండడంవల్ల తాను వారిలో మాట్లాడలేక పోతున్నానని చెప్పుకొని, వీధిలోకి వచ్చి తిన్నగా ఒక టూకీని పిలిచి, అందులో అధివసించింది.

అప్పటికి రాత్రి 9-20 గంటలయింది. తిన్నగా ఇంటికివెళ్ళి, ఇంటిలో అడుగుపెట్టింది. హాలులో వినాయకరావుగారూ, వారి డాక్టరుగారూ? పలు వురు సేవకులు ఉన్నారు. పోర్బిలో కారు ఎవరిదా అంటూ లోపలికివచ్చింది హేము!

తండ్రి హేమును చూచి! ఒక్క ఉరుకునలేచి 'నాన్నా నాన్నా! ఎక్కడికి వెళ్ళావు?' అంటూ మొగం తిరిగి కుర్చీమీద కూలబడ్డాడు. డాక్టరు గారు రెండడుగులలో వారి దగ్గరకు వెళ్ళి 'ఏమిటండీ ఈగడబిడ వినాయకరావు గారు? మీరు కూడానా?' అయిన వెంటనే తన మందులపెట్టె కడకు ఉరికారు.

హేము భయభ్రాంతయై గజగజ వణుకుతూ తండ్రి దగ్గరకు పరుగెత్తింది. డాక్టరుగారు వినాయకరావుగారి ముక్కుదగ్గర హేమును ఒక సీసా వాసన చూపించమని చెప్పి నాలుగు చుక్కలు 'నక్స్ వామికా' ఇరవై చుక్కలు 'స్పిరిట్స్ ఆమ్మోనియం అరమేటికా' వేసి నీళ్ళుకలిపి, కళ్ళు తెరిచిన వినాయక రావుగారిచేత తాగించారు.

హేము కళ్ళనీరు కారిబోతుండగా 'నాన్నాగారూ ఏమిటి కంగారు?' అని తండ్రి పక్కను కూర్చుండి అడిగింది. వినాయకరావుగారికే కళ్ళనీళ్ళు తిరిగాయి. అయిన దీనంగా కుమార్తెవంక చూస్తూ 'మీ అమ్మ చావుబ్రతుకు లలో ఉంది నాన్నా!' అన్నారు.

'అమ్మ' హేముకు పట్టరాని దుఃఖం వచ్చింది. ఆమె అనుకున్నట్లే అయింది. ఈ మహావిషాదాని కంతకూ తానే నాయకురాలు అని ఆమె అమ్మకూ అర్థమైపోయింది కాబోలు. ఏలాఉంది తల్లికి? ఆమె అతిదీనపదనంతో డాక్టరుగారి వైపుకు చూచింది.

డాక్టరుగారు హేమును చూచి, 'ఏం పరవాలేదమ్మా! మీ అమ్మగారిని బ్రతికించే భారం నాది!' అన్నారు. 'నేను లోపలికి పిలువనంపగానే మీ అమ్మగారి దగ్గరకు రా; ఈలోగా మీ నాన్నగారిలో మాట్లాడుతూ ఉండు!' అని డాక్టరుగారు లోపలికి వెళ్ళాడు. హేము తండ్రివంక తిరిగి 'నాన్నగారూ ఏమిటి గడబిడ అంతాను. అమ్మకు జబ్బేమిటి?' అని అతిదీనంగా అడిగింది.

వి నాయకరావు గారు కొమరితనంక తీక్షణంగా చూచి, 'నాన్నా! నువ్వు ఎక్కడనుంచి వస్తున్నావు?' అని ప్రశ్నించారు.

'నాన్నగారూ నన్నిప్పుడేమీ ప్రశ్నించకండి! ఒక్కటి! మీరు నన్ను గురించి అనుమానపడవలసిన కారణం ఏమిటను. సర్వదేవతల సాక్షిగా సేను శకుంతల చెల్లెలిని, వెంకట్రామ రాజ్యలక్ష్మమ్మగారి కూతురను. నా దేహము, నా ఆత్మ సీతాదేవి అవతారంలా నిర్మలాలు!' అంటూ దొనదొన కంటినిరు వెల్లువుగా వస్తూవుంటే తుడుచుకొంది. వినాయకరావుగారు మరి మాటాడలేదు. కుమార్తెను దగ్గరగా తీసుకొని గుండెకుకున్నారు! ఆయన ఒక పెద్ద నిట్టూర్పు విడిచి, నిరభ్యంతరంగా కారిపోయే కంటి నిరురు తుడుచుకోవడం మొనివేశారు.

డాక్టరు లోపలికి వెళ్ళగానే ఒక సర్దు రాజ్యలక్ష్మమ్మగారికి పరిచర్య చేస్తూ ఉన్నది. డాక్టరుగారు వెళ్ళి మంచందగ్గర కున్నీమీద కూర్చున్నారు. రాజ్యలక్ష్మమ్మగారి చేయి తీసుకొని, నాడి పరీక్ష చేస్తూ 'రాజ్యలక్ష్మమ్మగారూ! ఇప్పుడూ మీ పంట్లో ఇండాకటికన్న నయమేనా?' అని అడిగారు.

రాజ్య : (నీరసంగా సన్నని గొంతుకతో) నయమేనండి! ఎంగుకండి నయం డాక్టరుగారూ?

డాక్ట : ఈపాటికి వాళ్ళు వస్తూ ఉండవచ్చును!

రాజ్య : 'ఎవరండి' అంటూ నీరసంగా అమ్మ డాక్టరుగారి నైపు మొగ్గు తీప్పింది.

డాక్ట : మనవాళ్ళ!

రాజ్య : మాటాడకుండా డాక్టరుగారి వైపు చూస్తుంది.

డాక్ట : మీనాడి చాలా బాగుంది. అచ్చా! ఏరందరూ ఎప్పుడు తిరిగడమే! ఇంకా వచ్చారు కాదేమో?

రాజ్య : ఎవరండి?

డాక్ట : మనవాళ్ళేనండి హేమువాళ్ళూనూ!

రాజ్య : హేమా? హేమ...?

డాక్ట : హేమ నాతో చెప్పింది! నలుగురం కలిసి ఇక్కడే ఒకదగ్గర ఉిరు మాని పదిలోపుగా వస్తామని ఇంకా వచ్చింది కాదే?

రాజ్య : (మాటలేకుండా తెల్లబోయి చూస్తున్నది.)

డాక్టరు నాడి పరీక్షచేస్తూ, కొంచెం నాడి బడుదుకుకు పడడం కనిపెట్టి 'ఆ హేమ ఇంకా వచ్చింది కాదు. పోనీ లోకేశ్వరి ఎక్కడకు వెళ్ళిందో? హేమ సరిగా పదిలోపుగా వస్తానని నాతో చెప్పింది! త్యాగతిగారూ, ఆమె ఒక కారులో కూర్చుని ఉన్నాను. నర్సా! నువ్వు వెళ్ళి అమ్మాయి వచ్చిందేమో చూడు!'

రాజ్య : అమ్మాయి రాదండి! మీతో పదింటిలోపుగా వస్తానందా?

డాక్టరు : రాజ్యలక్ష్మమ్మగారి మాటలు విననట్లు నటించి, త్యాగతిగారూ ఆమాటే అన్నారు. ఎప్పుడూ నాకు వాళ్ళిద్దరి కారు కనబడింది? చెప్పా ఆరున్నర కాదు ఆరూ ఇరవై ఇంటికి! అవును ఆరూ ఇరవై ఇంటికే!

నన్ను నన్నుమా లోపలికి వచ్చింది. డాక్టరుగానూ రాజ్యలక్ష్మమ్మ గానూ నన్ను చూచారు.

‘త్యాగిగానూ భను అత్తగారిని చూడవచ్చునా అని అడుగుతున్నాను’.

డాక్టర్ : రానో తిగానూ చూడవచ్చును. హేముగానూ చూడవచ్చును?

నన్ను : తండ్రి మాకుల్లిద్దరూ కంగారుపడతూ కూరుచుని ఉంటే, రాజ్య లక్ష్మమ్మగారిని కలసాగా ఉందని చెప్పానండి డాక్టర్!

డాక్టర్ : (అంతే దృఢపడిన కంఠంతో) తండ్రి కూతుల్లిద్దరూ?

డాక్టర్ : ఏ కండ్ల మీద ఇంట్లో ఉన్న తండ్రి! వినాయకరావుగానూ... అయితే నన్ను హేముగానూ వచ్చాకెమిటి?

నన్ను : నాంతా వచ్చి పదినిముషాలయిందను కంటాను.

డాక్టర్ : అంతా అంటే?

నన్ను : త్యాగిగారు, కల్పమూర్తిగారు, లోకేశ్వరిగారు, హేముగారు!

డాక్టర్ : మా హేము వచ్చిందా! (ఆమెగుండె చాలా వేగముగా మోగుతున్నది.)

డాక్టరు : నన్ను! వాళ్ళంతా ఎక్కడికి వెళ్ళినట్లు?

రాజ్య : ఎప్పుడు, ఏవో చోటుకు పికారు వెడుతూనే ఉంటారండి (ఆమె నాడి చాలా నిదానత పొందింది.)

డాక్టరు : నన్ను! నువ్వు ఇక్కడ కూర్చో, వాళ్ల నలుగుర్నీ లాక్కుని వస్తాను.

డాక్టరు పోతుంటే వచ్చాడు. డాక్టరుగారు పోతుంటే వచ్చేరికి, హేము తండ్రిగారి మార్పుని ఉంది. లోకేశ్వరి వినాయకరావుగారి అవతల పక్కగా నిల్చి ఉంది. త్యాగి బల్లదగ్గర నిలుచుండి, ఆ పోతుంటే ఉన్న కూసె రంగుల చిత్రాలు చూస్తూ ఉన్నాడు. కల్పమూర్తి ఒక కుర్చీలో కూర్చుండి సిగరెట్లు కాల్చుకుంటూ పైకి చూస్తున్నాడు.

డాక్టరుగారు త్యాగిని చూచి, ‘ఏమండీ త్యాగిగారూ! మీ అత్త గారు మిమ్మల్ని రమ్మంటున్నారు. మీ నలుగురు ఈ ప్రపంచం అంతా చక్కర్ కొట్టి వస్తున్నారని రాజ్యలక్ష్మమ్మగారితో చెప్పాను సుమండీ! ఆ ముక్కలే బాగ్రత్తగా చెప్పండి వారితో!’ అంటూ, ‘రండి అందరూ. త్యాగిగారూ, హేముగారూ, హేముగారి కారులో కూర్చునికానూ నాకు కనబడింది. ఆప్పుడు సాయంకాలం ఆరున్నర అయివుంటుంది. సాక్ష్యం బాగా చెప్పకపోతే జడ్జి గారి తీర్పు వ్యతిరేకం అవుతుంది. లోకేశ్వరిగారు మీరు కారు వెనకసీటు లోనా?’ అన్నారు.

అందరికీ అర్థమైంది. అందరూ లోనికి వెళ్ళారు. రాజ్యలక్ష్మమ్మగారి దగ్గరకు హేము వెళ్ళి, ‘అమ్మా! ఏమిటే ఈ గడబిడ? బావా, నేనూ, వాళ్ళూ పికారు వెళ్ళి వచ్చాము’ అన్నది. రాజ్యలక్ష్మమ్మగారి గుండెనుంచి కోటిబరు వులు తీసె . ట్లయి.ది. త్యాగి అత్తగారి చేయి తీసుకుని నాడిచూసి, అత్తయ్యగారూ! మా అమ్మకోసం కారు వెళ్ళింది! ఈ పాటికి వస్తూఉంటుంది.

నాడి చాలాబాగా ఉండే! ఇంకా నయం నేనూ హేమా ప్రియమా ఇంటి దగ్గర భోజనంచేసి, సినిమాకు వెడదా ముతున్నాము. హేమే ఏదో బెంగగా ఉందని చెప్పి సినిమా ప్రోగ్రాం మునిపించింది.

35

హేమ తల్లిపక్కలో ఆలాగే ఆమె చేయిపట్టుకుని కూర్చుంది. కొమరిత చేయిపట్టుకొని రాజ్యలక్ష్మమ్మగారు నిదురపోయారు. నెమ్మదిగా దగ్గరగా జరిగి, హేమ కదలకుండా ఆలాగే కూర్చుంది.

ఏదో మహత్తరమైన శాంతి ఆమె జీవితం అంతా ప్రసరించి నట్లయింది. ఆమె చిన్నబిడ్డ అయినట్లు తోచింది. ఆలా తనతల్లి దేవతలా నిగరపోతోంటే, చూస్తూన్న హేమ హృదయంలో వేగలికొలలలో సముద్రపుగాలి తిరిగిన వెనక దేశంఅంతా కుఖం ప్రసరించుతున్నట్లు ఆనందం అలుముకున్నది.

తాను ఏలా తీర్థమిత్రునితో ఆలా వెళ్ళిపోడానికి సంకల్పించుకొన్నట్లు? ఎందుకు ఆలా త్రివెల్లూరు స్టేషనులో దిగి పారిపోయి వచ్చినట్లు?

త్యాగతి, కల్పమూర్తి, లోకేశ్వరి ఆవరణికి వెళ్ళిపోయారు. వారు మువ్వలు హాలులో! రావడంతోనే గ్రంథాలయం గదిలో ఉన్న టెలిఫోను మోగింది. త్యాగతి, ఆ గదిలోకి వెళ్లి టెలిఫోను చెవిదగ్గర పెట్టుకొన్నాడు.

త్యాగతి: హేమ! నేను త్యాగతి శర్వరీభూషణుణ్ణి! ఇది వినాయక రావుగారి ఇల్లు! ఆ! నేను తీర్థమిత్రుడుగారిని బాగా ఎరుగుచును. ఊ! ఏమిటి? తీర్థమిత్రుడుగారి భార్య, చీర అంటించుకొంటే మీగు వెళ్లి గొంగళి కప్పి అర్చివారా? వెంటనే ఆస్పత్రిలో చేర్చాలి, ఇదిగో కారు తీసుకువస్తున్నా, ఎవరో లేడీ డాక్టరుగారు వచ్చారా? మంచిది! ప్రాణాపాయం లేదుగదా? ఇదిగో వస్తున్నా, అక్కడే చెప్పదురుగాని, ఇంతట్లో ఆస్పత్రికి యాంబులెన్సుకు ఫోను చేయండి! ఆ!'

త్యాగతి ఫోను పెట్టివేసి, హాలులోకి రెండుదంకలు వేసి, కల్పమూర్తిని, లోకేశ్వరిని, తనతో రమ్మని, మామగారితో కారు తీసుకువెళ్లుతానని చెప్పి, ముగ్గురూ కలిసి ట్రిప్లికేను వెళ్ళారు. వీరు అక్కడికి వెళ్ళేసరికి యాంబులెన్సు కూడా వచ్చివుంది.

ముగ్గురు మూడుదంకలలో మేడెక్కారు. ఒక లేడీడాక్టరుగారు రున్నారు. నాకరు, సర్దులు కనకలత గదిలో ఉన్నారు. లోకేశ్వరి లోనికి పోయింది.

కనకలత ఎడమచేయి, వీపు కాలింది. ఆమె నిస్పృహలో అతినీరసంగా ఉంది. లోకేశ్వరి లేడీడాక్టరుగారి మొగం చూచి, 'అమ్మా! మా హేమ కూడా వస్తానంది. వాళ్ళమ్మ కేదో జబ్బుచేయడంవల్ల రావడానికి వీలులేక పోయింది!' అన్నది.

కనకలత కన్నుతెరిచి లోకేశ్వరిని తీర్చుంగా చూసింది. లోకేశ్వరి కనకలత దగ్గరగా వెళ్ళింది. 'హేమ ఎక్కడికీ వెళ్ళలేదా' అని కనకలత ప్రశ్నించింది.

'కనకం! మేమంతా కలిసి మహాఽలిపురం వెళ్ళి వచ్చాం. మీ ఆయన తన కంపెనీ పనిమీద బొంబాయి వెడుతూంటే మేమంతా సాగనంపే వెళ్ళాం!

‘హేమురు పిలవంతుగా?’ అని లోకేశ్వరి అంది. కనకలత మోమువిడిచింది. ‘వద్దలే!’ అని సేదగలగా అంది.

కెంటనే ఆ హేమురు జనరల్ ఆస్పత్రికి యాంబులెన్సుమీద తీసుకుపోయారు. లోకేశ్వరీ, త్యాగతీ, కల్పమూర్తి కూడా జనరల్ ఆస్పత్రికిపోయి బాయిల్లో నిప్పుకొంగు అంటుకొని, ఈ అపత్తు జరిగిందని, చారు ఆక్కడచెప్పి, ఆమెను వైద్యాలయంలో ప్రవేశపెట్టించారు. కట్టుకట్టగానే లోకేశ్వరి కనకలతతో కనకం నీడైన నువ్వు అనవగరంగా అనుమానించావు. అని నాఉద్దేశం. నువ్వు ధైర్యంతో ఉండు. నిరు ఏమీ అనుమానానికి తావులేదు. భగవంతుని సాక్షిగా చెబుతున్నాను. నువ్వుబ్రతకాలి నుమా! పండులాంటి నీబిడ్డల్ను మరిచిపోకు. నీభర్త పూర్తిగా మోచాయే రోజులు వచ్చాయి! నేనూ వివాహం చేసుకుంటున్నాను లెంటునా’ అన్నది’...

‘ఎవరిని?’ అని కనకలత అడిగింది.

‘నిశాపతిగాని!’ అంటూ లోకం చిరునవ్వుతో ఉప్పొంగింది. కనకలతా నవ్వింది. ‘రేపువచ్చి నీ దగ్గిరే ఉంటా!’ నని చెప్పి లోకేశ్వరీ, త్యాగతీ, కల్పమూర్తి వెళ్ళిపోయారు.

త్యాగతీ తన ఇంటికి వెళ్ళాడు. ఆతనికి రాత్రంతా నిదురలేదు. ఏ ప్రేమ నులో హేము దిగివచ్చింది? త్రివెల్లూరు దగ్గిర అయి ఉంటుంది. సెంట్రల్ ప్రేమ నులో అయితే అవరకేవచ్చి ఉండవలసింది!

ఆటూ తీర్థమిత్రుని భార్య దేహం కొల్చుతుంది. ఉత్తమ యిల్లాలు. పండువంటి భార్యను ఆరాత్తునుడు గంగలో కలిపివేయడుకదా? ఇదా ప్రపంచ ధర్మంకై జీవితనటన?

హేము తిరిగి గావడానికి ఏమిజరిగింది? హేముకూ తీర్థమిత్రునికీ ఎంత వరకూ వెళ్ళింది? హేము తీర్థమిత్రునికి తన దేహం అర్పించుకుందా? ఆమెగతి ఏమిటి? ఎక్కడికి పోతోంది ఈ సంఘం? వారిద్దరూ మర్యాదలు ఆతిక్రమిస్తే వారిద్దరికీ వివాహం ఒక్కటే గత్యంతరం అవుతుంది. అప్పుడు కనకలత ఏమవుతుంది!

ఈ నాటకంలో తానే ప్రతినాయకుడు అయ్యాను. తానువచ్చి హేమును వివాహం చేసుకొనడానికి ప్రయత్నించకుండా ఉంటే! ఆప్రయత్నించడమూ ఏదోపిచ్చిరకంగానే! తన్నుతాను నాటకంలోలా తెలుపుకోకుండా ప్రయత్నం చేసినట్లు. దీనితో ముక్కుపచ్చలారని హేముకు ఒక విప్లవస్థితి వచ్చిపడింది. తానసలు మదరాసే రాకుండా ఉంటే, ఏది ఎట్లా జరిగి ఉండునో?

ఎదురుగుండా తాను ఉంటే హేము మనస్సును ఇంకా పాడుచేసినవాడవుతాడు. ఏదో వంకపెట్టుకొని, తాని ఊరునుంచి మకాం ఎత్తేయాలి. చాలు! తానింతవరకు ఇతర జీవితాలను దగ్గంచేసింది చాలు!! ఇక్కడి నుంచైనా తానితరుల జీవితాలతో సంబంధం కలుగజేసుకోకుండా మిగిలిన జీవితం గడిపినన్నాళ్ళు గడవవలసిందే!

ఇందులో ఎవ్వరికీ అవేశాలు ఉండకూడదు. హేమ ఎంతబాధపడిందో, ఏదో అడుతూ, పాడుతూ, అల్లరిచేస్తూ బాలికాత్వం ఇంకా వీడ్చనిబాలకు ఏవేవో వెణ్ణిసమగ్యాలన్నీ పెట్టి అనవసరపు కలతలు తీసికొని వచ్చాడును.

...ఈ రోజు కనకలత జీవించకపోతే. ఆచావుకు తానే కారణం అవుతాడు. కావలిస్తే ఈ కేశ్వరి పెళ్ళికి ఒకసారి వచ్చి చూచిపోవచ్చును!!

ఆ మర్నాడు త్యాగతి తల్లి హేమగారి ఇంటిదగ్గరనుంచి వచ్చి రాగానే ఆమెను చూచి 'అమ్మా మనం కొల్లిపర వెళ్ళాలి. నేను పెట్టదలచుకొన్న శకుంతలా లెవర కళాశాల అలా ఉండిపోయింది. ఇంక వెళ్ళి పని ప్రారంభిస్తాను!'

రంగ : నాన్నా! ఈ ఇల్లూ అవీ?

త్యాగ : ఇవి ఇలాగే ఉంటాయి! నేను మధ్యనుద్యవస్తూ ఉంటాను. ఆ కళాశాల బాగా పని ప్రారంభించగానే ఇక్కడికి వచ్చేస్తాను. ఇక్కడ పురుషులకు అతిథి కళాశాల ఏర్పాటుచేస్తాను. నువ్వు అత్తగారికి బాగా కులాసా కాగానే కొల్లిపర వచ్చేయి లేదా ఇక్కడే ఉండటం మంచిది.

రంగ నాయకమృగాడు ఏమీ మాట్లాడలేకపోయింది. సరేనని తలపోసింది. తల్లిభావం త్యాగతి గ్రహించాడు. అయినా తన ధర్మం తాను నెరవేర్చాలి గదా!

ఆ సాయంకాలం పెట్టే బేడా అన్ని సరుకొని, తల్లిని హేమగారింటి దగ్గర దిగనిడిచి పెంబ్రట్టే ప్రిష్టుకుపోయి కలకత్తా మెయిలు ఎక్కాడు.

36

కనకలత ఒళ్లు కొల్చుకున్న మర్నాడు ఉదయానికే తీర్థమిత్రుడు చెన్న పట్నం వచ్చాడు. హేమసుందరి త్రివెల్లూరు ప్రిష్టునుదగ్గర దిగిపోతుందని అతను కలలోనైనా అనుకోలేదు. అతడు మండిపోయాడు. అతిశోపంతో అతడు ఏడ్చాడు. రైలులో నుంచి ఉరకుదా మనుకున్నాడు. అలా ఉరకడం చూసేవా రెవరూ లేక మానికేశాడు.

మాట్లాడకుండా ఆ మెత్తటి సీటుమీద పడుకొన్నాడు. దొర్లాడు! చేతికి దొరికిన పండు దొర్లుకు పడిపోయింది. తన మగతనానికి ఎంత తీరని అనమానం! తన సరిత్రలో ఈలాంటిది ఎప్పుడూ జరగలేదే. వడ్రాసోపేతమైన భోజనం పెట్టి, ఆ విస్తరి మళ్ళీ లాగివేసిన ట్లయింది!

హేమ వట్టి దద్దమ్మ; ధైర్యంలేని పిరికి చచ్చమ్మ. ఇలాంటి వాళ్లను కాళ్ళూ చేతులు కట్టేసి, చీరలు, జంపర్లు, బాడీలు బిజీచి, బలవంతంగా... నాశనం చేయాలి. కొనీ, తాను ఇంతటితో వదులుతాడా ఆ కులుకులరాక్షసిని? దీనిలోని సౌందర్యరసం యావత్తూ పీల్చి, ఆ త్యాగతికి పిప్పి మాత్రం వదలాలి!

ఏమో! హేమపంటి చిరువుకున్న బాలిక తనకు లొంగుతుందా వైగా ఉద్యోగానికి మొప్పుం రావచ్చును. ఏ త్యాగతికో కోపం వచ్చిందంటే, ప్రాణం పోయి ఉరుకుంటుంది. ఇప్పటికే వాళ్ళు మండిపోతూ ఉంటారు!

రైలు ఆర్కోణం వచ్చింది.

ఎన్నో ఆనందాలు ఊహించుకొన్నాడు తాను. అసలు హేము ఈ బాంబాయి ప్రయాణం ఎప్పులుచేస్తే తా నెందుకు ఒప్పుకోవాలి? ఈ లాంటి బాలికలతో చెలచాడు... సంచరించాలిగాని, ఈవిధంగా ఒకమీద పడతే, ఎన్నో మోహాలు వస్తూ ఉంటాయి. హేమ దిగి వెళ్ళిపోవడమే మంచిదయింది. తన మేనేజరుకు ఈలాంటి విషయం తెలిసిందా తన పని తీవరం. తాను చల్లగా తిరిగి మదరాసుకు పోతే, అటునుంచి నరుక్కు రావచ్చును.

ఆన్ని గద్దెకొని తీర్థమిత్రుడు కేజిగంటలో దిగాడు బొబాయినుంచి వచ్చే మెయిలు తెల్లవారగట్లకు వచ్చింది. అందులో ఎక్కి తెల్లవారగ నే మదరాసు వచ్చాడు. మదరాసు సెంట్రల్ లో ట్యాక్సీకారు చేసుకొని ఆతడు ఇంటికి చేరాడు.

ఇంటిలో ఆరుగు పెట్టగా నే, క్రిందనన్న ఇంటియజమాని ఇల్లు వదలిపెట్టి వెళ్ళిపోవలసిందట నెల నోటిను చెతిలో పెట్టాడు! ఆలోచనకు తావులేక తీర్థమిత్రుడు మేడపైకి వెళ్ళగానే పిల్లలందరూ ఘొల్లు మన్నారు. తీర్థమిత్రుని అయిదు ప్రాణాన పై కెగిరిపోయాయి! క్రిందటి రాత్రిరాత్రే లోకేశ్వరి, కల్పమూర్తి, త్యాగతి పిల్లలతోసం, ఆ వూళ్ళోనే ఉన్న తీర్థమిత్రుడుగారి దూరపు చట్టాలలో ఒకాయననూ, ఆతని భార్యను, ఓడ్డలను, ఆతని అక్కగారిని తీసుకు వచ్చి తీర్థమిత్రుడుగారి ఇంట్లో దిగజేట్టారు.

ఆ చుట్టపాయన వరండాలో కూర్చుని ఆగోజు కేపరు చదువుకొంటున్నవాడు. తీర్థమిత్రుడు పైకి రాగానే 'ఓం శకువా! ఎంతపని చేశావురా?' అన్నాడు. పిల్లలు ఘొల్లుమంటూనే ఉన్నాడు. తీర్థమిత్రుని చుట్టపాయన అక్కగారు వంటింటిలోనుంచి వచ్చి 'నాయనా! వచ్చావు. ఇంతకన్న పెళ్ళాన్ని ఓడ్డల్ని ఒక్కసారే విడుదలిచ్చి చంపేయలేక పోయావు!' అని కళ్ళ నీళ్లు పెట్టుకున్నది. తీర్థమిత్రుడు కాళ్ళు చచ్చిపడి అక్కడ ఒక కుర్చీమీద చితికిలబడ్డాడు.

చుట్టపాయన: నాయనా! నీ భార్య నిన్ను గూర్చి చీర అంటించుకుంది. జనరిల్ అస్సెట్రిలో చాఫత్రతులమీద ఉంది.

చుట్టపాయన అక్క: నయమే! పిల్లల్ని తన్నూ కలుపుకొని అంటించుకొంది కాదు! ఎందుకు నీబోటి వాళ్ళు షట్టి?

తీర్థమిత్రుడు మూలలరక తెల్లబోయి చూస్తున్నాడు. చుట్టపాయన చూపులు ఎండిపోతున్నాయి. చుట్టపాయన అక్క కళ్ళనీళ్ళు తుడుచుకొంటున్నది. తీర్థమిత్రుని ఆడపిల్ల లిడరూ తొడ్డి దిగి వచ్చి, ఆతని ఒళ్ళోవారి... 'అమ్మ చచ్చిపోయింది నాన్నా! అమ్మ ఏది నాన్నా? అమ్మ కావాలి నాన్నా! అమ్మను తీసుకురా నాన్నా!' అని గుండులు అవినేటట్లు ఏడవడం ప్రారంభించారు.

చుట్టపాయన: నీ భార్య నీ మీద ఏదో అవమానంపడి, చీర అంటించుకుంది. కాని వెంటనే గొంగళికప్పి, ఇంటిఅయన అర్పివేయడంచేత బుజం క్రింది భాగమూ, ఎడమ రెక్కా కాలాయిట, వెంటనే మార్చుపోయిందట. ఆయన

వెంటనే పరుగెత్తి, విశాయకరాగ్ గారి ఇంటికి ఫోనుచేస్తే, నా త్వరలో కారు మీద వచ్చానుట! ఇంటాయనే జనరల్ ఆస్పత్రివాళ్ళకూ లేడీడాక్టరుకూ! ఫోను చేస్తే వాళ్ళు అంబ్యులెన్సు కారు తీసుకువచ్చారట. మీ ఆవిణ్ణి వాళ్లంతా ఆస్పత్రికి తీసుకుపోయి, ప్రవేశ పెట్టారట. ఒక కారుమీద శ్రీనివాసరావు గారూ, వారూ మాకోసం వచ్చి సుమృత్తి తీసుకువచ్చి ఇక్కడ దిగబెట్టి వెళ్ళారు. ఇప్పుడు నేను ఆస్పత్రికి వెళ్లి ఎల్లాఉందో కనుక్కు వస్తాను. నువ్వు పిల్లలదగ్గర ఉండు! నాయుంకాలం నీ కిష్టమేలే డాక్టర్లు ఒప్పుకుంటే వెళ్లి చూచి వచ్చుగాని!

తీర్థమిత్రుడు కళ్ళనీళ్ళు కార్చిగా వెక్కి వెక్కి ఏడ్చు ప్రారంభించాడు. తన చేతులూ భార్యను చంపుకున్నాడు. తాను హంతకుడు. ఉరిశిక్షకు వాత్రుడు.

తీర్థమిత్రుని చుట్టం ఎందుకీ చొంగ ఏడ్చులు ఈ బుడిబుడి దుఃఖాలు అని అసహ్యించుకుంటూ వైద్యాలయానికి వెళ్ళాడు. దారిలో అతనికి తీర్థమిత్రుని గురించి అలోచనలే ఈలాటి నీరసపు కంతులకు మాట్లాడితే ఏడుపులు! వాళ్ళ విచారాలు, వాళ్ళ ప్రేమలు నీటిలో రాతలు. మెత్తటి బురదవృద్ధురాలు వీళ్ళవి. పెళ్ళాం చస్తే పెద్ద పెట్టుక లోకం దద్దరిల్లేటట్లు ఏడుస్తారు! ఆమర్నాడో, ఆ మరుసటినాడో, ఇంకోపిల్లను పెళ్ళిచేసుకుంటారు. జానకిరామమూర్తి (తీర్థమిత్రుడు) రంటివాళ్ళు తెల్లబొద్దింకలు! ఆ అలోచనవల్ల ఆతనినళ్ళు జలదరించింది.

జనరల్ ఆస్పత్రిలో సరసమ్మ (కనకలత) చావుబ్రతుకులమీద ఉందనీ నిస్పృహ ఎక్కువవడంవల్ల వచ్చిన వృద్ధయాధాతం (మాక్) తగ్గటంలేదనీ గ్లాకోజు మొదలైనవి ఎన్ని ఇచ్చినా, రోగి కోలుకోవటం లేదనీ తెలిసింది. అలాంటి బంగారు బొమ్మ ఈలాంటి వేధవతు ఎందుకు దక్కతుందని అనుకుంటూ ఆచుట్టం మైలాపూరు వెళ్ళి సమాచారం యాకత్తూ లోకోశ్వరితో మాత్రం చెప్పి ట్రిప్లికేను వెళ్ళిపోయాడు.

తన చుట్టం తన భార్యవిషయం ఏమీ దాచకుండా తనతో చెప్పగానే జానకిరామమూర్తికి ఆవేదన ఎక్కువైంది.

ఏమిటి చెయ్యాల్సి? కోటిమంది దేవుళ్ళకు మొక్కుకున్నాడు. ఏదేవుడూ మనస్సుకు తోచడు. వెంకటేశ్వరుడా! పార్థసారథీ! కపాలేశ్వరా! ఎవ్వరూ పలకరు? క్రిందపడి దొర్లాడు. అతన్ని చూసి బిడ్డలు గొల్లుమన్నారు. ఇంటి వారు ఏమయింది అని మేడమీదకు పరుగెత్తుకు వచ్చారు. సరసమ్మగారికి ఏమీ భయంలేదనీ జరిగిన ఉపద్రవానికి జానకిరామమూర్తి బెంగపెట్టుకొని ఏడుస్తున్నాడనీ ఆచుట్టం చెప్పాడు. ఆ చుట్టమే ఏలాగో సమాదాయించాడు జానకిరామమూర్తిని.

వెంటనే పార్థసారథి కోవెలకు పెద్దబిడ్డలనిద్దరిని తీసికొని పరుగెత్తివెళ్ళి జానకిరామమూర్తి దివ్యహృదయ చారికేళాలు కొట్టి సహస్రనామార్చనచేసి, తన భార్య బ్రతికితే మహాభోగం చేయిస్తానని మొక్కుకున్నాడు. కాని తన

మొక్కును భగవంతుడ మెచ్చుకుంటాడా అన్న భయంతో చిడ్చి వెళ్ళి మొక్కించాడు.

తొమ్మిదేళ్ళ ఆ పెద్దమ్మాయి 'పార్థసారథీ మా అమ్మను బ్రతికించు. నేను నీకు నా ఉంగరం ఇస్తాను తండ్రీ!' అని మొక్కింది.

37

త్యాగతి తిన్న గా కొల్లిపర వెళ్ళి తన ఇంటిలో మకాం పెట్టాడు. అక్క-
గార్లకు మేనమామకు రావలసిందని కోరుతూ ఉత్తరాలు రాశాడు.

ఒకగది శకుంతల పేర ఏర్పరచుకున్నాడు. తాను శకుంతల విద్యాల
యానికి వేసిన ధనం బాగా పెరిగింది. విద్యాలయానికిని తాను నిర్దేశించి ఉంచిన
తోట కృష్ణకాలన పక్కనే ఉన్నది. అక్కడ నూయితవ్వితే గంగాజలం
వంటిసేరు పడుతుంది. సనివాళ్ళను పిలిపించాడు.

శ్రీనాథమూర్తి వచ్చాడని ఆతని చిన్ననాటి స్నేహితులు చాలమంది
చూడడానికి వచ్చారు. సూరపురెడ్డి ఇప్పుడు తెనాలిలో వకీలుగా ఉన్నాడు.
వెంకట్రామయ్యచౌదరి, ఎం. బి. బి. ఎస్. పరీక్షలో విజయంపొంది తెనాలిలోనే
వైద్యవృత్తి చేస్తున్నాడు. వాళ్ళతో ఒక రోజుల్లా ఆనందంతో గడిపాడు.
ఆతని చిన్ననాటి కథలన్నీ జ్ఞాపకం వచ్చాయి. 'ఒకే మూర్తి! గాఢా తెనాలి!
మా అవిణ్ణి చూడలేదు నువ్వు. నూ పిల్లల్ని చూడలేదు. నువ్వు రాసే కథలు,
పాటలు, శిల్పకళను సూచించిన వ్యాసాలు ప్రతికరంగా చూస్తూ, నీబొమ్మల ప్రతి
రూపాలు చూస్తూ మనచిన్ననాటి ఆటలు తలుచుకొంటూ, మా అవిడకు చెప్తూ
ఉంటాను. మా అవిడ బిచ్చేప్పాస్యసయిన అవిడే!' అని వెంకట్రామ చౌదరి
అన్నాడు.

సూరపురెడ్డి బలవంతం చేశాడు. వాళ్ళతోపాటు తెనాలిపోయి త్యాగతి
మూడు రోజులున్నాడు. రెండురోజులు చౌదరిగారి ఇంట్లో మకాం. ఒకరోజు
రెడ్డిగారి ఇంట్లో మకాం. వెంకట్రామ చౌదరి, ఆయనభార్య సరళాదేవి,
సూరపురెడ్డి, త్యాగతీ ఒకరోజున చౌదరిగారి ఇంట్లో సాయంకాలం టీకిచేరారు.
ఫలాహారాదులై త్యాగతీ, చౌదరి సిగరెట్లు వెలిగించారు. రెడ్డి చేబ్రోలు ఆకు
చిన్న తోలుసంచితో పెట్టుకున్నది తీసి చుట్టచుట్టుకొని వెలిగించాడు.

సూర: ఒకేమూర్తి! ఎన్నిదేశాలు తిరిగావురా? ప్రస్తుతం ఏమి చేయ
దలచుకొన్నావు?

త్యాగతి: శకుంతలా లలిత కళాశాల పెట్టించదలచుకొన్నాను.

సరళా: ఏమండీ మూర్తిగారూ, మీ అవిడ పేరున లలిత కళాశాల
పెట్టించడం ఎంతో సంతోషంగా ఉందండి నాకు. మీ అవిణ్ణి నేను చూడ
లేదు. కాని మీరు వేసిన బొమ్మ, తయారు చేసిన శిల్పం, ఆమె ఫోటో
అన్నీ చూస్తే అవిడ ఆత్మదృఢ సుందరీమణి అని నాకు తోచింది.

వెంక: నీకు తోచడం ఏమిటి. శకుంతల మా చిన్నతనంలో మాతో
అడుకొనేది. ఆ అమ్మాయి అందాలమద్ద. సుగుణాల ప్రాప్తి!

సరళ: అందుకనే శ్రీనాథమూర్తిగారు ఇంతవరకు ఆమెనే ధ్యానిస్తూ, ఆమె స్ఫుటికోసం జీవిస్తున్నారు. ఆయితే లలితకళాశాల అంటే ఏం పెట్టాలని మీ ఉద్దేశం?

త్యాగతి: లలిత కళలు ఒకదాని కొకటి ఆతిసన్నిహిత సంబంధం కల పంచనదీ పరివేష్టితమైన ఎంజాబు వంటిది కళ.

సూర: అది కాదురా! ఆ కళాశాలలో ఎవరు చేరుతారురా! కారదానికేతనానికే, విశ్వవిద్యాలయ పరీక్షలు లేకపోతే ఎంతమంది చేరేవారని నీ ఉద్దేశం?

త్యాగతి: ఒకే రెడ్డి! నీవి ముసలమ్మల భావాలు. సంవత్సరానికి ఒక రైసా ఆ కళాశాలలో శిక్షణ పొందితే చాలు, ఆ కళాశాల పెట్టిన ఉద్దేశం నెరవేరుతుందనే నా ఆశయం!

వెంకట్రా: ఇంతకు ఎలా ఏర్పాటు చేస్తావు? ఎవరు ఆ కళాశాల అధ్యక్షత వహించేది? ఎవరు అదుకు ఆచార్యులు?

త్యాగతి: మీ ఆవిడవంటి, ఏ ఉత్తమురాలో అందుకు అధ్యక్షత వహించకూడదా?

సరళ: నేను తప్పకుండా మీ కళాశాలలో పనిచేస్తా సుమండీ!

త్యాగతి: కృతజ్ఞుణ్ణి మీరు! అయితే కళలు సాగిత్యం, చిత్రలేఖనం, శిల్పం, సంగీతం, నాట్యం అన్నీ ఉంటాయి. ఆ కళాశాలలో సాధ్యమైనంత వరకు శ్రీలే ఆచార్యపీఠాలు అధివసిస్తారు, సరళాదేవిగారూ....

సరళ: నన్ను గారూ గీరూ అనకమ్మా! మీరు.

త్యాగతి: నన్ను మీరూ గీరూ అనకమ్మా! నానూ, చౌదరికి, రెడ్డికి ఉన్న స్నేహం ఆలాంటిది.

వెంకట్రా: ఇన్నాళ్ళనుంచీ ఒక మక్క రాశావూ! శీగతి ఏమయిందో మాకు రాయడం గాని మాగతి ఏమయిందో నువ్వు తెలిసికోడంగాని ఏమీ లేకుండా నీ ఇష్టం వచ్చినట్లు తిరిగావు. మీ బాపనా శ్మశ్శుడూ అంతేలేదూ!

త్యాగతి: లేచ్చావూ! బ్రాహ్మణ అబ్రాహ్మణ సమస్య? ఈ ప్రపంచంలో నున్న అన్ని కష్టాలకూ బ్రాహ్మణులే కారణం అని అనేకమంది మిత్రులు అనుకుంటారు. అది లోక దౌరాభ్యగతం. బ్రాహ్మణుల సంఖ్య తక్కువ. వాళ్ళని అణచి పెయ్యాలంటే తక్కిన వారికి అయిదు నిమిషాలు పట్టను. బ్రాహ్మణులు ధనవంతులూ కారు. ఆస్తివంతులూ కారు. బలంలేని ఒక శాఖ విషయంలో అదిగోరా! అదిగోరా! బ్రాహ్మణుడు అని అడిలిపోవడం ఎందుకు?

వెంకట్రా: ఒకే మార్తీ! బ్రాహ్మణుడు సహపంక్తిని భోజనం పెట్టెను.

త్యాగతి: మదరాసు గవర్నరు పెట్టాడూ!

వెంకట్రా: మనం గొప్పవాళ్ళం అయితే, మన్ని భోజనానికి పిలువడానికి పిలుచి గాదురా?

త్యాగతి: నిజమే! అంత గొప్పవాడనైతే! బ్రాహ్మణుడు సంఘ సంస్కర్త అయితే నిన్ను సహపంక్తికి భోజనానికి పిలవవచ్చుగాదా అంట!

శ్రీకృష్ణ : వారి బ్రాహ్మణశాఖ బ్రాహ్మణేతరులను దగ్గరకు రానివ్వదు కాదు.

శ్రీకృష్ణ : మనరా! మన్ని తెల్లజాతి దగ్గరకు రానివ్వండిరా? మన దానిని మన్ని నామోదము మానుకోవాలి. ఈ శాఖాభేదాలు మనదేశానికి తీరని కాలక్షేపం వాటిని నేను అను. దుగ్గరాల గోపాలకృష్ణయ్యగారు అనినట్లు భారతదేశంలోని అనేక సంపన్న బ్రాహ్మణులైతేనే జాతి ఆత్యంతపురోభివృద్ధి పొందవచ్చు. అందుకు సులభతరం అంతా ఏ ఉన్నతమైన బోల్లి విజమా తోవాలి! మహాత్మాగారిని అట్లాంటికు నా ఉద్దేశం?

శ్రీకృష్ణ : మహాత్మాగారి! ధనికులను అట్లాగే ఉండమని వారు బీదలతరపున ప్రయత్నం చేశారు కాదురా?

శ్రీకృష్ణ : అయిన ఉద్దేశంలో ధనికులను పూజితత్వం వదలమనే! అది బోల్లికి నిష్ఠాపూర్వకం కాదంటా నైతిక విప్లవం ద్వారా తీసుకురమ్మనే అయిన బోధ!

శ్రీకృష్ణ : చరిత్రాత్మక చింతకాయలు రాలాయా?

శ్రీకృష్ణ : కాని దేవులకు పెద్దపులులే బెదుగుతాయి. చెట్టెక్కికోస్తే చింతకాయలు కట్టాయి. అంతేకాని తుపాకులు పుచ్చుకొని కుంజర్లను చంపి, చింతకాయలు తినడం చింతకాయల యాభిమానం కలిగితే, ఎలాగురా!

శ్రీకృష్ణ : గుర్రమున్ను అనే పోతాయి! దేశం మాయలోండి! మాయ వచ్చి తిరిగిపోయింది. పోతావు అంటేనేగాని, ముస్లింసోదరులు హిందువులతో కమ్యూనికేషన్! అలాగే బ్రాహ్మణులను తిజ్జేనేగాని సాంఘిక గమస్యలు విడిచిపెట్టాలి. అలాగే భావదాస్యం, బ్రాహ్మణభావం వదలలేము. అందుకని ఈ సమస్యలో అట్లాదాస్యం వదలలేము; అందుకని అదంతేకోపం! ముంబయి మోరార్జీవార, కాపువార, డెల్లు, వెలమవారు వివాహాది సాంఘిక విషయాల్లో కలెక్షనతో బ్రాహ్మణులు ఏంజేస్తారు. ఉద్యోగాల కోసం ఈ ఏద్యం! బ్రాహ్మణత్వంలో కమ్యూనికేషన్ వగైరా, చాకలి వగైరాలతో పెళ్ళిళ్లు పంక్తి భావాలూ చేస్తాం! పనిచేసేవారు లేరు, వాగే వాజమ్మలు ఎక్కువ! రెడ్డి మంత్రమున్ను కమ్యూనికేషన్, వెలమలూ, కాపులూ మండిపోయారు. ఇంక చాలా లింగాలు, ముగ్గులవారు, కమ్మరివారు, గొల్లవారు, గాజులబత్తులు, జమ్మలవారు, కుమ్మరివారు, పిప్పిలూ, దొడ్డిగ, కరణిబత్తులు, పద్మకాలీలు, ఏనాదులు, మాలలు, చూడగలం. ఎవరూ ఈ వగైరాలంతా ఏకమైతే ఎంత బాగుంటుంది!

38

హేమసుందరికి తన బావ కొల్లిపర వెళ్ళినా దాని ఆతను వెళ్ళిన సాయం కాలం తన ఇంటికి వచ్చిన రంగనాయకమ్మగారు తన తల్లితో చెబులోంటే విన్నది.

శ్రీకృష్ణ : గాజులబత్తుమ్మగారు చాలావరకు ఆరోగ్యం పొందారు. అయినా ముగ్గులవారు పూర్తి విశ్రాంతిగా పండుకొని ఉండాలని డాక్టరు ఆజ్ఞ.

తాను మిక్కిలము దైత్యుగాకే, టూన్సీకాదు పడికి నెట్ల హేమగారి పెద్ద కారుడైనయితో చెప్పాడని, అతడు తన వెళ్లిపోయిన వెళ్లిపోయిన ఇంటికి వచ్చి లోకేశ్వరిని హేమగారే అని అడిగి, అమె ఎక్కడో వెళ్ళిందంటే, టూన్సీడైనయ చెప్పిన కథ లోకేశ్వరితో చెప్పాడని, ఆ విషయం చెబితే చేయడానికి కంగారుపడుతూ లోకేశ్వరి హేమ గదిలోకి వెళ్ళి, తన లోకేశ్వరికి రాసిన ఉత్తరం చూసి, లోకేశ్వరి వెళ్ళి వెళ్ళి వచ్చిందని; తన లోకేశ్వరి తన గదిలోకి వెళ్ళి శకుంతల ఫోటో దగ్గర కూర్చుంది. ప్రాంతం తన కారు వేసుకుని కల్పమూర్తి దగ్గరకు పోయిందని; లోకేశ్వరి తన గదిలో గార్లిసున్నప్పుడు డ్రెసు ఈ విషయం హేమ పంచాంగ పేజీకి చెప్పింది; ఆ తర్వాత వాడు కారుమీద వెంటనే లోకేశ్వరిని తీసుకుపోయాడని, వీరి గదిలో కూర్చుంటూ బావురుమంటూ రాజ్యలక్ష్మమ్మగారి దగ్గరకు వెళ్ళి ఆ విషయం చెప్పిందని, దానితో తన తల్లి కెవ్వన కేకవేసి, పడిపోయిందని; వినాయక కారు గబ గబ వచ్చి, వీరి చెప్పినమాటలు విని, అయిన భార్య అవసరమని మొండిచైర్యం తెచ్చుకొని, ఈ విషయం వీరిని ఎవరితో చెప్పవద్దని చెప్పి; ఆ తర్వాత దాని బుజ్జ చినుకకొట్టాడని, వెళ్ళి డాక్టరుకు ఫోను చేశాడు; డాక్టరు వచ్చే లోగా ఏవో నీళ్ళు జల్లుతూ కళ్ళనీళ్ళు కారుస్తూ కూర్చున్నాడు; డాక్టరుగారు వచ్చి వైద్యం ప్రారంభించారని; వినాయక కారుగారు తన పని పూర్తిచేసి, మొండిచైర్యం తెచ్చుకొని, హాలులోకి వెళ్ళి కుర్చుండి కూర్చున్నాడు; ఈ లోగా డాక్టరుగారు తా నెరుగున్న మంచి నర్సువోసం ను తన పంపించి రప్పించారని; ఆ తర్వాత తాను త్యాగతీ వగైరా వచ్చామని; జరిగిన దంతా లోకేశ్వరి ఆరాతె హేమతో చెప్పింది.

లోకేశ్వరి కల్పమూర్తి కలిసి త్యాగతీదగ్గరకు పరుగెత్తారు. త్యాగతీ గుంటకల్లులానో కడపలానో హేమకు కలిసి వెనక్కు తిరుగు వద్దామని సంకల్పించి కల్పమూర్తి కారును బాగా పెట్రోలు వేసి సిదం చిరుముసల తాను రెండువందల రూపాయలు పట్టుకవచ్చి, కారులో తాను కల్పమూర్తిని వస్తూ డ్రైవరుతో ఎదంతా తన ఏర్పాటేనని; ముందు సోఫీ, తీర్థమిత్రుడూ, హేమహంపి వెళ్ళడం తాను తర్వాత కారుమీద వెళ్ళడం ఏర్పాటు చేశాడని చెప్పారు. డ్రైవరు నమ్మినట్లే కనబడ్డాడు. అయినా తన్ను ఇంటిదగ్గర జాగరితంగా కనిపెట్టమంటూ దిగబెట్టడానికిన్ని సోఫీని తీసుకు వెళ్ళడానికిన్ని నిశ్చయించుకొంటు త్యాగతీ. తామంతా కల్పమూర్తి ఇంటికి వచ్చారు. అక్కడ కల్పమూర్తి తన కారుతీని వేయిరూపాయలు జేబులోపెసుకొని బయటబేరారు. లోకాన్ని కారునూ ఇంటిదగ్గర దిగబెట్టడానికి తమ ఇంటికి వచ్చారు. రాగానే హేమకు చూచి ఆశ్చర్యంపొందారు. లోకేశ్వరికి కలిగిన ఆనందం వర్ణనాతీతమట. పెద్ద బరువు తీసినట్లయి వెక్కి వెక్కి ఏడుపు వచ్చిందట లోకేశ్వరికి. లోకేశ్వరి వెంటనే తనగదిలోకి పరువిడి ఫోటో ఎదుట పాగిలపడి మొక్కుకొని ఆనందంతో కన్నీళ్ళు వెల్లువలయింది.

ఈ కథంతా హేము తెల్లవారగట్ట నాలుగింటికి తన గదిలో కూర్చుని ఉండగా తిరువళ్ళేళ్ళి నుంచి వచ్చిన లోకేశ్వరి చెప్పి హేమును ఓగియార కాగిలించుకొంది. హేమూ కన్నీరు మున్నీరై లోకేశ్వరి కాగిలిలో కుంగి పోయింది.

మాడున్నర గంటలవరకూ హేము శలలి గదిలోనే ఉంది. ఆవిడ ఒళ్ళు తెలియకుండా నిదుర పోవటం చూచి నర్సు వెళ్ళిపొమ్మని సన్నచేసింది. హేము పిల్లి అడుగులువేస్తూ తండ్రిగారుకూడా వారిగదిలో గుట్టుపెట్టి నిదురపోవడం చూచి, తన గదిలోకి వెళ్ళింది. ఆ బాలిక గదిలోకి వచ్చిన వెంటనే లోకేశ్వరి ఆ గదిలోకి వచ్చింది.

లోకేశ్వరి వచ్చి రావడంతోనే హేమును కాగిలించుకుంది. లోకేశ్వరి కళ్ళనీరు కారుతుండగా జరిగినదంతా చెప్పింది. హేము మంచంమీద వాలి పోయి 'లోకం! నా జన్మ వృథా అనుకుంటా! ఒక్కటి మాత్రం దాచకుండా నీతో చెబుతా, నేను తెలియకుండా మా బావనే ప్రేమిస్తున్నాను. కాని ఆ ప్రేమవల్ల నాకు బానిసత్వం వస్తుందని నా హృదయంతరాలభావం కలిగించేమో లేదా, అతని అఖండ ప్రేమ నేను తట్టుకోలేకపోయానో నేను ఏమీ ప్రేమించని తీర్థ మిత్రునితో పారిపోయాను. అదీ రహస్యం! నేను నా దేహం ఏ తుచ్చ వాంఛతోనూ అపవిత్రం చేసుకోలేదు లోకం!' అని కుళ్ళిపోయింది.

'ఓసీ వెజ్జితల్లీ! నువ్వు ఎప్పుడూ ఏ రకంగానూ అపవిత్రం చేసుకోగల వని ఎవ్వరూ అనుకోలేదు. నువ్వు శకుంతల చెల్లెలివి. శకుంతలకు మాడు మూర్తలా అపరాధతారానివి. శకుంతల నాకు దేవి! నా కథ చెప్తావను. చుట్టాలింటిలో ఉండి నెల్లూరులో చదువుకున్నాను. ఆ తర్వాత నాకు ప్రెసి డెన్సీకాలేజి విద్యార్థిని వేతనం వచ్చింది. ఆ కళాశాలలో చదివితే ఎక్కవ లాభం! ఎవరింటిలో ఉండను? ఈ అడను పోగొట్టుకుంటే ఏలాగు? అని ఏడ్చాను. మదరాసు వచ్చి ప్రెసి డెన్సీ కళాశాలలో చేరాను. క్విట్ మేరీ కళాశాల హాష్టలలో చేరాను. కొందరు రెడ్డి ప్రభువు లిచ్చిన చందాలతో కొంతకాలం గడిపాను. ఎందుకో మొదటినుంచీ నేనంటే గాఢప్రేమ చూ పావు. మీ ఇంటికి తీసుకువచ్చేదానవు! నన్ను నువ్వు మీ కారుమాద తీసుక వచ్చిన మొదటిరోజునే శకుంతల బొమ్మ చూశాను! మీ ఇద్దరి పోలికా అత్యం తాశ్చర్యం కలుగజేసింది నాకు. నీదేనా ఆ ఫోటో అని అడిగాను జాపకం ఉందికాదూ! మీ అక్క శకుంతలదన్నావు. నా కా ఫోటోలో కనబడిన వ్యక్తి ఒక దేవతే అనిపించింది హేమూ! అప్పుడే ఎందుకో ఆమెకు నా మన స్సులో మొక్కుకున్నాను. నువ్వు నన్ను తీసుకువచ్చిన నాల్గయిదు సార్లు ఆ చిత్రం నాకు దేవతా చిత్రంలా కనబడి మనస్సులో నమస్కరించుకొనేదానిని. తలిదండ్రుల అతి బీదవాళ్ళు. సగం తిండి తినే సగం తినక కాలం గడుపు తున్నారు. హేమూ! చదువులో మునిగి జీవించి ఉంటినిగాని మా బీదతనం నా గుండె పగిల్చి నాకు చిన్ననాడే చావు తెచ్చి ఉండును. ఒకనాడు శకుం తల బొమ్మ నాతో పెదవులు కదిపి 'చెల్లీ' అని పిలిచినట్లయింది. నాకు కన్నీళ్లు

బాటబాట కారాయి. అవి తుడుచుకొంటూంటే మీ నాన్నగారు వచ్చి ఆమ్మయ్యా వెంకటరత్నం నువ్వు మాయింటిలో ఉండిపో. మా హేమతో పాటే నువ్వు. తల్లీ నా మాట విను. మీ పిన్ని నేనూ ఈ విషయం ఎన్ని సార్లో అనుకున్నాం. మాకు ఒక్క హేమేకదా! మా దేవత శకుంతల వెళ్లి పోయిందికదా! మేం ఇద్దరం పెద్దవాళ్ళమవుతున్నాము. మా హేమ ఒంటరి అయిపోయిందికదా! నువ్వు మా ఆమ్మయివికావా! అన్నారు. పిన్ని దగ్గిరకు బాబాయిగారు తీసుకువెడితే, ఆమె కళ్ళనీళ్ళతో నన్ను బ్రతిమాలింది. హేమూ! అప్పుడు నవ్వునన్ను ఎంత బ్రతిమాలినానో, నువ్వు మరిచిపోయి ఉంటావు. అంత ఉత్తమ కుటుంబం మీది. ఆ నాటినుంచీ మీ అందరి ప్రేమను ద్రాలలో నేను మునిగిపోయాను! అని లోకేశ్వరి ఊరుకుంది.

హేమ: లోకం! నువ్వు నా చిన్నక్కవే, నాకు మా అక్క పోయిన లోటు ఏమీ లేకుండా నీ ప్రేమతో ముంచావు. డబ్బు ప్రేమను కొనగలదా లోకం? అదృష్టం ఉన్నవారికే అదిప్రాప్తం!

హేమ: అతి దుఃఖముతో కరిగిపోయింది. లోకేశ్వరి హేమను అతి గాఢంగా తన హృదయానికి ఆదుముకుంది.

ఆ సాయంకాలం శ్రీనాథమూర్తి కొల్లిపర వెళ్లిపోయినాడని రంగ నాయకమృత్యుగారు ఇంటికివచ్చి చెప్పారు. హేమ చల్లగా తోటలోకి జారి ఆ పూలచెట్లమధ్య కూర్చోని కుంగిపోయింది. ఇంతలో లోకేశ్వరి నిశాపతి దగ్గరనుంచి వచ్చిన తెల్లిగ్రాం అక్కడకు పట్టుకువచ్చింది. సోఫీ తనకారు దిగి 'హేమూ' అంటూ తోటలోకి పరుగెత్తుకువచ్చింది.

39

సోఫీ హేమ దగ్గరకు పరుగెత్తింది. ఈ మధ్య సోఫీ హేమ గారింటికి ఎక్కువగా రాలేదు. దానికి కారణం తా నీ వేసవికాలంలో తండ్రిగారితో కలిసి ఇంగ్లండు వెడదామని, ఆ సందర్భంలో ఏర్పాట్లు చేయడానికి తానూ తన తండ్రి ప్రభుత్వాజ్ఞలు మొదలయినవానికోసం ఉత్తరాలు వ్రాయడం, దరఖాస్తులు పెట్టడం వగైరాలలో ఉన్నామనీ, అవి వచ్చాయనీ, ఇంతట్లో లోకేశ్వరికి వెళ్లి అనే సంగతి తెలిసిందనీ, పైగా తాను ఆస్థికామిదుగా వెళ్ళవలసి వస్తుందని తెలిసిందని, అలా వెళ్ళడంకూడా ప్రమాదకరం అని ప్రభుత్వంవారు తెలిపారని ఆ కారణాలచేతను ప్రయాణం ఆపేశామనీ, వేసవికాలంలో ఊటిలో గడుపుతామనీ హేమతో చెప్పి హేమను గట్టిగా కాగలించుకొని, 'హేమ్, ఏమిటే ఆల్లా దిగులుపడి ఉన్నావు?' అని ప్రశ్నించింది.

హేమ: సోఫీ నీ కన్నీ సంగతులు లోకం చెప్తుందిలే!

లోకేశ్వరి మొదటినుంచి చివరదాకా జరిగిన విషయాలన్నీ చెప్పింది సోఫీకి!

సోఫీ: నేను తీర్థమిత్రుడు ఎప్పుడూ మంచివాడనుకోలేదు. కాని మన మనస్సు నిర్మలంగా ఉంటే వేయి తీర్థమిత్రులూ మన్నేం చేస్తారే?

లోకం: తీరమిత్రుడంటే హేమకు అక్కలేను. తా నేదో తప్పు చేశానని కుళ్ళిపోతోంది.

సోఫీ: ఒసే హేమా! నీ ఇల్లు ఒంగారంకొనూ. నువ్వు కుళ్ళడం ఎందుకు నువ్వేమన్నా త్రీపురుష సంబంధం విషయంలో తొందర పడ్డావు కనకనా? మీ హిందువుల్లో ఈ గోజున పెళ్ళికాకుండా ఎనిగెన్న నిల్ల లుండటం తటస్థించింది. మా ఇంగ్లీషువాళ్ళలో అనాదినుంచీ మా గొడవలు ఇవేగా! మా ఆంగ్లబాలికలు ఎన్ని తప్పులో చేసి దిగ్దుకుంటూ ఉంటారు. ఒకప్పుడు దిద్దుకోలేక కుళ్ళిపోతారు! ప్రతి జాతికీ ప్రతిశానికీ ఈ సమస్యలు ఆ పేక రకాలుగా వస్తూనే ఉంటాయి. అందుకు నీ కీ బెంగెందుకే హేమా?

లోకం: మనుష్యుని జీవితం అనందమయంగా ఎప్పుడైనా ఒక పది నిమిషాలు పాటో పది గోజులపాటో ఉంటే ఉండవచ్చు సేమో? ఆ తర్వాత విచారంలో, ఆవేదనలలో పడిపోతాము. నెలుగునడలే మన జీవితం కెరటాలూ లోతులూ?

హేమ: ఏదో టెలిగ్రాం వచ్చిందేమిటి నీకు?

లోకం: నిశాపతిగారు రేపు సాయంకాలం గ్రాండ్ బ్రంక్ ఎక్స్ ప్రెస్ కు వస్తారట.

హేమ: అప్పుడే నిశాపతిగా రగ్యూదూ నీకు? (చిరునవ్వు నవ్వింది)

లోకం: (నవ్వుతూ, సిగ్గుపడతూ) నిశాపతి అని పిలవనా?

సోఫీ: మావాళ్ళలో మొదట మిస్టర్, తర్వాత ఇంటి పేరు మాత్రం, తర్వాత ఆసలు పేరు. పెళ్ళయితే ఒరే! ఒసే!

హేమ: అదీ, ఒక అందమే!

లోకం: సోఫీ! రేపు హేమ త్యాగిని బావా అనే పిలుస్తో ఉంటుంది గాబోలు!

సోఫీ: ఒరే బావా! అని అంటూఉంటే బాగా ఉంటుంది.

ఇంతటో హేమ స్నేహితురాలూ, ఇంకా కలిశాలలో చదువుకుంటున్న సీతాకుమారి 'తోడిదొంగ లందరూ చేశామా?' అంటూ వచ్చింది.

సోఫీ: సీతా! బాత్తుగా కుప్పడ్లు మా నెశావేమిటే?

సీతా: పరీక్షల గొడవల్లో పడ్డానా? అని అయ్యాయి. ఆ తర్వాత, ఒక విషయం కొంచెం మార్పుల తక్కువగా వస్తాయన్న భయం వేసి నాన్నతో చెప్పాను. అందుకు తగిన ఏర్పాట్లు చేశారులే మా నాన్నగారు!

లోకం: బి. ఏ. పరీక్షలిచ్చి కూడా మార్కుల గొడవేటే!

సోఫీ: వీళ్ళంతా మార్కుస్ట్రలే లోకం!

అందరూ పకపక నవ్వారు, హేమ చిరునవ్వు నవ్వింది!

సీతా: ఒసే హేమా! కల్పయ్యగారి రాయబారం విషయం విన్నావా?

లోకం: ఏదో నేను విన్నానే, తమ అందాల రాణిని ఆతడు గ్రహించా అని తమ తండ్రిగారికి రాయబారం పంపారనీ తమ తండ్రి అయిన అడ్వకేటు

గారు, బి. ఏ. పరిక్షకు వెళ్ళిన సీతాకుమారి నేమిటి, స్కూలు ఫ్రెండులు సెగలేని కల్పమూర్తి వివాహం నాంఛించడం చేసింది? అని ఆశ్చర్యం పొందారుటగా?

సోఫీ: కల్పమూర్తి సుగుణాలతోగల అత్యంత సుందరాకారుడు. నేను హిందూబాలికనైతే అతన్ని ఎలా పెత్తుకుపోయి ఉండును.

లోకే: ఒసే సీతా! కల్పమూర్తి కేమిటే? మొన్న హేమ కల్పమూర్తిని ఆమెరికాకుపోయి ఏ కృతసాక్షులలోనో ఏ వ్యామూలంలోనో ఒక డిగ్రీ వేసుకు రావోయి అంది. కల్పమూర్తి ఉంటాడేమిటా? వాళ్ళమ్మ ఒప్పుకుంటేనా? అదీ కాక బరోడా మహానాథు అతని పెచ్చిన క్రికెట్టు ఆటలు చూసి, తన సంస్థానంలో స్కూలు ఆసిస్టెంటు కమిషనర్ ఉద్యోగం ఇస్తామని రమ్మన్నారు. అది ఎరగవుకాబోలు. ఆ తర్వాత మొన్న వారి ఆంతరంగిక కార్యదర్శి కల్పమూర్తికి ఉత్తరం రాశాడు. నేను ఒప్పుకో నాయనా అంటే, త్యాగతి దగ్గిరకు సలహాకుపోయాడు. త్యాగతి జాతీయవాది, గర్భగాంధేయుడు! అతడు నీ కందుకర్యాన్ని ఉద్యోగం? అన్నాడుట మొగం ఇంతచేసుకొని వచ్చాడు.

సోఫీ: త్యాగతి ఎప్పుడూ అంతేలేదు. కల్పమూర్తికి ఇష్టంలేని సలహా ఎందుకు? సీతా: ఎప్పుడూ చదువేనా ఏమిటి, మనిషియొక్క ఉచ్చ సీచాలు నిర్ణయించేది?

సోఫీ: ఓహో! సీతకు కల్పమూర్తి...

సీతా: ఛో! ఆయనో సోఫీ!

లోకే: సీతాదేవీ! మోక్షం పొందగల సుగుణాలతోగల సుందరమైన కల్పమూర్తిని వివాహం చేసుకోవాలి అని ఆయన కోరుకుంటున్నాడు. ఉద్యోగం ఒప్పుకోవచ్చును.

సీతా: నిన్న త్యాగతిగారు నానాన్నగారిలో మాట్లాడారుట. బరోడా ఉద్యోగం ఒప్పుకోమనే ఆందరూ శ్రవించారుట!

సోఫీ: చాలాబాగుంది. ఇలాంటి అన్ని కుభివార్తలే.

లోకే: కల్పమూర్తి ప్రేమియారాలా! సంకల్పమూర్తి ఇల్లాలా!

పెసేస్ బాబు చేతబట్టి తిరిగి పోయేటి, కల్పమూర్తి ప్రేమియారాలా, సంకల్పమూర్తి ఇల్లాలా!

తోటంతా గంతు వేసి దొడ్డంతా దొర్లి వేసి

మాటలతో భర్తగార్ని మరిపించే మరిపించే

కల్పమూర్తి ప్రేమియారాలా! సంకల్పమూర్తి ఇల్లాలా!

ఆందరూ చప్పట్లు కొట్టారు! సీతాకుమారి వచ్చి 'ఒప్పుమోర్' అన్నది.

సోఫీ: మొగుడుమీదపాట...మళ్ళీ వివాహికాబోలు 'ఒప్పుమోర్' అంటోంది.

హేమ చివరవ్వనవ్వతూ 'లోకం! నిశాపతి ఎక్కడమకాం?' అని అడిగింది 'ఉడ్లండ్స్లో ఉంటాను అని కూడా ఈ టెలిగ్రాంలోనే ఉండే' అని సోఫీ టెలిగ్రాం కాగితం చూస్తూ అన్నది.

సోఫీ: ఇంతకూ తీర్థమిత్రుడి పెళ్ళానికి ఎల్లాఉండే లోకం?

లోకం: సాయంకాలం అతడు నేను జనరల్ ఆస్పత్రిలో ఉండగానే వచ్చాడు. భార్యను మంచి జరిగినదంతా చెప్పాడు. హేము మహా ప్రసాదానికి అని కళ్ళనీళ్ళు కారిపోతుండగా భార్యతో గోలపెట్టాడు. ఆ అమ్మాయి తేగు తుంది. కాల్పులు త్వరలోనే మాన్తాయనీ, ఆవిడకు పాక్ తగ్గి సాధారణ స్థితి లోకి వచ్చిందనీ వారం రోజులలో ఆమె ఇంటికి వెళ్ళవచ్చుననీ డాక్టరుగారు చెప్పాడు. అమ్మయ్యా అని వచ్చేశాను.

సీతా: ఒసే లోకం, నాకు ప్రేమ అంటే ఏమిటో తెలియదు; నేను పురుషుణ్ణి మాత్రం వాంఛించా, అతడు ఇల్లా ఉండాలి, అల్లా ఉండాలి అని కలలుకంటూ ఉండేదాన్ని. ఆకలలే నాకు ఆనందం ఇచ్చేవి. పురుషుణ్ణి వాంఛిస్తానుగాని హేమ! ఫలావా పురుషుడని లేదు నాకు. నాకు నచ్చిన భర్త వస్తే, అతన్ని ఆనందంలో ముంచగలను, నేను కావలసినంత ఆనందం పొందగలను.

సోఫీ: భేష్! నాకు నవ్వు బాగా నచ్చావే!

హేమ: ప్రేమ అనే భావం కొంతమందికి ఇష్టం! దానికోసం ప్రాణ లాడుతారు, ప్రాణం ధారపోస్తారు. ప్రేమ అనేది విషం! ఎందుకంటే తక్కువ మోతాదులో విషమే మందు. ఎక్కువైతే ప్రాణం తీస్తుంది విషము. అలాగే ప్రేమ ఎక్కువైతే ప్రాణికి విషమే!

సీతా: ఇవాళ హేమ వేదాంతం మాట్లాడుతోందేమిటి?

సోఫీ: అమ్మాయిగారి హంగుమా మానీ, నాయకుడు వాడిలి బేజార్ల పారి పోయాడు.

హేమ: సోఫీ!

సోఫీ: ఏమి? నిజం చెబితే నిష్ఠురమే! నీలో ఏ మాత్రమన్నా గౌరవం ఉంటే, నీలో త్యాగతి అంటే నిజమైన ప్రేమ ఉంటే, వెళ్ళి అతని కాళ్ళమీద పడు!

లోకే: ఛీ! నీమాటలూ నవ్వునూ! హేమ తెలివితక్కువది కావచ్చును గాని, హీనురాలుమాత్రం కాదు!

సోఫీ: ఇందులో హీనత్వంమాట ఎక్కడ వచ్చిందే! నేనే హేమనైతే నా ప్రేమే నాకు సర్వస్వమూ! నా జీవితం అంతా ఆ ప్రేమలోనే ఆనంద మయం చేసుకుంటాను! ఆ ఆనందం నాకు బలంకాగా లోకంలో నేను ఆడ వలసిన పాత్రధారణ చేసి, లోకోద్ధరణ మహాభాధనిర్యాయంకోసం నా పరి కరాలు సిద్ధంచేసికొంటాను.

సీతా: నాకు మీరు మాట్లాడేదేమీ అర్థం కావటంలేదు.

లోకే: ఒసే సీతా! నీవు గృహిణివి, భార్యవు, ఇల్లాలివీ! నీభర్త రాక్షసుడు కాకపోతే నీజీవితం హైరోడ్డులా వెళ్ళిపోతుంది. కాని అందరి స్త్రీలూ అల్లా ఉంటారులే!

సీతా: అర్థం చెప్పవే అంటే కొంద్రిడ్డి డిక్టనరీ అంతా చదువుతా నేమిట!

లోకే: నీమాట ముందు చూద్దూ! కల్పనూర్తివిషయం నువ్వేమంటావు!

సోఫి: ఆట సిగ్గుపడుతోంది! ఊరికే దాన్ని వేపుతుంటావేం? నువ్వు నిశా
రాణివిగనక, నేన్నెండు కుమారివి అనుకున్నావుగా, కొండెక్కి కూర్చుం
టావు ఏకేం! సీతా చెప్పవే?

సీతా: అద్దం! ఇందాకటినుంచీ మహావాగుతోంది! ఓ నిశారాణి నీకు జోహారు
అమ్మా!

‘వచ్చాడే మానానా

ధిన్దీనుంచీ, కల్లోనుంచీ

నల్లనిరూపం నాలుగు కాళ్ళతో

వచ్చాడే చూచావా!’

లోకేశ్వరి సీతాకు మాని కొద్దిబోతే సీత పక పక నవ్వుతూ తోటలోకి
పరుగెత్తింది.

40

భోజనం చేసిన తర్వాత హేమకుసుమ తోటలోనికి పోయి అక్కడ సేవ
కుడు వేసిన పడకకుర్చీపై పడుకొన్నది. సోఫీ సీతాకుమారి వెళ్ళిపోయారు,
పది గోజులకన్న ఎక్కువ కాలం మనస్సు విపని మీదా లగ్నం కాదు. స్థానం
తప్పిన తార అనంతపథంలో వీగతుల సంచరిస్తుందో ఎనిగి తెలుస? చంద్రుడు ఈ
చతుర్థశినాడు పంచదళకళానిధియై అమృతమూర్తి వెన్నెలకరుణ్ణి హేమ హృద
యంలోని! ప్రవహింపజేస్తున్నా, ఆమె వేదగాన్ని ఆ వెన్నెల ప్రజాహలనీ
అమృతీకొంటున్నది.

చంద్రుడు అమృతమూర్తి; ప్రేమనిధి! కళాపూర్ణుడు! కళావేత్తలకు
అమూర్తిలో నుంచే మహాప్రజ్ఞ ప్రవహించి వస్తుంది. ఆ బింబంలోంచి అనిర్వచ
నీయమైన కాంక్ష మహావేగంతో వెడలివచ్చి ప్రేమికుల బ్రతుకంతా నింపుతుంది.
చంద్రుడు సౌందర్యమూర్తి. ఆతని ప్రియురాలు చంద్రిక సౌందర్యమూర్తి.
సౌందర్యారాధనకు ఫలము ప్రేమ, ప్రేమకుసిద్ధి ప్రియసంగమము. ఆసంగ
మంలో శిఖరితసితి ప్రతివారి జీవితంలో ఒక్కసారే వస్తుంది. అప్పుడు ఆదంప
తులు బ్రహ్మానంద స్థితి ఒక్క నిమేషమాత్రం పొందగలరు. అక్షణం అనంతమై
కాళ్ళతమాతుంది.

కాని, అసంగమానికి పునాది, స్త్రీ పురుషు లిరువురూ దైహిక మానసిక
ఆత్మసౌందర్యాలలో ఉన్నవలు కావాలి. అమూడూ ఒక్కొక్కరిలో దివ్య
శ్రుతి స్వరూపమైన రాగమాతుంది. ఒకరిప్రేమ రెండవవారికి మూర్ఛన అవు
తుంది; రాగతాళయుక్త కీర్తనలో అంతర్గతమైన రెండు వేగాలూ అప్పుడు సంగ
మించి చంద్రబింబమధ్యస్థస్థామృతబిందు సిద్ధిని పొందుతాయి.

ప్రేమయొక్క పరమస్వచ్ఛభావం లలితకళ. ఆ లలితకళాయోగానికి
సిద్ధి ప్రియసంగమం. అందుకనే లక్ష్మీనారాయణ స్థితి హృదయంలో, శివ
పార్వతీస్థితి దేహంలో వాణీధాతృస్థితి వాక్కులో, చంద్ర చంద్రకాస్థితి సర్వంలో
మూర్తిభవించి ప్రేమ తపస్వీతపస్వీనులకు ప్రత్యక్షం అవుతాయి.

ప్రాణమూర్తి మూర్తిను. మూర్తిని అతనిది! అబాల కాంతిరహితుడై స్థాణువైన చంద్రుని బ్రతుకులో ఆతని క్రియారాలై లయిస్తుంది. అప్పుడు వారి రువురి సంగమానందంలోంచి ఆతడు సుధామూర్తిగా, అమ చంద్రికగా ప్రత్యక్షం అవుతాడు... ఈ నిత్య శృంగారకౌక్యము ప్రతి నెలా విశ్వానందంకోసం ప్రదర్శింపబడుతోంది. ఈ నాయికా నాయకుల ధాయాదానంలోంచి, లోకానంద మూర్తులు శక్తికళలు ఉద్భవించి యామిలోని ప్రేమికులను కలత పెట్టి ప్రేమతపో దీక్ష వారికి చామిస్తాయి. ఆదీక్షలో జ్వలింపుల శృంగార నాటకాలు ప్రారంభం.

ఈ శృంగారాలకు ఉపాంగాలు మోసపుల ఇతర ప్రయత్నాలు! ఒకజీవి బ్రతుకుకు ఆనందం ఇవ్వే చుట్టూ ఉన్నది. కాని అది స్వలాభస్వరూపమే అవుతుంది. ఆ బ్రతుకుకోసం... ఆహారం, నిద్ర రక్షణలు. అవే ఆరీక, రాజకీయ పారిశ్రామిక సమస్యలయ్యాయి. ఇవి ప్రతిజీవీకి వ్యక్తిగతమైనవి. ఇన్ని ప్రయత్నాలు చేసి, ఇన్ని కష్టాలూ పాలవుతూ, ఓడిపోతూ, నెగ్గుతూ ప్రయాణం చేసిన జీవికి చివరకు చావు లభిస్తుంది. కాబట్టి ఆరీకాది సమస్యలు రెండవ రకమే అయ్యాయి. ముఖ్యసమస్య జీవీకి శాశ్వతత్వం అనుగ్రహించే మిథునత్వం. సంగమంవల్ల జాతి జీవిస్తుంది. జాత్యభివృద్ధి అమృతత్వం అవుతుంది. అందుకని స్త్రీలకు పురుషవాంఛ పురుషులకు స్త్రీవాంఛ, అనే మిథునభావం... అత్యంత ప్రాముఖ్యమైన సమస్య అయింది. అదే శృంగారం! అందుకై సౌందర్యారాధన! లలితకళారూపం.

సౌందర్యార్ధన భావం వాణి బ్రహ్మలు, స్త్రీ పురుష ప్రేమభావం లక్ష్మీ శోభామయలు. అది సౌందర్యం అర్థవార్తలు. అంతలో కుమారజననం. అది జాతివృద్ధి. ఇంతివరకు విప్రులు మృత్యువు మహాకాళుడున్నా, పార్వతి మహాకాళి, ఇప్పుడే కీపుటమ్మ త్యంజయుడు; మహాకాళి, అమృతమూర్తియైన లలిత! ఇంతివరకు మధురంగా బాంగిపోతూ హేమ ఆలోచనలు ఉద్భవిస్తాయి. ఆ బాలిక ఆప్యవ్వు ఆ ఆలోచనభారం భరించలేక ఒక్క గంతున కర్చి నుండి లేచి, తోడంతా గంగబ తిరిగింది. తనకు చంద్రస్వర్గ ఎక్కువై, మతి పోయిందేమో. ఈ పిచ్చి ఆలోచనలు వచ్చాయేమిటి? ఈ ఆలోచన లిట్టారావడం గర్భవాన కల్పవేదాంత బోధ! ఈలాంటి పెట్టివేదాంతాలు నూరి పోసేవాడేమిటి తనకు?

అతని తనకు చంద్రుడా? తానాతని చంద్రికా? అయితే అక్క ఎవరు? అక్క అతనిను ఎంత ప్రేమించుకునేవారో అతడు వ్రాసి తనకిచ్చిన ఆతని స్వీయ చరిత్రలో స్పష్టంచేశాడు. తన అక్కను అణచుకున్న ఆతడు ప్రేమించాడు. పూజించాడు. ఓహో! ఆ ప్రకరణము చదువుతోంటే తాను ఏలాకాలికా లేలిపోయింది.

నిజమైన ప్రేమ ఒకసారే వసుందనుకుంటాను. పురుషుని జీవితంలో, స్త్రీ జీవితంలోనూ! అలా గాకపోతే ఏదో జన్మలోన్నా వస్తుంది. అలా వచ్చిన వెనక మరొక పురుషుడు స్త్రీకిగాని, మరొక స్త్రీ పురుషునికిగాని ప్రేమ నిధానాలు కాజాలరు. ప్రపంచంలో ఒక్కటే యమునాగంగా సంగమం. అది శాశ్వతంకూడా!

ఇప్పుటికి నేను నా బావను ప్రేమిస్తున్నాను అనే విషయం నిశ్చయం అయింది. నా బావ నన్ను ప్రేమించలేకపోతే నా ప్రాణాలు మరుసటి ముహూర్తంలో పోవడం నిశ్చయం. నా బాబ్య ప్రీడాకాలం దాటింది.

‘నే నిపుడు సంపూర్ణ స్త్రీని, ప్రేమ పుంజాన్ని, నా ప్రేమచే జగమెల్ల పులకింతు’ అని కాకతీస్వనాలతో మూగుతున్నా అంటే సుతిలేనిదానిలా హేమకుసుమసందరి తిరిగింది.

తన బావ తన స్వామిగాకుండా ఏలా మనగలడు? తన బావ తనలో తన అక్కను చూచాడు. మా అక్క ‘మా టీయ్యండి, నేనే హేమకుసుమ, హేమ నేను!’ అని అన్నట్లు తన బావకు తట్టివట్టు రాస్తాడు మాడా! ఏవో పరమ రహస్యం ఈ ప్రేమలో ఉన్నది. తాను చేసిన తెలివితప్పుల పనివల్ల బావకు కోపం వచ్చి వెళ్ళిపోయాడా? తన శిలం శంకించాడా? ఈ రహస్యమూ తాను తెల్పుకుంటుంది. అయితే బావ ప్రేమను సాధించడం? ఆ ప్రేమబలంతో తాను తన బావా ఈ లోకల్యాణం కోసం తన సర్వస్వమూ అర్పించి దేశసేవ మానవ సేవ చేస్తారు గాక. తాను మహాత్మా గాంధీగారి కడకు పోయి, దేశసేవ రహస్యం తెలుసుకుంటుంది. తాను సమైక్యాలూ పోయి నిజమైన ప్రజా పాలన, నిజమైన ఆర్థిక సమత్వ గహస్యాలు నేర్చుకుంటుంది! ఈ రెండు పవిత్ర ధర్మాలు ఎక్కడ ప్రయాగ అవుతాయో ప్రయాణించి పరిశోధించి ఆ ప్రదేశం తెలుసుకుంటుంది. స్త్రీల హక్కులూ స్త్రీ ధర్మాలూ, బాధ్యతలూ సంపూర్ణంగా దేశానికి తగినట్లు నిర్ణయించుకొని తన స్నేహితురాండ్రతో కలిసి తానూ పనినే తపస్సు చేసుకుంటుంది.

ఈలోగా తన బావ దగ్గరకు తానే వెళుతుంది. పూర్వకాలపు నాయి కలా తాను నాయకుడి కోసం ఎదురుమాస్తూ, కుళ్ళిపోతూ విరహతాపం పడుతూ ఉండడలచుకోలేదు. హేమకుసుమ ఏదో ఆనందం కలిగింది ఆ తోటలో ఉన్న పూలచెట్లపై వంగి ఆ పరిమళాలన్నీ ఆఘ్రాణించింది, తలెత్తి.

ప్రేమదేవుడ వీవు చంద్రా
కామదేవుని మేనమామవు?
చంద్రికకు ఆత్మేశ్వరుడవు
నేను చంద్రిక నీవు చంద్రుడు

అని పాడుకుని ఆ వెన్నెలను పెదవులతో చుంబించి లోనికి పరుగెత్తింది.

తండ్రిగారి దగ్గరకు పోయి, ఆయన మోమును తన రెండు హస్తాలతో పుణికి చెంపలు పట్టి మోము తన వైపు తిప్పుకొని ‘నాన్న గారూ..’ అని పిలిచింది.

‘ఏమిటి తల్లీ?’ అని ఆయన ప్రశ్నించారు.

‘నాన్న గారూ! నేను బావను తప్ప ఎవ్వరినీ పెళ్ళిచేసుకో దలచుకోలేదు. బావ నన్ను చేసుకో పోతే..’

‘అ! అ! అంతటితో ఆపు, సరే బావనే చేసుకోతల్లీ! నేను వద్దం బావా?’ అన్నా రాయన, ఆయన హృదయం ఆనందంతో పొంగిపోయింది. పైకి ఏమీ తేల్చని ముఖంపైటి ‘అత డేమంటాడో?’ అన్నాయి.

‘ఏమంటాడూ—’

‘అదేమిటో ‘దూడీ!’ అని అంటావు అతన్ని!’

‘పెళ్ళయినదాకా నా యిష్టం? నేను ఎల్లుండి ఉదయమే అత్తగారిని తీసుకుని కొల్లీపర వెడ్డాను. ఉదయం పూర్తి మయినా నా నక్షత్రం పునర్వసుకు స్వాతి పరమ మైత్ర తార! బావే ఒకనాడు నాతో జ్యోతిష్యాన్ని గూర్చి మాట్లాడుతూ ప్రేమయాత్రికులకు పూర్ణిమ ఉత్తమోత్తమ దిన మన్నాడు!’

భ ర త వా క్యం

1

మంగళ గీతం

నేనూ మా రంగనాయకమ్మ అత్తగారూ గ్రాండుట్రంకు ఎక్స్ప్రెస్ లో అడవాళ్ళ రెండవ తరగతి ఎక్కాము. దారిలో కాలం వెళ్ళబుచ్చడానికి అనేక ఇంగ్లీషు నవలలు ఇంగ్లీషు మాసపత్రికలు కొన్నాను.

మా అత్తయ్యగారు చదువుకొనేందుకు కొన్ని వేదాంత గ్రంథాలు తెచ్చు కున్నారు. తెల్లవారగట్టనే వంటయిపోవడంవల్ల మేము భోజనం చేసే గైలెక్కి నాము. మధ్యాహ్నానికి టిఫిన్ కారియరు నిండా మా అమ్మ ఏవో పెట్టించింది! రైలు కాఫీహోటలు కూడా ఉండనే ఉంటుందా యను.

సాయంకాలం నాలుగున్నరకు తెనాలి చేరుకునేసరికి పదిరోజులు పట్టి నట్లే ఉంది నాకు.

ప్రేమ అంటే ఇట్లాగే ఉంటుంది కాబోలు! మాబావ నాకు కనబడ తాడా? మాబావ నన్ను చూస్తాడా? మాబావ!

అయిదడుగుల తొమ్మి దంగుళాల మనిషి! యోగనూ, ఆశోగ్యనూ, ఉత్తమజ్ఞానమూ అతని వికాశఫలంలో, వెడదరొమ్మలో, ఏమగు కుంభస్థూల లాంటి భుజాస్కంధంలో, కండలుఃట్టి, నునుపులుతేరి, అతని అందమైన చేతుల్లో పొడుగాటి వేళ్ళలో గోమూర్ధకటిలో చంద్రబింబంలోని వెన్నెలలా, బంగారం లోని కాంతిలా తామరపూవులోని మసృణత్వంలా, మరువపు మొక్కల పరి మళంలా చుట్టూప్రసరిస్తూ ఉంటాయి. ఎంతతీయని, గంభీరమైన మందరపు కంఠ మాతనిది.

అతని ప్రేమ గంగార్పురి కాగలదు. అతని ప్రణయము నిశ్చలతచే రోనికి చొచ్చుకొనివెళ్ళే హిమాలయ శిఖరంలా స్వచ్ఛమై, నివ్యోన్నత సూపమై, నిత్యమై ఉండగలదు. అతని కామం కాళిదాస కవిభవతి దివాన్

నంద పూరితం కాగలదు. ఆతని పూజ నిత్యసీల నిర్మలాకాశపథ్యాత్మికమై ప్రసరించగలదు.

ఆతడు మోహనమూర్తి తల్పంమీద కూర్చుని ఉంటే నేను ఆతని పాదాలకడ మోకరించి, ఆతని కళ్ళలోకి చూస్తూ, ఆతని రెండుచేతులూ నా హృదయానికి అదుముకుని, నాజీవిత సర్వస్వమూ నిండి ఉన్న ప్రేమను ప్రేమ గీతిగా మలచుకొని దివ్యలయగా నా బ్రతుకు స్వనిస్తూ ఉంటే, వినిపిస్తాను. ఆతడు నా చేతులు రెండూ తీసుకొని తన హృదయానికి అదుముకుంటాడు. అప్పు డాతని అనన్యప్రేమ విశ్వకృతిలో స్పందిస్తూ ఉంటే నే నా క్రుతిలో లీనమైపోతాను!

ఆతని ప్రేమ ఆనందరాత్రియగు అమృతమేకాదు నా జీవితానికి మహా త్తరశక్తి ప్రసాదించి, నేను నిజమైన శ్రీమై, సర్వమానవకోటికీ సేవచేయగల దానినై; సర్వ శిశు లోకానికి సేవచేయగల మాతనై, సర్వ మహిళామండలానికి సేవచేసే భక్తురాలనై; సర్వ పురుషజాతికీ సేవచేసేసోదరినై, నాభర్తకు, నాపురుషునకు, నా ప్రియునకు, నా స్వామికి అర్థదేవనై, శ్రీమై, ప్రియురాలినై ఆతని ప్రేమసముద్రం తరిస్తూ, నా ప్రేమసముద్రంలో ఆతన్ని తరింపజేస్తూ ఓలలాడింపజేయగలదు. ఇద్దరం ఒక మహా చరిత్ర రచిస్తాం!!

ఈలా ఆలోచించుకుంటూ, ఒకమాటు రైలువేగం గమనిస్తూ, ఆ గంటలన్నీ అతి నెమ్మదిగా ప్రవహిస్తోంటే మతిలేకుండా పుస్తకాలు తిరగవేస్తూ, నాబావను భావించుకుంటూ, కాంక్షిస్తూ, రాబోయే మా దాంపత్యాన్ని ఎదుట ప్రత్యక్షం చేసుకుంటూ, ప్రయాణం ఎలాగోఎలాగో చేశాను.

రైలు దిగినవెంటనే తెనాలిలో శ్రీనాథమూర్తిబావ చుట్టాల ఇంటికి వెళ్ళాం. అక్కడ స్నానంచేశాము! వారుపెట్టిన ఫలహారాలు నోట వేసుకొన్నాము. నాజుట్టు పొగవేసి ఆరవేసుకొన్నానును. అరగానే వదులుబడ వేసుకొన్నాను. పువ్వులు తెప్పించుకొని అలంకరించుకొన్నాను. పొందూరు ఖద్దరుచీర ఖాదీదుకొనునుంచి తెప్పించుకొని ధరించాను. సాయంకాలం ఏడుగంటలకు మావాళ్ళు కుదిర్చిన టాక్సీవచ్చింది! అందుపై కొల్లిపర ప్రయాణంచేసి రాత్రి ఎనిమిదింటికి చేరాము. మాతో మా చుట్టాలవారి అబ్బాయి ఆతనిభార్య చిన్నబిడ్డదూ మా రంగనాయకమ్మ అత్తగారి ప్రోత్సాహంవల్ల కొల్లిపర వచ్చారు.

నా బావగారి ఇంటిదగ్గర దిగాము. నా కేదో సిగ్గు అలుముకుపోయింది. ఆ ఇల్లు నేను చిన్నతనంలో చూచినా, అంతా కొత్తగా ఉంది. నాలో ఏదో కొత్తతనం ఆవహించినట్లయింది.

మా బావ ఇంట్లో లేడు. ఆతడు గుమ్మందగ్గరకు, మమ్మ లోపలికి ఆహ్వానిస్తూ రాలేదని, గుండెగబుక్కుమన్నది. కాని అదీ మంచిదే అనుకున్నాను.

‘అబ్బాయిగారు యినాయకరావుగోరితోటలోకి ఎళ్ళారండి’ అని ఎవరో చెప్పారు. ఇల్లంతా గడబిడగా ఉంది. భట్టిప్రోలునుంచి శ్రీనాథమూర్తి

బావ మేనమామ కొడుకు సుబ్రహ్మణ్యమూ, అతని భార్య వచ్చారుట. మా బావగారి ఇద్దరు అప్పగార్లు బిడ్డలూ ఇంటినిండా కళకళలాడుతూ ఉన్నారు. ఇల్లంతా పెళ్ళివా రిట్లులా ఉంది.

నేనూ రంగనాయకమృతయ్య కారు దిగగానే వెంకటరంగమ్మ వదిన గారు, అలివేలు వదినగారు 'అమ్మ వచ్చి' దంటూ పరుగుల్లో వచ్చారు. నన్ను చూచి 'శకుంతలా?' అని తెల్లపోయారు. రంగనాయక మృతయ్య 'శకుంతల చెల్లెలు హేమను ఎరుగరటరా?' అన్నారు. వాళ్ళిద్దరు నన్ను కాగిలించుకొని ఎన్నో ప్రశ్నల వర్షాలు కురిపించారు. 'ఎప్పుడో చిన్నతనంలో చూచాను! 'అచ్చంగా శకుంతలే!' 'అమ్మా! నువ్వు తమ్ముడూ చెన్నపట్నంలో కాపురం పెట్టిన తర్వాత, ఒకసారైనా మమ్మల్ని లుక్కడకు తీసికెళ్లేవా?' అంటూ వాళ్ళిద్దరూ ఏవేవో అన్నారు. పిల్లలందరూ అమ్మమ్మ అంటూ మా రంగనాయక మృత్యు మీదకు ఎగబడ్డారు. అవిడ తెనాలిలో కొని తెప్పించిన పూలు, మితాయి పాట్లాలూ, నేను తెప్పించిన బిస్కటు డబ్బాలూ, బొమ్మలూ, పిప్పరమెంటు బిళ్ళల డబ్బాలు పిల్లలందరికీ పంచి యిచ్చారు.

'అమ్మా, హేమా వచ్చారని తమ్ముణ్ణి తీసుకురారా! సుబ్బలూ!' అని అలివేలు వదినగారు సుబ్రహ్మణ్యంగారితో చెప్పి పంపిస్తోంది. ఆ మాటలు వింటూ ఏదో భయంతో వణికిపోయాను.

రంగనాయకమృత్యుగారు 'హేమకు మేడమీద గది ఒకటి ఇవ్వండవ్వా' అంది. అలివేలు వదినగారు 'సుబ్బలూ నీగదిపక్కగదిలో హేమ సామాను పెట్టించరా!' అని చెప్పింది.

నా సామాను మేడమీదికి తీసుకుపోయి మేడమీది గదిలో పెట్టారు. అక్కడ డీడ్లు దీపం వెలుగుతోంది. నేను ఒక్కదాన్నీ ఆ గదిలో ఏలా ఉంటాను గనుక, కారడ అనే మా బావ రెండో మేనకోడలుకూ నాకూ ఆగది ఏర్పాటుయింది. కారడకు ఇరవై ఏళ్లు ఉంటాయి. నాకన్న ఏడాది పెద్దదనుకుంటాను. ఇంతవరకు పిల్లలెవరూ లేరు. అనేకమంది జేవుళ్ళకు మొక్కుతున్నారు, పూజలు, వ్రతాలు, జపాలు చేయిస్తున్నారుట, కానీ ఏమీ లాభం లేకపోయింది. ఆ అమ్మాయి నన్ను వింత మృగాన్ని చూచినట్లు చూసింది. నా చీరకట్టే విధానాలూ, నేను తలదువ్వకొనే విధానమూ, అన్నీ కొత్తగానే ఉన్నాయి ఆమెకు. ఆ అమ్మాయి అక్కగారు సరోజని ఇరవైమాడు ఏళ్ళు ఉంటాయి. నలుగురు బిడ్డలతల్లి.

ఇంతట్లో మా బావను తీసుకుని సుబ్రహ్మణ్యంగారు చక్కోవచ్చాడు! నేను హేమలా కుర్చీమీద కూర్చుని ఏదో పుస్తకం చదువుకుంటున్నానన్న మాటే గాని, మనస్సందుమీద లేనేలేదు. బావరాగానే, 'హేమా! ఎప్పుడు వచ్చావు? అమ్మా నువ్వునా? పాద్మన్నే బయలుదేరి వచ్చారా?' అని అడిగాడు. నాకు మాట రాలేదు. ఊరికే తలఊపుతూ నిలుచున్నాను.

2

నీ రాజనం

నన్ను మాచిన మాబావకు మోము తెల్లపోయింది. అది నేనుమాత్రం గ్రహించాను. మా బావ దేహవర్గం నాచాయకన్న రెండుడిగ్రిలు తక్కువ; కొనుబంగారంచాయ అనవచ్చును. నాచాయ బాగాపండిన దబ్బపండు చానులో గులాబిపూవు చాయ కలిపినట్లుంటుంది. ఆలాంటి ఆతనిమోము చాయ ఒక్కసారి తెల్లబడి పోయింది. ఇంతట్లో అతడేవో గంభీర మానముద్ర వహించినాడు.

గాత్ర మే మందరం కలిసి భోజనాలు చేశాము. నాకు మాబావ వెండి కంచం. పక్కనే వెండికంచం వేశారు. మా కొంటివదినలు చేసినపనది. సుబ్రహ్మణ్యం అన్న ఎగురుకుండా కూర్చుంటే, ఆతనిపక్క ఆతనిభార్య కూచుంది. వెంకటరంగమ్మ, అలివేలు వదినలున్న, సహజినియన్నా పిల్లల కోళ్ళలా తమ చిన్నబిడ్డలను చుట్టూ పెట్టుకొని కూర్చున్నారు. పెద్దపిల్లలు విడి విడిగా కూర్చున్నారు.

మా బావ కొలిపర వస్తూనే మనుష్యులను పంపి తన అక్కలను సుబ్రహ్మణ్యం గార్ని, ఆతని భార్యనూ రప్పించాడట. మేము సాయంకాలానికి వస్తామనగా ఆ ఉదయమే సుబ్రహ్మణ్యమూ, అలివేలు వదినగారూ, పది పద కొండు గంటలకు వెంకట రంగమ్మ వదినగారున్నా వచ్చారు.

మా బావపక్క నే కూరుచుండి కిక్కురుమనకుండా భోజనంచేశాను. ఎందుకాతనిమోము తెల్లబోయింది? ఆతడు నేనంటే అనుమానిస్తున్నాడా? నాకంత భోజనం సయించలేదు. మా బావ చల్లగా భోజనం చెశాడు. మా అలివేలు వదిన ఒకటే వాగుడు. నన్ను లక్షచళాకోళాలలో ముంచింది. నేను నవ్వుమాత్రంతో భోజనం ముగించాను.

భోజనంచేసి మండువాముందు ఆరుబైట సావడిలో కుర్చీలలో కూర్చుని తాంబూలాలు వేసుకుంటూన్నాము.

మాబావ నావైపుచూచి, 'హేమ! నిశాపతి వచ్చాడా?' అని అడిగాడు.

ఆప్రశ్న నాలోని ఖిడియాన్నీ కుములకుంటున్న దుఃఖాన్ని మాయం చేసింది.

'నిన్న సాయంకాలానికి వచ్చాడు బావా! లోకేశ్వరీ నిశాపతుల అనందం వర్ణనాతీతం?'

'కాదామరి! వివాహముచూర్తం ఎప్పుడు?'

'చైత్రాఖ్యుద్ధమందుట, నేను పూర్తిగా తెలుసుకోలేదు.'

మా బావ తాంబూలం వేసుకొని, లేచి నెమ్మదిగా వీధిలోకి జారాడు.

విపరీత వేదన నా హృదయంలో మొలకెత్తింది. అయినా ధైర్యం వీడక, శారదా, సుబ్రహ్మణ్యాలతో, మా అక్క సమాధి చూద్దామని బయలుదేగాను.

మా అక్క సమాధి మామిడితోటలో నిర్మించారుట. అక్కడకు అంతకు ముందే ఉదయించిన కృష్ణపాద్యమి చంద్రుని కాంతిలో, నెమ్మదిగా అడుగులు వేస్తూ తోటలోనికి బయలుదేరాము. శారద 'అత్తయ్యా! నీకీ ఊసు బాగా జ్ఞాపకంలేదా?' అని అడిగింది.

'లేదు శారదా! నేను మిమ్మల్నెవరినీ ఎరగను. మా అమ్మగారివైపు వాళ్ళు చెన్నపట్నం వచ్చేవారు. నా ఆరవ ఏట నే కాదూ, ఈ ఊరుదిలి చెన్నపట్నం వెళ్ళామూ!'

'నేను మా మూర్తిబావ చెన్నపట్నంలో ఉంటూన్నప్పుడు మూడు నాలుగు సార్లు వచ్చానుగాని మీయింటికి రాలేదు.' అని సుబ్రహ్మణ్యం అన్నాడు.

మాతోట వచ్చింది. ఆ తోటలో చక్కని ఎత్తయిన తులసికోట దగ్గరకు వెదుతూంటే నాకు కళ్ళు గిట్టిన తీరిగిపోయినవి!

అక్కా! నువ్వు లేకపోవడం నా జన్మ కిలాంటి విచిత్ర చరిత్ర ఉదయించింది. ఏ లోకాలలో ఉన్నావు అక్కా? ఏవెటుగు రూపంలో ఉన్నావు? అని నా హృదయాంతరాలలో కుంగిపోయాను.

మేము ముగ్ధురమూ ఆ సమాధి దగ్గరకు వెళ్ళేసరికి అక్కడ మా బావ ఆ సమాధి కెదురుగా పద్మాసనంలో అధివసించి ఉన్నాడు. ఆతన్ని చూచి మేము మువ్వరమూ ఆగిపోయినాము. ఆ ప్రదేశంలో చెట్లెవీ లేవుకాని, ఆ సమాధి చుండామందిరమును చుట్టి వెనుకగా ఎన్నియో పుష్పనికుంజాలున్నవి. ఆ సమాధిపైన ఆలయమందిరం కట్టించడానికి పునాదులు తీసి ఉన్నాయి. అక్కడక్కడరాళ్ళు సున్నమూ మొదలైనవి ఉన్నాయి. ఇవన్నీ తర్వాత చూడగలిగాను నేను.

వెళ్ళగానే, ఆ సమాధి మాబావే మాకు కనబడుతా! నెమ్మదిగా వెళ్ళి, నాకాలి చెప్పులు వదలి, మాబావపక్క కూచున్నాను. ఎదురుగుండా మా అక్క సమాధి! నా హృదయంలో ప్రార్థనలేదు, విచారములేదు, ఆవేదన లేదు. ఏదో కాంతి నన్నులముకుంది. ఆవిరళమైన నిశ్చలత, అననుభూతమైన తృప్తి, అనధిరహితమైన ఆనందము నన్నులమితేజాయి. చంద్రబింబ రహిత పూర్ణజ్యోత్స్నాన్నిర్దిత పరమపద మధ్యస్థ పద్మాసనావసిత పురఃపుని చెంత నే నధివసించి యున్నాను!

ఎదుట నొక మహామందిరం. ఆ మందిరములో నేనూ, నా ఎదుట మోకరించి మాబావా!!

అక్కడనుండో వీణాస్వనాలు అస్పష్టంగా వినిపిస్తున్నవి. అని ప్రథమించి మాదగ్గరకు, దగ్గరకు వస్తున్నవి!!

ఇవన్నీ కరిగిపోయాయి. మా బావ, నేనూ మా అక్క సమాధిదగ్గర కూర్చుని ఉన్నాము. నన్ను ఎవరో 'హీమూ!' అని పిలుస్తున్నారు. నిద్రలో

ఉన్నవారికై పిలుపు! సగం మెలకువవచ్చి కలిలుకంటున్నవారికై పిలుపు! మెలకువ వచ్చినవారిని పిలుపు! నాకు మెలకువ వచ్చింది, హేమా! అంటూ మా బావ! నావైపు తిరిగి పిలుస్తున్నాడు. ఆతని మాటలలో ఏదో భయం, ఏదో ఆవేదన వ్యక్తం అవుతున్నది.

‘అ!’ అంటూ ఆతనివైపు తిరిగాను.

బావ: హేమా! ఎంగుకువచ్చావు? నేను నీ జీవితాన్ని చెరువు చొచ్చిన మదపులేసుగులా కదిల్చి పారేశాను?

నేను: బావా! నీకోసం వచ్చాను. అతి చిన్నతనపు ఊద్రత్వంతో నా హృదయం నేను తెలుసుకోలేక సారిపోయాను.

బావ: దానికేమి హేమా! ఎవరి ఆత్మను వారే దప్పించుకోవాలి. కాని నా చుట్టతల్లిని నిన్నింతవరకూ వెంటాడించింది. నీజీవితం నీది, నీ ప్రేమ నీది అని తెలిసి ఉండీ, నిన్ను వాంఛించి కృత్రిమవేషంతో, దురాశయంతో నీజీవితం భగ్నం చేయడానికి మదరాసు వచ్చాను.

బావ మాటలు నాకు శూలాలైనవి. గుండె రక్తసిక్తమై పోయింది. ఆతని బుజాలు రెండూ పట్టుకుని కళ్ళనీళ్ళు కారిపోతూ ఉండగా, ఆతని కళ్ళలోకి చూస్తూ నా పెదవులు వణుకుతూ ఉండగా, ‘బావా! నా ఆక్క సమాధిసాక్షిగా చెబుతున్నాను! నేను నాదేహాన్ని అణుమాత్రం పంకిలం చేసుకోలేదు! నామనస్సులో అలరైలులో వెళ్ళేటప్పుడు నీమీద నిష్కరణమైన కోపం ఒక్కటే ఉంది. ఇంకేమీ లేదు బావా! నాజీవితం అంతా నీమీదే ప్రేమే నిండి ఉంది! అందుకనే నేను నాకు తెలియకుండా నువ్వు వచ్చేటంతవరకూ ఎదురుచూస్తూ మదరాసులో ఉన్నాను కాబోలు. ఈ ప్రేమ నేను పుట్టినప్పటినుంచీ ఉండి ఉండాలి. ఈనాడు, నా శిశుత్వం రోజులు, బాలికాదినాలు జ్ఞాపికి వస్తున్నాయి. అంత చిన్నతనంలోనూ మా ఆక్క ప్రేమలోనూ, నీ ప్రేమలోనూ నేన జీవించాను, అంతే! నిన్ను వదిలి ఉండలేను. నేను అర్హురాలను అనినో? నన్ను నీ హృదయంలోనికి తీసుకో! లేదా! నా జ్ఞానం అంతా నీ హృదయంలోకి వస్తుందే! పూజించుకుంటూ భగవంతుని పూజించిన శక్తితో నా మనస్సును చచ్చా కాలం గడుపుతాను?’ అని గద్దదస్వరంలో పలికాను.

మా బావ నాకేసి ఆ వెన్నెలలో లేరిపార ఒక నిమేషమాత్రం చూచినాడు. మరు నిమేషం నాబావ నన్ను తన హృదయాని కదుముకుని గాఢంగా కాగిలించాడు.

నా మోమెత్తి నాకళ్ళల్లోకి చూస్తూ నా కన్నీళ్లు తన కండువతో తుడుస్తూ ‘హే...మం!...క్ష...మిం...చు’ అని నా పెదవులు ముద్దు శబ్దాలు వున్నాడు.

౩ మ హా దా శీ ర్వ చ న ం

౧

నా బావ నన్ను ముద్దు పెట్టుకున్నాడు; నన్ను హృదయాని కడుము
కున్నాడు; నా కళ్ళు రెప్పలు చుంబించినాడు. అలాగే పది నిమిషాలు మే
మిరువురమూ చైతన్యరహితులమై ఉన్నాము. అతడు లేచి, నన్ను లేవదీసినాడు.

నా బావ నాకు వరమిచ్చిన ముద్దులు బంగారు పళ్ళేన అమరించిన ఎఱ్ఱని
కొబూలు దానిమ్మగింజలులా ఉన్నాయి.

నాలో అమృత ప్రవాహాలు ప్రవహింపజేసి నాకు దివ్యత్వమిచ్చి నన్ను
లోకలోకాలు ఆవరింపజేసినవి.

నాకు పరవశత్వము కలిగి, నా చెలికానిముందు, నా భర్తకడ, నా
స్వామి ఎదుట, నా ఆత్మేశ్వరుని పాదాలపై సాష్టాంగమయ్యాను.

అతడు నన్ను చెతులుపట్టి పైకెత్తి మరలమరల నా నేత్రాలు, నా
కంఠము, నా నుదురు, నా చెవులు, నా పెదవులు, నా చిబుకలు, నెంపలు
ముద్దులిడగా మేము ఇద్దరం మా అక్క సమాధి గెదాలయ్యరిక సాష్టాంగం
పడినాము.

౨

వెళ్తున్న తిరిగి ఆ వెన్నెట్లో నా బావా నేనూ తిరిగి మా యింటికి వస్తు
న్నాము.

దూలో మాటలులేవు, మాకు సంభాషణ స్ఫురింపదు. మా చుట్టూ
కోకిలి 'కో' అన్నది ఒక శబ్దం, ఒక ప్రక్క తూల కోశేహానింది; జీతే ఎం
మగంగా నాలాల్లో మనుష్యుల పాటలు.

దూలో యూగోఫలలో, ఆఫ్రికాలో, శాంత అట్లాంటిక్ మహా సము
ద్రాలలో దానిని సుగ్రామభ్రమలు! భగ్గిర నా దూలో నాగెక్కోను శీని
అర్తనాదం, కమ్మకువచ్చే కొండలూ కన! చీనాలో కింగ్డం నా రాత్రి
సత్కాన్తి ఎరిగిస్తూ భయంకర గుండూ చీనాలో ఆ రాత్రిసత్కాన్తి కింగ్డం
అవుతూ చీనా బాతీయత.

౩

మేము ప్రేమమూర్తులమై ఇంటికి చేరాము. ఇంటిల్లిపాదీ మేము ఒక్క
మానవవ్యక్తిగా ఒకరిలో ఒకరమై నడిచి రావడం మాచారు కాబోలు.
మాపై ఆనంద వీక్షణాలు పన్నీటిజల్లులా కురిసినవి.

తిన్నగా మేము లోపలికిపోయి, ఇతరులు మాస్తున్నారన్న భయంలేక
మారంగ నాయకవృత్తి ఎదుట మోకరించి మృత్యులను ఆమె పాదాలమీద
అన్నినాము.

ఈ యుగాలబాధ తమలో ఇముడ్చుకొని చిరునవ్వుతో తాను నడుస్తూ తన బిడ్డల నడిపిస్తూ కూలుతూ కుంగుతూ వేయిరెల్లు బలంతో తిరిగిలేస్తూ విశా తీయుల దాడుల భరిస్తూ, సర్వకష్టాలూ ఆనందంతో గ్రహిస్తూ నూతన పుత్రకుల హృదయాల కదుముకుంటూ లోకానికెప్పుడూ దివ్య సంగీతము వినిపిస్తూ ప్రయాణించే భారతభూమివంటి మహాఇల్లాలు ఆ తల్లి.

ఆ తల్లి కన్నీటినవ్వుతో, వసుకుతూ మా ఇద్దర్నీ లేవదీసి మాటలులేని దివ్య మంత్రాల మమృ అశ్రుదించి తన హృదయానికి సుమిత్రుడైనూ అదుముకొంది.

౪

మా రావ తం పెట్టిన స్త్రీ లలిత కళాశాలలో, సంగీత పీఠము, సాహిత్య పీఠము, చిత్రవిద్యాపీఠము, శిల్పపీఠము, నాట్యపీఠము, భవన నిర్మాణ పీఠము, లోకజ్ఞానపీఠము, కళాస్వరూప వృత్తివిద్యాపీఠము అని ఎనిమిది శాఖలుంటాయి. లోకజ్ఞానపీఠంలో ప్రాథమిక, మాధ్యమిక, ఉత్తమవిద్యాభాగాలు చూడగలముట. భూగోళశాస్త్రము, ప్రజాశాస్త్రము, రాజకీయ, ఆర్థిక, పదార్థవిజ్ఞాన రసాయనిక, పారిశ్రామిక శాస్త్రాలు వైద్యాశాస్త్ర శాస్త్రాలు, చరిత్ర వ్యవసాయశాస్త్రము మొదలయినవి ఉంటాయి.

కళాస్వరూప వృత్తి విద్యాశాఖలో, లక్కబొమ్మలు, కట్టబొమ్మలు, సింగాణీలు, తివానీ నేతలు, కాలువకుట్ట, బిప్పనర్క కౌంకిత్వము, ఉడకీయ, అల్లిపేకబెత్తు అల్లిక, కట్టశిసామాను, కంచు మొదలైన లోహలతో శిల్ప వస్తువులు తయారు, పుస్తకముల కుట్టు, ద్రెండంగు, చేతికొనితయారు చేసే ఫోటో అచ్చులు తయారు మొదలయిన పనులన్నీ నేర్పుతారు.

అందరూ ఖద్దరు వడకొలలు, ఖద్దరు కట్టాలట! ఇక కళ్ళ పడ నుల చెప్పే గడగడే లేదురా. ఇది మహాప్రయత్నము. మూడవ స్థాయి విద్య అంటారు. నాకు మా తల్లిదండ్రులు నా కళాశాల నాగరిక విద్య నేర్చుకోవలసి ముప్పయి ఏకరాల భూమిని ధరించారు. ఇతరభాగాలు చూస్తూ మూడవ కళాశాలకు ఇవ్వాలని ఆరాట్రే సుకల్పించుకొన్నాను. ఈ విషయం రాత్రి బావా నేనూ మేడిమిద మార్లుచూచుకొన్నప్పుడు చెప్పాను. మాబావ దిగ్భవలేచి నాచేతులు గెండు పట్టుకొని “నున్నవ శకుంతల చెల్లెలివి. శకుంతలవ్రా! నా హేమువ్రాను!” అన్నాడు.

ఆరాత్రి మా బావను నిద్రపోనీయలేదు. నేను నిద్రపోలేదు. నాకు తక్కిన ప్రపంచమంతా లేనేలేదు. నాకు సంగ్రహం లేదు, వెన్నెల లేదు! నాకు నా బావ త్యాగతిమాత్రం ఎగుట!

నా అదృష్టాన్ని నేను నమ్మశేకపోయాను. ఈ ఉత్తమ పురుషుడు నాకు భర్తా? నాది ఎంత ఉత్కృష్ట జన్మ!

విరోపియను పరపీడనం నాశన మవడం తథ్యం; జగత్తులో త్వరిలో ధర్మం నెలకొలుపబడి తీరుతుంది అనుకున్నాను.

బావను చూస్తూ ఆల్లా కూచున్నాను. నా కుర్చీ అతని కుర్చీ అతి దగ్గరగా జరుపుకున్నాను. ఏదేని వంకతో ఆతనిచేతులుపట్టి, ఏ మాటలతోనో అతని చెంపలు పుజికి, ఏ యాదాలాపనతో ఆతని ఒత్తు నల్లటి జుట్టును నిమిరి, ఆతని ఒళ్లోకి వాలి, ఆతని కంఠముచుట్టూ చేతులుచుట్టి, అతిసంతోషం తెలపడానికి ఆతని నుదురు చుంబించి, శరీరం వేడెక్కి పరవశత్వం ఆలుముకొని పోయి, ఆతని పెదవులను గాఢంగా చుంబించాను.

నేనలు

౫

నా వివాహము చెన్నపట్నంలోనే అయింది—మా చుట్టాలు ఎక్కడెక్కడివారూ వచ్చారు. నా వివాహంలోనే ఆ పెళ్ళిరి వివాహం అయింది. ఉదయలగ్నంలో మా వివాహం, లోకేశ్వరి నిశాపతుల వివాహం రాత్రిలగ్నంలో జరిగింది.

లోకేశ్వరి చుట్టాలు, నిశాపతి చుట్టాలు అందరూ కిటికీటలాడిపోయారు. మా మేడ చుట్టుపక్కల మేడలు నాలుగు విడిదలు ఏర్పాటుచేశారు.

ప్రసిద్ధాంధ్రగాయకుల కచేరీల, నారాయణదాసుగారి హరికథాకౌలు క్షేపం, కూచిపూడివారి నాట్యం, బాలసరస్వతి నాట్యమూ ఇద్దరు ఉత్తరాది గాయకుల సంగీత సభలు ఈ రెండు పెళ్ళిళ్ళ ఉత్సవాల రోజులలో ఏర్పాటుయినవి. చెన్ననగరంలో ప్రసిద్ధులందరూ ఈ వివిధసభలకు వేంచేశారు.

నలభీసుపాకొల విందు లభించారు మా నాన్నగారు. లోకేశ్వరికి వివాహకాలంలో మా నాన్నగారు రెండేకరాల మాగాణి పసుపూ రుంకంక్రింద చదివించారు. వేయిరూపాయల నగలిచ్చినారు.

ఈ వివాహోత్సవాలు జరిగిన మూడు రోజులూ నాకేదో లోకంలో విహరిస్తున్నట్లే ఉంది. అది గంధర్వలోకమో! స్వర్గలోకమో!

మా బావ రాజకుమారుడులా వచ్చి పెళ్ళిపీటలమీద కూర్చున్నప్పుడు, నా మెళ్ళో మంగళమాత్రం కట్టేటప్పుడు చిరునవ్వుతో మైగుబాళింపులలో మేము ఇరువురము తలంబాలు పోసుకునేటప్పుడు, నేను ఒక లోకోత్తర వధువునని అనుకున్నాను. మా బావ నాకుమాత్రం వినబడేటట్టు “అతివ సతికొన్న మితయై విభునావల సేసచల్లె” అని పద్యం చదివినాడు. నాకు చిరునవ్వు, సిగ్గు పొంగి పొర్లుకువచ్చాయి.

పెళ్ళిళ్ళయి ప్రథమ గృహప్రవేశానికి మాబావ త్యాగరాజనగరం ఇంటికి వెళ్ళాము.

నిశాపతి లోకేశ్వరులూ మా బావగారింట్లోనే గృహప్రవేశమైనారు. నిశాపతి త్యాగరాజనగరంలో సర్వోదయ పాఠశాల కెదురుగా ఒక చిన్న మేడ కొనుక్కున్నాడు. లోకేశ్వరినిశాపతి అక్కడ కాపురం ఉంటారట.

ఈ గోజులలో ఏకరాత్రు వివాహములవలెకాక మా వివాహంతంతు నాల్గురోజులు నడచింది. రెండవరోజున సదస్యమయినది. మాడవరోజున శేష హోమమయినది—శేషహోమమయిన వెనుక నాలుగవనాగు నాకబలి పెరిగింది.

అక్కడనుంచి మా బావగారింటికి గృహప్రవేశానికి వచ్చాము. ఆ మరునాటి ఉదయం నన్నలంకరిస్తున్నారు - మా పెద్దనది నెగాను; అప్పుడు బావ బోవరికి వచ్చి “హేమ ఒక సారి ఇల్లారా” అని పిలిచారు. నేను వెంటనేలేచి ‘ఎగురుకూ’ అని మా బావద్వారకు వచ్చాను.

బావ నన్ను పిలిస్తే, ఏవో దివ్యరాజ్యాన్ని నాకు అందినట్లే అవుతుంది. “అబ్బా! సిగ్గున్నా లేదు అత్తయ్యకు” అంది శారద! పకపక నవ్వుతూ నేను బావగారికొక పాదము. బావ నన్ను తన శిల్పమగ్గిర ములోనికి తీసుకొని పోయాడు. అక్కడ మే మిద్దరకూ బుద్ధిభగవానుని ప్రణామం చేసిచూచాము. నా చేయి పట్టుకుని బావ నన్ను ఆ విగ్రహంవెనకొక ఉన్న గుమ్మముదగ్గరకు తీసుకు వెళ్ళినారు.

ఆ తెర ఒత్తిగించి తాళంతీసి, తలుపులు తెరచి, లోపలికి నానడుము చుట్టూ చేయి వేసి తీసుకు వెళ్ళినారు.

ఎదురుగా ఒక లోహ పద్మాసనముమీద పంచలోహమూర్తులు రెండు ఉన్నాయి. ఆ విగ్రహాలు రెండూ ఒకేపోలిక కొంచెం తేడా ఉండేమా?

ఒక విగ్రహం నా మూర్తి! రెండవ విగ్రహం మా అక్క ప్రతిమ! ఆ విగ్రహాల ముంగు పూజాపరికరాలన్నీ ఉన్నాయి.

అలాడా విగ్రహాల ఎదుట మోకరిస్తే నేనూ మోకరించాను. సువాసన ఘోషాలతో, రెండింటాలో అమరింపబడిన విద్యుద్దీపాలతో ఆ మందిరము గేవ లోకంలోని మందిరంలా ఉంది.

“హేమ! శకుంతలా నువ్వు నా ఆశయమూర్తును. శకుంతల నీలో సంపూర్ణరూపంలో ఉంది. మీ ఇద్దరూ ఒకటే! నా సర్వస్వం ఏ అణుపూ మినహాయించుకొక నీకు ఇదివరకే అర్పించుకొన్నా! శకుంతలాపూజ, నీపూజ దినదినమూ చేస్తూనే ఉంటున్నాను. నా సర్వేశ్వరీ, నా కళామూర్తి! నీలో నేను మానవాభ్యుదయంకోసం మన ప్రేమను అంకితం ఇస్తున్నాను. ఇప్పుడే ఆ అంకితం అంటూ ఆ రెండు విగ్రహాలకూ యోగసౌఖ్యచారపూజ తన భార్యయైన నాతో కలిసి అర్పించారు.

పూజ అయినతర్వాత మేము ఇద్దరం బావ శిల్ప గృహంలోకి వెళ్ళి కూర్చున్నాము. మా బావ నే కూర్చున్న సోఫాదగ్గర క్రిందగా కూర్చొని నా ఒళ్లో తలపెట్టి నా నడుంచుట్టూ చేయివేసి, “హేమ! నా ప్రేమలోకాలూ విశ్వాల్సూ ఆరరించే వెలుగువు. ఆ వెలుగు మధ్యంలోనూ నువ్వే ఆ వెలుగుకు మూలంగానూ నీవే అయివున్నావు! హేమ! నువ్వే శకుంతలవు. నీలో శకుంతల లీనమై పోయింది. నన్ను ప్రేమించవేమో అని ఒక్కొక్కసారి మానవమాత్రుణ్ణనడం చేత అధైర్యంకలిగి సప్తపాతాళాలకి దుంగిపోయేవాడిని. ఒక్క మాటలోగాని చూపులోగాని నేను ప్రేమిస్తున్నాను అని నీకు తెలియకుండా సంచరిస్తూ,

నిన్ను ప్రతినిమేషమూ, ప్రేమిస్తూ ఉంటిని. నా శిల్పకేసీ! నా కళాపద్మా
సాధిష్ఠానమూర్తి! ఈనాటికికదా నీయీ భక్తుని అనుగ్రహించావు! అన్నాడు,
మాభావ కళ్ళివెంట అమృతమే బాష్పాలై ప్రవహించింది.

‘బావా! నువ్వు నన్నెంత మహోత్సృష్టంగా ప్రేమిస్తున్నావో, అంత
మహోత్తమంగా నేనూ నిన్ను ప్రేమిస్తున్నాను. నేను పుట్టినప్పటినుంచి మా
అక్కలాగే నిన్ను మాత్రమే ప్రేమించాను కాబోలు. అది ఇప్పుడు నాకు అతి
స్పష్టమై, ప్రత్యక్షమైంది’ అని నేను సోఫానుంచి దిగజారి మాభావ ఒళ్ళోకి
వాలాను.

వెన్నెల ప్రవాహాలు, వెన్నెల తరంగాలు, వెన్నెల మున్నీర్లు, వెన్నెల
గభీరాలు విరిగిపడే నీలాల రేఖలు, ఒరుసుకుపోయే నీలాలదూరాలు.

ఆ రాత్రి మేఘమీద నేను, నాబావా!

నా బావను ఎంత గాఢంగా చూడాలను? నా బావను ఎంత దగ్గరగా
అడుమకొగలను?

ఇద్దరం మా గదిముందు వరండాలో వెన్నెల్లో నుంచున్నాము. మేమిద్ద
రమూ ఆ వెన్నెల అంతా ఒక్కటిగా చేరిన ఒక్క దివ్యకిరణమైపోయాము.

“ఓం అంతోమాగద్గమయ, తమసోమాజ్యోతిర్గమయ, మృత్యోర్మా
అమృతం గమయ!”

